

కృతజ్ఞత



కి॥ శే॥ తాతపూడి సంజీవశాస్త్రిగారి పుత్రులు శ్రీ తాతపూడి
సత్యనారాయణమూర్తిగారు (చింతలూరు) గ్రంథప్రచురణకు పూర్వమే
ఒక సంచికకు సరిపడు ముద్రణభారం వహించారు. వారికి వారి
కుటుంబ పరివారానికి గ్రంథనాయకుడైన శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఆయు
రారోగ్య ఐశ్వర్యము లిచ్చి రక్షించుగాక !

ఇట్లు,

కార్యదర్శి

భాగవత ప్రచారక సంఘం

రాజమండ్రి - వికృమహాలు



సంపాదకసహకారం

పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తి (రాష్ట్రభాషావిశారద)

దువ్వూరి సోమయాజులు

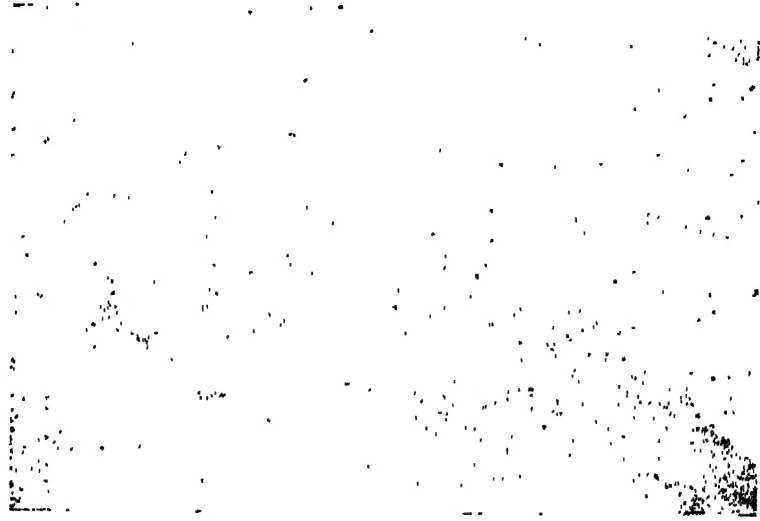
పి. కామేశ్వరరావు

వ్యాఖ్యాత

ఆవిష్కర్త



* ————— *



శ్రీ పురాణపంథరామమూర్తి

శ్రీశ్రీశ్రీ ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారిజీమసూరాజ్

ఉ పో ధ్వా త ము



మ. లలితస్కంధముఁ గృష్ణమూలము భుకాలాపాభిరామంబు మం
జులతాశోభితమున్ నువర్ణసుమనస్సుజ్జేయమున్ నుందరో
జ్వలవృత్తంబు మహాఫలంబు విమలవ్యాసాలవాలంబు నై
వెలయున్ భాగవతాఖ్యకల్పతరు పుర్విన్ సద్విజ్రేయ మై.

శ్రీమద్భాగవతం సాక్షాత్తుఁ భగవత్స్వరూపం కనుకనే భగ
వద్భావనయా భక్తులందరూ పఠించి ఆరాధిస్తుంటారు. వ్యాసముని
చంద్రనంతటి వానికి మనశ్శాంతిని కలుగజేయగలిగిన యీ మహా
త్తమ గ్రంథంలో సర్గ విసర్గ స్థాన పోషణ ఊతి మన్వంతర ఈశాను
కథ నిరోధ ముక్తి ఆశ్రయాలనే దశ లక్షణాలూ శుక్తి తాత్పర్యాను
భవాలచే నిర్ణయింపబడి యుండ కల్ప మహాకల్ప అవాంతర కల్పాలూ
భూత భవిష్యద్వర్తమాన కాలాల సూక్ష్మగతి, సత్త్వరజస్తమో
గుణాలూ, పృథివ్యాకాశరసాతల దిశాగ్రహనక్షత్ర నవనదీ సాగర
ద్వీపాలూ, అందు నివసించు జీవులూ, యుగభేద ప్రమాణ ధర్మాలూ
వివిధావతారాలూ వస్తాశ్రమ ధర్మాలూ, తత్త్వయొక్క సంఖ్యా
స్వరూప లక్షణాలూ, భగవదారాధనాకృమమూ, అధ్యాత్మయోగ
విధి వేదోపనిషద్ధర్మ శాస్త్రీతిహాసాదుల స్వరూప తాత్పర్యాల్నూ
సర్వ జీవోటి యొక్క ఉత్పత్తి స్థితిలయాలూ వాపీ కూప తటా
కోద్యానవనాది నిర్మాణాలూ, శ్రౌత స్మార్త కామ్య కర్మలూ,
ధర్మార్థకామాలూ తత్సాధనోపాయాలూ ప్రకృతియందు లయమ
యిన సమస్త జీవుల పునర్జన్మ కృమమూ బంధమోక్షాలూ సర్వ
తంత్ర స్వతంత్రమైన భగవానుడు నిజ మానుతో క్షీణించుట,

మాయాతీతుడై కేవలం సాక్షివలె ఉదాసీనుడుగా ఉండువిషయములూ సకామ నిష్కామ కర్మలూ జ్ఞానోపాసనాప్రేమభక్తులూ, ద్వైత, అద్వైత విశిష్టాద్వైత, ద్వైతా ద్వైతాది మతసిద్ధాంత సర్వస్వమూ సర్వమత సామరస్యం చేరూయస్తూ ప్రత్యేక స్కంధంనుండి జ్ఞాన సుధా స్రవం తినిప్రవహింప జేస్తున్నది. గనుకనే దీనిపఠన శ్రవణాదులవల్ల తాకిక వార తాకిక సిద్ధులన్నీ కరతలామలకాలవుతూన్నట్లు గోచరిస్తుంది. భక్తిభావ పూర్ణమై విద్యాసారమైన యీ మహోత్తమ గ్రంథాన్ని విద్యాసంపత్కుల ధన యూవన గర్వి పర్వతాన్నధిరోహించిన మూఢాత్ములెందరో పఠించి తరించినట్లు ప్రమాణాలు అసంఖ్యాకంగా గోచరిస్తున్నాయి. అహోరాత్ర భేదరహితంగా వేద శాస్త్రాలను పఠించినా ప్రయోజనం లేదు. అతి సుగమ మయిన యీ భాగవత నిగమాన్ని పారాయణ చేసి మానవులు నిరతిశయమైన మోక్షాన్ని పొందగల రసడంలో సందేహ మెంతమాత్రం లేదు.

మహామహిమాన్వితమై శాంతిని ప్రసాదించడంలో ఏకైక గ్రంథమై కృష్ణద్వైపాయన విరచితమైన శ్రీమద్భాగవతాన్ని ఉపన్యాససార్వభౌమ బ్రహ్మ శ్రీపురాణపండరామమూర్తిగారు ఆంధ్రీకరించి యున్నారు. దేశ దేశాంతరాలలో వివిధ భాషలయందు సులభ శైలిలోమూలంతో అనువదించబడిన యీబృహద్గ్రంథాన్ని ఇంతదనుక ఆంధ్రంలోమూలంతో లేదన్న లోటును శ్రీరామమూర్తిగారు తీర్చియున్నారు గనుక ఆంధ్రులందరూ ఆ మహనీయునికి ఋణపడి యున్నారనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. అధ్యాత్మరామాయణ మహాభారతాలను వ్యాఖ్యానించిన యీ గ్రంథకర్త జీవితమే పురాణ ప్రవచనంగా పురాణ ప్రవచనమే జీవితంగా గడుపుతూ అనేక పల్లెలలో పట్టణాలలో తమ గంభీరోపన్యాసములతో ఆంధ్రావనికి పరిచయమై యున్నారు. ఈ మహనీయుని గన్న మాతా పితరుల ధన్యత్వాన్ని అభినందిస్తూ అష్టాదశ పురాణాలనూ

నులభ వ్యావహారిక శైలిలో ఆంధ్రీకరించి అశాంతియుత సమాజంలో
 యీ సస్యంభ ప్రచారం ద్వారా శాంతిశోభిని పునఃసృష్టించ బడకంక
 నులైన వీరికిభగవానుడు ఆయురారోద్యైశ్వర్యము లిచ్చి కాపాడుగాక
 శ్రీరామమూర్తిగారు వ్యాఖ్యానించిన శ్రీమద్భాగవతాన్ని మూలంతో
 సహా ఆంధ్రజేయ మహాభాగవత సంఘాన్ని స్థాపించి ప్రచారకార్యక్ర
 మాన్ని నిర్వహింప బూనిన భాగవత ప్రచారిక సంఘానికి భక్త
 జనులెల్లరూ తమ సంపూర్ణ సహకారాలన్ని ఆంధ్రజేయుదురుగాక ।

18-6-60

అ ల మూ రు

ఇ క్టు

న ర సిం హచే వ ర జ నార్ద న శాస్త్రి

కా ర్య ద ర్శి

అ ధ్యా త్మ ప్ర చా ర క నం ఘం



★ విషయ సూచిక ★

— ప్రథమ స్కంధం —

అధ్యాయం	పుట
1 శానకాదులు సూతుని ప్రశ్నించుట	1
2 భగవద్గీత-భక్తిమాహాత్మ్యం	5
3 అవతార వర్ణన	10
4 వ్యాసుని విచారం	15
5-6 కీర్తన మహిమ - నారద పూర్వ వృత్తాంతం	19
7 ఉపపాండవ సంహారం అశ్వత్థామ - గర్వభంగం	28
8 పరీక్షిత్తు రక్షణ - కుంతీస్తుతి - ధర్మరాజు సంతాపం	35
9 ధర్మరాజు భిష్ముని చేరుట - భీష్మనిర్యాణము	43
10 శ్రీకృష్ణుని ద్వారకాగమనం	49
11 శ్రీకృష్ణునకు ద్వారకలో రాజోచిత స్వాగతం	53
12 పరీక్షిత్తు జననం	53
13 గాంధారి దృతరాష్ట్రుల వనగమనం	62
14 అవశకునములుమీచి ధర్మజుడు శంకించుట అర్జున పునరాగమనం	70
15 శ్రీకృష్ణవియోగంతో పాండవుల రాజ్యత్యాగం - పరీక్షిత్తు పట్టాభిషేకం - పాండవేయుల మహాప్రస్థానం	75
16 పరీక్షిత్తు దిగ్విజయం - పృథ్వీదేవతా సంవాదం	81
17 పరీక్షిత్తు కలిని శిక్షించుట.	87
18 శృంగి కావం.	93
19 పరీక్షిత్తు నిరకప ప్రవచనం - శ్రీసకుల ఆగమనం.	100

— ద్వితీయ స్కంధం —

అధ్యాయం	పుట
1 ధ్యానవిధి-విరాట్ రూపవర్ణన	105
2 భగవానుని స్థూల-సూక్ష్మ రూపవర్ణన, ధారణ-క్రమ, సద్యోముక్తుల వివరణ.	110
3 ఆన్యదేవతోపాసన-భక్తిప్రాధాన్యత.	117
4 సృష్టివిషయక ప్రశ్న-కథారంభం.	120
5 సృష్టివర్ణన.	124
6 విరాట్ రూప-విభూతుల వర్ణన.	130
7 లీలావతారకథనం.	138
8 పరీక్షితుని వివిధ ప్రశ్నలు.	145
9 బ్రహ్మ నారాయణుని దర్శించుట - చతుర్థాకి ఉపదేశం.	149
10 భాగవత లక్షణాలు.	155

— తృతీయ స్కంధం —

1 ఉద్ధవ- విదుర సమాగమం.	164
2-3 భగవద్లీలా వర్ణన.	169
4 విదురమైత్రేయ సమాగమం.	17
5 సృష్టిక్రమ వర్ణన.	18
6 విరాట్ శరీరోత్పత్తి	189
7 విదుర ప్రశ్న	195
8 బ్రహ్మాత్పత్తి	201
9 బ్రహ్మ భగవానుని స్తుతించుట	206
10 దశవిధ సృష్టి వర్ణన	212
11 కాల విభాగం	217

అధ్యాయం	పుట
12 నృప్తి విస్తరణ	225
13 వరాహావతారం	235
14 దితి గర్భంధరించుట	248
15 జయ విజయులకు సనకాదుల శాపం	250
16 జయవిజయుల వతనం	258
17 హిరణ్యాక్ష-హిరణ్యకశిపులజన్మ దిగ్విజయం	264
18 హిరణ్యాక్ష-యజ్ఞవరాహదేవుల యుద్ధం	268
19 హిరణ్యాక్షవధ	272
20 వివిధ నృప్తి వర్ణన	277
21 కర్దముని తపస్సు	284
22-23 దేవహూతీ కర్దముల కళ్యాణ విహారాలు	292
24 కపిలావిర్భావం	305
25 కపిల దేవహూతీ సంవాదం	311
25-29 పిండోత్పత్తి వర్ణన-ప్రకృతి- పురుష వివేక వివరణ-మోక్ష ప్రాప్తి వర్ణన-అష్టాంగయోగవిధి-భక్తిరహస్యం-కాలమహిమ	318
30 దేహ గేహాలపై అసక్తిగల వారి అధోగతి	354
31 మానవ జన్మనొందిన జీవునిగతి	360
32 ధూమ, అర్చిరాది మృగ్యాలగుండా పోవువారిగతి భక్తియోగవర్ణన	370
33 దేవహూతి తత్త్వజ్ఞానం - మోక్షప్రాప్తి	377





స్వర్ణీయ మా దే టి సూర్య ప్రకాశరావు గారు

మా భారద్వాజా ప్రింటింగు ప్రెస్ కు రు 1118 లు విరాళముగా ఇచ్చిన దాతలు. భగవానుడు వీరికి శాశ్వత స్వర్గాన్ని ప్రసాదిస్తూ వీరి కుటుంబానికి అయురారోగ్యైశ్వర్యాదులు ప్రసాదించుగాక.

గృంథకర్త

శ్రీ మద్భాగవతం

ప్రథమ స్కంధము

శ్లో. శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నావశాంతయే.

జన్మాద్యన్య యతోఽన్యయాదితరత శ్చార్థే ష్యభిజ్ఞః స్వరాట్
తేనే బ్రహ్మ హృదా య ఆదికవయే ముహూర్తతి య త్సూరయః,
తేజోవారిమృదాం యథా వినిమయో యత్యత్రివర్గోఽమృషా
ధామ్నా స్వేన నదా నిరస్తకుహకం నత్కృం పరం ధీమహి.
ధర్మః ధ్యోజ్ఞి తకైతపోఽత్య వరహే నిర్మత్సరాణాం నశాం
వేద్యం వాస్తవ మత్య వస్తు శివదం తాపత్యదోష్క్యాలనమ్,
శ్శిమచ్ఛాగవతే మహామునికృతే కిం వా పరై రీశ్వరః
నద్యో హృ ద్యవధుధ్యతేఽత్య కృతిభి శ్శుశ్రూమభి ప్రక్షణాత్.
నిగమకల్పతర్కోఽభివ్రతం ఫలం శుకముఖా దస్మత్ప్రద్యవనమ్మితమ్,
విబత భాగవతం రసమాలయం ముహురహౌ రసికా భువి భావుకాః.

నైమిశారణ్యంలో శౌనకాది మహర్షులు సత్రయాగం చేస్తున్నారు. అనేకప్రాంతాలనుండి ఋషులూ మునులూ వచ్చి ఆ యాగంలో పాల్గొంటున్నారు. ప్రాతర్మాధ్యందిన సాయం సవన విభాగంచేత స్వాహా కార స్వధాకార వషట్కారాలతో విధి విధానంగా యాగం జరుగు తూన్నది. విశ్రాంతిసమయాలలో సూతమహర్షి వల్ల పురాణేతిహాసాలు వింటున్నాట. బ్రహ్మ పద్మ విష్ణు శివ పురాణాలు వరుసగా వినిపిస్తు న్నాడు సూతర్షి. ఆ సద్గోష్ఠిలో సృష్టి స్థితి లయాలను గురించి మను వులూ వారిసంతతీ సప్తఋషులూ ఇంద్రాది దేవతలూ అగ్నిష్వాత్తాది పితృగణం గరుడ గంధర్వ యక్ష నాగాదులూ వారిసంతతీ సూర్య చంద్ర వంశాలూ వారిలో విశేషచరిత్రగల మహారాజులూ మహా త్ములూ మొదలైన వారందరి చరిత్రలూ సంగ్రహంగా సవిస్తరంగా చెబుతున్నారు. కల్పకల్పాతరాలకు సంబంధించిన అనేకవిషయాలు నివ

నైమిశేఽనిమిషక్షణే మునయశ్శౌనకాదయః,
 సత్యం స్వర్గాయలోకాయ నహన్యనమమానతః.
 త ఏకదా తు మునయః పాశుపతహతాగ్నయః,
 సత్కృతం సూతమాసినం పవ్యచ్చురిదమాదరాత్.
 త్వయా ఖలు పురాణాని సేతిహాసాని చానఘ,
 అఖ్యాతాన్యవ్యధీతాని ధర్మశాస్త్రాణి యాస్మ్యత.
 యాని వేదవిదాం శ్రేష్ఠో భగవాన్ బాదరాయణః,
 అన్యే చ మునయస్సూత పరాపరవిదో విదుః.
 వేద త్వం సౌమ్య తత్సర్వం తత్త్వతస్తదనుగ్రహత్,
 బ్రూయుస్సద్విద్యన్య శిష్యన్య గురవో గుహ్యమవ్యుత.
 తత్ర తత్కాంక్షసాయుష్మన్ భవతా యద్వినిశ్చితమ్,
 పుంసామేకాంతతశ్చేయస్తన్నశ్శంసితుమర్హసి.

రిస్తూ కృత త్రేతా ద్వాపరయుగాలూ వాటి ప్రమాణాలూ లక్ష
 ణాలూ వివరిస్తున్నాడు. విశేషించి కలియుగధర్మాలు చెపుతున్నాడో
 సూతమహర్షి.

ఒకనాడు వ్రాతఃకాలాన నిత్యకృత్యాలు నిర్వర్తించుకొని అగ్ని
 హోత్రాదులన్నీ పూర్తిచేసుకొని వ్యాసాసనం అలంకరించిన సూతుని
 సమీపించి పూజా నమస్కారాలతో వ్రసన్నుని చేసుకొని శౌనకాది
 మహర్షులు ఇలా అడిగారు.

సూతమహర్షీ ! నువ్వు సర్వపురాణేతిహాస కథాకథన సమర్థుడవు.
 నీ వల్ల అనేక గాథలు వింటున్నాము. వ్రతీ చతుర్ముగపరిభ్రమణలోనూ
 కలియుగం వస్తూనే ఉంటుంది. కలియుగ లక్షణాలు చూస్తే భయం
 విచారం కలుగుతూన్నవి. వేదవేదికయైన భరతఖండంలో కూడా వేద
 విరుద్ధమైన ధర్మాలే వ్యాప్తిచెందడం మానవులు స్వధర్మాన్ని నీడి
 పరధర్మాలను అనుష్ఠించడం తల్లిదండ్రుల్ని ద్వేషించే కుమాళ్లూ అత్త
 మామలను హింసించే కోడళ్లూ ఉంటున్నారు. గురు శిష్యుల మధ్య
 అంతఃకలహాలు రేగుతున్నాయి. భార్యాభర్తలకు పరస్పరం ప్రేమలేక
 పోగా విద్వేషాలు పెంపొందు తున్నాయి. లోకం అస్తవ్యస్తమై చిన్నా

పాపయోజాల్పాయుష స్సర్వే కలావన్మిత్రా యుగే జనాః,
 మందాన్సుమండమతయో మందభాగ్యా హ్యుపదుగ్తాః.
 భూపీఠీ భూరికర్మాణి శ్రోతవ్యాని విభాగశః,
 అతస్సాధోఽత్య యత్సారం నముద్భుక్త్యా మనిషయా.
 బ్రాహ్మ భద్రాయ భూతానాం యేనాత్మా సంప్రసీదతి,
 సూత జానాసి భద్రం తే భగవాన్ సాత్త్వతాంపతిః.
 దేవక్యాం వసుదేవస్య జాతో యన్యః షిక్షిష్యయా,
 తన్నః శుశ్రూషమాజానామర్హన్త్యంగాసువర్జితం.
 యస్యావతారో భూతానాం క్షేమాయ చ భవాయ చ,
 అవన్నః సంస్మృతిం ఘోరాం యన్నామ వివశో గృణాన్.
 తతః సద్యో విముక్త్యేత యద్విభేతి న్యయం భవేయం,
 యత్పాదనంశ్చయాః సూత మనయః పృనమాయ నాః.

భిన్నమై యుక్తాయుక్త వివేక జ్ఞాన శూన్యమై ఉంటోంది. అల్పమైన
 మేధ. అతిస్వల్పమైన ఆయుర్దాయం. దార పుత్ర ధనాసక్త చిత్తులై
 పాపాచార పరాయణులై ఇంద్రియ లోలులై కాముకులై సుఖశబ్దార్థా
 న్నే గ్రహించలేక చరించే మానవులు నిరంతరం అధి వ్యాధి పీడితులై
 దుఃఖ శోకాలే అనుభవిస్తూ ఐహికంగానూ ఆముష్మికంగానూ సుఖాన్ని
 పొందలేక ధనహీనులై పుత్రహీనులై బాధపడుతూ ఉంటారు. వేదసిద్ధ
 మైన కర్మ ఉపాసన జ్ఞానం అనే సాధన త్రయ జ్ఞానమేలేని కలియుగ
 మానవులు సుఖించడం ఎలా అని మాకు విచారంకలుగుతూ ఉంది.
 కేవలం అజ్ఞానులైన కలికాలపు మానవులు తరించడానికి మార్గం
 యేదైనా ఉందా? లేదా! అనే సంశయంతో మాహృదయాలు తపించి
 పోతున్నాయి. భూత భవిష్యద్వ ర్తమానకాలాలు తెలిసినవాడవూ
 వేదవేదాంగ విజ్ఞానగ్రహించిన వాడవూ అవడం వల్ల నీకు తెలియని
 ధర్మాలేవీ లేవు. నీకంటే మానవులకు తరుణోపాయ మార్గాలు చెప్ప
 గలవాడు లేడు. కలికాలపు మానవులు తరించే ఉపాయంతోపాటు
 భక్తవత్సలుడైన భగవానుడు యదువంశంలో ఎందుకు అవతరించాడో
 ఆయన లీల తెట్టివో? జనన మరణ రూపమైన కాలచక్రంలో పరిభ్ర
 మించే జీవులు యే నామసంగీర్తన మాత్రం చేత నిరతిశయానంగాన్ని

నద్యః పునంత్యుపన్పుష్టాః స్వప్తన్యాపాః సుసేవయా,
 కో వా భగవతస్తస్య పున్యక్లోకేష్యకర్మణః.
 శుద్ధితామో న శృణుయ్యాద్యశః కలిమలాపహమ్,
 తస్య కర్మాణ్యుదారాణి పరిగీతాని సూరిభిః.
 బ్రూహి నః శ్రద్ధధానానాం లీలయా దధతః కలాః,
 అథాఖ్యాపా హరీర్దీమన్నవతారకథాః శుభాః.
 లీలా విదధతః స్వైరమిశ్వరస్యాత్మమాయయా,
 వయం తు న విత్తుప్యామ ఉత్తమక్లోకవిక్రమే.
 యచ్ఛృణ్వతాం రసజ్ఞానాం స్వాదు స్వాదు పదే పదే,
 కృతవాన్ కిల వీర్యాణి రామేణ నహ కేశవః.
 అతిమత్స్యాని భగవాన్ గూఢః కపటమానుషః,
 కలిమాగతమాజ్ఞాయ క్షేత్రేఽన్మిన్ వైష్ణవే వయమ్.
 అసీనా దీప్తనత్యేణ కథాయాం నక్షణా హరేః,
 త్వం నః సందర్శితో ధాత్యా దుస్తరం నిస్తత్త్వితామ్.

పాంసకలుగుతారో? కూడా చెప్ప. బ్రహ్మజ్ఞానులేకృష్ణలీలాసంకీర్తనలో
 నిత్యానందానుభూతి పొందుతారో అట్టి శ్రీకృష్ణుని లీలతో కూడిన
 కథలు వినాలని మాకుసంపూర్ణంగా ఆసక్తిఉంది. మాకే కాదు పునరా
 వృత్తి రహితమైన మోక్షాన్ని ప్రసాదించే భగవత్కథామృతపానం
 చెయ్యాలని ఎవరికుండదు గనుక: నువ్వుసర్వమానవతరణోపాయమూ
 హరిలీలా భూయిష్టమూ అయిన భగవత్కథామృతం మాకు అందించి
 లోకకల్యాణం ప్రసాదించు.

సూతమహర్షీ తాను భగవంతుడైయుండి యోగమాయ నాశ్ర
 యించి లీలాగృహీతశరీరుడై లోకాన్ననుసరించి నటించాడు. ద్వాపరాం
 తలో అవతరించి కలిప్రవేశించే సమయానికి అంతర్ధానం మైపోయాడు.
 కృష్ణుని ఆశ్రయించిన ధర్మం ఆయన అంతర్ధానం చెందాక
 ఎవరి నాశ్రయించింది. కలియుగ మానవులు ఆ ధర్మాన్ని గ్రహించలే
 నప్పుడు వారి గతి యేమాతుంది? నదిని దాటించడానికి నావికుడైతే
 ఆధార మౌతాడో అలానే కలియుగ మానవులను సంసార సముద్రం
 నుండి దాటించడానికి నువ్వు మహానావికుడవు. నీకంటే యీమానవుల్ని

కలిం నత్యహరం పుంసాం కర్షధార ఇవాప్సవమ్,
 యాహ యోగేశ్వరే కృష్ణే బ్రహ్మణ్యే ధర్మవర్మణి.
 స్వాం కాష్టామధునోపేతే ధర్మః కం శరణం గతః-

తరింప జేయగలవాడు లేడు. కరుణారసహృదయుడైన నువ్వు మానం
 కమాన్ని నివారించి కలియుగ మానవ తరుణోపాయం చెప్ప- అని
 శౌనకాదులు మానంపహించారు.

1 అధ్యాయం

ఇతి సంప్రశ్ననంతుష్టా విప్రాణాం రామహర్షణః,
 ప్రతిపూజ్య వచస్తేషాం ప్రపన్తమువచకృమ్.
 యం ప్రవృజంతమనుషేతమపేతకృత్వం
 చైవపాయనో విరహకాతర ఆజాహవ,
 పుత్రేతి తన్మయతయా తరవేభిన్నేషు
 ప్రం నర్వభూతహృదయం మునిమానతోఽస్మి.
 యఃస్వానుభావమఖిలశ్శుశిసారమేక
 మధ్యాత్మదీపమతితీరషతాం తమాఽంభమ్,
 సంసారిణాం కరుణయాహ పురాణగుహ్యం
 తం వ్యాససూనుమువయామి గురుం మునినామ్.
 నారాయణం నమన్మత్య నరం చైవ సరోత్తమమ్,
 దేవీం నరన్వతిం వ్యాసం తతో జయముచీరయేత్.
 ముసయః సాధు పృష్టోఽహం భవద్విర్లోక మంగళమ్,
 యత్కృతః కృష్ణనంప్రశ్నో యేనాత్మా నుప్రసదతి,

శౌనకాదులకు సంకయ నివారణం చెప్తూ కలియుగ మానవ తరుణో
 పాయం చెప్పడం అరంభిస్తున్నాడు సూతమహర్షి:- ఉపనయనం కాకుం
 డానే సన్యాసం తీసుకోవాలనే వాంఛతో సర్వకర్మలనూ త్యజించి
 బ్రహ్మనిష్ఠుడై వెదుతూ ఉన్న కుమారుని చూచి వియోగదుఃఖితుడైన
 వేదవ్యాసుడు కుమారా! కుమారా! అని పిలుస్తుండంటే తన్మయుడై
 వెదుతూన్న శుకుని వైపునుండి ఓ అని వృతాలు ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి
 అట్టి బ్రహ్మవిదుడైన శ్రీశుకునకు నమస్కారము.

న వై పుంసాం పరో ధర్మయతో భక్తిరభీక్షతే,
 అపైతుక్యవృతిహతా యయాత్మా సువ్యసేదతి.
 వానుదేవే భగవతి భక్తియోగః పృయోజితః,
 జనయత్కాశు వైరాగ్యం జ్ఞానం చ యదపైతుకమ్.
 ధర్మః స్వస్మృతః పుంసాం విష్వక్సేసకథాసుయః,
 సోత్పాదయేద్యది రతిం శ్రమ ఏవ హి కేవలమ్.
 శ్మశ్రుమప్యోవనిషదం దూరే హరికథామృతాత్,
 యన్న నంతి దృగన్విత్తప్రేమాశ్శుభలకోద్ధమాః.
 ధర్మస్య హ్యవవర్గ్యస్య నార్థోఽర్థాయోపకల్పతే,
 నార్థస్య ధర్మైకాంతస్య కామో లాభాయ హిన్మృతః.
 కామస్య నేంద్రియప్రీతిర్నాభో జీవేత యవతా,
 జీవస్య తత్త్వజిజ్ఞాసో నార్థో యశ్చేహ కర్మభిః.
 వదంతి తత్తత్త్వవిద వ్రత్త్వీయన్ జ్ఞానసువ్యయమ్,
 బ్రహ్మైతి పరమాత్మైతి భగవానితి కయ్యతే.

అధ్యాత్మతత్వప్రతిపాదకమై మానవులను సంసార దుఃఖం నుండి
 విముక్తులనుచేసే సామర్థ్యం కల మహాభాగవతప్రవక్తమైన శుక
 యోగికి సుమనోంజలులు.

సరసారాయణులకూ సరస్వతీదేవికీ వేదవ్యాసముషికీ నమస్కు
 రించి జయరూపమైన భాగవతం పఠించాలి. కనుక వారందరకూ
 నమస్కారాలు.

శౌనకాదులారా ! మీరు లోకకల్యాణవాంఛతో అడిగిన ప్రశ్న
 నాకు చాలా ఆనందం కలిగించింది. మీ ప్రశ్నలో ఆత్మశుద్ధి కలగడా
 నికి అవకాశం ఉంది. భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యాలు వృద్ధి జెంది మోక్షం
 కూడా పొందవచ్చు. అనన్యమైన ప్రేమతో కూడిన భక్తి మోక్షసాధ
 నం. భక్తిలేని కర్మలు మోక్షాన్ని వ్యర్థం. ధర్మానికి ఫలం మోక్షం కాని
 అర్థం కాదు. అర్థం ధర్మానికి సాధనం కానీ భోగ విలాసాదులకు కాదు.
 భోగవిలాసాలు జీవనం కొరకే గానీ ఇంద్రియ తృప్తికి కాదు. జీవన
 పుణ్యం తపోభాస, కర్మలకు ఫలం చిత్తశుద్ధి. తత్త్వే త్తలు జ్ఞాతాజ్ఞేయ

తచ్చృష్టధానా మునయో జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తయా,
 పశ్యంత్యాత్మని చాత్మానం భక్త్యా శుభగృహతయా.
 అతః పుంభిద్విజశ్శేషా వర్ణాశ్శమవిభాగశః,
 స్వసుప్తితస్య ధర్మస్య సంసిద్ధిర్ధరితోపహమ్.
 తస్మాదేకేన మనసా భగవాన్ సాత్వతాంపతిః,
 శ్లోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ ధ్యేయః పూజ్యశ్చ నిత్యశః,
 యదనుభ్యాసినా యుక్తాః కర్మగ్రంథినిబంధనమ్,
 చిందంతి కోవిదాస్తస్య కో న కుర్యాత్కథారతిమ్.
 శుశ్రూషాః శ్రద్ధధానస్య వాసుదేవకథారతిః,
 స్యాన్మహత్ప్రేవయా విపాః పుణ్యతీర్థనిపేవణాత్.
 శృణ్వతాం స్వకథాః కృష్ణ పుణ్యశ్శవణకీర్తనః,
 హృద్యంతస్తో హ్యభద్రాణి విదురేతి సుహృత్సతామ్.
 నష్టప్రాయేష్యభద్రేషు నిత్యం భాగవతసేవయా,
 భగవత్కుత్సమశ్లోకే భక్తిర్భవతి నైష్ఠికీ.
 తదా రజస్తమోభావాః కామలోభాదయశ్చ యే
 చేత ఏతైరనావిధం స్థితం నత్యే ప్యసీదతి.

భేదంలేకుండా అద్వితీయమై అఖండమైనజ్ఞానానుభవమే తత్వమన్నారు. దాన్నే కొందరు పరమాత్మ అనీ మరి కొందరు పరబ్రహ్మమనీ కొందరు భగవంతుడనీ అంటున్నారు. భాగవతశ్రవణరూపమైన భక్తి వల్ల ఆత్మానందానుభూతి పొందుతున్నారు మహర్షులు. నర్వవణ్ణాశ్రమ ధర్మాలూ మహాభాగవతంలో అంతర్గత మౌతాయి. దృఢమైన కర్మ బంధం విచ్ఛిన్నం కావాలంటే భాగవతం చదవాలి, వినాలి. అంతేకా కుండా కృష్ణసంకీర్తన ధ్యానాలతో భగవంతుని ఆరాధించాలి. భగవ చ్ఛింతన రూపమైన ఖడ్గంచే కర్మబంధాన్ని విచ్ఛిన్నంచేస్తారు విజ్ఞానులు.

కౌనకాదులార తీర్థసేవనవల్ల నత్సాంగత్యమూ దానివల్ల సత్కథాశ్రవణమూ లభించి దానివల్లభక్తివృద్ధిచెందుతుంది. ఆ భక్తుని హృదయంలో భగవంతుడు నిత్యంవాసం చేస్తాడు. ఆ మహాభక్తుడు సర్వపాప విముక్తుడై శ్రీకృష్ణనియందు నిత్యమైన భక్తి వృద్ధి చేసు కుంటూ పునరావృత్తి రహితమైనమోక్షం పొంద కలుగుతాడు.

ఏవం పశ్యన్నమనసో భగవద్భక్తియోగతః,
 భగవత్తత్త్వవిజ్ఞానం ముక్తసంగస్య జాయతే.
 భిద్యతే హృదయగ్రంథిద్విద్యంతే నర్వనంశయాః,
 తియంతే చాన్య కర్మాణి దృష్ట ఏవాత్మనిశ్చరే.
 అతో వై కవయో నిత్యం భక్తిం పరమయా ముదా,
 వాసుదేవే భగవతి కుర్వంత్యాత్మప్రసాపినిమ్.
 సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతే స్థూణాస్తై-
 ర్యుక్తః పరః పురుష ఏక ఇహస్య ధత్తే,
 స్థిత్యాదయే హరివిరించిహరేతి సంజ్ఞాః
 శ్శేయాంసి తత్ర ఖలు సత్త్వతదోర్న్వణాం మ్యుః.
 పార్థివాద్ధారుణో ధూమస్తస్మాదుగ్నిస్తమూమయః,
 తమనస్తు రజస్తస్మాత్ప్రత్యం యద్యుహ్మాదర్శనమ్.
 భేజిరే మునయోఽథాగ్గృ భగవంతమభేక్షజమ్,
 సత్త్వం విశుద్ధం క్షేమాయ కల్పంతే యే ను తానిహ.
 ముముక్షవో హిరరూపాః హిత్వా భూతపతిం స్తథా,
 నారాయణకలాశ్చాంతా భజంతే హ్యననూయవః.
 రజస్తమః ప్రకృతయః నమశీలా భజంతి వై,
 చిత్తభూతప్రజేశాదిక శ్శియైశ్వర్యప్రజేష్వరః.

పరమాత్మ ఒక్కడైకూడా ప్రకృతి గుణములైన సత్త్వ రజ
 స్తమో గుణములందు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాత్మకంగా అవతరించి
 సృష్టి స్థితి లయాలు చేస్తూంటాడు. పృథ్వీ వికారమైన కాఠం కాఠం
 కంటే ధూమం ధూమం కంటే అగ్ని శ్రేష్ఠమైనట్లే తమస్సు కంటే
 రజస్సు రజోగుణం కంటే సత్త్వగుణం శ్రేష్ఠమన్నారు విజ్ఞానులు. సత్త్వ
 గుణాన్ని ఆశ్రయించిన వానికే భగవత్ప్రాప్తి కలుగుతుంది. కనుకనే
 పూర్వయుగాల్లో మహర్షులు సత్త్వగుణాశ్రయుడైన శ్రీహరినే ఆరాధించి
 నిత్యానందం అనుభవించేవారు.

మోక్షాసక్తులైన మానవులు పరనింద చేయకుండా కళారకర్మలు
 ఆచరించకుండా ఘోరమైన భైరవాది ఉపాసనలు చేయక సత్త్వమూర్తి
 మైన శ్రీహరినీ, శ్రీహరి సంబంధమైన అంశావతారమూర్తులనూ
 కళారకర్మలనూ భజించి పూజిస్తూ మోక్షాన్ని సాధించాలి.

వానుదేవపరా వేదా వానుదేవపరా మఖాః,
 వానుదేవపరా యోగా వానుదేవపరాః క్రియాః.
 వానుదేవపరం జ్ఞానం వానుదేవపరం తపః,
 వానుదేవపరో ధర్మో వానుదేవపరా గతిః.
 స ఏవేదం సనర్థాగే భగవానాత్మ మాయయా,
 సదసద్యోపయా చాసా గుణమయ్యాఽ గుణో విభుః
 తయా విలసితేష్వేషు గుణేషు గుణవానివ,
 అన్తః స్రవిష్ట ఆభాతి విజ్ఞానేన విజ్ఞుమ్భితః.
 యథా హ్యవహితో వహ్నిర్దారుష్పేకః స్వయోనిషు,
 నానేవ భాతి విశ్వాత్మా భూతేషు చ తథా పుమాన్.
 అసా గుణమయైర్భావైర్ముతనూత్మేంద్రియాత్మభిః,
 స్వనిర్మితేషు నిర్విష్టో భుక్తే భూతేషు తద్గుణాన్.
 భావయత్యేష సత్త్వేన లోకాన్ వై లోకభావనః,
 లీలావతారాసురతే దేవతిర్యక్పురాదిషు.

అలాకాకుండా దారా పుత్ర ధనాదుల యందిచ్చగలవారై త్సుద్రదేవ
 తోపాసనలుచేస్తే జనన మరణ రూపమైన కాలచక్రంలో తిరుగు
 లాడుతూనే ఉంటారు.

వేదాది సమస్తవిద్యలూ శ్రీకృష్ణ ప్రాప్తి సాధనలనే చెబు
 తున్నాయి. యోగ, జ్ఞాన, భక్తి తపో దానాదులన్నీ శ్రీకృష్ణపర
 బ్రహ్మను పొందడానికే సాధనాలు. భగవంతుడు మాయాజగత్తు
 నందు అనేక నామరూపాలతో భావింపబడుతున్నా అగ్ని ఒకటే
 అయినా ఉపాదిభేదంచే అనేకాకారులుగా తోచినట్లే ఒకడైన పరమాత్మ
 మాయాకల్పితమైన ఉపాధి భేదాలచేత అనేకాకారాలుగా గోచరిస్తా
 డేకాని స్వతః సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యుడైన భగవానుడు
 ఒక్కడే. అతడే మాయగుణాల నాశ్రయించి ఈభూతాదులనూ చతుర
 శీతిలక్షాత్మకమైన జీవజాలాన్నీ సృష్టించి ఆయాజీవులకు అనువైన విషయ
 భోగాలను సృష్టించి అనేక రూపాలలో అవతరిస్తూ జీవరాసిని పాలిస్తూ
 పోషిస్తూ ఉంటాడని చెప్పి ముందుకు సాగుతున్నాడు.

జగృహే పౌరుషం రూపం భగవాన్మహాదిభిః,
సంభూతం షోడశకలమాదా లోకనిస్సక్షయా.
యస్యాంభుని శయానస్య యోగనిద్రాం వితన్వతః,
నాభిహృదాంబుజాదానీద్యుహ్నో విశ్వస్మజాం పతిః.
యస్యాశ్చేయవశంస్థానైః కల్పితో లోకవివరః,
తద్వై భగవతో రూపం విశుద్ధం సత్త్వమూర్ధితమ్.
పశ్యంత్యదో రూపమదభ్యచక్షుషా సహస్రపాదోరుభుజానవాద్భుతమ్,
సహస్రమూర్ధశ్యవణాక్షినాసికం సహస్రమౌళ్యంబరకుండలోల్లసత్.
ఏతన్నానావతారాణాం నిధానం బీజమన్యయం,
యస్యాంశాంశేన నృజ్యంతే దేవతిర్యక్తురాదయః.
న ఏవ ప్రథమం దేవః కౌమారం సర్గమాస్థితః,
చచార దుశ్చరం బ్రహ్మ బ్రహ్మచర్యమఖండితం.
ద్వితీయం తు భవాయాన్య రసాతలగతాం మహం,
ఉద్ధరిష్యన్ముపాదత్త యజ్ఞేభః సౌకరం పవః.
తృతీయమృషనర్గం వై దేవర్షిత్వముపేత్య సః,
తంత్రం సాత్త్వతమాచప్త వైష్ణవ్యం కర్మణాం యతః.
తుర్యే ధర్మకలాపగే సరవారాయణావృషి,
భూత్వా శమదమోపేతమకరోద్దుశ్చరం తపః.

విజ్ఞానులారా: భగవానునికి లోకాలను సృష్టించాలనే ఇచ్ఛ
కలిగింది. మహత్త్వాదులతో నిష్పన్నమైన పురుషాకారం ధరించాడు.
ఆ రూపం దశేంద్రియాలూ మనస్సూ భూతపంచకం వీనితో కూడి
ఉంటుంది. ఇవి మొత్తం పదహారు. వీనికే షోడశ కళలని పేరు. ఈపద
హారు కళలతో కూడినవాడు గనుకనే ఆయన షోడశ కళా పరి
పూర్ణుడు. అతడే శ్రీహరి. ఆయన కారణ జలమందు యోగనిద్రాపర
వశుడై యుండగా ఆయన నాభినుండి కమలంపుట్టింది. ఆకమలంనుండి
చతుర్ముఖుడు అవిర్భవించాడు. విరాట్పురుషుడైన శ్రీహరి అవయవాల
నుండే సర్వలోకాలూ అవిర్భవించాయి. సర్వలోక కారణమైన ఆరూపం
సత్వగుణ ప్రధానమైనది. ఆరూపాన్నే వేలకొలది శిరస్సులూ కన్నులూ
పాదములూ హస్తములూ కలదిగా కిరీట హార కేయూరాది భూషణ
భూషిత మైనదిగా అభివర్ణించి ధ్యానిస్తారు పరమయోగులు. అతడే

వంచమః కపిలో నామ నిదేశః కాలవిప్లవమ్,
 పోవాచానురయే పాంఖ్యం తత్త్వగ్రామవినిర్దయమ్.
 పృథమత్యేరవత్యత్వం వృతః పాప్రాననసూయయా,
 అస్విషికిమలర్కాయ పృష్టదాదిభ్యః ఊచివాక్.
 తతః సప్తమ అకూత్యాం రుచేర్యజ్ఞోఽభ్యజాయత,
 న యామాద్యైః సురగజైరపాత్వాయంభువాంతరమ్.
 అష్టమే మేరుదేవ్యాం తు నాభేర్జాత ఉరుక్యమః,
 దర్శయన్ వర్త్య ధీరాణాం సర్వాశ్రమసమన్వితమ్,
 ఋషిభిర్యాచిత్ భేజే నవమం పార్థివం వపుః,
 దుగ్ధేమామౌషధీర్విప్రాస్తైనాయం స ఉశత్తమః.
 రూపం స జగృహే మాత్స్యం చాక్షుషోదధిసంస్థవే,
 నావ్యారోప్య మహిమయామపాద్వైవస్వతం మనుమ్.
 మరానురాణాముదధిం మధ్వుతాం మందరాచలమ్,
 దద్యే కమతరూపేణ పృథ్వీకాదశే విభుః.
 ధాన్యంతరం ద్వాదశమం త్యయోదశమ మేవ చ,
 అపాయయత్పురానన్యాన్మోహన్యామోహయన్ ప్రయా.
 చతుర్థకం నారసింహం విభృదైశ్యేంద్రమూర్ధితమ్,
 దదార కరజైరూరవేరకాన్ కటక్పద్యథా.

ఆదినారాయణుడు. ఆనారాయణుని యుద్ధే సమస్త చరాచరప్రపంచం
 సృష్టింప బడుతుంది. నారాయణుడే సనక సనందన సనత్కుమార
 సనత్కుజాత నామాలతో అవతరించి అఖండ బహ్మచర్యాన్ని అవలం
 బించాడు. భూమిని ఉద్ధరించడానికి వరాహరూపం ధరించాడు. పాంచ
 రాత్రీగమ ప్రచారానికి నారదావతారం ఎత్తాడు. మనోనిగ్రహప్రతిష్ఠా
 పనకోసం నరనారాయణ రూపాల్లో అవతరించాడు. సాంఖ్యయోగ
 ప్రతిష్ఠాపకుడుగా కపిలుడై అవతరించాడు. దత్తాత్రేయుడై అవతరించి
 ప్రహ్లాద అలర్కులకు వేదాంతం ఉపదేశించేవాడు. ఆకూతి యందు
 రుచిప్రజావతికి యజ్ఞుడై అవతరించి యమాదులైన తనపుత్రులతో కూడి
 స్వాయంభువ మన్వంతరాన్ని రక్షించాడు. నాభికి మేరుదేవియందు
 ఋషభుడై అవతరించి పరమహంస తత్వం ఋషులకు చెప్పి పృథుచక్ర
 వర్తిగా అవతరించి పృథివిని సర్వసస్య సమృద్ధం చేశాడు. చాక్షుష

పంచదశం వామనకం కృత్వాఽగాదధ్వరం బరేః,
 పదత్యయం యాచమానః పృథ్వాదితుస్త్రివిప్తపమ్.
 అవతారే షోడశమే వశ్యక్ ధర్మద్యుహరా స్మృహక్,
 త్రిన్వప్తకృత్వః కుచిత్ నిఃక్షత్రామకరోన్మహమ్.
 తతః సప్తదశే జాతః నత్యవత్త్వాం పరాశరాత్,
 చక్రీ వేదకరోః శాఖా దృష్ట్యా వుంసోఽల్పమేధనః.
 నరదేవత్వమాపన్నః సురకార్యవికీర్షయా,
 సముద్రనిగ్రహదీని చక్రే వీర్యాణ్యతః పరమ్.
 ఏకోనవింశే వింశతిమే వృష్ణమ పౌవ్య జన్మని,
 రామకృష్ణావతి భువో భగవానహరద్భరమ్.
 తతః కలౌ సంప్రవృత్తే సంమోహాయ సురద్విహమ్,
 బుద్ధో నామ్నోఽజననుతః కీకటేషు భవిష్యతి.
 అథాసౌ యుగసంధ్యాయాం దమ్యప్రాయేషు రాజసు,
 జనితా విష్ణుయశసో నామ్నా కల్కిర్జగద్గురుః.
 అవతారా హ్యనంభ్యేయా హరేః సత్త్వనిధేర్ద్విజాః,
 యథాఽవిదాసినః కుల్యాః నరనః స్యుః సహస్రశః.
 ఋషయో మునయో దేవా మనువుత్రా మహాజనః,
 కలాః సర్వే హరేరేవ సప్రజాపత యః స్మృతాః.

మన్వంతరాంతంలో మత్స్యవతారమెత్తి పృథివీరూపమైన నాకలో
 వైవస్వత మన్వాదులను ఉంచి కాపాడాడు. అమృత మథన కాలంలో
 కూర్మరూపంతో మందర పర్వతాన్ని త్రి ధన్వంతరి రూపంలో అమృత
 హస్తాడై అవతరించాడు. అంతేగాక మోహినీ రూపంతో దేవతలకు
 అమృతం ప్రసాదించాడు. నరహరిగా అవతరించి హిరణ్య కశిపుని
 సంహరించి ప్రహ్లాదుని రక్షించి వామనావతారంలో బలిని బంధించి
 స్వర్గాన్ని ఇంద్రునికిచ్చి పరశురామ రూపంలో దుష్టక్షత్రియులను
 శిక్షించి ధర్మాన్ని రక్షించాడు. వ్యాసుడై అవతరించి శృతి పురాణేతి
 హాసాలు వ్యాప్తిచేసి లోకాలను ఉద్ధరించి రామావతారుడై రావ
 ణాది దుష్టసంహారంచేసి ధర్మసంస్థాపన గావించాడు. బలరామకృష్ణులై
 అవతరించి భూభారాన్ని హరించాడు. జనపుత్రుడై బుద్ధనామముతో
 దేవదేవులను మోహింపజేసి ఆసురీ సంపత్తులను నశింపజేశాడు. కలి

ఏతే చాంకకలాః పుంసః కృష్ణస్థ భగవాంత్స్వయమ్,
 ఇంద్యారివ్యాకులం లోకం మృడయంతి యుగే యుగే.
 జన్మ గుహ్యం భగవతో య ఏతత్ప్రయతో సరః,
 సాయం ప్రాతస్థానం భక్త్యా దుఃఖిన్యామాద్విముచ్యతే.
 ఎతయాపం భగవతో హ్యరూపస్య చిదాత్మనః,
 మాయాగుణైర్విరచితం మహాబాహిధిరాత్మని.
 యథా సభన మేఘాఘా రేణుర్వా పార్శ్వేఽనిలే,
 ఏవం దృష్టిరి దృశ్యత్వమారోపితమబుద్ధిభిః.
 ఆతః పరం యదవ్యక్త మహ్మాత్మగుణద్బంహతమ్.
 అద్భుతాశ్చుతవస్తుత్వా త్స జీవో యత్పునర్వహః.
 యత్యేమే నదనద్యాపే వృత్తినిర్దే స్వసంవిదాః
 అవిద్యయాఽత్మని కృతే ఇతి తద్రూపాదర్శనమ్.
 యద్యేషోపరతా దేవీ మాయా వైశారదీ మతిః,
 సంపన్న ఏవేతి విదుర్కదామ్ని సే మహాయతే.
 ఏవం జన్మాని కర్మాణి హ్యకర్తురజసన్వృత,
 వర్జయంతి స్మ కవయో వేదగుహ్యని హృత్పతేః.
 న వా ఇదం విశ్వమమోమలిలః సృజత్యవత్కత్తి స నష్టకేఽన్మికా.
 భూతేషు చాంతర్విత ఆత్మతంత్రః సార్వత్రికం జిహ్మతి దిగ్భువోః.

యుగాంతంలో దొంగలైనభువులై ప్రజలను పీడిస్తూఉంటే కలికిమూర్తిగా
 అవతరించి దుష్టులను శిక్షించి ధర్మసంస్థాపన జేస్తాడు.

శౌనకాదులారా! అగాధమైన సరస్సునుండి చిన్న చిన్న కాలు
 వలు పుట్టినట్లే తత్వనిధిమైన శ్రీహరినుండి అంశావతారాలుగా కళాన
 తారాలుగా జనించడమే గాకుండా దేవతలూ మనువులూ ఋషులూ
 మొదలైన శక్తిసంపన్నులందరూ అవతరించి లోక కల్యాణ కారకు
 లౌతూఉంటారు. కృష్ణావతారం పూర్ణావతారం. మిగిలినవన్నీ అంశావ
 తారములే. జీవులకు బాధలు కలిగినప్పుడల్లా ఏదో యొక రూపంలో
 అవతరించి రక్షిస్తూ ఉంటాడు. గోవ్యమైన ఈ హరిచరిత్ర సంధ్యా
 కాలాల్లో చదివినా విన్నా సమస్త దుఃఖాలు నశిస్తాయి. రూపరహి
 తుడైన శ్రీహరియందు ఈరూపాలన్నీ మాయచేత కల్పింపబడతాయి.
 అజ్ఞానులు సత్యాన్ని గ్రహించలేక వాయువు నాశ్రయించిన మేఘాలు

నచాన్య కశ్చిన్నిపుణేన ధాతురవైతి జంతుః కుమనీష ఉతః,
 నామాని రూపాణి మనోవచోభిః సంతన్యతో నటచర్యామివాజ్ఞః,
 న వేద ధాతుః పదపిం వరన్య దురంతవీర్యన్య రథాంగపాణే,
 యో మాయయా సంతతయాఽమవృత్త్యా భజిత తత్త్వాదనరోజగంధమ.
 అథేహ ధన్యా భగవంత ఇత్థం యద్వాసుదేవేఽఖిలలోకనాథే,
 కుర్వంతి నర్వాత్మకమాత్మభావం న యత్య భూయః పరివర్త ఉగ్రః.
 ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మనమ్మితమ్,
 ఉత్తమశ్లోక పరితం వకార భగవాన్పుష్టిః.
 నిఃశ్రేయసాయ లోకన్య ధన్యం స్వస్త్వయనం మహత్,
 తదీదం గాఢాయామాస సుతమాత్మవతాం వరమ్,
 సర్వవేదేతిహసానాం సారం సారం సముద్భవమ్,
 న తు సంశ్లావయామాస మహారాజం పరీక్షితమ్.
 ప్రియోపవిష్టం గంగాయాం పరీతం పరమర్షిభిః,
 తత్య కీర్తయతో విప్రౌ విప్రర్షేర్భూరితేజసః.
 ఆహం చాధ్యగమం తత్య నివిష్టస్తదనుగ్రహత్,
 సోఽహం వః శావయిష్యామి యథాధీతం యథామతి.

ఆకాశాశ్రయాలని భావించినట్లే మాయాశ్రయమైన జగత్తును పర
 మాత్మయందు ఆరోపిస్తూ ఉంటారు. సూల సూక్ష్మ శరీరాదులు ఆత్మ
 యందారోపించడం అజ్ఞానంగాని వాస్తవంగాదు. ఆత్మసాక్షాత్కారం
 కలిగితే ఈ ఆరోపణలన్నీ పోయి బహ్మనందానుభూతి పొందకలుగుతాడు.
 బుద్ధిరూపమైన మాయ సశిస్తే జీవుడు ఆనందమయే డౌతాడు. పర
 మాత్మయందు జన్మ కర్మలు లేవు. అతని లీలలన్నీ వేదరహస్యాలు.
 భగవంతుని లీలలే సృష్టిసితి లయాలు. అతడు నియంత. అజ్ఞానులు
 భగవంతుని లీలలు గ్రహించలేరు.

అనంతుడైన ఈశ్వరుడు అఖిలాండ కోట్లను సృష్టించి వీటన్నిటి
 కంటే పరమైనవాడుగానే ఉంటాడు. కపటంలేకుండా భగవంతుని
 సేవించేవాని కీలీలలు అర్థమాతాయి. మీరట్టివారే. మీరు కాల
 చక్రంలో ప్రవేశించరు. వేదవ్యాస రచితమై శ్రీశుకునిచే పరీక్షింపబడిన
 రాజుకు గంగాతీరంలో వినుపింప బడిన సర్వ విద్యాసారమూ భవ

కృష్ణ స్వధామోపగతే ధర్మజ్ఞానాదిభిః నహ,
కలౌ నష్టదృశమేష పురాణార్కౌఽధునోదితః.

బంధవిమోచన సాధనమూ ఐన భాగవతం వినిపిస్తాను వినండి- అని
సూతమహర్షి కథాప్రస్థానంలో అడుగుపెడు తున్నాడు.

3 అధ్యాయం

ఇతి బుగ్ధవాణం సంస్తూయ ముసినాం దీర్ఘనత్రిణామ్,
వృద్ధః కులపతిః సూతం బహ్వుచః శౌనకోఽబ్రవీత్.
సూత సూత మహాభాగ వద నో వదతాం వర,
కథాం భాగవతేం పుణ్యాం యదాహ భగవాన్ శుకః.
కన్మికా యుగే పృవృతైయం స్థానే వా కేన హేతునా,
కుతః సంఛోదితః కృష్ణః కృతవాంతస్సంహితాం మునిః.
తస్య పుత్రో మహాయోగీ నమదృసీర్వికల్పకః,
ఏకాంతమతిరున్నిద్యో గూఢో మూఢ ఇవేయతే.
కథమాలక్షితః పౌరైః సంప్రాప్తః కురుజాంగలాన్,
ఉన్నతమూకజడవద్విచరకా గజసాహ్వయే.
దృష్ట్యానుయాంతమృషిమాతృజమవ్యనగ్నం
దేవ్యో హియా పరిదధుర్న సుతస్య చిత్రమ్,
తద్వీక్ష్య పృచ్ఛతి మునో జగదుస్తవాన్తి
స్త్రీపుంభిదా న తు సుతస్య వివిక్తదృష్టే.
కథం వా పాండవేయన్య రాజర్షేర్మునినా నహ,
సంవాదః నమభూతాత యత్తైషా సాత్యతి శుకః.

సూతమహర్షీ : మీరు వక్తలలో సర్వశ్రేష్ఠులు. శుకునిచేత
పరీక్షిస్తూహారాజుకు ఉపదేశింపబడ్డ భాగవతకథ మాకుచెప్పండి. ఆ
కథ ఏ యుగంలో ఏ కారణంచేత యే స్థానంలో వ్రవృత్త మైంది?
ఎవరి ప్రేరణచేత కృష్ణుడైపాయనుడు భాగవతం రచించాడు.
సర్వసమదర్శి పరమయోగీ బ్రహ్మనుసంధాతా ఐన శ్రీశుకుడు గోదో
హనకాలంకంపే జనపదంలో ఉండడే? భాగవతం వినిపించేవరకూ
పరీక్షితు దగర ఎలా ఉన్నాడు. ఉపనయనం కాకుండానే సనాసియే

నే గోదోహనమాత్రంహి గృహేషు గృహమేధినామ్,
 అవేక్షతే మహాభాగస్త్రీర్ధీకుర్వంస్తదాశ్రమం.
 అభిమన్యునుతం సూత్ర పౌహుర్భాగవతోత్తమం,
 తస్య జన్మ మహాశ్చర్యం కర్మాణి చ గృహీహి నః.
 న సమాఖ్యో కస్య వా హేతేః పాండునాం మానవర్షసః,
 పౌండ్రోపవిష్టో గంగాయామనాదృత్యాధిరాట్ప్రియం.
 సమంతి యత్పాదనికేతమాత్మనశ్శివాయ చానియ ధనాని శత్రవః,
 కథం న పీరః శ్రియమంగదుస్త్యజాం యువైషతో త్యృప్తునుహానహుభిః.
 శివాయ లోకస్య భవాయ భూతయే య ఉత్తరుశ్లోకపరానుజా నరాః,
 జీవంతి నాత్మార్థమసౌ పరాశ్రయం ముమోచ నిర్దేద్య కుతః కళేబరం.
 తత్సర్వం నః సమాచక్ష్య వృష్టో యదీహ కించన,
 మన్యే త్వాం విషయే వాచాం స్నాతమస్మత్త్ర ఛాందసాత్.
 ద్వాపరే సమనుష్ఠాప్తై తృతీయే యుగపర్యయే,
 జాతః పరాశరాద్యోగీ వానవ్యాం కలయా హరేః.
 న కదాచిత్సరస్వత్యా ఉపన్పృశ్య జలం శుచి,
 వివిక్త ఏక ఆసీన ఉపితే రవిమండలే
 పరావరజ్ఞః న ఋషిః కాలేనావ్యక్షరంహసా
 యుగధర్మవ్యతికరం ప్రాప్తం భువి యుగే యుగే,

హేమతూంటే వివస్త్రులై స్నానం చేస్తూకూడా శుకుణ్ణిచూచి స్త్రీలు
 సిగ్గుచెందలేదు. అదే సమయంలో వ్యాసుని చూచి సిగ్గుపడి వస్త్రాలు
 ధరించడమే గాకుండా ఇదేమని అడిగితే శుకుడు సర్వాత్మభావం కలవా
 డవడం వల్ల తమకు సిగ్గు కలగలేదనీ నీకు భేదదృష్టి ఉండడంచేత
 మేం వస్త్రాలు ధరించామనీ కదా చెప్పాను. ఉన్నంత బనిర జడ
 లక్షణాలతో ఉన్న శ్రీశుకుని మహారాజు ఎలా గ్రహించ కలిగాడు.
 పరీక్షిత్తుయొక్క జన్మ కర్మ లెలాంటివి. పరీక్షిన్మహారాజు రాజ్యాన్ని
 ఎందుకు త్యజించాడు. గంగాతీరంలో ఎందుకున్నాడు. సర్వం తెలి
 సిన నువ్వు మాకివన్నీ సవిస్తరంగా చెప్ప - అని శౌనకుడు కోరగా
 సూతుడు చెప్పడం ఆరంభించాడు.

వైవస్వతమన్వంతరంలో ఇరవైవిడు మహాయుగాలు గతించి
 ఇరవైయెనిమిదవమారు చతుర్వ్యుగ పరిభ్రమణం జరుగుడంలో కృత

ధౌతీకానాం చ భావానాం శక్తిహీనం చ తత్కృతం,
 అశృష్టధానాన్ నిఃసత్త్వాన్ దుర్మేధాన్ హృనితాయుషః.
 దుర్బలాంశ్చ జనాన్వీక్ష్య మునిర్దివ్యేన చక్షుషా,
 సర్వవర్ణాశృమాణాం యజ్ఞభ్యో హితమమోమద్యుక్.
 చాతుర్థోత్యం కర్మ శుద్ధం పృజానాం వీక్ష్య వైచికం,
 వ్యదధాద్యజ్ఞనంతత్యై వేదమేకం చతుర్విధం.
 ఋగ్యజుస్సామాదర్శాభ్యా వేదాశ్చత్వార ఉప్యతాః,
 ఇతిహసః పురాణం చ పంచమో వేద ఉచ్యతే.
 తత్సర్వేదధరః పైలః సామగో జైమినిః కపిః
 వైశంపాయన ఏవైకో నిష్ఠాతో యజుషాం గణే.
 అథర్వాంగిరసామాసీత్సుమంతుర్దారుణో మునిః,
 ఇతిహసపురాణానాం ఏతా మే రోమహర్షణః.
 త ఏవ ఋషయో వేదం స్వంస్వం వ్యన్యన్తనేకథా,
 శిష్యైః పృశిష్యైస్తచ్చిష్యైర్వేదాస్తే శాఖిసోఽభవత్.
 త ఏవ వేదా దుర్మదైర్ధార్యంతే పురుషైర్యథా,
 ఏవం చకార భగవాన్వ్యాసః కృపణవత్సలాః.

త్రేతలు సమాప్తమై ద్వాపరాంతం సమీపించినప్పుడు కళావతారంగా
 వేదవ్యాసు డావిర్భవించి సరస్వతీనదీ తీరంలో ఆశ్రమం కల్పించుకొని
 తపస్సు సాగించి సర్వజ్ఞుడై కాలాన్ని గుర్తించి రాబోయే కలియుగాన్ని
 దివ్యదృష్టితో చూశాడు. ఆయుగ లక్షణాలన్నీ ప్రమాదంగానే కని
 పించాయి. అందులో ప్రధానంగా అల్పమైన ఆయుర్దాయం అత్యల్ప
 మైన మేధకల మానవులు దురాచారాలై చరించడం సమస్తవస్తువులూ
 నిస్సారమై పోవడం, వేదబాహ్యులై శ్రద్ధాభక్తులు నశించి కామాస
 క్తులై మానవులు కాలాన్ని వృధా చెయ్యడం ప్రధానలక్షణాలుగా
 మానవులు సర్వవిధాలా భ్రష్టులై పోతారని గ్రహించి అవతారమూర్తి
 యైన వేదవ్యాసుడు ఏకరాసిగా ఉన్న వేదాన్ని విభాగించి పైల
 జైమిని సుమంత వైశంపాయనులకు ఉపదేశించాడు. వారు ఒక్కొక్క
 శాఖను అనేక ఉపశాఖలుగా విభాగించి అనేకులకు చెప్పారు.
 శాఖోప శాఖలుగా వేదం వ్యాప్తిచెందినా వ్యాసుడు తృప్తిచెందక

ప్రీకూద్యద్విజబంధూనాం త్యయా న కృతిగోచరా.
 కర్మశ్రేయసి మూఢానాం శ్రేయ ఏవం భవేదిహ.
 ఇతి భారతమాఖ్యానం కృపయా మునినా కృతం,
 ఏవం పృవృత్తస్య సదా భూతానాం శ్రేయసి ద్విజా
 నర్వాత్మకేనాపి యదా నాతువ్యద్భుదయం తతః,
 నాతిప్రసీదద్భయఃసరస్వత్యాస్తతే శుచౌ.
 వితర్కయన్వివి క్తస్త ఇదం చోవాచ ధర్మవితే,
 ధృతవ్రతేన హి మయా ఛందాంసి గురువేఽగ్నయః.
 మానితా నిర్వ్యళికేన గృహీతం చానుశాసనం,
 భారతవ్యవదేశేన హ్యమ్నాయార్హః ప్రదర్శితః.
 దృశ్యతే యత్ర ధర్మాది ప్రీకూద్రాదిభిరవ్యుత,
 • తథాపి బతమే దైహర్యా హ్యత్మా వైవాత్మనా విభుః.
 అసంపన్నకవాభాతి బ్రహ్మవర్చస్యనత్రమః,
 కింవా భగవతా ధర్మా నప్రాయేణ నిరూపితాః.
 ప్రియాః పరమహంసానాం త ఏవ హ్యచ్యుతప్రియాః,
 తస్యైవం ఖిలమాత్మానం మన్యమానస్య ఖిద్యతః.
 కృష్ణస్య నారదోఽభ్యాగాదాశ్రమం ప్రిగుదాహృతమ్,
 తమచిజ్ఞాయ నహసా పృత్యుజ్ఞాయాగతం మునిః.
 పూజయామాన విఘ్నవ్నారదం సురపూజితమ్.

పురాణాలు రచించి సూత వైశంపాయనులకు ఉపదేశించాడు. పంచమ వేదమే అనదగిన మహాభారతం రచించి సర్వజనసంగమోక్షమార్గం వెల్లడించాడు. అయినా వ్యాసునికి మనశ్శాంతికలు గలేదు.

పరమహంసలకు సైతం ప్రియమై భగవత్తత్వ నిరూపితమైన గ్రంథమేదీ వ్రాయకపోవడంవల్ల నే ఈ అశాంతికలుగుతూన్నదని ఖిన్నుడై సరస్వతీ నదీతీరంలో వటవృక్షచ్ఛాయలో కూర్చున్న వ్యాసుని దగ్గరకు చేవర్షి నారదుడు రాగా అర్ఘ్య పాద్యాదులచే పూజించి సుఖాసనమిచ్చాడు వేదవ్యాసుడు.

అథ తం సుఖమాసీనముపాసీనం బృహచ్చవాః,
 చేవర్షిః ప్రాహ విష్ణుర్నిం వీణాపాణిః న్యయన్తివ.
 పారాశర్య మహాభాగ భవతః కచ్చిదాత్మనా,
 పరితుష్టతి శారీర ఆత్మా మానస ఏవ వా.
 జిజ్ఞాసితం సుసంపన్నమితి తే మహదద్భుతం,
 కృతవాన్ భారతం యత్త్వం సర్వాష్టపరిబృంహితం.
 జిజ్ఞాసితమపి తం చ బ్రహ్మ యత్తత్సాతనమ్,
 తథాచి శోచ్యస్యాత్మానమకృతార్థ ఇవ వ్యభో.
 ఆప్యేవ మే పర్యమిదం త్వయోక్తం తథాచి నాత్మా పరితుష్టతే మే,
 తస్మాదమద్వక్తమగాధబోధం పృచ్ఛామహే త్వత్కథవాత్మభూతం.
 న వైభవాః వేద నమస్తగుహ్యముపానితో యత్పురుషః పురాణః,
 పరావలేకో మనసైవ విశ్వం సృజత్యవత్యత్తి గురైరనంగః.
 త్వం పర్యులన్నర్క ఇవ త్రిలోకమంతర్భువో వాయురివాత్మసాక్షి,
 పరావలే బ్రహ్మణి ధర్మతో వ్యతైః స్నాతస్య మే న్యూనమలం విచక్షత్.
 భవతా సుపితప్రాయం యశో భగవతోఽమలమ్,
 యేనైవాసా న తుష్టిత్తు మన్యే తద్ధర్మసంభవమ్.

నారదుడు సుఖాసీనుడై చిరునవ్వుతో వేదవ్యాస మహర్షి
 మీరు సర్వజ్ఞులు. చతుర్వేద సారభూతమైన మహాభారతం
 పురాణోపపురాణాలూరచించారు. వేదవిభాగం చేసిన మహాపురుషులు,
 అటువంటి మీరు ఖన్నవదనంతో ఉండటానికి కారణ మేమిటి?
 విచారమనేది మీవంటి జ్ఞానులకు తగునా అని ప్రశ్నించగా వేద
 వ్యాసుడు పలుకుతున్నాడు.

నారదమునింద్రా! మీరు చెప్పిన దంతాసత్యమే. వేదవిభాగం,
 చేసి పురాణోపపురాణాలు రచించి వేదసారమైన మహాభారతం రచిం
 చినా నాకు మనశ్శాంతి కలుగలేదు. పూర్ణానందమూ పొందలేక
 పోతున్నాను. దానికి కారణం నాకర్థం కావటంలేదు. ఋషిపుంగవా!
 మీరు సర్వజ్ఞులూ బ్రహ్మమానస పుత్రులూ భగవద్భక్తులు అవడంవల్ల
 మీకు తెలియనిదేమీ ఉండదు. మీరు మూడు లోకాలూ తిరుగుతూ
 ఉంటారు. భగవత్తత్వాన్ని గ్రహించిన వారిలో అగ్రేసరులు మీరే.

యథా ధర్మాదయశ్చార్థా మునివర్యానువర్జితాః,
 న తథా వామదేవస్య మహిమా హ్యనువర్జితః.
 న యద్వచశ్చిత్రపదం హరేర్యగే । జగత్ప్రవిత్రం పృగుబీత కర్త్రిచిత్,
 తద్వాయనం తీర్థముశంతి మానసా । న యత్య హంసా విరమంతుశ్శిక్షయాః.
 తద్వాగ్విసర్గో జనతామవిప్లవో యస్మిన్ ప్రతిశ్లోక మబ్ధవత్కృపి,
 నామాస్యనస్తస్య యశోఽజ్జితాని యచ్చృణ్వన్తి గాయన్తి గృణన్తిసాధనః.
 నైస్కర్మ్యమవ్యచ్యుతభావవర్జితం న శోభతే జ్ఞానమలం నిరంజనమ్,
 కుతః పునశ్శశ్వదభద్రమిశ్వరే న చార్పితం కర్మ యదవ్యకారణమ్.
 అతో మహాభాగ భవానమోమదృచ్ఛుచిశ్శవాః నత్యరతో ధృతవృతః,
 ఉరుక్యమస్యాఖిలబంధముక్తయే సమాధినానుస్మర యద్విచేష్టితమ్.
 తతోఽన్యథా కించన యద్వివక్షతః పృథగ్మృతత్కృతరూపనామభిః,
 న కర్త్రి చిత్వాపి చ దుఃస్థితా మతిర్లభేత వాతాహతనౌరివాన్పదమ్.
 జుగుప్సితం ధర్మకృతేఽనుశాసతః స్వభావరక్తస్య మహాః వృతిక్రమః,
 యద్వాక్యతో ధర్మ ఇతితరః స్థితో న మన్యతే తస్య నివారణం జనః.
 వివక్షణః కోఽర్హతి వేదితుం విభోరనంతపారస్య నివృత్తితః సుఖమ్,
 పృవత్తమానస్య గుణైరనాత్మసత్తతో భవాః దర్శయ చేష్టితం విభోః.

యోగబలంతో సర్వ జీవ హృదయాల్లో అంతర్యామి రూపంలో
 ఉంటూ సర్వసాక్షిగా ఉండేవాడు మీరే. శ్రీహరికి మీకూ అవినా
 భావ సంబంధంఉంది, కనక మోక్షాసక్తి గల మానవులకు మీ దర్శ
 నం మోక్షసాధన మౌతుంది. నేను యోగసాధనవల్ల శబ్ద బ్రహ్మలను
 గుర్తించి కూడా పూర్ణానందం పొందలేక పోవడానికి కారణమేమో
 గుర్తించి చెప్పండి - అని అడిగాడు. నారదుడు నిమిలితలోచనుడై
 ఆలోచించి చెప్పడం ఆరంభించాడు.

వ్యాసమునీంద్రా, మీ రింతవరకూ వ్రాసిన గ్రంథాలూ చేసిన
 కృషీ ధర్మార్థకామాలకు సంబంధించినదే. కాని కేవల మోక్షసాధన
 మైన భగవద్గుణాను కీర్తన రూపమైన గ్రంథం ఏమీ వ్రాయలేదు.
 అందువల్లనే మీకు పూర్ణానందం కలగడంలేదు. ప్రపంచ సంబంధమైన
 వర్ణనలెన్ని చేసినా నిరతిశయానందాన్ని ప్రసాదించలేవు. శ్రీహరి
 లీలాభూయిష్టమైన గ్రంథమే నిరతిశయాన్నివ్వగల్గుతుంది.

త్వక్వా న్వధర్మం చరణాంబుజం హరేర్భజన్మపక్వోఽథ వతేత్తతో యద్ది,
యత్య క్వవా భద్రమభూతముష్యకిం కో వాత్తాప్రోభజకాం న్వధర్మతః.
తస్యైవ హేతోః ప్యయతేత కోవిదో న లభ్యతే యద్భ్యుమతాముపర్యధః,
తల్లభ్యతే దుఃఖవదస్యతస్సుఖంకాలేన నర్వత్య గభీరరంహనః.
న వై జనో జాతు కథంచావ్యవేన్నుకుందసేవ్యన్వ వదంగ సంస్మృతిం,
న్మరన్ ముకుందాంఘ్రియగూహనః పునర్విహతుమిచ్చేన్నరనగ్య హరాజనః.
ఇదం చ విశ్వం భగవానివేతరోయతోజగత్ స్థానినిరోచనంభవాః,
తద్వి న్వయం వేద భవాంస్తథాచి మే ప్రాచీనమాత్యం భవతః ప్యదర్శితం.
త్వమాత్మనాత్మాన మవేహ్యమౌమృత్యురస్య పుంసః చరమాత్మనః కలాం.
అజం ప్యజాతం జగతశ్శివాయ తస్మహమభావాద్యుదయోఽదిగణ్యతాం.
ఇదం హి పుంసన్తపసశ్శుభ్రతన్వ స్విష్టన్వ పూస్తన్వ సునూక్తదత్తయోః,
అవిచ్యుతోఽర్థః కవిభిర్నిరూపితో యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం.
అహంపురాతితభవేఽభవం నుతే దాప్యాప్తు కప్యాశ్చన వేదవాదినాం,
నిరూపితో బాలక ఏవ యోగినాం శుశ్రూషణే ప్యావృషి నిర్విపక్షతాం.
తే మయ్యపేతాశ్చిలచాపశేఽర్చకే దాంతేఽపృత్యకీడస కేఽనువర్తినీ,
చక్రః కృపాయద్యుపకుల్యదర్శనాః శుశ్రూషమాఖేమునయోఽల్పభాషిణి.

మునీంద్రా పూర్వకల్పంలో నేను దాసీపుత్రుడను. నా తల్లి
వేదవిదులైన బ్రాహ్మణులకు దాస్యం చేసేది. వారిచాతుర్వార్యదీక్షా
కాలంలో బాల్యంలో ఉన్న నేను కూడా వారిని సేవిస్తూ ఉండేవాణి.
చాతుర్వార్యదీక్షాకాలంలో వారి భుక్తశేషం తింటూ భగవంతుని
నామాన్నేస్మరిస్తూ వారివల్ల శ్రీకృష్ణతత్వాన్నే వింటూ కాలక్షేపం
చేస్తూ ఉన్నాను. భగవన్నామస్మరణ వేదవిదులసేవ కారణంగా నాకు
పూర్ణమైన భగవద్భక్తి అలవడింది. సర్వమానవతరుణోపాయమైన
హరిభక్తితో కాలంగడుపుతూ ఉండేవాణి. ఆ బ్రాహ్మణులయందు
నాకుగల భక్తిశ్రద్ధలకు వారానందించి దీక్షాసమాప్తిచేసుకొని వారు
వెళ్లేసమయంలో నాకు అతిరహస్యమైన జ్ఞానం ఉపదేశించి వెళ్లి-
పోయారు. వారుపదేశించిన జ్ఞానంవల్ల నేను భగవంతుని మాయను
తెలుసుకోగలిగాను. మాయను గ్రహించిన వానికిపరమ పదప్రాప్తి
అతి సునాయాసంగాలభిస్తుంది. కనకనే నేను మాయాకల్పితమైన సం-
సారంవాంఛను వదలి నిరంతరం శ్రీకృష్ణనామ సంకీర్తనతోనే కాలం

ఉచ్చిష్టలేపాననుమోదితో ద్విజైః నకృత్స్ను భుంజే తదపాస్తకిల్పిషః,
 ఎవం పృవృత్తస్య విశుద్ధచేతనస్తద్వర్మ ఏవాత్మరుచిః పృజాయతే.
 తత్యాన్యహం కృష్ణకథాః పృగాయతామనుగృహేణాశృణవం మనోహరాః
 తాశ్శృద్ధయా మేఽనునవం విశృణ్వతః ప్రియశృపన్యంగ ముపాభవదృతిః.
 తస్మిన్స్తదా లబ్ధరుచేర్మహామతే ప్రియశృపన్యన్తలితా మతిర్మమ,
 యయా మమైతత్పదనత్వమాయయా పశ్యేమయి బ్రహ్మాణి కల్పితం పరే.
 ఇత్తంశరత్పావృషి కావృతూహరేర్విశృణ్వతో మేఽనునవంయగోఽమలమ్,
 సంకిర్త్యమానం మునిభిర్మహాత్మ భిర్భక్తిః పృవృత్తాత్మరూప్తస్తమోఽవహా.
 తస్మైవం మేఽనురక్తస్య పృశ్నితస్య హతైనసః,
 శృద్ధహాసస్య బాలస్య దాంతస్యానుచరస్య చ.
 జ్ఞానం గుహ్యతమం యత్రత్పాక్షాద్భగవతోదితమ్,
 అన్యజేచకా గమిష్యంతః కృపయా దీనవత్సలాః.
 యేనైవాహం భగవతో వాసుదేవస్య వేధసః,
 మాయానుభావమవిదం యేన గచ్ఛంతి తద్బదమ్.
 ఏతత్సంనూచితం బ్రహ్మాన్స్తాపత్యయచికిత్సితమ్,
 యదీశ్వరే భగవతి కర్మబ్రహ్మాణి భావితమ్.

గడపడం మొదలు పెట్టాను. శ్రీహరి భక్తి చేతనే నా కీ జ్ఞానం కలిగింది.

వ్యాసమునీ, సమస్తకర్మలనూ శ్రీకృష్ణుని పేరల్పిస్తే తాపత్రయం నశిస్తుంది. ఏ వదార్థం సేవిస్తే వ్యాధిజనిస్తుందో ఆరోగానికి ఆవదార్థమే ఔషధి రూపంలో ప్రయోగిస్తే ఆ వ్యాధి నశించిపోతుంది. అదేవిధంగా యే కర్మలు మానవునికి జనన మరణాలను కల్పిస్తాయో ఆకర్మలే కృష్ణార్పణంచేస్తే నిత్యానందాన్ని ప్రసాదిస్తాయి. ఈ లోకంలో శాస్త్ర విహితమైన కర్మలన్నీ పరాభక్తినే కలిగిస్తాయి. జ్ఞానులు భగవదాజ్ఞాను సారం కర్మలు చేస్తూ మాటిమాటికీ భగవన్నామాన్ని స్మరిస్తూ ఉంటారు. ఓ వాసుదేవా నీకు నమస్కారము మేము నిన్ను ధ్యానిస్తున్నాము. ప్రద్యుమ్న అనిరుద్ధ సంకర్షణాది రూపములకు నమస్కారము. అని యీవిధంగా చతుర్వ్యూహ రూపమైన శ్రీహరి రూపాలను నామములద్వారా ప్రాకృతమూర్తిరహితమైన అపాకృత మంత్రభూర్తి యగు యజ్ఞపురుషుని ఎవడు పూజిస్తాడో ధ్యానిస్తాడో వాడే యధార్థ

అమయో యశ్చ భూతానాం జ్ఞాయతే యేన నువృత,
తదేవ హ్యమయవృవ్యం న పునాతి వికిన్చితమ్.
ఏవం సృణాం క్రియామోగాః పరే సంస్కృతి హేతవః,
త ఏవాత్మవినాశాయ కల్పంతే కల్పితాః పరే.
యదత్య క్రియతే కర్మ భగవత్పరితేషణం,
జ్ఞానం యత్తదహీనం హి భక్తియోగనమన్వితం.
కుర్వాణా యత్య కర్మాణి భగవచ్చిత్తయా నకృత్,
గృణంతి గుణనాహుని కృష్ణస్యానుస్మరంతి చ.
నమో భగవతే తుభ్యం వానుదేవాయ ధీమహి,
ప్రాయ్మమ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ,
ఐతి మూర్త్యభివాసేన మంత్రమూర్తిమమూర్తికం,
యజతే యజ్ఞపురుషం న సమ్యగ్దర్శనః పుమాన్.
ఇమం వ్యనిగమం బ్రహ్మన్తదేత్య మదన్ముషితమ్,
ఆచాన్యే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వన్త్రిభావం చ కేశవః.
త్యమవ్యదభ్రకుత చక్రతి విభో నృమావ్యతే యేన విదాం ఋభుత్విః
ప్రఖ్యాపి దుఃఖైర్ముహుర్మితాత్మనాం సంక్షేపనిర్వాణముంశతి నాన్యతా.

మైన జ్ఞానం కలవాడు. నేనెప్పుడైతే భగవంతుని ఆజ్ఞను పాలించానో అప్పుడే శ్రీకృష్ణుడు నాకు ఆత్మజ్ఞానం ప్రసాదించి ఐశ్వర్యం భావరూప మైన భక్తి ప్రసాదించాడు. కనుక నువ్వు భగవద్భక్తితో శ్రీహరి లీలలే వర్తించు. దానివల్ల జ్ఞానులయొక్క జ్ఞాన పూర్తి జేతుంది. మానవుల సర్వదుఃఖాలు నశించి నిరతిశయానందం పొందడానికి ఇంత కంటే వేరు మార్గం లేదు. నువ్వు భగవంతుని గుణాను కీర్తన రూప మైన గ్రంథం వ్రాసి ఆత్మ కళ్యాణంతో లోక కళ్యాణం సాధించు అన్నాడు నారదమహర్షి.

5 అ ధ్యాయం

ఏవం నిశమ్య భగవాన్ దేవర్షేష్టన్మ కర్మ చ,
భూయః పపృచ్ఛతం బ్రహ్మన్ వ్యాసస్సత్యవతిసుతః.

నారదుని జన్మ కర్మ సంబంధమైన వృత్తాంతం విని వేదవ్యాసుడు నారదునితో - దేవర్షి మీకు జ్ఞానోపదేశం చేసిన మహాత్ములు వెళి

భిక్షుభిర్విప్రవసితే విజ్ఞానాదేష్టుభిస్తవ,
 వర్తమానో వయస్యాద్యే తతః కిమకరోద్భవాక్.
 స్వాయంభువ కయా వృత్త్వా వర్తితం తే పరం వయః,
 కథం చేదముదస్యాశీః కాలే ప్రాప్తే కళేబరమ్.
 ప్రాక్కల్పవిషయామేతాన్మృతం తే సురనత్తమ,
 న హ్యేవ వ్యవదాత్కాల ఏష సర్వనిరాకృతిః.
 భిక్షుభిర్విప్రవసితే విజ్ఞానాదేష్టుభిర్మమ,
 వర్తమానో వయస్యాద్యే తత ఏతదకాఽపం.
 ఏకాత్మజా మే జనని యోషిన్ముథా చ కింకరీ,
 మయ్యాత్మజేననన్యగతో చక్రే స్నేహనుబంధనమ్.
 సాఽస్యతంత్రా న కల్యాణీద్యోగక్షమం మమేచ్ఛతి,
 ఈశస్య హి వశే లోకో యోషా దారుమయీ యథా.
 ఆహం చ తద్భృహ్మకుల ఉచివాన్స్తదపేక్షయా,
 దిగ్దేశకాలవ్యుత్పన్నో బాలకః పంచహయనః.
 ఏకదా నిర్గతాం గౌహద్దుహంతీం నిశి గాం పథి,
 సర్వోదదశత్పదా స్పృష్టః కృపణాం కాలచోదితః.

పోయాక మీరేం చేశారు? ఆ సమయానికి మీది బాల్యావస్థగదా. శేషించిన కాలం యెలాగడిపారు. మీరాదేహాన్ని ఎలావిడిచారు. కాలం సమస్తవస్తువులను నశింపచేస్తుంది కదా. మీకు పూర్వకల్పస్మృతి ఎందుచేత నశించలేదు? సవిస్తరంగా చెప్పండి - అనగా వ్యాసునికి నారదుడు చెపుతున్నాడు.

వ్యాసమునీంద్రా నాకు జ్ఞానోపదేశం చేసిన మహాత్ములు వెళ్లి పోయిన తరువాయి బాల్యావస్థలో ఉన్న నేను నాతల్లి దగ్గరే ఉండి కాలం గడుపుతున్నాను. ఆమె (స్త్రీ). పైగామూర్ఖురాలు. వృత్తిచూస్తే దాస్యం. ఆమెకు నేనొక్కడనే పుత్రుడను. నా యగదామెకు అతిప్రేమ ఉండడంచేత నిరంతరం నా యోగక్షేమ చింతవినా రెండో దృష్టి లేక పోయినా పరాధీన జీవనంవల్ల అనుకున్నంత చేయలేక పోయాది. బొమ్మను సూత్రధారు డాడించినట్లు భగవానుడి మానవులను కర్మ సూత్రబద్ధులను చేసి ఆడిస్తూ ఉంటాడు ఐదు సంతృప్తరాల వయస్సులో

తదా తదహమీశస్య భక్తానాం శమభివృత్తః,
 అనుగ్రహం మన్యమానః ప్రితిష్ఠం దిశముత్తరామ్.
 స్పృతాన్ జనపదాంతత్య పురగ్రామప్రజాకరాః,
 ఖేటాన్ భర్షటవ్యాటిశ్చ వనాన్యపవనాని చ.
 చిత్రధాతువిచిత్రాద్రిని భభగ్నుభుజ్జయమాన్,
 జలాశయాన్ శివజలాన్మలనిస్సరసేవితాః.
 చిత్రస్వనైః పత్రరచైర్విభ్రమద్భుమరశ్రియః,
 సలవేణుశరస్తంబకుశకీచకగహ్వరమ్.
 ఏక ఏవాతియాతోఽహమ్ద్రాక్షం విపినం మహతే,
 హైరం ప్రతిభయాకారం వ్యాఘోలకశివాజిరం.
 పరిశాంతేంద్రియాత్మాహం తృప్తురీతే బుభుక్షితః
 స్నాత్వా పీత్వా స్రుదే నద్యా ఉపస్పృష్టో గతశ్రమః.
 తస్మిన్నిర్మనుజేఽరణ్యే ఏషులోపస్త అశ్రితః,
 అత్మనాత్మానమాత్మన్తం యథాశ్రుతమచింతయం.
 ధ్యాయతశ్చరణాంభోజం భావనిద్ధితచేతసా,
 ఔత్కంఠ్యాశ్రుకళాక్షస్య హృద్యాసేన్మే శవైర్హరిః.

నేనుండగా నా తల్లిని త్రాచుపాము కరవగా ఆమె మరణించింది. ఉన్న బంధనం అల్లా నా కది ఒక్కటే. భగవదనుగ్రహం వల్ల నాకా బంధనం కూడా విచ్ఛనమై పోయింది. ఇదీ ఈశ్వరాను గ్రహమే అని భావించి నేను ఉత్తరదిశగా ప్రయాణం సాగించడం ఆరంభించాను. సర్వసన్యాలతో కూడిన ప్రదేశాలూ సగరాలూ పల్లెలూ వనాలూ నదులూ దాటి క్రమంగా నిర్జనమై భయంకర మృగాలతో కూడిన అరణ్యంలో అడుగు పెట్టాను. నా ఇంద్రియాల్లో శక్తి తగ్గిపోయింది. శరీరంలో బలంలేదు. ఆకలి దప్పికలు పీడిస్తున్నాయి. ఎలాగో భాధవడి ఘోరారణ్యంలో ఒక నదిని సమీపించి ఆనదిలో స్నానంచేసి జలపానం చేశాను. ఆ నిర్జనారణ్యంలో ఒక రావి చెట్టు మొదట్లో కూర్చుని నాకామహత్ములు ఉపదేశించిన నామం స్మరిస్తూ ఆరూపాన్నేధ్యానిస్తూ భగవంతుని చరణాలమీదే దృష్టిని నిలిపి తపస్సుచెయ్యడం ఆరంభించాను, శీత వాతా తపాలను లెక్క చెయ్యకుండా సాగించే నా తపస్సు ఫలించింది. ఒకనాడు దివ్యమంగళవిగ్రహుడైన శ్రీకృష్ణుడు నా హృద.

ప్రేమాతిభరనిర్భిన్నపులకాంగోఽతినిర్వృతః,
 అనందనంప్లవే లీనో నాపశ్యముభయం మునే.
 రూపం భగవతో యత్తస్మనఃకాంతం శుచాపహం,
 అపశ్యం సహసోత్తస్థా వైక్లబ్యాద్ధుర్మనా ఇవ.
 దిదృక్షుస్తదహం భూయః ప్రణీధాయ మనో హృది,
 వీక్షమాణోఽపి నాపశ్యమవిత్పుష్ట ఇవాతురః.
 ఏవం యతంతం విపినే మాతూహగోచరో గిరాం,
 గంభీరశ్లక్షయా వాచా శుచః ప్రశమయన్నివ.
 హంతాన్మిత్రా జన్మని భవాన్ మా మా ద్రష్టుమిహార్హతి,
 అవిపక్వకషాయాణాం దుర్దరోఽహం కుయోగిచాం.
 సకృద్ద్యద్ధర్మితం రూపమేతత్కామాయ తేఽనమ,
 మత్కామశ్శనకైస్సాధు నర్వాన్ ముంచతి హృచ్చయాః.
 సత్సేవయాఽదీర్ఘయా తే జాతా మయి దృఢా మతిః,
 హిత్వావద్యమిమం లోకం గంతా మజ్జనతామసి.
 మతిర్మయి నిబద్ధేయం స విపద్యేత కర్త్తవితే,
 సృజానర్థనిరోధేఽపి న్ముతిశ్చ మదనుగృహతే.

యంలో దర్శనం ఇచ్చాడు. ఆ సమయంలో ప్రేమభావంచేత కలిగిన ఉద్రేకంవల్ల దేహం అంతా గగుర్పాటు కలిగి కనులనుండి ఆనంద బాష్పాలు రాలుతూఉంటే నా హృదయం శాంతరసంతోచల్లబడి పోయింది. సమస్త శోకాల్నీ సశింపజేసే ఆ అనిర్వచనీయమైన రూపాన్ని క్షణం అలాచూస్తూ ఉండగానే శ్రీహరి అంతర్ధానమైపోయాడు. తరువాయి నే నెంతప్రయత్నించినా ఆ రూపం చూడలేకపోయాను. ఆవేదనతోనే శ్రీహరిని దర్శించాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటే ఒకనాడు ఆకాశవాణి ఇలా పలికింది; వత్సా, నీ కీ జన్మలో నాదర్శనంకాదు. నీకింకా జన్మాంతరవాసనలు పూర్తిగా సశించలేదు. అలాంటి వానికి నా దర్శనం దుర్లభం. నీకు నాయందు భక్తి వృద్ధి జెందటం కోసం నేనొక్కసారి నీకు దర్శనం యిచ్చాను. నన్ను పొందడానికి సాధకుడు మెల్ల మెల్లగా జన్మాంతర వాసనలు సశింప జేసుకోవాలి. నీకు స్వల్పమైన సత్పురుష సేవా మాత్రం చేతనే నాపై దృఢమైన భక్తి కుదిరింది. నీవీ ప్రాకృత శరీరం విడిచి నా పార్శ్వదులలో ఒకడవై వైకుంఠం పొంద

వితాపదుక్తోపరరామ తన్మహద్భూతం నభోలింగమలింగమైశ్వరమ్,
 ఆహం చ తస్మై మహాతాం మహియసే శిర్ధావనామం విపధేఽనుకంపితః.
 నామాన్యసంతస్య గతత్యవః పరకా గుహ్యని భద్రాణి కృతాని చ న్మరన్,
 గాం పర్యటంస్తుప్తమనా గతస్పృహః కాలం పృతిక్షకా విమదో విమత్సరః.
 ఏవం కృష్ణమతేర్మృహ్మన్న నక్రస్యామలాత్మనః,
 కాలః ష్టాదురభూత్కాలే తటిత్సేదామనీ యథా.
 పృయజ్యమానే మయి తాం శుద్ధాం భాగవతీం తనుమ్,
 ప్యారబ్ధకర్మనిర్వాణో న్యవతత్త్వాంచభౌతికః.
 కల్పాంత ఇదమాదాయ శయానేఽంభస్త్వదన్వతః,
 అనుప్రాణం శిశయిషోర్వివిశేఽంతరహం విభోః.
 నహస్యయుగవర్జంత ఉత్తాయేదం నీన్మక్షతః,
 మరీచివిశ్వా ఋషయః ప్యాణేభ్యోఽహం చ జజ్ఞిరే,
 అంతర్పహిశ్చ లోకాంస్తేక పర్యేమ్యన్మందితవృతః,
 అనుగ్రహన్మహావిష్టారవ్యాపతగతిః కృచిత.
 దేవదత్తామిమాం పిణాం స్వర బ్రహ్మవిభూషితామ్,
 మూర్ఖయిత్వా హరికథాం గాయమానశ్చరామ్యహమ్.

గలవు. నీకు నా మీద భక్తియెన్నడూ నశించదు. ప్రళయానంతరం కూడా నీకు నాయందు ప్రేమ భావంతో కూడిన భక్తిఉంటుంది. అని చెప్పిన వాక్యాలు విని అవిశ్రీహరి వాక్యాలే అనే విశ్వాసంతో నేను నిరంతరం భగవన్నామ స్మరణ చేసుకొంటూ కాలంగడుపుతూ ఉండగా నాకు వాసనలన్నీ నశించాయి. పరిశుద్ధ హృదయంతో ఉండగా కాలం ఆసన్నమైనప్పుడు మరణించి విష్ణుపార్శ్వదుడనై వైకుంఠాన్ని పొంది కల్పాంతంలో బ్రహ్మయందు ప్రవేశించి చతుర్భుగ సహస్రాలకాలం గతించిన తరువాయి సృష్ట్యారంభంలో బ్రహ్మనుండి మరీచ్యాదులతో జన్మించాను. అప్పటినుండి శ్రీహరికటణచే వైకుంఠానికి లోకాలన్నీ తిరుగుతూ భగవత్ప్రసాద లబ్ధమైన మహాతీ వీణ మీటుకుంటూ శ్రీహరి లీలలతో కూడిన గుణకీర్తనం చేసుకుంటూ ఉన్నాను. నేను గానం మొదలుపెట్టానూ అంటే అదేక్షణంలో భగవానుడు నా హృదయంలో వెంటనే దర్శనం ఇస్తాడు. చిత్తవృత్తులు

పృథ్వీతన్యవీర్యాణి తిర్థపాదః ప్రియశ్రవాః,
 అహూత ఇవ మే శీమ్యం దర్శనం యాతి చేతసి.
 ఏతాదురచిత్రానాం మాతాన్పర్వేష్టయా ముహుః,
 భవసింధుస్థవో దృష్టో హరిచర్యానువర్తనమ్.
 యామాదిభిర్యోగపదైః కామలోభహతో ముహుః,
 ముకుందసేవయా యద్వత్తథాత్మాద్ధాన శామ్యతి.
 నర్వం తదిదమాభ్యాతంయత్సృష్టోఽహం త్వయానమ,
 జన్మ కర్మ రహస్యం మే భవతశ్చాత్మతేషణమ్.
 ఏవం సంభాష్య భగవన్నారదో వానవీనుతమ్,
 అమంత్ర్య వీణాం రణయః కాయాయో యాదృచ్ఛికో మునిః.
 అహో దేవర్షిర్దన్యోఽయం యః కిర్తిం శార్ఙ్గధన్వనః.
 గాయన్మాద్యస్థిరా తంత్ర్యా రమయత్యాతురం జగత్.

నిరోధించి ఏమానవుడు శ్రీహరినామ సంకీర్తనం చేస్తాడో అట్టివాడు
 సంసార సముద్రం దాటి నిరతిశయానందం పొందకలుగుతాడు.
 అందువల్ల సాపరహితుడనూ పరమయోగివీ అవడంచేత నీ జన్మ
 సార్థకమైంది. నువ్వు శ్రీహరి లీలలతో కూడిన భగవత్కథను రచించి
 వ్యాప్తిచెయ్యి. దానివల్ల నీకే కాకుండా లోకానికూడా కల్యాణం
 చేకూరుతుందని భాగవత ధర్మంబోధించి వెళ్లిపోయాడు నారద
 మహర్షి. లోక తాపత్రయాన్ని హరించే నారదుడు ధన్యుడని సూతుడు
 శౌనకాదులికు భాగవతగాథ వివరిస్తున్నాడు.

6 అధ్యాయం

నిర్గతే వారదే మాత భగవాన్ బాదరాయణః,
 శ్మశ్రుతవాంస్తదభిప్రేతం తతః కిమకరోద్విభుః.
 బ్రహ్మనద్వాన్సరస్వత్యా ఆశ్రమః పశ్చిమే తటే,
 శమ్యాపాన ఇతి శ్మాత ఋషిణాం సత్యవర్ధనః.

సరస్వతీ నదికి పశ్చిమ తీరంలో శమ్యాప్రాసమనే ఆశ్రమం ఉంది.
 అక్కడ ఋషులు యాగం చేస్తున్నారు. ఆ సమీపంలోనే వ్యాసుని
 ఆశ్రమమూ ఉన్నది. దానిచుట్టూ బదరీవృక్షాలు దట్టంగా ఉన్నాయి.

తస్మిన్మృఖ్యాశ్రమే వ్యాసో బదరీషండమండితే,
 అసీనోఽప ఉపస్సృక్య వృజీదధ్యోమనన్యయమ్.
 భక్తియోగేన మనసి నమ్మక్రబ్ధిహితే మలే,
 ఆవశ్యత్పురుషం పూర్వం మాయాం చ తదుపాశ్రయమ్,
 యయా నమోహితో జీవ ఆత్మానం త్రిగుణాత్మకమ్,
 పరోఽపి మనుజేఽనర్థం తత్కృతం చాభివద్యతే.
 అనర్థోపశమం సాక్షాద్భక్తియోగమధోక్షజే,
 లోకస్యాజానతో విద్వాంశ్చరే సాత్వతసంహతాం.
 యస్యాం నై శూయమాణాయాం కృష్ణే పరమపూరుషే,
 భక్తిరుత్పద్యతే పుంసశ్శకమోహభయావహా.
 న సంహతాం భాగవతీం కృత్వానుక్రమ్య చాత్మజం,
 శుకమధ్యావయామాన నివృత్తినిరతం మునిం.
 నవైనివృత్తినిరతః నర్వత్యపేక్షకో మునిః.
 కన్య వా బృహతిమేతామాత్మారామన్మమభ్యనక్.
 ఆత్మారామాశ్చ మునయో నిర్ఘంభా అవ్యుచక్రమే,
 కుర్బంత్యహైకితుం భక్తి మిత్తంభూతగుణో హరిః.

పేదవ్యాసుడు సమాహిత చిత్తుడై ఆచమించి ధ్యానంలో భగవంతునీ అతని మాయనూ చూశాడు. భగవన్నాయా మోహితులైన జీవులు త్రిగుణాతీతులై కూడా గుణాత్ములుగానే ఉండిపోతున్నారు. అందువల్ల త్రిగుణాత్మకమైన విషయాలకు లోనై అనేక దుఃఖాలు అనుభవిస్తూ ఉంటారు, అజ్ఞానులు. ఈ సంసారదుఃఖాలు నశించాలంటే భక్తి యోగం వినా రెండోమార్గంలేదు. ఈవిషయం అజ్ఞానులు గ్రహించ లేక పోతున్నారని ఆలోచించి భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్య ప్రబోధకమైన భాగవతం రచించి తత్వజ్ఞానీ తన కుమారుడూ ఐన శ్రీశుకునికి ఉపదేశించాడని చెప్పిన సూతునిచూచి - మహర్షీ నర్వసంగపరిత్యాగియైన శ్రీశుకుడీ మహాగ్రంథం ఏకారణం చేత అధ్యయనం చేశాడో చెప్పండి అని అడుగగా సూతమహర్షి :-

శౌనకాదులారా! అవిద్యనశించి జ్ఞానం పొందిన వాడు కూడా అహేతుకంగా భగవత్ప్రేమచేస్తూనే ఉంటాడు. భగవంతుని గుణాలో

హరేర్గుణాక్షిప్త మతిర్భగవాన్ బాదరాయణః,
 అధ్యగా నృహదాఖ్యానం నిత్యం విష్ణుజనప్రియః.
 పరీక్షితోఽథ రాజర్షే ర్జన్మ కర్మ విలాయనం,
 సంస్థానం పాండుపుత్రాణాం వక్ష్యే కృష్ణకథోదయం.
 యదా మృతే కౌరవసృంజయానాం పీఠేష్వథే వీరగతిం గతేషు,
 వృకోదరావిధగదాభిమర్శభగ్నైరుదండే ధృతరాష్ట్రపుత్రే.
 భర్తుః ప్రియం ద్రోణరీతి నృ పశ్యత్ కృష్ణానుతానాం స్వపతాం శిరాంసి,
 అపాహరద్విప్రియమేవ తన్య జాగుప్సితం కర్మ విగర్హయంతి.
 మాతా శిశూనాం నిధనం మతానాం నిశమ్య ఘోరం పరితప్తమానా.
 తవారుదద్వాప్తకలాకులాక్షీ తాం సాంత్యయన్నాహ కిరీటమాలీ;
 తదా శుచస్తే విమ్మజామి భద్రే యద్రుహ్మబంధోః శిర ఆతతాయినః,
 గాంధీవముక్తైర్విశిఖైరుపాహరే త్వాక్రమ్య యత్ స్థాన్యని దగ్ధపుత్రా,
 ఇతి ప్రియాం వల్ల విచిత్రజల్పైః స సాంత్యయిత్వాచ్యుతమిత్రసూతః,
 అన్వాద్యవద్దంచిత ఉగ్రహన్వా కపిధ్వజో గురుపుత్రం రథేన.
 తమావతంతం న విలశ్య దూరా త్కుమారహోద్విగ్నమనా రథేన,
 పరాద్రవత్ప్రాణపరీపురుర్యాం యావద్గమం రుద్రభయాద్యథా కః.

ఉన్న మాధుర్యమే. అదివేదవ్యాస పుత్రుడూ భక్తప్రియుడూ ఐన
 శుకుడు భగవద్గుణగానంలో వివశుడై మహత్తరమైన భాగవతాధ్య
 యనం చేశాడు. రాజర్షియైన పరీక్షిన్నహారాజుయొక్క జన్మకర్మలూ
 పాండవుల స్వర్గారోహణ సంబంధమైన వివరాలూ చెపుతాను
 కృష్ణుని లీలలతోకూడిన అనేక కథలు వస్తాయి. అవి మోక్షహేతువులు.
 మరు పాండవ సంగ్రామంలో ఉభయ వరాల్లోనూ మహాయోధులు
 హతులయారు. భీముని గదా ఘాతం వల్ల దుర్యోధనుడు తొడలు
 విరిగి పడ్డాడు. రారాజుకు ప్రీతిని కలిగించాలని అశ్వత్థామ ఉపపాండ
 వులను సంహరించాడు. అది నీచకార్యం కావడరవల్ల దుర్యోధనుడు
 కూడా ఆనందించలేదు. అశ్వత్థామను రెండు వర్గాల వారూ నిందిం
 చారు. పుత్ర శోకార్తయైన ద్రాపదీదేవి కన్నీరు మున్నీరుగా విచార
 స్తూన్నది. అది చూచి అర్జునుడు - దేవీ ఆ బ్రాహ్మణాధమువి! సంహ
 రించి ఆ శిరస్సు నీకు కానుకగా ఇచ్చి నీ దుఃఖాన్ని శమింపజేస్తాను,

యదాశరణమాత్మానమవైకచ్ఛాంతవాజినమ్,
 అస్తం బ్రహ్మశిరో మేనే హ్యత్మత్యాణం ద్విజాత్మజః.
 అభోపన్నక్య నలిలం వందధేఽస్తం సమాహతః,
 అజానన్నపనః హరం పాణికృచ్ఛ్య ఉపస్థితే.
 తేతః పాదుష్కృతం తేజః పృచండం సర్వతేచికమ్,
 పాణావదమభిప్రేక్ష్యవిష్టుం జిష్టురువాచ హ.
 కృష్ణకృష్ణ మహాబాహౌ భక్తానామభయంకర,
 త్వమేకో దహ్యామానానామవవర్గోసి సంన్యతే.
 త్వమాద్యః పురుషః సాక్షాదీశ్వరః పృథ్వీతః పరః.
 మాయాం వృధవ్య చిచ్ఛత్వా కేవలే స్థిత అత్మని.
 న ఏవ జీవలోకస్య మాయా మోహితచేతసః,
 విధత్సే స్వేన పిర్యేణ శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్.
 తథాయం చావతారస్తే భువో భారజహ్స్వయా,
 స్వానాం చానన్యభావానామనుష్యానాయ చావకృత్.
 కిమిదం స్విక్తుతో వేతి దేవదేవ నవేద్యహమ్,
 సర్వతేముఖమాయాతి తేజః పరమవారుణమ్.

నువ్వా శిరస్సును కాలదన్ని స్నానంచేసి ఆనందిస్తువుగాని అని చ్రాప
 దిని ఓదార్చి కృష్ణునితో ఆలోచించి కృష్ణునే సారథిగా ఉంచుకొని
 కవచాదులు ధరించి అశ్వత్థామను వెన్నంటి అస్త్రాలు ప్రయోగిస్తూ
 ఉంటే ప్రాణరక్షణార్థమై ఉపసంహారం తెలియ కుండానే బ్రహ్మిన్త్రు
 ప్రయోగించాడు అశ్వత్థామ. ఆ అస్త్రం దశదిశలా శ్రేణోరూపంలా
 వ్యాప్తమౌతూన్నది. ఆ తేజస్సు చూచి అర్జునుడు ప్రాణాపాయ శంకతో

శ్రీకృష్ణా! నువ్వు సచ్చిదానంద స్వరూపుడవు. నీ శక్తి అనంతం.
 భక్తులకు అభయమియడం నీకు సహజ లక్షణం. పరంకంటే పరమైన
 వాడవు. నీప్రభావం చేత మాయా మోహితులైన జీవులను ధర్మాది
 రూపాల్లో అవతరించి రక్షిస్తూ ఉంటావు. భూభూవాన్ని హరించ
 డానికీ, భక్తులు స్మరించి ధ్యానిస్తే ఘోషాన్ని ప్రసాదించడానికీ అవతరిం
 చావు కృష్ణా! ఈతేజస్సు యెక్కడ నుండి వస్తూన్నది. దీని మధార
 స్వరూపమేమిటో నాకేం తెలియటం లేదని భయభాంతుడై అడిగిన

వేత్తేదం ద్రోణపుత్రస్య బ్రాహ్మమస్తం పృథ్వీతమ్,
 నైవాసా వేద సరిహరం ప్రాణబాధ ఉపస్థితే.
 నహ్యస్యావ్యతమం కించదస్తం పృత్యవకర్షనమ్,
 జహ్యస్తతేజ ఉన్నద్దమస్తజ్ఞోఽశ్యస్తతేజసా.
 శ్శుత్వా భగవతా ప్రాక్తం ఫల్గునః పరవీరహా,
 వృష్టావస్తం పరికర్మ్య బ్రాహ్మం బ్రాహ్మయ నందధే.
 సంహత్యాన్యోన్యముభయోస్తేజసి శరసంవృతే,
 అవృత్య రోదసి జం చ వవృథాతేఽర్కవహ్నివత్.
 దృష్టావస్తతేజస్తు తయోస్తేజ్ లోకాః పృథహన్మహతే
 దహ్యమానాః పృజాః సర్వాః సాంవర్తకమమంసత.
 పృజోపద్రవమాలోక్య లోకవ్యతికరం చ తమ్,
 మతం చ వానుదేవస్య సంజహరార్జునో ద్వయమ్.
 తత అసాద్య తరసా దారుణం గౌతమీనుతమ్.
 బబంధామర్షతామ్యాతః పశుం రశనయా యథా.
 శిబిరాయ నిసిపంతం బద్ధ్వా రజ్జ్వా రిప్తం బలాత్,
 ప్రాహర్యనం పశుచితో భగవానంబుజేక్షణః.

పార్థుని చూచి అర్జునా, అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రం ఇది.
 ఉపసంహరం తెలియకుండానే ప్రయోగించాడు అశ్వత్థామ. ఈ అస్త్రం
 యే అస్త్రం చేతా శాంతించదు. బ్రహ్మాస్త్రం చేతనే శాంతింప జెయ్యాలి.
 నువ్వు బ్రహ్మాస్త్రం సంధించి దీన్ని శాంతింప జెయ్యి అన్నాడు కృష్ణ
 పరమాత్మ.

ప్రతిపక్ష వినాశకుడైన అర్జునుడా కృష్ణుని సలహానుసాని
 ఆచమనంచేసి శ్రీకృష్ణునకు ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసి బ్రహ్మాస్త్రాన్ని
 ప్రయోగించాడు.

బ్రహ్మాస్త్రాలు రెండూ ఒకదాన్ని ఒకటి యెదిరిస్తూ ఒకదాని
 కంటే మరొకటి వృద్ధిచెందుతూ ప్రళయాగ్నిలా దిక్కుల వ్యాపిస్తూ
 న్నాయి. ఆ మంటలలో అనేక జీవులు భస్మమై పోతున్నాయి. అది
 చూచి శ్రీకృష్ణుడు లోకనాశనం కాకుండా అస్త్రాలు పసంహరించమని
 ఆజ్ఞాపించాడు. అర్జునుడా అస్త్రాలు పసంహరించి మహాశ్రోధంతో

మైనం పార్థివని తాగుతుం బ్రహ్మబంధు మిమం జహి,
 యోజనావనాగనః సుప్తానవధీన్నిశి బాలకాన్.
 మత్తం ప్రమత్తమున్నతం సుప్తం బాలం జడం స్రీయం,
 ప్రవన్నం విరదం భీతం స రిపుం హంతి ధర్మవిత్,
 స్వప్నాణాం యః పరప్రాణైః ప్రపుష్టాత్మమృణః ఖలః,
 తద్వధస్తవ్య హి శ్రేయో యద్దోషాఢ్యాత్మధః పుమాన్.
 ప్రతిశృతం చ భవతా పాంచాల్యాః శృణ్వతో మమ,
 అహరిష్యే శిరస్తవ్య యస్తే మానిని పుత్రహా.
 తదస్థా వద్యతాం పాప అతతాయాత్మబంధుహా,
 భర్తృశ్చ వివియం వీర కృతవాక్ కులపాంసనః.
 ఎవం పరీక్షితా ధర్మం పార్థః కృష్ణేన చోదితః,
 నైచ్చద్గురునుతం హంతుం యద్యస్మాత్మహనం మహాన్.
 తతోఽభ్యేత్య స్వశివీరం గోవిందప్రియసారథిః,
 న్యవేదయత్తం ప్రియాయై శోచంత్యా అత్మజాన్ హతాః.
 తథాహృతం పశువత్పాశబద్ధమవాఙ్ముఖం కర్మ జాగుప్సితేన,
 నిరీక్ష్యకృష్ణాపికృతం గురోస్సృతం వామన్వభావా కృపయా వనామ చ.
 ఉవాచ చానహంత్యస్య బంధనానయనం సతీ,
 మేచ్యతాం ముచ్యతామేష బ్రాహ్మణో నితరాం గురుః.

అశ్వత్థామపై కురికి త్రాళ్లతో బంధించి తీసుకువచ్చి ద్రావదిముందు నిలిపి - ద్రావదీ ఇడుగో పుత్రఘాతకుడైన బ్రాహ్మణాధముడు. వీని శిరస్సు ఖండించి నీకు శాంతి కలిగిస్తాను - అనే అర్జునుని పరీక్షించాలని శ్రీకృష్ణుడిలా అంటున్నాడు - ఫల్గునా! నిద్రాపరవశులైన బాలురను చంపిన వాడుకూడా అతతాయులలో చేరతాడు. అతడు బ్రాహ్మణుడైనా చంపదగినవాడే కనుక వెనుదియ్యక పుత్రఘాతకుడైన అశ్వత్థామను సరికి వెయ్యమనగా అర్జునుడు ధర్మం తెలిసినవాడు గనుక గురు పుత్రుని హత్య చేయలేకపోతున్నాడు. మహాసాధ్వి ద్రావది అశ్వత్థామను బంధించి తీసుకురావడం చూడ లేక అర్జునుని సమీపించి వీడు గురుపుత్రుడు మీరు ద్రోణాచార్యుని అనుగ్రహంవల్లనే ధనుర్వేద వేత్తలలో అగ్రగణ్యులయ్యారు. ద్రోణుడు సర్వశాస్త్రాలూ ఉపదేశించడంలో అశ్వత్థామకంటే మిన్నుల్ని యెక్కువగా ప్రేమించి ఉపదేశించ

సరహస్యా ధనుర్వేదః సవినర్గోపనయమః,
 ఆవ్రగ్యామశ్చ భవతా శిక్షితో యదనుగృహత్.
 న ఏష భగవాన్ ద్రోణః పృజారూపేణ వర్తతే,
 తస్యాత్మనోఽర్థం పత్నాస్తే నాన్వగాద్వీరనూః కృపీ.
 తద్ధర్మజ్ఞ మహాభాగ భవద్విర్గారవం కులమ్,
 వృజినం నాహతి ప్లావుం పూజ్యం వంద్యమభిక్షకః
 మారోదీత్రస్య జననీ గౌతమీ పతిదేవతా,
 యథాహం మృతవత్సారా రోదిమ్యశ్రుముఖీ ముహుః.
 యైః కోపితం బ్రాహ్మకులం రాజన్యైరజితాత్మభిః,
 తత్కులం ప్రౌఢహత్యాశు సానుబంధం శుచార్పితమ్.
 ధర్మ్యం న్యాయ్యం సకరుణం నిర్వ్యతికం నమం మహత్,
 రాజా ధర్మసుతో రాజ్ఞాః ప్రత్యనందద్వచో ద్విజాః.
 నకులః సహదేవశ్చ యయుధానో ధనంజయః,
 భగవాన్ దేవకీపుత్రో యే చాన్యే యశ్చ యేషతః.
 తత్సాహమర్షితో భీమ స్తస్య శ్రేయాన్వధః స్మృతకః,
 సోభర్తురాత్మనశ్చార్థే యోఽహం సుప్తాన్ శిశూన్ వృథా
 నిశమ్య భీమగదితం ద్రోవద్యాశ్చ చతుర్బుజః,
 అలోక్య వదనం సఖ్యు రిదమాహ హనన్నివ.

చాడు. ద్రోణుడు స్వగ్రాన్నలంకరించినా ద్రోణుని జీవించే ఉన్నది. ఆమెకూడా మీకు తల్లితో సమానమే. నే నెలాగైతే పుత్ర శోకంతో కుమిలిపోతున్నానో ఆమె కూడా అశ్వత్థామ మరణానికి అలానే విచారిస్తుంది. దైవగతి యెవరు తప్పించ గలరు. జరిగిందేదో జరిగి పోయింది. ఇక మీరీ అశ్వత్థామను వదిలెయ్యండి. అదే మీధర్మం. అతడు బ్రాహ్మణుడే గాక గురుపుత్రుడు కూడా కనక వధార్హుడు కాడని ద్రావది చెప్పింది. అర్జునుని ఉద్దేశం కూడా అదే. ద్రావదీ పార్థుల హృదయం గ్రహించినవాను దేవుడే కాక ధర్మరాజులు కూడా అనందించి అభినందించారు. తరువాత వాసుదేవుడు పార్థా! భీమసేనుడు వినా మిగిలిన వారందరూ అశ్వత్థామను సంహరించడానికి అంగీకరించడం లేదు. నా అభిప్రాయంకూడా అదే. పతితుడైనా బ్రాహ్మణుడు వధార్హుడు కాదు. రెండోవైపు చూస్తే ఆతతాయవడైనా సో

బ్రహ్మబంధు ర్నహితవ్య ఆతతాయా వధార్హణః,
మయైవోభయమామ్నాతం పరిహిహ్యనుశాననమ్.
కురు ప్రతిశ్చుతం సత్యం యత్తత్సాంత్యయతా ప్రియామ్,
హియం చ భీమసేనస్య పాంచాల్యా మహ్యమేవ చ.
అష్టనః సహసాజ్ఞాయ హరేర్ధార్ధమథానినా,
మణిం జహర మూర్ధన్యం ద్విజస్య నహమూర్ధజమ్.
విముచ్య రశనాబద్ధం బాలహత్యా హతప్రభమ్,
తేజసా మణినా హినం శిబిర్నాస్తిరయావయత్.
వపనం ద్రవిణాదానం ప్రానాన్నిర్యాపణం తథా,
ఏష హి బ్రహ్మబంధూనాం వధో నాన్యోఽస్తి దైహికః.
పుత్రశోకాతురాః సర్వే పాండవాః సహ కృష్ణయా,
స్వానాం మృతానాం యత్కృత్త్యం చక్కుర్నిర్మరణాదికమ్.

సధార్మ డేక్షాతాడు. కనుక ధర్మ భంగం కలుగకుండా చరంచు అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని అభిప్రాయం విని పార్థుడు అశ్వతామ శిరోమాణిక్యం శిరోజాలతో కూడా ఖండించి బంధ విముక్తుని చేసి ద్రాపదీ సమేతంగా పాండవులు పుత్ర శోకాతురులై మరణించిన బంధువులందరికీ అంత్యేష్టి క్రియలు నిర్వహించారు.

7 అధ్యాయం

అథ తే సంచరేతానాం స్వానాముదకమిచ్ఛతామ్,
దాతుం సకృష్టా గంగాయాం పురస్కృత్య యయుః స్త్రియః.
తే నిసియోదకం సర్వే విలప్య చ భృశం పునః,
అప్లతా హరిపాదాబ్జరజః పూతసరిజ్జలై.
తత్రాసీనం కురువతిం ధృతరాష్ట్రం సహనుజమ్,
గాంధారిం పుత్రశోకారైః పృథాం కృష్ణాం చ మాధవః.

పాండవులు కృష్ణునితో సహా స్త్రీలను వెంటబెట్టుకొని గంగా తీరం చేరి మరణించిన బంధువులందరికీ తర్పణాలుచేసి అనేక రీతులుగా వారిని తలచుకొని విచారించి పవిత్రగంగా స్నానం చేసి పరిశుద్ధులై గాంధారి ధృతరాష్ట్రులూ కుంతీ, ధర్మరాజూ విచారిస్తూంటే

సాంత్యయామాస మునిభిర్హతబంధూః శుచార్దితాః,
 భూతేషు కాలస్య గతిం దర్శయన్నప్రతిక్రియాం.
 సాధయిత్వాఽజాతశత్రోః స్వం రాజ్యం కితదైస్త్వతం,
 అజీహానద్యాజ్ఞసేన్యాః క చస్పర్శక్షతాయుషః.
 యాజయిత్వాశ్వమేధైవం త్రిభిరుత్తమకల్పకైః,
 తద్యశః పాపనం దిక్షు శతమన్యోరివాతనోత్.
 ఆమంత్ర్య పాండువుత్కాంశ్చ శైవేయోద్ధవసంయుతః,
 ద్వైపాయనాదిభిర్విప్రైః పూజితైః పృతిపూజితః.
 గంతుం కృతమతిర్బృహ్మన్ ద్వారకాం రథమాస్థితః,
 ఉపలేభేఽభిధావంతిముత్తరాం భయవిహ్వలామ్.
 పాహిపాహి మహాయోగిన్ దేవదేవ జగత్పతే,
 నాన్యం త్వదభయం పశ్యే యత్ర మృత్యుః పరస్పరమ్.
 అభిద్యవతి మామీశ శరస్తప్తాయసో విభో,
 కామం దహతు మాం నాథ మా మే గర్భో నిపాత్యతామ్.
 ఉపధార్య వచస్తస్యా భగవాన్ భక్తవత్సలః,
 ఆపాండవమిదం కర్తుం దౌగ్ధేరస్త్రమబుధ్యత.

మహర్షులు వారికి శాంతి వచనాలు చెప్పి అనునయించారు. కృష్ణుడు ముందుకు వచ్చి ధౌమ్యుని మహర్షుల సన్నిధాసంలో ధర్మరాజు దులతో - మహారాజా సమస్త జీవులూ కాలానికి అధీనమయే ఉంటాయి. కాలాన్ని దాటగలజీవియేదీలేదు. అందుచేత కాలాధీనమైన జీవులను గురించి విచారించడం జ్ఞానికి లక్షణం కాదని అనేకవిధాలుగా దుఃఖోపశమనం చేశాడు.

మహర్షులార! శ్రీకృష్ణు డిట్లు ధర్మరాజుకు రాజ్యం ప్రసాదించాడు. సాధ్వీయగు ద్రాపది కేశాన్ని పట్టియూడ్చిన కారణంగా ఆయుషప్రమాణం సశించిన ధూర్త దుర్యోధనాదులను సశింపజేసి ధర్మరాజుచేత మూడు అశ్వమేధాలు చేయించి ధర్మరాజు కీర్తిని వృద్ధి జేపించాడు. సర్వం మంగళంగా సమాప్తి చెందిన తరువాయి ఉద్ధవుణ్ణి సాత్యకిని వెంటబెట్టుకుని ద్వారకకు బో సంసిద్ధుడైనాడు. అంతలో మహాభయంతో కృష్ణా రక్షింపుము రక్షింపు మని యేడుస్తూ

తర్జ్వేవాథ భృగుశ్శేష పాండవాః పంచసాయకాః,
 ఆత్మనోఽభిముఖాః దీప్తానాలక్ష్మప్రాణ్యుపాదదుః.
 వ్యసనం వీక్య తతేపామనస్యవిషయాత్మనామ్,
 సుదర్శకేన స్వాప్రేణ స్వానాం రక్షం వ్యధాద్విభుః.
 అంతస్తః సర్వభూతానామాత్మయోగేశ్వరో హరిః,
 స్వమాయయావృణోఽర్థం వైరాట్యాః కురుతంతవే.
 యద్యప్యస్త్రం బ్రహ్మశిరస్త్యమోమం చాప్రతిక్రియమ్,
 వైష్ణవం తేజ ఆసాద్య సమశామ్యద్భుగూద్వహ.
 మామంస్తా ఏతదాశ్చర్యం సర్వాశ్చర్యమయేఽచ్యుతే,
 య ఇదం మాయయా దైవ్యా నృజత్యవతి హంత్యజః.
 బ్రహ్మతేజోవిసుర్ముక్తైరాత్మజైస్సహ కృష్ణయా,
 స్యయానాభిముఖం కృష్ణమిదమాహ పృథా నతి.
 నమస్తే పురుషం త్వాద్యమిశ్వరం శక్యతేః పరమ్,
 అలక్యం సర్వభూతానామంతర్వహరపస్థితం.

ఉత్తర యెదురుగా వచ్చి కృష్ణు, అనంత, అచ్యుతానీవే రక్షించాలి!
 నీ కంటె రక్షకు లెవరూ లేరు. ఇక్కడ ఒకరి కొకరు మృత్యు రూపు
 తొతున్నారు. అదిగో ఆమండుతూవచ్చే భయంకరాస్త్రం నన్నే
 కాకుండా నా గర్భాన్ని కూడా దహించేలా ఉంది. రక్షించువుగాక. అని
 ఆర్తితో ప్రార్థించింది. ఉత్తరనూ ఆ భయంకరమైన అస్త్రాన్ని చూసి
 పాండవులు కూడా భయంచెంది. ప్రార్థించారు. శ్రీకృష్ణు డనుగ్రహించి
 సుదర్శన చక్ర ప్రయోగంతో ఆ అస్త్రాన్ని ఉపసంహరించాడు. ఆ
 అస్త్రం అశ్వత్థామచే ప్రయోగింపబడ్డది. అట్టి భయంకరమైన అస్త్రాన్ని
 ఉపసంహరించి వాసుదేవుడు పాండవ వంశాన్ని రక్షించి పయనం
 సాగించే సమయంలో, కుమారులనూ ద్రౌపదిని వెంటబెట్టుకుని కుంతి
 ద్వారకావాధుని స్తుతించడం ఆరంభించింది.

కృష్ణా! నువ్వు సమస్తజీవుల బహిరంతరాలలోనూ ఏక
 స్వరూపుడవుగానిండి ఉండి కూడా ఇంద్రియాలకు గోచరించవు. ప్రకృతి
 కంటే పరమైన నీకు నా సమస్కారం. నేను అబలను. అవినాశనమైన

మాయాయవనికాశ్చస్త్ర మజ్ఞానదోక్షజమవ్యయం,
 న లక్ష్మసే మూఢదృశాం నతో నాట్యధరో యథా.
 తథా పరమహంసానాం మునినామమలాత్మనాం,
 భక్తియోగవిధానార్థం కథం పశ్యేమహిప్రియః.
 కృష్ణాయ వాసుదేవాయ దేవకీనందనాయ చ,
 నందగోపకుమారాయ గోవిందాయ నమోనమః.
 నమః పంకజనాభాయ నమః పంకజమాలినే,
 నమః పంకజనేత్రాయ నమస్తే పంకజాంఘ్రియే.
 యథా హృషికేశ భలేన దేవకీ కంసేన రుద్ధా నుచిరం శుచార్పితా,
 విమోచితాహం చ నహత్మజావిభౌ త్వయైవ నాథేన ముహుర్వీపద్గణాత్.
 విషాన్మహగ్నైః పురుషాదచర్యనాదనత్సభాయా వనవానకృచ్ఛతః,
 మృధేమృధేనేకమహారథాస్త్రతో ద్రౌణ్యస్త్రతశ్చాన్యహరేఽభిరక్షతాః.
 సుయోధననిస్సృష్టో నః కాపాయామన్షణో మునిః,
 పత్నేశ్చాత్మశ్చ త నహ త్రిలోకైశ్చరతాం వనే.

పురుషోత్తముడవు నిన్ను నే నెట్లుగ్రహించగలను. అజ్ఞానులు వేష
 ధారియగు నటుని యాధార్థరూపాన్ని గుర్తించలేనట్లే సర్వవ్యాపకుడ
 వైన నిన్ను చూడలేకున్నారు. శుద్ధహృదయులైన భక్తుల హృదయాల్లో
 భక్తిని వృద్ధి చేసేటందుకే అవతరిస్తూ ఉంటావు. అలాంటి నిన్ను
 అల్పబుద్ధిగల స్త్రీలమెలా గుర్తించగలం. శ్రీకృష్ణ వాసుదేవ గోవింద
 దేవకీనందన నీకు నమస్కారము. నీ నాభి కమలంనుండి బ్రహ్మ
 ఉద్భవించాడు. నీవుపద్మమాలాదులు ధరించిశోభిస్తూఉంటావు. కమల
 ములవంటి నేత్రములూ పాదముల యందు పద్మచిహ్నములూ కల నీకు
 నమస్కారము. కంసునిచే హింసింపబడే దేవకీపసుదేవులను రక్షించి
 నట్లే నన్నూ నా పుత్రులనూ అనేకవిపత్తులనుండి రక్షించావు. విపత్తులు
 కలిగినపుడల్లా నీ దర్శనమాత్రా ఉంటుంది గనుక మాకు నిరంతరం
 విపత్తులే కలుగుతూ ఉండుగాక. విద్యాసంపత్కులయకావ్యసాది
 గౌరవములు కలవాడు నిన్ను చూడలేడు. అహంకారరహితునకే నీ
 దర్శనం కలుగుతుంది. మాయా ప్రపంచం నిన్నంటదు. నీవు నిర్ధనులకు
 గనివి. నీవునీయందే విహరిస్తూంటావు. నీవు మోక్షాధిపతివి. నేనునిన్ను

వివదా నంతు తాః శశ్వత్తత్తత్తత్త జగద్గురోః
భవతో దర్శనం యత్ప్యాదప్నోనర్భవదర్శనమ్.
జన్మైశ్వర్యశ్రుత శ్రీభిరేధమానమదః పుమాన్,
సచార్హత్వభిహతుం వైత్వామక్షింవనగోచరమ్.
సమాక్షింవనవిత్తాయ నివృత్తగుణవృత్తయే.
ఆత్మారామాయ శాంతాయ కైవల్యవృత్తయే నమః.
మన్యే త్వాం కాలమీశానమనాదినిధనం విభుమ్,
సమం చరన్తం సర్వత్య భూతానాం యన్మితః కలిః.
న వేద కశ్చిద్భగవంశ్చిక్షిత్తం తవేహమానన్య స్పృశాం విడంబనం,
సయన్యకశ్చిద్దయితోఽన్తికర్త్రిచిద్దేవ్యశ్చ యన్మన్విషమా మతిర్భూతమ్.
జన్మ కర్మ చ విశ్వాత్మన్నజస్యాకర్తురాత్మనః,
తిర్యక్ష్ణురస్తి యాదన్మ తదత్యంతవిడంబనం.
గోప్యాదదే త్వయి కృతాగసి దామ తావ
ద్వా తే దశాశ్రుకలితాంజనసంభ్రమోక్షం,
వక్త్రం నినియ భయభావనయా స్థితన్య
సా మాం విమోహయతి భీరవి యద్విభేతి.

అద్యంతరహితుడవూసర్వవ్యాపకుడవూనియంతవూకాలస్వరూపుడవూ
పరమేశ్వరుడవూ అని భావిస్తున్నాను. ప్రపంచంలో ఉండే పదార్థాలు
అనేక భేదాలతో ఉన్నా అన్ని వస్తువులయంచూ నీవు సమానంగానే
ఉంటావు. నీవు మానవాకారంతో అవతరించి చరించడంలో నీ లీలల
యందుండే యథార్థం సామాన్యులు గ్రహించలేరు. నీకు ప్రియూ
ప్రియూలు రెండూ సమానమే. విశ్వాత్ముడవు. విశ్వరూపుడవు. జనన
మరణాలు నీకు లేవు. కానీ పశు పక్షి మనుష్య ఋషి జల చరాది
శరీరాలతో అవతరించి ఆ యా రూపములకనువైన కర్మలు చేస్తూ
వాని యందుండే సుఖ దుఃఖాలకు సంబంధం లేకుండానే ఉంటావు.
ఈ విశ్వం అంతా నీ లీల. చిన్నతనంలో నీ కొంటెచేష్టలు చూసి
యశోద బంధించాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటే నీవు తలవంచి కన్నీరు
కారుస్తూ కనులకు పెట్టిన కాటుక నలుమూలల వ్యాప్తి చెందేలాగ
కండ్లునలుపుతూ నటించే ఆ బాలలీలారూపం నిరంతరం, నాహృద
యంలో బంధింప బడుగాక. మరియు పర్వతంమీద మంచిగంధపుచెట్లు

కేచిదాహురజం జాతం పుణ్యశ్లోకస్య కీర్తయే,
 యదోః ప్రియస్యా స్వవాయే మలయస్యేవ చందనమ్.
 ఆపరే వనుదేవస్య దేవక్యాం యాఽతేఽభ్యగత్
 అజస్త్వమన్యకేమాయ వధాయ చ మరత్విషాం.
 భారావతరణయాన్యే భువో నావ ఇవేదభౌ,
 సేదంత్యా భూరిభారేణ జాతే హ్యత్కభువాప్తితః.
 భవేఽస్మిన్ క్లిశ్యమానానామవిద్యాకామకర్మభిః.
 శృవణస్మరణార్థాణి కరిష్యన్నితి కేచన..
 శృణ్వంతి గాయంతి తృణంత్యభిక్షకః స్మరంతి నందంతి తదేహితం జనాః,
 తపేవ వశ్యంత్యచరేణ తావకం భవప్రవాహోపరమం పదాంబుజమ్.
 అప్యధ్వ నస్త్యం స్వకృతే హితప్రభౌ జహీనసి స్విత్సుహృవోఽనుజీవినః,
 మేఘానచాన్యధ్వపతఃపదాంబుజాత్పరాయణం రాజసుయోజతాంఘ్రాసామ్.
 కే వయం నామరూపాభ్యాం యదుభిః నహ పాండవాః,
 భవతో దర్శన యర్హి హృషీకాణామివేశితుః.
 కియం శోభిష్యతే ధాత్రి యథేదానిం గదాధర,
 త్వత్పదైరంకితా భాతిస్త్వలక్షణవిలక్షితైః.

పెరిగి ఆవర్వతం యొక్క కీర్తిని వృద్ధి చెందించినట్లే మహాభక్తుడైన
 యదువు యొక్క వంశములో అవతరించి ఆ వంశానికి కీర్తి తెచ్చావనీ
 అందుకే అవతరించావనీ విజ్ఞానులు చెప్పుతూ ఉంటారు. మరి కొందరు
 దేవకీవసుదేవుల జన్మాంతర తపఃఫలముగా అవతరించావని చెప్పుతారు.
 భూమి దైత్యుల భారాన్ని భరించలేక నిన్ను ప్రార్థిస్తే భారహరణార్థమై
 అవతరించావని వేదవేత్తలంటున్నారు. మానవులు కర్మబద్ధులై ఇంద్రియ
 లోబురై సుఖదుఃఖరూపమైన కాలచక్రంలో పడి తిరుగుతూ ఉంటే నీ
 లీలరూపమైన చరిత్రద్వారా అజ్ఞానులను తరింపజేయడానికే అవతరించి
 నట్లు సిద్ధపురుషులభిప్రాయ పడుతున్నారు. వీరందరి భావాలూ యథా
 ర్థములే. భక్తులు నీ చరిత్ర మాటిమాటికీ చదువుతూ వింటూ నీ నామ
 సంకీర్తనం చేస్తూ ఆనందిస్తూ ఉంటారు. వారికి నిరతిశయానందం కలిగి
 జన్మరాహిత్యం అవుతుంది. నందనందనా! నీవు ఆశ్రితులైన పాండవులను
 వదలి ద్వారకకు వెడతానంటున్నావు, నీ పాదాలువినా మాకు యింకో
 ఆధార మేమీలేదు. భూమండలంలోని రాజులంతా మాకు శత్రు

ఇమే జనపదాన్వృద్ధాః సువక్రౌపధివీరుధః,
 వనాద్గిసమ్యదస్వంతో హ్యేదంతే తవ వీక్షితైః.
 అథ విగ్రేశ విశ్వాత్పన్నోశ్వమూర్తే స్వతేషు మే,
 స్నేహపాశమిమం ఛిద్ధి దృఢం పాండుమ వృష్టమ.
 త్పయి మేఽనన్యవిషయా మతిర్మధుపతేఽనకృత్,
 రతిముద్యహతాదద్ధా గంగేవేదుముదన్వతి.
 శ్రీకృష్ణ కృష్ణనఖ వృష్టవిషభావసిద్రుగ్యాజన్యచంకదహనానవవర్గపిర్య,
 గోవింద గోద్విజనురాధిరావతార యోగీశ్వరాఖిలగురో భగవద్దమస్తే.
 వృథయేత్తం కలపదైః పరిజూతాఖిలోదయః,
 మందం జహన వైకుంఠే మోహయన్నివ మాయయా.
 తాం బాధమిత్కుపామంత్ర్య పృవిశ్య గజసాహాయమ్,
 స్త్రీయశ్చ న్యవురం యాన్యన్యేష్టా రాజ్ఞా నివారితః.
 వ్యాసాద్వైరీశ్యరేహజ్ఞైః కృష్ణనాద్భుతకర్మణా,
 పృబోధితేఽపిహ సైర్నాబుధ్యత శుచార్పితః.

కూటంలోనివారే. జీవ రహితమైన ఇంద్రియాలవలె నీవులేని పాండ
 వులు శక్తిహీనులై పోతారు. నీవల్లనే యాదవ పాండవులకు నామ
 రూపాలు కలిగాయి. నీ దర్శనంలోని పాండవులకు నామరూపాలెక్క
 డివి? నీపదపద్మాంకితమైన కురు బాంగలదేశాలు వనపర్వతాలతో
 కూడా నూతనమైన శోభనుపొంది వృద్ధిచెంగాయి. నీవు విశ్వానికి
 నాథుడవూ విశ్వాత్ముడవూ విశ్వరూపుడవూ కూడా. నాకు యాదవ
 పాండవులయందున్న బంధుప్రేమ నశించి అఖండ ధారావాహిని
 యగు గంగ సముద్రంలో ప్రవేశించినట్లే నా బుద్ధి నీయందే లగ్న
 మయేటట్లు అనుగ్రహించు. శ్రీకృష్ణా! అర్జునసఖా! రాజవేషధారులై
 పుట్టిన రాక్షసులనుభస్మంచెయ్యడానికి అగ్నివలె అవతరించావు. నీ శక్తి
 అనంతం. గోవిందా, గోవులనూ, బ్రాహ్మణులనూ దేవతలనూ రక్షించడా
 నికే యిలా అవతరించిన యోగీశ్వరా! నీకు నమస్కారమని కుంతి
 శ్రీకృష్ణుననేక రీతులుగ ప్రార్థించి నమస్కరించింది.

శ్రీకృష్ణుడు కుంతియొక్క ప్రార్థనకు ప్రసన్నుడై అత్తా! కృష్ణు
 డెక్కడున్నా నీవాడే. నీకాభయమక్కరలేదని అభయమిచ్చి ద్రావది

అహ రాజా ధర్మనుతక్చింతయన్ నుహృదాం వధమ్,
 పాకృతేనాత్మనా విపాః స్నేహమాహవశం గతః.
 అహో మే వెశ్యతా జ్ఞానం హృది రూఢం దురాత్మనః,
 పారక్యస్యైవ దేహస్య బహువ్య మేకహిహిష్టతాః.
 బాలద్విజనుహృన్మితృపితృభృతృగురుద్యుహః,
 న మే స్యాన్నిరయాన్మోక్షహృపి వర్తాయుతాయుతైః.
 నైనో రాజ్ఞః పృజాభర్తుర్ధర్మే యుద్ధే వధో ద్విపాం,
 ఇతి మే న తు బోధాయ కల్పతే శాననం వచః.
 ప్రీణాంమద్ధతబంధూనాం ద్రోహో యోఽసావిహరాత్మితః,
 కర్మభిర్భూమేధీయైర్నాహంకల్యో వ్యపోహితుం.
 యథా పంకేన పంకాంభస్సురయా వా నురాకృతం,
 భూతహత్యాం తదైవైవాం న యజ్ఞో మార్జ్యమర్హతి.

నుభద్ర మొదలైన వారందరినీ అనునయించి ప్రమాణం సాగించునున్న
 కృష్ణుని చూచి ధర్మరాజు బాంధవులమరణాన్ని గూర్చి అనేకరీతులుగ
 విచారిస్తూ వివేకశూన్యుడై యిలా వలుకుతున్నాడు.

కృష్ణా! వ్యాసాది మహర్షులారా! కుక్కలకూ నక్కలకూ ఆహార
 మైన యీ శరీరాన్ని నమ్మి బంధుబాంధవులనే గాక గురువులనుకూడా
 సంహరించి మహా పాపినైనాను. నా యీ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.
 కాని ఒకవంక చూస్తే రాజు ధర్మయుద్ధంలో శత్రువులను జయించి
 ప్రజలను ధర్మంగా పాలించాలని శాస్త్రాలు చెప్పుతున్నాయి. ఇందులో
 పాపానికి స్థానం లేకపోయినా నాకు సంశోషం కలగడంలేదు. భర్తలను
 సోదరులను, తండ్రులను సంహరించిన కారణంగా యీశ్రీలవిషయమై
 నేను మహాపరాధంచేశాను. ఆ పాపం యజ్ఞయాగాదులుచేసినా నశిం
 చదు. బురదనీరు బురదనీటిచేతనూ మద్యం మద్యంచేతనూ శుద్ధికానట్లే
 హింసాజనితమైన పాపం హింసారూపమైన యజ్ఞాలవల్ల నశించదు.

ఇతి భీతః పృజాద్యోహతృర్వధర్మవివిత్సయా,
 తతో విశన నం పాగాద్యత్యదేవ్యతోఽపతత్.
 తదా తద్రాత్యరస్సర్వే నదత్వైస్సప్తభూషితైః,
 అన్యగచ్ఛ దృశైర్విపా వ్యాసదౌహ్యదయస్తథా.
 భగవనానవి విపర్షే రథేన న ధనంజయః.
 సతైర్వ్యరోచత నృపః కుబేర ఇవ గుహ్యకైః.
 దృష్ట్వా నివతితం భూషౌ దివశ్చ్యుతమివామరమ్,
 పృణేముః పాండవా భీష్మం సానుగాన్స హచక్రివా.
 తత్ర బ్రహ్మర్షయస్సర్వే తథా దేవర్షినత్తమాః,
 రాజర్షయశ్చ తత్కానన్ దృష్టుంభరత వృంగవమ్.
 పర్వతో నారదో ధౌమ్యో భగవాన్పావరాయణః,
 బృహదశ్వే భరద్వాజస్సశిష్యో రేణుకాసుతః.
 వశిష్ఠ ఇంద్రప్రమద స్త్రితోగృత్స్నమదోఽనితః,
 కక్షివాణ గౌతమోఽత్రిశ్చ కౌశికోఽథ సుదర్శనః.
 అన్యే చ మునయో బ్రహ్మన్ బ్రహ్మరాతాదయోఽమలాః,
 శిష్యైరుపేతా ఆజిగ్ముః కాన్యపాంగిరసాదయః.

ధర్మరాజుకు కృష్ణుడూ వ్యాసాది మహర్షులూ అనేక విధాల
 బోధించారు. కురుక్షేత్రంలో వీరశయ్య నలంకరించిన భీష్ముని దగ్గర
 ధర్మార్జులు గ్రహించే ఊహతో ధర్మరాజాదులందరూ కృష్ణుని చెంట
 బెట్టుకొని కురుక్షేత్రానికి వెళ్లి స్వర్గం నుండి వచ్చిన దేవతలవలె ప్రకా
 శించే భీష్మునికి నమస్కరించారు. అదే సమయానికి భీష్ముణ్ణి చూడడానికి
 దేవర్షులూ బ్రహ్మర్షులూ వచ్చారు. పర్వత, నారద, ధౌమ్య, వ్యాస,
 బృహదశ్వ, భరద్వాజ, పరశురామ, వశిష్ఠ, ఇంద్ర, ప్రమద, త్రిత, గృత్స్న,
 మద, అనిత, కక్షివాన్, గౌతమ, అత్రి, శుదర్శన, శ్రీశుకాది మహా
 త్ములూ శిష్యగణ సమేతంగా కశ్యపుడూ, బృహస్పతీమొదలైన వారంతా
 కూడా కురుక్షేత్రానికి వచ్చినతోడనే దేశకాలపాత్రాభిజ్ఞుడైన
 భీష్మపితామహుడు వారందరినీ ఆహ్వానించి మనసా పూజించాడు.
 కృష్ణతత్వం తెలిసి నవాడవడంవల్ల భీష్మాచార్యుడు శ్రీకృష్ణుని
 విశేషంగా ధ్యానించి పూజించాడు.

తాన్ సమేతాన్మహాభాగామపలభ్య వనూత్తమః,
 పూజయామాన ధర్మజ్ఞౌ దేశకాలవిభాగవిత్.
 కృష్ణం చ తత్ప్రభావజ్ఞ ఆసీనం జగదీశ్వరం,
 హృద్విస్తంపూజ యామానమాయయోపాత్తవిగ్రహం.
 పాండుపుత్రానుపాసీనాః పృశ్యయప్రే మనంగతాః,
 అభ్యచష్టానురాగాస్సైరంధ్ర భూతేన చమపా.
 అహో కష్టమ హోఽన్యాయ్యం యద్యాయంభర్తృనందన,
 జీవితం నాస్తథ క్లిష్టం విషృధర్మాచ్యుతాశ్శయాః.
 సంస్థితేఽతిరథే పాండౌ పృథాబాలప్రజా వధూః,
 యుష్మత్కృతే బహూః క్లేశాన్ ప్యాప్తాతోకవతి ముదూః,
 సర్వం కాలకృతం మన్యేభవతాంచ యదప్రియమ్,
 స కాలో యద్వశేలోకో వాయోరివమనావళిః.
 యత్ర ధర్మమతో రాజా గదాపాణిర్వృకోదరః,
 కృష్ణోఽస్త్రగాండివశ్చాపస్సహృత్కృష్ణస్తతో విపత్.
 నహ్యన్య కర్త్తిచిద్రాజన్ పుమాః వేద విధిత్సితమ్,
 యద్విజ్ఞానయా యుక్తముహ్యంతి కవయోఽపిహ.

అనంతరం తనసమీపంలో ఆసీనులైఉన్న పాండవులను చూసి కన్నీరు కారుస్తూ ధర్మరాజా! మీరంతా బ్రాహ్మణ ప్రియులూ ధార్మికులూ భగవద్భక్తులూ ఏడండి కూడాకష్టాలే అనుభవించవలసివచ్చింది. ఆలోచించి చూస్తే అవి మీకు రావలసిన కష్టాలు మాత్రం కాదు. ఏనా కష్టాలు తప్పలేదు. చిన్నవయస్సులోనే తండ్రిపోయాడు. నాటి నుండి నేటి వరకూ ఆవత్తులే చుట్టుముట్టాయి. మేఘాలు వాయు వశమైనట్లే లోకపాలుర సమేతంగా జీవులన్నీ కాలానికి వశులై చరించవలసిందే. మీరు పడ్డ కష్టాలన్నీ కాలాన్ననుసరించే పడ్డారు. అలా కాకపోతే సాక్షాత్తూ ధర్మపుత్రుడైన ధర్మరాజూ గదాధరుడైన భీమ సేనుడూ గాండివధారియైన అర్జునుడూ ఉండికూడా విపత్తులు కలిగాయంటే కాలరూపుడైన భగవంతుని యిచ్చ కాకపోతే మరేమనాలి? ఇవన్నీ యిలా ఉండగా సాక్షాత్పరబ్రహ్మ కృష్ణుడే తోడునీడై ఉంటే కూడా విపత్తులు తప్పనప్పుడు సర్వం కాలాధీన మని విశ్వసించి ధైర్యంగా ప్రజాపాలన సాగించడం కంటే వేరుమార్గంలే దని అనేక

తస్మాదిదం దైవతంశ్చం వ్యవస్య భరతర్షభ,
 తస్మానువిహితో నాథాః నాథ పాహి వృజాః పృథ్వి.
 ఏష వైభగవాన్ సాక్షాదాద్యో నారాయణః పుమాన్,
 మోహయన్మాయయాలోకం గూఢశ్చరతి వృష్టిమ,
 అస్మానుభావం భగవాన్ వేద గుహ్యతమం శివః,
 దేవస్త్రి చ్చారదస్సాక్షాద్భగవాన్ కపిలో సృప.
 యం మయ్యసే మాతులేయం కృష్ణం చిత్రం సుకృతమం,
 అకరోఽప్సవివం చూతం సాహృవాదథ సారథిం.
 నర్వాత్మనస్సమదృగో హ్యద్వయస్యాసహంకృతేః,
 తత్కృతం మతివైచమ్యం నిరపద్యవ్య న క్వచిత్.
 త ధాప్యేకాంతభక్తేషు పశ్య భూపానుకంపితమ్,
 యన్మౌనూన్వృజతస్సాక్షాత్కృష్టో దర్శనమాగతః.
 భక్త్యావేశ్య మనో యస్మిన్ వాచా యన్నామ కిర్తయన్,
 త్యజన్ కళేబరం యోగీ ముచ్యతే కామకర్మభిః.
 స దేవదేవో భగవాన్ పృథీతతాం కళేబరం యావదిదం హనోమ్యహమ్,
 పృనన్నపాహుణలోచనోల్లసన్ముఖాయతో ధ్యానవభశ్చక్రుర్బుజః.

ధర్మాలు బోధించి ధర్మరాజా! ఈసమయంలో నువ్వు కాక అన్యులెవ్వరూ
 ఈ భూమిని పాలించ లేరు. నువ్వే సమర్థుడవు. సర్వం ఈశ్వరాక్షీన
 మని నమ్మి ప్రజాపాలన చెయ్యి - అని చెవుతూ యింకా ఇలా
 అన్నాడు.

ధర్మనందనా! శ్రీకృష్ణుడు సర్వసమ దృష్టి కలవాడైనా భక్తుల
 యందధికమైన అనుగ్రహం చూపుతాడు. కనుకనే నాయంద
 పూర్వానుగ్రహంతో నాప్రాణత్యాగ సమయానికిక్కడకు వచ్చి
 నాకు దర్శన మిచ్చాడు. భగవత్పరాయణులైన పరమయోగులు కృష్ణ
 నామం స్మరిస్తూ భగవద్ధ్యానంతో శరీరం త్యజించి పునరావృత్తిరహిత
 మైన మోక్షం పొందుతారు. మోక్ష ప్రదాత యైన శ్రీకృష్ణ పర
 బ్రహ్మ నాదేహత్యాగ సమయం వరకూ యిక్కడే ఉండి ఆ సమ
 యంలో చతుర్బుజ రూపంలో నాకు దర్శనమిచ్చి మోక్షం ప్రసాదించు
 గాక - అని చెవుతూ ఉన్న భీష్ముని మాటలు విని ధర్మరాజనేక

యుధిష్ఠిర నైదాకర్ష్య శయనాం శరవంజరే,
 అపృచ్ఛద్వివిధాన్ ధర్మాన్పుషిణామనుశృణ్వతామ్.
 పురుషస్వభావవిహితాః యథావర్ణం యథాశ్రమమ్,
 వైరాగ్యరాగోపాధిభ్యామామూతోభయలక్షణాః.
 దానధర్మాః రాజధర్మాః మోక్షధర్మాః విభాగశః,
 ప్రీతిధర్మాన్ భగవద్ధర్మాః సమానవ్యాసయోగతః.
 ధర్మార్థ కామమోక్షాంశ్చ సహోపాయాన్ యథా మునే,
 నానాభ్యానేతి హసేమ వర్ణయామాస ధర్మవితే.
 ధర్మాః పృథగతతన్య న కాలఃసృత్యుపస్థితః,
 యో యోగినశ్చంద మృత్యోర్వాంఛితస్తూత్రాయణః.
 తదోపసంహృత్య గిరన్మహానృజీర్విముక్తసంగం మన ఆదిపూరుషే,
 కృష్ణే లసత్ప్రీతవచః చతుర్భుజే పురస్థితే మీలితదృగ్వ్యధారయత్.
 విశుద్ధయా ధారణయా హతాశుభస్తదీక్షయైవాశు గతా యుధవృధః,
 నివృత్తనర్వేంద్రియవృత్తివిభిషు స్తుష్టావ జన్యం విన్మజన్ జనార్దనం,
 ఇతి మతిరుపకల్పితా వితృష్టా భగవతి సాత్వతపుంగవే విభూమ్ని,
 న్యనుఖ మువగతే క్వచిద్విహతుం ప్రకృతిముపేయుషి యద్భవప్రవాహః.

విషయాలడిగి ధర్మసంశయాలన్నీ నివారించు కొంటున్నాడు. ధర్మ రాజుకు భీష్మాచార్యులనేక ధర్మాలు బోధిస్తుండగా ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలం వచ్చింది. మహాకవికులలో అగ్రగణ్యుడూ, సర్వధర్మ మర్మాలు తెలిసినవాడూ ఐన భీష్ముడు ఇంద్రియాలను నిరోధించి మాన వ్రతుడై ఆదిపురుషుడైన శ్రీకృష్ణుని యందు లగ్నమైన మనస్సు కలవాడై శ్రీహరిని స్తుతిస్తున్నాడు.

అనేక సాధనల వల్ల పరిశుద్ధమై కామనారహితమైన నా మనస్సు శ్రీకృష్ణునియందే లగ్నమగుగాక! సర్వదా ఆనందమయ స్వరూపుడై యుండి. లీలల కొరకై ప్రకృతిని గ్రహించి యీ సృష్టి పరం పరకు కారకుడైన శ్రీకృష్ణుని పదపద్మములయందే నా చిత్తం లగ్నం చేస్తున్నాను. త్రిభువన మోహనమై తమాల శ్యామలమై పీతాంబర ధారియై ముంగురులచే ప్రకాశమానమైన ముఖంగల పార్థ సఖుడైన వానియందే నా మనస్సు రమించుగాక! యుద్ధరంగంలో అశ్వపద

త్రిభువనకమనం తమాలవర్ణం రవికరగౌరవరాంబరం దధానే,
 వపురలకకులావృతాననాబ్జే విజయ నఖే రతిరస్తు మేఽనవద్యా.
 యుధి తురగరజోవిమామృవిష్వక్కుచలులిత శృమవార్యలంకృతాస్యే,
 మమ నిశితకరైర్విభిద్యమానత్వచి విలసత్కవచేఽస్తు కృష్ణఆత్మా.
 నవది నఖివచోనిశమ్మ మధ్యే నిఃపరయార్పయో రథం పృవేశ్య,
 స్థితవతి పరసైనికాయురక్షృ హృతవతి పార్థనఖే రతిర్మమాస్తు.
 వ్యవహతపృతనాముఖం నిరీక్ష్య న్యజనవదాద్విముఖన్య దోషబుద్ధ్యా,
 కుమతిమహారదాత్మవిద్యయా యశ్చరణరతిః పరమన్య తన్య మేఽస్తు.
 స్వనిగమమహాయ పుతృతిజ్ఞా మృత మధికర్తు మపస్తృతే రభస్తః,
 భృతరథచరణోఽభ్యయాచ్చలద్గుర్విరిసహంతుమిభం గతోత్తరీయః.
 శితివిశిఖహతో విశిష్టదంశః క్షతజపరిప్లుత ఆతతాయినో మే,
 పృనభమచినసార మద్యధార్తం న భవతు మే భగవాన్ గతిమ్మకుందః.
 విజయరథకుటుంబఆత్తతోత్తే భృతహయరశ్మిని తచ్చియేక్షణీయే,
 భగవతి రతిరస్తు మే ముమూహోర్యమిహ నిరీక్ష్య హతా గతాన్పరూపమ్.
 లలితగతిః లాసవల్లుహనప్రజాయనిరీక్షణకల్పితోరుహానః,
 కృతమనుకృతపక్వ ఉన్నదాంధాః పృకృతిమగన కిల యన్య గోపవధ్యః.

ఘట్టనచే బయలు వెడలిన ధూళిచే ధూసరితమైన ముంగురులతో
 ప్రకాశించే ముఖమూ నా బాణ పరంపరాఘాతంచే విచ్చిన్నమైన కవ
 చమూ కలిగి పార్థసారథ్యంలో నిమగ్నుడై యున్న కృష్ణునికు నామనో
 వాక్కాయాలు అర్పిస్తున్నాను. పాండవ కౌరవ సేనా మధ్యంలో
 రథం మీద నిలచి దృష్టి మాత్రంచేత కౌరవ పక్షంలో ఉన్న పిరుల
 ఆయుధాయం హరించిన కృష్ణునియందే నామనస్సు నిలచుగాక. అర్జు
 నుడు న్యజన వధావిముఖుడై శోకిస్తూంటే మోహ శోక నాశకమైన
 గీతోపదేశం చేసిన కృష్ణచరణారవిందాలమీదనే నా చిత్తం లగ్న
 మగుగాక. ఆతతాయినైన నేను నిశిత బాణాలతో కృష్ణార్జునుల కవ
 చాలు నరికి వారిదేహాలు గాయపరుస్తే ఆ సమయంలో అర్జునుడు అశ్శు
 పెట్టినా ఆగక నన్ను చంపుతానని మీదకురుకుతూ నా యందను
 గ్రహం చూపిన కృష్ణుడే నాకు గతి. ఎడమచేత పగ్గాలూ కుడిచేత
 తోలుకరా) పట్టి శ్వేతాశ్వాలుపూన్చిన రథం అధిరోహించి కురుక్షేత్ర
 రణయాగంలో ఆధ్వర్యం వహించిన పార్థసారథిని చూస్తూనే! పాణాలు

మనిగజన్మపవర్కనంకులేఁ తన్నదసి యువిష్ఠిర రాజనూయ ఏషాం,
 అర్హణముపపేద ఈక్షణీయో మమ దృశి గోచర ఏష అవిరాత్మా.
 క్షితిభరమపరోపతుం కురూణాం శ్వేనస ఇవాన్యజషక వంశవహ్నమ్,
 తమిమమహమనువృతౌ ర్తిహంఘ్రిం హృది పరిరభ్య జహామ ముత్తన్వితమ్.
 తమిమమహమజం శరీరభాజాం హృది హృది ధిష్ఠిత మాత్మకల్పితానామ్,
 పృథిదృశమివవైకధార్మమేకం సమధిగతోఽన్యవిధాతభేదమోహః.
 కృష్ణ ఏవం భగవతి మనోవాద్వష్టవృత్తిభిః,
 అత్మన్యాత్మానమావేశ్య సోఽంతశ్శాసన ఉపారమతే.
 సంపద్యదూనమాజ్ఞాయ భిష్మం బ్రహ్మణి నిష్క్రమే,
 నర్మే బభూవుస్తే తూష్ఠం పయాంసేవ దినాత్యయే.
 తత్ర దుందుభయో నేదుర్దేవమానవవాదితాః,
 శశంసుస్సాధవో రాజ్ఞాం ఖాత్యేతుః పుష్పవృష్టయః,
 తన్య నిర్హరణాదీని సంపరేతన్య ఖాగ్గవ,
 యుధిష్ఠిరః కారయిత్వా ముహూర్తం దుఃఖితేఽభవత్.
 తుష్టపురుషయో హృష్టాః కృష్ణం తద్గుహ్యనామభిః,
 తతస్తే కృష్ణహృదయాస్విశ్రమాన్ పరయయః పునః.

త్యాగంచెయ్యడంవల్ల కురుక్షేత్రంలో వీరులకు స్వారూప్యము క్రి కలి
 గింది. అట్టి అర్జునసారథి నా మరణ కాలంలో కూడా నాకు పేమ
 వాత్సల్యంగాక! రాసలీలా సమయంలో అంతర్ధానమైన శ్రీకృష్ణుని
 యందు తన్మయులైన గోపికలు ఏ కృష్ణలీలలననుకరించి నటించారో
 ఆ గోపికా మనోహరుడైన గోపాలుని యందే నా చిత్తము లగ్న
 మగుగాక! ధర్మరాజు చేసిన రాజనూయయాగంలో అగ్రపూజ నందిన
 కృష్ణుడు మరణసమయంలో నాకనులలోనే ఉండుగాక. సూర్యుడు
 అనేక నేత్రాలకు అనేకంగా కనిస్తూన్నట్లే తా నొక్కడైఉండి అనేక
 హృదయాలలో అనేక రూపాల్లో గోచరించే కృష్ణుడు నా హృదయంలో
 విరాజిల్లు గాక - అని ధ్యానిస్తూ శ్రీకృష్ణునియందే లీనమయ్యాడు.
 ఆ సమయంలో మలయ మారుతం వీచింది. దేవ దుందుభులు
 మోగిగాయి. పూల వాన కురిసింది. ధర్మరాజు భీష్ముని మృతకళేబరా
 నికి దహన సంస్కారాదులు పూర్తి చేసి స్వల్ప కాలం విచారించాడు.

తతో యుధిష్ఠిరో గత్వా నహకృష్ణో గజాహ్వయమ్,
 పితరం సాంత్రయాచూన గాంధారీం చ తవన్యసిమే.
 పితౄచానుమతో రాజా వానుదేవామమోదితః,
 చకార రాజ్యం ధర్మేణ పితృప్రతాపహం విభుః.

మహర్షులంతా శ్రీకృష్ణుని స్తుతించి వారివారి ఆశ్రమాలకు వెళ్లి
 పోయారు. కృష్ణునితో ధర్మరాజు సపరివారంగా హస్తినాపురం చేరి
 గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకు ధైర్యం చెప్పి వారి అనుమతి మీద పట్టా
 భిషిక్తుడై రాజ్యపాలన ధర్మంగా సాగిస్తున్నాడు.

9 అధ్యాయం

హత్వా స్వరిక్తస్పృహ అతతాయినో యుధిష్ఠిరో ధర్మభృతాం పరివ్రజః,
 నహమజ్ఞైః ప్రత్యవరుద్ధభోజనః కథంప్రవృత్తః కిమకాపిత్తతః.
 వంశం కురోర్వంశదవాద్భినిర్వృతం సంరోహయిత్వా భవభావనో హరిః.
 నివేశయిత్వా నిజరాజ్యం ఈశ్వరో యుధిష్ఠిరం ప్రీతమనా బభూవహ.
 నిశమ్య భీష్మోక్త మథాచ్యుతేదితం ప్రవృత్తవిజ్ఞానవిమూతవిభృమః,
 శశాన గామింద్ర ఇవాజితాశ్శయః పరిధ్నుస్తాంతామనుజానువర్తితః.
 కామం వనర్షవృద్ధస్యస్వర్వకామదుమా మహా,
 నిపిచుస్సన్మగజాన్ గావః పయసోవన్వతిర్ముదా.
 నద్యస్సముద్రాగిరయ స్సవనస్పతివిరుధః.
 ఫలంత్యేషధయస్సర్వాః కామమస్పృతు తస్యచై.

వరస్పర కలహాన్ని చే దగ్ధమైన కురువంశాన్ని తిరిగి అంకురింప
 జేసి ధర్మనందనుని సింహాసనాధిష్ఠితుని చేసి ఆనందించాడు. భీష్ముని
 యొక్క, కృష్ణునియొక్క ఉపదేశంవల్ల ధర్మరాజు భ్రాంతి విడచి
 భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణునాశ్రయించి చతుస్సముద్రజేలావలయిత
 భూమండలాన్ని శాసిస్తున్నాడు. భీమాచిసహోదరులందరూ ధర్మరాజు
 యొక్క ఆజ్ఞావరులై వస్తున్నారు. ఆ ధర్మరాజ్యంలో కాలీన
 వహ్నాలు కురుస్తున్నాయి. భూమి సస్యసమృద్ధమై ఉన్నది. గోవులు
 సమృద్ధిగా పాలిస్తున్నాయి. నదులూ, వర్షతాళూ, వనస్పతులూ

నాథయో వ్యాధయః క్షేణా దైవభూతాత్మ హేతవః,
 అజాతశత్రావభవన్ జంతూనాం రాక్ష కర్త్రిచిత్.
 ఉషిత్వా హస్తిసపురే మాసాః కతిపతియాః హరిః,
 సుహృదాం శోకనాశాయ స్వసుశ్చ ప్రియకామ్యయా.
 అమంత్ర్యాథాభ్యనుజ్ఞాతః పరిష్వజ్యాభివాద్య తమ్,
 'అరురోహ రథం కైశ్చిత్పరిష్వక్తోఽభివాదితః.
 సుభద్యా ద్యౌసదీ కుంతి విదురోఽథ యుధిష్ఠిరః,
 గాంధారి ధృతరాష్ట్రశ్చ యుయుత్సుగ్ధౌతమో యమౌ.
 వృకోదరశ్చ ధౌమ్యశ్చ ప్రియో మత్స్యనుతాదయః,
 న సేహరే విముహ్యంతో విరహం శార్దధన్వసః.
 నత్సంగాన్ముక్తదున్సంగో హతుం నోత్సహతే బుధః,
 కిర్త్యమానం యశో యన్య నకృదాకర్ణ్య రోచనమ్.
 తస్మిన్వ్యస్తధియః పార్థాః సహరన్ విరహం కథమ్,
 దర్శనస్పర్శనాలాప శయనాననభోజనైః.
 నర్వే తేఽనిమిషైరక్షైస్తమనుద్యుతచేతనః,
 విక్షంతః స్నేహనంబద్ధా విచేలుప్రత్య తత్య హ.
 న్యరుధంస్తుధ్గళద్వాప్స మౌత్కంఠ్యా దైవకీసుతే,
 నిర్యాత్యగారా న్మాభద్ర మితి హృద్భాంధవప్రియః.

ఓషధులూ ఋతుధర్మానుసారం సాగుతున్నవి. ప్రజలందరూ సుఖ
 సంతోషాలతో జీవిస్తున్నారు.

బంధుగణానికీ సుభద్రకూ దుఃఖశాంతికై కొంతకాలం కృష్ణుడు
 కూడా హస్తినాపురంలో ఉండి ద్వారకా గమనేచ్ఛతో ధర్మరాజు
 అనుమతిని పొంది పెద్దలకు సమస్కరించి తోడివారిని ఆలింగనం చేసు
 కుని పిన్నలనాశీర్వదించి ద్వారకకు బయలుదేరుతున్న కృష్ణుని చూచి
 వియోగాన్ని సహించ లేక వారంతా మూర్ఛితులైనారు. ఒక్కసారి
 చూచిన మూతాన యే జీవీ భగవానుని విరహం సహించలేదంటే
 శయనాననభోజనాదులలో సాన్నిహిత్యంకల పాండవుల్లెన్ని కృష్ణ
 వియోగాన్ని భరించగలరు? కృష్ణుడు పయనంసాగించే సమయంలో
 వద్దంటే దుశ్శకునమనే భయంచేత కాదనలేక రెప్పపాటు వేయకుండా
 వాసుదేవునే చూస్తున్నారు.

మృదంగశంఖభేర్యశ్చ విజాపఞ్చగోముఖాః,
 చర్పర్యానమంటాద్యా నేడుష్టందుభయః సమం.
 హృస్వాదశిఖరానూఢాః కురునార్యో దిద్దుక్షవః,
 వపుమః కుసుమైః కృష్ణం ప్రిమప్రిడాస్మితేక్షణాః,
 నితాతపత్రం జగ్గాహ ముక్తాదామవిభూషితమ్,
 రత్నదండం గుడాకేశః ప్రియః ప్రియతమన్య హ.
 ఉద్దపఃసాత్యకిశ్చైవ వ్యజినే పరమాద్భుతే,
 వికిర్యమాణః కుసుమైః రేణి మధువతిః పతి.
 అశూయం తాశిషః సత్యాస్తత్ర తత్ర ద్విపేరితాః,
 నానురూపానురూపాశ్చ నిష్ఠానన్య గుణాత్మనః.
 అన్యోన్యమాసీత్సంజల్ప ఉత్తమగ్లోకచేతసామ్,
 పౌరవేంద్రపురస్త్రిణాం సర్వశ్రుతిమనోహరః.
 న వై కిలాయం పురుషః పురాతనో య ఏక అనీదవిశేష ఆత్మని,
 ఆగ్నే గుణభ్యో జగదాత్మనిశ్వరే నిమిలితాత్మ నిశి సుప్తశక్తిమ్.
 న ఏవ భూయో నిజవీర్యచోదితాం శృజీవమాయాం ప్రకృతిం నిన్యక్షతిం,
 అనామరూపాత్మని రూపనామని విభిత్సమానోఽనునసార శాస్త్రకృత్.
 న వా అయం య త్వదమత్య సూరయో జితేంద్రియా నిస్థితమాతరిశ్వనః,
 పశ్యంతి భక్తుక్తలితామలాత్మనా న హ్యేష సత్త్వం పరిమాడ్వమర్హతి.

(శ్రీ)హరి ప్రస్థానం సాగించే సమయంలో భేరి మృదంగ వీణా వేణు పటహ ధక్కాది మంగళ వాద్యాలు మారుమోగుతున్నాయి. భగవంతుణ్ణి చూడాలనే ఆశతో కురువంశీయులైన స్త్రీలంతా సౌధా గ్రాలనుండి చూస్తూ పువ్వులవాన కురుపిస్తున్నారు. అర్జునుడు శ్వేత చ్చత్రంవట్టాడు. ఉద్ధవుడూ, సాత్యకీ వింజామరులు వీస్తున్నారు. బ్రాహ్మణులు వేదోక్తంగా మంగళాశీర్వాదాలు చేస్తున్నారు. హస్తినాపురంలో ఉన్న ఉత్తమస్త్రీలంతా కృష్ణాయత్తమైన చిత్తములతో వారిలో వారిలా చెప్పుకుంటున్నారు.

సఖులారా! సనాతనుడైన పరమపురుషుడితడే. ప్రళయ కాలంలో కూడా అద్వితీయమైన నిర్విశేష రూపంతో ఉండి సమస్త జీవబీజములనూ తనయందే లయం చేసుకుంటాడు. ఆ సమయంలో త్రిగుణాల్నూ కూడఉండవు. మహత్తత్వాదులన్నీ అవ్యక్తంలో లీనమై పరమాత్మ

నవా అయం సఖ్యనుగీతనత్కతో వేదేమ గుహ్యేమ చ గుహ్యవాదిభిః
 య ఏక ఈశో జగదాత్మలీలయా నృజన్యవత్కత్తి స తత్కృన్జితే.
 యదా హ్యధర్మేణ తమోధియో స్థపా జీవంతి తత్తైష హి సత్వతః కీల,
 ధర్మం భగం సత్యమృతం ధర్మాం యశో భవాయ రూపాణి దధుర్మ్యగేయుగే.
 అహో బత క్లామ్యతమం యదోఃకులం అహో అలం పుణ్యతమం మథేర్వనం,
 యదేష పుంసామృతభః ప్రియశ్రవాః స్వజన్మనా చంకృమవేన చాంచత.
 అహో బత స్వర్గశనస్తిరన్తర్త్రేకుశస్థలీ పుణ్యయశన్తరీ భువః,
 పశ్యంతి నిత్యం యదనుగృహాపితం స్మితావలోకం స్వపతిం స్మయత్ప్రజాః,
 నూనం వ్రతస్సానహతాదినేశ్వరః సమర్పితో హ్యన్య గృహితపాణిభిః,
 విబంతి యాః సఖ్యధరామృతం ముహుర్వృజస్త్రయః సంముముహుర్వదాశయాః,
 యా వీర్యశుల్కేన హృతాః స్వయంవరే పృథుభ్యైస్త్వప్రముఖాన్విశ్చుష్టుభిః,
 పృథ్విష్టుసాంబవ్యనవాదయోఽవరో యాశ్చాహృతా భౌమవధే సహస్రశః.
 ఏతాః పరం స్త్రీత్వమపాస్తపేశలం నిరస్తశౌచం బత సాధు కుర్యతే,
 యాసాం గృహభృష్టుర్లలోచనః పతిర్న జాత్వతైత్వా హృతిభిష్ట ద్విష్టుశన్.
 ఏవంవిధా వదంతిసాం స గిరః పురయోషితాం,
 నిరీక్షణేనాభినందన్ సస్మితేన యయా హరిః.

యందే ప్రవేశిస్తాయి. - తిరిగి సృష్టి ఆరంభంకావాలనే సంకల్పం జనించ
 గానే నామరూపాత్మకమైన యీ సృష్టి అంతా ఆరంభమౌబోతుంది.
 ప్రపంచవ్యవహారానికిగాను వేదాదులను కూడా రచిస్తాడు. ఆ పర
 మాత్మయే యీ కృష్ణుడు. లోకంలో అధర్మం పెరిగి ఆసుకు ప్రవృత్తి
 వృద్ధిజేరినపుడల్లా యేదో ఒక రూపంలో అవతరించి అధర్మాన్నీ అసుకు
 లనూ ఖండించి శిష్టరక్షణ భర్మస్థాపనా చేస్తూ ఉంటాడు. శ్రీకృష్ణుడవత
 రించడం వల్ల యదువంశం పవిత్రమైంది. ఈతడు నివసించడంచేత
 ద్వారక స్వర్గాన్ని తిరస్కరించింది. వ్రత, ధాన, తపస్సులచే యెన్ని
 జన్మలలో శ్రీహరినారాధిస్తే ఆ పదహారు వేలనూటయొకమూడుగురికీ
 కృష్ణుని భర్తగా వరించే యోగం కలిగిందోకదా! స్వయంవరంలో
 శిశుపాల, జరాసంధులను జయించి బాహుబలాన్ని ప్రదర్శించి రుక్మిణిని
 గ్రహించాడు. అట్టి శ్రీహరి నెవడు వర్ణించగలడు. ద్వారకావాసు లెంత
 ధన్యులో! అని ప్రపంచాన్ని మరచారు.

అజాతశత్రుః పృతనాం గోపీభాయ మధుద్విషః,
 పరేభ్యః శంకితః స్నేహాత్పాయుంక్త వత్సరంగిణీం.
 అద దూరాగతాః శౌరిః కౌరవ్యాన్విరహాతురాః,
 సన్నిపృత్య దృఢస్త్రిగ్రాస్త్వాయాత్వనగరం హరిః.
 కురుజాంగలపాంచాలాః శూరసేనాన్ స యామునాః,
 బృహ్మవర్తం కురుక్షేత్రం మత్స్యాః సారస్వతానభః.
 మరుచస్వావతిక్కమ్య సాచిరాభీరక్షేంభవాన్,
 అనైర్యాగ్రవః ధ్యాగ్రాచ్ఛాంతవాహా మహాగ్నిభుః.
 తత్సతత్కృచ తత్యజ్యైష్ఠిః పృత్యద్యతాస్త్రజః,
 సాయం ఘజే దిశం పశ్చాద్గదిహ గాంగరస్తదా.

శ్రీకృష్ణుడు మాస్తి నాపురం విడిచి ప్రయాణం సాగిస్తూ ఉంటే
 రథక్షణజ తురగ పదాతివర్గంతో ధర్మరాజులు కన్నురట్టి చాలా
 మారం ఎరకూ వస్తుంటే కృష్ణుడు బలవంతంగా వాణ్ని నెనుకకు పంపి
 పేసి ఉద్ధవ సాత్యకుల సమేతంగా కురుజాంగల పాంచాల శూరసేనాది
 దేశాలు ధాటి బ్రహ్మవర్త కురుక్షేత్ర మత్స్య సారస్వత మరుచేశాలు
 ప్రయాణం సాగిస్తూ ఉంటే అశ్వాలు దీర్ఘప్రయాణం సాగించడం వల్ల
 అలసిపోతున్నాయి. మధ్య మధ్య ఆనేక దేశాల్లో శ్రీకృష్ణునికి ఉపహా
 రాలు సమర్పిస్తూ ఉన్నారు. నిత్యం సకాలంలో సంద్యాచందనాలు
 చేసుకుంటూ క్రమంగా పానుదేవుడు తన ఆనర్తక దేశం చేరాడు.

10. అ ధ్యాయం

అనర్తాన్ స ఉపప్రజ్య స్వృధాః జనవేదాః స్వకాన్,
 దధ్మే దీరవరం తేషాం విషాదం శమయన్మివ.
 స ఉచ్చకాశే భవన్ దరోధరోఽపురుక్కమస్యా దరశోఽపిణిమా,
 దధ్మాయమానః కక్షవంబసంపుటే చుళాజ్జమృదే కలహరాస ఉత్ప్వజః.

శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకానగరం సమీపించిన తోడనే పాంచజన్యం
 పూరించాడు. మధురమైన పాంచజన్య శబ్దం విన్నారో లేదో నగర
 వాసులందరూ కృష్ణ దర్శనాభిలాషతో ఎదురుగావచ్చి హవాతి

తముపశుత్య నినదం జగద్భవభయావహం,
 పృథ్విద్యుయః పృజాః సర్వా భక్తృదర్శనలాలసాః.
 తత్రోపసీతబలయో రవేర్దీపమివోద్యతాః,
 అత్మారామం పూర్ణకామం నిజలాభేన నిత్యదా,
 ప్రీత్యుత్పల్లముఖాః పోచుర్హృద గర్భదయా గిరా,
 పితరం సర్వసుహృదమవితారమివార్భకాః.
 నతాః స్మ హేనాథ తవాంఘ్రిపంకజం విరించివైరించనురేంద్రవందితం,
 సరాయణం క్షేమ మిహేచ్ఛతాం పరం న యత్ర తాలః ప్రభవేత్పరః ప్రభుః
 భవాయ నస్త్యం భవ విశ్వభావన త్వమేవ మాతాత్మసుహృత్ప్రితా పతిః,
 త్వం సద్గురుర్భవః పరమం చ దైవతం యస్యానువృత్త్యా కృతినో బభూవిమ.
 అహో ననాథా భవతాన్మ యద్వయం త్రైవిష్టపానామపి దూర్దర్శనం,
 ప్రియస్మితస్నిగ్ధ నికీక్షణాననం పశ్యేమ రూపం తవ సర్వసాభగం.
 యస్యంబుజాక్షపనసార భో భవా మ్కురూన్మదూన్వాథ సుహృద్విదృక్షయా,
 తత్రాబ్జకోటివృతిమః క్షణోఽభవ దృవేర్విసాక్ష మివ వస్తవాచ్యుత.
 ఇతి చోదీరితా వాచః పృజానాం భక్తపాలకః,
 శృణ్వన్ననుగ్రహం దృష్ట్వా వితన్వన్పాపివశ్శురీం.

లేకంతో ఆనంద బాష్పాలు రాలుస్తూ | గర్భద కంఠంతో - కృష్ణా!
 భక్తవత్సలా బ్రహ్మాండ్రాదులూ శంకరుడూ మొనలైన దేవాధిదేవత
 లందరూ నీకు నమస్కరిస్తారు. నీ రక్షణలో ఉన్న జీవిని సర్వసమర్థు
 యైన కాలంకూడా యేమీ చేయలేదు. అట్టి నీకు సమస్కార మని
 సమస్కరిస్తూ స్వాగతమిచ్చిన ద్వారకావాసుల నందరనూ ఆదరించి
 ద్వారకానగరంలో ప్రవేశించాడు. సమస్త ఋతుధర్మాలూ కలిగి
 మఘ భోజ అంధక వృష్టి దాశార్వా కుకుర యదు వీరులతో కూడి
 భోగవతీ నగరంతో సమానమైన ద్వారకానగరానికి ఉద్యాన వనాలూ
 కమలములతో కూడిన సరోవరాలూ నూతన శోభ కల్పిస్తున్నాయి.
 శ్రీకృష్ణుడు వస్తున్నాడనే ఆనందం చేత నగరం అంతా స్వాగత
 ప్రత్యాలతోనూ ధ్వజ, పతాక, తోరణాదులతోనూ అలంకరించారు.
 రాజమాండ్లాలపై నగరవీధులపై సుగంధ జలాలు చల్లి ముత్యాల
 మ్రుగ్గుషెట్టి కృష్ణునిపై పువ్వులు చల్లుతూ ప్రతీ ద్వారందగ్గరా నీరా
 జనలిస్తూ ఉపహారాలు సమర్పిస్తూ గౌరవ సత్కారాలు చేస్తు

మేదుబొజపశార్థార్థకురాంధకవృష్టిభిః,
 అత్మతుల్యబలైర్లుప్తాం నాగైర్భృగవతిమివ,
 నేర్యస్తనర్యవిభదైః పుణ్యవృక్షలతాశ్శమైః.
 ఉద్యానోపవనారామైర్వృతాం పద్మాకరశ్శియం,
 గోపురద్వారమార్గేషు కృతకౌతుకతొరణాం.
 చిత్రద్వజవతాకాగ్రైరంతః పృథిహతాతపామ్.
 సంహృత్తమహామార్గధర్మ్యాపణకచత్వరాం,
 నిక్తాం గంధజలైరుప్తాంఫలపుష్పాక్షతాంకురైః.
 ద్వారి ద్వారి గృహణాం చ దధ్యక్షతఫలేషుభిః,
 అలంకృతాం పూర్ణకుంభైర్వలిభిర్దూపదీపకైః.
 నిశమ్య ప్రిష్ఠమాయాంతం వనుదేవే మహామనాః,
 అక్సూరశ్చైర్గ్రసేనశ్చ రామశ్చాద్భుతవికృమః.
 పృథ్వీమృశ్చారుచేష్టశ్చ యే చ సాంబగదాదయః,
 పృహర్ష వేగోచ్ఛ్వనితకయనాననభోజనాః.
 వారణోద్రం పురస్కృత్యో వ్యాహృతైస్సనుమంగళైః.
 శంఖతూర్యవినాదేన బృహ్మహిషిణ చాదృతాః.

స్నానం. వసుదేవ అక్షర ఉగ్రసేన బలరామ చారుధేష్ఠ
 ప్రద్యుమ్న సాంబాదులు వాసుదేవుని రాకవల్ల కలిగిన ఆనందంలో
 అన్నపానాదులుకూడా విడచి శ్వేతగజాన్ని ముందుంచుకుని మంగళ
 ద్రవ్యాలతో యెదురుగా వెళుతున్నారు. దేవాంగనలతో సమానమైన
 సౌందర్యం గల వారాంగనలు కృష్ణలీలాగానం చేస్తూ వచ్చారు.
 వారి నందరనూ చూచి వాసుదేవుడు వారి వారి కనుగుణమైన ఆద
 రాభిమానాలు చూపుతూ కొందరికి శిరస్సువంచి కొందరికి వాక్కు
 తోనూ సమస్కరిస్తూ కొందరిని కాగలించుకొని మరికొందరివైపు
 చిరునవ్వు ప్రసరిస్తూ వారి వారి మనోగతాభిప్రాయాల ననుసరించి
 ఆనందింపజేసి చాండాలాది సర్వవర్ణములవారికీ ఆనందం చేకూర్చి
 సపత్నీకులైన బ్రాహ్మణుల ఆకీర్వాణాలు గ్రహించి వంది మాగధుల
 కైవారాలతో నగరం ప్రవేశించాడు. వీతాంబరధారి ద్వారకానగర
 వాసులైన సరనారీజనుల కానందం కలిగిస్తూ ఛత్ర చామరాది రాజ
 లక్షణాలట్టితుడై నగరులో ప్రవేశించి తల్లిదండ్రుల భవనంచేరి ప్రప్రథ

ప్రతుష్టగూర్తైర్వర్చ్యహృన్ప్రజాయాగతసాధ్వపాః.

వారముఖ్యాశ్చ శతశో యానైస్తద్దత్తవోత్సుకాః.

లనత్కుండలనిర్భాతకపోలవదనశ్శియః.

నటసర్తకగంధర్వాస్సూతమాగధవంచినః.

గాయంతి చోతమగ్లోక చరితాన్యద్భుతాని చ,

భగవాంస్తత్ర బహూనాం పౌరాణామనువర్తినామ్.

యథావిధి నమాగమ్య సర్వేషాంసేవానమాదధే,

ప్రహృభివాదనాశ్లేష కరన్పర్యన్మితేక్షతైః.

అశ్వాన్య చాశ్వపాకేభ్యో వరైశ్చాభిమతైర్విభుః.

స్వయంచ గురుభిర్విప్రైర్నవదారైః స్థవిరైరపి.

అశ్విర్యుజ్యమానోఽన్యైర్వంచభిశ్చవిశత్పురం,

రాజమాన్యం గతే కృష్ణే ద్వారకాయాం కులస్త్రియః.

హర్యాజ్యాదురుహుర్విప్రాస్తదీక్షణమహరాత్నవాః

నిత్యం నిరీక్షమాణానాం యదపి ద్వారకాకసాం.

న విత్తప్రతిహి దృశః శ్రియోఽహమాంగమమ్యుతం,

శ్రియో నివాసో యస్యోరః పానపాత్రం ముఖం దృశం

మంగా దేవకీ ప్రభృతులకు నమస్కరించాడు. వారు వెంటనే సంద
సందనుని ఒడిలో కూర్చుండ బెట్టుకొని ఆనందించారు. తల్లుల ఆజ్ఞతీసు
కొని క్రమంగా పదహారువేలమంది భార్యలనూ చూడటానికి వారి
గృహాలకు వెళ్ళాడు. శ్రీహరి అనంతుడు గనుక అసంతరూపాలతో
ఒక్కసారిగానే అన్ని వేల గృహాలయందూ గోచరించాడు. చిరకాల
వియోగంలో ఉన్న వారంతా కృష్ణదర్శనం వల్ల కలిగిన ఆనందంలో
మైమరచి స్థితైః తలవంచి నిలచారు. శ్రీకృష్ణ సందర్శనం వల్ల
కలిగిన ఆనంద బాష్పాలు ఎంత నిరోధించినా నిరోధింప బడక ముత్యాల
వలె చాలడం ఆరంభించాయి. మహా భక్తిగల ఆకాంతలకు కృష్ణసంద
ర్శనం ఏకాంతంగా కలుగుతున్నా తృప్తి కలగటం లేదు. ముని జన
మోహనుడైన శ్రీకృష్ణుని క్షణిక వియోగంమాత్రమెవరు భరించగలరు?

అరణ్యంలో వాయుసంఘర్షణవల్ల అగ్ని జనించి ఆ అరణ్యాన్నే
దహించినట్లు భూ భార భూతులైన రాజులు వారిలో వారు కల
హించి మరణించారు. ఇదంతా శ్రీకృష్ణుని మాయా ప్రభావమే

బాహువో లోకపాలానాం సారంగాణాం పదాంబుజం.

నితాతపత్రవ్యజనైరుపన్మృతః పృనూనవర్షై రభివర్దితః పథి,

పిశంకవాసా పనమాలయా బభౌ మనో యథార్కేడుపచాపచైద్యుతైః.

ప్రవిష్టస్తు గృహం పితౄః పరిష్కృతస్స వ్యమాత్పథి,

వపందే శిరసా నస్త దేవకిపముఖాస్తదా.

తాః పుత్రమంకమారోష్య స్నేహస్తుతపయోధరాః,

హస్తవిహ్వలితాత్మానస్పిషచుర్చేత్యజైర్జితైః.

అథావిశత్స్వభవనం నర్వకామమనుత్తమం,

స్యాసాదా యత్య పత్నినాం నహస్యాణి చ షోడశః.

పత్న్యః పతిం ప్రోష్య గృహనుపాగతం విలోక్య సంజాతమనో మహోత్సవాః,

ఉత్తస్థారాత్సహసాననాశయాత్పాకం వృతైర్వ్యధితలోచనాననాః.

తమాత్మజైర్ద్రుష్టిభిరంతరాత్మనా దురంతభోవాః పరిరేభిరే పతిం.

నిరుద్ధమప్యన్యవదంబునేత్య యోర్విలజ్జితానాం భృగువర్యవిక్లబాత్.

యద్యప్యసా పార్శ్వగతో రహెగతస్తానాం తథావ్యం ఘ్రియుగం నవంనవం,

పదే పదే కా విరమేత తత్ప్రవాచ్చలాపి యం శ్రీర్నజహతికర్షిణితః.

ఏవం నృపాణాం క్షితిభారజన్మనామకౌహిణీభిః పరివృత్తతేజసాం,

విచాయ వైరం శ్వనసే యథానలం మిథో వధేనోవరతో నిరాయుధః.

న ఏవం నరలోకేఽన్మిన్నవత్స్విస్త్వమాయయా.

రేమే ప్రీరత్మకూటస్థో భగవాన్సౌకృతోయథా.

ఉద్దామభావపిశునామలలుహనవీగడావలోకనిహితో మదనోఽపియాసాం,

సంముహ్య చాపమజహాత్ప్రమదేత్తమాస్తాయ స్వేంద్రియం విమధితుంకుహకైర్న కేకుః.

మన్యతే తమయం లోకో హ్యనక్తమపి వంగినం,

అత్యైవమ్యేన మనుజం వ్యావృత్వానమతో బుధః.

ఎతదీశనమిశన్య ప్రకృతిస్థోఽపి తద్గుణైః,

న యుజ్యతే నదాత్మస్థైర్యథా బుద్ధివ్రదాశయా.

తం మేనిరేఽబలామౌఢ్యాత్ స్రైణంచానువృతం రహః,

అపగమాణవిదో భుర్నుశ్వరం మతయో యథా.

ఆ ఆవంతుడే ఈ ద్వారకానగరంలో పదహారువేల భార్యలతో అంద రకూ అన్నిరూపాలతో ఆనందాన్ని చేకూర్చాడు. హరి లీలలను గ్రహించలేని మూర్ఖులు తమతో సమానంగా వాసుదేవుని యందు కూడా సంసార ధర్మాలు ఆరోపిస్తారు. ఆ స్త్రీలుకూడా శ్రీకృష్ణుడు తమ భర్త యని కామాదులకు లోనైన వాడనీ భావించి భగవంతుని విశ్వరూపాన్ని గుర్తించలేక ప్రాకృతుడుగా భావించి ఆనందిస్తున్నారు.

అశ్వత్థామోపస్సృష్టేన బ్రహ్మశిరోరుతేజసా,
ఉత్తరాయా హతో గర్భః కృష్ణేనాజీవితః పునః
తన్య జన్మ మహాబుధైః కర్మాణి చ మహాత్మనః,
నిధనం చ యదైవాసీత్స ప్రేత్య గతవాన్ యథా.
తదిదం శోతుమిచ్ఛామి గదితుం యచి మన్యసే,
బూహి నశ్యద్ధదానానాం యన్య జ్ఞానమదాచ్ఛుకః.
అపీపలద్గర్భరాజః పితృవద్యంజయన్ప్రజాః,
నిస్సృహస్సర్వకామేభ్యః కృష్ణపాదానుసేవయా.
సంపదః కృతవో లోకాః మహిష్యోభాతరో మహా,
జంబూద్వీపాధిపత్యం చ యశశ్చ త్రిదివం గతమ్.
కిం తే కామాస్సురస్పృహ్య ముకుందమనసో ద్విజ,
అధిజహ్యుర్ముదం రాజ్ఞః క్షుధితన్య యథా పరే.
మాతుర్గర్భగతో వీరన్త తదా భృగునందన.
దదర్శ పురుషం కంబిద్దహ్యమానోఽస్త్రతేజసా.
అంగుష్ఠమాత్యమమలం స్ఫురత్పురటహృత్సం.
అవీచ్యదర్శనం శ్యామం తటి ద్వాననమమృతమ్.

అశ్వత్థామచే ప్రయోగింపబడిన బ్రహ్మాస్త్రంచే నష్టమైన ఉత్తరాగర్భం భగవంతుడైన వాసుదేవునిచే పునః ప్రతిష్ఠితమై పరీక్షిత్తు జన్మించాడు. జ్ఞాని యగు నాతని జన్మ కర్మా మృత్యువు అనంతరం యే గతిని పొందాడో సవిస్తరంగా వినిపించమని అడిగిన శౌనకునకు సూతుడు చెప్పడం మొదలు పెట్టాడు.

శౌనకా! ధర్మరాజు తన రాజ్యంలో ప్రజలను తండ్రితో సమానంగా చాలిస్తూ శ్రీకృష్ణ ధ్యానం చేస్తూ భోగవిరక్తుడై చరిస్తున్నాడు. అతడేష్టైశ్వర్యములు కలిగి అనేక యజ్ఞాలు చేసి స్వర్గలోకం పొందడానికి అధికారం పొందాడు. సమస్త భూమండలం యుధిష్ఠిరుని అధీనంలోనే ఉంది. ఆయన కీర్తి స్వర్గందాకా వ్యాపించింది. దేవతలు వాంఛించదగిన భోగ సామగ్రి ఉండి కూడా విరాగిగానే ఉంటున్నాడు.

ఉత్తరాగర్భుడైన పరీక్షిత్తు అశ్వత్థామచే ప్రయుక్తమైన బ్రహ్మాస్త్రంచే వీడింప బడునప్పుడు అంగుష్ఠ మాత్ర శరీరుడైన వీతాం

శ్రీమద్ద్వీపతుర్భాసుం తప్తకాంచనకుండలమ్,
 క్షతజాక్షం గదాపాణిమాత్మ నన్దర్వతో దిశమ్.
 పరిభ్రమంతముల్కాభాం భ్రామయంతం గదాం ముహుః,
 అస్తతేజస్వగదయా నిహారమివ గోపతిః.
 విధమంతం నన్నికర్షేపర్యైక్షత క ఇత్యసా,
 విధూయ తదమేయాత్మా భగవాన్ ధర్మగుబ్ధిభుః.
 పశ్యతో దశమాన్యన్య తత్రై వాంతర్దధే హరిః.
 తతస్సర్వగుణోదరైః సానుకూలగృహదయే.
 జజ్ఞే వంశధరః పాండోర్హుయః పాండురివౌజసా,
 తస్య పీతమనారాజా విప్రైర్దౌమ్యకృపాదిభిః.
 జాతకం కారయామాన వాచయిత్వాచ మంగళమ్,
 హిరణ్యం గాం మహం గ్రామాన్ హయాంశ్చ సృపతిర్వరాన్.
 పృథ్వాత్స్వన్నం చ విప్రేభ్యః పృజాతిర్దే న త్త్రివృత్,
 తమూచుర్హృష్మాణాస్తుష్టా రాజానంప్రళయన్ద్వితమ్.
 ఏషహ్యన్మిన్స్య జాతంతౌ పురుణాం పౌరవర్తభ
 యైవేనాపృతిఘాతేన శుక్లేనంస్తాముపేయసి.

బరధారిని చూచి యెవరీ పురుషుడని ఆలోచిస్తాండగా శ్రీహరి
 బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ఉపసంహరించి అక్కడే అంతర్ధానమైనాడు.

అనంతరం యోగ్యమైన తిథి, వార, నక్షత్ర లగ్నములతో
 కూడిన శుభ సమయంలో పరీక్షిత్తు దిన్య తేజంతో జన్మించాడు. ఆ సమ
 యంలో గ్రహాలన్నీ ఉత్తమస్థానాలలో ఉన్నాయి. పరీక్షిత్తు జన్మవృత్తాంతం
 వినిధర్మరాజు ఆనందంతో ధౌమ్య కృపాచార్యాదులను పిలిపించి మంగళ
 వాచనములు, జాతకర్మ చేయించాడు. ప్రజాతీర్థ నామకమైన ఆ సమ
 యంలో ధర్మరాజు గోభూసువర్ణాలూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ మొద
 లైనవన్నీ ఉత్తములకు దానంచేసి అన్నదానం కూడా చేశాడు. సంతుష్టు
 లైన బ్రాహ్మణులు కృష్ణానుగ్రహంవల్ల పాండవ వంశం నిలిచిందని
 ఆనందం వెల్లడిస్తూ ఆనందించారు. వారిని చూచి - విద్వాంసులారా
 ఈ బాలకుడు దీర్ఘాయుర్దాయం కలవాడై పవిత్రమైన కీర్తిని ప్రతిష్ఠించి
 రాజర్షుల ననుసరిస్తాడా - అని అడిగిన ధర్మరాజుకి ఆ బ్రాహ్మణులు
 ఇలా చెపుతున్నారు.

రాతో వేఁనుగ్రహర్థాయ విష్ణునా పృథవిష్ణునా,
 తస్మాన్నామ్నా విష్ణురాత ఇతి లోకే బృహచ్చువాః.
 భవిష్యతి న సందేహో మహాభాగవతోత్తమః.
 అప్యేష వంశ్యాన్యాజ్ఞాన్మిన్నాశ్లోకాన్మహాత్మనః.
 అనువర్తితాన్విద్య శసా సాధువాదేన నత్తమః.
 పార్థ పృజావికా సాక్షాదిక్ష్యకురివ మానవః.
 బ్రహ్మణ్యస్సత్వసంభవశ్చరామో దాశరథిర్యథా,
 ఏషదాతాశరణ్యశ్చ యథాహ్వాశీనరశ్శిభిః.
 యశోవితనితాస్వానాం దౌష్ఠ్యంతరివ యజ్ఞనామ్,
 ధన్వినామగ్రణీరేషతుల్యశ్చాప్తునయో ర్ద్వయోః.
 హుతాశశవ దుర్ధష్టస్సముద్ర ఇవ దుస్తరః,
 మృగేంద్రగ్రావ విక్యాన్తో నిషేవ్యో హిమవానివ.
 తితిక్షుర్వసుధేవాసౌ నహిష్టుః పితరావివ,
 పితామహనమస్సామ్యే పృసాదే గిరిశోవమః.
 అశ్రయస్సర్వభూతానాం యథా దేవో రమాశ్రయః,
 సర్వసద్గుణమాహాత్మ్య ఏషకృష్టమనువృతః.

ధర్మనందనా! ఈ బాలుడు ఇట్వొకలతో సమంగా ప్రజలను
 పాలిస్తాడు. రామచంద్రునితో సమానంగా బ్రాహ్మణ భక్తీ, సత్వ
 ప్రతిజ్ఞా కలవాడవుతాడు. శిబితో సమానమైన దాత, భరతునితో
 సమానమైన యజ్ఞ, కార్తవీర్యార్జునునితో సరితూగు ధనుర్ధారి, అగ్ని
 వలే దుర్ధరుడు, సముద్రునివలె దుస్తరుడు, సింహ సమ పరాక్రముడు,
 హిమాచలంవలె ఆశ్రయుడు, భూమితో సమానమైన తితిక్షు, తలి
 దండ్రులతో సమానమైన సహనం, బ్రహ్మాయందుండే సమత్వం,
 శంకరుని యందుండే కృప కలిగి ప్రాణులకు ఆశ్రయ మిచ్చుటలో
 శ్రీహరితో సమానుడౌతాడు. సమస్త సద్గుణాలు యీ బాలుని
 యందుండడంవల్ల కృష్ణుని కత్యంత ప్రేమ పాత్రు డౌతాడు.

రంతిదేవుని యందున్న జౌదార్యం, యయాతి యందున్న ధాన్తి
 కత్వం, ప్రహ్లాదుని వంటి దృఢనిష్ఠ కలిగి బలితో సమానమైన ధైర్యం
 కలవాడు కూడా కా గలడు. అనేక అశ్వమేధాలుచేసి వృద్ధులను

కంతి దేవతాదేవత్యే యయాతిరివ ధార్మికః,
 భృత్యా బలిసమః కృష్ణేష్టాదజవ సద్గృహః.
 అహరైశ్చాశ్వమేధానాం వృద్ధానాం పయోపాసకః,
 రాజర్షీణాం జనయితా శాస్త్రాచో తృథగామినామ్.
 నిగృహతాకలేత్ప్రేషభువో ధర్మస్య కారణాత్,
 తక్షికాదాత్మనో మృత్యుం ద్విజపుత్రేనసర్జితాత్.
 పృవత్స్వతఉపశుత్య ముక్తనంగః పదం హరేః.
 జిజ్ఞాసితాత్మయాధాత్మ్యో మునేర్వాననమతాదసా.
 హత్వేదం నృప గంగాయాం యాన్యత్కథాఽకుతేభయం,
 ఇతి రాజ్ఞ ఉపాదిశ్య విప్రాజాతకకోవిదాః.
 లభావచితయస్సర్వే ప్రతిజగ్ముః స్వకాన్ గృహాః,
 న ఏవలోకే విభాతః పరీక్షిదితి యత్ప్రభుః.
 గర్భదృష్టమభిధ్యాయస్సరీక్షిత సరేష్వహ.
 న రాజపుత్రే వమృచే హ్యశు శుక్లతవేదురాట్.
 ఆపూర్వయాణః పితృభిః కాష్ఠాభీరీవ సోఽన్వహం,
 యత్యమాణోఽశ్వమేధౌన జ్ఞాతిద్రోహజిహంసయా.

సేవించి రాజర్షితుల్యుడైన కుమారుని కని దుష్టులను శిక్షిస్తూ కలి
 యుగంలో కృతయుగ ధర్మాలు ప్రతిష్ఠించి బ్రాహ్మణ శాపంచే తక్ష
 కుని వల్ల తనకు మరణం కలుగుతుందని తెలిసికొని సర్వసంగపరి
 త్యాగంచేసి వ్యాసపుత్రుడైన శుకునివల్ల భాగవత తత్వం గ్రహించి
 ఆత్మ జ్ఞానం పొంది గంగాతీరంలో దేహ త్యాగం చేసి నిరతిశయా
 నందం పొందగలడని చెప్పిన దైవజ్ఞులను పూజించి ధర్మరాజు వారి
 వారి ఇండ్లకు పంపివేశాడు. ఆ బాలుడు దిన దిన ప్రవర్ధనమానంగా
 వృద్ధిచెందుతున్నాడు. గర్భమందే భగవానునిచే రక్షింపబడ్డ ఆ బాలు
 డెట్లు వృద్ధిచెందుతాడో ఏ ఏ పనులు చేస్తాడో అని విజ్ఞులతని ఉప
 తాన్ని అనుక్షణం పరీక్షిస్తూ ఉండడం వల్ల అతడు పరీక్షిస్తు అని
 పిలువబడ్డాడు.

ఆ సమయంలో ధర్మరాజు బంధువధకు ప్రాయశ్చిత్తంగా
 యజ్ఞం చేయాలని నిశ్చయించుకొని తన దగ్గర వన్నుల రూపంలోనూ

రాజా లబ్ధధనో దదౌః వాన్యత్ర కరదండయోః,
 తదభిప్రేతమాలక్ష్మభాతరోఽచ్యుతచోదితాః.
 ధనం ప్రహణమాజహ్యురుదీచ్యాం భూరిశో దిశి,
 తేన సంభృతసంభారో లబ్ధకామో యుధిష్ఠిరః.
 వాజిమేధైస్త్రిభిర్భీతో యజ్ఞేః మయజ్ఞ్విరిష్టః,
 అహూతో భగవాన్ రాజ్ఞా యాచయిత్వా ద్విజైర్భూషమ్.
 ఉవాచ కతిచిన్మాసాకా మహృదాంప్రియకామ్యయా,
 తతో రాజ్ఞాభ్యమజ్ఞాతః కృష్ణయా నహ బంధుభిః.
 యయో ద్వారపతిం బ్రహ్మకా సాష్టనో యదుభిర్వృతః.

దండవిధానంగానూ ఆర్జించినదే గావి పవిత్రంగా ఆర్జించిన ధనం లేక పోవడం ఘోరవిచారిస్తూంటే కృష్ణుడది గ్రహించి - ధర్మనందనా! ఉత్తర దిక్కున అధికమైన ధనము ఉంది. అది మరుత్తనే మహారాజా యజ్ఞం చేసి బంగారు పాత్రలూ ధనం అక్కడ వదిలివేశాడు. బ్రాహ్మణులకు అధికంగా ధనం యిస్తే ఆ ఋత్విక్కులు స్వల్పంగా తీసికొని మిగిలిన దంతా అక్కడే వదిలేశారు. ఆ ధనానికి యిప్పుడు యజమాని లేడు. ధర్మాన్ననుసరించి ఆ ధనం ప్రభువుకే చెందుతుంది. అస్తునుని పంపి ఆ ధనం తెప్పించి నీ వీ యజ్ఞం చెయ్యి - అనగా ఆ ఆజ్ఞ శిరసా వహించి పార్థునిద్వారా ఆ ధనం గ్రహించి ధర్మనందనుడు మూడు అశ్వమేధాలు చేసి భగవంతుని అనుగ్రహం పొందగలిగాడు. వాసు దేవుడు దగ్గరనే ఉండి ధర్మరాజుచేత అశ్వమేధం చేయించి వారికి ఆనందం ప్రసాదించి ద్వారకకు వెళ్ళిపోయాడు.

12 అధ్యాయం

విదురస్త్రిష్ఠయాశ్రయాం మైత్రేయాదాత్మనో గతిమ్,
 జ్ఞాత్వా గాఢాస్తివపురం తయావాత్తవివిత్పితః.

తీర్థయాత్రలో మైత్రేయుని వల్ల ఆత్మజ్ఞానం గ్రహించి తిరిగి హస్తినాపురం వచ్చిన పృతాంతం విని ధర్మరాజు సపరివారంగా యెదురువెళ్లి స్వాగతమిచ్చి ఆనందంతో తీసుకువచ్చి ఉత్తమాసనం

యావతః కృతవాః పశ్యాన్ క్షత్తా కౌషారవాగ్గతః,
 జాతైకభక్తిర్దోషిందే తేభ్యశ్చివరరామ హ.
 తంబంధుమౌ గతం దృష్త్వా ధర్మపుత్ర స్సహనుజః,
 ధృతరాష్ట్రో యయుత్సుశ్చ సూతశ్చారద్వతః పృథా.
 గాంధారి దౌపదీ బృహ్మన్ సుభద్యా చోత్తరాకృషీ,
 అన్యాశ్చ జామయః పాండోర్జాతయన్సనుతాః ప్రియః.
 పృథ్వుజ్జగ్ముః పృహర్షణపాఞ్చం తన్వృతవాగతమ్,
 ఆభిసంగమ్య విధివత్పురిస్వంగాభివాదయైః.
 ముముచుః ప్రేమబాహ్నిమం విరహోత్కంఠకాతరాః,
 రాజా తమస్తయూంశక్యేకృతాననపరిగ్రహమ్.
 తం భుక్తవంతం విశ్రాంతమాసీనం సుఖమాననే.
 పృశ్యయావనతో రాజా పాహ స్వానాం విశృంభ్యతామ్.
 అపిర్మరథ నోయుష్మత్ప్రక్షచ్ఛాయానమేధితాన్ ?
 విపక్ష్ణాద్విషాగ్నాచ్చేరో చితా యత్పమాత్పకాః.
 కయా వృత్త్యావర్జితం వశ్చరద్భిః క్షితిమండలమ్,
 తీర్థానికేత్రముఖ్యాని సేవితానిహ భూతలే.

యిచ్చి విదురుడాసీనుడైన పిమ్మట ధర్మరాజు వినమ్రశీర్షంతో పలుకు
 తున్నాడు. తండ్రీ! పక్షి గ్రుడ్లను రెక్కల క్రింద ఉంచి పోషి పిల్లలను
 చేసి పెంచినట్లు నువ్వు నీచేతులతో మమ్ములను పెంచి పెద్ద చేశావు.
 విషాన్నంనుండి లాక్షాగృహదాహాన్నుండి మాత్రమే కాక మాకు
 కలిగిన అనేక విపత్తులనుండి రక్షించి యింతటి వారమయేలా చేసిన
 వాడవు. నీకు తీర్థయాత్రా కాలంలో మేము జ్ఞాపకంఉన్నామా? నీవు
 యాత్రాకాలంలో యే యే క్షేత్రాలుదర్శించావు. స్వతః భక్తుడవైన
 నీవు తీర్థములను తీర్థం చేయగలవాడవు. యాత్ర చేసేటప్పుడు ద్వారక
 వెళ్లేవా? అక్కడ బాంధవులూ స్నేహితులూ ఐన యాదవులు కృష్ణునితో
 కూడా సుఖంగా వున్నారా సవిస్తరంగా చెప్పు - అని అడిగిన
 ధర్మరాజుతో విదురుడు చెపుతున్నాడు.

ధర్మరాజా! నేను భరతఖండంలో అన్ని క్షేత్రాలు దర్శించాను.
 ద్వారక కూడా దర్శించాను. అని క్షేత్రవిశేషాలే చెప్పుకుకాని కరుణా

భవద్విధాభాగవతాస్తీర్థభూతాః స్వయంప్రభౌ,
 తీర్థీకుర్వంతి తీర్థాని స్వాంతస్తేన గదాభృతాః.
 అపి నన్సుహృదస్తాత బాంధవాః కృష్ణదేవతాః,
 దృష్టాశ్శ్రుతావా యదనః స్వపుర్యాం సుఖమానజే.
 ఇత్కుక్తోధర్మరాజేన తత్సర్వసేమవస్థయతే,
 యథానుభూతం కృమశోవినా యదుకులక్షయమ్.
 నన్వప్రియం దుర్విషహం నృణాం స్వయముపస్థితం,
 నావేదయత్సకరుణో దుఃఖితాన్ దృష్టుమక్షమః.
 కంచికాల్మమథావాప్సేత్సతస్కృతో దేవవత్స్వకైః,
 భృగుర్వేద్యన్యశ్శ్రేయస్కృత్సర్వేషాం పీతిమావహాః.
 అభిభృదర్మయా దండం యథాసుమచుకారిసు,
 యావద్దధార శూద్రత్వం శాపాద్వర్షశతం యమః.
 యుధిష్ఠిరో లబ్ధరాజ్యో దృష్ట్యా పాత్యం కులంధరం,
 భృత్యుభిర్లోకపాలాభైర్ముముదే పరయా శ్రియా.
 అథామౌత్యాచ్యుతేబంధూన్నివర్త్యానుగతాన్విభుః,
 అహ్మనోధవశైనేయైర్మృతో ద్వాదశతీం యయా.

రస హృదయుడైన విదురుడు ధర్మరాజాదులు విచారిస్తారనీ పైగా
 అమంగళకరమైన విషయమనీ యాదవ నాశనం చెప్పలేదు.

పాండవులు విదురుని దేవతవలె పూజించి ఆరాధిస్తున్నారు.
 విదురుడు కూడా ధృతరాష్ట్రుని కొరకై కొంతకాలం హస్తినా
 పురంలోనే ఉన్నాడు. మాండవ్యఋషి శాపంచేత యముడే దాసీ
 యోని యందు జన్మించి నూరు సంవత్సరాలు భూమండలంలో ఉండ
 వలసి వచ్చింది. కనుకనే విదురుడెప్పుడూ ధర్మచ్యుతుడు కాలేదు.
 పరీక్షిత్తుని చూసుకొంటూ పాండవులు అఖండైశ్వర్యంతో సుఖము
 లనుభవిస్తున్నారు.

కాలగతి తెలిసిన విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి
 మహారాజా! భాంధవులందరూ నశించారు. నువ్వా వృద్ధుడ వయ్యావు
 కాలవశుడైన మానవుడు బంధువులందరినీ వదలి పోవలసిన వాడై
 నవుడు ధన ధాన్యాలు శాశ్వతమా? ఐన వారంతా మరణిస్తే నువ్వు

ఏవం గృహేషు నక్షానాం ప్రమత్తానాం తదీహయా,
 అత్యక్రామదవిజ్ఞాతః కాలః పరమదుస్తరః.
 విదురస్తమభిప్రేత్య ధృతరాష్ట్రమభాషత.
 రాజన్నిర్గమ్యతాం శీమ్యం పశ్యేవం భయమాగతమ్.
 ప్రతిక్రియా న యస్యేహ కుతశ్చిత్కర్తృచిత్తభో.
 నపిషభగవాన్కాల స్పర్శేషాం నస్సహగతః.
 యేన చేహభివన్నోయం పాఖైః ప్రియతమైరపి,
 జనస్సద్యో విముచ్యేత కిముతానైర్దనాదిభిః.
 విత్తుభ్యాత్మసుహృత్పుత్రాః హతాస్తే విగతం పయః,
 ఆత్మా చ జరయా గృంతః పరగేహముపావసే.
 అంధః పురైవ బధిరో మంద వృజ్జశ్చ సాంప్రతమ్,
 విశిర్ఛదంతే మందాగ్నిస్సరోగః కఫముద్వహకా.
 అహో మహాయసే జంతోర్ద్వివితాశా యయా భవాకా,
 భీమావవర్జితం పిండమాదత్తే గృహపాలవత్.
 అగ్నిర్నిస్పృష్టో దత్తశ్చ గరో దారాశ్చ దూషితాః,
 హృతం క్షేత్రం ధనం యేషాం తత్తత్తరసుభిః కియత్.

వృద్ధుడవై పరుల పంచ నుండి భీమసేనుడు తిండి పెడితే తిని బ్రతుకు
 తున్నావు. ఇది శ్వాసంతో సమానమైన లక్షణం. నువ్వెవరినైతే
 హింసించావో వారి దగ్గరే జీవించడం కంటే నీచాతిసీచమైన దింకొక
 టిలేదు. కనక నువ్వు హస్తినాపురం వదలి సర్వ సంగ పరిత్యాగివై
 దేహాన్ని చాలిస్తే ఉత్తమ గతి పొందగలవు — అని నీతి మార్గం
 ఉపదేశించిన విదురుని హితోపదేశంవిన్న ధృతరాష్ట్రుడు తన అంగీకా
 రం వెల్లడించాడు.

వెంటనే ధృతరాష్ట్రుని తీసుకొని విదురుడు అరణ్యానికి పయని
 చడంచూసిన గాంధారి సర్వ సంగ పరిత్యాగం చేసి వారివెనుక నడి
 చింది. గాంధారి సమేతంగా ధృతరాష్ట్ర విదురులు హస్తినాపురం
 వదలి అరణ్యానికి వెళ్లిపోయారు.

ప్రభాత కాలంలో ధర్మరాజు నిత్యకృత్యాలు తీర్చుకుని పెద్దలకు
 పందనం చేసే అభ్యాసానుసారం ధృతరాష్ట్రుని అంతఃపురానికి వెళ్లి

తస్యాపి తవ దేహాఽయం కృపణన్య జిజీవిషోః,
 వరైత్యనిచ్చతో జీర్ణో జరయా వానసీ ఇవ,
 గతస్సార్థమిమం దేహం విరక్తో ముక్తబంధనః,
 అవిజ్ఞాతగతిష్టహృత్సవై ధీరణదాహృతః.
 యన్స్వకాత్పరతోవేహ జాతనిర్వేదాత్మవాన్,
 హృదికృత్వాహరిం గేహాత్ప్రవృ జేత్సనరోత్తమః.
 అథోదీచీం దిశం యాతు ఘైర జ్ఞాతగతిర్భవాన్,
 ఇతోర్వాక్ప్రాయశః కాలః పుంసాం గుణవికర్షణః.
 ఏవం రాజా విదురేణానుజేన పృజ్ఞాచకుర్వేఽఘితస్పృజమీధః,
 ఛిత్వా స్వేమ స్నేహపాశాన్ ద్రుడియ్యా నిశ్చక్రామ ధ్యాతృనందర్శితాద్వా.
 పతింప్రయాతం నుబలన్య పుత్రీ పతివ్రతా చానుజగామ సాధ్వీ,
 హిమాలయం న్యస్తదండప్రహస్తం మనస్వినామివ నత్యంప్రహరః,
 అజాతశత్రుః కృతమైత్యహుతాగ్నిర్విప్రాన్ప్రత్యా తిలగోవస్తరుక్మైః,
 గృహం ప్రవిష్టో గురువందనాయ న చావశ్యత్పితరౌ సౌబలీం చ.
 తత్య నంజయమాసీనం పప్రచ్ఛేద్విగ్నమాననః,
 గావల్గణే క్వనస్తాతే వృద్ధోహినశ్చ నేత్రయోః.

చూస్తే ధృతరాష్ట్రుడు లేడు సరికదా! గాంధారీ విదురుడూ కూడా లేరు. వారి అదృశ్యానికి ధర్మరాజు విచారించి శోకం భరించ లేక వీట వ నదిలోనూ ప్రాణత్యాగం చెయ్యలేదు కదా అని విచారించి వీరి వృత్తాంతమేమైనా నీకు తెలుసునా - అని సంజయుణ్ణి అడుగగా సంజయుడు కూడా అనేక విధాలవిచారిస్తూ నాకేమీ తెలియదని చెపుతుండగానే తుంబురునితో కూడా నారదుడు వచ్చాడక్కడకు. ఆ నారద తుంబురులకు నమస్కరించి వారు యోగ్యా సనాలధిష్ఠించిన తరువాయి ధర్మరాజు ఇలా అడుగుతున్నాడు.

నారదా! నువ్వు సర్వలోక సంచారివి, సర్వజ్ఞుడవు. ఈ ప్రపంచంలో నీకు తెలియని దేదీ లేదు. మాకు పిశ్చుసములైన ధృతరాష్ట్ర విదురులూ, మాతృ సమానురాలైన గాంధారీ యెక్కడకో వెళ్లి పోయారు. వారి జాడ నాకు తెలియ చెప్పు - అనగా నారదుడు -

ధర్మనందనా! నువ్వు వీరిని గూర్చి విచారించకు. ఏమంటే ఈ జగత్తంతా ఈశ్వరాధీనమై ఉంటుంది. సమస్త లోక పాలురూ

అంబా వా హతవుత్తారా పితృవ్యః క్వ గతస్సుహృత్,
 అపి మ య్యకృతవృజ్జేహతబంధుస్వభార్యయా.
 ఆశంసమానశ్శమలం గంగాయాం దుఃఖితోఽవతత్,
 పితర్యుపరతే పాండౌ నర్వాన్మన్సుహృషశ్శిశూః.
 ఆరక్షతాం వ్యననతః పితృవ్యౌ క్వగతావితః.
 కృపయాస్నేహవై క్షబ్ధాత్సౌమో విరహకర్షితః.
 ఆత్మేశ్వరమచక్షాణో నవృత్తాహతిపీడితః,
 విపృజ్య పాణినాశూణి విష్టభ్యాత్మానమాత్మనా.
 అజాతశత్రుం పృత్యూచే భర్తః పాదావనున్మరన్,
 అహం వ్యవనితం రాజన్పిత్రోర్వ్యః కురునందన.
 నవేష్మి సాధ్వ్యో గాంధార్యా ముషితోఽన్మి మహాత్మభిః,
 అదౌ జగము భగవాన్నారదస్సహ తుంబురుః.
 వృత్యుత్తాయాచివాద్యాహ సానుతోఽభ్యర్చయన్మివ.
 నాహం వేద గతిం పిత్రోర్భగవతః క్వ గతః పితా.
 అంబా వా హతవుత్తారా క్వ గతా చ తవస్యసి
 దిష్ట్యా నో భగవాన్ష్టేష్టే మగ్నానాం వ్యనవార్ణవే.
 కర్ణధార ఇవాపారే పాహి మాం పారదర్శనః
 అథాబభాషే భగవాన్నారదో మునిసత్తమః.

పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞా బద్ధులై చరిస్తూంటారు. ఆ భగవానుడే ఒకప్పుడి జీవులకు సంయోగం మరొకప్పుడు వియోగం కల్పిస్తూ ఉంటాడు. ఎద్దు తాగిచే బంధింపబడి బరువులను మోస్తూన్నట్లే వర్ణాశ్రమ రూపములైన వేదసూత్రములచే బంధింపబడి ఈశ్వరాజ్ఞానుసారం మానవుడు నడుస్తూ ఉంటాడు. వింద్రజాలికుని ఇచ్చననుసరించి వస్తువులు సంయోగం పొందుతున్నట్లే భగవానుని ఇచ్ఛానుసారం జీవులకు కూడా సంయోగ వియోగాలు కలుగుతూ వుంటాయి. జీవ రూపంలో నిత్య వస్తువుగా చూసినా దేహరూపంలో అనిత్యంగా చూసినా, జడ రూపంలో అనిత్యంగా చైతన్య రూపంలో నిత్యంగా చూసినా చివరకు శుద్ధ బ్రహ్మ రూపంలో నిత్యా నిత్యాలకు అతీతంగా చూసినా విచారానికి తావులేదు. విచారం మోహజనితమైనది. ఆందువల్ల విజ్ఞుడైన వాడు దుఃఖించరాదు. వృద్ధులైన ధృతరాష్ట్ర విదురులూ

అంతరోఽనం తరో భాతే సశ్య త్వం మాయయారుధా,
 పోయమద్య మహారాజ భగవాన్ భూతభావనః.
 కాలరూపోఽవతీర్ణోఽస్యామభావాయ నురద్విహమ్,
 నిష్పాదితం దేవకృత్యమవశేషం ప్రతిక్షతే,
 తాపద్యాయమవేక్షధ్వం భవేద్యావదిహ శ్వరః,
 ధృతరాష్ట్రస్సహ భృత్యా గాంధార్వా చ న్యభార్యయా.
 దక్షిణే వై హిమవతఃకుశిణామాశ్శమం గతః,
 సోతాభిన్నప్రభిర్యావై స్వప్తుని నప్రథా వ్యధాత్.
 నప్రానాం ప్రీతయే నానా నప్రప్రోతఃప్రచక్షతే,
 స్పృత్వానుసవనం తన్నిన హత్వాచాగ్నిన్ యథావిధి.
 అబ్బిక్షఉపశాంతాత్మా న అస్తే విగతైషణః,
 జితాననోజితశ్వానః ప్రత్యాహృతపడింద్రియః.
 హరిభావనయా ధ్వంతరజన్వత్వతమౌమలః,
 విజ్ఞానాత్మని సంయోజ్య క్షేత్రజ్ఞే ప్రవిలాప్య తమ.
 బ్రహ్మజ్ఞాత్మానమాధారే మహాంబరమివాంబరే,
 ధ్వంతమాయాగుణోదరోఽని రుద్ధకరణాశయః.

అంతవరకూ నువ్వు ఆ పరమాత్మనే ధ్యానిస్తూ నమస్త వదానాల
 యందూ స్వయం ప్రకాశుడైన పరబ్రహ్మనే చూస్తూ ఉండు.

మహారాజా! హిమాలయానికి దక్షిణంగా సప్తస్థల ప్రసన్నతకు
 గాను గంగ సప్త విధాలుగా విభక్త మైంది. అందుకే వానికి సప్త
 ప్రోతస్థులనిపేరు. ఆ సప్త ప్రోత స్తీర్థ సమీపంలోని ఋషుల ఆశ్రమాల
 దగ్గరకు వెళ్లారు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు విదురునితో కూడా. అక్కడ
 మూడువేళలా స్నానంచేస్తూ సర్వ బంధాలూ త్యజించి ఉదక పానమే
 చేస్తూ ఇంద్రియాలను జయించి శాంతచిత్తంతో భగవద్ధ్యానం చేస్తూ
 సత్వ రజ స్తమో రూపమైన గుణ మాలిన్యాన్ని రూపుమాపి అహం
 కారాన్ని బుద్ధి యందూ బుద్ధిని ఆత్మయందూ జీవాత్మను పరమాత్మ
 యందూ లయం చేసి సర్వ కర్మ సన్యాసులై సమాధి నిష్ఠలో ఉన్నారు.
 వారి నిష్ఠకు భంగంకలిగించకు. మహారాజా! నేటికి ఐదవ దినమున
 ధృతరాష్ట్రుడి దేహం వదలి గార్వాపత్యాది అగ్నుల ద్వారా పర్ణకుటీ

నివవర్తితాఖిలాహర ఆస్తే స్థాణురివాధునా,
 తస్యాంతరా యో మైవాభూత్సన్మస్తాఖిలకర్మణః.
 సేవా ఆద్యతనాద్రాజక పరతః పంచమేహని,
 కథేబరం హన్యతి న్వం తచ్చ భస్మీభవిష్యతి.
 దహ్యమానేఽగ్నిభిర్దేహే పత్యుః పత్నీనహోటతే,
 బహిఃస్థితా పతిం సాధ్యేతమగ్నిమనువేక్ష్యతి.
 విమరస్తు తదాశ్చర్యం నిశామ్య కురునందన,
 హర్షశోకయుత ప్రస్థాస్థంతా తీర్థనిపేవకః.
 ఇత్తుక్త్వాఛారుహత్స్వస్థం నారదస్సహతుంబురుః,
 యుధిష్ఠిరో వచస్సన్మహుది కృత్వా జహచ్ఛువః.

దంతో భస్మమై పోతాడు. జ్వలించే భర్త దేహాన్ని చూసి గాంధారి కూడా భర్తననుసరిస్తుంది. వారిద్దరినీ చూసి విదురుడు ఆ ప్రదేశాన్ని విడచి తీర్థయాత్రలకై వెళ్లి పోతాడు. - అని చెప్పి నారద తుంబురులు వెళ్ళిపోయారు. నారదోపదేశం విని ధర్మరాజు దుఃఖాన్ని విడిచి భగవంతుని ధ్యానించడం ఆరంభించాడు.

13 అ ధ్యాయం

సంప్రప్తితే ద్వారకాయాం జిష్ఠా బంధుదిదృక్షయా,
 జ్ఞాతుం చ పుణ్యస్థోకస్య కృష్ణస్య చ విచేష్టితమ్.
 వృతీతాఃకతిచిన్మాసాస్తదా నాయాత్తతోఽర్జునః,
 దదర్శ హి రమాపాణి నిమిత్తాని కురుద్వహః.
 కాలస్య చ గతిం రౌద్రాం విపర్యస్తర్తు ధర్మిణః,
 పాపీయసీం సృణాం వారాం క్రోధలోభాన్మతాత్మనామ్.

స్వజనులైన యాదవులనూ శ్రీకృష్ణుని చూడాలని అర్జునుడు ద్వారక వెళ్లి చాలా రోజులైంది. ధర్మరాజుకు చాలా దుస్సహ్నాలూ దుశ్శకునాలూ కలుగుతున్నాయి. ఋతుధర్మాలు మారిపోయాయి. మానవులు లోభ క్రోధాలతో అసత్య పరాయణులై పాపాచారులై పోయారు. కపటం సర్వత్రా ప్యాప్తమైంది. మిత్రులలో అంతః కలహాలు జనించాయి. తల్లిదండ్రులూ, సోదరీ సోదరులూ అనే వివక్షత

జింహప్రాయం వ్యవహృతం శాత్యమిశ్రంఘ సాహృదం,
 పితృమాతృనుహృద్భాగ్యత్వ దంపతీనాం చ కల్పనమ్.
 కన్యావిక్రయిణం తాతం నుతం పితౄరహిషకమ్,
 బ్రాహ్మణాన్వేదవిముఖాః శూద్రాన్వై బ్రహ్మవాదినః.
 నిమిత్తాన్యత్కరిస్తాని కాలే త్వనుగతే నృణామ్,
 లోభాద్యధర్మవభృతిం దృష్ట్యోవాచానుజం సృజః.
 వంప్రోషితే ద్వారకాయాం విష్ణుర్వంధుదిదృక్షయా,
 జ్ఞాతుం చ పుణ్యస్థోకన్య కృష్ణన్య చ విచేష్టితమ్.
 గతాన్యప్రాధునా మాసాః భీమసేన తవానుజః,
 నాయతి కన్య వా హేతోర్నాహం వేద్మీదమంజసా.
 అపి దేవర్షి ణాదిష్టస్య కాలోఽయముపస్థితః,
 యదాత్మనోగమూక్రిడం భగవానుత్సన్నక్షతి.
 యస్మాన్మ న్నంపదే రాజ్యం దారాః ప్రాజాః కులం వ్రజాః,
 అనన్త సవత్సవిజయో లోకాశ్చ యదనుగ్రహతే.
 పశ్యేత్పాతాన్తరవ్యామృ దివ్యాన్ భౌమీన్ సరైహికాః,
 హేరమాంశంనతో దూరాద్భయం నో బుద్ధిమోహనం.
 ఊర్వక్షి బాహవో మహ్యం స్ఫురంత్యంగ పునః పునః
 వేపథుశ్శాపిహృదయ ఆరాధాన్యంతి విప్రీయం.
 శివైహిద్యంతమాదిత్యమభి రౌత్యనలాననా,
 మామంగ సారమేయోఽయమభిరోదిత్యభీరువత్.
 శస్త్రైః కుర్వంతి మూం నవ్యం దక్షిణం పశచే పరే,
 వాహంశ్చ పురుషవ్యాఘ్రం లక్షయే రుతతో మమ.

పోయింది. కేవల కాముకులై భార్యనే దేవతగా భావిస్తున్నాను మానవులు. ఉదర పోషణార్థం యే పనైనా చేసే స్థితిలోకి వచ్చారు. కలియుగలక్షణాలు ఇలా వృద్ధిచెందడం చూసి ధర్మరాజు భీమసేనా! అట్లునుడు ద్వారక వెళ్ళి ఏడుమాసాలైనా తిరిగి రాలేదు. నారదుడు చెప్పిన మాటల్లో యాదవుల కుశల వార్త సందేహస్పనంగా ఉంది. ఆకాశంలో ఉల్కాపాతాలు జనించాయి. భూకంపాలు మాటి మాటికే కలుగుతున్నాయి. మానవులలో వ్యాధులు వృద్ధిచెందుతున్నాయి. నా ఎడమ భాగం అదురుతూన్నది. హృదయంలో దడ జనించింది. సూర్యునివైపు తిరిగి ఆడ నక్క సంధ్యాకాలాల్లో ఏడుస్తూంటే దాని

మృత్యుదూతః కపోతేఽయములూకః కంపయన్మనః,
 ప్రత్యులూకశ్చ కుహ్వైర్విశ్వం ద్రాక్షాన్యమిచ్ఛతః.
 ధామ్రాదీశః పరివయః కంపతే భూస్సహాద్రిభిః,
 నిర్దైతశ్చమ హానాసీత్సాకం చ స్తనయిత్పుభిః.
 వాయుర్వాతి ఖరస్సర్ప రజసా విస్ఫుజం స్తమః,
 అన్యగ్వర్షంతి జలదా దీభత్సమివ సర్వతః.
 సూర్యం హతప్రభం పశ్యగృహ మర్హం మిథోదీవి,
 సుసంకులైర్బూతగజైర్హస్తలితే ఇవ రోదసీ.
 సద్యో నదాశ్చ కుభితాన్సరాంసి చ మనాంసి చ,
 న జ్వలత్సగ్నిరాజ్యేన కాలోఽయం కిం విధాన్యతి,
 స వియంతి స్తనం వత్సాః న దుహ్యంతి చ మాతరః,
 రుదంత్యశ్రుముఖా గావో సహృష్యంత్యుషధా వ్రజే.
 దైవతాని రుదంతీవ స్విద్యంతి ప్రచలంతి చ,
 ఇమే జనపదా గ్రామాః పురోద్యానాకరాశ్రమాః.
 భృష్టశ్రియో నిరానందాః కిమమం దర్శయంతి సః,
 మన్యవైతైర్మ హేత్యాగైర్మునం భగవతః పదైః.
 అసన్యపురుషశీఘ్రిర్దీనా భూగతసౌభగా,
 ఇతి చింతయతస్తస్య దృష్టార్హిషేన చేతసా
 రాజ్ఞః ప్రత్యాగమచ్ఛృహ్మాన్ యదువుర్యాః కపిధ్వజః,
 తం పాదయోర్నివతితమయథాపూర్వమాతురమ్.
 అధోవదనమబ్ధిందూకా నృజంతం నయనాబ్జయోః,
 విలోక్యోద్విగ్నహృదయం విచ్ఛాయమనుజం నృపః.
 పృచ్ఛతిన్మ సుహృష్మధ్యే నంన్మరన్నార దేరితమ్,
 కచ్చిదానర్తపుర్యాం సన్నన్విజనాన్సఖమానతే.
 మధుభోజక దాశాహ్లాసాన్తృతాంధకవృష్టయః,
 శూరో మాతామహః కచ్చిత్సృష్ట్యాస్తే పార్థ మారిషః.

ముఖాన్నుండి అగ్నిజనిస్తూన్నది. గోవు మొదలైన ఉత్తమ జంతువులు
 అపశవ్యంగానూ గాడిద మొదలైన సీచజంతువులు సవ్యంగానూ
 ప్రమాణిస్తున్నాయి. గజాశ్వాదులు ఏడుస్తున్నట్లు కనబడడంచూస్తే
 యేదో అరిష్టం దగ్గరగా ఉన్నట్లు తోస్తున్నది. మృత్యుదూతలైన
 తీతువు గుడ్లగూబ కాకి పరస్పరం అభిముఖంగా నిలిచి అర్ధరాత్రివేళ
 కఠోరశబ్దాలు చేస్తున్నాయి.

మాతులస్సానుజః కచ్చిత్కుశల్యానకదుందుభిః,
 నప్తస్ససారస్తత్ప్రత్యే మాతులాన్యస్సహత్వజాః.
 అనతే నస్సుషాః. క్షేమం దేవకిప్రముఖాన్స్వయమ్,
 కచ్చిద్యాజాహుకో జీవత్యనత్పుత్రోన్యఽచానుజః.
 హృది కన్య మతో క్రూరో జయంతగదసారణాః,
 అనతే కుశలం కచ్చిద్యే చ వత్యజిదాదయః.
 కచ్చిదాస్తే సుఖీ రామా భగవాన్ సాత్వతాం పతిః,
 ప్రద్యుమ్నస్సర్వవృష్టివాం సుఖిమాస్తే మహారథః.
 యో గంభీరరయో యుద్ధే వర్తతే భగవానుత,
 సుషేణాశ్చారుధేష్టశ్చ సాంబో జాంబవతీసుతః.
 అన్యేచకార్దిప్రవరాన్సపుత్రా ఋషభాదయః,
 తదైవానుచారాశ్శరేయ్యతదేవేద్ధవాదయః.
 సునందనందశీర్షణ్యాయే చాన్యే సాత్వతర్షభాః.
 అపి స్వప్త్యానతే వర్షే కృష్ణరామభుజాశ్శయాః.
 అపి స్మరంతి కుశలమస్మాకం బంధుసాహృదాః,
 భగవానపి గోవిందో బహ్మణ్యో భక్తవత్సలాః.
 పురే కచ్చిత్పుథర్మాయాం సుఖిమాస్తే సుహృద్వృతః,
 మంగళాయ హి లోకానాం క్షేమాయ చ భవాయ చ.

దిక్కులన్నీ ధూమ్ర వర్ణంతో నిండడం, చంద్రమండలానికి
 నలువైపులా మండలాకారం ఏర్పడడం, పర్వతాలతో భూమి
 కంపించడం ఆకాశంలో భయంకరమైన ఉరుములు జనించడం,
 పిడుగులు పడటం భయంకరమైన గాలి ధూళిని వర్షించడం,
 సూర్యతేజం మందగించడం, గ్రహయుద్ధాలూ, భూమి అంతరిక్షం
 మండుతూన్నట్లుచూస్తే చాలాభయం కలుగుతూన్నది. నవ నదీ
 సముద్రాల్లో అమంగళంగా పెద్ద పెద్ద శబ్దాలు బయలుదేరాయి.
 ఈ ఉత్పాతాలు చూస్తే నా మనస్సుకి చాలా భయం కలుగుతూ ఉంది.
 ఇవన్నీ చూస్తే శ్రీకృష్ణుడి లోకాన్ని వదిలి వైకుంఠానికి వెళ్లేడేమో
 ననే అనుమానం కలుగుతూన్నదని చెప్పతూండగానే అర్జునుడు
 వచ్చాడు. అర్జునుని ముఖం తేజోహీనంగా ఉంది. అదిచూసి అర్జునా
 ద్వారకనుండి సుఖంగా వచ్చావా, ద్వారకా నగరంలో అందరూ

అస్తే యదుకులాంభోధావాద్యోఽనంతసఖః పుమాః,
 యద్బాహుదండగుప్తాయాం స్వపుర్యాం యదవోఽర్చితాః.
 క్రీడంతి పరమానందం మహాపారుషికాణవ,
 యత్పాదశుశూఘ్రముఖ్యకర్మణా వత్పాదయో ద్వ్యష్టనహస్యయోషితః.
 నిర్జిత్య సంభ్యే త్రిదశాంస్తదాశిషో హరంతి వజ్రాయుధవల్లభోచితాః,
 యద్బాహుదండ స్రభవోపజీవినో యదుప్రవీరాహ్యకుతోభయాముహుః.
 అభిక్రమంత్యంఘ్రిభిరాహృతాం బలాత్సభాం నుధర్మాం సుసనత్తమోచితామ్.
 కచ్చితేఽనామయం తాత భృష్టతేజా విభాసి మే.
 అలబ్ధమానోఽవజ్ఞాతః కిం వా తత్రచిరోహితః.
 కచ్చిన్నాభిహతో భావైశ్శబ్దావిభిరమంగలైః,
 స దత్త ముక్తమర్చిభ్యః అశయా యత్రప్రతిశుతమ్.
 కచ్చిత్త్వం బ్రాహ్మణం బాలం గాం వృద్ధం రోగిణం స్త్రీయమ్.
 శరణోపనృతం స త్వం నాత్యాక్షిశ్శరణప్రదః
 కచ్చిత్త్వం నాగమోఽగమ్యాం వా నత్కృతాం స్త్రీయమ్,
 పరాజితో వాథ భవాన్మోత్రమైర్నానమైః పథి.
 అపి నిర్జిత్పర్యభుక్తాస్త్యం సంభోజ్యాన్ వృష్టబాలకాన్,
 ఉపేక్ష్యతిథివృత్త్యాంశ్చ గర్భిణ్యాతురకన్యకాః.
 జుగుప్సితం కర్మ కించిత్కృతవాన్మ యదక్షమమ్,

కులాసాగా ఉన్నారా? దేవకీవసుదేవులూ బలరామకృష్ణులూ, సుఖులే కదా. వారంతా మనయందు మైత్రితో మనశ్శేమం కోరుతున్నారా! పదహాసవేల నూటయెనమండుగురు భార్యలూ శ్రీకృష్ణసేవచేస్తూ అన్యోన్య మైత్రికలవారై చరిస్తూన్నారా. ఈ కుశలవార్త వినేవరకూ నా మనస్సు ఆతురత చెందుతూఉంది. నీ ముఖం చూస్తే శ్రీ హీనంగా కనిపిస్తోంది. నిన్నెవరూ అవమానించ లేదుకదా! ఎక్కడా యెవరూ నిన్ను నిందించలేదు కదా. ఎవరికైనా యే వస్తువైనా యిస్తానని వాగ్దానంచేసి యివ్వలేక పోయావా. బ్రాహ్మణులూ బాలురూ, గోవులూ, వృద్ధులూ, రోగులూ, స్త్రీలూ మొదలైన వారెవరైనా శరణంటే వానిని రక్షించలేనని విడచివేయ లేదుకదా. అగమ్యాగమనం మొదలైన ప్రమాదాలకు గురికాలేదు గదా. నీ ముఖం చూస్తే నాకు చాలా బాధ కలుగుతున్నది. ఇంత

కచ్చిత్ప్రేష్టతమేనాంగ హృదయేనాత్మబంధునా,
శూన్యోఽన్య రహితో నిత్యం మన్యసే తేఽన్యథా న రుక్.

వరకూ యెట్టి ఆపత్తులు కలిగినా నీ ముఖం యిలా లేదే - అని ప్రశ్నిం
చాడు. ధర్మరాజు.

14 అధ్యాయం

ఏవం కృష్ణసఖః కృష్ణో భ్రాతౌ రాజ్ఞా వికల్పితః,
నానాశంకాన్వదం రూపం తృప్తవిశ్లేషకర్పితః.
శోకేన శువ్యద్వదనహృత్పరోజో హతప్రభః,
విభుం తమే వానుధ్యాయన్నాశక్నోత్ప్రతిభాఽతుమ్.
కృచ్ఛేణ సంస్తభ్య శుచః పాణినా మృజ్యనేత్రయోః
పరోక్షేణ సమున్నప్తప్రణయోత్కంఠ్యకాతరః
సఖ్యం ధైర్యతీం సుహృత్త్వం చ సారథ్యాదిమ సంస్మరన్,
స్వవసుగ్రజమిత్యాహ బాష్ప గద్గదయా గిరా.
వంచితోఽహం మహారాజా హరిణా బంధురూపిణా,
యేనమేఽవహృతం తేజో దేవవిస్మావసం మహత్.
యన్య క్షణవియోగేన లోకోహ్యప్రియదర్శనః,
ఉక్తేన రహితోఽహ్యేష మృతకః ప్రాచ్యతే యథా.

శౌనకా! అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునకు ప్రియమిత్రుడు. ఘోర
యుద్ధాలలో సారధ్యం వహించిన శ్రీకృష్ణుని రూపం మరువలేకుండా
మరువడానికి వీలేకుండా అతని హృదయంలో హత్తుకు పోయింది.
అది కారణంగా అర్జునుడు యాదవుల సంకుల మరణానికి విశేషించి
శ్రీకృష్ణుడవతారం చాలించినందుకూ అతి దుఃఖంతో కన్నులు తుడుచు
కుంటూ - ధర్మనందనా! బావ మిత్రుడు సారథి ఐన శ్రీకృష్ణుడు మన
లను విడిచి పోయాడు. అది కారణంగా నా ముఖం తేజోహీనమైంది. నేను
జీవచ్ఛవంలా ఉన్నాను. కృష్ణుని అనుగ్రహంవల్లకదా బ్రాహ్మణ స్వయం
వరంలో సర్వశత్రువులనూ జయించకలిగాము. ఆపరమ పురుషానుగ్రహ

యత్సంశ్రయాద్భువదగేహముపాగతానాం రాజ్ఞాం స్వయంవరముఖేన్మరదానామ్
 తేజోహృతం ఖలు మయాభిహతశ్చ మత్స్యస్సజ్జీకృతేనధనుసోఽధిగతా చ కృష్ణా
 యత్సన్నిధావహముఖాండవమగ్నయేఽదామింద్రంచసామరగణంతరసావిజిత్య
 లబ్ధా సభా మయకృతాద్భుతశిల్పమాయా దిగ్భ్యోఽహరన్నృపతయో బలిమధ్వరే తే
 యత్సన్నిధౌ నృవశిరోఽఘి మహన్మఖాహ్మార్జ్యోనుజస్తవ గజాయుతసత్త్వపిర్యః
 తేనాహృతాః ప్రమథనాథమఖాయ భూపా యన్మౌచితాస్సమవయః బలిమధ్వరే
 పత్న్యాస్తవాధిమఖిన్లిప్తమహాబిషేకక్లామిష్టచారుక బరం శితవైస్సభాయామ్,
 స్పృష్టంవికిర్య పదయోః పతితాశ్రుముఖ్యాయైస్తత్ప్రియోకృతహతేశవిముక్తకేశాః
 యో నో జుగోప వనమేత్త్యదురంతకృచ్ఛాద్దుర్వాససోరిరచితాదయుతాగ్రభుగ్యః
 శాకాన్మశిష్టముపయుజ్య యతస్త్రీలోకిం తృప్తామమంస్త నలిలే వినిమగ్ననంఘః
 యత్తేజసా సభగవాన్యధి శూలపాణిర్విస్మాపితిన్న గిరిజోఽస్త్రమదాన్నిజం మే,
 అన్యేఽపి చాహమమునైవ కళేబరేణ ప్రాప్తో మహేంద్రభవనే మహదాననార్దమ్.
 తత్రైవ మే విహరతే భుజదండ యుగ్మం గాండివలక్షణమూతపదాయ దేవాః
 సేంద్రాశ్శితాః యదనుభావిత మాజమీఢ తేనాహమవ్య ముపితః పురుషేణ భూమ్నా .
 యద్వాంధవః కురుకులాద్భిమనంతవరమేకో రథేన తతరాహమతార్యసత్త్వమ్,
 ప్రత్యాహృతం పురుధనం చ మయా వరేషాం తేజః పదం మణిమయంచహృతంశిరోభ్యః.

చేత మత్స్య యంత్రం ఛేదించి ద్రావదిని పొందాము. వాని సహకారంతో ఇంద్రాదులను జయించి అగ్ని హోత్రుని తృప్తి పరచ గలిగాము. మయ సభ వాని వల్లనే లభించింది. భీమసేనుడు ఆ మహా పురుషుని సాన్నిధ్య మాత్రం చేత జరాసంధుని సంహరించ కలిగాడు ఆయనే కదా ద్రావదీమాన సంరక్షకుడు. అగణ్యావాస దీక్షాకాలంలో దూర్వాసుడు పది వేల శిష్యులతో రాగా ద్రావదిచే సమర్పింప బడిన పత్ర మాత్రంచే తృపుడై ఆ దూర్వాసాదులను తృప్తి పరచి మనలను రక్షించిన వాడు. ఎవని అనుగ్రహం చేత ఫాలాక్షుని మెప్పించి నేను పాశుపతం సాధించగలిగానో, సమస్త లోక పాలుర నుండి అస్త్రాలు సాధించి ఇంద్రుని అర్ధాసనం అధిష్టించడాని కెవడు కారకుడో, నివాత కవచుల సంహారానికీ భీష్మ ద్రోణ రక్షితమైన కౌరవులను జయించడానికి యెవరి సహాయం రక్షా కవచమైందో, కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో నా అశ్వాలు అలసి నప్పుడు నేను రథం దిగి భూమి మీద నిలబడి నప్పుడు

యో భీష్మకణ్ణాగురుశిష్యచమూష్యద్రభ రాజన్యవర్మరథమంధలమండితాను,
అగ్రేచరో మమ విభోరథయాధపానామాయమన్నాంసి చ దృశా నహ ఓజ ఆర్చిత.
యద్దోర్లు మా ప్రతిహితం గురుభీష్మకష్టదౌణ్ణితకర్తకలసైంధవ బాహ్లాకాద్వైః,
అస్త్రాణ్యమోమమహిమాని నిరూపితాని నోపస్పృశుర్బు హరిదావమివానురాణి.
సౌత్యేవృతః కుమతినాత్మద ఈశ్వరోమే యత్పాదపద్మమభవాయ భజంతి భవ్యాః
మాం శ్రాంతవాహమరయో రథినో భువిష్టం న పాహరన్యదనుభావనిరస్తచిత్తైః.
నర్మాణ్యుదారరుచిరస్మితకోభితాని హే పార్థహేఽర్జునసఖే కురునందనేతి,
నంజల్పితాని నరదేవ హృదిస్పృశాని నృర్తుర్లుతంతి హృదయమ్మమ మాధవన్య.
శయానరాలనవికత్తనభోజనాదిప్ర్యేక్యాద్యయన్య ఋతవానితి విప్రలబ్ధాః,
నఖున్సఖేవ పితృవత్తనయన్య నర్వం సేహే మహమహితయా కుమతేరమం మే.
సోఽహం నృపేంద్రరహితః పురుషోత్తమేన సఖ్యా ప్రియేణ మహృదాహృదయేనశూన్యః,
అధ్యన్యరుక్రమపరిగ్రహమంగరక్షణోపైరవద్విరబితేవ వినిర్జితోఽస్మి.
తద్వైధనుస్తజషవస్సరభేహయాస్తేసోఽహం రథీ నృపతయో యతఃకమనంతి,
నర్వం క్షణేన తదభూదనదీశరిక్తం భన్మ హుతం కుహకరాద్ధమివేన్ద్రూష్యామ్
రాజం స్వయాభిష్మప్తానాం నుహృదాం నన్యుహృత్పురే,
విప్రకాపవిమూఢానాం నిమ్నతాం ముష్టిభిర్మృతః.

ఎవని మామూమోహంతో వీరులందరూ నా మీద ఒక్క బాణమైనా
ప్రయోగించ లేక పోయారో నే నెన్ని అపరాధాలు చేసినా తండ్రి
కుమారుని రక్షించి మన్నించినట్లే మన్నించి రక్షించిన వాడెవడో శయ
నాసన భోజనాదులలో కూడా నిరంతరం కలిసి చరించిన వాడెవడో
ఆ సఖుడు మన బావ శ్రీకృష్ణుడు యదు, వృష్ణి, భోజ, అంధక, వంశీ
యులైన సమస్త వీరులతో ఈ లోకాన్ని వదిలేశాడు. మహారాజా!
యాదవు లంతా నశించడం వల్ల వీర శూన్యమైన ద్వారకలో స్త్రీలు
నివసించడం కష్టమని కృష్ణుని భార్యలతో కూడా ఆ స్త్రీ లందరనూ
తీసుకు వస్తూంటే ఆ సమయంలో ధూర్తు లైన గోపకులు నన్నట్లుకట్టి
ఆ స్త్రీలను తీసుకు వెడుతూంటే అబల వలె నే నేమీ చెయ్యలేక
పోయాను. అవే అశ్వాలు అదే, గాండ్డివం, అవే అస్త్రాలు. ఆసాధ్యుడనే
కాని కృష్ణుడు లేని అర్జునుని శౌర్య ధైర్యాలు నిష్ప్రయోజన మైపో
యాయి. భస్మంలో చేసిన ఆజ్య హోమం వలె కవటుని సేవతో సమా

వారుణేం మదిరాం నీత్వా మదోన్మథితచేతసామ్.
 అజానతామివాన్యోన్యం చతుఃపంచావశేషితాః,
 ప్రాయేణైతద్భగవత ఈశ్వరస్య విచేష్టితమ్,
 మిథేనిమ్నంతి భూతాని భావయంతి చ యన్మితః.
 జలౌకసాం జలే యద్వన్మహం తోదంత్యణీయనః,
 దుర్బలాన్పలినో రాజన్మహంతో బలినో మితః.
 ఏవం బలిషైః ర్యదుభిర్మహద్భిరపరాన్విభుః,
 యదూన్యదుభిరన్యోన్యం భూభారాన్ వంజహరహ.
 దేశకాలార్థయుక్తాని హృత్తాపోపశమాని చ,
 హరంతి స్మరతశ్చిత్రం గౌవిందభిహితాని మే.
 ఏవం చిత్రస్తయతో జిహ్వాః కృష్ణపాదనరోరుహమ్,
 సాహరేనాతిగాఢేన శాంతాసీద్విమలా మతిః.
 వాసుదేవాన్ప్రయ్యనుధ్యానవరిబృంహితరంహసా,
 భక్త్యా నిర్మథితాశేషకపాయధిషణోఽర్హునః.
 గీతం భగవతా జ్ఞానం యత్తత్సంగ్రామమూర్ధని.
 కాలకర్మతమోదుష్టంపునరధ్యగమద్విభుః.

నంగా ఊసరక్షేత్రంలో నాటిన విత్తనం వలె నా బలాలన్నీ వ్యర్థమై
 నాయి.

యాదవులందరూ బ్రాహ్మణ శాసనదగ్గులై మదిరాపాన ప్రమ
 త్తులై వారిలో వారే కలహించి ఒకరి చేతుల్లో ఒకరు మరణించారు.
 వాస్తవానికి యిదంతా కృష్ణ లీలయే. లోకంలో ఒక ప్రాణి మరొక ప్రాణిని
 సంహరించడం, ఒక ప్రాణి మరొక ప్రాణిని పోషించడం జరుగుతూంటుంది.
 జల చర జంతువులలో పెద్దవి చిన్న పాటిని తినేస్తూంటాయి. అదే
 రీతిగా భగవానుడు మహావీరులైన యాదవులచే సర్వ భూమి శులనూ
 సంహరింప చేసి చివరకు వారిలో ఒకరివల్ల మరొకరికిమరణం కల్పించి
 యాదవ నాశనంతో భూ భారం హరించాడు. ఆ పరబ్రహ్మయైన
 శ్రీకృష్ణుని ఉపదేశం దేశకాలానుగుణమైనది. స్మరించిన మాత్రాన
 ఆ ఉపదేశ వాక్యాలు నా మనస్సును హరిస్తున్నాయి— అని. పార్థుడు
 సవిస్తరంగా యాదవ నాశనం కృష్ణావతార సమాప్తి వరకూ చెప్పి

వికోకో బ్రహ్మ సంపత్త్యా సంభిన్నద్వైతసంశయః,
 లీనప్రకృతినైర్గుణ్యాదలింగత్వాదసంభవః.
 నిశమ్య భగవన్నాగ్ం సంస్థాం యదుకులస్య చ,
 న్యఃపథాయ మతిం చక్రే నిభృతాత్మా యుధిష్ఠిరః.
 పృథావ్యుపశ్రుత్య ధనంజయోదితం నాశం యదూనాం భగవన్సత్తిం చ తామే,
 ఏకాంతభక్త్యా భగవత్కృపాజే నివేశితాత్మేవరూపం సంస్మతే.
 యయాఽహరద్భువో భారం తాం తనుం విజహహః,
 కంటకం కంటకేనేవ ద్వయం చాపీశుస్సమమ్.
 యథా మత్స్యాదిరూపాణి ధత్తే జహ్యద్వథా నటః,
 భూభారః క్షపితో యేన జహౌ తచ్చకళేబరమ్.
 యదా ముకుందో భగవానిమాం మహిం జహౌ స్వతన్వా శ్రవణేయసత్కృతః,
 తదా హరే వా ప్రతిబుద్ధతేజసామభద్రహేతుః కలిరన్యవర్తత.
 యుధిష్ఠిరప్రత్యురీసర్పణం బుధః పురే చ రాష్ట్రే చ గృహే తదాత్మని,
 విలోక్య లోభాన్యతజింహానననాద్యధర్మచక్రం గమయ పర్యథాతే.
 స్వరాష్ట్రతం విసయినమాత్మనస్సునమం గుక్తైః,
 తేయనివ్యాః పతిం భూమేరభ్యపిచదగ్ధజాహ్వాదే.

భగవానుడు ఉపదేశించిన గీతను స్మరించి సర్వ సంగ విముక్తుడై జనన
 మరణ రూపమైన కాల చక్రం నుండి విముక్తుడైనాడు.

అర్జునుని వల్ల యదు వంశ నాశనం శ్రీకృష్ణుని స్వల్లోక గమనం
 విని కుంతీదేవి సర్వ సంగ విముక్తయై యీ లోకాన్ని విడచింది. ముల్లు
 ముల్లుతో తీసి రెండు ముళ్ళనూ వదలి వేసినట్లే శ్రీకృష్ణుడు మూడవ
 వంశంలో అవతరించి భూ భారాన్ని హరించి ఆ శరీరాన్ని వదలివేశాడు.
 కృష్ణుని స్వ భామగమనం విన్న ధర్మరాజు స్వర్గా కోహణానికి శిశ్వు
 యించు కొన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని అవతార సమాప్తి దివసమే అర్జును
 లను అధర్మంలో బంధించే కలియుగారంభంబంది. మద, మోహ, లోభ,
 కోరోధ, కామాదులు సర్వ వ్యాప్తమై పోతున్నాయి. అది చూచి ధర్మ
 రాజు హస్తినాపుర సామ్రాజ్యానికి పరీక్షిత్తుని పట్టాభిషిక్తునిశేష
 మధురా మండలానికి అనిరుద్ధపుత్రుడైన వజ్రనాభుని అధిపతిని చేసి
 వస్త్రభూషణాదులు వర్జించి ప్రాజాపత్యయజ్ఞం చేసి ఆహవనీయాది

అజహరాశ్వమేధాం స్త్రీగ్లంగాయాం భూరిదక్షిణాన్,
 శారద్యతం గురుం కృత్వా దేవా యత్యాగిగోచరాః.
 నిజగ్యాహోజసా వీరః కలిం దిగ్విజయే కృచిత్,
 నృపలింగధరం శూద్రం మ్నంతం గౌమిథునం పదా.
 కన్య హేతోర్నిజగ్యాహ కలిం దిగ్విజయే నృపః,
 నృదేవరూపదృచ్ఛాద్యః కోఽసౌ గాం యః పదాహసత్.
 తత్కథ్యతాం మహాభాగ యది విష్ణుకథా శ్రయమ్,
 అథవాన్య వదాంభోజమకరందలిహం నతామ్.
 తిమన్తైరనదాలాపై రాయుషో యదనద్యయః,
 ఘద్రాయుషాం నృణామంగ మర్త్యానామృతమిచ్ఛతామ్.
 ఇహోపహతే భగవాన్స్మృత్యుశ్శామిత్యకర్మణి,
 న కశ్చిన్న్యాయతే తావద్యావదాంత ఇహంతకః,
 ఏతదర్థం హి భగవానాచూతః పరమర్షిభిః,
 అహో నృలోకే ఫీయేత హరిలిలామృతం వచః.

శూద్ర రూపంలో రాజవేషం ధరించి కలిపురుషుడు ఒక వృషభాన్ని
 మరొక గోవునీ హింసించడం చూసి పరీక్షీన్మహారాజు కలిని దండించి
 విడచాడని విన్న శౌనకుడు యిలా ప్రశ్నించాడు.

సూత! మృత్యు ధర్మంగల యీ మానవులలో మంద భాగ్యులు
 రాత్రి నిద్రతోనూ పగలు వ్యర్థ కాలక్షేపములతోనూ జీవితాన్ని
 వ్యర్థం చేసుకుంటారు. జ్ఞానులు బ్రహ్మజ్ఞానం పొందే వరకూ ఊణం
 కూడా వృథా చేయకుండా ఆయుర్వృద్ధికిగాను యమధర్మరాజు
 నావళ్ళించి శాంతి కర్మలు చేస్తూ నిరంతరం సద్గోష్ఠీ ఈశ్వరధ్యానా
 లతో కాలం గడుపుతారు.

భక్తాగ్రేసుడైన పరీక్షీన్మహారాజు అధర్మప్రవర్తకుడైన కలిని
 ఎందుకు దండించి వదలి నేశాడో, మరణ దండన విధించక పోవడా
 నికి కారణమేమో వినాలని కుతూహలంగా ఉంది. పరమార్థమిచ్చేదే
 ఐతే సవిస్తరంగా చెప్పమని అడిగిన శౌనకునకా కథాక్రమం చెపుతు
 న్నాడు సూతమహర్షి-

మందస్య మందప్రజ్ఞస్య వయో మందాయుషశ్చ యత్,
 నిద్రయా హ్యాయతే నక్తం దివా చ వ్యర్థ కర్మభిః.
 యదా పరీక్షిత్సురజాంగలే వనః కలిం ప్రవిష్టం నిజపకృవర్తితే,
 నిశమ్య వారామనతిప్రియాం తతశ్శూరాననం సంయుగశౌండఱదధే.
 స్వలంకృతం శ్యామశూరంగయోజితం రథం మృగేంద్రధ్వజమాస్థితః పురాత,
 వృతో రథాశ్వద్విపత్తియుక్తయా న్యసేనయా దిగ్విజయాయ నిగ్గతః.
 భద్రాశ్వం కేతుమాలం చ భారతం చోత్తరామ్యురూఢ,
 కించురుషాదీని వహ్నిణి విజిత్య జగృహే బలిమ్.
 తత్ర తతోవశ్యేణ్వానః స్వపూర్వేషాం మహాత్మనామ్,
 పృగీయమానం చ యశః కృష్టమాహాత్మ్యనూచనమ్.
 ఆత్మానం చ పరిత్యాతం మశ్యత్తామ్నోఽస్త్రతేజసా,
 స్నేహం చ పృష్ఠపార్థానాం తేషాం భక్తిం చ కేశవే.
 తేభ్యః పరమనంతుష్టః ప్రిత్యోజ్జ్వంభితలోచనః,
 మహాధనాని వాసాంసి దదౌ హరాన్మహామనాః.

పరీక్షిన్నహారాజు కురు జాంగల దేశాలకు అధిపతియై పరిపాలన
 సాగిస్తూ కలియుగం ప్రవేశించి ప్రపంచమంతా వేద విరుద్ధ ధర్మాలు
 వ్యాప్తి చెందుతున్నాయని విని విచారించి సర్వ శక్తిలూ ధరించి
 రథ, గజ, తురగ, పదాతి వర్గం వెంటరాగా దిగ్విజయయాత్రకు బయ
 లుదేరాడు. శ్యామవర్ణం కల అశ్వాలతో సింహ ధ్వజంతో అలరారే
 రథం అధిరోహించి భద్రాశ్వ కౌతుమాల్వ భారత ఉత్తర కురు
 కింపురుష వహ్నిలు జయించి ఆదేశాధిపతులనుండి కానుకలు
 గ్రహిస్తూ ప్రతీ దేశంలోనూ తన పూర్వులైన పాండవుల యశస్సునూ
 పాండవ యూదవులకుగల సంబంధం వింటూ కృష్ణపరమాత్మ తనపితా
 మహుడైన అర్జునునకు సారధియై, దూతయై, సఖుడై, బావమరదియై
 తోడునీడై చరించడం వింటూన్నప్పుడు పరీక్షిత్తుకి రోమాంచం
 కలుగుతూన్నది.

దిగ్విజయయాత్ర సాగుతున్నప్పుడు మహారాజు అనేకులైన
 విద్వాంసులను సత్కరిస్తూ కురువంశానికి ఆదినుండి ఉన్న కీర్తిని
 స్థిరం చేస్తున్నాడు. కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో రాత్రి కాలమందు శత్రువుల

సారథ్యపారిషదసేవనసఖ్య దౌత్యవీరానరానుగమనస్తవనాని శృణ్వతా,
 స్నిగ్ధేషు పాంశుషు జగత్ప్రణతిం నృ విష్ణోర్భక్తిం శరోతి నృపతిశ్చరణారవిందే,
 తస్మానువస్తమానన్య పూర్వేషాం వృత్తిమన్యహమ్,
 నాతిదూరే కిలాశ్చర్యం యదాసి తన్నిబోధ మే.
 ధర్మః పవైకేన చరన్విచ్ఛాయాముపలభ్యగామ్,
 పృచ్ఛతి స్మాశ్శువదనాం వివత్సామివ మాతరమ్.
 కచ్ఛిద్భుద్యోనామయ అత్మనస్తే విచ్ఛాయాసి హ్లాయతా యన్ముఖేన,
 అలక్షయే భవతిమంతరాధిం దూరే బంధుం శోచసి కంచనాంబు.
 పాదైర్భువనం శోచసి మైకపాదముతాత్మానాం వృషలైర్వృక్ష్యమాణం,
 అహో సురాదీన్ హృతయజ్ఞభాగాన్ప్రబా ఉతస్యిన్మమవత్యవృత్తి.
 అరక్షమాణాః ప్రియ ఉర్విబాలాన్ శోచస్యహే పురుషదైరివార్తా,
 వచం దేపిం బ్రహ్మకులే కుకర్మణ్య బ్రహ్మణ్యే రాజకులే కులాగ్రాన్.

వల్ల ప్రమాదం లేకుండా కాపాడుతూ ధర్మరాజు యొక్క రాజ్యంలో
 సభాసదుడుగా కూడా శ్రీకృష్ణుడున్నాడని విన్న పరీక్షిత్తునకు కృష్ణభక్తి
 వృద్ధిచెందడమేగాక పాండవుల ఆచరణయే ఆదర్శ మైంది.

ఒకనాడు పరీక్షిత్తుహారాజు శిబిరానికి యెదుట ఒకపాదంతో
 బలహీనంగాఉన్న యెద్దూ గోరూపం ధరించిన భూదేవీ విచారిస్తూ
 కని పించాయి.

వృషభ శరీరంతో పాదావశేషమైఉన్న ధర్మదేవతా, గోరూ
 పాన్ని ధరించిన భూమి యిలా సంభాషిస్తూంటే పరీక్షిత్తుహారాజు
 వింటూ అక్కడే నిలిచాడు.

ఓకల్యాణీ! నువ్విలా విచారిస్తున్నావేం. బంధువులుమూరదేశంలో
 ఉన్నారా, లేక యేదైనా ఆపత్తు సంభవించిందా. ధర్మం పాదావశేషమై
 పోయిందనా కలిశూద్రరూపంలో నిన్ను శాసిస్తున్నాడనా. నీకు
 విచారం కలగడం సహజమే వేదబాహ్యంగా నిన్ను శాసించే పరి
 పాలకులనూ వేదవిక్రేతలై దురాచారులైన బ్రాహ్మణులనూ యజ్ఞాలు
 లేకుండా ఉండడంచేత హవిర్భాగములులేక హింసనుపొందే దేవతలనూ
 చూస్తే నీకేకాదు యెవరికైనా విచారం కలుగుతుంది. ప్రజలు స్వేచ్ఛా

కిం క్షత్యబంధూః కలినోపన్యస్తాః రాష్ట్రాణి వాతైరవరోపితాని,
 ఇతస్తతే వా శయనానవాన్వపానవ్యవాయోన్ముఖజీవనోకం.
 యద్వాంబ తే భూరిభూవతారకృతావతారస్య హరీర్హృత్తి
 అంతర్నితస్య న్మరతి విన్యస్తా కర్మాణి నిర్వాణవిలంబితాని,
 ఇదం మహాచక్ష్వ తవాధిమూలం పసుంధరే యేన వికర్షితాని,
 కాలేన వా తే బలీనాం బలీయసా నూర్చితం కిం హృతమంబ సౌభగం.
 భవాః హి వేద తత్సర్వం యన్మాం ధర్మానుష్ఠుచ్ఛసి,
 చతుర్విధ్యర్తసే యేనపాదైర్లౌక సుఖావహైః.
 సత్యం శౌచం దయా జాంతిస్త్రాగన్యంతోష ఆత్మవం,
 శబోదమన్తవస్సామ్యం తితిక్షపరతిశ్చుత్తమ్.
 జ్ఞానం విరక్తిరైశ్వర్యం శౌర్యం తేజో బలం స్మృతిః,
 స్వాతంత్ర్యం కౌశలం కాంతిరైర్వం మార్గవమేవ చ.

చార పరాయణులై ఆహార పానీయాలలో స్నాన, వస్త్ర, స్త్రీ సహ
 వాసములలో ధర్మాన్ని అతిక్రమించి చరించడం చూస్తే అతివృష్టి
 అనావృష్టి దోషాలు కలిగి దుర్భిక్షంచేత సర్వనాశనమైపోతుండని
 విచారిస్తున్నావా. అమ్మా! భూమాతా! నీవు ఆలోచించడం లేదా.
 శ్రీకృష్ణుడు భూమండలాన్ని వదలి గోలోకానికి వెళ్లడంతోనే కలి
 విజృంభించాడు. అతనివల్ల యీ అధర్మ లక్షణాలన్నీ వృద్ధి చెందు
 తున్నాయి. ఇదేనా నీ విచారకారణం. మహాబలవంతులుకూడా కాలా
 నికి సమస్కరిస్తారు. ఆ కాలం, దేవతలూ నీకు సమస్కరిస్తారు -
 అలాంటి నీ సౌభాగ్యాన్ని హరించాడు కలి. ఇంతేనా నీ విచారానికి
 కారణం - అని అడిగిన ధర్మదేవతకు గోరూపంలో ఉన్న భూదేవి
 సమాధానం చెబుతున్నది.

ఓధర్మదేవతా! నువ్వడిగిన విషయాలన్నీ నీకు తెలిసినవే. నువ్వు
 ఈశ్వర సహాయంతో లోకానికి సుఖాన్నే ప్రసాదిస్తూ ఉంటావు. నువ్వు
 నాలుగుపాదాలు కలవాడవు. సత్యమూ పవిత్రతూ దయా క్షమా
 త్యాగం సంతోషం సరళత్వం శమ దమ తమ సమత్వాలు తితిక్ష
 ఉపరతి శాస్త్రవిచారణ జ్ఞానం వైరాగ్యం ఐశ్వర్యం వీరత్వం తేజస్సు

పొగల్పం పశ్యయశ్శీలం నహ ఓజో బలం భగః,
 గాంధీర్యం స్థైర్య మాస్తిక్యం కిర్తిర్యానోఽపహంకృతిః.
 ఏశ చాన్యే చ బహవో యస్మిన్నిత్యా మహాగుహాః,
 పార్థ్యామహాత్మ్యమిచ్చచ్ఛిర్న వియంతి న్మ కర్త్రిచిత్.
 తేనాహం గుణపాత్యణ శ్శీనివాసేన సాంస్కృతమ్,
 శోచామి రహతం లోకం పామ్ననాకలినేక్షితం.
 ఆత్మానం చానుశోచామి భవంతం చామరోత్తమమ్.

దేవాన్యప్రన్విత్వాన్ సాధూన్ నర్వాన్యస్థాశ్శయాం ప్రథా.

బ్రహ్మాదయో బహుతిథం యపహంగమోక్షకామాస్తవస్సమచరస్సగవత్ప్రపన్నా,
 సా శ్శీర్స్వవానమంఘోదవనం విహాయ యత్ప్రప సాభగమలం భజతేఽసురక్త
 తస్మాదామజ్జకులిగాం కుశలేతుతైః క్రిమత్ప్రచైర్భగవత్సమలంకృతాంగి,
 త్రిసత్యరోచ ఉపలభ్య తతో విభూతిం లోకాకా స మా ప్యస్మజదుత్స్సుయంతి తవంతే
 యో వై మమాతిభిర్మహురవంశరాజ్ఞామకౌహళశతమపానుదదాత్మతంత్రః,
 త్వాం దుష్టముహుషపమాత్మని పౌరుషేణ సంపాదయన్మదుమ రమ్యమబ్రథదంగం.

బలం స్మృతి స్వతంత్రత కాశలం కాంతి ధైర్యం కోమలశ్వుం నిర్భయం
 వినయం శీలం సాహసం ఉత్సాహం సౌభాగ్యం గాంధీర్యం స్థిరత్వం
 ఆస్తిక్యం కీర్తి గౌరవం నిరహంకారం యాముష్మైతోష్మిది గుణాలే
 గాక యింకా అనేక కళ్యాణ గుణాలు ఆకృష్టుని ఆశ్రయించి ఉంటాయి.
 సర్విగుణాశ్రయుడైన భగవానుడు ఈలోకాన్ని విడచి వెళ్లి పోయాడు.
 కలి విజృంభించాడు. ఆధర్మం ప్రబలిపోయింది. ధర్మానికి స్థానంలేదు.
 నుస్స పాదావశిష్టుడవై పోయావు. నిన్ను గురించీ నన్ను గురించేగాక
 దేవతలను గురించి కూడా నాకు విచారంకలుగుతూన్నది. నాతో కూడ
 దేవతలూ ఋషులూ చిరకాలం ప్రార్థిస్తే భగవానుడవతరించి స్వగౌ
 దులకుకూడా లేని మహాభాగ్య భూమండలానికి ప్రసాదించాడు. దానితో
 నా సౌభాగ్యం వృద్ధి చెందింది. భగవాను డవతారం చాలించడంవల్ల
 నా సౌభాగ్యం కూడా పోయింది. సౌభాగ్యగర్వం పొందిననాకు గర్వ
 భంగం చెయ్యడానికే భగవానుడు నా కీశిక్ష విధించాడు. పాదావ
 శేషంగా ఉన్న నన్ను, భారభూతనైన నన్ను ఉద్ధరించిడానికే కృష్ణ
 రూపంలో అవతరించి అనుగ్రహించాడు. అతడీ భూమియందున్నంత

కా వా నహేత విరహం పురుషోత్తమస్య ప్రేమావలోకయచిరస్మితవల్లుఃశ్చైః,
స్థైర్యం సమానమహరన్మధుమాసినినాం రోమోద్గమోమమ యదంఘ్రివిటంకితాయాః.

తయారేవం కథయతోః పృథివిధర్మయోస్తదా,
పరీక్షిన్నామ రాజర్షిః ప్రాప్తః ప్రాచీం సరస్వతీం.

వరకూ దుష్టుల బాధ లేకుండా లోకాలన్నీ సుఖించాయి. అవతార
సమాప్తితో మల్లీ అధర్మం ప్రబలి పోయింది. ధర్మసంస్థాపకుడైన
శ్రీకృష్ణ వియోగంలో దుఃఖంగాక సుఖమెలా కలుగుతుంది
భూమాత ధర్మదేవతకు చెవుతూంటే పరీక్షిత్తు వారినందరినీ వింటూ
తూర్పుగా ప్రవహించే సరస్వతీ తీరానికి వచ్చాడు.

16 అధ్యాయం

తత్రగోమిథునం రాజా హన్య మానమనాథవత్,
దండ హస్తం చ వృషలం దదర్శ నృపలాంఛనమ్.
వృషం మృణాళధవళం మేహంతమివ బిభృతమ్,
వేపమానం పదైకేన నీదంతం శూద్రతాడితమ్.
గాంఛ ధర్మదుఘాం దీనాం భృశం శూద్రపదా హతామ్,
వివత్సాం స్నాశువదనాం క్షమాం యవనమిచ్ఛతిమ్,
ప్రప్రచ్ఛరదమారూఢః కార్తన్యరపరిచ్ఛదమ్,
మేఘగంభీరయావాచా నమరోపిత కాఝృకః.

పరీక్షిన్మహారాజా సరస్వతీ నదీతీరంలో శూద్రరూపంలో రాజ
వేషాన్ని ధరించిన కలిపురుషుడు వృషభ రూపంలో ఉన్న ధర్మాన్నీ
గోరూపంలో ఉన్న భూమినీ హింసించడం చూసి వెంటనే ధనుర్భాణాలు
ధరించి సింహనాదంచేసి కలిని సమీపించి పలుకుతున్నాడు.

అరే నువ్వెవడవు? బలవంతుడవై ఉండీ నా రాజ్యంలో
యీ దుర్బల ప్రాణుల్ని హింసిస్తావేమి? నువ్వు నటునివలె రాజ
వేషం ధరించా వెందుకు? శ్రీకృష్ణునితో కూడా మాతాత పరమభావం
పొందిన మూతాన నిర్జన ప్రదేశాలలో యీసాధుజంతువులను హింసిస్తూ

కన్యంమచ్చరణేలోకేబలాప్తంస్యబలాన్ బలీ,
 నరదేవోఽసి వోపేణ నటవత్కర్మణాఽద్విజః.
 యస్త్యం కృష్ణేగతే దూరం సహగాండివధస్సనా,
 శోచ్యోఽస్యశోచ్యానహసి ప్రహరన్వధమర్హ సి.
 త్వం వా మృణాళధవళః పాదైర్భూనః పదాచరన్,
 వృషేరూపేణ కిం కచ్చిద్రేవో నః పరిభేదయన్.
 న జాతు కౌరవేంద్రాణాం దోష్టంఽపరిరంభితే,
 భూతలేఽనుపతంత్యస్మిన్విదా తే ప్రాణినాం శుచః,
 మాసారభేయానుశుచోవ్యేతు తే వృసలాద్యయం,
 మాశోషిరంబ భద్రం తే ఖిలానాం మయి శాస్తరి.
 యన్యరాష్ట్రే పృథాన్సర్వాస్త్రస్యంతే సాధ్వ్యసాధుచిః,
 తస్య మత్తస్య నశ్యంతి కీర్తి రాయుర్భౌగో గతిః.
 ఏషరాజ్ఞాం పరో ధర్మః ఆరూపామూర్తినిగ్రహః,
 అత ఏషం హనిష్యామి భూతద్రుహమనత్తమం.
 కోఽవృశ్యత్తవ పాతాంస్త్రీన్ సారభేయతుష్టుదః,
 మాభూవంస్త్రైదృశారాష్ట్రే రాజ్ఞాం కృష్ణేనుపరినాం.

న్నానా. ఆగు నువ్వు అవరాధివి. నధార్తుడవు - అని కలిసి నిరోధించి
 భూ ధర్మదేవతలైన గో వృషభాలను చూచి - ఓవృషభరాజా కమల
 నాశంతో సమానమైన శ్వేతవర్ణంకల నువ్వు ఒకే పాదంతో బల
 హీనుడవై అతి కష్టంతో నడుస్తూంటే నాకు చాలా విచారం కలుగు
 తూన్నది. వృషభరూపాన్ని ధరించిన దేవతవా? నీ వెవరు కురువం
 శంలో జనించిన పరీక్షిత్తు రాజ్యపాలన చేస్తూంటే యేజీవి అన్యాయంగా
 దుఃఖించడానికి వీల్లేదు. నీ దుఃఖానికి కారణమేమో చెప్పు నీకు వీనివల్ల
 యిక భయంలేదు దుష్టులను శిక్షించే నే నున్నాను. విచారించక నిర్భ
 యంగా నీ కష్టకారణం చెప్పు - మంటూ గోవు వైపు తిరిగి-గోమాతా
 యే రాజురాజ్యంలో దుర్మార్గులచే సన్మార్గులు హింసింపబడతారో
 ఆ ప్రభువు యొక్క ఐశ్వర్యం కీర్తి ఆయుర్దాయం అన్నీ నశిస్తాయి.
 సత్పురుషుల దుర్బలుల దుఃఖాన్ని దూరంచెయ్యడం మహారాజుకి
 పరమధర్మం. నువ్వు విచారించకు. ఇప్పుడే యీ దుర్మార్గుని ఖండించి

అఖ్యాహ భద్రం వృషపస్సాహనామకృతాగసాం,
 అత్మవైహవ్యకర్తారం పార్థానాం కీర్తిదూషణం.
 జనేనాగన్యమం యుంజా నర్వతోఽన్యజ మధ్యయం,
 అనాగన్స్విహ భూతేమ య అగన్మన్నిరంకుశః.
 అహర్తాన్మి భుజం సాక్షాదమర్త్యస్యాపి సాంగదం,
 రాజ్ఞో హి పరమో ధర్మః స్వధర్మస్థామపాలనం.
 కానతోఽన్యాన్యభాశాస్త్రమనానద్యుత్పథానిహ.
 వితద్మః పాండవేయానాం యుక్తమారాభయం వచః.
 యేషాం గుణగణైః కృష్ణో దౌత్యాదౌ భగవాన్స్మృతః,
 న వయం క్షేళబీజాని యతస్స్యః పురుషర్షభ.

పురుషం తంవిజానామవాక్యభేదవిమోహితాః, కేచిద్వికల్పవసనాఅహురాత్మానమాత్మః.
 దైవమన్యే పరే కర్మ స్వభావమపరేవ్రభుం, అపత్రక్యాదనిర్దేశ్యాదితి కేష్వపి నిశ్చయః.

మిమ్ము రక్షిస్తాను. మీరీ గతి కలిగించి పాండవుల కీర్తిని భంగపరచదల
 చినవాడీ భూమండలంలో జీవించలేడు. మీకు కళ్యాణం చేకూరుతుంది.
 మీరీ దుఃఖాన్ని కలిగించినవాడు దేవతైనా శిక్షార్హుడే. నాధర్మ
 ప్రకారం నేను దుష్టులను శిక్షించే తీరతాను - అని అభయమిచ్చే
 పరీక్షిత్తుతో ధర్మదేవత:

మహారాజా ! మీరు పాండువంశంలో జన్మించారు. మీతాత
 పార్థుడు శ్రీకృష్ణునే మాతగా సారథిగా చేసుకున్న మహాత్ముడు. శాస్త్ర
 సంబంధమైన విభిన్న మార్గాలతో మోహితులమైన మేము క్షేత్ర
 కారణుడెవడో గుర్తింపలేకున్నాము. కొందరు ప్రార్థన దుఃఖకారణ
 మని కొందరు కర్మమని మరికొందరు స్వభావమనీ వేరొకకొందరు
 ఈశ్వరుడనీ చెబుతారు. ఇంకా కొందరు దుఃఖకారణం నిర్ణయించ
 డానికి అవకాశమే లేదంటారు. రాజరీ! మాదుఃఖానికి గల కారణం
 నీబుద్ధిచేత నున్నే ఆలోచించి నిశ్చయించు అనగా పరీక్షిత్తు ఇలా
 పలుకుతున్నాడు.

ఓ ధర్మదేవతా ! నిన్నునేను గుర్తించాను. నువ్వు సాక్షాత్తు
 ధర్మదేవతవు. కనుక నే ధర్మం ఉపదేశించావు. అధార్మికునికి ఏదోపం

త్రానూరూపం రాజర్షే విమృశ స్వమనీషయా,
 ఏవం ధర్మేష్వరదతి న సమ్రాడ్విజనత్తమాః,
 నమాహతేన మనసా విభేదః ప్రత్యచష్ట తం.
 ధర్మంబ్రవిషిధర్మజ్ఞ ధర్మోఽనివృత్తయాపధృత్.
 యదధర్మకృతస్థానంనూచకస్యాపి తద్భవేత్,
 అథవా దేవమాయాయా గతిర్నూనమగోచరా.
 చేతసో వచనశ్చాపి భూతానామితి నిశ్చయః,
 తవశ్శౌచం దయా సత్యమితి పాదాః కృతే కృతాః.
 అధర్మాంగైస్త్రయో భగ్నాన్స్వయనంగమచైస్తవ,
 ఇదానిం ధర్మ పాదస్తే సత్యం నిర్వర్తయేద్యతః.
 తం జిహ్మక్షత్యధర్మోఽయమన్యతే నైధితః కలిః,
 ఇయం చ భూర్భుగవతా న్యాసితోరుభరా నతి.
 శ్రీమద్విస్తృతపదన్యాసైస్సర్వతః కృతకౌతుకా,
 శోభత్యశ్రుకలా సాచ్చీ దుర్భగేవేజ్జితానతి.
 అ బ్రహ్మణ్యా నృపవ్యాజా శ్శూద్రా భోక్తృంతి మామితిః
 ఇతి ధర్మ మహిం చైవ సాంత్యయిత్యా మహారథః,

కలుగుతుందో అపనింద మోపేవారికికూడా ఆ దోషమే కలుగుతుంది. సరమేశ్వరుని మాయ మనోవాక్కులచే నిర్ణయింప బడేదికాదు. కృతయుగంలో నున్న నాలుగుపాదాలూ కలవాడవై యుండి త్రేతలో మూడుపాదాలూ ద్వాపరంలో రెండుపాదాలూ కలవాడవై కలియుగంలో అధర్మాంశలైన గర్వమూ ఆసక్తి మదమూ కారణంగా మూడుపాదాలు నష్టమై సత్యరూపమైన ఒకే చరణంతో ఉన్నావు. ఈపాదం కూడా కొట్టివేయాలనీ కలిచూస్తున్నాడు. గోరూపధారిణియైన యీ భూమాత భారం భరించలేనని బాధపడితే భగవానుడే కృష్ణరూపంలో భారాన్ని హరించాడు. శ్రీకృష్ణచరణార విందములచే పవిత్రమైన యీ ధరిత్రీదేవి హరి గోలోకానికి వెళ్లడంతో అభాగ్యురాలైపోయింది. రాజ వేషధారులై బ్రాహ్మణద్రోహులైన అధార్మికులు తన్ను పాలిస్తారని కన్నీరు కారుస్తూన్నది. ఇదంతా నీ ధర్మోపదేశంవల్ల నేను గ్రహించాను. మీకేం భయంలేదు. - అని ధర్మదేవతకూ

నిశాతమాదదే ఖగ్గం కలయేఽధర్మ హేతవే,
తం జిహ్వాంఽనుమభిషేత్య విహాయ నృపచాంఛనం.
తత్పాదమూలం శిరసా సమగాద్యయవిహ్వలః,
పతితం పాదయోద్ధిరః కృపయా దీవవత్సలః,
శరణ్యో నావధీన్యోక్త్య అహ చేదం హసన్నివ,
స తే గుడాకేళ యశోధరాబాం బద్ధాంజలేర్వై భయమస్తికించిత్,
స వర్తితవ్యం భవతా కథంచన క్షేత్రేఽస్మదేత్యుమధర్మబంధుః.
త్వాం వర్తమానేం సేరదేవదేహేష్వసుప్తవృత్తైఽయమధర్మయాథః,
లోభోఽన్యతం చౌర్యమనార్యమంహా జ్యేష్ఠా వ మాయా కలహశ్చ దంభః,
స వర్తితవ్యం తద ధర్మబంధో ధర్మేణ సత్యేన చ వర్తితవ్యే,
బ్రహ్మవర్తే యిత్ర యజంతి యన్తైర్మణ్యేశ్వరం యజ్ఞవితాన విజ్ఞాః.
యస్మిన్ కా హరిర్మృగానిజ్య మాన ఇజ్ఞామూర్తిర్మజరాం శం తపోతి,
కామానమోమాన్ పైరజంగమానామంతర్బహర్వాయురివైవ ఆత్మా.
పరీక్షితవమావిష్టస్య కర్తిహతవేపథుః,
తముద్యతానిమాహేదం దండపాణి మివోద్యతమ్.

భూదేవికీ అభయమిచ్చి సర్వాన్త్ర శస్త్రధారియైన పరీక్షిత్తు కలిపురుషుని సంహరించడానికి రాజవేషంలో ఉన్న కలిపురుషునిపైకి కత్తిచూసి ఉరికాడు. మహావీరుడైన పరీక్షిత్తుకు భయపడి కలిపురుషుడు రాజవేషం విడచి పాదాక్రాంతుడై రక్షింపునుని ప్రార్థించాడు. శరణాగత వత్సలుడైన మహారాజు చిరునవ్వు నవ్వుతూ కలితో చెపుతున్నాడు.

కలీ! శరణన్న నిన్ను అష్టనుని వంశంలో జన్మించిన వీరుడవము సంహరించడు. కాని నువ్వు అధర్మానికి సహాయుడవు. నువ్వు నారాజ్యంలో ఉండకూడదు. నువ్వు రాజులయొక్క శరీరంలో ప్రవేశించడంవల్ల లోభం అసత్యం దొంగతనం దుర్మార్గం స్వధర్మపరిత్యాగం కపటం దర్శిద్రం కలహం యింకా అనేక పాప సంబంధమైన గుణాలు వృద్ధిచెందుతున్నాయి. అందుచేత తక్షణంకూడా నువ్వు నారాజ్యంలో ఉండరాదు. నారాజ్యంలో సత్యధర్మాలే వ్యాప్తి చెందాలి. భగవాను డవతరించిన యీ రాజ్యంలో యజ్ఞాలు వేద విధుల సనుసరించిన సత్కర్మలూ జరుగుతూ ఉండాలి. సర్వాత్మ

యత్య క్వ వాథ వత్స్యామి సార్వభౌమ తవాజ్ఞయా,
 లక్షయే తత్య తత్యాపి త్వమాత్మేమశరాసనమ్.
 తన్మేదర్మభృతాం శ్రేష్ఠ స్థానం నిర్దేష్టుమర్హసి,
 యత్రైవ నియతో వత్స్య ఆతిష్ఠం సైఽనుశాసనమ్.
 అభ్యర్థితస్తదా తస్మై స్థానాని కలయే దదౌ;
 ద్యూతం పానం స్త్రియన్మనాయత్యాధర్మశ్చతుర్విధః.
 పునశ్చ యాచమానాయ జాతరూపమదాద్విభుః,
 తతోఽన్యతంమదఃకామో రజో వై రంచపంచమమ్.
 అమూనిపంచస్థానాని హ్యధర్మవృభవః కలిః,
 ఔత్తరేయేణ దత్తాని న్యవసత్త్వదేశకృత్.
 అత్రైతాని నసేవేత, బుభూషుః పురుషః క్వచిత్,
 విశేషతో ధర్మశీలో రాజా లోకపతిర్గురుః.
 వృషన్య పాదాం ప్రీన్యష్టాన్తపశ్శౌచం దయామితి,
 పృతినందథ ఆశ్వాన్య మహం చ నమవర్తయత్.
 న ఏష ఏతర్హ్యధ్యాన్తాననం పార్థివోచితమ్,
 ఏతామహే నోపన్యస్తం రాజ్ఞారణ్యం వివిక్షతా.

రూపుడైన భగవంతుడు నమ స్తుజీవులయొక్క లోపలా బయటాకూడ
 వ్యాప్తమైఉండి కోర్కెలు నెరవేరుస్తూ ఉంటాడు. అందుచేత వెంటనే
 నా రాజ్యం వదలి పొమ్మన్న పరీక్షిత్తునకు నమస్కరించి - మహారాజా!
 నీ ఆజ్ఞానువ ర్తినై చరిస్తాను. కాని నేను యొక్కడనో యొకచోట
 వుండాలి గనుక ఆ స్థానం నువ్వే నిర్ణయించ మన్న కలిపురుషునకు
 పరీక్షిన్మహారాజు నాలుగు స్థానములు ఇలా నిరూపించాడు.

కలీ! నువ్వు ద్యూతం మద్యం స్త్రీసంగం హింస అనే నాలుగు
 స్థానాలు ఆక్రమించమని చెబుతూంటే కలి ధనంలో కూడా స్థాన
 మిమ్మని ప్రార్థించాడు. పరీక్షిత్తు ఆ స్థానంకూడా యిచ్చాడు. నాటి
 నుండి కలి ద్యూత కలహస్త్రీసంగ హింసా నువ్వర్హాదులందు ప్రవేశిం
 చాడు. విజ్ఞులైన వారీ ఐదింటిని అధర్మస్థానాలుగా గ్రహించి దూరంగా
 ఉంటారు. ఆత్మకళ్యాణాన్ని కోరే వారెవరూ యీ ఐదింటిని
 సేవించరాదు.

అస్తేఽదునాథ రాజర్షిః కౌరవేంద్రశ్శియోల్లసన్
గజాహ్వయే మహాభాగశ్చక్రవర్తి బృహచ్చవాః.
ఇత్థంభూతాను భావోఽయమభిమన్యుమతో నృపః,
యన్య పాలయతః క్షణేం యూయం సత్కాయదీక్షితాః.

కలిని నిగ్రహించి పరీక్షిస్తృహరాజు తప శ్శౌచ దయా రూపము
లైన మూడుపాదాలూ ధర్మదేవతకు 'పునఃప్రసాదించి వృషభ గో
రూపాల్లో ఉన్న భూ ధర్మదేవతలను ఆశ్వాసించి పితృ పితామహమైన
రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తున్నాడు. అతని ధర్మరాజ్యంలోనే మీరీ సత్ర
యాగం చేస్తున్నారు - అని శౌనకాదులకు సూతుడు చెప్పి నాటికి
చాలించాడు.

17 అధ్యాయం

యో వై దౌణ్యస్తవిష్ణుష్టో న మాతురుదరే మృతః,
అనుగ్రహదృగవతః కృష్ణస్యాద్భుతకర్మణః.
బ్రహ్మశాపోఽత్తితాద్యస్తు తక్షకాత్పాణవిప్లవాత్,
న సంముమోహెరారుభయాదృగవత్కర్పితాశయః,
ఉత్సృజ్య నర్వతన్వంగం విజ్ఞాతా జితసంప్రీతిః,
నైయానికేర్షహా శిష్యో గంగాయాం స్వకళేబరమ్.
సోత్రమగ్లోకవార్తానాం జుషతాం తత్కథామృతమ్,
స్యాత్సంభ్రమోఽంతకాలేఽపి న్యరతాం తత్పదాంబుజమ్.
తావత్కలిర్నృపభవేత్ప్రవిష్టోఽపిహ నర్వతః,
యావదీదో మహాసుర్యో అభిమన్యవ ఏకరాట్.

పరీక్షిస్తృహరాజు మాతృగర్భంలో ఉండగానే అశ్వత్థామచే
ప్రయోగింపబడిన బ్రహ్మాస్త్రం నుండి కృష్ణునిచే రక్షింపబడ్డాడు. తరు
వాత బ్రాహ్మణ శాపంవల్ల తక్షక విషాగ్ని జ్వాలలచే మరణమని
తెలిసికూడా మహారాజు విచారించక గంగాతీరంలో శుకునివల్ల భగ
వత్తత్త్వం గ్రహించి శరీరాన్ని త్యాగంచేశాడు. శ్రీకృష్ణకథామృతాన్ని
చెప్పడం వినడం కారణంగా మానవులు మోహరహితులై మోక్షాన్ని

కో నామ తృప్యేద్యనవిత్కథాయాం మహత్తమైకాంతపరాయణస్య,
 నాంతం గుణానామగుణస్య జగ్ముకోగేశ్వర యే భవపాద్యముఖ్యాః.
 తతో భవాన్ వై భగవత్ప్రధానోమహత్తమైకాంతపరాయణస్య,
 హరేరుదారం చరితం విశుద్ధం శుక్రాక్షతాం నై వితనోతు విష్ణుః.
 న వై మహాభాగవతః పరీక్షిద్యేనాపవన్గాఖ్యమదభ్యుబుద్ధిః,
 జ్ఞానేన వైయానికకచ్చితేన భేదే ఖగేంద్రధ్వజపాదసూరిం.
 తన్నః పరం పుణ్యమనంవృతార్థమాఖ్యానమత్యద్భుతయోగనిష్ఠం,
 ఆఖ్యాహ్యనంతాచరితోపపన్నం పారీక్షితం భాగవతాధిరామం.
 అహోవయం జన్మభృతోఽద్య హస్య వృన్దాసువృత్త్యాపి విలోమహతాః,
 దౌమ్మిల్యమాధిం విధునోతి శీఘ్రం మహత్తమానామభిదానదోగః.
 కుతః పుస్కల్యంతో నామ తస్య మహత్తమైకాంతపరాయణస్య,
 యోఽనంతశక్తిర్భగవాననంతో మహద్గుణత్వాద్యమనంతమాహుః.
 ఏతావతాం నను సూచితేన గుణైరసామ్యానతికాయనస్య,
 హిత్వేతాన్ ప్రార్థయతో విభూతిర్వస్త్యాంఘ్రిరేణుం జుహోతి సభీషిః.

సూతా! నువ్వు సర్వరూపవ తరుణోపాయమైన శ్రీకృష్ణ కథా
 మృతం వినిపిస్తున్నావు. కనక యుగయుగాలు జీవించుచుగాక. సంవత్స
 రాలుగా నాగే యజ్ఞధూమంచే దేహలు ధూమసమానంగా ఐనా
 మోక్షం కలిగిందనే విశ్వాసం పొందలేకుండా ఉన్నమాకు శ్రీకృష్ణ
 చరితామృత పానం చేయించి తృప్తి కలిగించావు. క్షణమాత్ర సత్సం
 గత్యంతో స్వగ్లాదులే తులతూగనినాడు తుచ్ఛభోగాలతో పనేమింపి
 మహర్షే! బ్రహ్మాందాదులూ శంకరుడూ కృష్ణచరితామృత పానం
 పారంగతులు కాలేకపోతే సామాన్యులమాట యేంచెప్పాలి. నువ్వు
 శ్రీకృష్ణ చరితామృతాన్ని వినిపించడంలో సర్వసమర్థుడవు. పరీక్షిత్వహా
 రాజుకు గంగాతీరంలో యే భాగవతం వినిపించాడో ఆభాగవత కథా
 మృతం మాకు వినుపించు - అని అడిగిన శౌనకాదులకు సూతుడు
 చెపుతున్నాడు.

మహాత్ముల సేవచే నేను ధన్యుడనైనాను. సత్పురుష సేవా
 మాత్రంచేతనే ధన్యుడనైతే వారిమాట చెప్పేదేముంది. వాస్తవంచేత
 భగవానుని గుణాలు అనంతమైనవి. లక్షీదేవి ఎన్నివిధాలుగా వ్రాసిన

అథాపి యత్పాదనఖావన్మష్టం జగద్విరించోఽవహృత్పాన్వజాంభః,
 సేశం పునాత్యన్యతమో ముకుందాత్కైనామ లోకే భగవత్పదార్థః.
 యత్యానురక్తాన్మహాపైవ ధీరా వ్యపాహ్య దేహాదిషు సంగమూఢమే.
 వ్రజంతి తత్పారమహంస్యమంత్యం యన్మిన్నహంసోపశమస్త్వధర్మః.
 అహం హిపుష్టోఽర్య మణో భవద్ధిరావక్ష ఆత్మావగమోఽత్రయావాకా
 సభః పతంత్యాత్మనమం పతత్త్రి ఇన్ద్రభాసమం విష్ణుగతిం విచశ్చితః
 ఏకదా ధనురుద్యమ్య విచరన్మృగయాం వనే,
 మృగాసనుగతశ్శాంతస్తృషితః క్షుధితో భృశమ్.
 జలాశయమచక్షణః పృథివీశ తదాశృమమ్,
 దుర్య మునిమాసేనం శాంతం మీలితలోచనమ్.
 పృథుర్యదేంద్రియప్రాణమద్రుద్ధిముపారతమే,
 స్థానత్యయాత్పరం ప్రాప్తం బ్రహ్మభూతమవిక్రియమే.
 విప్రస్థజటాచ్ఛన్నం రౌరవేణాజినేన చ,
 విశుప్య త్తారుదకం తథాభూతమయాచత.
 ఆలఙ్ఘ్యతృణభూమ్యా దిరసంప్రాప్తస్త్వయాన్యతః,
 అవజ్ఞాతమివాత్మానం మస్యయాసచ్ఛుకోప హ.
 ఆయాతపుర్వస్సహసా క్షుత్ప్రద్యాపృద్ధితాత్మనః,
 బ్రాహ్మణం పృత్యభూద్యాజ్ఞో మత్సరో మన్యురేవ చ.

చినా వారినందరినీ విడచి శ్రీహరి పాదాలే సేవిస్తూ ఉంటుంది. శ్రీహరిపాదాలయందు బ్రహ్మచే సమర్పింప బడిన జలమే గంగా రూపంలో అవతరించింది. ఆజలమే సదాశివ సమేళంగా తీర్థభవనాలనూ పవిత్రం చేస్తున్నది. ఎవని పాదజల సంపర్కమాత్రంచేత సమస్తలోకాలూ పవిత్రమౌతున్నాయో ఆతడే భగవానుడగు శ్రీకృష్ణుడు. సర్వసంగ పరిత్యాగంచేసి పరమహంసగతిని పొందడమే మానవధర్మం. ధీరులాస్థితినే పొందుతారు. పక్షి తనశక్తికితగినట్లాకా శంఖం యెలా యెగురుతుందో అలానే విద్వాంసులు వారివారి శక్తుల ననుసరించి శ్రీకృష్ణలీలలు వర్ణిస్తూంటారు. అనంతములైన శ్రీకృష్ణ లీలల నెవడు సంపూర్ణంగా చెప్పగలడు. శ్రీకృష్ణుని అనుగ్రహం గురువుల కరుణ కారణంగా నేను విన్నదానిలో నాకు తెలిసినంతలో చెప్పగలిగినంత చెబుతాను వినండి.

న తు బ్రహ్మణుషేరంసే గతానుమురగం రుషా,
 వినిర్గచ్ఛథనుష్కృత్యా నిధాయ పురమాగతః,
 ఎష కిం నిభృతాశేషకరణో మిలితేక్షణః,
 మృషానమాధిరాహాన్వీత్కింను స్యాత్తత్తబంధుభిః,
 తస్య పుత్రోఽతితేజస్వి విహరన్ బాలకోఽర్భుకైః,
 రాజ్ఞామం ప్రాపితం తాతం శుశ్రావ తత్రేదమబ్రవీత్.
 అహో అధర్మః పాలనాం ఏహ్నిరబలిభుజామివ.
 స్యామిన్యమం యద్దాసానాం ద్వారపానాం శునామివ.
 బ్రాహ్మణైః క్షత్రబంధుర్తి గృహపాలో నిరూపితః,
 సకథం తద్గృహే ద్వార్వ్యూనభాండం భోక్తుమ్హతి.
 కృష్ణే గతే భగవతి శాస్త్ర్యుత్పథామివామ్.
 తస్మిన్నసేతూనద్యాహం శాన్తి పశ్యత మే బలిం.
 ఇత్యుక్త్యైరో క్షతామ్రాజే వయస్యాన్మహిళాకః.
 కౌశిక్యాపఉపన్పుశ్య వాగ్మజ్జం వినసర్జహ.
 ఇతో లంఘితమర్యాదం తక్షకస్సప్తమేఽహని,
 ధక్యతి నృకులాంగాం చోపితో మే తత్తద్రూపం.

ఒకనాడు పక్షిన్మహారాజు అరణ్యానికి వేటకు వెళ్లి లేళ్ళ
 గుంపును వెంటాడి అలసి పోయాడు. తుదకు ఆకలి దప్పికలు పీడించ
 సాగాయి. జలాశయమేమీ కనుపించలేదు. ఒక ఆశ్రమానికి వచ్చాడు.
 అది శమీకమహర్షి ఆశ్రమం. ఆయన ఇంద్రియాలను జయించి
 వాయువును బంధించి జాగ్రత్ స్వప్న సుషుప్త్య వస్థలకతీతుడై బ్రహ్మ
 నిష్ఠుడై సమాధిలో ఉన్నాడు. మహారాజున కక్కడ శ్రమణసనమేనా
 లభించలేదు. దాహపీడితుడైన రాజు మహర్షిని పిలిచి చూచాడు.
 ప్రయోజనం లేకపోయింది. ఆకలిపప్పికలచే పీడితమైన పరిశ్రీతులో
 యుక్తాయుక్త వివేకం నశించింది. ఋషి సమాధిలో ఉన్నాడా
 ఈమహారాజుతో నాకు పనేమని నిరాదరించాడా అనేసంశయంకలిగిన
 మహారాజు ఋషి నిరాదరించాడనే నిశ్చయానికి వచ్చి అక్కడున్న
 సర్పశవం ఆఋషి మెడలో పడవేసి తన రాజధానికి వెళ్లి పోయాడు.

శమీకఋషి కుమారుడు శృంగి. అతడు మహాతేజస్వీ సర్ప
 సమృద్ధాకావడంవల్ల ఆశ్రమంలో జరిగిన అక్రమంచూసి ఈమహారాజు

తతోఽభ్యేక్యాశ్రమం బాలో గళేనర్పకళేబరం,
 పితరం పితృ దుఃఖారో ముక్తకంతో రురోద హః.
 న వా అంగిరసో బ్రహ్మన్ శుశ్రావ నుతవిలాసనం,
 ఉన్మిల్య శనకైర్నేత్రే దృష్త్వా చాంసే మృతేరగం.
 విసృజ్య పుత్రం పప్రచ్ఛ పత్న కన్యాద్ధి రోదిహః
 కేన వా తే విప్రకృతమిత్కుక్తస్సస్యవే దయత్.
 నిశమ్య శప్తమతద్వం పరేంధ్రం న బ్రాహ్మణో నాత్మజమభ్యనందత్,
 అహో బతాంహో మహదజ్ఞ తే కృతమల్పీయసి ద్దోహ ఉరుర్దమోద్భుతః.
 న వై సృభిర్నరదేవం పరాఖ్యం సంమాతుమస్తస్యవిపక్వబుద్ధే,
 యక్షేజసా దుర్విషపేణ గుప్తా విందంతి భద్రాణ్యకుటేభయాః ప్రజాః.
 అలక్ష్మమాణే నరదేవనామ్ని రథాంగపాణావయమంగ లోకః,
 తథా హి చోరప్రచురో వినంక్యత్యరక్త్యమాణావిపరూధపత్నీజాతే.
 తదద్య నః పాపముపైత్య నస్యయం యన్నప్తనాథస్య వసారిర్విలుంపకాత్,
 పరస్పరం మున్తి శపన్తి వృంజతే పశూన్ ప్రయోఽర్థాః పురుషస్యవే జనాః.
 తదార్కధర్మశ్చ విలీయతే నృణాం వర్ణాశ్రమాచారముతస్త్రయీమయః,
 తతోఽర్థకామాభినివేశితాత్మనాం శునాం కపీనామివ వర్షనంకరః.

లనబడేవారు కాకులవలె బలిభోక్తలై కుక్కలవలె తపస్సుల ద్వారా
 పాలురుగా ఉండవలసినవారు. తపశ్శాలురు తమ తపోభంగం కలుగ
 కుండా ఉండటానికే యీ చక్రవర్తులను ధర్మశాసకులుగా నిర్ణయిం
 చారు. వారు ద్వారంలోనే ఉండాలికాని గృహంలో ప్రవేశించి యజ
 మాని పాత్రలో భుజించరాదు. శ్రీకృష్ణుడు అవతారం చాలించడంతో
 చక్రవర్తులు మర్యాద అతిక్రమించారు. వీరిని సమర్థుడైనవాడు దండించి
 తీరాలి. కనుక నేనీ మహారాజును ధండిస్తా ' నని ఆ శమీక పుత్రుడు
 కాశికీనదిలో స్నానంచేసి ఆచమించి వజ్రరూపమైన వాక్కుతో
 'నాతండ్రిని అవమానించిన మహారాజు నేటికి ఏడవరోజున తక్షక
 విషాగ్నికి ఆహుతి యగుగాక' - యని శపించి తండ్రి దగ్గరకు వచ్చి
 అమృతసర్పంచూచి గట్టిగా యేడవడం ప్రారంభించాడు. శమీకమహర్షి
 సమాధినుండిలేచి తనమెడలోఉన్న మృతసర్పం తీసి కుమారా! ఎందు
 కేడుస్తూన్నావు. నిన్నవరేంచేశారు - అని అడిగి కుమారునివల్ల
 మృత్యంతం అంతా తెలిసికొని అరే మూర్ఖా! యెంతపాపంచేశావు.

ధర్మపాలో నరపతిన్నతు నమాడ్చుపొచ్చువా,
 సౌజన్యహాభాగవతో రాజన్విత్యమేధయాల్.
 పుత్రప్రభుమయుతో దీని నైవాన్మచ్ఛాపమర్తతి,
 అపాపేషు న్యభ్యుత్థేషు బాలేనాపకృదుద్దిసా.
 పాపం కృతం యద్భగవాన్ నవాత్మా కంతుమర్హతి,
 తిరస్కృతో విప్రలిప్తాశ్శుప్తాః క్షిప్తాహతా అపి.
 నాన్య తత్ప్రతికర్షంతి తప్సుక్తాః ప్రభవేఽపి హి.
 ఇతి పుత్రకృతాహేన సోఽనుతప్తా మహామనసా.
 స్వయం విప్రకృతో గాఙ్గా నైవామం తదచింతయత్,
 ప్రియశస్సాదవో లోకే పరైర్వంద్యేషు యోజితాః.
 న వ్యవంతి న హృష్యంతి యత అత్మా గుణాశ్శయః.

సామాన్యదోషానికి చక్రవర్తికి మరణ దండన విధిస్తావా? తెలిసీ
 తెలియని బుద్ధితో నువ్వా శిక్షించడం? భగవత్స్వరూపుడైన చక్రవర్తిని
 నువ్వు దండింపవచ్చా? మహారాజులేకపోతే దేశం అరాచకమై పోదా?
 ధర్మం నశించిపోదా? రాజులేని దేశంలో బలవంతులు బలహీనుల్ని
 హింసిస్తారు. వైదిక కర్మలకు స్థానం పోతుంది. స్త్రీల సౌశీల్యానికి హామీ
 ఉండదు. దేశం అంతా అస్తవ్యస్తమై పోతుండే! ఎంత ప్రమాదం
 తీసుకు వచ్చావు - అని మమారుని అనేకరీతులుగా మందలించి భగవాన్,
 బాల్యావస్థలో యుక్తాయుక్త వివేకంలేకుండా నామమారుడు చేసిన తప్పు
 మన్నింతువుగాక - అని భగవంతుని ప్రార్థించాడేకాని శమీక
 మహర్షి పరీక్షిన్మహారాజుపై అగ్రహించలేదు. ఇతరులవల్ల కలిగే
 మానావమానాలూ సుఖదుఃఖాలూ ఆనందంగా అనుభవిస్తారేగాని
 తిరిగి అవకారం తలపెట్టరు. - కనుకనే వారిని మహాత్ములన్నారు.
 అందులో శమీక మహర్షి అగ్రశ్రేణికి చెందినవాడూ గుణములకంటే
 ఆత్మపరమైనదని తెలిసినవాడు.

మహిపతిస్వధ తత్కర్మ గర్హం విచింతయ న్నాత్మకృతం సుదుర్మనః,
 అహో మయా నీచ మనార్యవత్కృతం నిరాగని బ్రహ్మణీ గూఢతేజసి.
 ధ్రువం తతో మే కృతదేవహేళనాద్ధురత్యయవ్యవసం నాతిదీర్ఘత్,
 తదస్తు కామం హ్యమనిష్కృతాయ మే యథా న కుర్యాం పునరేవమథా.
 అద్యైవ రాజ్యం బలమ్బుద్ధికోశం ప్రకోపిత బ్రహ్మకులానలో మే,
 దహత్వభద్రస్య పునర్న మేఽభూత్ పాపీయసీ ఛిద్విజదేవగోభ్యః.
 సంవితయన్నిత్యమథాశృణోద్యథా మునేస్సుతేక్తే నిర్వృతస్తక్షకాఖ్యాత్,
 న సాధు మేనే న చిరేణ తక్షకానలం పృనక్తస్య విరక్తికారణమ్.
 అథో విహయేమమముం చ లోకౌ విమర్శితా హేయతయా పురస్తాత్,
 కృష్ణాంఘ్రిసేవామభిమన్యమాన ఉపావిశక్త్రాయమమర్త్యనద్యామ్.
 యా వై లనచ్ఛ్రితులసీవివిశ్యకృష్ణాంఘ్రిరేణ్వభ్యధికాంబునేత్రి,
 పునాతి లోకా సుభయత్య సేశాన్ కస్తాం న సేవేత్ మరివ్యమాణః.
 ఇతి త్వవచ్ఛిద్య న పాండవేయః ప్రియోపవేశం పృతి విష్ణువద్యామ్,
 దధ్యే ముకుందాంఘ్రి మనన్యభావో మునివ్యతే ముక్తనమస్తనంగః.
 తతోవజగ్ముర్భువనం పునానా మహాసుభావా మునయస్సశిష్యాః,
 ప్రియేణ తిర్థాభిగమాపదేతైః స్వయం హ తిర్థాని పునంతి సంతః.

పరీక్షిన్మహారాజ హ స్తినాపురంచేరి నిరపరాధియైన తపశ్శాలిని
 అవమానించినందులకై పరితపించి పశ్చాత్తాపంతో ఎంత తపస్స
 చేశాను. అనార్యులు చేసేవని చేశాను గాని ఆర్యసమ్మతమైన పని
 చేయలేదు. నా తాత తండ్రి లేగో బ్రాహ్మణులను దేవతలవలె
 పూజించారో ఆవంశంలో పుట్టి కూడా బ్రాహ్మణావమానం చేశాను.
 నా అపరాధం నన్నే కాకుండా రాజ్యాన్ని కూడా విధ్వంసంచేస్తుం
 దేమో. బ్రాహ్మణ కోపాన్ని దేనిని భస్మంచేయ్యలేదు! నాకీ పాప
 బుద్ధి యెందుకు కలిగింది. విప్రబాలుని శాపంచే నేను తక్షక ద్రష్టుడనై
 మరణించవలసిందే. దానికి తిరుగులేదు. సరే నేను విచారించడానికి
 ఆలోచించడానికి సమయం కాదు. సంసారాసక్తుడనైన నాకు యీముషి
 శాపం జ్ఞానాన్ని కలిగించింది. మరణం తప్పదనే దృఢసంకల్పంతో
 రాజ్యం జనమేజయుని కిచ్చి సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసి ఇహముత్ర
 భోగాసక్తినివీడి శీకృష్ణ పాదోద్భవ సర్వపాపాపహరీయైన గంగను చేరి

అతిర్వనిష్ఠశ్చైవనశ్శరవ్యాసరిష్టనేమి ర్భృగురంగిరాశ్చ,
పరాశరో గాఢిమతోఽథ రామ ఉచథ్య ఇంద్రశ్రమదేభ్యవాహా.
మేధాతిషిక్షేవః ఆర్తిషేతో భరద్వాజో గౌతమః పిప్పలాదః,
మైత్రేయ జౌర్వః కవషః కుంభయోనిర్ద్వైపాయనో భగవాన్నారవశ్చ.

అన్యే చ దేవస్త్వ బ్రహ్మర్షిపర్యా రాజర్షిపర్యా ఆచూషాదయశ్చ,
నానార్థేయపరమాంస్తాన్ నమేతా నభ్యర్చ్య రాజా శిరసా వవందే.
సుఖోపవిష్టేష్టవ తేషు భూయః కృతప్రణామః స్వవిక్రింతం యతః,
విజ్ఞాపయామాన వివిక్తచేతా ఉపస్థితోఽగ్రేఽభిగృహతపాజీ.
అహో వయం ధన్యతమా నృపాణాం మహత్తమానుగృహణయశీహః,
రాజ్ఞాం కులం బ్రాహ్మణపావశోచాద్దూరాప్విస్మయం ఐత గర్వకర్మ.
తస్యైవ మేఽమన్య పరావరో వ్యాసక్రచిత్తన్య గృహేష్టచిక్షేమ,
నిర్వేదమూలో ద్విజశాపహసో యత్ర ప్రసక్తే భయమాను ధర్మే.
తం మోషయాతం ప్రతియంతు విషాః గంగా చ చేపే ధృతవిత్తమశే,
ద్విజోపన్మృష్టః కుహకస్తకకాభ్యో చకత్కలం గాయత విష్టగాహా.

ఆమరణ నిరశనవ్రతంతో గంగాతీరంలో కూర్చుని శ్రీకృష్ణ పర
బ్రహ్మనే ధ్యానిస్తూ కృష్ణ నామాన్నే స్మరిస్తున్నాడు.

తీర్థములను తీర్థభూతం చెయ్యగల అనేకులైన మహర్షు లీ
వృత్తాంతం గ్రహించి “ఆహా కాలవైపరీత్యం కలికాలంలో కృతయుగ
ధర్మాన్ని స్థాపించిన పరీక్షిత్తు నేటి కేదవనాడు తక్షక విశాగ్ని జ్వాలల
కాహుతి అవుతాడు.” అనే పిడుగువంటివార్త తెలిసిన వెంటనే గంగా
తీరానికి పయనించారు. అందులో అత్రివశిష్ట చ్యవన శరద్వాక అరిష్టనేమి
భృగు అంగిరస పరశురామ పరాశర విశ్వమిత్ర ఉత్తన్య ఇంద్ర
ప్రమద ఇభ్యవాహ మేధాతిథి దేవతల ఆర్తిషేణ భారద్వాజ గౌతమ
పిప్పలాద మైత్రేయ కవష జౌర్వ అగర్వ వ్యాస నారదాదులంతా
ఉన్నారు. వారందరికీ మహారాజు యశోచితంగా సత్కరించి పాదాభి
వందనం చేసి చెప్తున్నాడు.

మహాత్ములారా! నేను ధన్యుడను. ఇందరు మహానుభావుల
దర్శనం ఏకకాలంలో చెయ్యకలిగాను. స్వహిస్సిద్ధంగా మహారాజులు

పునశ్చ భూయాద్భగవత్కనంతో రతిప్రసంగశ్చ తదాశ్రయేషు,
 మహత్సు యాం యాచుపయామి నృప్తిం ధైత్యస్త్రు సర్వత్య సమోద్విజేభ్యః.
 ఇతి నృ రాజా వ్యవసాయయుక్తః ప్యాచీనసూతేషు కుశేషు ధీరః,
 ఉదమ్ముఖో దక్షిణకాల ఆస్త్రే సముద్యుపత్స్యాన్వ్యసితస్తనభారః.
 ఏవం తు తస్మిన్నరదేవదేవే ప్యామోపవిష్టే వివి దేవసంఘాః,
 ప్రశస్య భూమా వ్యకిరస్రసూనైర్ముదా ముహుష్టందుభయశ్చ నేదుః.
 మహాష్టయస్తం సముపాగతాయే ప్రశస్య సాధ్విత్కనుమోవహూనాః,
 ఊచుః ప్రజానుగృహశీలసారా యదుత్తమశ్లోకగుణానురూపమై.
 న నా ఇదం రాజద్వివర్తచిత్రం భవత్సుకృష్టం సమసువ్యతేషు,
 యోఽధ్యాసనం రాజకిరీటజుష్టం సద్యో జహుర్భుగవత్పార్శ్వకామూః.
 సర్వే వయం తావదిహస్మ హేఽద్య కళేబరం యావదస్థా విహాయ,
 తోకం పరం విరజన్తం విగోకం యా న్యత్యయం భాగవతప్రధానః.
 అశృత్య తదృపితచః పరీక్షిత్పుషం మధుమ్యధురచావ్యభీకం,
 అభిషత్తేనాపిభిసంధ్య యుక్తం కుశూషమూషాశ్చరితాని విస్తోః.
 సమాగతాస్తర్వత ఏవ సర్వే వేదా యథా మూర్తిపరాస్త్రి వృష్టే,
 వేదసాధవా ముత్ర చ కశ్చనార్థ ముతే సరానుగృహమాత్మశీలమై.

నిందిత కర్మలు చెయ్యడంవల్ల బ్రాహ్మణులు పాదప్రక్షాళన చేసే అర్హత
 కూడా లేకుండా పోతారు. అల్లాకాకుండా రాజవంశంలో పుట్టినా
 సామ్రాట్టునై యున్నా విప్రశాపం కారణంగా దేహగేహాదులందు
 ఆసక్తి విడచాను. ఇహపర భోగాలు కూడా తుచ్ఛంగా గోచరిస్తు
 న్నాయి. నేను ఇప్పుడు శ్రీకృష్ణ చరణారవింశ ధ్యానం వినా వేరు
 దృష్టిలో లేను. మహర్షులారా! కరుణించి నాకు కృష్ణకథామృతం విని
 పించండి. హరికథలు వింటే భగవద్భక్తి కలుగుతుందని విశ్వసిస్తున్నాను.
 నాకు రోజుల్లోనే మరణం సిద్ధాంతమైపోయింది. కనుక శ్రీకృష్ణలీలలు
 విని మోక్షం పొందుతాను. నాకు భక్తి వృద్ధిచందేలా ఆశీర్వాదించి
 మోక్ష హేతుభూతమైన హరి కథ విని పించండి - అని మహర్షులను
 అడిగాడు.

గంగకు దక్షిణతీరంలో పూర్వార్థమైన కుశాసనం అదిష్ఠించి
 సర్వసంగ శరిత్యాగియై అమరణ నిరశన ప్రత్యక్షుడైన సామ్రాట్టువై

తతశ్చైవః పృచ్ఛ్యమిమం హి వృచ్ఛే వినృభ్య విషా ఇతికృత్యతాయామ్,
సర్వాత్మనా మ్రియమానైశ్చ కృత్యం శుద్ధం చ తత్యామ్యకతాభియుక్తాః.
తత్యాగమద్వగవాః వ్యాసపుత్రో యదృచ్ఛయా గామటమానోఽనసేక్షః,
అలక్ష్మ్యలింగో నిజలాభతుష్టో వృతశ్చ బాలైరవభూతవేషః.

తం ద్వ్యష్టవర్షం సుకుమారపాదకరో రుబాహ్వానకపోలిగాత్యమ్,
చార్యాయతాక్షిన్ననతుల్యకర్ణ నుభ్యావననం కంబుసు జాతకంఠమ్.
నిగూడజత్సంగ పృథుతుంగవక్షనమావర్తనాభిం వళివల్లూదరం చ,
దిగంబరం, వక్రవిక్రీర్ణకేశం ప్రలంబబాహుం స్వమౌత్తమాభమ్.
శ్యామం నచాపిచ్యవయోంగలక్ష్మ్య ప్రజాం మనోజ్ఞం రుచిరం నృయేన,
ప్రకృత్యుత్థితాస్త్రే మునయస్సాప్తననేభ్యస్తల్లక్షణజ్ఞా అపి గూఢవర్చనం.
స విష్ణురాజోఽతథయ ఆగతాయ తస్మై నవర్యాం శిరసా జహర,
తతో నివృత్తాః హ్యుబుధాస్త్రయోఽర్చకా మహనసే సోపవిచేక పూజితః.
స సంవృతస్తత్ర మహస్సుహృయసాం బ్రహ్మర్షి చాఖ్యై సురర్షిసంఘైః,
వ్యరోచకాలం యోవాన్యకేందుర్గహర్వతాచానికరైః పరీతః.
ప్రకాంత మాసినమకుంకమేదనం మునిం నృపా బాగవతోఽభ్యుపేత్య,

ప్రణమ్య మూర్ధ్నావహితః కృతాంజలిర్బ్రాహ్మణి సూనుతయా న్యవృచ్ఛత్,
దేవతలు పుష్పవృష్టి కురిపించారు. పరీక్షిత్రయొక్క నిశ్చితాభిప్రాయం
చూసి మహర్షులు ఆనందించి శుభవాక్యాలు పలుకుతూ మహారాజా
సమస్త దేశాధీశులు కప్పాలుకడుతూ నతమస్తకులై సేవిస్తూంటే
చతుస్సముద్ర వేలావలయిత భూమండలాన్ని పాలించే మహారాజులై
యుండి తుణకాలంలో సర్వభోగాలనూ స్వప్రేక్ష్యర్యాలనూ ఇహలోక
పరలోకాలనూ తృణించి మహావైరాగ్యం పొందకలిగిన నీజన్మ ధన్య
మైనది. నీవు జన్మతః కృష్ణ భవ్యుడవు. కనక సీత ధైర్యస్థైర్యాలుకలిగాయి.
అన్నీ పరిత్యజించ కలిగావు. నువ్వు వైకుంఠధామాన్ని పొందేటంతవరకూ
మేము ఇక్కడనే ఉంటాము. నీమనోవాంఛ నెరవేరుతుంది- అన్నారు
మహర్షులు.

మీరు అనేక ప్రాంతాలనుండి ఇక్కడకు వచ్చారు. సత్య
లోకంలో మూర్తివంతములై ఉన్న వేదాలతో సమానులు. మీకు
పరోపకార వాంఛ వినా రెండో కోర్కెయే ఉండదు. మీలో మీ
రాలించింది నాకు మోక్షమార్గం ఉపదేశించండి. జీవుడు సర్వకాలము
లందూ సర్వవిధములచేత ఏమి చేస్తూ ఉండాలి? స్వల్పకాలంలో

అహో అద్య వయం బ్రహ్మన్ సత్సేవ్యాః క్షత్రబంధవః,
 కృపయాఽతిథి రూపేణ భవద్విస్తీర్ణకాః కృతాః.
 యేషాం సంస్కరణా త్పుంసాం నద్యశ్చుద్ధ్యంతి వై గృహః,
 కిం పున ర్దర్శన స్పర్శపాదశౌచాననాదిభిః.
 సాన్నిధ్యాత్తే మహాయోగిన్నాతకాని మహాంత్యపి,
 నద్యో నశ్యంతి వై పుంసాం విష్ణోరివ సురేతరాః.
 అపి మే భగవాన్ ప్రీతిః కృష్ణః పాండుసుతః ప్రియః,
 వైత్యస్య సేయప్రీత్యర్థం తద్భోత్రస్యాత్తబాంధవః,
 అన్యథా తేఽద్యక్షగతేర్దర్శనం సః కథం నృణామ్.
 నితరాం మ్రియమాణానాం సంసిద్ధస్య వనియసః.
 ఉతః పృచ్ఛామి సంశ్లిష్ఠం యోగినాం పరమం గురుమ్,
 పురుషస్యేహ యత్కార్యం మ్రియమానస్య సర్వదా.
 యచ్చోతవ్యమథో జప్యం యత్కర్తవ్యం నృభిః ప్రభో,
 నృర్తవ్య భజనియం వా బ్రూహి యద్వా విపర్యయమ్.
 నూనం భగవతో బ్రహ్మణ గృహేషు గృహమేఘినామ్,
 న లక్ష్మణే హ్యవస్థానమపి గోదోహనం క్షృణోత్.
 ఏవమాఖ్యతః పృష్ఠస్య రాజ్ఞాశ్శక్త్యా గిరా,
 ప్రత్యభాషత ధర్మజ్ఞో భగవాన్పాదరాయణిః.

మరణం కలిగేవాని కర్తవ్యం ఏమిటి: సవిస్తరంగా నాకు వినిపించండి.
 అని పరీక్షిస్తూహారాజు ఆమహర్షుల నడుగుతూ ఉన్న సమయానికి
 వ్యాసపుత్రుడైన శ్రీశుకుడు ఆప్రదేశానికి వచ్చాడు.

శ్రీశుకుని యాదు వణ్ణాశ్రమ భర్తాలకు సంబంధించిన బాహ్య
 చిహ్నాలులేమీలేవు. ఆత్మానంగాను భూతికలవాడు. పిల్లలూ స్త్రీలూ
 ఆయనను చుట్టిముట్టి ఉంటారు. పదహారు సంవత్సరాలవయస్సు.
 సుందరమూ సుఖమారము అయిన అవయవాలు. విశాలములైన
 నేత్రాలూ యెత్తైన నాసిక సమానమైన చెవులు. విల్లుతోసమానమైన
 కనుబొమలు శంఖంవంటి కంఠం, విశాలమైన ఫాలభాగం. వక్షస్థలం
 కలిగి దిగంబరుడై, అపర శివుణ్ణవలె వచ్చిన శ్రీశుకుని చూడటంతోనే
 విజ్ఞులైన ఋషులందరూ లేచి నమస్కరించారు.

పరీక్షీస్త్యహారాజు కూడా అతిథి రూపంలో వచ్చిన శ్రీశుక్లశర్మ. అర్ఘ్యపాద్యాదులతో పూజించాడు. ఇదంతాచూచిన స్త్రీలు ఆతడు మహాత్ముడనిగుర్తించి వెనుతిరిగి పోయారు. శ్రీశుకయోగి సభామధ్యంలో ఉత్తమాసీనుడైన వెనుక మహాస్థలందరూ శుకునికి నలువక్కలా ఆసీనులయ్యారు. గ్రహసక్షతాదుల మధ్యనున్న చంద్రునివలె శోభిస్తున్నాడు శుకయోగింద్రుడు. శాంతిచిత్తుడై సుఖాననాన్ని అభిష్టించిన శుకయోగిని సమీపించి పరీక్షీస్త్యహారాజు సమర్థురించి మఘరస్వరంతో ఇలాఅడిగాడు.

శుకయోగీంద్రా! అసరాధినైన క్షత్రియుడను. అయినా నేను ధన్యుడనే యేమందువా? ఇందరు సత్పురుషుల మధ్య దేహత్యాగం చేసే అవకాశం నాకే లభించింది. ఆందులో నీవర్చనం కేవలం మోక్షప్రదమైనది. తమవంటి మహాత్ములవాదాలు కడిగి అపవిత్రోదకం తీరస్థానంధరించి మీరాకాశనాలిచ్చి పూజించడంకంటే జన్మకు కావలసిన దేమింది. పాండవుల వంశంలో పుట్టడంవల్ల నాకీ మహాద్భాగ్యం కలిగింది. పాండవులకు మిత్రుడు కావడంవల్ల కృష్ణునకు నాయుం దనుగ్రహంఉంది. కురు వంశవివర్ధనుడైన వ్యాసపుత్రుడనగుట మీకు నాయుందనుగ్రహం ఉండాలి. కనక నాయుండు కరుణితుడై పరానవధర్మం చెప్తూ మరణం ఆసన్నమైన వాని కర్తవ్యంకూడా చెప్పండి. మానవుడేమి వినాలి? ఎవరిని సేవించాలి. ఎవని నామాన్ని స్మరించాలి. ఎవరిని త్యజించాలి. చేయకూడని పనులేవి. కీఘ్రంగా మోక్షంపొందాలంటే యేమిచేస్తూంటే చెప్పగల సమర్థుడవు నువ్వే. నీవర్చనం దుర్లభం. గోదోహన కాలాన్ని అతిక్రమించి గృహస్తుల యిండ్లలో ఉండనివాడవు, ఐనా నన్ను అనుగ్రహించి నాకు మోక్షమార్గం ఉపదేశింపు మని ప్రార్థించిన పరీక్షీస్త్యహారాజుకు శ్రీశుకుడు భాగవత ధర్మం వినిపింప సంసిద్ధుడై నాడని సూత మహర్షి శౌనకాదులకు చెప్పి సంధ్యాకృత్యములకై లేచాడు.

వేదవ్యాస మహర్షి ప్రోక్షమైన మహాభాగవతానికి
ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానాను వాదంతో ప్రథమస్కంధము.

శ్రీ మద్భాగవతం

ద్వితీయ స్కంధము

పరీయాసేష తే ప్రశ్నః కృతో లోకహితో నృప,
అత్కవిత్సంమతః పుంసాం శ్రోతవ్యాధిమ యః పరః.
శ్రోతవ్యాధీనిరాజేంద్ర నృజాం సంతి సహస్రశః,
అపశ్యతామాత్మతత్త్వం గృహేషు గృహమేఢినామ్.
నిద్రయా ద్రావితే నత్రం వ్యవాయేన నవం వయః,
ఏవా చాత్మహయా రాజన్ముటుంబభరణేన చ.
దేహవత్కళత్యాదిష్యత్సైన్యేష్యవత్సృషి,
తేహింప్రమత్తేనీచనం వశ్యన్నది స పశ్యతి.
తస్మాద్భారతనర్మాత్మా భగవాన్ హరిరీశ్వరః,
గోతవ్యః కిర్తితవ్యశ్చస్త్యస్తవ్యశ్చే చ్చుతాభవమ్.

పరీక్షీన్మహారాజా! లోకహితార్థం సేవసిగిన ప్రశ్న ఉత్తమ
మైనది. మనుష్యులకు వినుటకూ స్మరించడానికి జ్ఞాపకం ఉంచుకొను
టకూయింతకంటె శ్రేష్ఠమైనదిలేదు. ఈప్రశ్న కాత్మజ్ఞానులొనందిస్తాడు.
మహారాజా! సంసారి గృహకృత్యాల్లో పడి తన్నుతానే మరచిపోతాడు.
స్రవించ సంబంధమైన మాటలతో కాలం వ్యర్థం చేస్తాడు. చాత్రినిద్ర
స్త్రీసంగాలతోనూ పగలు ధనార్జనాదులతోనూ వాని ఆయువు గడచి
పోతుంది. సంసారంలో సన్నిహితులనుకొనే పుత్ర కళత్ర శరీరాలు
కూడా అసత్యములే. కాని పురుషుడు రాత్రింబవళ్లు మృత్యువు ముంగి
వేస్తూన్నా అశాశత్వమనుకోడు. మహారాజా! సర్వాత్ముడైన
శ్రీకృష్ణుని లీలాచరిత్రల నెవడు వింటాడో వాడే సుఖం పొంద కలుగు
తాడు. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాలవల్ల మరణ సమయంలో భగవంతుడు
జ్ఞాపకం ఉంటాడు. నిర్గుణమందే రమిస్తూ విధినిషేధాల కతీతులై
చరించే మహర్షులుకూడా శ్రీహరి లీలా కథనంలో ఆనందిస్తూ

ఏతావాక్ సౌఖ్యయోగాభ్యాంస్వవర్మపరినిష్ఠయా,
 జన్మరాభః పరః పుంసామంతే నారాయణస్మృతిః.
 ప్రియేణ మునయో రాజన్నివృత్తా విధినిషేధతః,
 నైర్గుణ్యస్థా రమంతే నృ గుణానుకథనే హరేః.
 ఇదం భాగవతం నామపురాణం బ్రహ్మసంమితమ్,
 అచితవాక్ ద్వాపరాదౌ పితౄర్వైపాయనాదహమ్.
 పరినిష్ఠాఽపి నైర్గుణ్యో హ్యుత్తమశ్లోకలీలయా,
 గృహేతచేతా రాజర్షిభ్యాం యవధీతవాక్.
 తదహం తేఽభిధాస్యామి మహాపారుషకో భవాక్,
 యత్య శృష్టధతామాసు స్యాన్ముకుందే మతిస్సతి.
 ఏతన్నిర్విద్యమానానా మిచ్ఛతామకుతోభయమ్,
 యోగినాం నృపనిర్జితం హరేర్నామానుగీర్తనమ్,
 కిం పృథుతస్య బహుభిః పరోక్షైర్దాయనైరిహ,
 వరం ముహూర్తం విదితం ముఖతే శ్రేయసే యతః.

ఉంటారు. ద్వాపరాంతలో వేదరూపమైన భాగవతతత్త్వం కృష్ణుడై
 పాయనునివల్ల నేను విన్నాను. నేను బ్రహ్మనిష్ఠుడనై కూడా కృష్ణలీలా
 రూపమైన భాగవతాధ్యయనం చేశానంటే అగ్రంభమంటే ఆనందం
 ఉన్నదో అలోచించు. బ్రహ్మనిష్ఠుల హృదయాల నాకర్నించే భాగవతం
 వినిపిస్తాను విను. దానివల్ల సర్వమానవ ధర్మానూ అర్థమై నిరతి
 శయానందం పొందకలుగుతావు. మోక్షమార్గం విడిచి పశుపక్ష్యాదుల
 వలె చిరకాలం జీవించడం కంటే భాగవతకథాశ్రవణంచేస్తూ శ్రీకృష్ణ
 నామాన్ని సంకీర్తనం చేసుకుంటూ ఊణం బ్రతికినా చాలు. రాజర్షి యైన
 ఖట్వాంగుడు మృత్యువు సమీపించినది తెలిసికొని రెండు గడియలలో
 సర్వసంగాలనూ త్యజించి మోక్షాన్ని పొందాడు. నీకు ఆయుర్దాయం
 ఉన్నప్పుడు మోక్షం పొందడానికి సందేహం లేదు. మరణకాలం సమీ
 పించి నప్పుడేంచెయ్యాలో అన్నీ చెప్తున్నాను చెయ్యి. నీకు తప్పక
 మోక్షం లభిస్తుంది. వైరాగ్యమనేక త్రితో అహంకార మమకారాలు
 సరికెయ్యాలి. ధైర్యంతో గృహాన్ని వదలి పవిత్రతీర్థం చేరి స్నానంచేసి
 ఏకాంత ప్రదేశంలో ఆసీనుడై “అ” కార “మ” కార “ఉ” కారాత్మక

ఇట్టొంగే నామ రాజర్థిరాత్వయత్నాపిహాయుషే,
 ముహూర్తార్థమృత్యుజ్ఞ గతవాసభయం హరిమ్.
 ఉచ త్తేతర్థై కౌరవ్య సప్తాహం జీవితావధి,
 ఇవకల్పయ తత్సర్వం యత్నావత్సంపరాయణమ్,
 అంతకాలే తు పురుష ఆగతే గతసాధ్వసః,
 ఛింద్యావసంగగస్త్రోతా స్పృహం కేహే వ యోఒను తం,
 స్పృహస్త్రచ్యుతతో దీరః పుణ్యతీర్థజరాప్తతః
 కుచో విచిత్త ఆవరో వినివత్కల్పిరావనః.
 అభ్యసేష్యసా కుక్షం త్రిపుష్యుహ్యక్షరం సవమ్,
 మదో యత్పక్షితకాస్తా బృహ్మవీజమనుస్మరన్.
 నియచ్ఛేష్టిత మేవ్యోఒజాన్మనసా యస్థిసారఫి,
 వినః కర్మవిరాక్షుప్తం కుభారే ఛారయేత్ప్రియా.
 తత్త్రైకానయకం వ్యాధేఃపృష్ఠ చ్ఛిన్నేన చేతరా,
 మదో నిర్విచయం యుంక్తై తతః కించన స స్మరేత్.

క్రిత ప్రణవం జపించాలి. ప్రాణవాయువును బంధించి మనస్సును
 పంజీలో ఉంచుకొని మనోబుద్ధులను ఏకంచేసి ఇంద్రియాలను అంతి
 ర్ముఖం చేసికొని వాసనాజనితములైన విషయములందు విముఖుడై
 శ్రీహరియొక్క శ్రీవిగ్రహాన్నే మనస్సులో బంధించి ధ్యానించాలి.
 ధ్యానసమయంలో రజోగుణం చేత విశీర్ఘంకానీ తమోగుణంచేత
 సూక్ష్మంకానీ కలిగితే అధైర్యపడకూడదు. యోగధారణచే ఆరెండు
 గుణాలూ ననించుకోతాయి. ధారణ స్థిరమైనప్పుడు భగవంతుని దర్శనం
 కలుగుతుంది. దానివల్ల భక్తిస్థిరమైపోతుంది - అని చెప్పుతూంటే
 పక్షిన్నహాళా శుకయోగీంద్రా! ఏసాధనంచే ధారణ సిద్ధిస్తుంది.
 నీవస్తువునందు ధారణ ఉంచాలి. శీఘ్రంగా మనోమాలిన్యం నశించి
 పోవడానికి మార్గమేమిటి? సవిస్తరంగా చెప్పండి - అని అడిగాడు.

మహారాజా! ఆసనం శ్వాస ఆసక్తి ఇంద్రియాలను జయించడం
 బుద్ధివ్యాధిగా మనస్సును భగవంతుని స్థూల రూపంలో ప్రవేశపెట్టడం
 సాధన సాధనాలు. కార్మరూపమైన విశ్వమూ అవిశ్వంలో యిష్టము
 కల్గిన ముందు రాబోయేవి అన్నీకూడా భగవంతుని స్థూలరూపమే.

పదం తత్పరమం విష్ణోర్మనో యత్య ప్యసీదతి,
 రజస్తమోభ్యామాక్షిప్తం విమూఢం మన ఆత్మనః.
 యచ్చేద్ధారణయా ధీరో హంతి యా తత్కృతం మలమ్,
 యస్యాం సంధార్యమాణాయాం యోగినో భక్తిలక్షణః,
 అశు సంపద్యతే యోగ అశ్యయం భద్రమీక్షతః.
 యథా సంధార్యతే బ్రహ్మన్ ధారణా యత్య సంమతా,
 యాదృశీ వా హరేదాశు పురుషస్య మనోమలమ్.
 జితాననో జితశ్వాసో జితనంగో జితేంద్రియః,
 స్థూలే భగవతో రూపేమన స్సంధారయేద్ధియా.
 విషయస్తస్య దేహోఽయం స్థవిష్టస్య స్థవీయసామ్,
 యత్కేదం దృశ్యతే విశ్వం భూతం భవ్యం భవచ్ఛ సత్.
 అండకోశే శరీరేఽన్మిత్రా నస్తావరణనంయుతే,
 వైరాజః పురుషోఽయోఽసా భగవాన్ధారణాశ్శయః.
 పాతాళమేతస్య హి పాదమూలం పతంతి పాప్తప్యపదే రసాతలమ్,

అదే విరాట్స్వరూపము. జల అగ్ని వాయురాకాశములూ ప్రకృతీ
 మహత్తత్వమూ అహంకారమూ యీ ఏడు ఆవరణలచే వ్యాప్తమైన
 బ్రహ్మాండ శరీరమందున్నవాడే విరాట్పురుషుడు. ఆతడే ధారణకు
 యోగ్యుడు. తత్త్వవేత్తలు ఆపురుషుని రూపం యిలావర్ణిస్తారు.
 పాతాళం పాదతలం. రసాతలం పార్శ్వభాగం. రెండుగుల్ఫములు మహా
 తలమే. జంఘలు తలాతలం. సుతలం జానుభాగం. అతల వితలాలు
 ఊరుభాగాలు. మహీతలం పొత్తికడుపు. ఆకాశమే నాభి. స్వర్గలోకం
 వక్షస్థలం. కంఠం మహర్లోకం. జనోలోకం ముఖం. తపోలోకం లలాటం.
 సహస్ర శిరస్సులుగల భగవానుని శిరోభాగమే సత్యలోకం. దేవతలే
 భుజాలు. దిక్కులే చెవులూ శబ్దమూ శ్రవణేంద్రియమూ కూడా.
 అశ్వినీకుమారులే నాసికలు. గంధమే ధూణేంద్రియము. అగ్నిహో
 త్రుడే ముఖం. ద్యులోకం నేత్రాలు. సూర్యుడే చూచే శక్తి. రాత్రి
 బవళ్లు రెప్పలు. భూవిలాసమే బ్రహ్మలోకం. జలమే తాలుభాగం.
 రసమే జిహ్వేంద్రియం. వేదములే బ్రహ్మరంధ్రం. యముడు కోరలు.
 స్నేహకళలు పలువరస. భగవానుని మహామాయ చిరునవ్వు.

మహాతలం విశ్వస్పృజోఽథ గుచ్ఛో తలాతలం వైపురుషన్య జంఘే.
 ద్వే జానుః సుతలం విశ్వమూరేహరుద్భయం వితలం చాతలం చ,
 మహాతలం తజ్జమనం మహావతే సభస్తలం నాభినరో గృణంతి.
 ఉరస్తలం జ్యోతిరసిక మన్యగ్గీవా మహద్వదనం వైజ్ఞోఽన్య,
 తపో లలాటం విదురాదిపుంసన్యత్కంతుశ్చ ధౌతినహస్య శీర్షః.
 ఇంద్రాదయో బాహవ ఆహురుప్యాకర్ణా దిశః శోత్యమముష్యశ్శ్చైః,
 నానత్కదస్థావరమన్యనాసే ఘోషోఽన్యగంధో ముఖమగ్నిరిష్టః.
 ద్యౌరక్షితే చ పరభూత్పతంగః పక్ష్యాదివిష్టోరహసి ఉభేన్య,
 తద్భూవిజృంభః పరమేష్ఠిధిష్ఠ్యమాపోఽన్య తాలారస ఏవచిహ్వ.
 ఛందాన్యనంతన్య శిరోగృణంతిదంష్ట్రా యమప్పేహకా ద్విజాని,
 హస్తా జనోన్మాదకరీ చ హయా దురంతనగ్నో యదహంగమోక్షః.
 ద్విదేత్రరోష్ణోఽఛర ఏవ లోభో ధర్మస్తనోఽదర్మపదశ్చవృక్షః,
 కన్తన్య మేత్యం వృషజౌచమిత్రౌ కుశిన్యముద్యాగిరయోఽస్త్రినంఘా.
 సద్యోఽన్య వాద్యోఽథ తనూరుహజి మహారుహ విశ్వతనోర్మృపేంద్ర,
 ఆనంతవిర్య శ్వనితం మాతరిక్వా గతిర్వయః కర్మ గుణప్రవాహః.
 ఈశన్య కేశాన్విదురంబు వాహన్వానస్తనంద్యాం కురువర్కమామ్నః,
 అవ్యక్తమాహుర్ద్భవయం మనశ్చ సచంద్రమాస్పర్శవికారకోశః.

ఈ అనంతమైన సృష్టి అంతా ఆమహామాయా కటాక్షవిక్షేపమే. లజ్జ పై పెదవి. లోభం క్రింద పెదవి. ధర్మం స్తనభాగం. అధర్మం మెనుక భాగం. ప్రజాపతి మూర్త్యేంద్రియం. మిత్రా వరుణులు అండకోశాలు. సముద్రం కుక్షీ. పర్వతాలు అస్థులు. నదులు నాడినమూహం. నృక్ష ములు రోమాలు. మహావాయువు శ్వాస. కాలము గమనము. గుణ రూపమైన చక్రమును త్రిష్వచుండు లే విరాట్పురుషుని కర్మ. మేఘములే కేశములు. సంధ్య అనాతుని వస్త్రం. అవ్యక్తము (మూలప్రకృతి) భగవానుని హృదయ మన్నారుపేద్దలు. సమస్త వికారములకు స్థానం విరాట్పురుషుని మనోరూపమైన చంద్రుడు. మహత్తత్త్వమే చిత్తం. రుద్రుడే అహంకారం. గుర్రములూ కంచరగాడెదలూ ఒంటెలూ ఏనుగులూ గోల్లూ అరణ్యమృగాలూ పశువులూ కంటిభాగంలో ఉంటాయి. రకరకాల పక్షులు ఆతని రచనా కాశలాన్ని తెలుపుతాయి. స్వాయంభువ మనువు బుద్ధి. మనుసంతానమైన మనుష్యులే విరాట్పు

విజ్ఞానశక్తిం మహిమామనంతి సద్వాత్మనోఽంతఃకరణం గీరిత్రం,
 అశ్వాశ్వతదుష్ట్యగజానఖాని వర్షే మృగాః పశవః శోణిదేశే.
 పయాంసి తద్వాత్మకరణం విచిత్రం మనుర్మనీషా మనుజో నివాసః,
 గంధర్వవిద్వాదరచారణావృసస్సవరంపుతిర్హృదురానీకపీఠ్యః.
 బ్రహ్మనసంక్షత్యయతోమహత్త్వావిశూదరంఘ్రిశ్శితకృష్ణవర్ణః,
 నానాభిధాభిజ్ఞగజోపవస్తో దృవాత్మకః కర్మవితానయోగః,
 ఆయానపాపిశ్చరవిగ్రహస్తయస్సంనిదేశఃకథితో మయాతే,
 సంధర్మతేఽస్మిన్ పురుషే నృసింహే మనస్సవ్యబుద్ధానయతేఽస్తి కించిత్,
 ససర్వఃపృష్ఠస్త్రుజుభూత సర్వతత్త్వాభూతాస్త్యజనైశ్చైతకః.
 ౮౦ సత్యమాసంపదనిధి భజేత న్యాత్యనశ్చైవ్యత అత్మహతః.

కూషఃసకు నివాసస్థానం. గంధర్వ విద్వాదర చారణ అవసరము వడ్డీ
 మాదిస్వరాలస్పృశి. డైత్యులే భగవానుని నీర్యగ. బ్రాహ్మణులు
 ముఖం. క్షత్రియులు భుజాలు. వైశ్యులు శూరువులు. శూద్రులే పాద
 ములు. చాతుర్వర్ణవ్యవస్థయే భగవానుని పూర్ణరూపం. దేవతల
 నామములతో చేయబడే ద్రవ్యమయ యజ్ఞాలే ఆతినికర్మ. భగవంతుని
 రూపమయశరీరం నీకు చెప్పాను. ఈగూపాన్నే ముముక్షువు లుపా
 సిస్తాడు. ఇంతకంటే భిన్నమైన వస్తులేదు. స్వప్నావస్థలో తన్నుతానే
 అనేకరూపాల్లో చూస్తాడు. అలాగే బుద్ధివృత్తులద్వారా సర్వాను
 భవాలనూ గుర్తించేవాడు సర్వాంతర్యామిమైన భగవానుడొక్కడే.
 ఆభగవంతునే ధ్యానించడంచేత మానవుడు పతనం గాకుండా మోక్షం
 చెందజాలుగుతాడు.

1 అధ్యాయం

ఏవం పునా ధారణయాత్మయోనిర్నష్టం స్మృతిం ప్రత్యవరుధ్య తుష్టాత్,
 తథా ననర్థదమమోమదృష్టిర్యథావ్యయాత్సావ్యవసాయబుద్ధిః.

మహారాజా! స్మృత్యారంభం బ్రహ్మ యీ ధారణచేతనే
 భగవంతుని ప్రసన్నుని చేసికొని ప్రళయకాలంలో నశించిన సృష్టి

కాబట్టి హి బ్రహ్మజు ఏష పంథా యచ్ఛామభిర్ద్యాయతి వీరపాత్రైః,
 పరిభ్రమంతత్ర్య న విందతేఽ చాన్యాయామయేవాననయా శయావః.
 తతః కవిర్నామసు యపవర్జః స్వాదవ్యమత్రై వ్యవసాయయిష్టైః,
 నిర్దేఽన్యథార్జున యతేత తత్య వరిశ్యమం తత్ర నమీకమాణః.
 నత్కాం క్రితో కిం కిరీహిః వ్యయానైర్నాహౌ స్పృశిర్దేహ్యా పదప్తస్తైః కిమి,
 సత్యంజలో కిం పురుషాస్సపాత్త్యా చిగ్నల్కలాదా సతి కిం దుశురైః.

చీరాణి కిం పశి ననంతి చిగంతి భింఁ రేవాం మిహిః పరభృతస్పృశితవ్యకుష్మకా
 దుశ్చా గుహిః కమజితేఽ పతి నౌపచచ్ఛాస్సృచ్ఛాప్యజంతి కవయో ధన దుర్మదాంవాక.

ఏవం స్వచిత్రై న్నతపిష నిర్భ తత్కా పి.యోఽర్థో భగవాననంతః,
 తన్నిర్వృతో నియతస్తం భజేత నంసార హేతుపరమశ్చ యత్య.
 కస్తాం త్వనాదృత్య పరానుచింతామృతే పశూననతీం నామ యుంజ్యాత్,
 పశ్యక జనం పతితం వైతరశ్శాం సుకర్మజాన్ పరితాపాన్ జూషాణమ్.
 కేచిత్స్వదేహంత ర్హ్వవయావకాశే హ్యజేగమాత్యం పురుషం వనంతమ్,
 చతుర్ముఖం కంజరభాంగశంఖగదాపరం ధారణయా స్మరంతి.
 వ్యనస్తవక్త్రం సలినాయతేక్షణం కమిలకింజల్కమ్ కంఠవాననమ్,
 లనస్మహరత్నహరణ్మయంగదం స్ఫురన్మహరత్నకిరీటకుంభంమి.

రూపమైన స్మృతిపొంది యథాపూర్వంగా స్మృష్టిచేశాడు. మానవుల
 బుద్ధి స్వగ్ధాది లోకపార్శ్వస్థి హేతువైత్రై కర్మల యందు ప్రవర్తించే
 విధంగానే నేడలలో వర్ణనలుంటాయి. స్వగ్ధాది భోగాలూ స్వప్న
 సుఖమూ మొదలయిన వానియందు యథార్థమైన సుఖం కని పించదు.
 కనుక యీ ప్రపంచలోగల పదార్థాలతో యెంతవరకూ అవసరమో
 అంతవరకే వ్యవహరించాలి. ప్రపంచవస్తువులయందుంచే నిస్సారం
 గ్రహించి ప్రారబ్ధవశంవల్ల లభించినదానితో తృప్తిచెందాలి. అధిక
 ప్రయత్నం చెయ్యరాదు. విశాలమైన భూమి ఉంటే పడకకు హంస
 తూలికా తల్పా లెందుకు. తలక్రిందుకు చెయ్యి ఉండగా తలదిండ్లకై
 ప్రయత్నించడం దేనికి? పానానికి దోసిలి ఉండగా పాత్రలేల. ధరించ
 డానికి చిక్కులున్నాయి, ఆకులూ పట్టులూకూడా ఉన్నాయి.దుకూలాల
 పనేముంది. ఆకలివేసేసరికి ఫలమూలాదులున్నాయి. నదులుపానీయానికి
 స్వాదుజలాసిస్తున్నాయి. ఇంకా ఆహార పానీయాలకు తాపత్రయ

ఉన్నిద్రహృత్పంకజకర్ణికాలయే యాగేశ్వరస్థాపితపాదపల్లవమ్,
 శ్రీలక్ష్మణం కౌస్తుభరత్నకంధరమష్టాసలక్ష్మ్య వనమాలయాచితం.
 విభూషితం మేఖలయాంగుళీయకై ర్మహాదనైర్నూపురకంకణాదిభిః,
 స్నిగ్ధామయైః కుంచితసిలగుంతలై ర్విరోచమానాననహసపేశలమ్.
 అదీనలీలాహసితేక్షణోల్లసద్భూభంగనంఘాచితభూర్వనుగ్రహమ్,
 ఈశత చింతామయ మేవమిక్ష్వరం యా వర్మనోధారణయా వత్తిష్ఠతే.
 ఏకైకశోఽంగాని ధియా నుభావయేత్పాదాపియావప్తసితం గదాభృతః,
 జితం జితం స్థానమపొహ్య ధారయేత్పరం పరం శుభ్యతి ధీర్యథా తథా.
 యావన్న జాయేతవరావరేఽన్మిన్మిశ్రేష్ఠశ్రే దృష్టరి భక్తియోగః,
 తావత్ స్థవీయః పురుషస్య రూపం క్రియావసానే ప్రయతః స్మరేత్.
 స్థిరం నుఖం చానన మాశ్రితే యతిప్యదా జహాసుమిమంఘరలోకమ్,
 కాలేవచేశే చమనోన సజ్జేత్ప్రాణాన్నియచ్ఛే న్యససా జితానుః.
 మనస్వబుద్ధ్యామలయా నయమ్యుక్తేత్యజ్ఞ ఏతాం నివయేత్తమాత్మనిః
 అత్మానమాత్మన్యవరుద్ధ్య ధీరో లబ్ధోపశాంతిర్విరమేత కృత్యాత్.
 న యత్య కాలో నిమిషాం పరః పృథుః కుతో ను దేవా జగతాం య ఈశిరే,
 న యత్ర నత్త్వం న రజస్తమశ్చ న వై వికారో న మహాన్ పృథానమ్.

మొందుకు. నివసించడానికి పర్వతగుహలులేవా? శరణాగతులను రక్షించ
 డానికి భగవంతుడు లేడా. ఇన్ని అవకాశాలు ప్రపంచంలోఉంటే ధన
 మదాంధులైన వారిని సేవించడం అజ్ఞానంకాదా. ఈవిధంగా ఆలోచించి
 విరక్తుడై హృదయంలో విరాజిల్లే ఆత్మగ్వరూపుడు ప్రియమైన వాడూ
 సత్యమైనవాడూ అయిన భగవంతుని ప్రేమించి ఆనందంతో దృఢ
 నిశ్చయ్యుడై భజిస్తే జనన మరణ రూపమైన కాలచక్రంలో త్రిప్పే
 అజ్ఞానం నశించిపోతుంది. పశువుల సంగతి అలాఉంటే మానవుడై
 జన్మించికూడా సంసారరూపమైన వైతణికి నదియందుపడి దుఃఖాలు
 అనుభవిస్తూ యింకాదుఃఖానుభవమే కలిగించే విషయభోగాలను
 జ్ఞానియైనవాడెవడు కోరతాడు!

కొందరు హృదయాకాశమందున్న శంఖ చక్ర గదా లక్షణ
 లక్షీతుడైన శ్రీహరినే భ్యానిస్తారు. వారి దృష్టిలో శ్రీహరి అనంత
 కల్యాణగుణుడు. సగుణ నిర్గుణాలు రెండూకూడా అతని స్వరూపమే -

వరం పదం వైష్ణవమామనంతి తద్యన్నేతి నేతిత్కతదుత్పన్నక్షమః,
 విన్నజ్ఞు దౌరాత్మ్యమరన్యసాహృదా హృదోవగుహ్యస్తవదం పదే పదే.
 ఇత్తం మునిస్తావరమేభ్యవస్థితో విజ్ఞానభృగీర్మ్యసురంభితాఃయః,
 నృపాన్తినాపిద్య గుదం తతేఽనిలం స్థానేకు ప్తబ్ధాన్నన్నమయేజ్జితక్షమః.
 నాభ్యాం స్థితం హృద్యదిరోహ్య తస్మాదుదానగత్కేరసి తం నయేన్నునిః,
 తతేఽనుసంధాయదియా మనస్సై స్మృతాల్పమూలం శతకైర్మయేత.
 తస్మాద్బుద్ధేరంతరమున్నయేత నిరుద్ధనస్తాన్తయదేనపేక్షః,
 స్థితా ముచూర్తామకుంకవుస్తర్హిర్హిద్య మూర్ధన్వివృణేత్పరం గతః.

అని ధావిస్తాడు. భగవానుడు దృష్టయేగాని దృశ్యంకాదు. అలాంటి
 భగవంతుని యందనన్య ప్రేమ కలిగే వరకూ నిత్యనైమిత్తిక కర్మలు
 ఆచరిస్తూ వైని చెప్పిన స్థూలరూపాన్ని ధ్యానిస్తూ ఉండాలి

మానవలోకాన్ని విడిచివేయదలచినపుడు యోగి దేశ కాలా
 మలనుండి దృష్టి మరల్చి సుఖాసీనుడై ప్రాణవాయువును జయించి
 కంద్రియసంయమనంతో నిర్మలమైన బుద్ధియందు మనస్సునూ బుద్ధిని
 జేత్రమంచూ జేత్రమును అంతరాత్మయంచూ అంతరాత్మను పర
 మాత్మ యందు లీనంచేసి పరమశాంతి పొందుతాడు. అట్టి పురుషునికి
 చేయవలసిన కార్యాలుండవు. అఅవస్థయందు సత్వగుణమే వుండనపుడు
 రజస్తమోగుణాలకు అవకాశమొకటి, అహంకార మహత్తత్త్వ
 ప్రకృతులు కూడాపరమాత్మయందు లీనమవుతాయి. దేవతలనుకూడా
 నియమించగల కాలం అట్టిపురుషుణ్ణి నియమించలేదు. అలాంటిప్పుడు
 దేవతలు వారి అధీనములో ఉండే ఇతరప్రాణులూ వారియందువిలా
 సించకగులుతారు. యోగులు ఇదిలేదు అదిలేదు అని ప్రపంచ సంబంధ
 మైన సర్వవస్తువులనూ నిషేధించి భగవంతునియందే దృష్టినిలిపి
 ధ్యానిస్తూ అఖండానందం పొందగలుగుతారు. అదే పరమపదమని సర్వ
 మతాలు ఏకగ్రీవంగా అంగీకరిస్తాయి.

జ్ఞానబలంచేత సమస్తవాసనలూ నశించిన పరమయోగి మడమల
 చేత గుర్రస్థానాన్ని అణచిపట్టి ప్రాణవాయువును మట్టుకట్టేవనవిధిలో

యది పృథ్వీస్సృజితపరిమేష్యం వైహయసానా ముత యద్విహారం,
అష్టాధిపత్యం గుణనన్నిపాతే న హైవ గచ్ఛేన్ననసేందియైశ్య.

యోగేశ్వరాణాం గతిమాహురంతర్భూతిలోక్యాః పవనాంతరాత్మనాం,
నకర్మభిస్తాంగతిమాప్నువంతి విద్యాతపోయోగనమాధిభాజాం.

వైశ్వానరం యాతి విహయసా గతస్సుషుమ్నయా బ్రహ్మపథేనోచిషా,
విఘాతకల్లోఽథ హరేరుదస్తాత్ప్రయాతి చక్రం నృపశైశుమారం.

తద్విశ్వనాభిం త్వతివర్త్యవిష్టరణీయసా విరజేనాత్మనైకః,

నమస్కృతం బ్రహ్మవిదా ముపైతి కల్పాయుషో యద్విబుధా రమంతే.

బాధలేకుండా బైటకు తీసుకొనిపోవాలి. నాభిచక్రమగు మణిపూ
మందలి వాయువును అనాహితమంసూ అక్కడనుండి ఉపాసవాయ
ద్వారా విశుద్ధచక్రమందూ అక్కడనుండి మెల్లమెల్లగా తాలును
మందూ ప్రవేశపెట్టి కనులు నాసికారంధ్రాలూ చెవులూ ముఖం
యూ ఏడురంధ్రాలూమూసి తాలుమూలమందున్న వాయుః
భూమధ్యమందున్న ఆజ్ఞాచక్రమందు ప్రవేశపెట్టి ఏలోకానికి వెళ్లా
వాంఛలేనప్పుడు ఆవాయువును అక్కడే రెండుఘడియలు
సమాగ్రమందు ప్రవేశింపజేసి పరమాత్మయందుంచిన లక్ష్యం
పరమాత్మయందుండి బ్రహ్మరంధ్రాన్ని భిన్నంచేసుకొని శరీర
ఇంద్రియాలనూ, వదలివేస్తాడు.

మహారాజా! పరమయోగి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాలనే కో
కలవాడైతే అప్తసిద్ధులూ పొంది ఆకాశచారులైనవారితో తిరగ
త్రిగుణరూపమైన బ్రహ్మాండంలో ఎక్కడకైనా పోవాలనుకు
మనస్సునూ ఇంద్రియాలనూ కూడా తీసుకునే ప్రయాణం సాగించ
ఉపాసన తపస్సు యోగము జ్ఞానము సాధించిన యోగి త్రిలోకం
లోనూ చరించగలడు. యోగి శరీరం వాయువువలె సూక్ష్మ
సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. ఈసూక్ష్మత్వం, సర్వలోకసంచారం మొ
నవి కర్మలద్వారా సాధించడానికి అవకాశంలేదు. యోగి జ్యోతిర్మ
మైన సుషుమ్నామార్గం గుండా బ్రహ్మలోకానికి వెళ్తుండే ప్రయా

అదే అనంతస్య ముఖానలేన దుదహమానం న నిరీక్ష్య విశ్నం
 నిర్మాత నిర్దేశకరజుష్టచిష్టం యత్తై పరాత్తం తదుపారమేక్యమే.
 స యతః గోత న బ రా స మృత్యుర్నా ర్తిర్నచోద్దేగముతే కుతస్మిత్,
 యచ్చిత్తలేమః కృషయా నిమంవివాం మరంతమఃఖద్యభవానుదర్శనాత్.
 తద విశేషం ప్రతిపద్య నిర్భయస్తేనాత్మనా హేనలమూర్తిరత్పరన్,
 జ్యోతిర్మయో వాయుముపేత్య తాతే వాయూత్మనా ఖం బృహదాత్మలింగమే.
 యావేన గంధం కననేన చై రసం యదం చ పృష్ఠ్య క్షణనం త్వచైవ,
 గోదేభా చోదేత్య నదోగుణత్వం హ్యేతేన చాకాత ముప్రతి హానీ.
 సమాతమాప్త్యం ద్రియ సర్వకర్తం మనోమయం కేవలమయం వికార్యమే,
 సంహృష్య గత్యానహలేన యాతే విజ్ఞా న తత్త్వం గుణసంనిరోధమే.

హోస్తానో అబ్జః అగ్నిలోకం లో ప్రవేశిస్తాడు. శేషించిన మలాదులన్నీ
 అక్కడ భస్మమైపోతాయి. అనంతరం భగవంతుని శిశుమారమునే
 ద్యోతిర్మయ చాతాన్ని చేరుతాడు. ఆశిశుమారచక్రమే బ్రహ్మాండ
 పరిభ్రమణానికి శేలం. అది చాటి నిర్మలమై సూక్ష్మాభిరూక్ష్మమైన
 కేవలతో మహాలోకం వెడతాడు. అక్కడ కల్పాంతర జీవులుంటారు.
 కల్పాంతమందు శేషుని ముఖంనుండి వెలువడిన అగ్నివల్ల లోకాలన్నీ
 భస్మమయిపోతూంటే చూసి వాటితోకూడా బ్రహ్మలోకం పయనిస్తాడు.
 బ్రహ్మలోకంలో పెద్దపెద్ద విమానములందే నివసిస్తాడు. బ్రహ్మ
 లోకంలో ఆముఃస్రమాణం కెండుపదార్థాలు. ఆలోకంలో జరా
 మృత్యుచ్ఛూనా ముఖమూ ఉండవు. ఏవిధమైన ఉద్వేగంకానీ భయం
 కానీ ఆలోకంలో కలుగవు. కానీ లోకంలో అజ్ఞానులనుచూచి ఆయోధ్య
 యలాంటి లోకంఉంటే అది గ్రహించలేక మానవులు పిషయలోలులై
 దుఃఖాలు అనుభవిస్తూ యిలా బాధపడుతున్నారే - అనిమాత్రం
 బాధపడుతూ ఉంటారు. సత్యలోకాన్ని పొందిన యోగులు నిర్భయములై
 సూక్ష్మరూపాన్ని భూమియందు లయంచేసి సప్తావరణాలను భేదిస్తారు.
 సృష్టిరహస్యంతో జలాన్నీ జలగూఢంతో అగ్నినీ అగ్నిగూఢంతో
 వాయుచ్ఛూనా పొందుతారు. వాయురూపమైన ఆవిరణనుకూడా భేదించు
 కొని అనంతాకాశం పొందుతున్నాడు. ఇలా ఆవరణరహితైశానాన్న
 ప్నడు ఇంద్రియాలుకూడా వాటి సూక్ష్మాభిస్తానాలను పొందుతాయి.

తేనాత్మ నాత్మానముపైతి శాంతమానందమానందమయోపసానే,
 ఏతాం గతిం భాగవతిం గతో య స్స వైపునర్చేహవిషజ్జితేఽంగ.
 ఏతే నృతీ నృప వేద గీతే త్వయాభివృష్టే చ ననాతనే చ,
 యే వైపురా బ్రహ్మణ ఆహ వృష్టతరాధితో భగవాన్యాః పదేవః.
 నహ్యతోఽన్యశ్శివః పంథా విశతస్సంస్మతావిహ,
 వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగో యతో భవేత్.
 భగవాన్ బ్రహ్మకార్యేస్త్విన త్రిరస్త్విక్య మనిషయా,
 తదధ్యవన్యత్కూటస్థోరతిరాత్మన్యతోభవేత్.
 భగవాన్ సర్వభూతేషు లక్ష్మితస్స్వాత్మనా హరిః,
 పృత్యై ర్పద్యాదిభిర్హస్తా లక్షణైరనుమాపకైః.

అంటే ప్రాణేంద్రియం గంధతన్మాత్రయంచూ రసనేంద్రియం రసనతన్మాత్రయంచూ నేత్రేంద్రియం రూపతన్మాత్రయంచూ త్వగింద్రియం స్పర్శతన్మాత్రయంచూ శ్రోత్రేంద్రియం శబ్దతన్మాత్రయంచూ కర్మేంద్రియాలు వాటి వాటి క్రియా శక్తులందూ ప్రవేశించి సూక్ష్మరూపాలను పొందుతాయి. పరమయోగి యీవిధంగా స్థూల సూక్ష్మవరణలు దాటి అహంకారమందు ప్రవేశించి అక్కడ సూక్ష్మభూతాలను తామసాహంకారమందూ ఇంద్రియాలను రాజసాహంకారమందూ ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతలను సాత్వికాహంకారమందూ లయంచేసి మహత్తత్వాన్ని పొంది అంతమందు సమస్తగుణాల్ని లయస్థానమైన ప్రకృతియందు ప్రవేశపెట్టి మహాప్రళయకాలంలో ప్రకృతి రూపమైన ఆవరణనుకూడా లయింపజేసి ఆనందరూపుడై పరమాత్మ యందైక్యం పొందుతాడు. అట్టివాడు తిరిగి యీప్రపంచంలో జన్మించడు. నీప్రశ్నలకు సమాధానంగా క్రమముక్తి సద్యోముక్తి రూపములైన వేదోక్త మార్గాలురెండు చెప్పాను. ఈరెండూ ఆదియందు వాసుదేవునివల్ల బ్రహ్మ గ్రహించాడు.

ఈసంసార చక్రమందు తిరుగులాడే జీవికి భక్తిమార్గం కంటే మోక్షసాధనం వేరులేదు. కనకనే బ్రహ్మ ఏకాగ్రచిత్తంతో వేదత్రయాన్ని విచారణచేసి శ్రీకృష్ణనియందనన్యమేమజనింపజేసే భక్తియే

తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజా హరిస్సర్వత్య నర్హమా
 కోతవ్యః క్రితవ్యశ్చ న్యరవ్యో భగవాన్ సృణామి.
 విబంతి యే భగవతః తత్త్వసన్సృతాం కథామృతం శ్రవణపుడేమి సంభృతమ్,
 పునంతి తే విషయవిమూషితాశయం వ్రజంతి తచ్చరణసరోరుహంజితమ్.

పరమధర్మం అని నిర్ణయించాడు. కనుక మానవుడు నిరంతరం భక్తితో
 కృష్ణకథా సంకీర్తన శ్రవణములతో జీవయాత్ర సాగిస్తే తప్పక మోక్షం
 పొందుతాడు.

2 అధ్యాయం

ఏవమేతన్నిగదితం వృక్షవాన్ యచ్ఛవాన్మమ,
 స్మణాంచ మియమాణానాం మనుష్యేషు మనిషివామ్,
 బృహ్మవర్చనకామస్తు యజేత బృహ్మణస్తతిమ్,
 ఇంద్రమింద్రియకామస్తు ప్రజాకామః ప్రజాపతీన్.
 అన్నాద్యకామస్త్యదితిం స్వర్గకామో విశ్వమృతాన్,
 విశ్వాన్ దేవాన్ రాజ కామస్సాధ్యాన్ సంసాధకో విశామ్.
 దేవీం తు మాయాం శ్రీకామస్తేజస్కామో విభావనుమ్,
 వసుకామో వసూక్ దుష్కాక్ వీర్యకామస్తు వీర్యవాన్.
 అయుష్మామోఽశ్వినౌ దేవే వృష్టికామ ఇలాం యజేత,
 పృథివీకామపురుషో రోదసి లోకమాతరౌ.
 రూపాభికామో గంధర్వాంస్త్రీకామోఽపృర ఊర్వశీమ్,
 ఆధిపత్యకామోఽస్సర్వేషాం యజేత పరమేష్ఠినం.

బ్రహ్మతేజం సాధించాలనే ఇచ్ఛకలవాడు బృహస్పతిని
 ఇంద్రియశక్తి కావాలనేవాడు ఇంద్రుని, సంతానవాంఛకలవాడు
 ప్రజాపతిని ఉపాసించాలి. లక్ష్మిని కోరువాడూ మాయాశక్తిని
 తేజస్సువాంఛించు వాడు అగ్నిని, ధనాన్ని కోరువాడు వసువులనూ
 వీరత్వాన్ని కోరేవాడూ రుద్రుని ఉపాసించాలి. అన్నాధి అదితిని, స్వర్గ
 కాముడు అదితిపుత్రులైన దేవతలనూ, రాజ్యాభిలాషకలవాడు విశ్వే
 దేవులనూ, ప్రజాపత్యం కోరువాడు సాధ్యదేవతలనూ ఆరాధించాలి.

యజ్ఞం యజేద్ద్యశస్కామః కోశకామః ప్రవేతనం,
 యజ్ఞకామస్తు గిరిశం దాంవత్సార్థ ఉమాం నతీం.
 భర్తార్థ ఉత్రమశ్లోకం తంతుత స్వనిత్యౌకా యజేత్,
 ధృజకామః పుణ్యజనానోజస్కామో మరుగ్గజాకా.
 గాఙ్గకామో మసూకా దేవాన్నిర్మతిం త్త్వభిచరన్ యజేత్,
 కామకామోయజేత్సోమమకామః పురుషం పరం.
 అకామస్సర్వకామోవా మోక్షకామ ఉదావహీ,
 తివ్రేణ భక్తియోగేన యజేత పురుషం పరం,
 ఏలావానేవ యజతామిహ నిశ్చేయసో దయః,
 జగవత్కవలో భావో యద్భాగవతనంగతః.

భాగం యతః ప్రతినివృత్త గుణోర్విచక్రమాత్ప్రసాదఉభయత్ర గుణైర్వసంగః
 సైవైవ సమ్మదచక్రవృత్త భక్తియోగః తో నిర్మలౌ హరికథామ రతిం స కుర్వాత్.
 ఇత్యభివ్యాహృతం రాజా నిశమ్య భరతస్వభావః,
 కిమన్యత్ప్రవృత్తవాన్ భూయో వైయావకిమృషిం కవం.
 సితమ్ముఖౌషతాం విద్యకా సూత నోఽర్హసభాషితుం,
 కథాహరికభేదరక్తాన్యతాం న్యన్యంనపి ద్యువం.
 నవై భాగవతో రాజా పాండవేయో మహారథః,

అయన్తాయవృద్ధికి అశ్వనీదేవతలనూ పుష్టికి భూదేవిని ప్రణిష్ఠ కావా
 లగుచే పృథివ్యాకాశాలనూ సేవించాలి. శౌర్యం కొరకు గంధర్వు
 లనూ పత్నిశ్రాప్తికి ఊర్వశిని స్వర్గానికి ప్రభువుకావాలంటే బ్రహ్మనూ
 ఆరాధించాలి. కీర్తికొరకు యజ్ఞపురుషుని కోశాధిపత్యానికి నరుణ
 దేవతనూ విద్యకు శంకరుని భార్యభర్తల అనురాగానికి పార్వతిని
 భర్తవృద్ధికి విష్ణువునూ వంశవృద్ధికి హిమ్రదేవతలనూ బాధానివారణకు
 యశులనూ బలానికి మరుగ్గజాన్ని రాజ్యం కొరకు మన్వంతరాధిపతు
 లైన దేవతలనూ అభిచారం కొరకు నిర్వతిని భోగాలకొరకు చంద్రుని
 నిష్కామత్వానికి నారాయణుని ఉపాసించాలి. సర్వసంగవిముక్తుడై
 మోక్షాసప్తజైనవాడు కేవలం పురుషోత్తమునే ఆరాధించాలి. ఉపాసకు
 లకు అన్నిటికంటే భక్తసహవాసంవల్ల భగవంతునియందు అనిచలమైన
 ప్రేమప్రాప్తిస్తుంది. భక్తసంఘంలో భగవంతుని లీలలతోకూడిన కథలు
 వినినం వల్ల ముగ్ధభమైన జ్ఞానం కలుగుతుంది. అట్టిజ్ఞానంచేత సందార

బలక్రిడనకైః క్రిడతా కృష్ణ క్రిడాం య ఆవహే.
 వైయాకృత్య భగవాన్ వాసుదేవపరాయణః,
 శుభగాయగ్రిహారాః కథాన్యు స్మృత్యుపగమే.
 ఆయుర్హరతి వై పుంసాముద్యన్నస్తమయన్నపా.
 తస్యతే యతః క్షిణోనిత ఉత్తమశ్లోకవార్తయా.
 తరహః కిం న జీవంతి భద్రాః కిం సగృహంశ్చుతః ?
 న భాదంతి న మేహంతి కిం గామ్యాః పశవే పరే ?
 స్వ విత్తరా హేరాస్త్వభిరైస్సంస్తుతః పురుషః పశుః,
 నయత్కర్షవభో పేతం జాతు నామగదాభృతః,
 ఏతే బలకృత్యమవికృమాణ యేన శృణ్వతః కష్టపుటే నరస్య.
 జిహ్వ నతి దాహ్యురే కేవ భూత న చోదగాయత్కురుగాయగాహా.
 భారః పరం పట్టకీరీట ఉష్ణమపుత్రహంగం ననమన్యుకుంఠయే,
 కాచకలాదేసురుకన్యపర్యాం హరేష్వనక్రాంచన కంకణా వా.
 బలైర్యుతే తే నయనే నరాణాం లింగా విష్ణ్వర్చ నిరీక్షితే మే,
 పాపా స్మృతాం తౌ మృదుజన్మబాహౌ ప్రేరతి నాన్వదంత మాత్రైస్స.
 జీవన్ శరే భాగవతాంసురేణుం నరాణు ముద్వైజ్ఞ భిలవేత యస్త,
 శృవిష్ణుపద్మా మనుజస్తులస్యాః శ్వసక శరే యస్త న చేప గంధమే.

సముద్రసంసుగ్ధి తరించగలుగుతాడు. ఆ భద్రుడు తులకు అభండానందం
 పొందుతాడు. - అని శుకుడు పరీక్షిన్నహావాదకు చెప్పి చ్చు నూతన
 చెప్పిన వాక్యాలువిని శౌనవసుః సూతా! కృష్ణకథామృతం గోరినివాని
 జన్మ వృథా. పశుపత్యూదులవలె ఆహార నిహాదులయందే కాలాన్ని
 వ్యయంచేసేవాడు పశువు. ఎవనిచెవులలో కృష్ణకథామృతం పోనేకం
 చదో అట్టి నరపశువు కుక్క పంది ఒంటె గాడిదలతో సమానంగా
 ఆయువు వ్యయంచేసుకుంటున్నాడన్నమాట.

కృష్ణకథలు విననిచెవులు సర్పాలు వసించే బీటాలతో సమానం.
 భగవంతునికి తలవంచని శిరస్సు సర్పాలంకారశోభితిమైనదైనా జరు
 వుకి చేటు. భగవంతుని పూజించని చేతులు స్వర్ణకంకణాలతో అలంక
 రింపబడినా మృత హస్తాలే. భగవంతుని శ్రీరములనూ చూడని సత్కారాలు
 నెమలికన్నులు. భగవద్దర్శనానికి వెళ్లిని పాదాలు చెల్లతో సమానాలు

తవశ్మసారం హృదయం బతేదం యద్గృహ్యమానైర్హరినామధేయైః,
 స విక్రియేతాథ ముఖే వికారో నేత్రే జలం గాత్రయహేమ హస్తైః.
 అథాభిచ్ఛేదాంగ మనోమకూలం ప్రభాషసే భాగవతప్రధానః,
 యదాహ వైయా నకిరాత్యవిద్యావిశారదో నృపతిం సాధు పృష్టః.

సత్పురుషుల పాదధూళి శిరమునధరించని మానవుడు బ్రతికీ చచ్చిన
 వానితో సమానుడు. భగవంతుని పాదములందున్న తులసీమాలికా
 గంధాన్ని ఆఘ్రాశించని వాని శ్వాస ఉంజీకూడా శ్వాసరహితమైన
 శరీరంతో సమానం. అందువల్ల శుకపరీక్షితునివాదచూషణైన హరి
 ప్రేలలతోకూడిన కథలను వినిపించుమని అడిగాడు.

౩ అధ్యాయం

వైయానకేరితి వచస్తత్త్వనిశ్చయమాత్మనః,
 ఉపధార్య మతిం కృష్ణదైత్యరేయస్సుతీం వృధాత్.
 అత్మజాయానుతాగారపశుద్రవిణబంధుషు,
 రాజ్యే చావికలే నిత్యం నిరూఢాం మమతాం జహా.
 పృచ్ఛ చేమమేవార్థం యన్మాం పృచ్ఛత నత్తమాః,
 కృష్ణానుభావశృవతో శృద్ధదానో మహామనాః.
 సంస్తాం విజ్ఞాయ నన్యన్య కర్మ త్రైవర్గికం వ యతే,
 జామదగ్నే భగవతి హ్యత్మభావం పరం గతః.
 సదిచీనం వచో బ్రహ్మ సర్వజ్ఞన్య తవానమ,
 తదా విశిర్భతే మహ్యం హరేః కథయతః కథాః.

శౌనకా! శుకుని ఉపదేశం గ్రహించిన పరీక్షిత్తుడుగాజు పుత్ర
 మితి! కళతాగ్రదులయందు ధన, పశు, గృహాలంబూ మమకారం
 వదిలి ధర్మార్థ కామసంబంధమైన వాసనలు పూర్తిగా త్యజించి సర్వ
 కర్మసన్యాసిమై శ్రీకృష్ణనియంజే మనస్సుంచి మీరు నన్నడిగినట్లే
 శుకమహర్షిని అడిగాడు.

శుకయోగిందా! మీరు సర్వజ్ఞులు. మీరు చెప్పినదంతా సత్యం.
 మీరు చెప్పినన్ని వాక్యాలు వింటూంటే నా అజ్ఞానం నశించిపోతుంది.

మాంసము వివిధము భగవాన్ తమముయ,
 యథావత్స్థితో భగవాన్ విరక్షతి సత్త్వము.
 యతః సంస్కారే విశ్రాంతిర్దుర్విభాష్యమపిశ్చయైః.
 యథా గోపాయతి విమర్శభానంయచ్చతే పునః,
 యాం యాం క్షయముపాశ్చిత్త్య పునశ్చిత్తేః పరః పుమాన్.
 ఆత్మానం క్షయయన్ క్షయస్సరౌతి వికరోతి చ,
 నూనం భవతో బ్రహ్మన్ హరేరమృతకర్మణః,
 దుర్విభాష్యమివాబాతి కవిచిచ్ఛాది జ్యేష్ఠమ్.
 యథాగుణాన్త్రు పృథ్వీత్యుగపేత్రమనోఽపి వా,
 విభర్తి భూరికష్టైకః కుర్వన్కర్మాణి జన్మభిః.
 విచిత్రితమేతన్మే బ్రహ్మేతు భగవాన్ యథా,
 శక్తే బ్రహ్మణి నిష్ఠాతః పరస్మింశ్చ భవాన్ ఖలు.
 ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా గుణానుకథనే హరేః.
 హృషికేశమనుష్ఠ్యత్వ పృతివస్తుం పృచక్రమ్.
 నమః పరస్మై పురుషాయ భూయసే నదుద్భవస్థాననిరోధరీలయా,
 స్పృహతక క్రిత్రితయాయ వేహినామంతర్భవాయానుపలభ్యవర్తనే.

బ్రహ్మాదులుకూడా గ్రహింప నవకాశంలేని యీ సృష్టి స్థితిలయాలు
 పరమాత్మ యెలా చేశాడు. అనంతశక్తికల పరమాత్మ యేయే శక్తుల
 నాధారంగా తీసుకుని యీనాటకం ఆడుతున్నాడు? ఈ ఆశ్చర్యజనక
 మైన బ్రహ్మాండాది నిర్మాణకార్యక్రమమూ భగవంతుని లీలలూ, వాటి
 రహస్యాలూ మహావిద్వాంసులకే తెలియడంలేదంటే సామాన్యుల
 విషయమెక్కడ? భగవానుడు ఒక్కడేకదా! అనేక కర్మలకొరకై
 మాయాగుణాలతో అనేకరూపాలు ఏకశాలలో ధరిస్తున్నాడా, లేక
 క్రమంగా ధరిస్తున్నాడా? వేద బ్రహ్మలను గ్రహించిన మీరు నాకీ
 భగవంతునిలీలలు సవిస్తరంగా చెప్పండి - అని అడిగిన మహారాజుకు
 శ్రీశుకుడు భగవత్తత్వం చెపుతున్నాడు.

పరీక్షిన్మహారాజా! - పురుషోత్తముని పదపద్మాలకు కోటికోటి
 నమస్కారాలు. సృష్టి స్థితి లయాలకొరకు సత్య, రజ. స్తమోగుణాల
 యందు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వర రూపాలు ఎవడు ధరిస్తున్నాడో;

భూయో నమస్సద్వృజినచ్చిదే నతామనంభవాయాఖిలసత్త్వమూర్తయే.
 వుంసాం వునః పారమహంస్యతశ్చమే వ్యవస్థితానామనుమృగ్యదాశుషే.
 నమోనమస్తేస్త్వవభాయ సాత్త్వతాం విదూరకాష్ఠాయ ముహః కుయోగినామే,
 నిరస్తసా మ్యాతిశయేన రాధసా స్వధామని బ్రహ్మణి రంన్యతే నమః.

యత్కిర్తనం యత్పురణం యదీక్షణం యద్వందనం యచ్ఛ్రవణం యదర్హణమ్,
 లోకస్య నద్యో విధునోతి కల్మషం తస్మై నుభద్రశనసే నమోనమః.

విచక్షణా యచ్ఛ్రవణో పసాదనాత్సంగం ప్యుదస్యోభయతోంతరాత్మనః,
 విందంతి హి బ్రహ్మగతిం గతక్లమాస్తస్మై నుభద్రశశనసే నమోనమః.
 తపస్వినో దానపరా యసస్వినో మనస్వినో మంత్రవిదమ్ముమంగళాః,
 క్షేమంన విందంతి వినా యదర్హణం తస్మై నుభద్రశశనసే నమోనమః.
 కిరాతహూణాంధ్రపుళిందపుల్కసా ఆభీరకంకాయవరాః కషాదయః,
 యేఽన్యే చ పాపాయదుపాశ్చయాశ్శుద్ధ్యంతి తస్మై వ్యభవిష్టవే నమః.
 న ఏష ఆత్మాత్మవతామధీశ్వరస్త్రయీమయో ధర్మమయస్తపోమయః,
 గతవ్యక్తైరజశంకరాదిభిర్విత్కర్మలింగో భగవాన్ పృథివతః,
 శ్శిరః పతిర్గజ్జపతిః పృణాపతిర్ద్రియాం పతిర్లోకపతిర్దరావతిః,
 పతిర్గతిచ్ఛాంధకవృష్టిసాత్త్వతాం పృథివతాం మే భగవాన్ నతాం గతిః.

ఎవడు చరాచర జీవులందు సర్వాంతర్యామిగా ఉంటున్నాడో; ఎవని
 రూపగుణాలు బుద్ధిహూడా గ్రహించలేదో, ఎవడు అనంతుడో, అనంత
 శక్తికలవాడో, సత్పురుషుల దుఃఖాన్ని నశింపజేసి పరమహంసలకు
 ఆభీష్టవస్తువును ఎవడు ప్రసాదిస్తాడో, చరాచర ప్రపంచం యెవని
 రూపమో, భక్తిహీనులెవని గ్రహింపలేరో. శ్రీవరా కీర్తన నమ
 స్కార పూజాదులచే ఎవనిచరిత్ర సమస్తపాపాల్ని నశింపజేస్తుందో,
 ఆపుణ్యశాలియగు భగవంతునకు నమస్కరిస్తున్నాను. వివేకి శ్రీకృ
 ష్ణునియందు భక్తికలవాడై హృదయపూర్వకంగా ఇహపరసౌఖ్యాలను
 వదలి పరమపదాన్ని పొందకలుగుతాడు. తపో దాన యజ్ఞాదులను
 శ్రీహరికి సమర్పించనిచో ఫలవంతములు కావు. కిరాత హూణాంధ్ర
 పుళింద పుల్కసాదులు కూడా యెవనిభక్తుల నాశ్రయించినమాత్రాన
 తరిస్తున్నారో అట్టి మాధవునకు నమస్కారము. జ్ఞానులకు ఆత్మస్వరూ
 పుడు. భక్తులకు సగుణమూర్తి. కర్మవాదులకు వేదమూర్తి. ధార్మి

యదంప్రమృభిభ్యాన నమాధిదౌతయా ధియా నుపశ్యంతి హి తత్త్వమాత్మనః,
 వదంతి చైతత్కవయో యథారుచం న మే ముకుంబో భగవాన్ ప్రసిదతామ్.
 పృచోపితాయేన పురా నరన్వతీ వితన్వతాజన్య నతీం స్మృతం హృది,
 న్వలక్షణా ప్రియం భూత్కిలాన్యతస్సమే ఋషిణామృషభః పృచిదతామ్.
 భూతైర్మహద్భిః య ఇమాః పురో విభుర్నిర్మాయ కేతే యదమూచు పూరుషః,
 భుంక్తేగుణాన్ షోడశ షోడశాత్మకస్సౌరంకృషీష్ఠ భగవాన్ వచాని మే.
 సమాస్తస్మై భగవతే వేదవ్యాసాయ వేదసే,
 పత్యజ్ఞానమయం ప్రామ్యాయన్ముఖాంబురుహననమ్.
 ఏతదేవాత్మభూరాజన్నారాయానువృచ్ఛతే.
 వేదగర్భోఽభ్యధాత్సావత్ యదాహ హరిరాత్మనః.

కులకు ధర్మమూర్తి. తపస్వీలకు తపోమూర్తి. బ్రహ్మ శంకరుడూ
 దేవేంద్రాదులూ ధ్యానించుటకు యోగ్యుడైన పరబ్రహ్మ నన్ననుగ్ర
 హించుగాక. ఎవడు సృష్ట్యారంభమందు బ్రహ్మకు పూర్వకల్పస్మృతి
 కలగడానికి జ్ఞానాధిష్ఠానమగు వేదాన్ని ప్రసాదించాడో; సాంగవేద
 మును బ్రహ్మాకిచ్చిన ఆభగవానుడే నాహృదయంలో ప్రకటిత
 మాగాక. భగవానుడే పంచమహాభూతాలవల్ల యీ శరీరం సృష్టించి
 తానే యీ శరీరంలో జీవరూపతో ప్రవేశిస్తున్నాడు దశ ఇంద్రి
 యాలూ పంచ పాణాలూ మనస్సు కలసి షోడశ కళలు. ఈ షోడశ
 కళలతోకూడి పదహారు విషయాలయందూ భోగిస్తూ ఉంటాడు. అట్టి
 సర్వభూతమయుడైన భగవానుడు నా వాక్కును తన గుణములచే
 అలాకరించుగాక. సత్పురుష వందితుడైన వేదవ్యాసునకు నమస్క
 రిస్తున్నాను. స్వయంభూ బ్రహ్మ నారదునకు చెప్పినదే నీకు నేను
 చెప్పాను. ఇంకా చెపుతాను విను.

దేవదేవ నమస్తేఽస్తు భూతభావన పూర్వజ,
 తద్విజానిహ యజ్ఞానమాత్మతత్త్వనిదర్శనమ్.
 యద్యూపం యదధిష్ఠానం యతస్సృష్టమిదంప్రభో,
 యత్సంస్థం యత్పురం యచ్చ తత్తత్త్వం వద తత్త్వతః.
 నర్వం హ్యేతద్భవాన్ వేవ భూతభవ్యభవత్ప్రభుః,
 కరామలకవప్తిశ్చం విజ్ఞానావనితంతవ.

యద్విజ్ఞానో యదాధారోయత్పురస్త్వంయదాత్మకః,
 ఏకస్సృజసి భూతాని భూతై రేవాత్మమాయయా.
 ఆత్మకా భావయిసే తాని న పరాభావయకా స్వయమ్,
 ఆత్మశక్తిమవప్తభ్య ఊర్జనాభిరివాక్షమః.

నాహం వేవవరం త్వస్మిన్నావరం న నమం విభో,
 నామరూపగుణైర్భావ్యం నద నత్కించదన్యతః.

శభవానాచరద్దోరం యశ్శపఃస్సనహహితః,
 తేన భేదయసే నస్తత్త్వంపరాం శంకాం ప్రయచ్ఛసి,
 ఏతన్నే పృచ్ఛతస్సర్వం సర్వజ్ఞ సకలేశ్వరః
 విజానిహ తతై వాహం త్వయా బుద్ధ్యేఽనుశానితః.

నారదుడు బ్రహ్మదగ్గరకు వెళ్ళి, తండ్రి! మీరు నాకేగాక
 లోకానికంతకూ జనకులే. దేవతలందరికంటే శ్రేష్ఠమైన సృష్టికర్తలు.
 మీకు నమస్కరిస్తున్నాను. నాకు ఆత్మజ్ఞానం ఉపదేశించండి.
 ఈసంసారలక్షణ మెటువంటిది. దీని కాధార మేది. నిర్మాత
 యెవరు. ఈవ్రవంచం ఎవరియందు లయమౌతుంది. ఎవరి అధీనంలో
 ఉంది. యీవస్తువు నిజస్వరూపమేమిటి? మీకు తెలియని దేదీలేదు,
 భూత భవిష్యద్వర్తమానాలు తెలిసినవారు మీరు. హస్తామలకం
 వలె మీజ్ఞానదృష్టిలో ఉన్నదేకాని లేనిదేదీ లేదు. మీకీజ్ఞానం
 యెలా కలిగింది. మీరు ఎవరి ఆధారంమీద నిలబడి ఉన్నారు.
 మీకు ప్రభువెవరు. మీ సత్యస్వరూప మేమిటి? మీరు ఒక్కరూ
 పంచభూతాలనుండి అసంతమైన సృష్టిచేస్తున్నారు. ఇది ఎంతఅద్భు
 తంగా ఉంది! సాలివురుగు తననుండి దారాన్ని సృష్టించి దానియం
 దెలాగై తే ఆడుతూ ఉంటుందో అలానే మీరు మీశక్తి నాశ్రయించి

సమ్యక్కారుణికస్థేదం వత్స తే విచికిత్సితమ్,
 యదహం చోపితో భర్తృ భగవద్వీర్యదర్శనే.
 నాత్మంతమస్మతం తచ్ఛ యథా మాం ప్రబ్రువీమిహో,
 అవిజ్ఞాయ పరం మత్త వితాపత్తం యతోఽస్తిమే.
 యేన నృరోచిషా విశ్చం రోచితం రోచయామ్యహం,
 యథార్హోగ్నిర్మహా సోమో యదర్షగ్రహతారకాః.
 తస్మై నమో భగవతే వాసుదేవాయ శ్రీమహి,
 యన్మాయయా దుర్జయయా మాం వదంతి జగద్గురువే.
 విలక్ష్టమానయా యస్య స్థాతుమిహావధే ముయా,
 విమోహితా వికత్తంతే మహాహమితి దుర్ద్రియః.

ప్రవృత్తం కర్మ వ కాలక్ష సృజాదో జీవ ఏవ చ,
 వాసుదేవాత్మనో బహున్నత్వన్యోదోఽస్తి తత్త్వతః.
 నారాయణపరా వేదా వేదా నారాయణాంగతాః,
 నారాయణపరాలోకా నారాయణ పరా మతాః.
 నారాయణపరో మోగో నారాయణపరం తపః,
 నారాయణపరం జ్ఞానం నారాయణపరా గతిః.

శ్రీమలేకుండా యీ జీవ రాసిని సృష్టిస్తున్నారు. మీయందు మాత్రం ఏవికారమూ కలుగదు. జగత్తులో నామరూప గుణాలతో కనుపించే వస్తుజాలంలో సత్తు అసత్తు ఉత్తమ మధ్యమ అధమ భేదాలేమీ కనుపించడంలేదు. నాకంతా సమానంగానే కనుపిస్తూన్నది. ఈజగత్తుంతా నీస్వరూపమే. నీ వీజగత్తుకి అధినాథుడవైయుండి తపస్సు చేశావంటే నీకంటే పెద్దవారెవరా అని నాకు సందేహంగా ఉంది. మీరు సర్వజ్ఞులూ సర్వేస్వరులూ కూడా. మీరు అనుగ్రహించి నా సంశయం నివారించండి - అని అడిగాడు.

కుమారా! నీ వీప్రశ్న జీవులయందుండే ప్రేమచేత అడిగావు. లోకకళ్యాణదాయకమైన నీప్రశ్న నాకు చాలా ఆనందాన్ని కలిగించింది ఇందులో భగవంతుని గుణగానం యిమిడి ఉంది. నున్న నావిషయంలో చెప్పిందికూడా సత్యమే. నాకంటే పరమైన వస్తువును గుర్తించేటంతవరకూ నాయుండీప్రశ్న భావమంతా కనబడుతుంటుంది

తస్యాపి ద్రష్టురీశస్య కూటన్థస్యాఖిలాత్మనః,
 సృజ్యం సృజామి సృష్టోఽహమీక్షయైనాభి చోదితః.
 సత్త్వంరజస్తమ ఇతి నిఘనస్య గుణా సతః,
 స్థితిస్సర్గనిరోధేషు గృహీతా మాయయా విభోః.
 కార్య కారణకర్తృత్వే ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియాశ్రయాః,
 బద్ధుంతి నిత్యదా ముక్తం మాయీవం పురుషం గుణాః,
 సపిష భగవాన్ లింగస్త్రిభిరేభిరభేక్షజ,
 స్వలక్షితగతిర్హృహ్మన్ సర్వేషాం మమ చేశ్వరః,
 కాలం కర్మ స్వభావం చ మాయేశో మాయయా స్వయా,
 యదృచ్ఛయాత్మని ప్రాప్తం వియభూమరువాదదే.
 కాలాఘ్నావ్యతికరః పరిణామస్వభావతః,
 కర్మణో జన్మ మహతః పురుషాధిష్ఠితాదభూత్.
 మహతస్తు వికుర్వాణాద్రజస్సత్త్వేవబృంహతాత్,
 తమఃప్రధాన స్త్వభవస్త్వవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః.
 సోఽహంకార ఇతి ప్రాక్తోవికుర్వన్ సమభూత్ప్రధా,
 వైకారిక పైజసర్ప తామనశ్చేతి యద్భిదా,

టుంది. సూర్య చంద్ర అగ్ని గృహ నక్షత్రాదులు స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడైన భగవానుని ప్రకాశంవల్ల లోకాన్ని ప్రకాశింపజేస్తూన్నట్లే నేనుకూడా చిన్నముడైన భగవంతుని ప్రకాశంవల్ల ప్రకాశిస్తూ లోకాన్ని ప్రకాశింప జేస్తున్నాను. నాకుగాని సూర్యచంద్రాగ్నాదులకుగాని స్వయంప్రకాశశక్తి లేదు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుడొక్క భగవానుడే. అట్టి వాను జేవునకు నమస్కరిస్తున్నాను. మాయామోహితులైన మానవులదిగ్రహించలేక నన్నే జగద్గురు వనుకుంటున్నారు. ఈమాయ వారికనులయెదుట ఉండదు. దూరంగా పోతూంటుంది. ఐనా అజ్ఞానులు మాయామోహితులై “నేను, నాది” అనుకుంటూ ఉంటారు. నారదా! ద్రవ్య కాల కర్మ స్వభావ జీవాదులు వాస్తవంచేత భగవంతునికంటే భిన్నమైనవికావు. వేదం నారాయణ పరాయణము. దేవతలంతా నారాయణుని అంగము లందే కల్పింపబడ్డారు. సమస్తయజ్ఞాలూ నారాయణుని ప్రసన్నతకొరకే, యజ్ఞాల

ద్రవ్యశక్తిః క్రియాశక్తిః జ్ఞానశక్తిరితిప్రభో.
 తామసాదపి భూతాదేర్వికుర్వాణాదభూన్నభః,
 తస్యమాత్రా గుణశ్శబ్దోలింగయద్యస్తృప్త్యధ్యక్షయోః.
 సభసోఽథ వికుర్వాణాదభూత్స్పర్శ గుణోఽనితః,
 పరాన్వయాచ్ఛబ్దవాంశ్చ ప్రాణపిబన్సు హేరా బలమ్.
 వాయోరపి వికుర్వాణాత్కాలకర్మన్వభావతః,
 ఉదపద్యత తేజో వై హవవత్స్పర్శకృతవత్.
 తేజనస్తు వికుర్వాణాదపిదంజోరసాత్మకమ్,
 హవవత్స్పర్శవచ్ఛాంభో ఘోషవచ్ఛ పరాన్వయాత్.
 విశేషస్తు వికుర్వాణాదంభసో గంధవాసభూత్,
 పరాన్వయా ద్రవననతర్కశబ్దరూపగుణాన్వితః.
 వైకారికాన్మనో బక్షే దేవా వైకారికా దశ,
 దిగ్వికార్కప్రచేతశ్శివహ్నింప్రోపేంద్రమిత్రకాః,
 తైజసాత్మ వికుర్వాణాదింద్రియాణి దశాభవకా,
 జ్ఞానశక్తిఃక్రియాశక్తిర్బుధిః ప్రాణశ్చ తైజసా,
 క్షేత్రతత్త్వద్వైబద్ధగ్నిష్టవాగ్ధోర్మేధ్యాంఘ్రసాయపః.

వల్ల కలిగే లోకాలుకూడా నారాయణునియందు కల్పింప బడినవే. యోగ తప సాస్విత్థాయాది సత్కర్మలన్నీ నారాయణునియందే పర్యవసిస్తాయి, ఆతడు దృష్టమై ఉండి యీశ్వరుడూ స్వామీ నిర్వికారుడైఉండికూడా సర్వస్వమాపుడు. ఆభగవానుడే నన్ను సృష్టించాడు. నారాయణుని ప్రేరణచేతనే నేను సృష్టించగలుగుతున్నాను. గుణాతీతుడైనా సృష్టి స్థితి లయాలకొరకై రక్షోగుణ సత్త్వగుణ తమోగుణాలు మాయద్వారా ఆభగవంతుని యందుంచబడ్డాయి ఈమూడుగుణాలే ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియాల నాశ్రయించి నిత్యముకుడైన పురుషుడే మాయయందున్నప్పుడు కార్య కారణ కర్తృత్వాభిమానంచేత బద్ధుడౌతున్నాడు.

ఇంద్రియాతీతుడైన భగవానుడు సత్త్వరజ తమోగుణరూపమైన ఆవరణలచే తనరూపాన్ని మరుగు పరచడంవల్ల మానవులు భగవంతుని గ్రహించలేక పోతున్నారు. ఈప్రపంచానికీ నాకూ ఆతడే ప్రభువు.

యదైతే సంగతా భావా భూతేంద్రియమనోగుణాః.

యదాయతననిర్మాతే న కేకుచ్ఛ్యహ్నత్రైమి.

తదా సంహత్య చాన్యోన్యం భగవచ్ఛ్రుతిచోపితాః.

నదసత్త్వము పాదాయ చోభయం నన్మజ్జ్యహి.

వర్ణాయతనహస్రాంశే తపింశముద కేశయమే,

కాలకర్మస్వభావస్థా జీవో జీవముజీవయత్,

న ఏవ పురుషస్తస్మాదంతం నిర్బిద్య నిగతః,

సహస్రార్చుంఘ్రి బాహ్యనక్షన్మహాసాననశీర్ష వాన్,

యస్యేహ వయ వైర్లోకాన్కల్పయంతి మనిషిణః,

కట్టాదిభిరభస్మప్త సప్తార్హంజమనాదిభిః.

పురుషస్య ముఖం బ్రహ్మ క్షత్త మేతస్య బాహవః,

ఊర్వోర్విశో భగవతః పద్భ్యాం శూద్రో వ్యజాయత.

భూర్లోకః కల్పితః పద్భ్యాం భువర్లోకశ్చ నాభితః.

హృదా స్వర్లోక ఉరసా మహర్లోకో మహత్మనః.

గ్రీవాయాంజన లోకస్తు తపోలోకస్తస్పద్యయత్,

మూర్ధత స్పత్యలోకస్తు బ్రహ్మలోక స్సనాతనః,

మాయాపతియగు భగవానునికి సృష్టించాలనే సంకల్పం కలిగినమాత్రాన తనమాయచే తనయందే స్వయంప్రాప్తమైన కాలకర్మ స్వభావాలను స్వీకరించాడు. భగవంతుని శక్తిచేతనే కాలతీగుణములయందు క్షోభను కలిగించాడు. స్వభావం వానియందు రూపాంతరాన్ని కలిగించింది. కర్మ మహత్తత్వాన్ని ప్రభవించింది. రజస్తమోగుణాల వృద్ధిచేత మహత్తత్వమందు ఏవికారం కలిగిందో ఆవైకారాన్నుండే తమోగుణప్రధానములైన ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియ లుద్భవించాయి. వానినే వైకారిక లైజన తామసము లున్నారు. అదే జ్ఞానశక్తి క్రియాశక్తి ద్రవ్యశక్తి అనబడతాయి. ఎప్పుడైతే మహాకూలకారణమైన తామసాహంకారం వికారావస్థను పొందుతుందో అప్పుడు ఆకాశం ఉద్భవించింది. ఆకాశతన్మాత్రాగుణం శబ్దం. ఈశబ్దం అప్పుడు ద్రవ్య దృశ్యం తెలుస్తుంది. ఆకాశమందు కలిగిన, వికారంనుండి వాయువు ఉద్భవించింది. వాయువు శబ్దం స్పర్శ గుణాలు ప్రధానంగా

తత్కత్కామతలం క్షేప్తమూపభ్యాం వితలం విభో,
 జానుభ్యాం సుతలం సుద్ధం జంభూభ్యాంతుః తలాతలమ్,
 మహాతలంతు గుల్ఫాభ్యాం ప్రదహభ్యాం రసాతలం,
 పాతాళం పాదతలత ఇతి లోకమయః ఐమాకా.

కలది. వాయుస్థనుండి తేజస్సు పుట్టింది. తేజస్సుకు రూపప్రధానం. సూర్య కారణ సుకాలు కార్యం యందు కూడా గంధమిందడంచేత కబ్బ స్పృశ్య గుణాలు దీరియందున్నాయి. తేజస్సువల్ల ఉదకం వచ్చింది. దాని ప్రధానగుణం రసమైనా శబ్ద స్పర్శ రూపాలు కూడా దాని యందున్నాయి. జలవికారంవల్ల భూమి జనించింది. భూమియందు గంధప్రధానంగా ఉంది. శబ్ద స్పర్శ రూపంసాదులు కూడా ఉన్నాయి, ప్రకారికాహంకారంవల్ల మనస్సు ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవతలు పరిమండి అవ్వించిచారు - దిక్పాల్ వాయువ్య సూర్య వరుణ అశ్వినీదేవతలూ అన్ని ఇంద్ర విష్ణు మిత్ర వ్రహ్మశివులూ. తైజసాహంకారంవల్ల త్వక్ శోత్ర జిహ్వ భ్రూణ నేత్రాది జ్ఞానేంద్రియ పంచకమూ క్వా హాని పాద వాయూవర్ణలనే కక్షేంద్రియ పంచకమూ కలసి దశేంద్రియాలు ఉత్పన్నమైనాయి. తైజసాహంకారంనుండి జ్ఞానశక్తిరూపమైన బుద్ధి క్రియాశక్తి రూపమైన హృణాలూ అవిర్భవించాయి.

నారదా! ఈపంచభూతాలూ దశేంద్రియాలూ మనస్సు సత్త్వ రజస్తమోగుణాలూ కలియకపోతే భోగవాధవమైన శరీర నిర్మాణం జరగదు. భగవానుని ప్రేరణచే ఈతత్వాలన్నీ ఒకదానియందుకంటే కలసి కార్య కారణభావాలను స్వీకరించి పిండం ఒకప్రకారంవలను వ్యప్తి గుమిప్తి రూపంగా నిర్మించాయి. ఒకప్రకారంరూపమైన ఆ అండం నేయిగంధత్సరాలు నిర్జీవంగా జలంలోఉండి, కాల కర్మ స్వభావాలను స్వీకరించిన భగవానుడు ఆ అండాన్ని జీవింపజేశాడు. ఆ అండాన్ని భేదించుకుని విరాట్పురుషుడవిర్భవించాడు. ఆపురుషుడు నేలకరన్నులూ

భూర్లోకః కల్పితః పద్మాం భువర్లోకస్తు నాభితః,
 స్వర్లోకః కల్పితో మూర్త్యా ఇతి వా లోకకల్పనా
 పాదములూ నేత్రాలూ కర్ణములూ భువములూ కలిగి ప్రకాశించాడు
 విద్వాకసులు ఆవిరాట్పురుషునే ఉపాసిస్తారు. నాభికి క్రింద యేడు
 లోకాలు ఉర్వభాగంలూ యేడులోకాలూ కల్పింప బడుతున్నాయి
 విరాట్పురుషుని ముఖం బ్రాహ్మణులు, భుజాలు క్షత్రియులూ ఉడు
 భాగం వైశ్యులు. పదభాగం శూద్రులని చెప్పబడ్డారు. విరాట్పురుషుడు
 సర్వలోకమయుడు, సమస్తలోకాలూ సమస్తజీవులూ విరాట్పురుషుని
 యందే ఉంటారు.

5 అధ్యాయం

వాచాం వహ్నేర్యుఖం క్షేత్రం ఛందసాం నస్తథాతపః,
 హవ్యకవ్యామృతాన్నానాం జిహ్వా సర్వరసస్య చ.
 నర్వాసూనాం చ వాయోశ్చతన్నాపేవరమాయనే,
 అశ్వినోవధీనాం చ ఘ్రాణో మోదవ్యమోదయోః.
 రూపాణాం తేజసాం చక్షుర్దిశస్సూర్యస్య చాక్షిణీ,
 కర్ణా దిశాం చ తీర్థానాం శ్రోత్ర మాకాశకర్ణయోః.
 తద్ధాత్రం వస్తుసారాణాం సాఖాగ్యస్య చ భాజనమ్,
 త్వగస్య స్పర్శవాప్యోశ్చ సర్వమేధస్య చైవ హి.
 రోమాణ్యుచ్ఛ్రిక్ష్ణజాతీనాం యైవా యజ్ఞస్తు సంభృతః,
 కేశశ్శమ్యనభాన్యస్య శిలాలోహభృవిద్యుతామ్.

విరాట్పురుషుని ముఖంనుండి వాణీ, దాని అధిష్ఠాన దేవత
 అగ్ని ఆవిర్భవించాయి. తిమ్మవు అనుష్టుప్ ఉస్టిక్ బృహత్ పంక్తి
 జగతి అనే ఏడుఛందస్సులూ ధాతువులతో ఉద్భవించాయి. దేవ
 పితృ మనుష్యులకు భుజింప యోగ్యమైన అమృతాహారం సమస్తరసాలూ
 రసనేందిరియం రసాధిష్ఠాన దేవతయగు వరుణుడూ కూడా విరాట్పురు
 షుని జిహ్వనుండి జనించారు. విరాట్పురి నాసికారంధ్రాల నుండి

బాహవో లోకపాలానాం ప్రియః కేమః పృథ్విశామః,
వికృమో భూర్భువస్స్వస్త్వ కేమస్త్వ శరణస్త్వ వ.
సర్వకామదవస్మాపి హరేశ్చరణమాస్త్వ మమే.
ఆపాంబీశ్వస్త్వ విగ్ధస్త్వ వృష్ణస్త్వ పృథ్వాపతే,
పుంసశ్శిశ్నూశివస్త్వస్తు పృథ్వాత్మానంవనిర్వృతే.
పాయుర్భువస్త్వ మిత్యస్త్వ పరిమోక్షస్త్వనారవ,
హంసాయా నిర్వతేర్మృత్యోప్సిరయస్త్వ గుహః స్వృతః.
కరాభు శేరభస్త్వస్త్వ తమసశ్చాపి వశ్శిఖం,
వాద్యే నవ నదీనాం తు గోత్రావామశ్శిసంహతిః.
అవ్యక్తరచసింధూనాం భూతానాం నివసన్మృచ,
ఉదరం విచిత్రం పుంసో హృదయం మనసః పదమ్.
ధర్మస్త్వ మమ తుభ్యం చ కుమారానాం భవస్త్వ వ.

ప్రాణానాన వ్యానోవానసమనములనే పంచప్రాణాలుగా వాయురూ
ఘోతేంద్రియంనుండి అగ్నిసేవకాదుగా సమస్తవిషయముగా నామాన్య
విశేషగంధాలుగా ఉత్పన్నమయినాయి. విరాట్పురుషుని కేంద్రేంద్రియం
రూపానీశే తేజస్సుకా నేత్రగోళం. స్వర్గ సూర్యాదులకా జన్మస్థానం
సమస్తవిష్ణుకా పవిత్రమైన తీర్థాలుగా విరాట్పురుషుని కర్ణములనుండి
ఆకాశకర్మాలు క్రోలేంద్రియంనుండి ఆవిర్భవించాయి. విరాట్పురుషుని
కోశం ప్రసంహనోపుండే సమస్తసృష్టలంపూ సార సౌందర్యాలకు
ఆటపట్టు. యజ్ఞాలుగా స్వర్గ వాయురూగా ఆయన త్వక్కునుండి ఆవిర్భ
వించాయి. ఆయన రోమాలే ఉడ్చిజాలకు జన్మస్థానం. కేశ శృంగు
నఖాదులనుండి మేఘములుగా మెరుపు పాపాణాలు లోహాదులుగా
ధాతువులుగా పుట్టాయి. భూబలనుండి లోకరక్షకులైన లోకపాలురు
ఆవిర్భవించారు. విశ్వరూప్తియొక్క వికృమమే భూలోక భవల్లోక
స్వల్లోకాల కాశ్రయం. ఆయన చరణములే యోగక్షేమాదుల
కాశ్రయం. అభయానికి పుట్టినిల్లు. సమస్తకోర్కెలుగా ప్రసాదిస్తాయి.
విరాట్పురుషుని లింగమే జల వీర్య సృష్టి మేఘ ప్రవాహతులకు
ఆశ్రయం. అతని జననేంద్రియమే రతిజనితానందానికి నిలయం. యమ

విజ్ఞానస్య చ తత్త్వస్య పరస్యాత్మా పరాయణమ్.
 అహంభవాన్ భవశ్చైవ త ఇమే మునయోఽగ్రజాః,
 సురాసురా వరా నాగాః ఖగా మృగసరిన్వసాః.
 గంధర్వాప్సరసా యక్ష రక్ష భూతగణోరగాః,
 వశవః పితరస్పిదా విద్యాధరాశ్చారణా ద్యుమాః.
 అన్యే చ వివిధా జీవా జలస్థలనభౌకసః,
 గృహృక్ష కేతవస్తారాస్తలితస్తనయిత్సవః.
 సర్వం పురుష ఏవేదం భూతం భవ్యం భవచ్ఛయత్,
 తేనైతమావృతం విశ్వం వితస్తిమధిష్ఠతా.
 స్వధిష్ఠ్యం ప్రతపన్ప్రాణో బహిష్ఠ ప్రతపత్యసా.
 ఏవం విరాజం ప్రతపం స్తపత్యంత ర్పహఃపుమాన్.
 సోఽమృతస్యాభయస్యోఽమర్త్యమన్నం యదత్యగాత్,
 మహిషైష తతో బ్రహ్మస్సురుషన్య దురత్యయః.
 పాదేమ సర్వభూతాని పుంసః స్థితిపదో విదుః,

నిర్భృతి మిత్ర) హింసా మృత్యు సరక మల త్యాగాదులకు ఉత్పత్తి
 స్థానం వెన్ను. నాడులనుండి నద నదీసమూహం, యెముకలనుండి
 పర్వతములూ, నిర్మింప బడ్డాయ. ఆపురుషుని హృదయమే మనస్సు
 నకు జన్మభూమి. నేనూ నువ్వు ధర్మపూ సనకాదులూ శంకరుడూ
 విజ్ఞానమూ అంతఃకరణ మొదలైనవన్నీ ఆదివ్యపురుషుని చిత్తాన్ని
 ఆశ్రయించి ఉంటాయి. దేవ దానవ మనుష్య నాగ యక్ష రాక్షస
 గరుడ గంధర్వ పిశాచ పితృగణాలూ అప్సరసలూ పశుపక్షి మృగా
 దులూ వృక్షాలూ సమస్తజీవులూ ఆకాశ జల స్థలముల యందుండే
 సమస్తప్రాణికోటి గ్రహ నక్షత్ర తారలూ విద్యుత్తులూ మేఘాలూ
 అన్నీ, విరాట్పురుషుని రూపమే. ఇవ్వడున్నవీ ముందు రాబోయేవీ
 విరాట్పురుషునియందే ఉంటాయి. ఆపురుషునియందీవిశ్వమంతా
 దశాంగుళప్రమాణంలో యిమిడివుంది. - (దశాంగుళన్యాయం వేదాంత
 శాస్త్రంలో ఈకిందివిధంగా చెప్పబడింది. భూమికంటే పదిరెట్లు
 జలమూ జలముకంటే అగ్ని అగ్నినిమిచి వాయుపూ వాయునతిక్ర
 మించి ఆకాశమూ దానికంటే అహంకారమూ మహత్తత్వమూ

అమృతం క్షేమమభయం త్రిమూర్త్యోఽథాయ మూర్ధను.
 పాపాస్త్రయో బహస్త్వానన్న పృజానాం య ఆశ్రమాః,
 అంతస్త్రీలోక్యాన్తవరో గృహమేవో బృహద్భుతః.
 వృతీ విచక్ర మే విష్వక్సాశవానశనే ఉభే,
 యదవిద్యా చ విద్యా చ పురుషస్తాభయాశ్రయః.
 యస్మాదంతంపిరాష్ట్రేభూతేంప్రియ గుణాత్మకః.
 తద్రవ్యమత్యగాద్విశ్ం గోభిర్హుర్యైవాతపన్.
 యదాన్యే నాభ్యాం వళినాదహమానం మహత్మనః,
 నావిందం యజ్ఞసంభారాన్పురుషావయవాద్భుతే.
 తేమ యజ్ఞస్య పశవః సవనస్పతయః కుశః,
 ఇమం చ దేవయజనం కాలో బహుగుణాద్భుతః.
 వస్త్రాన్యోషధిలోయస్స్పృహరసలోహమృదో జలమ్,

మూలవక్రకృతీ ఒక దానికంటె ఒకటి పదింతలుంటే యినన్నీకలసి భగ
 వానునియం దొకేపాదమాత్రంగొండా ఉన్నాయి.) సూర్యుడు తనమం
 డలాన్ని ప్రకాశింపజేస్తూ సమస్తలోకాల్నీ ప్రకాశింపజేస్తున్నట్లే
 పురాణపురుషుడు విరాట్పురుషునకు లోపలా బైటా ప్రకాశాన్నిస్తు
 న్నాడు. మానవుడు సంకల్ప క్రియాదులచే నిర్మించే వానికంటె పెర
 మైనవాడు. అమృత అభయప్రదరూపమైన మోక్షానికి ఆశీనాడు.
 కనుకనే భగవంతుని మహిమ వర్ణనాతీతమైంది. సమస్తలోకాలూ
 భగవానుని ఒకేపాదమాత్రం. అందులోనే సమస్తవల్లూ ఉంటాయి.
 భూలోక భువ్లోక స్వర్గలోకాలకు పైన మహాల్లోకం వుంది. దానిపైన
 జన, తపోలోకాలూ యంకాపైన సత్యలోకం ఉన్నాయి. అది అమృత
 క్షేమ అభయాలకు నిత్యనివాసస్థానం.

జన, తప, సత్యలోకాల్లో బ్రహ్మచారులూ, వానప్రస్థులూ,
 సన్యాసులూ నివసిస్తారు. దీర్ఘకాలం బ్రహ్మచర్యం అవలంబించలేని
 గృహస్థులు భూలోక భువ్లోక స్వర్గలోకాల్లోనే వుంటారు. శాస్త్రాల్లో
 రెండుమార్గాలు చెప్పబడ్డాయి. ఒకటి కర్మమార్గం. రెండవది ఉపా
 సనా మార్గం. అవిద్యారూపమైన కర్మమార్గం కోర్కెలు కలవాడికి

ఋచో యజ్ఞాంఽపి సామాని వాతుష్టోత్కం వ సత్తమ.
 సామధేయాని మంత్రాశ్చ దక్షిణాశ్చ వ్రతాని చ,
 దేవతానుక్రమః కల్పః సంకల్పస్తంత్రమేవ చ.
 గతయో మతయక్రథాః ప్రాయశ్చిత్తం సమర్పణం,
 పురుషావయవైరేతే : సంభాగాస్సంభృతా మయా.
 ఇతి సంభృతన.భాః పురుషావయవైరహం,
 తమేవ పురుషం యజ్ఞం తేదైవాయజమిక్యరం.
 తతస్తే భ్యాతర ఇమే ప్రజానాం పతయో నవ,
 ఆయజన్స్త్రోత్రమస్మక్తం పురుషం సునమాహతాః.
 తతశ్చ మనవః కాలః శాజిరే మునయో పరే,
 పితరో విబుధా దైత్యావానుష్యాః కృతుభిర్నిభుం.
 నారాయణే భగవతి చరితం విక్రమాహతమ్,

విరాగులసూ నిష్కామమైన ఉపాసనా మార్గం. వీనిలో ఏదో ఒకదా నిని ఆశ్రయిస్తే భోగప్రాప్తి సాధనమైన దక్షిణాయనగతి లేక మోక్ష ప్రాప్తిరూపమైన ఉత్తరాయనగతిని పొందుతారు. పురుషోత్తముడే యీ రెండు మార్గాలకూ ఆధారం. నూ స్యుష్టు తనకిరణాలచేత సర్వాన్నీ ప్రకాశింపజేస్తూ యేలైతే దేవనీ అంటుకో, అలానే పరమాత్మకూడా అంశమునూ భూతలంకకాన్నీ ఏకావశేంద్రియా లకూ గుణముయైన వికాట్పురుషునీ సృష్టించి తాను పేటన్నిటి యందు సుషేవుండ్డీ అన్నిటికంటే అతీతుడుగా ఉన్నాడు.

ఏ సమయంలో వికాట్పురుషుని నాభి నుండి నేనావిర్భవిం చానో ఆ సమయంలో వికాట్పురుషుని అంగాలు వినా నా కేవిధమైన యజ్ఞసామగ్రి లభించలేదు. అప్పుడు నేనా దివ్యపురుషుని అవయవ ములయందే పశు యూప కుశాదులూ యజ్ఞభూమి యజ్ఞకాలాన్నీ యజ్ఞానికి కావలసిన పాత్రలూ ధాన్యాలూ ఓషధులూ ఘృతాదులూ లోహ వృణ్మయ జలాదులూ ఋగ్యజుస్సామాది చాతుర్వక్తవిధులూ యజ్ఞముల పేర్లూ సంకల్పాదులూ తంత్రగ గతి శక్తిదా ప్రాయ శ్చిత్తం సమర్పణ మొనర్చినవన్నీ గ్రహించి వానితోనే ఆయజ్ఞ

గృహతమామోరుగుణస్సగ్ధావావగుణస్వతః.
 వృణామి తన్నియుక్తోఽహం హరో హరతితద్వశః,
 విశ్నం పురుషమాపేణ పరిపాతి త్క్రగ్రీవృత్.
 ఇతి తేఽభిహితంతాత యదేతదనుప్రచ్ఛసి,
 నాస్యచ్ఛగ్గుగవతః తింవిచ్ఛాన్వం నదనవాత్మకమ్.
 స దాతతి మేఽం మృహహంవృతే స క్త్విన్మే మసిసో మృహ గతిః,
 న మే హృషికాణిసంభవత్కర్తవ్యే యన్మే హృహత్కర్తవ్యకా భృతేహరిః.
 సోఽహం ననాచ్ఛాయమయ స్తహమయః ప్రజాపతేనామవిదంపితః పతిః,
 ఆహాయ మోగం నిపుణం నమాహరత్తం నాన్యోచ్ఛం యభక్తత్వసంభవః.
 నదేఽన్వృహం తచ్ఛరణం నమాయహం భవచ్ఛివం స్వస్త్వయిదం మమంగళం
 యో హ్యేత్వమాయావిభవం మవర్కగాభృదా నమస్సాంతమహావరే కుతః.
 నాహం స యాయం యదృతాం గతిం విదుర్ష వామదేవః కిముతావరే సువాః,
 యన్మాయయా మోహితబుద్ధస్త్విదం వినిర్మితం సాత్వత్వమయం విచక్షుహి.

పురుషుడైన పరనూత్మను యజ్ఞంబాసా సేవించాను. తరువాత
 నీ అన్నలైన సనకాదులూ దత్తాది నవవ్రహ్మణులూ అంతర్భూమి
 రూపుడైన విరాట్పురుషుని ఆరాధించారు. క్రమంగా మనుష్యులూ
 దేవతలూ ఋషులూ పితరులూ మనుష్యులూ యజ్ఞాలుచేసి విరాట్పు
 రుషుని సేవించారు. ఈ విశ్వమంతా నారాయణునియందే ఉన్నది.
 తాను స్వయంగా ప్రకృతిగుణరహితుడు. కాని సృష్ట్యర్థంబు
 మాయాగుణాల్ని గ్రహిస్తూంటాడు. ఆమహపురుషుని ప్రేరణచేతనే
 నేనీ సృష్టి చేస్తూ వుంటాను. ఆయన అధీనంలోవుండే రుద్రుడే
 లయింపజేస్తూంటాడు. ఆయనే స్వయంగా విష్ణురూపంతో పాలిస్తూ
 ఉంటాడు. ఆపురుషుడు సత్సరజస్తమోగుణాలను స్వీకరించి ఉంటాడు.
 నీ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పాను. భావాభావాలూ కార్యకార
 ãలూ అన్నీ విశ్వరూపుడైన భగవానుని రూపమే, భగవంతునికంటె
 భిన్నమైన వస్తువేదీ లేదు.

నేను ప్రేమపూరిత హృదయంతో విరంకరం భగవంతుని
 స్మరిస్తూ ఉంటాను. అందువల్ల నావాక్కునుండి అసత్యం వెలువడదు.
 నామనస్సు అసత్యసంకల్పం చేయదు. నా ఇంద్రియా లెప్పుడూ

యస్యావతారకర్మాణి గాయంతి హ్యన్మదదయః,
 న యః విందంతి తత్త్వేన తస్మైభగవతే నమః.
 స పిష ఆద్యః పురుషః కల్పేకల్పేన్మజత్యజః,
 ఆత్మన్యైవాత్మనాత్మానం సంయచ్ఛతి చ పాతి చ.
 విశుద్ధం కేవల జ్ఞానం సత్తత్కృమ్యగవస్థితమ్,
 సత్తం పూర్ణమనాద్యం తం నిర్గుణం నిత్యమంద్యయమ్.
 ఋషీవిందంతిమునయః ప్రకాతాత్మేంద్రియాశయాః,
 బ్రహ్మతచేవానత్తర్కైస్తైరేహియేతవిప్లుతమ్.
 అద్యోవకారః పురుషః పరశ్యకాలస్యభావస్సవస్సనశ్చ,
 ప్రవ్యంపికానో గుణానం ద్రియాణినిరాట్పురాన్ స్థాస్సుపరిష్టు భూమ్నః.
 ఆహంబుదే యజ్ఞజపేద్రవేశా దవాదయోభవదాదయశ్చ,
 స్వర్లోకపాలాః భగలోకపాలాస్సర్లోకపాలా స్తలలోకపాలాః,
 గంధర్వవిద్యాధరచారణౌకాయేందుక్షరవరగనాగనాథాః,
 యే వా ఋషిజామ్యుషభాః పితృజాంబైత్యేంద్రసదృశేష్వరదానవేంద్రాః.

మర్యాద నుల్లంఘించి దుర్మార్గంలో పోవేకొంచును. నేను వేదమూర్తిని. నా ఉచితం తపోమయం. ప్రజాపతులు కూడా నాకు నమస్కరిస్తూంటారు. నేను పారంధరికీ అధినతిని. ఆవిలో నేను అస్త్రాంగములతో కూడిన యోగచాధనానిష్ఠ అనుష్ఠించాను, కానీ నాకు మూలకారణ మయిన పరమాత్మను గ్రహించలేకపోయాను. ఆతడు భక్తికి కాని లభించడు. మంగళమయిందూ శరణన్నవారిని జన్మ మరణరూపమైన కాలచక్రంనుండి ఉద్ధరించేవాడూ ఐన పరమేశ్వరుని చరణాలకే నమస్కరిస్తున్నాను. ఆకాశం సర్వవ్యాప్తమయినా తన అంతటా తాను తెలుసుకోనట్లే తన మహిమయొక్క అంతాన్ని తానే గ్రహించలేక పోతూంటే, యితరులా విరాట్పురుషుని మహిమ ఎలా గ్రహించగలరు? నేను నాబిడ్డలైన మీరూ శంకరుడూ కూడా ఆపరమాత్మని సత్యస్వరూపం గ్రహించలేకపోతే సామాన్యు లేనిధంగా తెలుసుకోగలరు. భగవంతునిమామోహితులమై మనం ఈస్వప్తిలోని జగత్తునే గ్రహించలేక స్వబుద్ధ్యానుసారం నిర్ణయించుకొంటున్నాము!

అన్యే యేషాః ప్రేతపిశాచమాతకూష్మాంధమాదమ్మగతస్త్వఃకాః,
 మర్త్తింశ్చ తోకే భగవన్స్వరూప్సవోజన్మకాన్మర్త్తిలక్షణమావతే.
 ప్రేతపిశాచకూష్మాంధ మర్త్తింశ్చ తత్త్వం పరం రూపమన్మరూపమ్.

మనమందరం యే భగవంతుని అవతారలీలలను గానంచేస్తూ
 పురుణోత్తముని తత్త్వం గ్రహించలేకపోతున్నామో ఆవరమాత్మకు
 నా నమస్కారం. ఆపురుణోత్తముడు ప్రతికల్పమందూ తనయందే ఈర్ష్య
 చేస్తూ వాలిస్తూ ఉపసంహరిస్తూ ఉంటాడు. అతడు మాయారహితుడు.
 జ్ఞానస్వరూపుడు. అంతరాత్మసూత్రంలో ఏకరసస్వరూపుడుగా ఉంటాడు.
 భూత భవిష్యద్వర్తమానాల్లో జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులలో పరిపూర్ణ
 యుగా ఉంటాడు. భగవానునికి ఆద్యంతాలు లేవు. గుణరహితుడూ
 సనాతనుడూ అద్వితీయుడయి ఉంటాడు. అంతఃకరణ ఇంద్రియాలూ
 శరీరం కూడా శాంతింపజేసి తననే ధ్యానించే వారికి సాక్షాత్కరిస్తాడు.
 పుత్రకూలు సాగించేవారికి ఆయన దర్శనం అలభ్యము.

పరమాత్మయొక్క ప్రధమావతారం విరాట్పురుషావతారం.
 అంతేకాక కాలా స్వభావం కార్య కారణాలూ మనస్సు పంచ
 భూతాలూ అహంకారం త్రిగుణాలూ ఇంద్రియాలు బ్రహ్మాండశరీరం
 ఆశరీరాభిమానదేవత స్థావర జంగమక్షేప్రలూ ఆవరమాత్మ స్వరూపమే.
 నేను శంకరుడు విష్ణువు దత్తాదిప్రభావతులు నువ్వు భక్తులు స్వర్గలో
 కాధిపతులు పక్షి రాజు మనుష్యులకు ప్రభువు అఘోరోక ప్రభువులు విద్యా
 ధర గంధర్వ చారణ యక్ష రాక్షస సర్ప ఋషి పితృ దైత్య దానవ
 సిద్ధ భూత ప్రేత పిశాచ కూష్మాంధ జలచర వనచరాది సమస్తజీవ
 గణాధిపతులూ ఐశ్వర్య తేజో బలాదులుకల వస్తుజాలం ఉందో అదంతా
 భగవత్స్వరూపమే. ఇదికాక భగవంతుని ప్రధానమైన లీలావతారా
 లున్నాయి. అవన్నీ క్రమంగా చెబుతాను. లీలావతారచరిత్ర విన్నందు

పాపాన్యతో యాన్యపాపమనంతి లీలావతారాన్పురుష భూమ్నః.

అపీయతాం కర్ణకపియశోపానను క్రమిష్యేత ఇమాన్ సుపేశాః.

వల్ల సమస్తపాపాలూ నశిస్తాయి. గనుక సావధానంగా వినమని బ్రహ్మ చెప్పుతున్నాడు.

6 అధ్యాయం

యత్రోద్యతః క్షితితలోద్ధరణాయ బిభ్రత్క్రోడిం తనుం శకలయజ్ఞసుయీమనంతః
అంతర్యహస్తవముపాగతమాచిదైత్యం తం దంష్ట్రయాద్రిమివ వజ్రధరో దదార.

జాతో రుచేరజనయత్పుయమాన్ సుయజ్ఞ అకూతినూసుర సురానభ దక్షిణాయాం.

లోకత్రయస్య మహతీమహారద్యుదారిం స్వాయంభువేన మనునాహ రిత్యనూక్తః.
జజ్ఞే చ కర్దమగృహే ద్విజదేవహూత్యాంస్త్రీభిన్నమం నవభిరాత్మగతిం స్వమాత్రే,
ఊచే యమాత్మకమలం గుణనంగసంకం సాస్మిన్ విధూయ కపిలస్య గతిం ప్రపేదే.
అత్రైరపత్యమభికాంక్షత ఆహతుష్టో దత్తే మయాహమితి యద్యగవాశా న దశ్తః,
యత్పాదపంకజవరాగపవిత్రదేహి యోగర్థిమాపురుభయాయదుహైహయాద్యాః.

తప్తంతపోవివిధలోకని నృక్షయామే అదౌ ననాత్వవ్రతవనస్స చతుస్సనోఽభూత్,

పాక్కల్ప సంప్లవవినష్టమహాత్మతత్త్వం నమ్యగ్గగాద మునయో యదచక్షతాత్మన్.

ధర్మస్యదక్షదుహతర్కజనిష్టమూర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి స్వతపః ప్రబావః.

దృష్ట్యాత్మనో భగవతో నియమావలోపం దేవ్య స్వనంగపృతనామచితుం నశేక్కు.
కామందహంతి కృతినో న సురోషదృష్ట్యా రోషం దహంత మపితేన దహంత్యనహ్యం,
సోయం యదంతరమలం ప్రవిశా విభేతి కామః కథం మపునరస్య మనశ్శయేత.

నారదా! అనంతరుడైన భగవానుడు ప్రళయజలంలో మునిగిన భూమిని ఉద్ధరించడానికి వరాహశరీరం ధరించి ఆదిదైత్యుడైన హిరణ్యాక్షుని తనకోరలతో సంహరించి భూమిని ఉద్ధరించాడు. రుచినామకుడైన ప్రజాపతిభార్య ఆకూతియందు సుయజ్ఞుడనేపేరుతో అవతరించి దక్షిణానామంతో ప్రశిద్ధమైన భార్యయందు సుయములనే పేర్లుగల దేవతలను కని త్రిలోకాల క్లేశాలనూ హరించాడు. కనుకనే ఆసమయంలో స్వాయంభువు ఆభగవానుని “హరి” యని సంబోధించాడు.

కర్దమప్రజాపతికి దేవహూతియందు తొమ్మండుగురు అక్కచెల్లెండ్రతో కపిలుడై అవతరించి తల్లికి సాంఖ్యయోగం ఉపదేశించాడు.

విస్తన్నపత్తువికపత్తిచే రంతి రాళ్ళో బాలోఁపి నన్నుపగతస్తపసే వనాని,
తస్మాత్పాద్యువగతిం గృణతే ప్రసన్నో దివ్యాస్తుకంతి మునయో యదుపర్యదస్తాత్.
మత్తేనముత్పథగతం ద్విజవాక్యవజ్రవిష్ణుష్టపాదపభగం నిరయే పతంతమ్,
తాత్పార్థితో జగతి పుత్రకమం చ లేభే దుర్ధా వసూని వసుచా నకలాని యేన.
నాచేరసావ్యపథ అన సుచేవిసూసుర్వౌజై చదార సమదృష్టత యోగచర్యామి,
యత్పారహంస్యమృషయః పదమాదుచంతి స్వప్తః ప్రకాంతకరణః పరిముక్షసంగః.
సత్రే మమాన భగవాన్ హయ శీర్షపిష సాకాత్పయజ్ఞపుషు నైవసియవస్థః,
చందోమయో మఖమయోఽఖిలజేవతాత్మా వాచో బభూవురుకతి స్వనతోఽన్య సంతః.
మత్స్యయుగాంతనమయే మనుసోపలబ్ధః కేసమయో నిఖిలజీవనికాయ కేతః.
విస్సంగితాసురుభయే నలిలే ముఖాన్య అదాయ తత్ర విజహౌ హ వేదమార్గాన్.
శీరోదదావమరదానవయూధపానా మున్మత్తతామమృతలబ్ధాయ అపిదేవః,
వృష్టేన కచ్చపవపుర్విదదార గోత్రం నిద్రాక్ష ణోఽపిపరివర్తకపాలకంఠాః.
త్రైవిష్టపాదభయహనస్సనింహరూపం కృత్వాభ్యమద్భుకుబిదంష్ట్రకరాలవక్త్రమ్,
దైత్యేంద్రవాసు గదయాభివతంతమామామౌ నిహత్య విదదార నైస్సురంకమ్.

అనసూయాదేవికి అత్రివల్ల దత్తాత్రేయుడై అవతరించి యదు కాత్త
వీర్యాష్టన అలర్కాదులకు యోగ మోక్షమార్గాలు ఉపదేశించాడు

సృష్ట్యారంభంలో నేను అఖండమైన తపస్సుచేయగా ప్రవన్నుడై
“తప” శబ్దార్థంకల సన నామకమైన సనక సనందన సనత్కుమార
సనత్సుజాతులనే పేర్లతో అవతరించి పూర్వకల్పమందు మరచిపోయిన
ఆత్మజ్ఞానం ఋషులకు బోధించడంవల్ల అదేసమయంలో వారు తత్వ
జ్ఞానులయారు. ధర్మని పశ్చీ దక్షునికూతురూ అయిన మూర్తి గర్భం
నుండి నర - నారాయణరూపాలతో అవతరించి బదరికావనంలో
తపస్సుచేస్తూంటే ఇంద్రునిచే పంపబడిన అపరశ్రీలు ఆతపోభూమిని
చేరి నర - నారాయణులను చూచినమాత్రాన తమస్వభావం మరచి
పోయారు. వారితపస్సును భగ్నం చేయలేకపోయారు. శంకరాదులు
క్రోధంచే మన్మథాదులను దగ్ధంచేశారేకాని క్రోధాన్ని దరిచేరసీయ
లేదు. సవతితల్లిదగ్గర తండ్రిచే అవమానింపబడ్డ బాలుడు ధృవుడు
ఘోరతపస్సుచేస్తే చతుర్భుజరూపంతో దర్శనమిచ్చి వానికి భృవపదం
ప్రసాదించాడు. ఆ ధృవునికి మహర్షులే బ్రహ్మీణులుచేస్తూ పురుషోత్తముని

నగ్నే తపాహ మృషయో నత యేషజ్ఞాః స్థానేఽథ పర్యమఖిమన్యమరావనికాః,
అంతే త్వదర్మహరమన్యవకానురావ్యా మాయావిభూతయ ఇమాః పురుక క్షిదాజః.
విష్టోర్నుదీర్యగణనాం కతమోఽర్హతిహ యః పార్తివాన్యవి కవిర్నిమమే నజాంసి,
చస్కంభ యన్యైరభసా స్థలతా త్రివృష్టం యస్మాత్త్రిసామ్యనదనాదురుకంపయానం.
నాంతం వివామ్యహమమీమునయోఽగ్రజాస్తే మాయా బలన్య పురుషన్య కుటేపరేయే,
గాయకా గుణాఽ దశకతాననతవిదేవశ్శేషాఽధునావి నమవన్యతి నాన్యపారయే.

యేషాం న ఏష భగవాన్ దయయేదనంతన్యర్వాత్మనాశ్రితవచో యపి నిర్వృణేకమే,
తేదుస్తరామతితరంతి చ దేవమాయాం నైషాంనుమాహమితి పీశ్చన్యగాలభశ్శే.
దేవాహమంగ పరమన్య హయోగమాయాం యాయం భవశ్చ భగవానభ వైత్వపర్యః.
పత్నిమదేన్యవ మనుశ్చ తదాత్మహాశ్చ ప్రిచీనబద్ధి ఋభురంగ ఉతద్రువశ్చ.
ఇక్షాకురైశ్ మమమకుంద విదేహ గాధిగమ్మంబరీషనగరా గయ నాహుపాద్యాః,
మాంధాత్రలర్కకతపన్య నురంతిదేవాదేవన్యతేలిరధూర్తరయో విలిపః.

సౌభర్మ్యదంకరివిదేవలబిప్సవాసాస్సారన్యతేద్రవపరాశరభూరిషేణాః,
యేఽన్యైవిభీషణ హమామదుపేంద్ర దత్తపాశ్చాష్టపేణవిదురశ్శుతదేవవర్కాః.
తే వై విదం తృతితరంతి చ దేవమాయాం స్త్రీ శూద్రపరాణశ్చరాకవి పాపజీవాః,
యద్యద్భుతకృమరాయణకీలకైర్విర్యష్టవా అపి కిము శ్శుత ధారణా యే.

యందు గురవులుగుంపులుగా రాక్షసులు జన్మించినప్పుడు శ్వేత కృష్ణ
కేశాలనుండి బలరామ కృష్ణ సూపాలితో అవతరించి అనేకలిలుప్రద
ర్శించి దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ చేశాడు. ప్రతిద్వాపరాంతమందూ కలి
యుగమానవులు అల్పాయుష్కులనీ అల్పబుద్ధులనీ వారిని తరింపజేయు
టానికి వ్యాసుడై అవతరించి వేదాన్ని శాఖలుగా విభజించి శిష్యులకు
పరకూ బోధించడమేగాక పురాణేతిహాసాలను రచించి లోకాన్ని
రక్షిస్తూ ఉంటాడు. రాక్షసులు మయనిర్మితమైన మాయానగరాలల్లో
ఉండి సత్యాన్ని నశింపజేస్తూంటే బుద్ధహవుడై అవతరించి అనేక
ధర్మాలనుబోధించి త్రిపురాసురసంహారానికి సహకరించాడు. కలి
యుగాంతంలో సత్పురుషులగృహాల్లోకూడా భగత్కథామృతపానానికి
అవకాశంలేని స్థితి ఏర్పడినప్పుడు బ్రాహ్మణ క్షత్రియు వైశ్యులు వేద
బ్రాహ్మ్యులైపోయినప్పుడు శూద్రప్రభుత్వం వృద్ధిచెందినకాలంలో
స్వాహాకార స్వధాకార వషట్కారాలు వినిపించినప్పుడు దేవ పితృ

శక్తప్రకాంతమథయం ప్రతిబోధమాత్రం శుద్ధం నమం నవసతః పరమాత్మతత్త్వమ్,
 శబ్దో న యత్య పురుకారకవాన్ క్రియాత్తో చాచూపలైత్యధిముఖే చ విలజ్జమానా.
 తస్మాదేవతం భగవతః పరమన్మపుంసో బ్రహ్మేతి యద్విదురజన్మసుఖం విశోకమ్,
 నన్యస్మిన్యమ్మ యతయో యమకర్తృహేతి జహ్యుస్సర్వరాశిన నిహనఖనిత్రమింద్రః.
 సోమసామం విమర్శగవాక్ యతోఽన్య భావస్య భావిహితస్య సతః ప్రసిద్ధిః,
 దేవో న్నదాతువిగమేఽనువిశీర్య మాతే ద్విమేన తత్య పురుషా న విశీర్యలేఽజః.

సోఽయంతేఽభిహితస్తాత భగవాక్ విశ్వభావనః,
 సమాసేన హరేర్నాన్యదన్యస్మాత్ప్రదనచ్చ యత.
 ఇమం భగవతం నామయన్యే భగవతోఽపిమ్
 సంగమాఽయం విభూతీనాం త్వమేవం విపులీకసు.
 యథా హరే భగవతి నృణాం భక్త ర్భవిష్యతి,
 సర్వాత్మన్యభిలాధార ఇతి సంకల్ప్య ద్వయం.
 నృబన్ధుని నకుప్యేత కిం కాయమనుసగ్యరైః,
 కృష్ణే యద్యపనశేతే భక్తిస్సాన్యదనపాయినీ.
 కింస్యాన్యన్యశ్చమాచారైః కిం వానైఃకిం తపశ్చక్రైః,
 సర్వామహ్నోత్తమన్లోకే నచేన్మన్తరదోక్షతే

యజ్ఞాలు పూర్ణంగా మానివేసినప్పుడు కలికిమూర్తియై అవతరించి
 దుష్కారలను సంహరించి కృతయుగధర్మం స్థాపిస్తాడు.

సృష్ట్యారంభంలో తపస్వరూపుడైనవభిహరూపుడైన మరీచ్యాది
 ఋషీరూపుడైనాచూపంకూడా ధరించి అవతరిస్తాడు. రక్షాసమయంలో
 ధర్మ విష్ణు మను దేవతా రాజరూపాలలో సంహారసమయానికి అధర్మ
 రూపు కోటి సర్ప దైత్యాది రూపాలలో భగవంతుని మాయావిభూ
 తులై అవతరిస్తాయి. భగవానుని అనంతకళ్యాణగుణాల నెవడు లెక్కింప
 గలడు? త్రివిక్రామావతారంలో మానదండంవలె కొలతకై బయలు
 దేరిన పాదచలనంవల్ల అంతిమావరణమగు ప్రకృతికూడా చలించింది.
 వేయికిరస్సులుకల అదిశేషుడు భగవంతుని గుణగానంలో ఉత్తీర్ణుడు
 కాలేకపోతున్నాడు. ఇతరులమీద చెప్పేదేముంది. పరమపురుషుని
 యోగమాయ నేనెరుగుదును. నువ్వు, శంకరుడూ, ప్రహ్లాదుడూ,
 శతమానా, మనువ్రా, ప్రియవ్రాతుడూ, పాచీనబర్హి, ఋభు, ధృవాదులూ

తీతాం వర్ణయతోఽముష్య ఈశ్వరస్యానుమోదితుః,
కృష్ణాకళ్యాణాయా నిత్యం మాయా యాత్మాన ముహ్యతి.

మొదలునును. ఇట్లును పురూషవాది రాజ్యములూ హనుమంత పరా
కరాదులూ యుగించును. భగవంతునియందు భక్తికలిగితే స్త్రీ స్వరూ
పూగా కీర్తనాపరిలవారుకూడా ప్రహేళిక గలుగినట్లగును. పాపాత్ముని
కూడా భగవద్భక్తిచే తనివ్తరంపే వైదికాచారపరమాయణులైన భట్ట
లైతే పేరే చెప్పేదేముంది. భగవద్భక్తుడు పాండవలేనిదేపితేదు. వర్షవై
శ్వక్యసంపన్నుడైన పరమేశ్వరుని స్వరూపం సంగ్రహంగా చెప్పాను.
ఇదే భాగవత స్వరూపం. దీనిని నువ్వువివరించి ప్రచారంచేస్తే సమస్త
మానవులూ భట్టలై మాయను దాటి తనివ్తరని బ్రహ్మ నారదునకుప
దేశించాడని పరీక్షిన్మహారాజుకు శుకయోగి చెప్పినట్లు సూతనుమార్చి
శౌనకాదులకుపదేశించాడు.

7 అ ధ్యాయం

బ్రహ్మణా చోదితో బ్రహ్మణా గుణాభ్యానే గుణస్య చ,
యస్తై యస్తై యథా ప్రాపా నారదో జేవదశ్శునః.
ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి తత్త్వం తత్త్వవిదాం వర,
హరేరద్భుతవిద్యన్త కథలోకసుమంగళాః.
కథయన్త మహాభాగ యథాహమఖిలాత్మని,
కృష్ణే నివేశ్య నివ్రంధం మనస్తప్త్యే కళేబరమ్.

శుకయోగిందా! భగవద్గుణ గానం చెయ్యమని బ్రహ్మ ఆదేశించాడు
కదా! నారదుడెవరెవరికి యేయావంగా భగద్గుణాలు చెప్పాడు. సర్వ
మానవకళ్యాణదాయకమైన భగవత్కథాశ్రవణంవల్ల నిరతిశయానం
దం కలిగించే భగవత్కథ చెప్పి నన్ను కృతార్థుని చెయ్యండి. శ్రీకృ
ష్ణలీలామృతచానం వల్ల హృదయంలో భగవద్దర్శనమవుతుంది. శరద్భు
వులో నదులు నిర్మలమైనట్లే కృష్ణసందర్శనంవల్లా కథాశ్రవణంవల్లా
మానవునిహృదయం పరిశుద్ధమౌతుంది. మూర్ఖాయానశ్లేంఠమభ్యవహతి

శృణ్వత శ్రుద్ధయా నిత్యం గృణతశ్చస్వచ్ఛేదైకమ్,
కాలేన నాతి దీర్ఘేణ భగవాన్ విశతే హృది.
ప్రవిష్టః కర్షరంధ్రేణ స్వానాం భావ సరోరుహమ్,
దువోతి శమలం కృష్ణస్ఫలిలస్య యథా శరత్.
దౌతాత్మా పురుషః కృష్ణపావమూలం న ముంచతి,
ముక్తసర్వపరిక్షేషః పాంధస్త్వశరణం యథా.
యదధాతుమతో బ్రహ్మణ దేవారంభోఽన్యధాతుభిః.
యద్యచ్ఛయా హేతునా వా భవంతో జానతే యథా.
అసీద్యదుదరాత్పద్మం లోకనంస్థానలక్షణమ్,
యావానయం వై పురుషతయ త్థావయవైః పృథక్,
తావానసావితి ప్రోక్తస్సంస్థావయవవానివ.
అజన్మజతి భూతాని భూతాత్మా యదనుగ్రహత్,
దదృశే యేన తద్రూపం నాభివద్మనముద్భవః.
న చాపి యత్ర పురుషో విశ్వస్థిత్కుర్భవావ్యయః,
ముక్త్యాత్మ మాయాం మాయేశశ్శేతే సర్వగుణాశ్రయః.
పురుషావయవైర్లోకస్సపాలాః పూర్వకల్పితాః,

గృహం చేరిన గృహస్థు గృహాన్ని విడవలేనట్లే శ్రీకృష్ణకథామృత
పానానుభవం కలవాడు శ్రీకృష్ణచరణధ్యానం విడువలేడు.

జీవునకు పంచభూతసంబంధమేమిటలేదు. శరీరం పంచభూతాలతో నిర్మింపబడుతున్నది. దాని స్వభావం వల్లనే యిలా జరుగుతున్నదా దీనికి వేరే కారణమేమైనా ఉన్నదా?

భగవానుని నాభినుండి సర్వలోక రచనా హేతువైన కమలం ఆవిర్భవించింది. ఈ జీవుడు! అవయవాలచే ఎలా పరిచ్ఛిన్నుడయాడో అలానే పరమాత్మ కూడా సీమితమైన అవయవాలచే పరిచ్ఛిన్నుడై నట్లు మీరు చెప్పారు. ఏ అనుగ్రహం వల్ల బ్రహ్మ సృష్టిస్తున్నాడో ఏ నాభికమలంనుండి పుట్టి ఆ పరమపురుషుణ్ణి చూడలేకపోయాడో సృష్టిస్థితి అయితేకాదు సర్వాంతర్యామి మాయకు అధినాథుడూ అయిన పరమేశ్వరుడు మాయను పరిత్యజించి దేనియం దేరూపంలో శయనిస్తాడో ఆ విరాట్పురుషుని అంగములనుండి లోకాలూ లోకపాలురూ

లోతైరముహ్యవయవాన్సపాతైరితి శుశ్రుమ.
 యావాన్ కల్పోవికల్పోవా యథా కాలోఽనుమీయతే,
 యాతథవ్యభవచ్ఛబ్దైతయుర్వానం చ యత్కృతః.
 కాలస్యానుగత్త్వా తు లక్ష్మితేఽవ్యేఖ్యహత్కృది,
 యావత్కృః కర్మగతయో యావత్కీర్తివైజయత్రమ.
 యస్మిన్ కర్మనమవాయో యథా యేనోఽస్మహ్యతే,
 గుణానాం గుణినాం జైవ పరిణామమచీప్సతామ్.
 భూపాతాకకకుబ్ధోద్వమగ్రహనక్షత్రభూభృతామ్,
 సరిత్సముష్య ప్రిహానాం సంభవతైస్తతదోకసాం,
 ప్రమాణ మండకోశవ్య బాహ్యభ్యంతరభేదతః,
 మహతాం చానుగరితం వర్ణాశ్రమవినిశ్చయః.
 ఆవతారానుచరితం యదాశ్చర్యతమం హరేః,
 యుగాని యుగమానం చ ధర్మో యశ్చ యుగే యుగే.
 స్వప్నాం సా ఛారణో ధర్మస్య విశేషశ్చ యదృశః,
 శ్రేణీనాం రాజర్షీణాం చ దర్శః కృచ్ఛేషు జీవిరామ్.
 తత్త్వానాం పరిసంఖ్యానం లక్షణం హేతులక్షణమ్,

జన్మించారనీ వారే ఆ పురుషుని ఆవయవాలనీ అన్నాడు. ఈ రెండు వాక్యాలయందు గల అంతరార్థ మేమిటి?

మహాకల్పాః అవాంతరకల్పా లు మెన్ని? భూతభవిష్యద్వర్త మానకాలాలను ఎలా నిర్ణయించాలి. మూలదేహభిమానులైన జీవుల ఆయుర్దాయం కూడా నిబంధింపబడిందా! కాలంయొక్క సూక్ష్మ గతిసీమాలగతినీ యెలా గ్రహించాలి? ఏ కర్మలవల్ల జీవులకు ఏ గతులు కలుగుతాయి? సత్వ రజస్థమోగుణాల వల్ల దేవమనుష్యాది యోను లలో జన్మలు కలగటానికి యెవరెవరు ఏ ఏ కర్మలు చేస్తూంటారు. బ్రహ్మాండం యొక్క పరిమాణం లోపల యెంత ఉంటుంది? పైభా గంలో ఎంతవుంటుంది? పృథివీ పాతాళ దిశా ఆకాశాదులూ గ్రహ నక్షత్ర పర్వత సదీ సముద్ర ద్వీపాలూ వాటియందు జనించే జీవులూ దేనినుండి జనిస్తాయి? యుగభేదాలూ, వాటి పరిమాణం వేరు వేరుగా యుగధర్మాలూ, విభిన్నమైన అవతారాలూ వాటి

పురుషారాధనవిధిర్వ్యగస్యాధ్యాత్మికస్య చ.
 యోగేశ్వరైశ్వర్యగతిర్లింగభంగస్తు యోగినామ్,
 వేదోపవేదధర్మాణామితిహసపురాణయోః.
 సంప్లవన్సర్వభూతానాం వికళమః పృథినంకళమః,
 ఇష్టాపూర్తస్యకామ్యానాం త్రివర్గస్య చ యో విధిః.
 యశ్చానుశాయినాం నర్గః పాపంఢస్య చ సంభవః,
 ఆత్మనో బంధమోక్షౌ చ వ్యవస్థానాం స్వరూపతః.
 యథాత్మతంత్రో భగవాన్ వికీర్ష తాత్మమాయయా,
 విన్మజ్య వా యథా మాయాముదాస్తే సాక్షివద్విభుః.
 సర్వమేకచ్చ భగవాన్ పృచ్ఛతే మేఽనుపూర్వశః,
 తత్త్వతోఽర్హస్యదాహర్తం పృషన్నాయ మహమునే.
 అత్య పృమాణం హి భవాన్పరమేష్ఠ యథాత్మభూః,
 అవరేచానుతిష్ఠంతి పూర్వేషాం పూర్వజైః కృతమ్.
 న మేఽనవః పరాయంతి బ్రహ్మన్సనశనాదమ్,
 విబ్రతేఽచ్యుతపీయూషంత్యన్ముఖాన్జవివిన్యుతమ్.
 న ఉపామంత్యితే రాజ్ఞా కథయామీతి సత్పతేః,
 బ్రహ్మరాతో భృశంప్రీతో విష్ణురాతేన సంసది.

చరిత్రీలూ మహాపురుషుల చరిత్రీలూ వర్ణాశ్రమధర్మాలూ తత్త్వసంఖ్య
 వానిస్వరూపమూ లక్షణాలూ భగవదారాధనాక్రమం అభ్యాత్మయోగ
 విధి వివరించి చెప్పండి. అంతేకాకుండా విభిన్నవృత్తులు కలవారు గాజ
 ర్నులూ మహాపురుషులూ వారిచరిత్రీలూ విపత్తులందున్నవారిధర్మాలూ
 వివరించండి. యోగీశ్వరులకు యే యే ఐశ్వర్యాలు ప్రాప్తిస్తాయి? వారే
 గతిని పొందుతారు? యోగులయొక్క లింగశరీరం యెలా భగ్నమా
 తుంది? వేద ఉపవేద ధర్మశాస్త్ర ఇతిహాసాదుల స్వరూపతాత్పర్యమూ
 విస్తరించి చెప్పండి. సమస్తప్రాణుల ఉత్పత్తి స్థితిలయాలూ యెలా
 జరుగుతాయి? నూతులూ చెరువులూ తోటలూ నిర్మించడం స్మార్త
 కర్మలూ యజ్ఞయాగాది శ్రౌతకర్మలూ కామ్యకర్మలూ ధర్మార్థ
 తామాలూ పాటిసాధన విధి వ్రతయసమయంలో జీవులన్నీ వ్రకృతిలో
 బంధులై తిరిగి యెలా ఉద్భవించేదీ పాపండులెలా పుట్టేదీ చెప్పండి.
 బంధమాలూ ఎలా ఉంటాయిఅర్హజ్ఞాని ఎలా ఉంటాడు. సర్వ

అహ భాగవతం నామ పురాణంబ్రహ్మసమ్మితమ్,
బ్రహ్మణే భగవత్ప్రేక్షం బ్రహ్మకల్ప ఉపాగతే.
యద్యత్పరీక్షిద్యుపభాః పాండునామనుష్యచ్ఛతి,
ఆనుభూర్హైమి అత్సర్వమభ్యాతు ముపేదకృమే.

స్వతంత్రుడైన భగవంతుడు తనసూయతో యెలా క్రీడిస్తాడంటాడు!
మాయను విడచి సాక్షివలె ఉదాసీనుడుగా యెలా ఉంటాడు!

నాకు అకలి దష్టల దాహలు లేవు. మరణ భయం లేదు బ్రాహ్మణ శాపం వల్ల నాకు మరణం సిద్ధమయింది. అందువల్ల ఆవిచారం అక్కరలేదు, మీ ముఖారవిందంనుండి వెలువడే అమృతమయమైన సత్కథా రసం అస్వాదిస్తున్నాను. నాకు మోక్షసాధనం ప్రచాదించండి అని అడిగాడు పరీక్షిన్యకరాజు.

8 అధ్యాయం

అత్మదాయామృతే రాజన్ పరస్యానుభవాత్మనః,
స మేతత్కాంతనంబంధః స్వప్నదృష్టార్థభాంజరీ.
జహురూప ఇవాభాతి మాయయా జహురూపయా,
రమదూబో యతేషుస్థామయాహమితిమర్శితే.
యస్మి వాచ మహమ్ని క్షేపరస్మిన్ కాలమాయయోః,
రమేత గతనంయోహస్త్యక్షోదాస్తే తతోభయం.

పరీక్షిన్యకరాజా! స్వప్నమందుచూసిన పస్తునముదాయంతో ఆమానప్రసిక్తి సంబంధంలేనట్లే ఆత్మానుభవం కల జ్ఞానికి దృశ్యవదాద్ధాలతో సంబంధంలేదు. మాయాకారణంగా ఆత్మ వివిధ రూపాలతో గోచరిస్తుంది. మాయాగుణములందు రమిస్తూన్నప్పుడు “నేను, నాది” అనేభావం కలుగుతుంది. ఈగుణాలను సంక్షుభితంచేసే కాలాన్ని మోహాన్ని జనింపజేసేమాయనూ అతిక్రమించి నిత్యానందం పొందేవాడు “నేను, నాది” అనేభావాలనువదలి ఉదాసీనుడై గుణాతీతుడౌతాడు.

అత్యతత్త్వవిశుష్ట్యర్థం యదాహ భగవాన్పుతం,
 బృహ్మణ దర్శయన్మావ్యమపలిక వృతాదృతః.
 స ఆవిదేహో భజతాం పరో గురుస్త్వధిష్ఠ్యయాస్థాయ సిన్ధుక్షయై క్షతః,
 తాంవాఙ్మగచ్ఛద్భద్రగమత్యసంమతాం ప్రపంచనిర్మాణవిధిర్మయా భవేత్.
 ౧. చింతయన్ దృష్టక్షరమే కవాంభస్సుపాశ్యతోద్విగ్ధతం వచో విభుః,
 స్ఫురేదు యత్క్షేత్రమేకవింశం నిష్క్రించనానాం స్థపయన్తనం విదుః.
 నిగమ్య తద్భుక్త్యధివృక్షయా దిగో విలోక్య తత్రాన్యదపశ్యమానః,
 సద్ధిష్ఠ్యమాస్థాయ విమృశ్య తద్వితం తపస్సుపాద్విష్ణువాదభే మునః.
 ౨. చంద్రం సహస్రాక్షమయోమపశ్యచో జితానిలాత్మా విజితభయేంద్రిగః,
 అతశ్శతస్థాశ్చిలకోకతాపనం తపస్తపీయాంస్తపతాం సమాహితః.
 తస్మై స్ఫులోకిం భగవాన్ప్రభాజితస్సందర్శయా మాన సరం న యత్ప్రరమే,
 ప్రియేతనంక్షేగవిమోహపాఛ్యనం నృదృష్టపద్మిర్విబు ధైరధిష్టు తమ్.
 ౩. కృత్తతే యత్య రజస్తమస్తయో స్పృత్వం చ మిశ్రం న చకాలవికృమః,
 స యత్యమాయాకిముతావశే హరేరసుషుతా యత్య సురా సురార్చితాః,
 శ్యామావదాతాః శతపత్యలోచనాః చిశంగవస్రా స్ఫురుచస్సుపేగనః,
 సర్పే చతుర్వాహవ ఉన్మిషన్మణి ప్రవేకః ప్కభరణా స్సువర్చనః.
 పృథాలవైడూర్య మృణాళవర్చనః పరిస్ఫురత్కుండల మాలిమాలినః,
 భాజిష్ఠ్యధిర్యః పరితో చిరాజశే లనద్విమానావలిభిర్మహాత్మనామ్.

బ్రహ్మతపస్సునకు ప్రసన్నుడై భగవానుడు దర్శనం యిచ్చి పర
 మాత్మ తత్త్వం ఉపదేశించాడు. అదే సీకు తాచెపుతాను విను.

తీలోకాలకూ గురువైన చతురాననుడు జన్మస్థానమైన
 కమలం మీదకూర్చుని సృష్టి గురించి ఆలోచించసాగాడు. కానీ సృష్టి
 రూపమైన జ్ఞానం కలుగలేదు. అలా ఆలోచిస్తూండగా ఒకనాడు
 తపస్సుచెయ్యి-తపస్సుచెయ్యి అని వినిపించింది. అది భగవాదాదేశంగా
 గ్రహించి తపస్సుచెయ్యడం ఆరంభించాడు. వెయ్యిదివ్యసంవత్సరాలు
 ఏకాగ్రచిత్తంతో తపస్సు చేశాడు. బ్రహ్మ తపస్సుకు ప్రసన్నుడై
 శ్రీహరి చతుర్ముఖునకు తనదివ్యలోకం చూపాడు. శ్రీష్ఠమైనదీ క్షేత్ర
 మోహ భయరహితమైనదీ ఐన ఆలోకంలో దేవతలు శ్రీహరిని
 స్తుతిస్తున్నారు. రజోగుణ తమోగుణాలేగాక వీటిసంబంధ కల సత్య
 గుణానికూడా అక్కడ స్థానంలేదు. అక్కడ మాయకు స్థానంలేదు

విద్యోతమానః ప్రశుచోత్రమాద్యుభిన్నవిశ్చుదభావశిఖిర్వభావభః,
 సౌర్యత్య రూపిణ్యురుగాయ పాదయోః కరోతి మానం బహుధా విభూతిభిః.
 ప్రేమఖగితాయా కుసుమాకరానుగైర్విగోయమానా ప్రయకర్మ గాయతి,
 దదర్శ తత్రాఖిలసాత్త్వతాం చ తిం శ్శియఃపతిం యజ్ఞపతిం జుత్తుతిమ్.
 సుసందనంద ప్రబలాత్తజావిభిన్నైర్హస్త దముఖైః పరిసేవితం విభుం,
 జృత్కప్రసాదాభిముఖం ద్యుగావపం ప్రసన్నచసారుణలోచనావసమే.
 కిరీటినం కుండలినం చతుర్ముఖం పితాంబరం వక్షసి అపకం శ్శియా,
 ఆభ్యుష్ట వేయానన చూక్తితం పరుం వృతం చతుష్టాచకపంచకత్తభిః.
 యుక్తం భగైస్సైన్వరితరత్యవాద్యువైస్సృణివధామక రమమాబహ్యోరమ్.
 తత్తర్కనాష్టదపరిష్కృతాంతరో హృష్యత్తమః ప్రేమభరాశ్శులోచనః,
 ననామ పారాంబుజమన్య విశ్వసృహ్యత్పారమ హంస్యేన పదాభిగమ్యతే.
 తం ప్రియమాజం సముపస్థితం కవీం ప్రజావిసర్గే నిజానవార్తణమ్,
 బభాష ఈషత్ప్రతగోవిదా గిరాప్రియః ప్రియం ప్రితమహః కరో స్మ్యకన్.
 త్యయాహం తోషితస్సద్ర్య గ్నేదగర్భసిన్ధుకయా,
 విరం భృతేన తపసా దుస్తోషఃకూటయోగినామ్,

కాలానికే చోటులేదు. కోటిసూర్యప్రకాశంతో శ్యామవర్ణంకల
 శ్రీహరి పీతాంబరధారియై శంఖ చక్ర గదా శార్ఙ్గములు ధరించి ప్రకా
 శిస్తున్నాడు. ఆదిలక్ష్మి వివిధభూతలతో ఆ పాదాలను సేవిస్తూన్నది.
 సుసంద నంద ప్రబల అర్చన మొనలుగాగల విష్ణుపార్శ్వదులు శ్రీహరిని
 సేవిస్తున్నారు. పురుషుడూ సౌకృతీ మహత్తత్త్వం అహంకారం మనస్సు
 దశేంద్రియాః, శబ్దాదిపంచతన్మాత్రా లూ పంచమహాభూతాలూ
 (యీ ఇరవైఅయిదుతత్త్వాలు) హవాలతో శ్రీహరిని పరివేష్టించి
 ఉన్నాయి. ఐశ్వర్యమూ ధర్మమూ కీర్తి ఖ్యానమూ వైభాగ్యమూ
 స్వస్వరూపశక్తులతో ఉన్నాయి. బ్రహ్మ ఆత్మానందంతో కీర్తించి సమీ
 పంలో నిలచాడు. హరి బ్రహ్మను సగ్గరగా తీసుకొని - వత్సా! నీహృద
 యంలో సర్వవేదవిజ్ఞానం ఉంది. సృష్టిసామర్థ్యంకోసం తపస్సు చేసి నన్ను
 దర్శించగలిగావు. కపటబుద్ధితో ఉపాసించేవాడు నన్ను చూడలేడు.
 నీమనస్సులోని కోరిక కోరుకో. నువ్వు కోరిన వరమిస్తాను. నువ్వు
 నన్ను చూడకుండా శబ్దం విని తపస్సుచేశావు. కనుక నీకు నాదర్శనమే.

వరం వరయ భద్రం తే వరేశం మాభివాంభితమ్,
 బ్రహ్మకాశేయః పరిశ్రామః పుంసాం మర్త్యవావహిః.
 మనిషితానుభావైశ్చయం మమలోకలోకనమ్,
 యదుపశ్యత్వ కుసాని చిక్రస్త పరమం రహః.
 ప్రత్యాపిష్టం మయా తత్ర త్వయి కర్మవిమోహతే,
 తపో మే హ్యపయం సాదా దాత్మాహం తవసోఽనమః.
 సృజామితపస్తైవేదం గృహామి తపసా పునః,
 విభర్తి తపసా విశ్వం చిత్తం మే దుశ్శరం తవః.
 భవగః సర్వభూతానానుభ్యజే వస్థితగుహామ్,
 వేదహ్యప్రతిరుద్ధేన ప్రజ్ఞానం చిక్రస్తితమ్.
 తథాపి నాదమానస్య నాత సాధయరాశితం,
 పరావరే యథారూపే జానియాం తేత్త్వరూపిణః.
 యథాత్మమాయా యోగేన వానాశక్త్యపబ్బంహితం,
 విలుంపన్విన్మృత గృహ్లాన్ విభృదాత్మాన మాత్మనా.
 క్రిడన్య మోమనంకల్ప ఉష్ణనాధిర్మభేష్టతే,
 తథా తద్విషయాం దేహి మనిషాం మయి మాధవ.
 జగవప్షిత్తమహం కరవాణీహ్యతందిశ్శతః.
 సేహమానః ప్రజానర్గం బద్ధ్యేయంయదనుగ్రహతే.

కాక నాలోకాన్ని కూడా దర్శించేభాగ్యం కలిగింది నీమీద నాకు పరిపూర్ణానుగ్రహంకలిగింది.

తపస్సు నా హృదయం. నేను తపస్సుకు ఆత్మస్వరూపుడను. నేను తపస్సువల్లనే సృష్టి స్థితి లయాలు చేస్తూఉంటాను. తపస్సు దుర్లంఘ్యమైన నాశక్తి - అన్నాడు భగవానుడు.

ఆమాటలు విని బ్రహ్మ - శ్రీహరి! మీరు సమస్త ప్రాణుల యందు సాక్షీభూతులుగా ప్రకాశిస్తున్నారు. నా ఆలోచన మీ తెరుగనిది కాదు. సగుణ నిర్గుణరూపాలు గ్రహించే జ్ఞానం నాకు ప్రసాదించండి. మాయాధినాథులైన మీసంకల్పం యెన్నడూ వ్యర్థం కాదు. సాలివురుగు జాలానిర్మించి అందులో తనే క్రిడిస్తుంది. అదే విధంగా మీరు మీ మాయనే ఆశ్రయంగా తీసికొని అనేకరూపాలు నిర్మించి పాలించి లయింపచేస్తూక్రిడిస్తుండంటారు. మీకంటే భిన్నమైన

యావత్సఖానఖ్యురి వేళతే కృతః సృజావినశ్చే విభజామిదోజనం,
 ఆవిష్ణజస్తే పరికర్తవీస్థితో మామేనమున్నద్దమదోజమానినః
 జ్ఞానం పరమగుహ్యం మే యద్విజ్ఞాననమన్యితం,
 సరహస్యం తదంగం చ గృహణ గదితం మయా.
 యావానహం యథాభావో యద్రూపగుణకర్మకః,
 తదైవ తత్త్వవిజ్ఞానమస్తే తే మదమగ్రహత్.
 ఆహమేవానమేకోఽగ్రే నాన్యద్యత్పదనత్పరం,
 పశ్చాదహంయదేతచ్ఛ యోఽవశిష్యేత సోఽన్యహం.
 ఋతేఽహం యత్ప్రతీయేత న సృతీయేతచాత్మని,
 తద్విద్యాదాత్మనో మాయాం యథాభాసో యథా తమః.
 యథామహాంతి భూతాని భూతమాచ్ఛాచచేష్యను,
 సృవిష్టాన్యసృవిష్టాని తథా తేమ న తేష్యహం.
 ఏతావదేవజిజ్ఞాన్యం తత్త్వజిజ్ఞానునాత్మనః,
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం యత్స్వాత్సర్వత్య నర్హదా.
 ఏతన్యతం నమాతిష్ఠ పరమేణనమాధినా,
 భవాన్ కల్పవికల్పేషు న విముహ్యతికర్న్చిత్.

మైన వస్తువేదీ లేదు. ఈ కార్య మర్థం తెలిసికోవాలని వుంది. సృష్టి
 రచనలో కర్తృత్వాధికారగర్వం నాకులేకుండా ఉండేటట్లూ పూర్వ
 కల్పసృష్టిక్రమం నాకుచెప్పండి. కల్పాంతరజీవుల గుణకర్మల ననుసరించి
 వారికి జన్మలు ఇచ్చేటట్లూ నేను సర్వస్వతంత్రుడననే అభిమానం
 లేకుండా ఉండేటట్లూ అనుగ్రహిస్తే నేను సృష్టిక్రమం ఆరంభిస్తాను -
 అన్నాడు పితామహుడు.

వత్సా! అత్యంతగోప్యమైన ఆత్మజ్ఞానం ఉపదేశిస్తాను, విను.
 నాలక్షణాలూ నాగుణ రూప లీలలూ నాఅనుగ్రహంచేత పూర్ణంగా
 గ్రహించు. సృష్టికి పూర్వంలో నేనొక్కడనే వున్నాను. నన్ను మించిన
 స్థూల సూక్ష్మవస్తువు లేదు. యీ రెంటికీ కారణమైన అజ్ఞానమూ
 లేదు. సృష్టిలేనిస్థానంలో నేనున్నాను. సృష్టిలో ఉన్నాను. శేషించిన
 వస్తుజాతం నేనే. వాస్తవంగా లేనివీ అనిర్వచనీయమైన వస్తుజాలమూ
 పరమాత్మనైన నాయందు ఇద్దరు చంద్రులవలె గోచరిస్తున్నట్లాయి.

సంప్రదిత్యైవ మజనో జనానాం పరమేష్ఠినం,
 పశ్యతస్తస్య తద్రూప మాత్మనో న్యరుణద్ధరిః.
 అంతర్హితేంద్రియార్థాయ హరయే విహతాంజలిః,
 నర్వభూతమయో విశ్వం న వర్జితం న పూర్వవత్.
 ప్రజాపతిర్థర్మవతి రేకదానియమాకా యమాకా,
 భద్రం ప్రజానామన్విచ్ఛన్నాతిష్ఠత్స్వస్త్వాకామ్యయా.
 తం నారదః ప్రియతమోర్విక్వాదానామనువ్రతః,
 శుశ్రూషమాణశ్శిలేనప్రశయేణ దమేన చ.
 మాయాం వివిదిమర్విష్టోర్మాయేశస్య మహామునిః,
 మహాభాగవతో రాజా పితరం వర్గతోషయత్.
 తుష్టం నిశామ్య పితరం లోకాకా ప్రపితామహం,
 దేవర్షిః పరిషప్రచ్ఛ భవాన్ యన్మా ముపృచ్ఛతి.

సక్షాత్రమండలంలో రాహువువలె వాస్తవంగావున్నా నేనుకూడా గోచరించను. ఇదే నా మాయ అని గ్రహించు. పంచభూతసముదాయంతో నిర్మింపబడ్డ చిన్న పెద్ద శరీరాలు పంచమహాభూతకార్యరూపాలవటంచేత భూతపంచకం ఆశరీరాల్లో ప్రవేశిస్తూంటుంది. అదియందే ఆశరీరాలకు కారణభూతంగా ఉండడంవల్ల ప్రవేశమూ లేదు. అదేరీతిగా ప్రాణుల దృష్టిలో నేను ఆత్మరూపంలో ప్రవేశిస్తూ ఉంటాను. ఆత్మదృష్టితో చూస్తే నాకంటే భిన్నమైన వస్తువేలేకపోవడంవల్ల నేను ప్రవేశించడమూలేదు. ఇదిబ్రహ్మకాదు. ఇదిబ్రహ్మకాదని నిషేధపద్ధతిచేతనూ, ఇదిబ్రహ్మ ఇదిబ్రహ్మ అను అన్వయపద్ధతిచేతనూ సర్వాతీత సర్వస్వరూప సర్వత్రస్థితమైనదే పరమాత్మస్వరూపమని తెలుస్తుంది. పరమాత్మ తత్త్వం గ్రహించడానికిదేమార్గం. నువ్వు అచలమైన ధర్మక్రితో సమాధిద్వారా నాసిద్ధాంతంలో పరిపూర్ణనిష్ఠతో ఉంటే కల్ప శల్పాలలో సృష్టిక్రమం సాగిస్తున్నా నీకు మోహం కలగదు. నిరతిశయమైన అఖండమైన ఆనందానుభూతిని పొందగలవు - అని ఆత్మజ్ఞానం ఉపదేశించి అంతర్హితుడయాడు. బ్రహ్మ పూర్వకల్పరీతిని సృష్టి ఆరంభించాడు.

తస్మా దిదం భాగవతం పురాణం దశలక్షణమ్,
ప్రోక్తం భగవతా ప్రాహ ప్రీతః పుత్రాయ భూతకృత్.
నారదః ప్రాహ మునయే నరస్వత్కానదే నృప,
ధ్యాయతే బ్రహ్మపరమం వ్యాసాయామితతేజసే.
యదుతాహం త్వయాపృష్టే వైరాజా త్పురుషాదిదం,
యథాసీత్తదుపాఖ్యాస్యే ప్రహ్లా నన్యాంశ్చ కృత్స్నశః.

ధర్మాధిష్ఠాతయైన ప్రజాపతి ప్రజాకల్యాణవాంఛతో యమ నియమాదులు ధరించివున్న సమయంలో మాయాతత్త్వం గ్రహించాలని నారదుడు అక్కడకువచ్చి బ్రహ్మను సేవించి ప్రసన్నుని చేసికొన్నాడు. బ్రహ్మప్రసన్నుడైనట్లు నారదమహర్షి గుర్తించి తన సందేహం తెలిపాడు. ఆ ప్రశ్నలోని అతని సంకల్పం గ్రహించి బ్రహ్మ దశలక్షణాలతో కూడిన భాగవతం చెప్పాడు. ఆ భాగవతన్నే నారదమహర్షి నా తండ్రియగు వేదవ్యాసునకు సరస్వతీ నదీతీరంలో వినిపించాడు. ఆ భాగవతం వింటే నీసందేహాలన్నీ తీరతాయి. మాతండ్రివల్ల నేనువిన్న భాగవతం చెపుతాను విను.

9 అ ధ్యాయం

అత్యనర్థో విసర్గశ్చ స్థానం పోషణమూతయః,
మన్వంతరేశానుకథానిరోఢే ముక్తిరాశ్శయః.
దశమన్య విశుష్కర్థం నవానామిహ లక్షణం,
పర్ణయంతి మహాత్మానః శుభేనార్చన చాంజనా.
భూతమాత్యేంద్రియధియాం జన్మ సర్గ ఉదాహృతః,
ఐహికాణో గుణవైషమ్యా ద్విసర్గః పౌరుషస్త్వృతః.

ఈమహాభాగవతంలో సర్గ విసర్గ స్థాన పోషణ ఊతి మన్వంతరాలూ ఈశానుకథా నిరోధమూ ముక్తి ఆశ్రయమూ అనే ఐది లక్షణాలూ వర్ణించబడ్డాయి. ఈ ఆశ్రయలక్షణం శ్రుతిచేతనూ తాత్పర్యంచేతనూ వీగ అనుభవంచేతనూ నిర్ణయింపబడింది. కొందరు మహాత్ములు అన్యమైన తొమ్మిదివిషయాలనూ చాలాసుగమంగా నిర్ణయించారు.

స్థితిర్వైకుంతవిజయః పోషణం తదనుగ్రహః,
 మన్వంతరాణి నధర్మ ఊతయః కర్మవాసనాః.
 అవతారానుచరితం హరేరస్యానువర్తినాం,
 పుంసాం చ సతకథాః పోక్తా నానాఖ్యానోబబృంహితాః.
 నిరోధోఽస్యానుశయనమాత్మనన్వహ శక్తిభిః,
 ముక్తిర్నిత్యాన్యధా రూపం స్వరూపేణ వ్యవస్థితిః.
 అభానశ్చ నిరోధశ్చ యతస్త్యధ్యవసీయతే,
 న ఆశ్రయః పరం బ్రహ్మ పరమాత్మేతి శబ్ద్యతే.
 యోఽధ్యాత్మికోఽయం పురుషస్సోఽసావేవాధిదైవికః,
 యస్తత్యోభయవిచ్ఛేదస్సన్మృతేహ్యధిభౌతికః.
 ఏకమేకతరాభావే యదా నోపలభామహే,
 త్రితయం తత్య యో వేద న ఆత్మా స్వాశ్రయాశ్రయః.
 పురుషోఽండం వినిర్భిద్య యదాసౌ న వినిర్గతః,
 ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛన్నపోఽస్యాక్షిచ్ఛుచిక్కుచిః.

యించారు. ఈశ్వర ప్రేరణచే గుణములందు క్షోభకలిగి రూపాంతరం పొందడంచేత ఆకాశాది పంచభూతాలూ శబ్దాదిపంచతన్మాత్రలూ ఇందియాలూ అహంకార మహత్తత్త్వానూ ఉత్పన్నమౌతున్నాయి. దీనినే సర్గమన్నారు. ఆ విరాట్పురుషునివల్ల జన్మించిన బ్రహ్మాద్వారా జరిగే చరాచరరూపమైన సృష్టి నిర్మాణమే విసర్గమనబడుతుంది. నాశనమే లక్షణంగాగల సృష్టిని ఒకమర్యాదలో స్థిరంగా ఉంచడంగా సిద్ధించిన శ్రేష్ఠత్వాన్ని స్థాన మన్నారు. తనచే రక్షింపబడే సృష్టిలో భక్తులయందు ఆభగవానునికి కలిగే కృపనే “పోషణ” అన్నారు. మన్వంతరాధిపతుల భగవద్భక్తీ ప్రజాపాలనరూపమైన ధర్మానుష్ఠానమూ “మన్వంతర” మనబడుతుంది. జన్మాంతరవాసనలుజీవులనుకర్మ బద్ధులుగా చేస్తూంటాయి. వానినే “ఊతి” శబ్దంతో నిర్వచించారు. అవతారచరిత్రలూ భక్తులకథలూ “ఈశానుకథా” అన్నారు. భగవంతుడు యోగనిద్రావరవశుడైనప్పుడు జీవరాశి ఉపాధులతో ఆయన యందు లీనంకావటమే “నిరోధము”. అజ్ఞానకల్పితములైన భోక్తృత్వాదులను త్యజించి పరమాత్మయందు ఆనందానుభూతి పొందుటే

తాన్వవాత్సత్వస్వస్థాను నహన్యపరివత్సరాః,
తేన నారాయణో నామ యదాపః పురుషోద్భవాః.
ద్రవ్యం కర్మ చ కాలశ్చ స్వభావో జీవ ఏవ చ,
యదనుగ్రహతస్సంతి న సంతి యదుపేక్షయా.
ఏకో నానాత్వమన్విచ్ఛృణో యోగతల్పాత్మ ముక్తితః,
వీర్యం హిరణ్మయం దేహం మాయయా వ్యవృజత్త్రిధా.
అధిదైవ మథాధ్యాత్మ మధిభూ తమితి పృథుః,
యదేకం పాకుషం వీర్యం త్రిధాఽ భిద్యత తచ్ఛృణు.
అంతశ్శరీర ఆకాశ త్పురుషస్య విచేష్టతః,
ఓజస్సహజబలం జఙ్ఘే తతః పాణో మహానమః.
అనుప్రాణంతి యం ప్రాణాః ప్రాణాంతం నర్వజంతును,
అపానం తమపానంతి నరదేవమివానుగాః.

“ముక్తి” అనబడుతుంది. ఈప్రపంచం ఎవనియందు ఉత్పత్తి ప్రశయ రూపాలలో ప్రకాశిస్తుందో ఆపరబ్రహ్మమే “ఆశ్రయం”. శాస్త్రములు పరబ్రహ్మనే పరమాత్మ అని అంటాయి. ఇంద్రియాభిమానీ ద్రష్టా ఐన జీవుడే ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతలైన సూర్యాదిరూపాలలోఉంటాడు. నేత్ర గోళాదులతో కూడిన దేహమే యీ రెండింటినీ వేరు చేస్తూఉంటుంది. ఈమూడింటిలో ఒకటి అభావమైతే మిగిలిన రెండూ ఉపలబ్ధంకావు. ఈమూడూ తెలిసినవాడే పరమాత్మ. ఆ పరమాత్మే ఆశ్రయం. పరమాత్మకు వేరే ఆశ్రయంలేదు. ఆయనకాయనే ఆశ్రయం.

విరాట్పురుషుడు బ్రహ్మాండాన్ని భిన్నంచేసుకుని తాను ఉండడానికి ఉదకాన్ని నిర్మించాడు. విరాట్పురుషరూపమైన నరునిచే ఉత్పన్నం కావడంచేత ఉదకం “నార” అనబడింది. ఆనారమునందు శయనించడంవల్ల ఆయన నారాయణుడయ్యాడు. నారాయణుని కృప చేతనే ద్రవ్య కాల స్వభావ జీవాదులకు సత్తా కలుగుతుంది. ఆనారాయణుడే యోగనిద్రనుండిలేచి అనేకత్వేచ్ఛతో అఖలబ్రహ్మాండ బీజ రూపమైన తన సువర్ణవీర్యాన్ని ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవిక ఆధిభౌతిక రూపాలతో మూడుభాగాలు చేశాడు. విరాట్పురుషునియందలి

పావేన క్షిపతా కుత్సదంతరా జాయతే విభోః,
 నిపానతో జక్షతశ్చ పాఙ్ముఖం నిరభివ్యత.
 ముఖతస్త్రాసునిర్ఘ్నిం జిహ్వ తతోవజాయతే,
 తేతో నానాసో జజ్ఞే జిహ్వయా యోఽభిగమ్యతే.
 వివక్షేర్ముఖతో భూమోర్నా వహ్నిర్వా గ్యోహ్మతం తయోః,
 జలే నైతన్య సుచిరం నిరోధన్యమజాయత.
 నానికే నిరభిద్యేతాం దోధూయతి నభస్వతి,
 తత్యవాయుస్సంభవహా పూణో ససి జిమ్ముక్షతః.
 యదాత్మని నిరాలోక మాత్మానం చ దిస్సుక్షతః,
 నిర్ఘ్నే అక్షితే తన్య జ్యోతిశ్చక్రుణ గ్రహః.
 బోధ్యమాసన్య ఋషిభిరాత్మసప్తం జిమ్ముక్షతః..
 కర్ణా చ నిరభిద్యే తాం దిశ్శ్రోత్రం గుణ్యహః.

ఆకాశంవల్ల ఇంద్రియబలం మనోబలం శరీరబలం పుట్టాయి, వానినను-
 వీటన్నిటికీ రాజైన ప్రాణం ఉత్పన్నమైయింది. రాజుపెనుక సేవకులు
 వెడతూన్నట్లే సమస్తశరీరాలలానూ ప్రాణబలంఉన్నప్పుడే
 ఇంద్రియాలు బలవంతములాతాయి. ప్రాణబలం తగ్గితే ఇంద్రియ-
 బలం కూడా తగ్గుతుంది. ప్రాణవాయువు వేగంగాచరిస్తూంటే విరా-
 ట్పురుషునకు ఆకలిదప్పికలు బయలుదేరతాయి. తినుట త్రాగుట
 మొదలైన వాటియందు ఇచ్చ కలిగినప్పుడు విరాట్పురుషునియందు
 ముఖం ఆవిర్భవించింది. ముఖంనుండి తాలుభాగమూ తాలువునుండి
 రసనేంద్రియమూ రసాలూ ఆవిర్భవించాయి. ఆ విరాటునియందు
 మాట్లాడలనే వాంఛకలగడంతో వాగింద్రియమూ ఆ యింద్రియాధి-
 స్థానదేవత అగ్ని దానికి మాట్లాడే శక్తి జన్మించాయి. అనంతరం శ్వాస
 వేగంచేత నాసికాచిద్రం వాసనచూడాలనే ఇచ్చకలగటంతో ఘ్రాణేం-
 ద్రియమూ అధిష్ఠానదేవతా గంధవ్యాప్తికారణమైన వాయువు
 ఆవిర్భవించాయి. చూడాలనే ఇచ్చతో నేత్రాచిద్రాలూ అధిష్ఠానదేవత
 సూర్యుడూ నేత్రేంద్రియమూ ఉత్పన్నమయాయి. వాటివల్ల రూప
 గ్రాహణ మారంభమైంది.

వస్తునో మృదుకాఠిన్యఽఘగుర్వాష్టశ్శత తాం,
 జిఘ్ముక్షతస్త్వక్చిర్భిన్నా తస్మాం రోమమహారుహః.
 తతః చాంతర్వహ హిర్వాతస్త్వచాలజగుణోవృతః,
 హస్తా రురుహతుస్తస్య నానాకర్మ చిక్లిస్తతః.
 తయోస్తు బలవానింద్య ఆదానముభయశ్శయం,
 గతింజిమ్ముక్షతః పాదౌ రురుహతేభికామికాం.
 పద్మాం యజ్ఞస్త్వయం హవ్యం కర్మభిః క్రియతే నృభిః,
 నిరభిద్యత శిశ్నో వై వృజానందామృతార్దినః.
 ఉపస్థానీతామానాం ప్రియం తదుభయశ్శయం,
 ఉత్ప్రిన్మక్షోర్దాతుమలం నిరభిద్యత వై గుదం.
 తతః పాయుంతతో మిత్ర ఉత్సర్గ ఉభయాశ్రయః,
 అనిన్మహ్నిః పురః పుర్యా నాభిద్వారమపానతః.
 తత్రాపాన న్తతో మృత్యుః పృథక్త్వ ముభయాశ్శయమి,
 ఆదిత్సో రన్నపానానా మానస్కుక్ష్యంత్రనాడయః.

వేదరూపులైన ఋషులు విరాట్పురుషుని మేల్కొల్పడనికీ
 ప్రారంభించినవెంటనే వినాలనే ఇచ్ఛా, దానితో చెవులూ శ్రవణేం
 ద్రియాధిష్ఠాన దేవతా దిక్కులూ శ్రవణేంద్రియమూ పుట్టాయి. వస్తువు
 యొక్క తత్వాన్ని గ్రహించాలనే వాంఛకలిగిన త్షణంలో త్వక్కు
 (చర్మము) జనించింది. దానియందు రోమములూ లోపలా బైటా
 విహరించేవాయువు ఆవిర్భవించి త్వగిందియం సర్వశరీరవ్యాప్తమైంది.
 దానివల్ల స్పర్శజ్ఞానం కలిగింది. అనేకతరగతులకర్మలు చెయ్యాలనే
 యిచ్ఛతో హస్తాలూ అధిష్ఠాన దేవతయైన ఇంద్రియా యీ రెండింటి
 యొక్క కర్మరూపమైన గ్రహణ సామర్థ్యం కలిగాయి. గమనేచ్ఛతో
 పాదములూ అధిష్ఠాన దేవతారూపంలో విష్ణువు వానికర్మరూపమైన
 గమనక్రియ జనించాయి. సంతానం రతితో సర్వభోగాలయందిచ్ఛ
 లింగోత్పత్తి ఉపస్థేంద్రియమూ అధిష్ఠాన మగు ప్రజాపతి యీ రెండిం
 టికీ ఆశ్రియమైన కామసుఖం ఆవిర్భవించాయి. మలత్యాగేచ్ఛతో
 గుదద్వార పాయ్విందియాధిష్ఠాన దేవతా (మిత్ర) మలత్యాగక్రియూ
 వర్పిడ్డాయి. అపానద్వారంనుండి యీశరీరంవదలి మరొకశరీరాన్ని

నద్యస్సముద్రాశ్చ తయో స్తుప్తః పుష్టిస్తదాశ్రయే,
 నిదిద్వాసోరాత్మమాయాం హృదయం నిరభిద్యత,
 తతో మన శ్చంద్రకతి సంకల్పః కామ ఏష చ,
 త్వక్చర్మమాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిధాతవః,
 భూమ్యుష్టేతో మయాస్సప్త పౌశోఽప్యేమాంబువాయుభిః.
 గుణాత్మకానింద్రియాణి భూతాద్విప్రభవా గుణాః,
 మనస్సర్వ వికారాత్మా బుద్ధిర్విజ్ఞానరూపిణి.
 ఏతద్భగవతో రూపం స్థూలం తే వ్యాహృతం మయా,
 మహ్యదిభిశ్చవరజైరప్తభిర్మహిరావృతం.
 అతః పరం సూక్ష్మతమమవ్యక్తం నిర్విశేషణం,
 అనాదిమహ్యనిధనం నిత్యం వాఙ్మనసః పరం.
 అము ని భగవద్రూపే మయా తే హ్యనుషద్భితే,
 ఉభే అపి నగృహ్ణంతి మయాన్మష్టే విపశ్చితః.
 న వాచ్యవాచకతయా భగవాన్ బ్రహ్మరూపభృత్,

పొందాలనే వాంఛవల్ల నాభిద్వారం ఏర్పడింది. దానివల్ల అపానమూ
 మృత్యువూ జనించాయి. అన్న పానాదులు గ్రహించాలనే వాంఛవల్ల
 కుక్షి అంత్రములూ నాడులూ ఉత్పన్నమయ్యాయి. వానితోకూడ
 కుక్షికి అధిష్ఠాన దేవతగా సముద్రమూ నాడులకథిష్ఠాన దేవతలుగా
 నడులూ తుష్టి పుష్టి వీటికాశ్రయమైన విషయాలూ ఉత్పన్న
 మయ్యాయి. మాయయందు విచారణ సాగించాలనే కోర్కెలు పుట్ట
 డంతో హృదయం మనోరూపమైన ఇంద్రియంతో ఆవిర్భవించింది.
 అధిష్ఠానదేవతయగు చంద్రుడూ కామసంకల్పాలూ జనించాయి.
 విరాట్పురుషుని శరీరమందు తేజో జల భూతములవల్ల త్వక్ చర్మ
 మాంస రుధిర మేదో మజ్జాస్థులూ ఆకాశ జల వాయువులనుండి
 ప్రాణాలూ ఉత్పన్నమయ్యాయి. శ్లోత్రాది ఇంద్రియాలు శబ్దాదివిష
 యాలను గ్రహిస్తాయి. విషయాలు అహంకారంనుండి జనిస్తాయి.
 మనస్సు సమస్తవికారాలకూ ఉత్పత్తిస్థానం. బుద్ధి పదార్థభోధ కలిగి
 స్తుంది. నీకు విరాట్పురుషుని స్థూలరూపం చెప్పాను. ఇదిపైనుండి
 పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశములూ అహంకార మహత్తత్వ ప్రకృ

నామరూప క్రియా దత్తేనకర్మా కర్మకః పరః.
 ప్రజాపతీన్ మహాన్ దేవాన్పుటన్ పితృగణాన్ పృథక్,
 నిస్తవారణగంధర్వా నిద్వాధ్యాన్ సురగుహ్యకాన్.
 కిన్నరాప్సర సో నాగాన్ సర్పాన్ కింపురుష పూరుషాన్,
 మాతృరక్షః పితాచాంశ్చ ప్రేతభూతవినాయకాన్.
 కూక్మాండోన్మాదభేతకాన్ యాతుధానాన్ గృహనపి,
 ఖగాన్మృగాన్ పక్షున్ పృథ్వాన్ గిరీన్నపనరీన్మహాన్.
 ద్వివిధాశ్చతుర్విధాయైఽన్యేజలప్థలనచౌకనః,
 కుశలాకుశలామిశ్రాః కర్మణాం గతయస్త్రీమాః.
 సత్త్వం రజస్తమ ఇతి తిస్రస్సరస్సనారకాః,
 తత్రాప్యే కైకశో రాజన్ విద్యంతే గతయస్త్రీధా,
 యదైకైకతరోఽన్యభ్యాం స్వభావ ఉపహస్యతే.

తులూ అను యెనిమిదింటిచేతనూ ఆవరింపబడి ఉంటుంది. దీనికి పరమైన భగవంతుని సూక్ష్మశరీరం అవ్యక్తమై నిర్విశేషమై అది మహ్యంతరహితమై నిత్యమై ఉంటుంది. అదిమనస్సుచేత ఊహించడానికి కానీ వాక్కుచేత చెప్పడానికికానీ అవకాశంలేని రూపమని వేదప్రమాణం.

స్థూల సూక్ష్మ వ్యక్త అవ్యక్తములైన ఈరెండురూపాలూ కూడా మాయాకల్పితములే కనుక విద్వాంసులీ రెండు రూపాలనూ గ్రహించరు. వాస్తవంచేత భగవానుడు క్రియారహితుడు. తనమాయా శక్తిచేతనే క్రియలుకలవాడౌతున్నాడు. ఆపరమాత్మ బ్రహ్మరూపమూ విరాట్పుష్కరూపమూ ధరించి వాచ్య వాచక శబ్దార్థరూపాల్లో ప్రకటితమై అనేక నామరూపాలతో క్రియలనుస్వీకరిస్తాడు. ప్రజాపతులూ మనువులూ ఋషులూ పితృ సిద్ధ చారణ గంధర్వ విద్యాధర అసురయక్ష కిన్నర అప్సరలూ నాగసర్ప కింపురుష ఉరగులూ మాతృకలూ రాక్షస పితృచ ప్రేత భూత వినాయక కూష్మాండ ఉన్మాద భేతాశ యాతు ధానులూ గృహాలూ పక్షి మృగ పశు వృక్ష పర్వత సరీస్మపాలూ అన్నీ భగవంతుని రూపాలే. ప్రపంచంలో చరాచర భేదంతో రెండు

వ ఏవేదం జగద్ధాతా భగవాన్ ధర్మరూపధృత్,
 వృష్ణాతిస్థాపయన్ విశ్వం తిర్యజ్జురనురాదిభిః.
 తతః కాలాగ్నిరుద్యాత్మాయత్సృష్టమిదమాత్మనః,
 సన్నియచ్ఛ్రుతి తత్కాలేమనానికమివానిలః,
 ఇత్థంభావేన కథితో భగవాన్ భగవత్తమః,
 నేత్థం భావేన హి పరం దృష్టుమర్హంతి నూరయః.
 వాన్య కర్మణి జన్మాదౌ పరస్యాను విధీయతే,
 కర్తృత్వప్రతిషేధార్థం మాయయాకోపితం హితత్.
 ఆయం తు బ్రహ్మణః కల్ప స్సవికల్ప ఉదాహృతః,
 విధిస్సాధారణోయత్య సగ్గాః ప్రాకృతవైకృతాః.
 పరిమాణంచ కాలన్యకల్పలక్షణవిగ్రహం.
 యథాపురస్తాద్వ్యాఖ్యాస్యేపాద్యంకల్పమభోశృణు.

తరగతులనూ జరాయుజ అండజ స్వేదజ ఉచ్ఛ్విజ భేదంతోనాలుగు
 విధములుగానూ ఉండే జీవజాలమూ జలచర భూచర ఆకాశచారులైన
 ప్రాణికోటి శుభాశుభ మిశ్రిత కర్మఫలంగా స్వరూపాలూ సత్ప్రధా
 నంగా దేవతలూ రజోగుణ ప్రధానంగా మనుష్యులూ తమోగుణ
 ప్రధానంగా నరకవాసులూ వుడతారు. ఇందులో ఒక్కొక్క
 గుణం మిగిలిన వానితో కలసినప్పుడు ఒక్కొక్కటి మూడు మూడుగా
 పరిణమిస్తూ అనేకత్వసిద్ధి కలుగుతుంది. ఆ భగవానుడే విష్ణురూపంతో
 యీ విశ్వాన్ని పాలిస్తూ పోషిస్తూ లయకాలంలో ప్రళయరుద్ర
 రూపంతో యీవిశ్వాన్ని తనయందే లయింపచేసుకుంటూ ఉంటాడు.

మహాత్ములు అచింత్యైశ్వర్యంకల భగవంతుని యిలా వర్ణిస్తారు.
 తత్త్వజ్ఞానులుమాత్రం సృష్టిస్థితి లయకాయుడుగా భగవంతునిధ్యానించి
 దర్శించారు. వారీ సంసారాన్ని అతిక్రమించినవారు. సంసారరచనాదులు
 భగవంతునియందున్నా మహాత్ములదృష్టిలో ప్రపంచంకంటే పరమైన
 వాడు భగవానుడు. ఆయనయందు కర్తృత్వభోక్తృత్వాదులు లేవు. కల్ప
 కల్పాంతరాలలో సృష్టిక్రమమంతా ఒకేరీతిగా జరుగుతూ ఉంటుంది.
 ఇందులో నూతనవిధానం లేదు. మహాకల్పారంభంలో ప్రకృతి నుండి

యథాసాభగవాన్ సూతక్షత్రాభాగవతోత్తమః,
 చచారత్తిర్థానిభువన్యక్షాబంధూన్ సుదున్యజాన్.
 కుత్యకౌషారవేష్టన్యసంవాదోఽధ్యాత్మ సంశ్రితః,
 యద్యానభగవాన్స్తస్మైపృష్టస్తత్త్వమువాచహ.
 బ్రూహి నస్తదిదంసా మ్యవిదురన్యవిచేష్టితమ్,
 బంధుత్వాగనిమిత్తంచయథైవాగతవాన్ పునః.
 రాజ్ఞాపరీక్షితాపృష్టోయదవోచన్యహమునిః,
 తద్వోఽభిధాన్యేకృణుతరాజ పృశ్నానుసారతః.

కృమంగా మహత్తత్త్వాదులు ఉత్పన్నమాతాయి. కల్పారంభాలలో
 ప్రాకృతస్మృప్తి ఒకేరీతిగా జరుగుతూ ఉంటుంది. చరాచరరూపమైన
 వైకృతస్మృప్తిమాత్రం సూతనరూపంగా జరుగుతుంది. కాల పరిమాణం
 కల్పం మన్వంతరాలూ ముందు ముందు చెపుతాను. ఇప్పుడు పద్మ
 కల్పంయొక్క వర్ణన చేస్తాను. సావధానంగా విను - అన్నాడు.

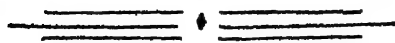
సూతా! విదురుడు కుటుంబాన్ని వదలి తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళా
 డనిచెప్పావు. ఆయాత్రాకాలంలో విదురునకు మైత్రేయుని దర్శనం
 అవడం మైత్రేయునివల్ల విదురుడాత్మజ్ఞానం ఆర్జించడం జరిగిందని
 చెప్పావు. విదుర మైత్రేయ సంవాదరూపమైన ఆధ్యాత్మవిద్యతో
 విదురుని చరిత్ర పూర్ణంగా వివరించు అని కోరగా శుకుడు పరీక్షిత్తుకు
 చెప్పిన విషయమే బోధిస్తానని ముందుకు సాగుతున్నాడు. - సూత
 మహర్షి.

వేదవ్యాస మహర్షి ప్రోక్తమైన మహాభాగవతానికి
 అంధ్ర వాల్మీకివాసు వాదంతో ద్వితీయస్కంధము.



శ్రీ మద్భాగవతం

తృ తీ య స్కంధము



ఏవమేతత్పురావృష్టో మైత్రేయో భగవాన్ కిం,
 క్షత్త్రా వనం ప్రవిష్టేన త్యక్త్వా స్వగృహ మృద్ధిమత్.
 యద్వా అయం మంత్రకృద్వో భగవానఖిలేశ్వరః,
 పారవేంద్రగృహం హిత్వా ప్రవివేశాత్మసాత్కృతమ్.
 కుత్రక్షత్తు ర్భగవతా మైత్రేయేణాననంగమః,
 కదా వా నహనంవాదః ఏతద్వర్ణయనః ప్రభో.
 సహ్యల్పార్థోదయస్తస్య విదురస్యామలాత్మనః,
 తస్మిన్వరీయసిప్రశ్నస్సాదువాదోపబృంహితః.
 సఏవమృషివర్మోఽథ రాజ్ఞా పృష్టః పరీక్షితా,
 ప్రత్యాహతం స బహువిత్ప్రీతాత్మా శూరయతామితి.
 యదాతు రాజా న్ననుతానసాధూకా పుష్టన్నధర్మేణవినష్టదృష్టిః,
 భృతుర్యవిష్టస్య మతాన్విబంధూ స్ప్రవేశ్య లాజభవనే దదాహ.

శ్రీకృష్ణుడు ఉపప్లావ్యంనుండి హస్తినాపురం రాయబారిగా
 వెళ్లినప్పుడు దుర్యోధనుని ఆతిథ్యం తోసిపుచ్చి మహాభాగవతశిరో
 మణియైన విదురుని ఇంటికి ఆహ్వానం లేకుండానే వెళ్లి ఆతిథ్యం స్వీకరిం
 చాడు. అటువంటి శుద్ధహృదయుడైన విదురుడు సుఖసమృద్ధమైన
 గృహంవదలి అరణ్యానికి వెళ్లి మహామతియైన మైత్రేయుని దర్శించి
 యేమిఅడిగాడో అడిగినదే నువ్వునన్ను అడిగావు. దానికి సమాధానం
 కొంత చెప్పాను. మిగిలినది విను అన్నాడు శుకుడు. శుకయోగిందా?
 విదురమైత్రేయులకు సమాగమం ఎలాకలిగింది, వారు ఏసమయంలో
 యొక్కడ కలుసుకున్నారు, మహామతి! విదురుడు సామాన్యప్రశ్నలు
 అడుగుడుగదా? మైత్రేయుడు కూడా సామాన్యులకు కనుపించడే!
 సామాన్యవిషయాలు బోధించడే! మహాత్తరమయిన విషయమే చెప్పి

యదా నభాయాం కురుదేవదేవ్యాః కేశాభిమర్శం సుతకర్మగర్హ్యమ్,
 న వారయామాన నృపన్ముషాయాః స్వాప్నైర్న రంత్యాః కుచకుంకుమాని.
 ద్యూతేత్వధర్మేణ జితస్య సాధేన్యత్వావలంబస్య వనాగతస్య,
 నయాచతోఽదాత్సమయే నదాయరి తమోజుపాహో యదజాతశతోః.
 యదా చ పార్థ ప్రహిత నృభాయాం జగద్గురుర్యాని జగాద కృష్ణః,
 న తాని పుంసామన్ముతాయనాని రాజోరుమేనే క్షతపుణ్యలేఖః.
 యదోపహాతే భవనం పృవిష్టో మంత్రాయ పృష్టః కిల పూర్వజేన,
 అథాహతం మంత్ర్య దృశాం వరీయాం యన్మంత్రితో వైదురికం వదంతి.
 అజాతశతోః పృతియచ్చదాయంతి తీక్షణే దుర్విషహం తవాగః,
 నహినుజోయత్యవృకోదరాహిః శ్వనన్యూసాయ క్షయలంబిభేషి.
 పార్థాంస్తుదేవోభగవాన్ముకుందోగృహీతవాః నః క్షితిదేవదేవః,
 అస్తే స్వపుర్యాం యదుదేవదేవో వినిర్జితాశేషన్మగేవదేవః.
 నవిషదేవః పురుషద్విధాస్తే గృహం పృవిష్టోఽయమపత్యమత్వా,
 వృష్టాని కృష్టాద్విముఖోగతశీస్త్యజాశ్వసేవ్యం కుంభకోశలాయ.
 ఇత్యుచివాంస్తత్య సుమోధనేన పృవృష్టరోషన్పురితాధరేణ,
 అనత్కృతస్సన్స్పృహణీయశిలః క్షతా నకర్హానుజసాబలేన.
 కపిసమత్యోపజ హవ జింహా దాస్యాన్ముతో యదృలిరైవ పృష్టః,
 తస్మిన్ ప్రతిహః వరకృత్యతస్తే నిర్వాన్యతామాశు పురాప్యసానః.
 న ఇత్థమత్కుల్పణకర్తృబాహైర్పాతుః పురో మర్మమ తాతేఽపి,
 న్యయం ధనుర్ద్యారి నిధాయ మాయాం గతవ్యభోఽయా దురుమానయానః.

ఉంటాడు. కనుక మోక్షసాధనమైన విదురమైత్రేయ సంవాదం విను
 పించు అనగా శ్రీశుకుడు చెప్పడం ఆరంభించాడు.

పరీక్షిన్మహారాజా! ధృతరాష్ట్రమహారాజు అన్యాయంగా
 దుర్యోధనాదులయందుడే పుత్రప్రేమచేత ధర్మరాజాదులను అనేక
 రీతులుగా బాధించాడు లాక్షాగృహదహనం, దురుహ్యతం, క్రౌఠదీ
 పరాధవం, ఆదిగాగల అనేక క్లేశాలు కలిగించి అరణ్య అష్టాత వాసా
 దులు పూర్తిచేసినతరువాత కూడా రాజ్యమివ్వక బాధిస్తూంటే
 శ్రీకృష్ణుడే స్వయంగా రాయబారిగా వచ్చినపుడు, వరశురామాది
 మహర్షులూ, కృష్ణుడూ యంత హితభోధచేసినా వినక కృష్ణునే బంధించ
 డానికి ప్రయత్నించాడు. శ్రీకృష్ణుని నిందించడంవల్ల కౌరవుల పుణ్య

సనిర్గతః కౌరవపుణ్యలబ్ధో గజాహ్వయాత్తిర్థపదః పదాని,
అన్యాకృమత్పుణ్యవిక్రీర్ష యోర్వామధిష్ఠితోయాని సహస్రమూర్తిః,
వనేషు పుణ్యో వసనాద్విశుంభేష్వపంకజేయేషు సరితృరస్సు,
అనంతలింగైస్సమలం కృతేషు చచార తీర్థాయతనేష్వనస్యః.

గాం పర్యటక మేద్యవివిక్తవృత్తిస్సదా ప్లుతోఽధశ్యయనోఽవదూతః,
అలక్షితస్త్వైరవదూతవేషో వ్యతాని చేరే హరితేషణాని.

ఇత్తం ప్రజన్భారతమేవ వర్షం కాలేన యావద్గతవాన్ ప్రవాసమే.

తావచ్చశాన క్షితిమేక చక్రామేకాతపత్యామజితన పార్థివః.

తర్జయ శుక్రావ సుహృద్విసంప్రసం వసం యథా వేణుజవహ్నిసంశ్శయమే,

సంస్పృహయా దగ్ధమథానుశోచక సరస్వతీం ప్రత్యగియాయ తూష్ణమే.

తస్మాత్ త్రితస్యోశనసోమనోశ్చ పృథేరథాగ్నిరసితస్య వాయోః,

తీర్థం సుదానస్య గవాం గుహస్య యచ్ఛాస్తదేవస్య స ఆనిషేవే.

అన్యాని చైవ ద్విజదేవ దేవైః కృతాని నానాయతనాని విష్ణోః,

ప్రత్యంగమఖ్యాంకితమందిరాణి యద్దర్శనాత్క్రష్టమనుస్మరంతి.

తతస్త్యతివృజ్యమరాష్ట్రమృష్టం సౌవీరమత్యాన్ కురుజాంగలాంశ్చ,

కాలేన తావద్యమునాముపేత్య తతోద్ధవం భాగవతం దదర్శ.

న వానుదేవానుచరం వ్యశాంతం బృహస్పతేః ప్రాక్తనటం ప్రతీతమ్,

అలింగ్య గాఢం ప్రణయేన భద్రం స్వినా మవృచ్చద్భగవత్ప్రజానాం.

కచ్ఛిత్పూజా వురుషా స్త్వనాభ్య పాద్మానువృత్తేర్హహిలావశీర్ణా,

అపాతకార్యాః కుశలం విధాయకృత క్షిణ్ కుశలం శూరగేహే.

లేశం నశించిపోయింది.. కృష్ణుడు తిరిగివెళ్లిపోయాడు. ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిలిచి సమాలోచనసాగించడంలో విదురుడు కౌరవుల అన్యాయాన్ని పూర్తిగా ఖండించాడు. పాండవుల ధర్మగుణం కౌరవుల దౌర్భాగ్యం నిశితంగా విమర్శించాడు. కర్ణ శకుని దుర్యోధనాదులు విదురుని నిందించి అఖిరికి సంహరించాలనే ప్రయత్నంకూడాచేసి మృత్యావులు పలికారు. సత్త్వగుణప్రధానుడయిన విదురుడు ఇదంతా మాయాకల్పితమయినదిగా భావించి ధనస్సును సింహద్వారమంది అరణ్యానికిపోయి తీర్థయాత్రలు ఆరంభించాడు. అనేక పుణ్యక్షేత్రాలు సేవిస్తూ దేవతామూర్తులను దర్శిస్తూ నగరాలూ, పర్వతాలూ, చూస్తూ నదనదీసముద్రాలను సేవించుకుంటూ ఏకైకంగా

కచ్చిక్కురూపాం పరమమ్నహ్నోభావస్స అస్తే సుఖమంగ శౌరిః,
యో వై స్వస్థానాం పితృవద్దదాతి వరాన్ వదాన్యోవర తర్పణేన.
కచ్చిద్వరూధాధిపతిర్యదూనాం పృథ్వీమ్న అస్తే సుఖమంగవీరః.
యం రుక్మిణీభగవత్రైభిరేభాతరాధ్య విప్రాః స్మరమాదిసగ్ధే.
కచ్చిత్సుఖంసా త్వత్పృష్ఠభోజదగార్థకాణామధిపస్స అస్తే,
యమభ్యపింశపృథవత్యనేత్రౌ నృపాననాశాం పరిహృత్యదూరాత్.
కచ్చిద్ధరేస్సామ్య సుతాస్సదృశ అస్తేఽగ్రజే రథినాం సాధుసాంబః,
అనూత యం జాంబవతీమృతాధ్యాదేవం గృహం యోఽందికయా ధృతోఽగ్రే.
క్షేమం న కచ్చిద్మయూధాన అస్తే యః ఫల్గునా ల్లబ్ధధనూరహస్యః,
లేభేఽంజసాఽ ధక్షజసేవయైవ గతిం తదీయాం యదుభిర్దూరాపాం.

కచ్చిద్దుధన్వస్త్యనమీవఅస్తే శ్వఫల్గువుత్రౌ భగవత్ప్రవన్నః,
యః కృష్ణపాదాంకితమాస్స పాంసుష్టవేష్టత ప్రేమవిభిన్నదైర్యః.
కచ్చిచ్ఛివం దేవకభోజప్రత్యా విష్ణుప్రజాయా బస దేవమాతుః,
యావై స్వగర్భేణ బభార దేవం త్యంబా యథా యజ్ఞవితానమర్హమ్.
అపి స్విదాస్తే భగవాన్ సుఖం వో యత్సాత్వతాం కామదుఘోనిరుప్తః,
యమామనంతి నృహ శబ్దయోనిం మనోమయం న త్వతురీయ తత్త్వం.
అపిస్విదన్యేచ నిజాత్మదైవమనన్యవృత్త్యా న మనుప్రతాయే,
హృదీకనన్త్యాత్మజవారుధేష్టగదాయస్వస్తి చరంతి సామ్యః.
అపి స్వదోర్భ్యాం విజయామ్యతాభ్యాం ధర్మేణ ధర్మః పరిపాతి సేతుమ్,
దుర్యోధనోఽతస్యత యత్ప్రభాయాం సామ్రాజ్యలక్ష్మ్యా విజయానువృత్త్యా.

చరించసాగాడు. అవధూతవేషంలో, తన నెవరూగుర్చించడానికినీళ్లే
కుండా, సంచరిస్తూ పరిపూర్ణమైన విరాగంతో శుద్ధహృదయుడై దేహ
ధారణార్థం స్వాతికాహారం తీసుకుంటూ నియమవ్రతుడై భగవద్భావనం
చేసుకుంటున్నాడు.

విదురుడు ప్రభాసక్షేత్రం చేరేసమయానికి శ్రీకృష్ణసహాయం
వల్ల ధర్మరాజు కౌరవులను జయించి భూమండలానికి యేకచ్ఛత్రాధి
పత్యం వహించాడనీ కౌరవులంతా నశించిపోయారనీ విని శోకసంతప్త
హృదయంతో సరస్వతీనదీతీరంచేరి అక్కడ త్రిత, ఉశన, మను, పృథు,
అగ్ని, అసిత, వాయు, సుదాస, గా, గుహ, తీర్థాలేకాక శ్రాద్ధదేవుని
నామంతో ఉన్నపన్నెండుతీర్థాలు సేవించాడు. బ్రాహ్మణులచేతనూ

సిం వా కృతా ఘోషమమత్యమస్తీభీమోఽహవద్దీర్ఘతమం పృథుమంచతః,
యస్యాంఘ్రపాతం రణభూర్నసేహి మార్గం గదాయశ్చరతో విచిత్రమ.

కచ్చిద్యశోధా రథయూథపానాం గాంధీవధన్వోపరతారిరాస్తే,

అలక్షితో యచ్ఛరకూటగూఢో మాయా కిరాతో గిరిశస్తుతేషు.

యమాపుత స్వితో నైవషా పృథాయాః పార్తేర్యుతో పక్షుభిరక్షితేషు,

రేమాతఉద్ధాట్యమృతేన్వరిక్తం సుధాంసుపర్ణా వివ వజ్రివత్కౌత్.

అహోరా పృథావి ధియతేఽర్చ కార్థేరాజర్షివర్యేణ వినాపితేన,

యస్త్యేకవిరోఽ తిరభో విజిగ్మే ధమర్వితియః కనుభశ్చతస్యః.

సామ్యానుశోచే తమధః పతం తం భౌత్యే పరేతాయ చ దుద్రుహేయః,

నిర్వాపితో యేన సుహృత్స్వపుర్యా అహం స్వపుత్యాక నమనువ్యతేన.

సోఽహం హరేర్మర్త్యవిదంఽనేన దృశ సృణాం చాలయతే విధాతుః,

నాన్యోపలక్ష్యః పదవీం పృసాదాచ్చరామి పశ్యక గతవిన్మయాఽత్య.

సూనం నృపాణాం త్రిమదోఽపిథానాం! మహం ముహుశ్చాలదుతాం వమూఢిః,

వధాత్రువన్నా ర్షిజహ్నయేశోఽవ్యుప్రేక్షతామంభగవాన్ కురూణామ్.

అజన్య జన్మోత్పథనాశనాయ కర్మాణ్యకర్తృహణాయ వుంసాం,

నత్యన్మథా కోఽతి దేహయోగం పరోఽరుణానాముత కంఠతంత్యమ.

తన్య పృపన్నాఖిలలోకపానామపస్థితానామనుశాసనే స్వే,

అర్థాయ జాతన్య యదుష్యజన్య వారాం నఖీ కిర్రయత్కీర్తిరే.

దేవతలచేతనూ, ప్రతిస్థింపబడ్డ అనేక దేవతామూర్తులను దర్శించి
చక్రచిహ్నితమైన పర్వతశిఖరాదులు దర్శిస్తూ శ్రీకృష్ణుని స్మరించు
కుంటూ కృమంగా సౌరాష్ట్ర సౌవీర మత్స్య కురు జాంగలదేశాలు
చూచి కొలదిరోజులలో యమునాతీరంచేరి మహాభక్తుడు బృహస్పతి
శిష్యుడూ అయిన ఉద్ధవునిచూచి పరమప్రేమతో గాఢాల్లింగనంచేసు
కుని శ్రీకృష్ణుడు కుశలంగా ఉన్నాడా? యాదవులంతాక్షేమంగా
ఉన్నారా? అని వరుసగా అందరియోగక్షేమాలూ అడుగుతూ
క్రమంగా ధర్మజ, భీమార్జున, నకుల, సహదేవ, బ్రాహ్మీ సుభద్ర కుంతి
మొదలయినవారి యోగక్షేమాలుగూడా పూర్తిస్తూ జన్మకర్మరహి
తుడయిన శ్రీకృష్ణుని పవిత్రగాధనుకూడా వినుపించమని అడిగాడు.

ఇతి బాగవతః స్వప్తః క్షత్త్రా వారాం పియాశ్యయామ్,
 పృథివీవర్షం నచోత్పేహ ఔత్కంత్యాత్ స్మారితేశ్వరః,
 యః పంచహయనో మాత్రా ప్రాత రాశా యయావితః,
 తస్మైచ్చద్రచయన్ యన్య ససర్వాం బాలలీలయా.
 న కథం సేవయా తన్య కాలేన జరనంగతః,
 పృథ్వా వారాం పృథిభూయాద్భురుః పాదావనుశ్చరకా.
 నముహూమభూత్కూష్ఠం కృష్ణంఘ్నినుభయా భృశమ్,
 తీవ్రేణ భక్తియోగేన నిమగ్నస్సాదునిర్వృతః.
 పులకోద్భిన్నసర్వాంగో ముంచస్మిల్లప్తగా శుచః,
 పూర్ణార్థో లక్షితస్తేన స్నేహావ్యవరసంప్లుతః.
 శనైర్భగవల్లోకా న్మృలోకం పువరాగతః,
 విమృష్య నేత్రవిదురం ప్రత్యాహృద్ధవ ఉత్పయన్.
 కృష్ణద్వ్యమణి నిమ్రాచే గిర్ణవ్యజగరేణ హ,
 కిన్నునఃకుశలం బ్రూయాం గతశీమ గృహేవ్యహమ్.
 దుర్భగో బత లోకోఽయం యదవో నితరామపి,
 యే పంచనంతో న విదుర్భరిం మినాకవేడుపమ్.

ఉద్ధవునికి శ్రీకృష్ణుని స్మరణకలిగి, అమూర్తిసే, మనసాభ్యానిస్తూ
 దేహానికి గగుర్పాటు, కంఠంలో గాల్గద్యం ఏర్పడి, ఆనందాబాష్పాల
 వల్ల నోటమాటరాక కొంతవరకూ అలాగే ఉండిపోయి రెండుగడి
 యలకు తెప్పరిల్లి విదురునికి చెప్పడం ఆరంభించాడు.

విదురా? శ్రీకృష్ణరూపమైన సూర్యుడ స్తమించడంచేత మాగ్న
 హాలను కొండచిలువ మ్రుంగి వేసింది. ఇప్పుడు నేను నీకు కుశలవార్తలేమి
 చెప్పను? ఈమనుష్యలోకమంతా అభాగ్యమైపోయింది. సముద్రంలో
 ఉండే మీనాలే అమయుడైన చంద్రునిగ్రహించలేనట్లు యాదవులు
 నిరంతరం శ్రీకృష్ణునితో ఉండికూడా కృష్ణస్వరూపం గ్రహించలేక
 పూర్ణంగా అభాగ్యులైపోయారు. మిగిలినవారు ఆ అకారణకలహానికి
 కాలుదువ్వి నిందించిన శిశుపాలాదుల వాక్యాలయందు మహానుభావుల
 విజ్ఞాన బుద్ధిమూత్రం భ్రమించలేదు. తపస్సుచెయ్యనివారికికూడా
 యింతవరకూ దర్శనమిచ్చి, వారికి తృప్తికలుగకుండానే అంతర్ధానమై

జంగితజ్ఞాః పురుషాఢా ఏకరామాశ్చ సాత్వతాః,
సాత్వతా మృషభంసర్వే భూతావానమమంసతః.
దేవస్య మాయయా స్పృష్టా యేచాన్యేహ్యనదాశ్రితాః,
భ్రామ్యతేధీర్నతద్వాక్యైరాత్మన్యస్తాత్మనో హరా.
ప్రదర్శ్యతస్త తవసామవిత్పుత్రదృశాం నృణామ్,
ఆదాయంతరధాద్యస్తు న్యచింబం లోకలోచనమ్.

యన్మర్త్యలీలౌపయికం స్వయోగమాయా బలం ధర్మయతా గృహీతమ్,
విస్మాపనం న్యస్య వ సాభగర్తేః పరం పదం భూషణభూషణాంగమ్.
యద్ధర్మమాణో ర్పుత రాజసూయే నిరీక్ష్య దృక్స్వస్త్వయనం త్రిలోకః,
కార్త్యేన్నన చాద్యేహగతం విధాతురవాక్స్పృతౌ కౌశలమిత్యమన్యత.
యస్యానురాగప్లుతహస రాసలీలావలోక ప్రతిలబ్ధమానాః,
వృజస్తయో దృగ్భిరను ప్రవృత్తధియోఽవతస్తుఃఖిలకృత్యశేషాః.
వృశాంతరూపేష్యకరైస్త్వయాపై రభ్యర్థమానేష్యసుకంపితాత్మా.
పరాపలేశో మహదంశయుః హ్యజోఽపి జాతే భగవాన్ యథాగ్నిః.

పోయాడు. శ్రీహరి తన యోగ మాయాప్రభావం చేత త్రిభువనమోహ
నుడై అవతరించి తనరూపంతనకే ఆశ్చర్యం కలిగేలాగ తానుధరించిన
భూషణములు తనదేహకాంతిచే భాసించేటట్లు అపూర్వమైన శ్రీవిగ్రహ
రూపంలో నటించాడు. ధర్మరాజు రాజసూయయాగం చేసినప్పుడు
వయనాభి రాముడై శ్రీకృష్ణునిచూచి అక్కడున్న మానవులందరూ
జగన్నిర్మాణంలో యాకృష్టవిగ్రహాన్ని చిత్రించడంవల్లనే చతుర్ముఖుని
సామర్థ్యం పూర్ణంగా వ్యక్తమైందనుకున్నారు, భగవానుని హస్తమయ
విలోకన మూలంచేత గోపికలదృష్టి మనస్సు ఆయనయందే లగ్న
మయ్యేవి! అస్థితిలో గోపికలు గృహకృత్యాలు విడచి చిత్రప్రతిమల
వలె పరిచిపోయేవారు. పరాచరనాథుడూ, ప్రకృతికి స్వామి, ఐన
శ్రీకృష్ణుడు మహాత్ములకు తాంతరూపంలోనూ రాక్షసులకు మోర
మోషంలోనూ కనుపిస్తూంటే నిగ్రహానుగ్రహరూపమైన ఆలీలలు, వారి
దైవదయాలును ద్రవింపజేస్తూండేవి. జననాదిహాన్యుడేకూడా కర్రలో
అప్పిపుట్టేట్లు, బలరామునితోకూడా వసుదేవునింట అవతరించడం,
కాంతికి అర్ధముమచ్చేనాడైనా! కంపాదులభయంచేత ప్రజనుండలీలా!

మాం ఖేదయత్కే తదజన్య జన్మవిదంబనం యద్వసు దేవగేహే,
 ప్రజే చ వాసోఽరిభయాదివ స్వయం పురాద్వ్యవాత్మీద్యదనంతవీర్యః.
 ధునోతి చేతస్కృతతో మమై తద్యదాహ పాదావభివంద్య ఏతః,
 తాతాంబ కంపాదుశంకితానాం పృసేదతాం నో కృతనిష్కృతీనామ్.
 కోవా అముష్మాంఘ్రనరోజరేఋరి విన్మర్తమీ శేత పుమాన్విజ్ఞప్రకా,
 యో విస్ఫురద్భూవిటపేన భూమే ర్భారం కృతాంతేన తిరశ్చకార.
 దృష్టా భవద్భిర్గును రాజసూయే చైద్యన్యకృష్ణాద్విషతోప నిద్ధిః,
 యాం యోగినస్సంస్పృహయంతి సమ్యగ్యోగేన కస్తద్విరహం నహేత.
 తదైవచాన్యే సరలోకపాలాయ అహవే కృష్ణముఖారవిందమ్,
 నేత్రైః ఏబంతే నయనాభిరామం పార్థాన్రృపూతాః పదమాపురస్య.
 న్యయం త్వసామ్యూతిశయస్యగిడిశస్వాగజ్వలజ్వోత్రసమస్తకామః.
 బలిం హరద్భిశ్చిరలోకపాలైః కిరిటకోద్భేదితపాదవీతః.
 తత్తస్య కైంకర్యమలం భృతాన్నో విగ్రహయత్కంఠం యదుగృసేన,
 తిష్ఠన్విషణ్ణం పరమేష్ఠి ధిష్ఠ్యన్యపాథయదైవ నిధారయేతి.

ఉండటం అనంతవరాక్రముడై కూడా కాలయవనునికి భయంచెందిన
 వానివలె మధురానగరాన్ని విడిచి పారిపోవడం తలచుకుంటే నేను
 చిత్రప్రతిమనైపోతున్నాను. శ్రీకృష్ణుడు దేవకీవసుదేవులను దర్శించి
 సాష్టాంగనమస్కారం చేసి మాతాపితరులారా! కంసునిభయం వల్ల
 మిమ్ములను సేవించలేకపోయినందులకు శుమించమన్న శ్రీకృష్ణుని
 వాక్యం, జ్ఞాపకంవస్తే. హృదయంబాధపడుతున్నది. భృకుటీవిలాస
 మాత్రించేత సమస్తభూభారాన్ని హరించే కృష్ణచరణారవిందభ్యానం
 అలవడ్డ యేవురుషుడూ శ్రీహరిని మరచిపోలేడు, రాజసూయాభ్యుర
 కాలంలో శ్రీకృష్ణుని ద్వేషంచే నిందించిన శిశుపాలునకు కలిగిన గతి
 కూడా పరమయోగి దుర్లభమైనదని మీరంతా ఎరుగుదురు. శిశుపాలుని
 వలెనే మహాభారతయుద్ధంలో శ్రీకృష్ణునిచూస్తూ అర్జునునిబాణాన్ని
 జ్వాలలకాహుతియైన వీరులందరూ, పరమపదాన్నే పొందారు.
 శ్రీకృష్ణుడే సర్వలోకాలకూ అధిపతి. ఆయనతో సమానుడింకొకడు
 లేడు. ఇంద్రాదిదేవతలుకూడా శిరస్సులువంచి నమస్కరిస్తూంటారు.
 అలాంటిసర్వేశ్వరుడు వాసుదేవుడు. ఉగ్రసేనమహారాజు సింహాసనా

అహోబకియం స్తనకాలకూటంజిఘాంసయాపాయయదవ్యసాధ్యీ,
 లేభే గతిం ధాత్మ్యచితాం తతోన్యంకం వాదయాశ్చం శరణం భజేమ.
 మన్యేసురాః భాగవతాంస్యధీశేసంరంభమాగ్ధాభినివిష్టచిత్తైః,
 యే సంయుగేఽచక్షత తార్జ్యపుత్రకుంసే సునాభాయుధమాపతంతమి.
 వసుదేవస్య దేవక్యాం జాతో భోజేంద్రబంధనే,
 చికిర్షుర్భగవానస్యాశ్శమజే నాభియాచితః.
 తతో నందవృజమితః పితౄకంసాద్విచిభ్యతా,
 ఏకాదశ నమాస్తత్య గూఢార్చిస్తభలోఽవనత్.
 పరితోపత్సపైర్యత్సాంశ్చారయన్ వ్యహరద్విభుః,
 యమునోపవనే నూజద్విజనంకులితాంఘ్రిపే.
 కౌమారీం దర్శయం శ్రేష్ఠాం ప్రేక్షణీయాం ప్రచౌకసామ్,
 రుదన్నివ హసన్ముగ్ధబాలసింహావలోకనః.
 నఏవాధివయో లక్ష్మ్య నికేతం నితగోవృషమి,
 చారయన్తునుగ్గానోపాన్యణ ద్దేణురరీరమత్.
 పృయుక్తాః భోజరాజేన మాయినః కామరూపిణః,
 లీలయా వ్యనుదత్తాంస్తాః బాలః క్రిడనకానివ.

సీనుడై ఉన్నప్పుడు యెదుట నిలచి మహారాజా! మాప్రార్థనవినండి.
 అనివలుకుతూ సేవాభావాన్ని ప్రకటించే చర్య స్మృతిపథంలో పడితే
 నావంటి సేవకులహృదయాలు వ్యధనుపొందుతూంటాయి. పూతిన
 స్తనములకు విషంపూసుకుని కృష్ణుని సంహరించాలనివచ్చి కృష్ణసందర్శ
 నంవల్ల పరమపదాన్ని పొందిందంటే శ్రీకృష్ణుని శరణాగతుడెవ్వడు
 ఆపురుషుని అనుగ్రహాన్ని పొందడు? యుద్ధరంగలో గరుడవాహనా
 రూఢుడైన చక్రధారినిచూడడంవల్ల రాక్షసులుగూడా నాదృష్టిలో
 భక్తులుగా నేతోస్తున్నారు.

బ్రహ్మాదులప్రార్థనమీద కంసునికాగారంలో దేవకీవసుదేవుల
 తపఃఫలంగా అవతరించి నందగృహంచేరి పదకొండుసంవత్సరాలవయస్సు
 వచ్చేవరకూ గోకులవాసులకు వినా తనసంగతి యెవరికీ తెలియకుండా
 ఉండిపోయాడు. యమునాతీరంలో దివ్యనాంతరాలలో గోవులనుమే
 వుతూ గో, గోషికలను ముగ్గులనుచేస్తూ లీలామయశరీరుడై నటించాడు.

విపన్నాన్విషతోయేన నిగృహ్య భుజగాధివమ్,
ఉత్థాప్యోపాయయగ్ధావస్తత్త్వయం పృకృతిస్థితమ్.
అయాజయన్తోనవేన గోవరాజం ద్విజోత్తమైః,
విత్తస్య చోరుభారస్య చిక్కిస్తున్నద్రయం పృథుః.
వస్తతింద్రే వృజఃకోపాద్యగ్నమానోఽతివిహ్వలః,
గోత్యలీలాతపత్యైశ్చ త్యాతో భద్రానుగృహ్లాతా.
శరచ్చశికరైర్మృష్టం మానయన్ రజనిముఖమ్,
గాయన్ కలవదం రేమే ప్రేక్షాం మండలమంతనః.

తీలాగృహీతశరీరుడైన శ్రీకృష్ణుని గ్రహించలేక జననమరణశూన్యుడైన
ఆవాసుడేవుని సంహరించాలని కామరూపులైన అనేకరాక్షసులను
వంశితే బాలరూపంలో ఉన్న శ్రీహరి ఆటబొమ్మలను భిన్నంచేసినట్లు వారి
నందర్ని రూపుమాపాడు. కాళీయుని మర్దించి విషజల పానంచే మరణించి
చిన గోవులనూ, గోపాలురనూ, జీవింపజేసి కాళీయునిచేరిచుపూరించి
చేయబడ్డ జలాన్ని పానయోగ్యంగా చేశాడు. నందగోకులంలో వృద్ధుడై
చిన ధనం సద్వ్యయం చేయించుటకు గోవర్ధనపర్వతానికి గోవులకూ
పూజచేయించి గోయజ్ఞరూపంగా సద్వ్యయం చేయించాడు. దీనినల్ల
తన అభిమానం భంగమైందని ఇంద్రుడు కోపగించి కాళ్ల వానకురికిస్తే
ఛత్రంవలె గోవర్ధనపర్వతంయెత్తి గో గోపగణాలను రక్షించాడు.
శరద్రాత్రిలో మురళిమోయించి గోవికల నాకర్షించి రానక్కర
రూపంలో వారిననుగ్రహించాడు.

2 అధ్యాయం

తతస్సృగత్య పురీం స్వప్నితోశ్చిక్కిర్తయా శం జలదేవసంయుతః,
నిపాత్యతుంగా ద్విపుయూచనాథం హతంవృకర్షద్వ్యసుమోజసోచ్ఛ్వాసం.
సాందీపనే సకృత్ప్రేక్షం జ్యహ్మచీత్య సవిస్తరం,
తస్మై ప్రాచాద్వరం పుత్రం మృతం పంచజనోదరాత్.

మధురవెళ్లి కంసుని సంహరించి తలిదండ్రులను బంధవిముక్తులను
చేశాడు. సాందీపముని దగ్గర చతుర్వేదాలనూ, వేదవేదాంగాలనూ

సమాహుతాభీన్మకకన్యయా యే శ్రియస్సవర్ణేసమభూషయైషామృతా,
 గాంధర్వవృత్త్యామిషతాం స్వభాగం జహ్యేవదం మూర్ధ్ని దధత్సు వర్ణః,
 కకుద్భుతేవిద్ధనసోదమిత్వా స్థాయంవరే నాగ్నజితమువాహ,
 తద్భగ్నమూచాసపి గృహ్నతేఽఞ్ఞాన్ జమ్బూక్షతశ్శస్త్రభృతస్తదస్త్రైః..
 ప్రియం పృథుర్ధామ్య ఇవ ప్రియయావిధిత్పురార్పద్యుతయం యదర్థే,
 వజ్ర్యాద్యవత్తం సగజ్ఞోరుహంధః కీడామృగో మామయం వధూనాం.
 మతం మృగేభిం వపుషా గృహంతం దృష్ట్వా నునాభోన్మథితం ధరిత్యా,
 ఆమంత్రితస్తతనయాయశేషం దత్వా తదంతః పురమావిశేక.
 తత్కాహృతాస్తానరదేవకన్యాః కుజేన దృష్ట్వా హరిమార్తబంధుం,
 ఉత్థాయ సవ్యోజగృహుః పృహర్షప్రీడానురాగవ్యహితావలోకైః.
 ఆసాం ముహూర్తవికస్మిన్నానాగారేషు యోషితాం,
 నవిధిం జగృహే పాణీన్ పురురూపస్సవమాయయా.
 తాన్వపత్యాన్యజనయదాత్మతుల్యాని సర్వశః,
 ఏకైకస్యాం దశదశ పృక్వతేర్పిబుభూషయా.
 కాలమాగధసాచ్ఛాదీననికైరుంధతఃపురం,
 అజీమనత్స్వయం కీర్తిం స్వపుంసాంతేఽఅధికతే.
 శంఖరం ద్వివిధం బాణం మురం పల్వలమేవ చ,
 అన్యాంశ్చ దంతవక్త్రాదీనపఢీత్కాంశ్చ ఘాతయన్.
 అథ తే భృత్యపుత్రాణాం పక్షయోః పతితాన్పుపాన్,
 చచాలభూః కురుక్షేత్రం యేషామాపతతాం బలైః.

గ్రహించాడు. తానుజగద్గురువై లోకవిడంబనార్థం గురుశుశ్రూషచేసి
 మరణించిన సాందీపుని కుమారులను యమలోకంనుండి తీసుకువచ్చి
 యిచ్చాడు. ఈక్రిణీస్వయంవరంలో శిశుపాలజ రాసంధాదులను జయించి
 రుక్మిణిని అనుగ్రహించి వివాహమాడాడు. స్వయంవరంలో ఏడువృష
 భాలను మర్దించి నాగ్నజితిని వివాహమైనాడు. విషయలోకే స
 సామాన్యులవలె సత్యభామను ఆనందింపజేయటానికి స్వర్గంనుండి
 పారిజాతం తెచ్చి యిచ్చాడు. విశాలకాయుడైన నరకాసురుని సంహరించి
 భూదేవిప్రార్థనమీద నరకపుత్రుడైన భగదత్తునకు రాజ్యమిచ్చి నర
 కునిచే బంధింపబడిన పదహారువేలరాజకన్యలనూ అనుగ్రహించి పరి
 ణయమై యోగమాయచేత అన్నిరూపాలూధరించి వారినానందింప

సకర్ణదుశ్శాసన సాబలానాం కుమంత్య పాతేన హతశ్శియాయుషం,
మయోధనం సానుచరంశయానం భగ్నోరుముర్వాం నననంద పశ్యన్.
కియా భువోఽయం కపికోరుభారో యద్దోణభిష్కాస్తున భీమమూలైః,
అప్తాదశాక్షహిణి కోమదంశైరాస్తే బలందుర్విషహంయమానాం.
మిథో యదైషాం భవితా ఏవాదో మధ్వామదా తామ్రవిలోచనారాం,
వైషాం వధోపాయకయానతోఽన్యోమయ్యాద్యతేఽంతర్ధతేన్వయంస్య.
ఏవం సంవింత్యభగవాన్ స్వరాజ్యే స్థాప్య ధర్మజం,
సందయామాన సుహృదస్సాధూనాం పర్మ దర్శయన్.
ఉత్తరాయాంధృతః పూర్వార్ధంకస్సార్వభిమన్యునా,
నచైద్రోణ్యస్తనంచిన్నః పనర్భగవతా ధృతః.
అయాజయద్ధర్మమతమశ్వేమేదైప్రిభిర్విభుః,
పోఽపి క్షామమజైరక్షః రేమే కృష్ణమనువృతః,
భగవానపి విశ్వాత్మాలోక వేదపథాసుగః,
కామా నిషేవే ద్వార్యత్యామన క్రస్సాంఖ్యమాస్థితః.
స్పిద్దన్మితావలోకేన వాచా పీయాపకల్పయా,
చారిత్రేణానవద్యేన శీనికేతన చాత్మనా.
ఇమంలోక మముం చైవరమయన్ సుతరాం యదూన్,
రేమే క్షణదయాదత్తక్షణప్రీక్షణసాహృదః.
తస్యేత్తంరమమాణస్యనంవత్సరగణాన్ బహున్,
గృహమేధేమ యోగేమ విరాగస్సమజాయత.
దైవాధీనేమ కామేమదైవాధీనస్వయం పుమాన్,
కో విప్రంభేత యోగేన యోగేశ్వరమనువృతః.

చేసి పదేసిమంది పుత్రులనుకన్నాడు. కాలయవన జరాసంధ,
సాశ్వాదులనూ, శంబర, ద్వివిద, బాణాసుర, ముర, బల్వల, దంత
వక్త్రాదులనూ, స్వయంగా కొందరిని, ప్రద్యుమ్నాదులచే కొందరిని
సంహరించి, సంహరింపజేసినాడు. పాండవపక్షం వహించి కౌరవసై
న్యాన్ని సంహరించి భూభారహరణం పూర్తికాలేదని, యాదవుల, బుద్ధు
లను భ్రమింపజేసి ముసలం కారణంగా మధువానమత్తులైన యాదవు
లస్యోన్యకలహాలతో నశించేట్లుచేసే ఉద్దేశంతో ధర్మరాజును రాజ్య
సింహాసనంపై కూర్చుండబెట్టి కురువంశానికిబీజంగా ఉత్తరాగచ్ఛన్మడైన
పరీక్షిత్తును రక్షించి ధర్మరాజుచేత మూడశ్వమేధయాగాలుచేయించి

పుర్యాం కదాచిత్క్రిదప్సిర్యదుభోజకుమారకైః,
 కొవితామునయ శ్శేషు ర్భగవన్మతకౌవిదాః.
 తతః కతిపయైర్మానైర్వృష్టభోజాంధకాదయః,
 యయుః పృథానంసంహృష్టైరదైరైవవిమోహితాః.
 తతః స్నాత్వా పితౄన్ దేవాన్మమంత్రిన్వైవ తపంభసా,
 తప్తయిత్యత విప్రేభ్యో గౌవో బహుగుణాదయః.
 హరణ్యం రజతం శయ్యాం వాసాంస్య జినకంబళాన్,
 హయాన్యథానిభాన్కన్యా ధరాం వృత్తి కరీమపి.
 అన్నం చోదురసం తేభ్యో దత్వా భగవదర్పణమ్,
 గోవిష్ణానవస్కూరాః ప్రణేము యువి మూర్తభిః.

విశ్వాత్ముడైన నందనందనుడుద్వారకలోడిండి నేదమర్యాదనుష్ఠా పించి
 భక్తిని వృద్ధిజేశాడు. శ్రీకృష్ణునిగ్రహంవల్ల యాదవులందఱూ విరా
 గాన్ని పొందగల్గారు. యాదవ కులం నశించాలనేభగవత్సంకల్పం సత్యం
 కావడానికి బ్రాహ్మణశాపం, కారణంగా ముసలూ జన్మించింది. ఒక
 నాడు యదు, వృష్ణి భోజ అంశకవంశీయులైన వీరులంతా ప్రభాస తీర్థం
 చేరి స్నానసంధ్యాస్పృశాదులచే దేవ, పితౄ, ఋషులను తృప్తిపరచి, గో,
 భూ, సువర్ణ, వస్త్రదానాలు, చేశారు. బ్రాహ్మణ సమారాధనకూడా
 పూర్తిచేసినతరువాత వారికి సాష్టాంగ నమస్కారంచేశారు.

శి అ ధ్యాయం

అద తే తదనుజ్ఞాతాభుక్త్వా వీత్వా చ వారుణీమ్,
 తయా వీభృంసితజ్ఞానాదుచక్రైర్మర్మపన్నుః.
 తేషాం మైరేయదోషేణ విషమిక్రతచేతసామ్,
 నిమోహతి రవావాసీద్వేక్షునామివ మర్దనమ్.

బ్రాహ్మణాశీర్వాదములూ, అనుజ్ఞాపొంది, యాదవులకూడా
 భుజించి మదిరావాసంచేసి ప్రమత్తులై ఒకరినొకరు నిందించుకుంటూ,
 సూర్యాస్తమయూనికి, యుద్ధం ఆరంభించి ఒకరినొకరు సంహరించు
 కుంటున్నారు. హను దేవుడు తన మాయనూ దాని విచిత్రగతిని

భగవాన్ స్వాత్మమాయాయా గతిం తామవలోక్య నః,
 సరస్వతీముపస్సృశ్య పృక్షమూలముపావిశత్,
 అహం చోక్తో భగవతో ప్రసన్నార్తిహరేణహ,
 ఐహికీం త్వం ప్రయాహతి స్వకులంనంజి హర్షణా.
 అథాపి తదభిప్రేతం జానన్నహమతం ద్వితః,
 పృష్టతోఽన్వగమంభప్తుః పాదవిల్లేషణాక్షమః
 అద్యాక్షమేకమాసీనం విచిన్వత్ దయితం పతిమ్,
 శ్రీనికేతం సరస్వత్యాం కృతకేతమకేతనమ్,
 క్యామావదాతం విరజం ప్రశాంతం చారులోచనమ్,
 దోర్భిశ్చతుర్భిర్విధితం పీతకౌశంబరేణ చ.
 వామతారావధిశ్శిత్వదక్షిణాంఘ్రవరోరుహమ్,
 అపాశ్శితార్పకాశ్వత్థమకృశం త్యక్తపిప్పలం.
 తస్మిన్మహాభాగవతో వైస్వపాయనమహృత్సృజా,
 లోకాననుచరన్ నిష్ఠాజగమ యద్భుజ్భయా.
 తస్మాదురక్షస్య మునే ర్ముకుందః ప్రమోదభావానతకంపరస్య,
 అశృణ్వతో మామనురాగహనమిక్షయా విశృమయన్మువాచ.

స్వయంగా చూస్తూ సరస్వతీ నది యందు స్నానంచేసి ఆచమించి
 అశ్వత్థవృక్షమూలమందు కూర్చున్నాడు. అంతకుపూర్వమందే యదు
 కుల సంహార వృత్తాంతం భగవానుడు నాకు చెప్పి బడరికావనానికి
 వెళ్ళమని ఆజ్ఞాపించాడు. భగవానుని ఆశయం గ్రహించి నేను
 దేవదేవుని వియోగాన్ని భరించలేక వెన్నంటి ప్రభాసక్షేత్రానికి
 వెళ్ళాను. సరస్వతీ తీరంలో అశ్వత్థ వృక్షమూలమందు చతుర్భుజ
 రూపంలో పీతాంబరధారియై యెడమతోడయందు కుడికాలువైచి
 కూర్చున్న శ్రీహరిని చూచాను.

వ్యాసునకు పరమమిత్రుడైన మైత్రేయమహర్షి ఆసమీపానికి
 వచ్చాడు. మైత్రేయుడు శ్రీకృష్ణునకు పరమభక్తుడు. నేనాసమీపంలో
 ఉండగానే నందనందనుడు. శ్రీహరి మైత్రేయుని సన్నిధానంలోనే
 నన్నానందింపజేస్తూ చిరునవ్వుతో ఉద్ధవా! నీ ఆతరంగికాభిప్రాయం
 నాకు తెలుసు. నీకు ఆసాధనం యిస్తున్నాను, అది యితరుల కసాధ్య

వేదాహమంతర్మనసీప్రుతం తే దదామి యత్తద్దురవాపమన్యైః,
 సత్యే పురా విశ్వసృజాం వనూనాం మత్ప్రీడికామేన వసోత్సయేష్టః.
 స ఏవ సాధో చరమోభవా నామాసాదితస్తే మదనుగ్రహాయతే,
 యన్మాం నృలోకాన్యహ ఉత్పృజంతం దిప్త్యా దదృశ్వాన్విశతానునృత్త్యా.
 పురామయా ద్దోష్టమజాయ నా భ్యే వద్మే నిషణ్ణాయ మమూదిసర్గే,
 జ్ఞానం పరం మన్మహిమావభానం యత్సూరయో భాగవతం వదంతి.
 ఇత్యాదృతోక్తః పరమన్య పుంసః పృతిక్షణానుగ్రహభాజనోఽహం,
 స్నేహాత్థరోమాష్టలితాక్షరస్తం ముంచకా శుచః ప్లాంజలిరాబధాపి.
 కోన్విశతే పాదనరోజభాజాం నుదుర్లభోఽర్థేషు చతుర్వచీహ,
 తథాపి నాహం ప్రవృణోమి భూమ నృవత్పదాంభోజనిపేదణోత్సుకః.
 కర్మాణ్యనీహన్య భవే భవన్య తే దుర్గాశ్చయోఽపారిభయాత్పలాయసమే,
 కాలాత్మనోయత్సమదాయు తాశ్రయస్సాత్మవ్రతేః ఖిద్యంతి చీర్విదామిహ.
 మంత్రేషు మాం వా ఉపహూయ యత్త్వమకుంఠితాఖండనదాత్మబోధః,
 పృచ్ఛేరహాముద్గవదప్రమత్తస్తన్నో మనో మోహయతివ దేవ,
 జ్ఞానం పరం స్వాత్మరహఃప్రకాశం ద్దోవాచకస్మై భగవాన్ నమగ్రమే,
 అవిక్షమం నో గ్రహణాయ భర్త ర్వదాంజనా యద్యుజినం తరేమ.

మైనది. నీవు జన్మాంతరంలో విశ్వస్రప్తలైన ప్రజావతుల యజ్ఞాలలో నన్ను పొందాలని ఆరాధించావు. నీకిదే ఆఖరిజన్మ. నా అనుగ్రహా పొందగలిగావు. నేను మర్త్యలోకం వదలి పరమధామం చేరాలనే నిశ్చయంలో ఉన్నాను. పద్మకల్పంలో నా నాభికమలమందున్న బ్రహ్మకు ఉపదేశించిన భాగవతధర్మం నీకు బోధిస్తాను. అని చెప్పడంతో నాహృదయం ఆనందంతో నిండింది. రోమాలు గగుర్పొడిచి ఆనందబాష్పాలు జలజలరాలుతూ ఉంటే రుద్ధమైన కంఠంతో చేతులు జోడించి,

కృష్ణా! నీ చరణకమలసేవ చేసేవాడికి ధర్మార్థకామమోక్షాలు కలగడంలో సందేహంలేదు. నాకు వానియందు కోరికలేదు. నీవు నీస్పృహుడవై కూడా కర్మలుచేస్తూండడం జననరహితుడవై జనించిన వారివలె గోచరించడం స్వయంగా కాలుడవై శత్రువులకు భయపడిన వానివలె ద్వారకలో దాగడం ఆత్మరాముడవై పదహారువేలమందిని వివాహంచేసుకోవడం, ఇవి చూసి విద్వాంసులు కూడా భ్రమిస్తున్నారు.

ఇత్యావేదితహర్దాయ మహ్యం స భగవాన్ గురుః,
అదిదేశారవిందాక్ష అత్మనః పరమాం గతిమ్,
స ఏవమారాధిపాదతిర్థాదధీతతత్త్వాత్మవిబోధమార్గః,
పృణమ్య పాదౌ పరివృత్యదేవ మిహగతేఽహం విరహాతు రాత్మా.

సోఽహం తద్ధర్మనాహ్లాదవియోగార్తియుతః పృభోః,
గమిష్యేదయితం తస్య బదర్యాశ్రమమండలం,
యత్ర నారాయణో దేవో నరశ్చ భగవాన్ స్థమిః,
మృదు తీవ్రంతపో దీర్ఘం శేషాశే లోకభావనా.

ఇత్యుష్ణవాదుపాకర్ష్య సుహృదాం దున్యహం వధం,
జ్ఞానేనాశమయత్తత్తా శోకముత్పత్తితం బుధః.
సతం మహాభాగవతం వృజంతం కౌరవ్సభః,
ఎవ్రంభాదభ్యుదతైదం ముఖ్యం కృష్ణపర్శిగమే.

జ్ఞానం పరం స్వాత్మరహః పృకాశం యదాహయోగేశ్వర ఈశ్వరస్తే,
వస్తుం భవాన్నోఽర్హతి యద్ధివిష్టార్పిత్యా స్వేభృత్యాఽర్హతశ్చరంతి.
సమ తే తత్త్వసంరాధ్య ఋషిః కౌషారవోఽంతిమే,
సాక్షాద్భగవతాదిప్రో మర్త్యలోకం జిహసతా.

నేవదేవా? అబాధకమై అఖండమైన నీ స్వరూపజ్ఞానంలేని నన్ను
పిలచి నాతోసలహా చేస్తూంటావు. అజ్ఞానులు ఇదంతా సామాన్య
మానవ కృత్యంగానే భావిస్తారు. అనాధనాథా! నీవు బ్రహ్మకుబోధిం
చిన భాగవతధర్మం నాకు బోధించు. అని విసమ్రశీర్షంతో అడిగాను.

అప్పుడే నాకా భగవానుడు భాగవతరూపమైన అత్మజ్ఞానం
బోధించాడు. నేనా జ్ఞానంపొంది శ్రీకృష్ణునకు నమస్కరించి యిలా
వచ్చాను. కృష్ణదర్శనంవల్ల ఆనందంకలిగింది, కానీ యిప్పుడు శ్రీకృష్ణ
వియోగంచేత నాహృదయం చాలాపరితపిస్తూంది. నేనప్పుడు నరనారా
యణుల నివసస్థానమైన బదరికాశ్రమం వెదురున్నాను. అక్కడ
మనశ్శాంతికై తపస్సుచేసి మనశ్శాంతి పొందుతానన్న ఉద్ధవునివల్ల
బంధునాశనం విని విదురుడ నేకరీతుల దుఃఖిస్తూంటే ఉద్ధవుడాత్మజ్ఞానం
బోధించి దుఃఖాన్ని శాంతింప జేశాడు. తరువాత బదరికాశ్రమానికి
పోనున్న ఉద్ధవునిచూచి విదురుడిలా అడిగాడు.

ఇతి నహ విదురేణ విశ్వమూర్తే ఘనకథయా మహయా ప్లతోరుతాపః,
 క్షణమివ పులినే యమస్యసుస్తాంసముపితయోపగవిచ్ఛిశాం తతోఽగాత్.
 నిధనముపగతేషు పృష్టిభోజేష్వతిరథయాదవయాదపేషు ముఖ్యః,
 స తు కథమగ్రస్త ఉద్ధవో యద్విరది తత్కజ అకృతిం త్ర్యుభిశః.
 బ్రహ్మకాపాపదేశేన కాలేనామోమహాచితః,
 సంహృత్య స్వకులం స్మృతం త్యక్త్వాన్ దేహ మచింతయత్.
 అస్మా ల్లోకాదుపరతే మయి జ్ఞానం మదాశ్రయమ్,
 అహ్మత్కుద్ధవవివాదానం ప్రత్యాత్మవతాం వరః.
 నౌద్ధవోఽన్యవి మన్మూనో యద్గుణైర్నార్చితః ప్రభుః,
 అతో మద్గుణయనం లోకం గాహయన్నిహ తిష్ఠతు.
 ఏవం త్రిలోకగురుణా సంవిష్టశృద్ధయోనినా,
 బధర్యాశ్రమమాసాద్య హరిమితే నమాఢినా.
 విదురోఽపుద్గవాచ్ఛృత్వా శృష్టస్య వరమాత్మనః,
 క్రిడయోపాత్తదేహస్య కర్మాణి క్లామితాని చ.
 దేహన్యాసంచ తస్యైవ ధీరాణాం చైర్లగ్నస్థసమ్,
 అన్యేషాం దుష్కరతరం పశూనాం విశ్లేబాత్మనామ్.

భక్తశ్రేష్ఠా! యోగీశ్వరుడైనశ్రీకృష్ణుడు యేఁతత్మజ్ఞానం భోధించాడో ఆ జ్ఞానం నాకు బోధించు అనగా మహామంత్రీ! శ్రీహరి తన అవతారసమాప్తి కాలంలో మైత్రేయుని పిలిచి విదురునకు జ్ఞానోపదేశం చేయమని ఆదేశించాడు. కనుక నువ్వు మైత్రేయుని సేవించి జ్ఞానం పొందుమని చెప్పి ఉద్ధవుడారాత్రి విదురునితో కృష్ణలీలా మృతపానంచేస్తూ గడపి ఉదయం లేచి వెల్లిపోయాడు. అని చెప్పిన శుకుని వాక్యాలు విన్న పరీక్షిత్తు శుకయోగిందా! యాదవవీరులంతా సంకులమరణంపొందితే త్రిలోకనాథుడైన శ్రీకృష్ణుడుకూడా అవతారం చాలిస్తే ఉద్ధవుడొక్కడూ యెలా జీవించివున్నాడు? అన్నాడు. వర్ధ సంకల్పుడుకాని వాసుదేవుడు తన సంకల్ప మాత్రంచేతనే యాదవ కులాన్నంతరింపజేసి తానుకూడా అంతర్హితుడయ్యేసమయంలో ఉద్ధవుడు తనతో సమానుడనీ ఆత్మజ్ఞానం కలవాడనీ నిశ్చయించి ఉద్ధవుని ద్వారా భాగవతధర్మం ప్రపంచంలో వ్యాప్తికావాలనే సంకల్పంతో ఉద్ధవునకు తనస్వరూపంచెప్పి భూమండలంలో ఉండి యీజ్ఞానం అధి

ఆత్మానంవ కురుశ్శేష్ కృష్ణేన మనసేక్షితమ్,
 ఛాయాః గతే భాగవతో రురోద ప్రేమవిహ్వలః.
 కాళింద్యాఃకతిభిస్సప్తతపాభిః కొరవర్షభః,
 పాశపద్యత స్పృశ్చరితం యత్య మిత్యాసుతో మునిః.

కాయులకు బోధించమని ఆజ్ఞాపించడంవల్ల ఉద్ధవుడా భగవదాదేశాన్ని అనుసరించి యూగంలో ఉండి విదురునకు కౌరవపాండవ యాదవ నాశనం భగవంతుని ఆదేశం అందించి ఒవరికాశ్రమం వెళ్లాడు. విదురుడు ప్రేమవిహ్వలుడై విచారించి యమునాతీరాన పయనంసాగించి గంగాతీరంలో వున్న, మైత్రేయుని దగ్గరకు వెళ్లాడు.

4 అ ధ్యాయం

చారి ద్యునద్యాఋషభః కుయాణాం మైత్రేయమూసనమగాచబోధమ్,
 క్షత్రపన్యత్రామ్యతభావశుద్ధం పశ్యచ్చ సోల్కగువాభిత్పత్రమ్.
 సుఖాయ కర్మాణి కరోతి లోకౌ న క్షేమ్యఖంవాన్యదుపారమం వా,
 విందేత భూయ న్తతవివ దుఃఖం యదత్య యుక్తం తు భవాన్ వదేన్మః.
 జనన్మజ్మప్తా ద్విముఖన్య దైవా దధర్మశీలన్య సుదుఃఖితన్య,
 అనుగ్రహయేహ చరంతి సూపం భూతాని భవ్యాని జన్మావస్య.
 తత్పాదువర్యాదిశవత్తశం న వ్వంరాధితో భగవాన్ యేన పుంసామ్,
 హృద్ధి స్థితో యచ్చతిభక్తిపూతే జ్ఞానం సతత్త్వాధిగమం పురాణమ్.
 కరోతి కర్మాణి కృతావతారో యన్యాత్మతంత్రోభగవాన్ప్ర్యధీశః,
 యథా ననర్హగ్రణదంనిరీహన్పంథాన్య వృత్తిం జగతో విధత్తే. ;

పరీక్షిస్తృహగరాజా! శుద్ధహృదయుడైన విదురుడు మైత్రేయుని సమీపించి నమస్కరించి అనుజ్ఞనుపొంది, ఆసీనుడై ఇలా అడిగాడు!

మైత్రేయా! లోకంలోవున్న ప్రతివ్యక్తీ సుఖంకొరకే కర్మ చేస్తాడు. కాని నాడు కేవలం సుఖమే పొందలేక పోతున్నాడు. దుఃఖం నశించడమూలేదు. వానికి కూడా దుఃఖమే వృద్ధి అవుతున్నది. దీనికి పరిస్కారమార్గమేమిటి? దుర్భాగ్యనశం చేత కృష్ణభక్తి విముఖులై వుంటే అజ్ఞానులను తరింపజేయడానికే మీవంటి మహాపురుషులు

యథా పునస్స్వేఖిదం నివేశ్య శేత గుహయాం న నివృత్తవృత్తిః.

యోగేశ్వరాధీశ్వర ఏక ఏతదనుప్రవిష్టో బహుదా యథాసీత్.

శ్రీదన్వితజై ద్విజగోసురాణాం క్షమాయ కర్మాణ్యవతారభేదైః,

మనో న తృప్య త్యనుశృణ్వతాం న మృన్లోకమౌళేశ్వరితామృతాని.

యైస్తత్త్వభేదై రధిలోకనాభే లోకానలోకా నహలోకపాలాన్,

అచిగ్గపద్యత్యహనర్వనత్త్వనికాయభేదోఽధికృతః పృతితః.

యేన వృజానాముత అత్మకర్మ రూపాభిధానాం తు భిదాం వ్యపత్ర,

నారాయణో విశ్వస్పృహత్యయోనిరేతచ్ఛ సో వక్త్రయ వివగవర్మ.

పరావకేపాంభగవత్ వృతాని శుకతాని మేవ్యానముఖాదభిక్షయే,

అత్యున్నమః కుద్రగుభావహత్వాత్తేషామృతే కృష్ణరథామృతాఘాతే.

కస్తృష్ణయాత్మీయపదాభిధానాత్సతమ వన్సూరిభిరీడ్యమానాత్,

యః కష్టనాడిం పురుషన్య యతో భవప్రదాం గే హరతిం ఛినత్తి

మునిర్నివకుప్రగవద్గుణాన్మః నఖాపితే భారతమాహ కృష్ణః,

యన్మిన్నృణాం గౌమ్యమఖానువాదైర్మతిస్సహతాను హరేః కథాయామే.

సా శ్రీహృదాపన్య వివర్ధమానా విరక్తిమవ్యత్య కరోతి పుంసామే,

హరేః కథామన్మృతినిర్వృతన్య సమస్తదుఃఖావ్యయమాశు ధత్తే.

లోకం లోకలుగుతూంటారు. ఏవిధంగా ఆరాధిస్తే శాంతిచేకూరుతుందో, భగవత్సత్కారం పొందగలుగుతాడో, అట్టి జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించండి. తిలోకనాథుడైన శ్రీహరి అవతరించి నటిస్తున్నాడు. అకర్తయై ఉండి కల్పారంభంలో సృష్టించి పాలించికల్పాంతమందు లయింప జేసి, యోగనిద్రయందలా ప్రవేశిస్తున్నాడు? తానొక్కడే బ్రహ్మాండ మొదలనేకరూపాల్లో యెలా గోచరిస్తున్నాడు? గోబ్రాహ్మణదేవతా హితార్థియై అనేక అవతారాలు ధరించి అతాకిక కర్మ తెలా చేస్తున్నాడు? సవిస్తరంగా నాకర్థ మయ్యేట్లు చెప్పి నాకానందం కల్గించండి..

ఋషిపుంగవా! సమస్తలోకాధినాథుడైన శ్రీహరి లోకములనూ, లోకపాలురనూ, లోకాలోకపర్వతానికీ, బయటా, లోపలా, ఉండేభాగాలనూ, భిన్నభిన్నరూపాలతో ఉండే, అధికారజీవులనూ ధేను, యే, తత్త్వాలునుండి సృజించాడు? శ్రీనారాయణుడు తన ప్రజా

తా॥ శోచ్యశోచ్యానవిదోఽనుశోచే హరః కథాయాం విముఖాసరా యే,
క్షిణోతి దేవోఽనిమిషస్తు తేషా మాయుర్వృధా వాదగతిస్త్పతీనామ్,
తదస్య కౌషారపశర్మదాతు ర్హరః కథామవ కథానుసారామ్,
ఉష్ణత్య పుష్పిభ్యకవార్తబంధోశ్శివాయ నః కీర్తయత్కిరీరైః.
నవిశ్వజన్మస్థితినంయమాధే కృతావతారః పృగృహీతశక్తిః,
చకారకర్మా బృతిపూచపాణి యానిశ్వరః కీర్తయ తాం మహ్యమ్.

ఏవం నభగవాన్ పృష్టః క్షత్త్రా కౌషారవోమునిః,
పుంసా నిశ్శేయ సార్థాయతమాహ బహుమానయః.
సాధు పృష్టం త్యయాసాథో లోకాన్ సాధ్యనుగృహ్వాతా,
కిర్తిం వితన్వతాలోకే హ్యత్మనోఽధౌక్షజాత్మనః.
నైతచ్చిత్రతంత్రయిక్షత్రర్పదరాయణ వీర్యజే,
గృహీతోఽనన్యభావేనయత్త్వయాహరిరీశ్వరః.
మాండవ్యశాపాద్యగవాన్ప్రజానంయమనోయమః,
భ్యాతుః క్షేత్రే యజిష్యాయాం జాతన్యత్యవతీనుతాత్.
భవా భగవతో నిత్యం సమ్మతస్యాసుగన్య హ,
యజ్ఞాచారేణాయ చ మాయావిశ్వ భగవాన్ప్రజన్.

సముదాయంయొక్క, స్వభావ, కర్మ, రూపనామాదులలో ఉండే
భేదాన్ని యెలా రచించాడు ?

వేదవ్యాసునివల్ల వర్ణాశ్రమధర్మం అనేక సార్లు విన్నాను. ఎన్ని
సార్లు విన్నా తృప్తి కలుగని దల్లా భగవత్కథామృతమే ! నారదాది
మహర్షులు మీ వంటి సత్పురుషులమధ్య అనేకసార్లు హరికథా గానం
చేస్తూంటారు. విన్న మాత్రంచేత బంధమున్నది చేసేదే హరికథ.
మునిసత్తమా ! మీ మిత్రుడైన వేదవ్యాసుడు హరి గుణ గానం
చెయ్యడానికే మహాభారతం రచించాడు. అందులో అనేకచోట్ల
విషయసుఖాలను గురించి చెబుతూ మానవ హృదయాలు భగవంతుని
పైపు తీర్పుడానికి ప్రయత్నంచాడు. భగవత్కథయందు రుచి కలిగితే
అన్యవిషయాలు వాని నంటవు. భగవంతునియందు విముఖులై అనేక
క్షేత్రముల పాలయే మానవులను గురించి నాకు విచారం కలుగుతూం
టుంది. వారి జీవితం వృధావ్యయమై పోతోంది. మీరు దీనులయందు

అథ తే భగవల్లీలాయోగమాయోపబృంహితః,
 విశ్వస్థిత్వంబువాంతార్థా వర్తయామ్యసుహృద్యః,
 భగవానేక ఆనందమగ్న అత్మాత్మనాం విభుః,
 అత్మేచ్ఛానుగతావాత్మా నానామత్వపలక్షితః.
 న వా ఏష తదాద్యస్తా నాచక్యప్రశ్నమేకరాట్,
 మేనేనంతమివాత్మానం సుప్తశ్చిరమప్తపుష్,
 సా వా ఏతస్య నప్రకృష్టశ్చక్తిన్నద నదాత్మికా,
 మాయానామ మహాభాగయయేదం నిర్మమే విభుః.
 కాలవృత్త్యాతు మాయయాం గుణమమ్యామభేక్షజః,
 పురుషేణాత్మభూతేన వీర్యామౌధత్త వీర్యవాన్.
 తతోఽభవన్నహ తత్త్వమవ్యక్తాత్మలబ్ధోదితాత్.
 విజ్ఞానాత్మాత్మదేహస్థం విశ్వంవ్యంబంస్తమోనుదః.
 సోఽప్యంశగుణకాలాత్మభగవద్భుష్టగోచరః,
 అత్మానం వ్యాకరోదాత్మావిశ్వస్యాస్య విస్పక్షయా.
 మహత్త్వాద్విక్రూర్యాణాదహం తత్త్వమజాయత,
 కార్యకారణకర్తృత్వా భూతేంద్రియమనోమయః.

దయయుంచి వుష్పాలనుండి మధురరసాన్ని తుమ్మెదలెలాగ్గతే గ్రహి
 స్తాయో అలాగే సర్వవిద్యాసారభూతమైన హరికథామృతం ప్రసా
 దించగడి. ఆ సర్వేశ్వరుడు సృష్టిస్థితిలయాలకోసం మాయ నాశ్రయించి
 రానుకృష్టాది రూపములతో, అవతరించి చూపిన అనాకిక లీలా
 గహస్యం, మాకు వినిపించండి. అని అడిగిన విదురునియందు ఆనగాభి
 మానాలు చూపి, మైత్రేయమహర్షి చెప్పడం ఆరంభించాడు విదురా!
 సమస్తజీవులందూ గల కరుణచేత నువ్వు యిది అడిగావు నీ చిత్తం
 సర్వదా హరియందే లగ్నమై ఉంటుంది. నీకీర్తి లోకవ్యాప్తమైనది.
 నీవు వ్యాసునికి ఔరసపుత్రుడవు. జీవులను దండించే సాక్షాద్యము
 డవు. మాండవ్య శాపం వల్ల దాసీయోనియందు వ్యాసునకు జన్మిం
 చ్చావు. భగవద్భక్తుడవు. కనుకనే అవతారసమాప్తి కాలంలో నీకు
 జ్ఞానోపదేశం చెయ్యమని నాకాజ్ఞాపించాడు. సృష్టి స్థితి లయముల
 కొరకై యోగమాయద్వారా విస్తరింపబడిన భగవంతుని లీలలు
 క్రిమంగా చెప్పుతాను విను.

వైకారిక సైజనశ్చకామసశ్చేత్త్యహం త్రిధా,
 అహం తత్త్వాద్వికుర్వాణాన్మనోవైకారికాదభూత్.
 వైకారికాశ్చ దేవావై అర్థాభివ్యంజనం యతః,
 తైజసాసింద్రియాఞ్శ్చైవ జ్ఞానకర్మమయాని చ.
 కామసో భూతసూక్ష్మాదిర్వృతః ఖం లింగమాత్మనః.
 కాలమాయాంశయోగేన భగవద్వీక్షితం నభః.
 నభనోమనృతం స్వర్గం వికుర్వన్నిర్వమేఽనిలమ్,
 అనిలోఽపివికుర్వాణోనభసోరుబలాన్వితః.
 ననర్జ రూపతన్మాత్రం జ్యోతిర్లోకస్య లోచనమ్,
 అనిలేనాన్వితం జ్యోతిర్వికుర్వ త్పరమేక్షితమ్,

సృష్టికి పూర్వం పరమాత్మ ఒక్కడే ఉన్నాడు. చూచేవాడు చూచేది అనే భేదమేలేదు. సృష్టికాలంలో అనేక వృత్తులతో కూడిన అనేకత్వం కూడా ఆపరమాత్మయే భగవానుడు, ఒక్కడుగా ఉండాలనే యిచ్ఛ చేతనే సర్వాత్మానా ఒక్కడుగానే ఉంటాడు. ఆతడే దృష్ట్యాచూస్తే చూసేదేమీ లేకపోయింది. ఆసమయంలో అద్వితీయమైన పరమాత్మ ఒక్కడుగానే ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఆసమయంలో తనను అసత్తుగా భావించసాగాడు. తత్వదృష్టితో చూస్తే తానెన్నడూ అసత్తు దార్ధికాడు. ఆ భగవానుని శక్తులు నిదిస్తున్నాయి. కాని ఆయన నిదురించడంలేదు. భగవానుని యుగదెప్పుడూ జ్ఞానం లోపించలేదు. చూచేవాడూ చూడబడేదీ యీ రెండింటికి అను సంధానం కలిగించేదే కార్యకారణరూపమైన మహామాయ. ఈ భావాభావరూపమైన అనిర్వచనీయమైన మాయద్వారా యీవిశ్వ నిర్మాణం చేస్తాడు. కాలశక్తిచేత ఎప్పుడైతే త్రిగుణాత్మకమైన మాయ ఖోభింపబడుతుందో అప్పుడే ఇంద్రియాతీతుడైన పరమాత్మ తన అంశయగు పురుషరూపంతో దానియందు చిదాభాసమైన బీజాన్ని స్థాపించాడు. అప్పుడు కాలప్రేరితమైన అన్యక్తంనుండి మహత్తత్వం జన్మించింది. మహత్తత్వం అజ్ఞాననాశహేతువు గనక విజ్ఞానస్వరూపమైన తనయందే యీవిశ్వాన్ని ఆభివ్యక్తం చేసేదైంది. తిరిగి చిదాభాసగుణకాలాధీనమైన మహత్త

అథత్రాంభోదనమయం కాలమాయాంశయోగతః,
 జ్యోతిషాంభోఽనుసంస్పృష్టం వికుర్వద్భహ్మవీక్షితమ్.
 మహిం గంధగుణా మాధాత్మాలమాయాంశయోగతః,
 భూతానాం సభాదీనాం యద్యద్భవ్యం పరావరమ్.
 తేషాం పరానుసంసర్గాద్యథానంఖ్యం గుణాన్ విదుః,
 ఏతే దేవాః కలా విష్ణాః కాలమాయాంశలింగినః.

నానాత్వాత్స్వ క్రియానిశాః పౌషుః పౌంజలయో విభుమ్.
 నమామి తే దేవపదారవిందం ప్రపన్నతాపోపశమాతప్రతమ్,
 యన్ముల కేతాయతరహింజసోదసంసారదుఃఖం బహిర్యత్ క్షిపంతి.
 ధాతర్యదస్మిన్ భవఈశజీవాస్తావత్యయేనాభిహతానశర్య.

త్వం మీద భగవంతుని దృష్టి ప్రసరించడంతో మహా త్ర త్వంయొక్క వికృతావస్థనుండి అహంకారం పుట్టింది. కార్యకారణక ర్తృరూపమైన దవటంచేత భూతములకూ ఇంద్రియాలకూ మనస్సుకూ అహంకారమే కారణం. ఆ అహంకారం సాత్విక రాజస తామసములని మూడు విధాలుగా ఉంటుంది. అహంతత్త్వంలో వికారం కలిసినవెంటనే వైకారి కాహంకారం నుండి వివయజ్ఞాన సాధన మయిన మనస్సు ఇంద్రి యాధిష్ఠాన దేవతలూ జనించారు. తైజసాహంకారం వల్ల దక్షేంద్రి యాలూ ఆవిర్భవించాయి. తామసాహంకారంనుండి శబ్ద తన్మాత్ర శబ్ద తన్మాత్ర నుండి దృష్టాంతంగా ఆత్మబోధ చేయడాని కనువైన ఆకాశం జనించింది. భగవంతుని దృష్టి ఆకాశం మీదపడిన మాత్రంచేత కాల, మాయా, చిదాభాసల సంయోగంవల్ల స్పర్శ తన్మాత్ర స్పర్శతన్మాత్ర నుండి వాయువూ జనించాయి. బల వత్తర మయిన వాయువు ఆకా శంతో కలిసి రూపతన్మాత్రను సృజించింది. రూపతన్మాత్రనుండి సర్వ లోక ప్రకాశకమైన తేజస్సు పుట్టింది. పరమాత్మ వీక్షణ పడటంచేత వాయుయంతమైన తేజస్సు కాలమాయ చిదంశల సంపర్కంచేత రస తన్మాత్రనూ, రసతన్మాత్ర కారణంగా కార్యరూపమైన జలాన్ని ఉత్పత్తిచేసింది. అనంతరం తేజోయక్తమైన జలం బ్రహ్మయొక్క దృష్టి పాతంవల్ల కాలమాయా చిదంశలతో కూడి పృథివిని పుట్టించింది.

అత్మక లభంతే భగవంస్తవాంఘ్రిశ్చాయాం నవిద్యామత అశ్రయేమ.
 మార్గంతి యత్రే ముఖి పద్మనితైశ్చందస్సు పరైస్సుధియో వివిక్తే
 యచ్ఛామమర్షోదనరిద్యరాయాః పదం పదం తిర్థపథః పృవన్నాః.
 యచ్ఛృద్ధయా శుభ్రతవత్త్యా చ భక్త్యా సంమృజ్యమానే హృదయేఽవధార్య,
 జ్ఞానేన వైరాగ్యబలేన ధీరావ్యజంతి తత్రేంఘ్రినోజవీరమ్.
 విశ్వస్య నగ్గస్థితిసంయమాద్దే కృతావతారస్య పదాంబుజం శీ,
 వ్యజేమ సర్వే శరణం యదీశ స్మృతం ప్రయచ్ఛత్యభయం స్వప్నంసామ్,
 యత్సానుబంధే నతిదేవ దేహే మమాహమిత్యూథ దురాగ్రహణామ్,

ఆకాలాదులవల్ల క్రమంగా పుట్టిన భూతములందు పూర్వభూతములం
 దున్న గుణాలుకూడా ఉన్నట్లు గ్రహించాలి. అనగా ఆకాశం శబ్దం
 శబ్దగుణం కలది. వాయువునందు శబ్ద స్పర్శ గుణాలు తేజమందు శబ్ద
 స్పర్శరూపాలూ జలమందు శబ్దస్పర్శరూపరసాలు భూమియందు శబ్ద
 స్పర్శ రూప రస గంధాలూ ఉన్నట్లు గ్రహించాలి. ఈమహా తత్త్వాల
 యొక్క అభిమానులైన దేవతలు భగవంతుని అంశాలే అయినా వేరు
 వేరుగా ఉండడం వల్ల విశ్వసృష్టియందు సమర్థత లేక చేతులు జోడించి
 భగవంతునితో యిలా అన్నారు.

పరమాత్మా! మీపదారవిందాలకు నమస్కారం. మిమ్ములను
 శరణన్నజీవుల తాపాన్ని దూరంచేయటానికి ఛత్రసమానుడవు. మిమ్ముల
 నాశ్రయించిన యతీశ్వరుల దుఃఖాన్ని దూరంచేశేవాడవు. జగన్నాథా!
 ఈ సంసారమందు తాపత్రియపడే జీవులకు కొంచెం కూడా సుఖశాం
 తులు కలుగవు గనుకనే జ్ఞానమయమైన నీ పాదచ్ఛాయ నాశ్రయిస్తు
 న్నాము. మునిజనులు యేకాంత స్థానమందుండి వేదమంత్ర రూపము
 లైన పక్షులద్వారా యెవనియొక్క అనుసంధానం చేస్తున్నారో సమస్త
 పాపనాశనహేతువైన గంగకు జన్మస్థానమేదో అట్టి నీ పదపద్మాల నాశ్ర
 యిస్తున్నాము. శ్రవణకీర్తనాదులద్వారా పరిశుద్ధమైన హృదయంతో
 నిన్ను ధ్యానించి విరాగులై ధీరులవుతున్నారు. ఈశ్వరా! సృష్టిస్థితి
 లయాల కొరకే నీవు రూపాంతరాలతో అవతరిస్తుంటావు. కనుకనే

పుంసాం సుమారం వనతోఽపి పుర్యా వ్యజేమ తత్రే భగవదావదాబ్జమ్.
 తాన్వా ఆనద్వృత్తిభిరక్షిభిర్యే పరాహృతాంత ర్మననః పరేశ,
 అభో న పశ్యం త్యుయగాయ మానం యేత్వత్పదన్యాన విలాసలక్ష్మ్యః.
 పానేన తే దేవకథానుధాయాః పృవృప్తభక్త్యా విశదాశయా యే,
 వైరాగ్యసారం ప్రతిలభ్య బోధం యథాంజసాన్వీయు రకుఠధిష్ఠ్యం.
 అథాపరే చాత్మనమాధియోగబలేన జిత్వా ప్రకృతిం బలిష్ఠాం,
 త్వామేవ ధీరాః పురుషం విశంతి తేషాం శ్రీమన్స్యాన్నతు సేవయాతే.
 తత్రే వయం లోకసిన్ధుక్షయాద్య త్వయాభిన్నష్టా ప్రిభిరాత్మభిర్యత్,
 సర్వేవియక్తాః స్వవిహరతంత్యం న శక్నుమస్తత్ప్రతిహప్రచేతే.
 యావద్బలం తేజ హ రామ కాలే యథావయం చాస్తమదామయత్ర,

సీచరణ కమలాల నాశ్రయిస్తున్నాము. దేహ గేహోదులయందు అహం
 మమతా కలవారి హృదయాలలో అంతగ్యామి రూపుడవుగా ఉన్నా
 వారికి చాలా దూరమైపోతావు. అట్టి సీపాదాలను ఆశ్రయిస్తున్నాము.
 ఇంద్రియలోలురై విషయాసక్తులైన అజ్ఞానుల మనస్సు బాహ్యప్రపంచ
 మందే చరిస్తూండడంచేత విలాసపూర్ణమైన సీపాదవిన్యాసరహస్య
 గ్రాహితులైన భక్తుల్ని దర్శించరు అట్టివారు. సీపాదాలకు చాలాదూరంగా
 ఉంటారు. నీకథామృతపాన ప్రచుత్తులైనవారు భక్తికారణంగా అంత
 శృద్ధిని పొంది వైరాగ్యసారమయిన ఆత్మక్షానం పొంది వైకుంఠం చేరు
 తారు. ధీరపురుషులు సమాధిబలంచేత సీమాయను జయించి సీయందే
 లీనమాతున్నారు. కాని వారీసాధనలో చాలాశ్రమపొందుతారు. భక్తి
 రూపమైన సీసేవలో యేవిధమైన శ్రమకూడాలేదు. సృష్టిచెయ్యాలనే
 ఇచ్ఛతో మమ్ములను త్రిగుణమయులుగా సృష్టించావు. మేము భిన్న
 స్వభావాలతో ఉండడంవల్ల మూలో మేము కలియలేక పోతున్నాము.
 అందుచేతనే మీక్కిడాస్థానమైన బ్రహ్మాండ రచనచేసి మీకుసమర్పించ
 లేక పోయాము. దేనివల్ల మేము బహ్మాండాన్ని సృష్టించి సేకు సమర్పించ
 గలమో మేము యెక్కడ ఉండి మాయోగ్యతల ననుసరించి అన్నాదు
 లను గ్రహించగలుగుతామో సమస్త జీవులూ విఘ్నభాధలులేకుండా
 మాకూ మీకూ భోగాలుసమర్పిస్తూ వారివారి అన్నాదులను గ్రహించ

యభేభయేపాంతఃకమే హి లోకా బలింహరంతోఽన్నమదంత్యనూహః.
త్వంనన్సూరాజామపిసాన్వయానాం కూటస్త ఆద్యః పురుషః పురాణః,
త్వం దేవశక్త్యం గుణకర్మయోగో రేతస్త్యజాయాం కవిమాధదేజః.
తతో వయం సత్ప్రముఖాయదరే బభూవిమాత్మకా కరవామ కిం తే,
త్వం నస్వచక్షుః పరిదేహి శక్త్యా దేవక్రియార్థేత్వదమగ్రహణాం.

గలరో అట్టి ఉపాయం చూడండి నిర్వికారుడవైన నీవే అన్యమైన కార్య
వర్గంతో కూడి మాకందరకూ ఆదికాగణుడవు. జననాదిరహితుడవైన
నీ వాదిలో సత్వగుణాలయొక్కయు కర్మజన్మాదుల యొక్కయు కారణ
భూతమైన మాయాశక్తియందు చిదా భాసరూపమైన వీర్యాన్ని స్థాపిం
చావు. పరమేశ్వరా! మహత్తత్త్వాది రూపులమైన దేవగణాన్ని యెందు
లకు సృష్టించావు? మేమేమిచెయ్యాలి? మాయందనుగ్రహముంచి
బ్రహ్మాండ రచనారూపమైన క్రియాశక్తితోమాకు జ్ఞానశక్తిని ప్రసాదించు
అని మహత్తత్త్వాది దేవతలు పరమాత్మను ప్రార్థించారు.

5 అ ధ్యాయం

ఇతి తాసాం స్వశక్తీనాం సతీనామసమేత్య హి,
వ్యసుప్తలోకతంత్రాజాం సిశామ్య గతిమిశ్వరః.
కాలసంజ్ఞాం తదా దేవీం చిభ్రచ్చక్తిమురుక్రమః,
త్రయోవింశతి తత్త్వానాం గణం యుగపదావిశత్,
సోఽనుప్రవిష్టో భగవాంశ్చే హ్తారూపేణ తం గణం,
భిన్న సంయోజయామాన సుప్తం కర్మ ప్రబోధయత్.

సర్వశక్తియుతుడైన భగవానుడెవ్వడైతే మహత్తత్త్వాదులు
సృష్టిరచనయందు అసమర్థములైనట్లు చుశాలో ఆక్షణంలోనే కాల
శక్తిని స్వీకరించి మహత్తూ అహంకారమూ పంచతన్మాత్రలూ పంచ
మహాభూతములూ మనస్సు, ఏకాదశ ఇంద్రియాలూ, యీ యిరవై
మూడింటి యందూ తాను ప్రవిష్టుడై నిద్రాస్థలో ఉన్న జీవుల అదృ
ష్టాన్ని మేలుకొల్పి వేరువేరుగా ఉన్న తత్వసమూహాన్ని క్రియాశక్తి

ప్రబుద్ధకర్మాదేవేన త్రయోవింశతికోగణః,
 ప్రేరితోఽజనయత్స్వాధిర్మాత్యాభిరధిహరుషం.
 వరేణావిశతావ్వస్మిన్మాత్రయా విశ్వస్పృహః,
 చుక్షేభాన్యోస్యమాసాద్య యస్మిన్ లోకశ్చరాచరాః.
 హరణ్మయః పృథురుషన్మహస్యపరిపత్సరాః,
 అండకోశఉవాసాపు నర్వనత్వైపబృంహితః.
 స వై విశ్వస్పృహం గర్భే దైవకర్మాత్మ శక్తిమాకా,
 విశ్వభాజాత్మ నాత్మాసమేకధా దశధా త్రిధా.
 ఏషహ్యశేషనత్త్వనామాత్మాంశః పరమాత్మనః,
 ఆచ్యోవతారో యత్యాసా భూతగ్రామో విభావ్యతే.
 సాధ్యాత్మసాధిభూతశ్చ సాధిచైవ ఇతి త్రిధా,
 విరాట్పూణో దశవిధ ఏకధా హృదయేన చ.
 స్మరన్ విశ్వస్పృహమిశో విజ్ఞాపితమధఃక్షజః,
 విరాజమతపశ్చ్యేన శేజసైషాం వివృత్తయే.
 అథ తస్యాభితప్తస్య కతిచాయతనానిహ,
 నిరభిద్యంత దేవానాం తాని మే గదతశ్శృణు,
 తస్యాగ్నిరాస్యం నిర్భిన్నం లోకపాలోఽవికత్పుదం,
 వాచాస్వాంశేన వత్తవ్యం యయాసౌ పృథిపద్యతే

ద్వారా కలిపాడు. ఈవిధంగా భగవానుడు అద్భుతాన్ని కార్యోన్ముఖు
 చేసిన క్షణంలో యిరువైమూడు తత్వాలతో కూడిన సమూహం
 భగవంతుని ప్రేరణచేతను అంశలద్వారా విరాట్పూరుషుని సృష్టించింది.
 భగవానుడుతన అంశతో ఆశరీరంలో ప్రవేశించగానే సృష్టి హేతువులైన
 మహత్తత్త్వాదులొకదానితో ఒకటి కలసి పరిణామాన్ని పొందాయి.
 ఈతత్వపరిణామమే విరాట్పూరుషుడు ఈయనయందే చరాచర విశ్వ
 మంతాఉంది. సర్వజీవాశ్రయరూపమైన అండం జలాంతర్భాగంలో
 ఉంది. విరాట్పూరుషుడూ అండమందే సర్వజీవములతో కూడా వేయి
 దివ్యసంవత్సరాలు ఉండిపోయాడు. అతడు విశ్వరచన హేతువులైన తత్త్వ
 ములకు గర్భరూపుడు. కారణములైనవి తత్త్వాలూ కార్యరూపుడైన
 వాడు విరాట్పూరుషుడూ అన్నమాట. ఈయనయందు జ్ఞాన క్రియా
 శక్తులూ ఆత్మశక్తికూడా ఉన్నాయి. ఈతడు యీశక్తులవల్ల తన యందు

నిర్విన్నం తాలువరుణో లోకపాలోఽశివిశత్పదం,
జిహ్వయాంశేన చరసా న్యయాసా పృతిపద్యతే.
నిర్విన్నే అశ్వినౌ నాసే హరేరావిశతాం పరం,
ఘ్రాణేనాంశేన గంధన్య పృతిపత్తిర్యతో భవేత్.
నిర్విన్నే అక్షిణీ త్వష్టా లోకపాలో విశత్పదం,
చక్షుషాం శేన యాపాజాం పృతిపత్తిర్యతో భవేత్.

నిర్విన్నాన్యన్యచర్మాణి లోకపాలోఽనిలోఽవిశత్,
ప్రాణేనాంశేన సంస్పర్శం యేనాసా పృతిపద్యతే,
కర్ణావన్యవినిర్విన్నౌ ధిష్ఠ్యం న్నం వివిశుర్దిశః,
శ్రోత్రేణాంశేన శబ్దన్య నిష్ఠం యేన పృపద్యతే,
త్వచమన్య వినిర్విన్నాం వివిశుర్దిష్ఠ్యం మోషధీః,
అంశేన రోమభిః కంఠాం యైరసా పృతిపద్యతే.
మేధ్యం తన్య వినిర్విన్నం న్యధిష్ఠ్యం క ఉపావిశత్,
రేతసాంశేన యేనాసా వానందం పృతిపద్యతే.

ఒకటి పది మూడువిభాగాలుచేశాడు. హృదయరూపమైన విభాగమే ఒకటి ప్రాణాపాన వ్యానోదాన సమానములూ దేవ దత్త నాగ కూర్మ కృకల ధనంజయములూ యీవాయుపులయొక్క విభాగమే. పది ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవిక ఆధిభౌతిక విభాగమే మూడు. ఈవిధంగా విభజించి సృష్టికి ప్రథమజీవిగ పరిణమించినవాడే విరాట్పురుషుడు, ఇతడే సర్వజీవులకూ ఆత్మస్వరూపుడు. జీవరూపుడు. సరమాత్మ. ఈభూతసముదాయమీపురుషునియందే ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. సృష్టికారణములకు అధినాథుడైన భగవానుడు మహత్తత్త్వాదుల ప్రార్థనను స్మరించి వాని వాని వృత్తులను మేలుకొల్పుటకు చేతనా రూపమైన తన తేజస్సుచే విరాట్పురుషుని ప్రకాశింప జేశాడు. విరాట్పురుషుడు ఆ ప్రకాశంపల్ల జాగ్రదావస్తను పొందాడు. విరాట్పురుషునియందు ప్రథమంలో ముఖం ఆముఖంనుండి లోకపాలురూ, అగ్ని, వాగింద్రియమూ, ప్రభు వించాయి. వాగింద్రియముతో మానవులు మూట్లాడుతారు. తగు వాత విరాట్పురుషునకు తాలుభాగం వీర్పడింది. దానియందు పరుణుడు, వరుణాంశమైన రసనేంద్రియమూ జన్మించాయి ! దీనివల్లనే

గుదం పుంసో వినిర్భిన్నం మిత్రో ధిష్ఠ్యం స్వమావిశత్,
 పాయూనాంశేన యేనాసౌ వినష్టం పృతిపద్యతే,
 హస్తావన్య వినిర్భిన్నా వింద్యన్యః పతిరావిశత్,
 చార్తయాంశేన పురుషో యయా వృత్తిం ప్రపద్యతే,
 పాదావన్యవినిర్భిన్నౌ స్వధిష్ఠ్యం విష్టురావిశత్,
 గత్యా స్వాంశేన గంతవ్యం యయాసౌ ప్రతిపద్యతే,
 హృదయం చాన్య నిర్భిన్నం చంద్రమాధిష్ఠ్యమావిశత్,
 మనసాంశేన యేనాసౌ విక్రియాం పృతిపద్యతే,
 ముద్రికాన్య వినిర్భిన్నా వాగిశో ధిష్ఠ్యమావిశత్,
 బోధేనాంశేన బోధవ్యపృతిపత్తిర్యతో భవేత్,
 అత్మానం చాన్య నిర్భిన్నమభిమానోవిశత్పదం,
 కర్మాణాంశేన యే నాసౌ కర్తవ్యం పృతిపద్యతే,
 నత్త్వం చాన్య వినిర్భిన్నం మహాన్ ధిష్ఠ్యమపావిశత్,
 చిత్తేరాంశేన యేనాసౌ విజ్ఞానం ప్రతిపద్యతే,
 శీర్షోన్య ద్వౌర్జరాపద్భ్యాం ఖం నాభేరుదపద్యతే,
 గుణానాం వృత్తయో యేషు ప్రతియంతే సురాదయః.

అనంతరంనాసిక, అశ్వసీదేవతలూ, ఘోషేంద్రియమూ జనించాయి. జీవులకు గంధ గ్రహణ సామర్థ్యం దీనివల్ల ఏర్పడింది. క్రమంగా నేత్రాలు, సూర్యుడూ, నేత్రేంద్రియము. దీనివల్ల రూపగ్రహణ సామర్థ్యము త్వగింద్రియమూ, వాయువు జనించడంవల్ల స్పర్శజ్ఞానం యేర్పడింది. కర్ణచంద్రములూ, శ్రవణేంద్రియమూ, దిక్కులూ ప్రవేశించడంతో శబ్దజ్ఞానంకలిగింది. చర్మమూ, రోమాలూ, ఔషధులూ, జనించాయి. దీనివల్ల కంఠూతిని గ్రహించగలుగతాడు. జీవుడు అనంతరం లింగము, తదధిష్ఠాన దేవత, ప్రజాపతీ, ఆయన అంశరూపమైన వీర్యమూ పుట్టాయి. దీనివల్ల జీవులు ఆనందాన్ని పొందుతారు. గుదము, మితుగుడు, సాయ్వింద్రియమూ ఆవిర్భవించడం వల్ల మలవిసర్జనం యేర్పడింది. తరువాత చేతులూ, గ్రహణత్యాగ రూపమైన శక్తి సమేతంగా ఇందుగ్రిడ, అధిష్ఠానంగా ప్రవేశించడంవల్ల జీవుడు తన జీవకన్తునడుపు కోగలుగుతున్నాడు. తరువాత పాదాలు వాని అధిష్ఠానదేవతగా విష్ణువు, గతిశక్తితో ప్రవేశించడంవల్ల గమనశక్తి కలిగింది. తరువాత

అత్యంతిశేనసత్త్వేనదివం దేవాః ప్రపేదిరే,
 ధరాంరజస్స్వభావేన పణయో యేచతానను.
 తార్దీయేన స్వభావేన భగవన్నాభిమాశ్రితాః,
 ఉభయోరంతరం వ్యోమరుద్ర పారిషదాం గణాః.
 ముఖతే వర్తత బ్రహ్మపురుషస్య కురుద్వహ,
 యస్త్రాన్ముఖత్వా ద్వర్జానాం ముఖ్యోఽభూద్బ్రాహ్మణోగురుః.
 బాహుభ్యోఽవర్తత క్షత్త్రం క్షత్రి యస్త దన్వవ్రతః,
 యోజాతస్త్రియతే వర్తన్ పౌరుషాన్కంటకక్షతాః.
 విశేఽవర్తంత తస్యో ర్వోష్ణకవృత్తికరీ ర్విభాః,
 వైశ్యస్తదుద్భవో వారాం స్పృణాం యస్సమవర్తయత్.

బుద్ధి, బుద్ధిశక్తితో కూడా వాక్పటియగు బ్రహ్మ ప్రవేశించాడు. బుద్ధిశక్తిచేత జీవులు తెలుసుకోవలసిన విషయాలు తెలుసుకుంటారు. తరువాత హృదయం మనశ్శక్తితో కూడిన చంద్రుడూ ఆవిర్భవించారు. అందువల్ల సంకల్ప వికల్పాదులగూఢమైన వికారములు ప్రాప్తిస్తాయి. అనంతరం విరాట్పురుషునియందహంకారం అంహకారాభిమాన దేవతయగు శంకరుడూ క్రియాశక్తి ఏర్పడి జీవికి కర్తవ్యం నిర్దేశించాయి. తరువాత చిత్తము, చిత్త తత్వముతో కూడిన బ్రహ్మ వెలువడి జీవికి చైతన్యం ఇచ్చాయి. విరాట్పురుషుని శిరస్సునుండి స్వర్గలోకమూ, నాభి నుండి అంతరిక్షమూ, పాదములనుండి భూలోకమూ ఉత్పన్నమయ్యాయి. వీనియందు సత్త్వ రజస్తమోగుణ పరిణామరూపులైన దేవతలూ, మనుష్యులూ, ప్రేతలూ ఉద్భవించాయి. దేవతలుసత్త్వగుణ ప్రధానులవడంచేత స్వర్గం ఆక్రమించారు. రజోగుణులైన మానవులుభూమిని ఆశ్రయించారు. తమోగుణ ప్రధానులైన భూత ప్రేతాలు రుద్రపార్షదులై భూలోక స్వర్గలోకాలమధ్య అంతరిక్షంలో ఉంటున్నారు.

బ్రాహ్మణులు పరమేశ్వరుని ముఖాన్నుండి జనించడంచేత సర్వ వర్ణాలకూ గురువులైనారు. క్షత్రియులు బాహువులనుండి జనించి చోరుల వల్లా, దుర్మార్గులవల్లా ఎవరికీ బాధలేకుండా రక్షిస్తూంటారు. వైశ్యులుభగ

వద్భ్యాం భగవతో జజ్ఞేశుశ్శూషాకర్మ నిర్దయే,
 తస్యాంజాతః పురా శూదో యద్వృత్త్య తుష్కతే హరిః,
 ఏతేవద్ధాన్వధర్మేణ యజంతి స్వగురుం హరిమ్,
 శ్రద్ధయాత్మవిశుద్ధ్యర్థం యజ్ఞాతాన్సహ వృత్తిభిః.
 ఏతత్తత్త్వగవతో దైవకర్మాత్మరూపిణః,
 క్రత్రద్ధధ్యాదుపాకర్తుం యోగమాయాబలోదితం.
 అథాపిర్తయామ్యంగయథామతి యథాశ్రుతం,
 కిర్తిం హరేస్సౌంధ్యం సత్కర్తుం గిరమన్యాభిధానతీం.
 ఏకాంతలాభం వచసామృతంసం నుశ్లోక మౌఖేర్గుణవాద మాహుః,
 శ్రుతేశ్చ విద్యద్విరుపాకృతాయాం కథానుదాయా ముపసంప్రయోగం.
 అత్మనోఽప్యాదికవినా మహిమా వనితోఽపికిం,
 పంచత్పర సహస్రాంతే ధియా యోగవిపక్వయా.

వానుని ఊరువులనుండి జనించడంవల్ల సర్వజీవులకు పోషకులై ఉంటారు. సర్వధర్మసిద్ధికై భగవచ్చరణాలనుండి సేవావృత్తితో శూదుర్లు ఆవిర్భవించి సర్వధర్మసిద్ధిమూలమైన సేవాధర్మాన్ని అనుష్ఠిస్తూ, ఉంటారు. సేవాధర్మంచేతనే శ్రీహరిప్రసన్నుడౌతాడు. ఈనాలుగువర్ణాలవారూ వారివారి వృత్తులలో వుండి వారివారి ధర్మాలు అనుష్ఠిస్తూ చిత్తశుద్ధితో శ్రీహరిని పూజిస్తున్నారు. ఇది విరాట్పుటప కాలకర్మ స్వభావాలతో కూడిన భగవానుని యోగమాయా ప్రభావం. దీన్ని సమగ్రంగా చెప్పడానికెవడూ సాహసించలేడు. లోకసంభంధమైన చర్చలతో అపవిత్రమైన వాణి పవిత్రిమగుటకై గురువువల్ల తెలుసుకున్నంతవరకూ శ్రీహరి కీర్తిని గానం చేశాను. భగవద్గుణ గానమే మానవుని వాణికి ఫలం. శ్రవణేంద్రియానికి హరికథా శ్రవణమే ఫలం మనమేకాదు ఆదికవి చతుర్ముఖుడే. వెయ్యిసంవత్సరాలు ఆలోచించి మహాపురుషుడైన భగవంతుని మహిమను పూర్తిగా గ్రహించలేక పోయాడు. మహామాయూవులనుకూడా మోహింపచేసేది భగవన్నాయ. మహామాయకుడగు భగవంతునికూడా మోహింపజేయగల మాయాశక్తిని యెవడు దాటగలడు? మనస్సుతోకూడిన వాక్కు ఏ భగవంతుని గ్రహించి, లేక, వెనుదిరిగిందో అహంకారాభిచేవతయైన రుద్రుడూ, ఇంద్రియాధిష్ఠాన

అహో భాగవతీ మాయామాయి నామవిమోహినీ,
యత్స్వయం చాత్మ వర్త్యాత్మాన వేద కిముతాదరే.
యతో పావ్యవ్యవస్తంత వాచశ్చమనసా పహ,
అహం చాన్యజమే దేవాస్తస్మైభగవతే పమః.

దేవతలూ కూడా మాయనుదాటి భగవంతుని మహిమను గుర్తించ
లేక పోయారో అట్టి శ్రీహరికి మనము నమస్కరిస్తున్నాము.

6 అధ్యాయం

ఏనం బ్రువాణం మైత్రేయం ద్వైపాయనసుతో బుధః,
ప్రేణయన్నివ భారత్యా విదురః పృత్యభాషత.
బ్రహ్మకా కథం భగవతశ్చిన్మాత్యస్యావికారిణః,
లీలయావాచి యుజ్యేరన్నిఘ్నణస్య గుణాః క్రియాః.
క్రిడాయాముద్యమోర్వస్య కామశ్చక్రిడిషాన్యతః,
స్యతస్త్వప్రస్య చ కథం నివృత్తస్యనదాన్యతః.
అస్యాశీ ర్భగవాన్ విశ్వం గుణమ య్యాత్మమాయయా,
తయానంస్థాపయత్వేతద్భూయః పృత్యభిధాన్యతి.
దేశతఃకాలతో యోసావపస్థాతస్త్వతోఽన్యతః,
అవిలుస్తావబ్ధాత్మా నయుజ్యేతా జయాకథం.

మైత్రేయుని పలుకు లాలకించిన విదురుడు మైత్రేయునకు నమ-
స్కరించి మైత్రేయూ? శుద్ధబోధస్వరూపుడూ, నిర్గుణుడూ, ఐన భగ
వంతునితో లీలామాత్రం చేతనైనా గుణక్రియాదులతో సంబంధం
ఎలా కలుగుతుంది, తోడిబాలురతో ఆడాలనే కోరికతో ఆడుతాడు.
నిత్యతృప్తుడైన శ్రీహరి కీడార్థమై యీ సంకల్పం యెందుకుచేశాడు.
భగవానుడు గణమైన తనమాయచేతనే సృష్టిసితిలయాలు చేస్తూం
టాడు. దేశకాలావస్థలచేత, తనంతతానై. ఇతరనిమిత్తకారణాలచేత
కూడా లోపం లేని పరిపూర్ణుడు. మాయతో కలిశాడు. ఏకమాత్ము
డైన పరమేశ్వరుడే, సమస్తక్షేత్రములందూ, సాక్షిరూపుడుగో ఉన్న
ప్పుడు, జీవులకు దౌర్భాగ్యం, క్లేశం, ఎలాకలుగుతాయి? నాకీసందేహం

భగవానేక ఏవైవ స్వర్వక్షేత్రస్వవస్థితః,
 అముష్మ్య దుర్భగత్వం వాక్లేశో శాకర్మభిః కుతః.
 ఏతస్మిన్నే మనో విద్యతా భిద్యత జ్ఞానసంకటే,
 తన్నే పరాణుడ విభో కశ్మలం మానసం మహత్.
 స ఇత్థం చోదితః క్షత్వా తద్విజ్ఞానునా మునిః,
 పృథ్వాహ భగవచ్చిత్రః స్మయన్నివ గతస్మయః,
 సేయం భగవతో మాయా యన్నయేవ విరుద్యతే,
 ఈశ్వరస్య విముక్తస్య కార్పణ్యముత బంధనం,
 యథార్థేన వినా పుంసో మృప్తైవాత్మ విపర్యయః,
 పృథీయత ఉపద్యుష్టః స్వశిరశ్చేదనాదినా.
 యథా జలే చంద్రమనః కంపాదిన్త త్కృతే గుణః,
 దృశ్యతే నన్నపి దృష్టురాత్మనో నాత్మనో గుణః.

నివారించు. అని కోరిన విదురునికి అహంకారశూన్యడైన మైత్రేయుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ - విదురా? ఆత్మ సమ స్తజీవులకూ. స్వాముక్త రూపము, అయినప్పుడు దీనత్వమూ, బంధనమూ దానియందు ఆరో పించడం కేవలం మూర్ఖలక్షణం, యుక్తివిరుద్ధం, కాని ఇదే భగవం తునిమాయ, స్వప్నావస్థలో తనశిరస్సు నరికినట్లు కలగన్నవానికి అది అసత్యమైనా, సత్యంగా, ఆభాసిస్తూన్నట్లే, బంధనాదులు లేకపోయినా అజ్ఞానవశంచేత జీవుడు బద్ధుడైనట్లు భాసిస్తాడు, జలంలో ప్రతిబింబించే చంద్రబింబం, కదలకపోయినా నీటిలోని కదలికవల్ల బింబకూడా కదులుతూన్నట్లు, కనబడినట్లే, దేహభిమానియైన జీవునియందీ మిథ్యా ధర్మప్రతీతి కలుగుతూంటుంది. ఆకాశమందున్న చంద్రునియందీ చలన రూపమైన ఆభాసకూడా లేనట్లే ఈశ్వరునియందీ మిథ్యాప్రతీతి కలు గదు. నిష్కాంక్షంగా ధర్మాన్నాచరించేవారికి, మెల్లమెల్లగా భగవ దనుగ్రహం కలిగి అందువల్ల లభించిన భక్తియోగంచేత అజ్ఞానరూప మైన యీ ప్రతీతి నివృత్తిఅవుతుంది. మానవుని ఇంద్రియాలు, విషయ విముక్తాలు కాగానే మనస్సుతోసహా ఇంద్రియాలన్నీ నిశ్చలంగా తర్జిస్తూనే ఉంటుంది, లగ్నవశాతాయి. ఆనమయంలో జీవుడు గాఢ నిద్రావస్థయందున్నట్లు రాగద్వేష విముక్తుడై ఆనందం పొందగలడు.

నవై నివృత్తిదర్శిణ వాసుదేవానుకంపయా,
 భగవద్భక్తియోగేన తిరోధత్తే శనైరిహ,
 యదేంద్రియోపరామోఽథ దృష్టాత్మవి పరే హఠా,
 విలీయంతే యథాక్షణా స్సంనుప్తస్యైవ కృత్స్నశః.
 అశేషసంక్షేపశమం విధత్తే గుణానువాదశృవణం మురారే,
 కిం వా పునస్తద్భరణారవిందపరాగ సేవారతిరాత్మలబ్ధా.
 సంఛిన్నవంశయో మహ్యం తవ నూతనైవా విభో,
 ఉభయత్యాపి భగవన్మనోమే సంప్రదావతి.
 సాధ్యేతద్వ్యాపృతం విద్యన్నాత్మమాయాయనం హరేః,
 యద్బాత్మపార్థం నిర్మూలం విశ్వమూలం నదుద్భవాః,
 యశ్చ మూఢతమోలోకే యశ్చ బుద్ధేః పరంగతః,
 తావత్తౌ సుఖమథేతే క్షిణ్యత్యంతరితో జనః.

శ్రీకృష్ణుని గుణగానం సమస్తదుఃఖాల్ని నశింపజేస్తూదంటే మన హృదయాల్లో శ్రీకృష్ణచరణరజాన్ని సేవించాలనే భక్తిరూపమైన ప్రేమ ఉద్భవించినప్పుడు చెప్పేదేముంది అన్నాడు.

మీ యుక్తియుక్తమైన మాటలనే ఖడ్గంచేత నాసందేహం చిన్నాభిన్నమైంది. కాని జీవునియందుండే, అస్వతంత్రా, స్వతంత్రితా గ్రహించాలని ఉంది. నీవు చెప్పడంలో జీవునియందే క్లేశాదులు ప్రతీత మాతాయని దానికాధారం పరమేశ్వరుని మాయయే యని అంత కంటే వేరుకారణం లేదనీ చెప్పావు. ఈ క్లేశంకూడ మిథ్య, మూల రహితం అనికూడా నువ్వే చెప్పావు. ఇదంతా సమంజసంగా నేర్పండి. ఈలోకంలో రెండు తెగలవారే సుఖంగా ఉన్నారు. అందులో మొదటి వారు జ్ఞానదృష్టిచేత భగవంతుని పొందినవారు, రెండవవారు మూర్ఖులు, అటుజ్ఞానులూకాక ఇటు మూఢులూగాక మధ్యలో ఉన్న వారు సంశయంతో దుఃఖిస్తున్నారు. నీ అనుగ్రహంవల్ల నేనీ నిశ్చయం చేసుకున్నాను. అనాత్మపదార్థం అసలు లేనేలేదనీ కేవలం ప్రతీతి మాత్రమే కలుగుతున్నదని గ్రహించగలిగాను. నీ చరణసేవా ప్రభావంచేత ఆ ప్రతీతినికూడా తొలగివేయ గలుగుతాను. భగవంతుని

అర్థాభావం వినిశ్చిత్త్య ప్రతీతస్యాప్యనాత్మనః,
 తాంఛాపియుష్మచ్ఛ రణసేవయాహం పరాణుదే.
 యత్సేవయా భగవతః కూటస్తన్య మధుద్విషః,
 రతి రాసో భవేత్తీహః పాదయోర్వృన్దననాన్దనః.
 దురాపాహ్యల్పతపసా సేవావైకుంఠవర్తనుః,
 యత్రోపగీయతే నిత్యం దేవ దేవో జనార్దనః.
 సృష్ట్యాగే మహదాదీని సవికారాణ్యనుకృమాత్,
 జేఘ్యో విరాజ ముష్మత్త తమను ప్యావిశ ద్విభుః.
 యమాహురాద్యం పురుషం సహస్యాంఘ్ర్యోరుబాహుకమ్;
 యత్ర విశ్వ ఇమే లోకా స్సవికాసం సమానతే.
 యస్మిన్ దశవిధః ప్యాణస్సేంద్రియాద్ధేంద్రియప్రివృత్తః,
 త్వయేరితా యతో వర్ణాస్తద్విభూతిర్యదస్యనః.
 యత్ర పుత్రైశ్చ పౌత్రైశ్చ నప్తృభిస్సహగోత్రజైః,
 పృజావిచిత్రాకృతయ ఆనన్ యాభిరిదంతతమ్.
 పృజాపతీనాం సపతి శ్చిక్ష్పేకాః పృజాపతీన్,
 సర్గాంఽప్రవానుసర్గాంశ్చ మనూన్ షన్వంతరాధిపాన్.

యందుగల ఉత్కటమైన, ప్రేమ, ఆనందాన్ని, వృద్ధిచేసి సంసారయామ
 మైన దుఃఖాన్ని నశింపజేస్తుంది. మీవంటి మహాత్ములు, భగవత్ప్రా
 ప్తికి సాక్షాత్తూ మార్గస్వరూపులు. మహాత్ముల సన్నిధిని భగవద్గూణ
 గానమే జరుగుతూంటుంది. అల్పమైన పుణ్యంకలవారు మహాత్ములను
 సేవించలేరు. వారిదర్శనమే కష్టం. అని విదురుడు ఇంకా అంటున్నాడు.

ఋషిపుంగవా? సృష్ట్యాదియందు, మహాత్తత్త్వాదులనూ, వాటి
 వికాశాలనూ, సృష్టించి వానియొక్క అంశలచేతనే విరాట్పురుషుని
 సృజించి, తాను స్వయంగా విరాట్పురుషునియందు భగవానుడు ప్రవే
 శించాడు అని చెప్పావు. విరాట్పురుషునకు వేలకొద్దీ శిరస్సులూ,
 చేతులూ, కాళ్ళూ, కళ్ళూ, నాసికలూ ఉన్నాయనీ, ఆతడే ఆదిపురుషు
 డనీ వేదం చెప్తున్నానని. ఆపురుషునియందే సమస్తలోకాలూ, ఇంద్రి
 యాలూ, విషయాలూ, ఇంద్రియాభిమాన దేవతలు దశప్రాణాలూ,
 ఇంద్రియబలం, మనోబలం, శారీరకబలం మొదలయిన సర్వవిష

ఏతేషామపి వంశ్యాంశ్చ వంశానుశచరితాని చ,
 ఉవర్యధశ్చయే లోకా భూమి ర్మిత్రాత్మ జానతే,
 తేషాం సంస్థాం ప్రమాణం చ భూలోకస్య చ వర్ణయ.
 తిర్యజ్జనుష్యదేవానాం సరీస్పవపతత్రిజామ్,
 వదనస్సర్గ స్సంఘాహం గార్వాండ స్వేదజోద్భిజామ్.
 గుణావతారై ర్విశ్వస్య స్సగ్ధిత్వవ్యయాశ్చయం,
 సృజతః శీవివానస్య వ్యాచక్షీదార వికళమమ్.
 వర్ణాశ్చమ విభాగాంశ్చ రూపశీలవ్యభావతః,
 ఋషీణాంజన్మకర్మాణి వేదస్య చ వికర్షణమ్.
 యజ్ఞస్య చ వితానాని యోగస్య చ పథః ప్రభో,
 నైష్కర్మస్య చ సాంఖ్యస్య తంత్రం వా భగవత్స్మృతమ్.
 పాపంధపంథవైషమ్యం ప్రతిలోమనివేశనమ్,
 జీవానాంగతదహ యాన్తు యావత్తీర్ణాకర్మజాః.
 ధర్మార్థకామమోక్షాణాం నిమిత్తాన్యవిరోధతః,

యాలూ, చెప్పారు. ఇప్పుడు, ఆ ఆదిపురుషుడైన, విరాట్పురుషుని
 విభూతిరూపులైన బ్రహ్మాదుల వారి వుత్తర పౌత్ర, పౌత్రుల ఉత్పత్తిని
 వివరించండి. విరాట్పురుషుడు బ్రహ్మాదులకుకూడా ప్రభువే. ఆ ఆది
 మూర్తి ఏయే ప్రజావతులను సృష్టించాడు. సర్గ, అనుసర్గ, మన్వంత
 రాధివతులైన మనువులను, యేకమంరో సృష్టించాడు? మనువుల
 వంశాలూ, వంశధరులైన రాజులచరిత్రలూ, భూమికి వైలోకాలూ,
 క్రిందిలోకాలూ భూలోక విస్తారస్థితి చెప్పండి, తిర్యగీ, మనుష్య, దేవ
 తలూ, సరీస్పపాదులు, వక్షులూ, జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భి
 జాది, చతుర్విధ ప్రాణికోటీ, యెలా సృష్టించబడ్డాయి. సృష్ట్యాం
 భంలో, శ్రీహరిగుణావతారుడుగ, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరరూపా
 లలో, అవతరించి ప్రదర్శించిన లీలలుకూడా, వివరించండి. వేషము,
 ఆచరణ, స్వభావముల ననుసరించి, వర్ణాశ్చమవిభాగం, ఋషుల జన్మ
 కర్మాదులూ, వేదవిభాగం, యజ్ఞములయొక్క విస్తారం, యోగజ్ఞాన
 మార్గాలూ, వాటిని సాధించేవిధి, సాంఖ్య, నారదపాంచరాత్రాది,
 తంత్రశాస్త్రాలు, వాటి వివరణ, పాపంధకుతాలూ, వాటివల్లకలిగే

వాస్తాయా దండసితృ వ్యతస్య చ విధిం పృథక్.
 శ్యాద్ధన్య వ విధీః బ్రహ్మన్నితృణాం నర్లమేవ చ,
 గృహనక్షత్రకారాణాం కాలావయవ సంస్థితం.
 దానస్య తపసో వాపి యచ్చేష్టాపూర్తయోః ఫలం,
 ప్రబలస్య చ యో ఘోర్మో యశ్చ పుంస ఉతాపది.
 యేన వా భగవాంస్తుష్యే ధర్మయోని ర్జనార్దనః,
 సంప్రసీదతి వా యేషామేతదాఖ్యాహ మేనమమ.
 అనువ్రతానాం శిష్యాణాం పుత్రాణాం చ ద్విజోత్తమ,
 అనాపృష్ట మపి బ్రూయూ ధ్ధురవో దీనవత్సలాః,
 తత్త్వానాం భగవంస్తేషాం కతిధా సంప్రతి క్రమః,
 తత్రేమం క ఉపాసీరన్క ఉస్విదను శేరతే.
 పురుషస్య చ సంస్థానం న్వరూపం వా పరస్య చ,
 జ్ఞానంచనైగమం యేనతయోచైక్యం తథావద.
 నిమిత్తానిచ తస్యైవ ప్రోక్తాన్యనమసూరిభిః,
 న్నతో జ్ఞానం కుతః పుంసాం భక్తిర్వైరాగ్యమేవ వా.
 ఏతాః మే పృచ్ఛతః ప్రశ్నాన్ హరేః కర్మవివిత్సయా.

ప్రమాదాలూ, సీచవర్ణుడైన పురుషునకు, ఉచ్చవర్ణు పు స్త్రీవల్ల కలిగిన
 సంతానం, వారియందుండే గుణాలూ, కర్మలననుసరించి, జీవునకుకలిగే
 గతులూ, యివన్నీ సవిస్తరంగా వివరించడని విదురుడింకా అడుగు
 తున్నాడు. ధర్మార్థ కామమోక్షాలు పొందటానికి పరస్పరవిరుద్ధంకాని
 సాధనములైన దండసీతీ, వాణిజ్యం, శాస్త్రశ్రవణం వీటియొక్క విధులూ
 శ్యాద్ధవిధీ, పితృగణంయొక్క సృష్టిక్రమం, కాలచక్రంలో గృహ నక్షత్ర
 తారగణాదుల స్థితిగతులూ, వేరువేరుగా చెప్పండి. తపోదానాలూ,
 ఇష్టా పూర్తములూ, మొదలైన కర్మలవల్ల కలిగే ఫలం, కూడా వివ
 రించండి. ప్రవాసంలోనూ అపత్కాలంలోనూ, మనుష్యునికేవి ఎటు
 వంటి ధర్మాలూతాయీ? ధర్మానికిమూలకారణుడైన జనార్దను డేసాధన
 వల్ల సంతుష్టుడౌతాడు.. వివరంగాచెప్పండి! మహత్తత్త్వాదుల ప్రళయం
 యెన్నివిధాలు! భగవంతుడు యోగనిద్రావరవశుడైనప్పుడు ఎన్నితత్వా
 లాయనను సేవిస్తూంటాయి? ఏతత్వాలు భగవానునిలో లీనమౌతాయి?
 జీవతత్త్వం పరమేశ్వరుని స్వరూపం, ఉపనిషత్ప్రతిపాదితమైన జ్ఞానం

బ్రూహి మేఽందన్య మిత్రత్వాదజయా మృష్టచతుః.
 నర్వే వేదాశ్చయజ్ఞాశ్చ తపోదానాని చానమ,
 జీవాభయ ప్రదానన్య న కుర్వీరన్ కళామపి,
 న ఇత్తమామృష్టపురాణకల్పః కురుప్రథానేన మునిప్రధానః,
 ప్రవృద్ధహర్షో భగవత్కథాయాం సంబోధితస్తం ప్రహసన్నివాహ.

గురుశిష్యుల పరస్పర ప్రయోజనం, యేమిటి? భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాలు
 తమంతతామై శిద్ధించవుగదా? ఏసాధనవల్ల అజ్ఞానం పాప్తిస్తుంది?
 వేదాలను సాంగోపాంగంగా అధ్యయనం చేసినా, తపస్సుచేసినా,
 యెన్నిదానాలుచేసినా సాధించలేని మహాపుణ్యం జ్ఞానోపదేశంవల్ల
 లభిస్తుంది. కనుక నువ్వు జన్మమృత్యువినాశకమైన జ్ఞానాన్ని నాకు ఉప
 దేశించమని అడిగిన విదురునకు మైత్రేయుడిలా చెబుతున్నాడు.

7 అధ్యాయం

నత్సేవనీయో బత హరువంశో యల్లోకహిలో భగవత్ప్రధానః
 బభూవి ధేహజితకీర్తిమాలాం పదేపదే నూతనయన్యభీక్షమ్.
 సోఽహం స్మృణాం క్షుల్లమఖాయ దుఃఖం మహద్ధతానాం విరమాయ తన్య,
 ప్రవర్తయే భగవతం పురాణం యదాహ సాక్షాద్భగవాన్పవిత్రః,
 అవీనముర్ఖ్యాం భగవంతమాద్యం సంకర్షణం దేవమకుంతనత్వం,
 వివిత్సవస్తత్త్వమతః పరన్య కుమారముఖ్యాము వయోఽన్యవృత్తుకా.
 స్వమేవధిష్ఠ్యం బహుమానయంతం యం వానుదేవాభిధ మామనంతి,
 ప్రత్యగ్ధృతాకాంబుజ కోకమీష దున్మీలయంతం విబుధోదయాయ.

విదురా! నీవు భక్తుడవు లోకపాలకులలో ధర్మాన్ని శాసించగల
 యముడవూ, సర్వమానవ కల్యాణదాయకమైన ప్రశ్నవేశాపు. దుఃఖ
 వినాశనహేతువూ, మోక్షదాయకమూ అయిన, మహాభాగవతం,
 సంకర్షణుడు సనకాదులకు చెప్పాడా అదే వినిపిస్తాను విను. అఖండజ్ఞానం
 కల సంకర్షణుడు పాతాళలోకంలో ఉన్నాడు. సనత్కుమారాదులు
 ఆ ఆదిశేషువును దర్శించే సమయానికి ఆయన తనకాశ్రయమైన పర
 మాత్మను మానసికంగా ఆరాధిస్తున్నాడు. సంకర్షునిని కమల కోశం

సద్గుణ్యుదార్థైః స్వజటాకలాపైరుప స్పృశంతిచ్చరణో పథానమ్,
వద్మం యదర్చత్కంహ రాజకన్యాన్ప్రేమ నానాబలిభిర్వరార్థః.
ముహుర్ముఖంతో వచసాను రాగాష్టలత్పదేనాన్య కృతాని తతఃజ్ఞః,
*కిరీటసాహసమణి ప్రవేక ప్రద్యోతితోద్ధామ ఫణాసహస్రం.

పోక్తం కిలైతద్భగవత్తమేన నివృత్తధర్మాభిరతాయ తేన,
సనత్కుమారాయ సచాపవృష్టస్సాంఖ్యాయనాయాథధృతవ్రతాయ.
సాంఖ్యాయనః పారమహంసముఖ్యో వివక్షమాణో భగవద్విభూతిః,
జగాద సోఽన్యద్గురవేఽన్వితాయ పరశరాయథ బృహస్పతేశ్వ.

ప్రోవాచ మహ్యం నదయాలునోక్తో మునిః పులస్త్యే న పురాణమాద్యం,
సోఽహం తవైతత్కథయామివత్సక్రద్దాళవే నిత్య మనువ్రతాయ.
ఉదాప్లతం విశ్వమిదం యదాసీత్తన్నిద్రయా మిలితదృచ్ఛ మిలయతే,
ఆహింద్రతత్పైదిశయానవికః కృతక్షణస్యాత్మరతో నిరీహః.

వంటి నేత్రాలు మూయబడి ఉన్నాయి. సనత్కుమారాదులు నమస్కరించి పురుషోత్తమ తత్త్వం చెప్పమని అడిగినప్పుడా శేషమూర్తి సనకాదుల ఆనందాన్ని అర్థనిమిలిత దృష్టితో చూశాడు. ఆసమయంలో నాగకన్యకలు అభీష్టసిద్ధికై శేషునిపాదాలు అర్చిస్తున్నారు. సనకాదులు సంకర్షణునకు పునః పునః సాష్టాంగ నమస్కారాలు చేశారు. సనత్కుమారాదులు సంకర్షణుని లీలారహస్యములు గ్రహించిన వారగుటచే సహస్రశీర్షుడైన, అది శేషుని అనేక విధాల స్తుతించారు. వారిస్తుతి కానందించిన శేషభగవానుడు, వేయికిరీటములచే నేలకొలది మణులచే కనులుమిరుమిట్లుగాలిపే వేయిపడగలూ విప్పాడు. ప్రసన్నుడైన అనంతుడు సనకాదులు ప్రశ్నింప అనుగ్రహ దృష్టితో భాగవతం వినిపించాడు. ఆభాగవతాన్ని నివృత్తిపరాయణులైన సనకాదులు, సాంఖ్యాయనునకు పరాశరునకూ, బృహస్పతికీ, వినిపించారు. తరువాత పులస్త్యుని ఆదేశానుసారం పరాశరుడు నాకు చెప్పాడు. ఆభాగవతమే నీకు వినిపిస్తాను విను.

సృష్టికి పూర్వమందీ విశ్వమంతా జలగర్భంలోవుంది. ఆసమయమందు శేషశయ్యమీద ఆదినారాయణుడొక్కడే పరుండిఉన్నాడు

సోఽంతశ్శరీరేఽన్విత భూతసూక్ష్మః కాలాత్మికాం శక్తిముదీరయాన్,
ఉవాస తస్మిన్ సలిలే పదే స్వే యథానలో దారుమ రుచ్రవీర్యః.
చతుర్ముగాణాం చ సహస్రమప్పు స్వపన్ స్వయోగేరితయా స్వకక్ష్మా,
కాలాఖ్యయా సాదితకర్మతంత్రో లోకాః ప్రలిపాన్ దద్యుశే స్వదేహే.
తస్మాత్సూక్ష్మాభి నివిష్టదృష్టిరంతర్గతోఽర్థో రజసా తనియాన్,
గుణేన కాలానుగతేన విదృష్టుచ్ఛ్యం ప్రదాభిద్యత నాభివేశాత్,
సపద్యకోశపుహాకోదత్తిష్కాతేన కర్మప్రతిబద్ధనేన,
స్వరోచిషితత్ఫలిలం వికాలం విద్యోతియన్నర్కజవాత్మయోనిః.

తస్మాత్సవ్యం స ఉపవిష్టుః ప్రావీవిశత్సర్వగుణావభాసమ్,

తస్మిన్ స్వయం వేదమయో విదాతా స్వయంభువం యం ప్రవదంతి సోఽభూత్.

తస్మాం సచాంభోరుహకర్ణికాయామవస్థితో లోకమవశ్యమాన్,

పంక్యమన్ చ్యోమ్నివివృత్త నేతృశ్చత్సరి తేభేఽనుదిశంముఖాని.

తనజ్ఞానశక్తిని తుణ్ణంకానీకుండా యోగనిద్రలో కనులుమూసి, సృష్టి
కర్మలో విశ్రాంతి తీసుకుంటూ ఆత్మానందంలో ఉన్న భగవానుని
యః దేక్రియలూ మేల్కొంచిలేవు. అగ్ని తన యందుండే దాహకాది
శక్తులతో కాష్ఠమందు దాగియున్నట్లే భగవానుడు సమస్తజీవుల
సూక్ష్మశరీరాలను తనయందు లీనంచేసుకుని యోగనిద్రలో ఉన్నాడు.
సృష్టికాలం ఆరంభం అయినప్పుడు కాలశక్తిని మేలుకొలవడం జరుగు
తుంది. వేయిమహాయుగాలు యోగనిద్రావస్థలో ఉండి అనంతరం
కాలశక్తిని ప్రేరేపించడంతో ఆకాలశక్తి జీవులను కర్మప్రవృత్తికొరకై
ప్రేరేపిస్తుంది. ఆసమయంలో భగవానుడు తన దేహమందు లీనమైన
అనంతలోకాలూ చూస్తాడు. భగవానుని దృష్టితన యందున్న లింగ
శరీరాది సూక్ష్మతత్వాదులయందు పడ్డదో అప్పుడే కాలాశ్రితమైన
రజోగుణం తుభితమై సృష్టిరచనా నిమిత్తంగా భగవానుని నాభిదేశం
నుండి బయటికివస్తుంది. కర్మశక్తి ప్రేరకమైన కాలశక్తిగ్వారా విష్ణు
భగవానుని నాభినుండి ప్రకటమైన సూక్ష్మతత్వం కమలకోశరూపంలో
బహిర్గతమై సూర్యసమతేజంతో జలరాశిని ప్రకాశింప చేసింది. సమస్త
గుణాలనూ ప్రకాశింప జేసి సర్వలోకమయమైన ఆకమలకోశమందు
అంతర్యామి రూపంగా విష్ణువు ప్రవేశించాడు. వెంటనేజన్మతక సమస్త

తస్మాద్భుగాంతశ్వసనావపూర్ణమహోర్మి చక్రాత్పలిలాద్విరూఢం,
 అప్రాశ్నితః కంజములోకతత్త్వం నాత్మానమద్ధావిదదాదిదేవః.
 కపిషయోఽసావహమబ్జపృష్ఠవితత్కుతో వాబ్జమనన్యదప్ను,
 అస్తిహ్య ధస్తాదిహ కించనైతదధిష్ఠితం యత్య నతానుభావ్యమ్.
 సశక్తిముద్వీక్ష్యతదబ్జనాళనాడిభిరంతర్బలమావివేశ,
 నార్వాగ్గతస్తత్థరనాళనాభిం నవై విచిన్యంస్తదవిందతాః.
 తమన్యపారే విదురాత్మనర్గం విచిన్యతోఽభూత్పమహంప్రినేమిః,
 యోదేహభాజాం భయమిరయానః పరిక్షిణోత్థాయురజన్య హేతిః.
 తతో నివృత్త్యా పృథిలబ్ధకామః స్వధిష్ఠ్యమాసాద్య పునన్వదేవః,
 శనైర్నితశ్వాన నివృత్తచిత్తేన్యపిదదారూఢనమాధియోగః.
 కాలేనసోఽజఃపురుషాయుషాభి పృవృత్తయోగేన విరూఢబోధః,
 స్వయం తదంతర్హృదయేఽవభాతమవశ్యతాపశ్యత యన్న పూర్వం.
 మృణాలగౌరాయతశేషభోగపర్యంకవికం పురుషం శయానం,
 ఘణాతపత్రాయుతమూర్ధరత్నద్యుభిర్హృతధ్వంతయుగాంతతయే,

వేదపరిజ్ఞానం కల వేదమూర్తి బ్రహ్మ ఆకమలమందు ఆవిర్భవించాడు. ఈయననే స్వయంభువంటాడు. ఆకమలకర్ణి కయందాసీనుడైన బ్రహ్మకు లోకాలేమీ కనుపించలేదు. కనులు తెరచి నలుమూలలూ చూసే సమయంలోనే బ్రహ్మకు నాలుగుముఖాలు యేర్పడ్డాయి. ఆసమయంలో ప్రళయకాలినమైన వాయువుచే పేరితములైన ఉత్తంగ తరంగాలు కారణంగా జలోపరి భాగంలోఉన్న కమలమందున్న బ్రహ్మకు తన యొక్క రహస్యం ఆకమలయొక్క రహస్యం అర్థంకాలేదు.

ఈ కమలకర్ణిలో కూర్చున్న నేనెవరిని? ఏ అధారంలేకుండా ఈ జలంలో ఈ కమలం యెక్కడనుండి ఉద్భవించింది? దీనికాధార మేమో యీక్రింద వుండి తీరాలని ఆలోచించి ఆకమలాధారం గ్రహించాలని కమలనాళంయొక్క సూక్ష్మరంధ్రంలో ప్రవేశించి నారాయణుని నాభిసమీపం దాకా వెళ్లికూడా ఆకమలాధారం గ్రహించలేక పోయాడు. చతుర్ముఖుడు, ఆ, అపారమైన అంధకారంలో తన జన్మ స్థానం వెతుకుతూ చాలాకాలం చరించాడు. ఆకాలమే భగవానుని చక్కం. కాలచక్రమే జీవుల ఆయుర్దాయాన్ని హరిస్తుంది. బ్రహ్మ విఫల.

ప్రేక్షం క్షిపంతం హరితోపలాద్రేన్సంధ్యాభ్యుని వేరురుక్మమూర్త్యైః,
 రత్నైదధా రోపధిసామనన్యవనన్యజోవేణుభుజాంఘ్రిసాంఘ్యైః.
 ఆయామతో విన్తరతస్వమానదేహిన లోకత్యయనంగృహేణ,
 విచిత్రదివ్యాభరణాంకుకానాం కృతశ్రియోపాశ్రితవేషదేహిమ్,
 పుంసాం స్వకామాయ పివిక్రమార్గైరభ్యర్చతాం కామదుఘాంఘ్రివద్యమ్,
 ప్రదర్శయంతం కృపయా నఖేందుమయూఖభిన్నాంగుళి చాయపత్యఘ్నే
 ముఖేన లోకార్తిహరన్మితేన పరిస్ఫురత్కుండలమండితేన,
 శోణాయితేనాధరబింబభాసా వ్యత్యర్తయంతం సునసేన సుభాస్యై.
 కదంబకింజల్కపిశంగశాససా స్వలంకృతం మేఖలయా నితంజే,
 హరేణ చానంతథనేన వత్స శ్రీవత్సవక్షస్థలవల్లభేవ.
 పరావృత్తకేయదారమణివ్యవేకపర్యన్తదోష్టండనహస్యకాఖిమ్,
 అవ్యక్తమూలాలంభు వనాంఘ్రిపేయ్య మహింద్యభోగై రభివీతవల్కమ్.
 చరాచరా కో భగవన్మహిద్య మహింద్యబంధుం సలిలోపగూఢమ్,
 కిరీటసాహస్యపారణ్య శృంగమావిర్భవత్కృష్టభరత్నగర్భమ్.
 నివీతమామ్నాయమధువృతశ్రియా స్వకీర్తిమయ్యావనమాలయా హరిమ్,
 సూర్యందువాయుగ్న్యైగ మంత్రితామఖిః పరికృమత్ప్రాథనికైర్దురానదమ్.

మనోరథుడై వెనుకకు మరలి కమలకర్ణికా పీతమందాసీనుడై పాణి
 వాయువును బంధించి సంకల్పరహితుడై నూరుదివ్యసంవత్సరాలు
 సమాధిలో కూర్చుండి పోయాడు. ఆ సమాధిలో పూర్ణజ్ఞానం కలిగి
 తను పూర్వం యెంతోకాలం వెదికికూడా గ్రహించలేని తన అధిష్ఠాన
 మైన ఆదిరూపాన్ని చూడగలిగాడు. వేలశిరస్సులుగల ఆదిశేషుని ఘణ
 ములే ఛత్రంగా ఆ శేషశయ్యయగు ఒక్కడుగా శయనించియున్న
 చతుర్భుజ యాపుడైన ఆదినారాయణుడే సర్వజగత్కారణంగా
 గ్రహించగలిగాడు. శేషునిశిరములందుగల కిరీటము లందలి మణులు
 సమస్త దిశలనూ ప్రకాశింపజేస్తున్నాయి. శ్యామసుందరుడై శ్రీహరి
 పీతాంబరధారియై శోభిస్తూంటే మరకతమణిమయ పర్వతసమీపంలో
 సంధ్యారాగంవలె ఆనందాన్ని చేకూరుస్తున్నాడు. ఆయన శరీరప్రమా
 ణం త్రిలోకాలనూ అతిక్రమించింది. వస్త్ర భూషణాదులకు వానివల్ల
 శోభకలుగుతూవున్నాకనకకిరీటం కేమూరహారాలూ పీతాంబరంధరించే

తర్జ్వేవతన్నాభినరస్సరోజ మాత్మానమంభక్యననం వియచ్చ,
 వదర్శయే జగతే విధాతా నాతిః పరంలోక విసర్గదృష్టిః.
 సకర్మపీఠం రజసోపరక్షః ప్రజాస్మిన్మక్షన్మయదేవ దృష్టాః,
 ఆప్తాద్విసర్గాభిముఖస్తమిడ్య మస్యక్తవర్త్యస్థభివేశితాత్మా.

ఉన్నాడు. భిన్నభిన్నమాగాల్లో సేవించేవారికి మనోరథాలు పూర్తి
 కైయ్యటానికి దర్శనంయిస్తూ ఉంటాడు. కాస్తుభమణిని ధరించిన
 శ్రీవనమాలి సమీపంలో చక్కాది ఆయుధాలు లిరుగుతున్నాయి.
 ఆ సమయంలో బ్రహ్మభగవంతుని నాభిసరోవరాన్నుండి జనించిన
 కమలం జలవాయు ఆకాశాలు తనశరీరం యీ ఐదింటినేచూశాడు.
 ఇకొకవస్తువేదీ లేదు. సృష్టిచెయ్యాలనే సంకల్పంతో శ్రీహరిని
 సుతించడం ఆరంభించాడు.

కి అధ్యాయం

జ్ఞాతోఽసి మేఽద్య నుచిరాన్నను దేహభాజాం న జ్ఞాయతే భగవతో గతి రిత్త్యపద్యమ్,
 నాన్యత్త్వ దన్తిభగవన్ యదీ తన్న శున్తంహయాగుణవృత్తికర్త్య మురుర్విభాసి.
 రూపం యదేతదవబోధరసోదయేనశశ్వన్నివృత్తతమనఃనదనుగ్రహాయ,
 అపే గృహతమపతాంశతైకపిఠం యన్నాభివద్యభవనా దహమా విరాసమ్.
 నాతిః పరం పరమయద్భుతస్వరూప మానందమాతృమవికల్ప మవిష్టవర్చః,
 పర్యామి విశ్వస్థజమేక మవిశ్వమాత్మకా భూతేంద్రియాత్మకమదన్త ఉపాశ్రితోఽస్మి.
 తద్వా ఇదం భువన మంగళమంగళాయ ధ్యానే న్మనోరర్పితం త ఉపాసకానామ్,
 తస్మై నమో భగవతేఽనువిధేమ తుభ్యం యోనాద్యతేనరక భాగ్విరసత్ప్రసంగైః.

బ్రహ్మ శ్రీహరిని ఇలాస్తుతిస్తున్నాడు. శ్రీహరి! ఇంతకాలానికి
 నిన్ను చూడగలిగాను. దేహధారులైన జీవులు నిన్ను చూడలేక పోతున్నా
 రంటే యెంతదార్భాగ్యం! మాయాకట్టితమైన యీ సంసారంలో
 నీ కంటే భిన్నమైనవస్తువేదీలేదు. నీవే మాయయందనేక గూపాల్లో
 ప్రకాశిస్తావు. నీయందు చిచ్ఛక్తి ప్రకాశిస్తాండడంవల్ల అజ్ఞానంలేక
 మూలం ఉండదు. నేను జనించుటకు కారణమైన నాభిసరోవరం కల
 సీవే ఆనేక అవతారాలకు మూల కారణం సత్పురుషుల ననుగ్రహించు

యేతు తదీయచరణాంబుజకోశగంధం జిమ్మంతి కర్ణవివరైః శృతివాతనితమ్,
భక్త్యా గృహీతచరణాః పరయాచ తేషాం నాపైషినాథో హృదయాంబురుహత్వపుంసాం
తావద్భయం దృవిణగేహనుహ్నిమిత్రం శోకస్పృహపరిభవో విపులశ్చ లోభః,
తావన్మమేత్యనదవగ్రహాతిరీమూలం యావన్న తేజఃస్థిమభయం ప్రవృణోత లోకః.
దైవేన తే హత ధియో భవతః పృనంగాత్పర్యాశుభోపశమచాద్విముఖేంద్రియాయే,
కుర్వంతి కామనుఖలేశలవాయ దీనాలోభాభిభూతమనసా కుశలాని శక్యత్.
ఋత్రుప్రీధాతుభి రిమాముహురర్థమానా శ్శీతోష్ణవాతవర్షైరితరేతరాచ్చ.

కామాగ్ని నాచ్యుతరుషా చ మదుర్పరేణ సంవశ్యతో మన ఉరుక్రమ సిదతేషే.
యావత్సృత క్షయిదమాత్మనశంద్రియార్థమాయాబలం భగవతో జన ఈశ పశ్యేత్,
తావన్ననంసృతిరసౌ పృథినంకృమేత వ్యర్థాపి దుఃఖనివహం పహతి క్రియాత్వా.
అహ్యో పృతార్తకరణానిశి నిశ్చయానా నానామచేరథధియాక్షణ భగ్నవిద్యాః,
దైవాహతార్థరచనా ఋషయోఽపి దేవయుష్మత్పృనంగ విముఖా ఇహ సంసరంతి.
త్వం భావయోగ పరిశోధిత హృత్పరీజ అస్మిశ్చుక్తేక్షితవథో నను నాథ పుంసామ్,
యద్యద్ధియా తఉరుగాయ విభాగయంతి తత్తద్భుతః పృణాయసే నదమగ్రహాయ.
నాతిస్పదిన తథోపచితోపహరై రారాధితస్సురగజైర్హృది బద్ధకామైః,
యత్పర్యభూతదయయా నదలభ్యయైకో నానాజనేష్యపహితస్సహృదంతరాత్మా.

టకై తొలుత ఈరూపాన్ని ప్రకటించియున్నావు. పరమాత్మా! ఆనంద
మయమై భేదరహితమై అఖండ తేజోమయమైన మీరూపాన్ని
యీ రూపంకంటే భిన్నంగా నేను భావించను, నేను విశ్వాన్ని సృజించే
వాడనైనా మిమ్ములను శరణులున్నాను. అద్వితీయమైన సీరూపమే
సమస్తభూతాలకూ ఇంద్రియాలకూ అధిష్ఠానమైనది. పాపాత్ముల
కసాధ్యమైన సీరూపానికి నమస్కరిస్తున్నాను. విశ్వకళ్యాణమయా!
నేను మీ ఉపాసకుణ్ణి! నాహితం కొరకు యీ రూపంలో మీరుదర్శనం
యిచ్చారు. వేదరూపమైన వాయువుచే గొనిరాబడిన సీచరణముల
గంధాన్ని కర్ణపుటములద్వారా గ్రహిస్తూ ఉంటారు. అలాంటి భక్తుల
హృదయాల్లో సీవు నిరంతరం ప్రకాశిస్తూంటావు. నీయందు భక్తిలేని
వాడు పట్నీ పుత్ర ధనాదులకొరకై తావత్రయపడుతూ అశాపిశాచ
గ్రిస్తుడై నేనూ, నాదీ అనేభావంచే దుఃఖిస్తూంటాడు. పురుషోత్తమా!
ఆకలిదప్పలూ వాతపితృ శ్లేష్మములూ, శీతోష్ణములూ, వాయుఃపర్ష
ములూ, కామకోపిధాదులూ, బాధిస్తూంటే పీడినల్ల బాధపొందే

పుంసామతో వివిధకర్మభిరధ్వరాద్వైర్దానేన చోగృతపసావృతచర్యయాచ,
 అరాధనం భగవతస్తవ సత్క్రియాన్తో ధర్మోఽర్చితః కన్తి చిన్పియతే న యత్య,
 శశ్వత్స్వరూపమహానైవ నిషిద్ధభేదమోహాయ బోధధివజాయ నమః పరస్మై,
 విశ్వద్భవస్థితలయేషు నిమిత్తలీలా రాసాయ తే నమజడం చక్రమేశ్వరాయ.
 యస్యావతారగుణకర్మవిడంబనాని వామాని యేఽనువిగమే వివశాగృణంతి,
 తేఽనేకజన్మశులం సహసైవహిత్వా సంయాంత్యపావృతమృతం తమజం ప్రపద్యే.
 యోవా అహం చగిరి శశ్వ విభుస్త్వయం చ స్థితుద్భవప్రళయహేతవతత్వమూలమ్,
 భిత్వా తిస్రాద్భవృథాపిక ఇరుప్రరోహంతస్మై నమో భగవతే భువనద్యుమాయ.
 లోకో వికర్మనిరతః కుశలే పృమత్తః కర్మణ్యాయం త్వదుదితే భవదర్శనే స్వే,
 యస్తాపదవ్య బలవానిహ జీవితాశాం సద్యశ్చినత్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై.
 యస్మాద్భిభేమ్యహమపి ద్విపార్శ్వాధిష్ఠ్యమధ్యాపితస్సకలలోక సమస్కృతం యతే,
 తేపే తపో బహునచోఽవరురుత్పమానంతస్మై నమో భగవతేఽధిమఖ్యాన తుభ్యమ్.
 తిర్యక్కుమస్యవిముధాదిమ జవయోనిష్కాత్మేచ్ఛయాత్మకృతసేతుపరీప్సయాయః,
 రేమే నిరస్తరతిరవ్యవలద్ధిచేహంతస్మై నమో భగవతే పురుషోత్తమాయ.
 దేహ విద్యయానుపహతోఽసి దశాష్టవృత్త్యా నిద్యామువాహ జతరీకృతలోకయాత్రః,
 అంతర్జలే హి కశిపుష్పర్షానుకూలాం భిమోర్మిమాలిని జనవ్యః కుఖం విష్కణ్వన్.

జీవులనుచూచి నాకు చాలా దుఃఖం కలుగుతుంది. మానవుడు తన్ను
 తాను గుర్తించి విషయవాసనలనుండి విముఖుడై అత్మజ్ఞానం
 గ్రహించేటంత వరకూ దుఃఖంతప్పదు. జననమరణ రూపమైన కాల
 చక్రంలో పరిభ్రమిస్తూనే ఉంటాడు

సీ కథాప్రసంగం లేని మునులుకూడా మాయామోహిత
 తాతారు. పగలు అనేక వ్యాపారాలతోనూ రాత్రి నిద్రతోనూ
 కాలంవ్యయమై పోతుంది. మనోరథాలు, ఈడేరాలని చేసే ప్రయ
 త్నంలో నిద్రకూడా పూర్తిగారాదు. దైవ వశంచేత సర్వకార్యాలూ
 విఫలమైపోతాయి. సీవు ఒక్కడవూ అంతరాత్మవూ ఏ ఉంటే, అనేక
 సామగ్రిలతో అనేకరూపాల్లో నిన్ను అర్చిస్తారు. సీవుభ క్తనుఽభుడవు.
 భూతద్దయ కలవారలందరిపై అనుగ్రహ దృష్టికలవాడవు. కర్మ నీయం
 డర్శించి నేదించువాడవయ్యుండోతాడు. జ్ఞానాధారమైన నీకు నమస్కా
 రము. దృష్టిరచనకై మాయనాశ్రియించి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వర

యన్నాభివద్యభవనాదహమానమద్య లోకత్యయోవకరణో యదనుగృహేణ,
తస్మై సమస్తశివదర్శనభవాయ యోగనిద్యావసానవికసన్నశివేక్షణాయ.
సోఽయం సమస్తజగతాం సుహృదేక ఆత్మా న త్యేన యన్మృడయతే భగవాన్ భగేన,
తేనైవ మే దృశమనుస్మృత్యాద్యథాహం నృశ్యామిహుర్యవదిదం ప్రణతప్రియోఽసౌ.
ఏషస్యనన్నవదనో రమయాత్మకత్వా యద్యత్క్రూరిష్యతి గృహీతగుణావతారః,
తస్మిన్ స్వవిశ్రమమిదం నృజితోఽపి చేతో యుంజేత కర్మశమలం చ యథావిజహ్మమ్.
నాభిహృదా దిహనతోఽంభసి యస్య పుంసో విజ్ఞానశక్తిరహమానమనంతశక్తేః,
రూపం విచిత్రమిదమస్య విపృణ్యతో మే మాఠీరిషిష్ట నిగమస్య గిరాం విసర్గః.
సోఽసౌ వదభ్యకరుణో భగవాన్ వివృష్ట ప్రేమన్మితేన నయనాంబుయహం విబృంభణ
ఉత్థాయ విశ్వవిజయాయ చ నో విషాదం మాధ్వాగిరాపనయతాత్పురుషః పురాణః.

స్వనంభవం సిశామైపం తపోవిద్యావమాధిభిః,
యావన్ననో వచాస్తత్త్వా విరరామ నభిన్నవత్.

రూపాల్లో రామ కృష్ణాద్యవతారరూపాల్లో అవతరిస్తూంటావు. నీ ఆరా
ధనే మానవుల స్వధర్మం. స్వధర్మానుష్ఠాతలను రక్షించడం నీకు పరమ
ధర్మం. స్వధర్మాన్ని వదలి వృథా పశుపక్ష్యాదుల వలె చరించే వారిని
కాలం మ్రింగివేస్తుంది. ఆ కాలం కూడా నీ స్వరూపమే. అట్టి నీకు
నమస్కారం. పరమేశ్వరా! నేను సత్యలోకాధి నాధుడనై ద్విపరార్థ
పర్యంతం సర్వలోకవందనీయుడనై యుండుటకవకాశమున్నా నీకాల
రూపాన్ని చూచి భయపడుతున్నాను. దానినుండి రక్షించ బడ్డానికే
చిరకాలం తపస్సుచేశాను. నీవే అధియజ్ఞరూపంలో నా తపస్సుకు
సాక్షివి. నీవు పూర్ణకాముడవైయుండి కూడా పశుపక్ష్యాది శరీరాల
లోనూ మనుష్యదేవతాది శరీరాలలోనూ, అవతరించి ధర్మమర్థాద
లను రక్షిస్తూంటావు. అవిద్యా, అస్మితా, రాగ ద్వేష అభినివేశాదులం
దైదింటిలో దేనికీ అధీనుడవుకావు. ఈ సమయంలో యీచరాచర విశ్వ
మంతా నీ ఉదరంలో ఉంది. భయంకర ప్రళయకాలీనతరంగ
మాలా విఘ్నబలమైన జలమందు శేషశయనుడవై ఉన్నావు. పూర్వ
కల్పవరంపరలో శ్రమించిన జీవులకు విశ్రాంతిని ప్రసాదించుటకే యిట్లు
న్నావు. నీ నాభికమలం నుండి నేనుజన్మించాను. నీ అనుగ్రహంచేతనే
త్రిలోకసంబంధమైన సృష్టియందు ప్రవృత్తుడనాతున్నాను. యోగ

అథాభిషేతమాలక్ష్మ్యబ్రహ్మణో మధుసూదనః,
 విషణ్ణచేత సస్తస్య కల్పవృత్తికరాంభసా.
 లోకసంస్థానవిజ్ఞాన ఆత్మనః పరిభిద్యతః,
 తమాహాగాధయావాచా కశ్మలం శమయన్నివ.
 మావేద గర్భగాస్త్రందీగ్రం సర్గ ఉద్యమమావహ,
 తన్మయాఽఽపాదితంహ్యగ్రే యన్మాం పార్థయతే భవాః.
 భూయస్త్యం తపతిత్థివిద్యాం చైవమతాశ్రయామ్.
 తాభ్యామంతర్హృది బ్రహ్మన్ లోకాన్ ద్రక్ష్యన్యపావృతాన్,
 తతమాత్మని లోకే చ భక్తియుక్త స్సమాహతః,
 దృష్టాసి మాం పరం బ్రహ్మమయిజీవాంస్త్యమాత్మనః.
 యదా తు సర్వభూతేషు దారుష్వగ్నిమివ స్థితమ్,
 పృథివక్షిత మాం లోకే జహ్యోత్తర్జ్వేవ కశ్మలమ్.
 యదా రహితమాత్మానం భూతేంద్రియ గుణాశ్చయైః,
 స్వరూపేణ మయోపేతం పశ్యేత్ స్వారాజ్యమృచ్ఛతి.

నిద్రను వీడుటచే నీనేత్రకమలాలు వికసించాయి. సృష్టిరచనారూపమైన అభిమానం నన్నంటకుండా అనుగ్రహించు. నేను నీనుండి ఆవిర్భవించడం వల్ల నేను నీ విజ్ఞాన శక్తినే గనుక సృష్టికాలంలో వేదవాణి లుప్తం కాకుండా ఉండునట్లునుగ్రహింపు. చిరునవ్వుతో కూడిన నీముఖకమలం పైకెత్తి నేత్రములు విప్పి విశ్వరచనయందు కల నావిషాదాన్ని నీ మధుర వాణిచే హరింతువుగాక. అని ప్రార్థించిన బ్రహ్మ ప్రళయ పయోధియందు భయకంపితుడైయున్నాడని గ్రహించిన శ్రీహరి పలకడం ఆరంభించాడు.

వేదగర్భా! నీ విషాదంతో ఆలస్యం చెయ్యకు. నీవు నన్నుకోరిన వన్నీ ఆదియందే ప్రసాదించాను. నీవింకోకసారి తపస్సుచెయ్యి. భాగవతజ్ఞానాన్ని అనుష్ఠించు. దానివల్ల సమస్తలోకాలూ, నీ అంతఃకరణలో గోచరిస్తాయి. నీవు భక్తియుతుడవై సమస్తలోకాలూ నీయందు నారూపంలో వ్యాప్తమై యున్నట్లూ నాయందు సర్వలోకాలూ వ్యాప్తమై యున్నట్లూ నీయంత నీవే చూడగలుగుతావు. కావ్యమందు సర్వవ్యాప్తమైన అగ్నివలె సర్వభూతములందూ వ్యాప్తమైన నన్ను గుర్తించగలవాడు అజ్ఞానమల విముక్తుడౌతాడు. భూత, ఇంద్రియ, గుణ అంతఃకరణ

నానాకర్మవితానేన పృజాబహ్విస్సన్మృతః,
 నాత్మావసీదత్యన్మిం ప్రైవర్షీయాకా మదనుగృహః.
 ఋషిమాద్యం న బధ్నాతి పాపీయాంస్త్రైరజోగుణః,
 యన్మనో మయినిర్మంథం పృజాన్మంపృజతోఽపి తే.
 జ్ఞాతోఽహం భవతా త్వద్భద్రదుర్విజ్ఞేయోఽపి దేహినామ్,
 యన్మాం త్వం మన్యసే యుక్తం భూతేంద్రియగుణాత్మభిః.
 తుభ్యం మద్విచికిత్సాయామాత్మామే దర్శితోబహిః,
 నాశేన సలిలే మూలం పున్కరస్య విచిన్వతః.
 యచ్ఛకర్తాంగ మత్ప్రోత్యం మత్కథాభ్యుదయాంకితమ్,
 యద్వా తపసి తే నిష్ఠా నపిషమదనుగృహః.
 ప్రీతోఽహయన్మి భద్రం తే లోకానాం విజయేచ్ఛయా,
 యదస్తాప్సిర్గుణమయం నిర్గుణం మానుషస్థయః.
 యఏతేన పుమాన్నిత్యం స్తువంతైతేషా మాం భజేత్,
 తస్యాన్వహం ప్రసీదేయం సర్వకామవరేశ్వరః.

రహితమైనవాడుగా తన్నుతాను తెలుసుకుంటాడు. ఎవడు నాకంటే
 భిన్నుడు కాడని తెలుసుకుంటాడో అట్టివాడు మోక్షపదాన్ని పొందు
 తాడు. నానావిధ కర్మసంస్కారములతో కూడిన అనేక తరగతుల జీవు
 లను సృజించాలనే యిచ్ఛ కలిగినప్పుడు కూడా నా ఆనుగ్రహంచేత నీవు
 మాయామోహితుడవుగాకుండుగాక. నీవందరికంటే ఆదిమంత్రద్రవ్యవు.
 ప్రజోత్పత్తి కాలంలో కూడా నీమనస్సు నాయం దే లగ్నమైయుండుగాక.
 పాపమయమైన రజోగుణం నిన్ను బంధించకుండుగాక. భూత ఇంద్రియ
 గుణ అంతఃకరణరహితుడను నేనని నన్ను గుర్తింపగలిగావు. ఇది ఇత
 రులు ఎవరూ గ్రహించలేనిది. నాకాశ్రయమేదని కమలనాళం ప్రవే
 శించి జలమందున్న మూలాన్ని వెతకటం ఆరంభించినప్పుడు అను
 గ్రహంతో నీ అంతఃకరణలో దర్శన మిచ్చాను. చతుర్బ్రుఖా! నీవు నన్ను
 స్తుతించావు. తపో నిష్ఠలో ఉన్నావు. ఇదంతా నాకృపవల్లనే చేయ కలి
 గావు. లోక రచనేచ్ఛతో సగుణుడవైయుండి కూడా నిర్గుణరూపంలో
 నన్ను స్తుతించావు. అందువల్లనే నేను ప్రసన్నుడనయ్యాను. సమస్త కోరి
 కలనూ నెరవేర్చ సమర్థుడనూ నీచేత నన్ను గురించి చేయబడిన

పూర్వే తపసా యజ్ఞైర్దానై ర్యోగైస్సమాధినా,
 రాధ్యం నిశేయనం పుంసాం మత్ప్రితి స్తత్త్వవిన్మతమ్.
 అహమాత్మాత్మనాం ధాతః ప్రియస్సన్వేయసామపి,
 అతో మయి రతిం కుర్యాద్రేహాద్విత్కృతేహియః.
 సర్వవేదమయే నేదమాత్మనాత్మాత్మయోనినా,
 పంచాన్పుజ యథాపూర్వం యాశ్చ మయ్యనుశేరతే.
 తస్మాదవం జగత్సప్తే పృథాన పురుషేశ్వరః,
 వ్యజ్యేదం స్వేన రూపేణ కంజనాభ ప్రిరారదే.

స్తోత్రం ప్రతినిత్యం పఠించువాడు నా అనుగ్రహం పొందగలుగుతాడు. తప, యజ్ఞ, దాన, యోగాదుల ఫలం, నా అనుగ్రహమే, అని తత్త్వ వేత్తలు చెబుతారు. నేను ఆత్మల కాత్మస్వరూపుడను. స్త్రీ పుత్రాదులకంటే ప్రియమైనవాడను. దేహాదులుకూడా నాకొరకే ప్రియమైనవి. అందుచేత నిరంతరం నన్నే ప్రేమించాలి. విధాత నాయందు లీనమైయున్న త్రిలోకాలనూ జీవులనూ కూడా పూర్వకల్పంలో వలెనే నానుండి ఉత్పన్నమైన సర్వవేదమయ స్వరూపంతో నీవే స్వయంగా రచించుమని ఉపదేశించి భగవానుడంతర్హితుడైనాడని చెప్పాడు విదురునకు మైత్రేయమహర్షి.

9 అధ్యాయం

అస్తర్ధితే భగవతి బ్రహ్మ లోకవితామహః,
 పృజాన్సవర్ష కతిధా దైహి కీర్మావసీర్షిభుః.

ఋషిపుంగవా! నీవు సర్వజ్ఞుడవు. నారాయణుడంతగానైన తరువాత చతుర్ముఖుడు తనదేహం, మనస్సు, అనువానితో యెన్ని తరగతుల సృష్టికేశాడో? చెప్తున్నా నేనింకా గతంలో అడిగిన ప్రశ్నలన్నీ వివరింపుమని అడిగిన విదురునకు మైత్రేయుడిలా వినిపిస్తున్నాడు.

విదురా! నారాయణుని ఆదేశాన్ననుసరించి చతుర్ముఖుడేకాగ్ర చిత్తంతో నారాయణుని భ్యానిస్తూ నూరుదివ్య సంతనాలు తపస్సు

యేచమే భగవన్ పృష్టాస్త్యమహా బహువిత్తమః,
 తాన్ వదస్మానుపూర్వ్యేణ చింతి నస్సర్వసంశయాన్.
 ఏవం సంబోధితస్తేన క్షత్త్రా కౌషారవో మునిః,
 పీతః పృత్యాహ తాన్ పృశ్నాన్ హృది స్థానేన భారత.
 విరంచోఽపి తథా చక్రే దివ్యంవష్ట కతం తపః,
 ఆత్మన్యాత్మాన మావేశ్య యథాహ భగవానజః.
 తద్విలోక్యాబ్జనంభూతో వాయునా యదధిష్ఠితః,
 పద్మమంభశ్చ తత్కాలకృత వీర్యేణ కంపితమ్.
 తవసా హ్యేథమానేన విద్యయా చాత్మ సంస్థయా,
 వివృతవిజ్ఞానబలోన్యపాద్వాయుం సహంభసాః.
 తద్విలోక్య వియద్వాపి పుష్కరం యదధిష్ఠితమ్,
 అనేన లోకాన్ ప్రాప్సీనాన్ కల్పితోఽస్మి త్యచింతయత్.
 పద్మకోశం తదావిశ్య భగవత్కర్మచోదితః,
 ఏకం వ్యభాంక్షీ దురుదాత్తిధాబావ్యంద్విసప్రదా.

చేశామ. ఆ తపస్సువల్ల తానున్న కమలజలంకూడా కంపిస్తున్నాయి. తపస్సువల్ల కలిగిన ఆత్మజ్ఞానం, విజ్ఞానబలం, వృద్ధిచెందిన పితామహుడు ప్రళయకాలీనమైన జలాన్ని వాయువుతో కూడా పానంచేశాడు. ఆకాశ వ్యాప్తమై తనకాశ్రయమైన యీ కమలాన్నుండే పూర్వకల్పంలో లీనమైన సృష్టిచెయ్యాలని సంకల్పించిన వెంటనే స్వయంభువుకు కమలకోశంగా ప్రవేశించి భూర్భువ స్వర్లోకాలుగా విభాగించాడు. ఆ కమలం చతుర్దశభువనాలూ, అనంతకోటి జీవజాలం సృష్టించడానికి, యోగ్యమైనంత పెద్దదిగా ఉంది. జీవులు భోగానుభవం పొందుటకు యీ మూడులోకాలూ శాస్త్రాల్లో నిర్వచింప బడ్డాయి. నిష్కామ కర్మ చేసిన జీవులు, మహా, తపః, జనః. సత్యలోకరూపములైన బ్రహ్మలోకాన్ని పొందుతాడని చెబుతూన్న మైత్రేయుని చూచి, అద్భుతకర్ముడైన విశ్వరూపుని కాలనారుకమైనశక్తిని గురించి చెప్పమన్న విదురు నకు మైత్రేయుడింకా యిలాచెబుతున్నాడు.

విషయములయొక్క రూపాంతరమే కాలయొక్క ఆకారం స్వయంగా అదినిర్విశేషం, అనాది, అనంతం. అట్టికాలాన్ని నిమిత్తగా

ఏతావాన్ జీవలోకస్య సంస్థాభేదస్సమాహృతః,
 ధర్మస్య హ్యనిమిత్తస్య విపాకః పరమేష్ఠ్యసా.
 యదాత్తబహురూపస్యహరేరద్భుతకర్మణః,
 కాలాఖ్యం లక్షణం బ్రహ్మకా యథాపర్జయ నః పృథో.
 గుణవ్యతికరః కాలో నిర్విశేషో ప్రతిష్ఠితః,
 పురుషస్తదుపాదానమాత్మానం లీలయాస్పృశతి.
 విశ్వం యద్రూహ్మ తన్మాత్రం సంస్థితం విష్ణుమాయయా,
 ఈశ్వరేణ పరిచ్ఛిన్నం కాలేనావ్యక్తమూర్తినా.
 యథేదానిం తథాగే చ పశ్చాదప్యేతదీదృశమ్,
 సర్గోనవవిదస్తస్య పాకృతే నైకృతశ్చ యః.
 కాం ద్రవ్య గుణైరవ్య త్రివిధః ప్రతినంక్యమః,
 అద్యస్తు మహతస్సర్గో గుణవైపమ్య మాత్మనః.

చేసి భగవానుడే సృష్టిరూపంలో పరిణమిస్తూంటాడు. ఈ విశ్వం భగవంతుని మాయయందు లీనమైఉంది. కాలం ద్వారా భగవానుడు తిరిగి పృథక్ రూపంలో ప్రకటింపజేశాడు. ఈ జగత్తు ఇపుడున్నట్లే పూర్వం ఉంది. ముందూ ఉంటుంది. ఈ సృష్టి లోమ్మిది తరగతులు. పాకృత, వైకృత, భేదంతో వది తరగతులౌతుంది. కాల, ద్రవ్య, గుణవిభాగంతో మూడు తరగతులుగా, దీని ప్రళయమౌతుంది. భగవంతుని ప్రేరణచే సత్వాది గుణములందుకల వైషమ్యమే మహత్తత్త్వం. ఇదే మొదటి సృష్టి. పంచభూతములకూ, దశేంద్రియములకూ ఉత్పత్తిస్థానమైన అహంకారమే రెండవసృష్టి. మూడవది భూతసర్గం. దీనియందే పంచమహాభూతములకు ఉత్పత్తి కారణములైన తన్మాత్రాలుంటాయి. జ్ఞాన క్రియాశక్తి సంపన్నమైన ఇంద్రియ సృష్టి నాలుగవది. సాత్వికాహారమునుండి జనించిన ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతలూ, మనస్సు, ఐదవ సృష్టి. ఆరవది అవిద్యాసృష్టి. దీనియందు తామిస్ర, అంధతామిస్ర, తమ, మోహ, మహామోహము లను, ఐదుబంధములుంటాయి. ఇది జీవులయొక్క బుద్ధులకావరణ విజ్ఞేపాలను, కలిగిస్తూంటుంది. ఈ ఐదును పాకృతసృష్టులు, చెపుతానువిను.

ద్వితీయస్తవహమో యస్తు ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకః,
 భూతనర్గ స్తృతీయస్తు తన్మాతృద్రవ్యకర్తమాకా.
 చతుర్థజంబియన్మన్రో యస్తు జ్ఞానక్రియాత్మకః,
 వైకారికో దేవనర్గః పంచమో యన్మయంమనః.
 షష్ఠస్తు తమనస్సర్గో యస్త్రబుద్ధికృతః సృజోః,
 పడిమే ప్రాకృతాన్మన్రా వైకృతానపి మేశ్వణు.
 రజోభాజో భగవతో లీలయం హరిమేధవః.
 సప్తమో ముఖ్యనర్గస్తు సద్విధస్త్రస్తుషాం చయః.
 వనస్పత్యోషధిలతాస్త్రక్పారా విరుచో ద్మహాః,
 ఉత్సృతన స్తమః ప్రాయాతంతస్పర్శా విశేషణః.
 తిరక్చ మస్తమ స్సర్గస్సౌఽప్తావింశద్విధో మతః,
 అవిదోభూరితమసో పూర్ణజ్ఞాహృద్య వేదినః.
 గౌరజో మహిషః కృష్ణస్సృకరో గవయో రురూః,
 ద్విశపాః పశవస్తైత అవిరుష్ట్యశ్చ సత్తమః.

తన్ను చింతించే వారిని అనుగ్రహించే శ్రీహరియొక్క లీలా
 వినోదమే యీ సృష్టికృమం. ఆ భగవానుడే రజోగుణాన్ని స్వీకరించి
 సృష్టిచేస్తూంటాడు. షడ్విధములైన ప్రాకృతసృష్టులు చేసిన తరువాత
 వైకృత ప్రాధానమైన సృష్టిలో స్థావరములైన వృక్షాది సృష్టియే,
 యేడవది. ఈ సృష్టివనస్పతి ఓషధి లతా త్వక్సార, వీరుధ, ద్రిమభేదా
 లతో జరుగుతుంది. పుష్పాలేకుండా ఫలించేవి వనస్పతులు. ఫలించి
 నశించేవి ఓషధులు. ఒకదాని నాశ్రయించి వృద్ధిచెందేవి లతలు. చర్మం
 కఠినంగా ఉండేవి త్వక్సారాలు. భూమియందే విస్తరిస్తూ యెత్తుగా
 పెరుగనివి వీరుధములు. పుష్పించి ఫలించేవి ద్రిమాలు. వీటియొక్క
 సంచారం జడంనుండి ఊర్ధ్వంగా ఉంటుంది. వీటియందు ప్రాయశఃకంగా
 జ్ఞానశక్తిఉండదు. గోవల స్పర్శ శక్తిఉంటూ ఇవిఅన్నీ ప్రత్యేకగుణాలు.
 కలవిగా ఉంటాయి. ఎనిమిదవది ఇరువదియెనిమిది, తరగతులకు చెందిన
 పశుపక్ష్యాది తిర్యక్సృష్టి. వీటియందు కాలజ్ఞానం ఉండదు. తమో
 గుణాధిక్యతచే ఆహారనిద్రామైధునాలే వీటికి తెలుస్తాయి. వాసన
 చూచిన మాత్రాన వస్తువును గుర్తిస్తాయి. విచారశక్తి, దూరవృష్టి

ఖరోఽశ్వశ్వతరో గౌర శృరభశ్చ మరీ తథా,
 ఏతేనైకశఃపాః క్షత్తఃశృణు పంచనఖాన్ పశూన్.
 శ్వా స్మగాలో వృకోవ్యాఘ్రా మార్హారశశల్యకాః.
 సింహః కపిఃకః కూర్మో గోధాచ మకరాదయః.
 కంకగృధ్రబకశ్యేనభాజ భల్లూక బర్హిణః,
 హంససారస చక్కాహ్వకాకో లూకాదయః ఖగాః.
 అర్వాక్సౌత స్తునవమన్సర్త ఏకవిధోన్మణాం,
 రజోధికాః కర్మపరా డుఃఖే చ నుఖమానినః.
 వైకృతాస్త్రయఏవైతే దేవనగ్గశ్చ సత్తమ,
 వైకారికస్త్ర యః పోక్షతః కౌమారస్త్రాభయూత్మకః.
 దేవనగ్గశ్చాస్త్రవిధోవిబుధాఃపితరోఽనురా,
 గంధర్యాపురనస్పిద్ధా యక్షరక్షానిచారణాః.
 భూతప్రేతవికాచాశ్చ విద్యాధ్యాః కింనరాదయః,
 దక్షిణే విదురాఖ్యాతాన్పరాస్తే విశ్వస్పట్కృతాః.

వీనియందుండవు. తిర్యగ్జంతువులలో గోవు, మేక, మహిషం, కృష్ణ
 మృగం, సూకరం, గవయమృగం, రురు గొట్టె ఒంటె యివి ద్విశఫల
 ములనబడుతాయి. అంటే రెండుగిట్టలుగలవి. గాడిద, గుఱ్ఱం, కంచర
 గాడిద, గౌరమృగం, శరభ, చమరీ మృగాలూ, యివి ఏక శఫలములు.
 ఒకేగిట్టకలవి, కుక్క, నక్క, తోడేలు, పెద్దపులి, పిల్లి, కుందేలు,
 సింహం, కోతి, ఏనుగు. తాబేలు. ఉడుము, మొసలీ మొదలైన పశు
 వులూ, గద్ద, డేగ, రాబందు, పాపురం, భాసపక్షి, నెమలి, హంస,
 సారస చక్ర వాకాలూ, గుడ్లగూబ మొదలయినవీ, భల్లూకాదులైన
 పశువులూ, పక్షులూ, యివన్నీ పంచనఖములు కలవని గ్రహింపుము.
 తొమ్మిదవది మనుష్య సృష్టి. మనుష్యులు రజోగుణ ప్రధానులూ,
 కర్మపరాధులులూ విషయలోలురూ దుఃఖరూపమైనవిషయ సుఖ
 లనే సుఖంగా భావించేవారు. వీరికి ఆహారప్రవాహం ముఖాన్నుండి
 క్రిందకు ప్రవహిస్తూంటుంది. ఇంతవరకూ చెప్పిన, స్థావర పశుపక్ష్యాది
 మనుష్య రూపమైన మూడుతరగతులసృష్టి చెప్పబోయే దైవికసృష్టి
 యీనాలుగూ వైకారికసృష్టినబంధమే. దేవతా సృష్టి ఆదిలో

అతః పరం పృవక్ష్యామి వంశాన్ మన్వంతరాణి చ,
 ఏవం రజఃప్లుతస్సప్తాకల్పాదిష్వాత్మభూషిః.
 నృజత్యమౌమనంకల్పతైవాత్మా సమాత్మనా,
 గుణవ్యత్యయ వితిస్మిన్యాయానిత్వాదధీశతుః.
 న పౌర్వాపర్యమిచ్ఛంతి నద్యాం భ్యామ్యుచ్ఛమేరివ,
 దేవానురాదయః క్షతః కల్పేఽస్మిన్ యే ప్రకీర్తితాః.
 తఏవ నామరూపాభ్యా మానస్మన్వంతరాంతరే.

చెప్పాను. దీనికంటె అతిరిక్తమైన సనత్కుమారాది కామారసృష్టి
 ప్రాకృత, వైకృతసంబంధంచేత రెండువిధాలుగా ఉంటుంది. దేవ, పితృ,
 అసుర, గంధర్వ, అప్సర, యక్ష, రాక్షస, సిద్ధ, చారణ, విద్యాధర
 భూతప్రేత, పిశాచ, కిన్నర, కింపురుషాది, భేదాలతో దేవతాసృష్టి
 యెనిమిదివిధాలు: విదురా! ప్రాకృత వైకృతాది, విభాగాలతో బ్రహ్మ
 పదితరగతులుగా, సృష్టించాడు. ఇక మన్వంతరాదులు చెపుతానువను.

10 అ ధ్యాయం

చరమస్పద్విశేషాణామనేకో నేయంతస్తుయః,
 పరమాణుస్సవిక్షేయో నృణామైక్య భృషాయతః.
 నతఏవ పదార్థస్య వ్యరూపావస్తాతస్య యత్.
 కైవల్యం పరమం మహా నవిశేషో నిరంతరః.
 ఏవం కాలోఽవ్యనుమితస్సౌఖ్యే స్థౌల్యే చ నత్రమ,
 సంస్థానభుక్తి ర్భగవానవ్యక్తో వ్యక్త భుగ్విభుః.

మైత్రేయుడు చెబుతున్నాడు. విదురా! పృథివ్యాది కార్యవర్గం
 యొక్క యే సూక్ష్మాంశలున్నాయో అవి విభాగం చేయ నవకాశం
 లేని సూక్ష్మాంశలు. అవి కార్యరూపాన్ని పొంద నష్టమై అన్యపర
 మాణుసంయోగం లేని కాలంలో ఆ సూక్ష్మాంశలకు పరమాణుప్రలని
 పేరు. అనేక పరమాణువుల సంయోగమే మనుష్యులకు భృషవశం
 చేత సముదాయ రూపమైన ఒక అవయవ పీఠీతి కల్గుతూ ఉంటుంది.
 ఈసరమాణువులు దేనియొక్క సూక్ష్మతమమైన అంశ విశేషం. అది తన

నకాలః పరమాణుర్వై యో భుంక్తే పరమాణుశామ్,
 సతో విశేషభుగ్యస్తు నకాలః పరమో మహాకా.
 అణుర్వైపరమాణూ స్వాత్మనరే జుప్తయోఽణవః
 జాలార్కరశ్య గతః ఖమేవానుపతన్నగామ్.
 తృనరేణుత్రికం భుంక్తే యః కాలస్సత్పతిస్త్పతిః,
 శతభాగస్తు వేదస్వైత్తైస్త్రిభిస్తులవస్త్పతిః.
 నిమేషస్త్రిలవేయజ్ఞే అన్నూతస్తే తృయః క్షణః,
 క్షణాన్ పంచ విదుః కాష్ఠాం లఘుతాం దశపంచ చ.
 లఘూ ని వై సమామ్నూతా దశ పంచచ నాడికా,
 తే ద్వే ముహూర్తః పృథ్వరః షడ్మామన్సప్రవా నృణామ్.
 ద్వాదశార్థపలోన్మానం చతుర్భిశ్చతురంగుళైః,
 స్వర్ణమాస్త్రైః కృతచ్ఛిద్రం యావత్ప్రస్థం ప్లవతమ్.

సామాన్యమైన స్వరూపమందున్న ఆ పుణ్యవ్యాది కార్యముల ఏకత్వమే
 మహాన్ అని చెప్పబడుతుంది. అలా ఉన్నప్పుడు దానిలో ప్రళయూది
 అవస్థాభేదస్ఫూర్తి ఉండదు. నవీన ప్రాచీన కాలభేదలక్షణం ఉండదు.
 ఘటపటాది వస్తుభేదం కూడా ఉండదు. ఈ విధంగా సూక్ష్మతమమైన
 మహత్తమ స్వరూప విచారణ చేయబడ్డది. దీనియొక్క సాదృశం
 చేతనే పరమాణువు మొదలైన సమస్త పదార్థములందూ వ్యాప్తి
 చెంది వ్యక్తపదార్థములు భోగించువాడు సృష్ట్యాదులందు సమర్థుడూ
 వ్యక్తావ్యక్త రూపుడూ ఐన భగవానుడు కాలం యొక్క సూక్ష్మ
 స్థూల భావాలను కూడా అనుమానం చేయగలుగుతున్నాడు.
 ఏకాలం ప్రపంచయొక్క పరమాణురూపమైన సూక్ష్మా వస్థయందు
 వ్యాప్తమై ఉంటుందో అది అత్యంత సూక్ష్మమైంది. సృష్ట్యాది
 ప్రళయం వరకూ దాని సర్వావస్థలనూ భోగించేదే, మహాకా, అని
 చెప్పబడుతుంది.

రెండు పరమాణువులు ఒక అణువు. మూడు అణువులు ఒకత్ర
 సరేణువు. కిటికీ గుండా సూర్యకిరణం వెలువడే టప్పు డాకిరణంలో
 యెగురుతున్నట్లు కనుపించేవే త్రసరేణువులు. మూడు త్రసరేణువు

యామాశ్చత్వార శ్చత్వారో మర్త్యానామహని ఉభే,
వక్షః పక్షః పంచదశాహని శుక్లకృష్ణశ్చ మానద.
తయోస్సముచ్చయో మాసః పితౄణాం తదహర్నిశమ్,
ద్వౌ తావృతుష్ణడయనం దక్షిణం చోత్తరం దివః.
అయనే అహని ప్రాశుర్వత్సరో ద్వాదశ స్మృతః,
సంవత్సరశతం నృణాం పరమాయుర్నిరూపితం.

గృహస్తతారావకృష్ణః పరమావ్యాదినా జగత్.
సంవత్సరావసానేన పర్యేత్యనిమిషో విభుః.
సంవత్సరః పరీవత్సర ఇదావత్సరఏవ చ.

అనువత్సరో వత్సరశ్చ విదురైవం ప్రభాష్యతే.

యస్మిన్మృత్యుశక్తిమురుభోచ్చ్యవయన్ న్యకక్త్యా పుంసో భృషాయది విధావతి భూతభేదః,
కాలాఖ్యాయా గుణమయం కృతుభిర్వితన్యస్తస్మై బలింకురుత వత్సరపంచకాయ.

పితౄదేవమనుష్యాణా మాయుర్మాన మిదం స్మృతమ్,
పరేషాం గతిమాచక్ష్య యేన్యః కల్పాద్వహిర్విదః.

లను దాటుటకు కలిగే సూర్యగమనకాలానికే తృటి యనిపేరు. నూట
తృటులు వేధ. మూడు వేధలు లవం. మూడు లవలు నిమేషం
మూడు నిమేషాలు. ఊణం ఐదు ఊణాలు కాష్ఠ. పదిహేను కాష్ఠలు
ఒక లఘువు. పదిహేను లఘువులు ఒకనాడి. రెండు నాడికలోక
ముహూర్తం. ఆరు లేక ఏడు నాడికలు ఒక ప్రహరం. దీనినే యామ
మంటారు. మానవుల దినమూ లేక రాత్రి భాగంలో నాలుగవ
భాగం అవుతుంది. ఆగు పలముల రాగితో ఒక వృన్ధం నీరు వట్టే
ఒక పాత్ర చేయించి నాలుగు మాసముల ప్రమాణం గల బంగ
రంతో నాలుగు అంగుళముల పొడవు కల శలాకుచేత ఆపాత్రకు
రంధ్రమేర్పరచి అది జలమందుంచితే ఆపాత్ర జలముచే నిండి
మునుగు కాలమే “నాడికా” అని చెప్పబడుతుంది. నాలుగు
యామాలు పగలు, నాలుగు యామాలు రాత్రి. ఇది మనుష్య
మానంచే ఒకరోజు. పదిహేను రోజులొక పక్షం. శుక్లకృష్ణ భేదంచే
యీ పక్షాలు రెండు తరగతులు. ఈపక్షాలు రెండైతే ఒకమాసం.
రెండు మాసాలు ఋతువు ఆరుమాసాలు ఒక అయనం. దక్షిణ ఉత్తర

భగవాన్ నేద కాలస్య గతిం భగవతో నను,
 విశ్వంవిచక్షతే ధీరాదౌగధాద్దేవ చతుషా.
 కృతం శ్రేతా ద్వాపరశ్చ కలిశ్చేతి చతుర్యుగమ్,
 దివ్యైర్వాదశభిర్వర్తై స్సౌవధానం నిరూపితమ్.
 వత్సారి త్రిణి ద్యే చైశం కృతాదిమ యథాకృమమ్,
 సంఖ్యాతాని నహస్యాణి ద్విగుజాని శతాని చ.
 సంద్యాసంధ్యాంశ యో రంతర్యతస్య గ్లో యతో లయః,
 తమేవాహుయ్యుగం తజ్జాయత్య దర్శోవిధియతే.
 దర్శకృతుప్రాన్మనుజాన్ కృతే నమనువర్తతే,
 సపివాన్యేష్సుధర్మేణ ద్వైతి పాదేన వర్తతా.

భేదగచే అయనాలు రెండు. ఈరెండు అయనాలు కలిస్తే దేవతల కొక
 రోజు. మనుష్యుల కొక సంవత్సరం. నూరుసంవత్సరాలు మానవా
 యుద్ధాయుః. చంద్రాది గ్రహాలూ, అశ్విన్యాది నక్షత్రాలూ. తారలూ,
 మొదలయిన వాని కధిస్తాత కాలస్వరూపుడు అగు సూర్యుడు పర
 మాణువు మొదలు సంవత్సర పర్యంతం ద్వాదశరాశి రూపమైన భువన
 కోశాన్ని ప్రవక్షణం చేస్తూంటాడు. సార, బార్హస్పత్య నాన, చాంద్రీ
 నాక్షత్ర, భేదాలతో యీ సంవత్సరమే, సంవత్సర, పరివత్సర, ఇడా
 వత్సర, అనునత్సర, వత్సరములనే నామాలతో చెప్పబడుతూ
 ఉంటుంది. ఈ విధువిధములైన వర్షప్రవృత్తికి హేతువైన ఆదిత్యుని
 పూజించు. ఆదిత్యుడు పంచభూతాల్లో తేజోరూపుడు. తన కాలశక్తి
 చేత పదార్థాల నుండి బీజాంకురాలను ఉత్పత్తి చేసి అనేక తరగ
 తులుగా కార్యోన్ముఖం చేస్తూఉంటాడు. పురుషుల మోహనివృత్తికై
 వారి ఆయుర్దాయాన్ని క్షయింప జేస్తూ ఆకాశంలో తిరుగు తూంటాడు.
 సకాలకర్మలు చేశేవానికి యజ్ఞాది కర్మనల్ల ప్రాప్తమయే స్వగ్గాది
 మంగళమయ ఫలాలు విస్తరింప జేసే వాఁడీ సూర్యభగవానుడే అని
 చెప్పతూ ఉంటే విదురుడు తిరిగి అడుగుతున్నాడు.

మైత్రేయ! మీరు, దేవ, పితృ, మానవుల పరమాయుధా
 యం చెప్పారు. కల్పాంతర జీవులైన సనకాది మునుల ఆయుష్యమాణం

త్రైలోక్యద్యుగసాహస్రం బహరాబ్యహ్మ ణోదినమ్,
 తావత్కేవ నిశా తాత యన్నిమిలతి విశ్వస్థితే.
 నిశావసాన ప్రారబ్ధలోకకల్పౌనువర్తతే,
 యావద్దినం భగవతో మహాస్వంబుంశ్చతుర్దశే,
 స్వం స్వంకాలం మనుర్బుంకే సాధికామేక వర్తతిం.
 మన్వంతరేషు కృమశః తద్వంశ్యాముష్యన్పురాః,
 భవంతి చైతే యుగవత్పురేశాన్పునయే చ తాతా.
 ఏషచై నందీనస్సర్గో బ్రాహ్మప్రైలోక్యవర్ధనః,
 తిర్యంబృపితృదేవానాం సంభవో యత్య కర్మభిః.
 మన్వంతరేషు భగవాన్పితృత్వంస్వమూర్తిభిః,

కూడా చెప్పండి. మీరు యోగశక్తిచే కాలజ్ఞానం తెలిసిన వారు. కనుక చెప్పండి అని అడిగాడు.

మైత్రేయుడు చెబుతున్నాడు. నిదురా! కృత, త్రేత, ద్వాపర, కలియుగాలు నాలుగు. వీటి సంధ్యాకాలాలూ, సంధ్యాంశలూ, కలిసి వన్నెండువేల దివ్యసంవత్సరాలు. ఇందులో కృతయుగం నాలుగువేలూ, త్రేతాయుగం మూడూ, ద్వాపరం రెండు, కలి ఒకటి దివ్యవర్షసహస్రాల పృమాణంలో ఉంటాయి. యుగప్రమాణం ఎన్నివేలో దానికి ద్విగుణశతం, సంధ్యా సంధ్యాంశకాలప్రమాణం, అని గ్రహించాలి. కృతయుగ ప్రమాణం నాలుగువేల దివ్యసంవత్సరాలు గనుక ఎనిమిదివందల సంవత్సరాలు సంధ్యా సంధ్యాంశకాలం అని వేదవేత్తలు నిర్ణయించారు. అంటే నాలుగువేల ఎనిమిదివందల సత్యయుగ ప్రమాణమైతే మూడువేల ఆరువందలు త్రేతాయుగ ప్రమాణం, రెండువేల నాలుగువందలు ద్వాపరప్రమాణం, వన్నెండువందలు కలియుగ ప్రమాణం ఔతుంది. మానవమానంచేత కలియుగ ప్రమాణం నాలుగు లక్షల ముప్పై రెండువేల సంవత్సరాలైతే దేవమానంచేత వన్నెండు వందలైంది. ఇట్లే ఇతర యుగాలు కూడా గ్రహించాలి. యుగాది యందు, సంధ్యాయుగాంతమందు, సంధ్యాంశ అని చెప్పుతారు - కాలవేత్తలు. ఈ కాలప్రమాణం వందలలో చెప్పబడ్డది. ఈమధ్యకాలాన్నే యుగ

మన్నాదిభిరిదం విశ్వమవత్కుదిత సౌరుషః.
 తమోమాతృముపాదాయ పృథినరుద్ధవికృమః,
 కాలేనానుగతాశేషతస్తై తూష్టిం దినాత్యయే.
 తమేవాన్వపి ధీయంతేలోకా భూరాదయస్తయః,
 నిశాయామనువృత్తాయాం నిర్ముక్తశశిభాన్కరమ.
 త్రిలోక్యాం దహ్యమానాయాం శక్త్యా సంకర్షణాగ్నినా,
 యాంతూష్మణా మహర్లోకాజ్ఞనమృష్యాదయోద్ధితాః.
 తావత్త్రిభువనం నద్యః కల్పాన్తైదితనింధవః.

మన్నారు విజ్ఞానులు. ప్రత్యేకంగా యుగభేదంచేత ధర్మంలో విశేష
 లక్షణాలుంటాయి. కృతయుగంలో ధర్మం నాలుగు పాదాలతో
 ఉంటుంది. క్రమంగా అధర్మం వృద్ధి చెందడంలో ఒక్కొక్కపాదం లోపి
 స్తూంటుంది. అంటే త్రేతాయుగంలో ధర్మం మూడుపాదాలు గలది.
 ద్వాపరంలో రెండు, కలియుగంలో పాదమాత్రావశేషంతో ఉంటుం
 పని గ్రహించాలి. త్రిలోకాలకూ పైనున్న మహర్లోకం నుండి సత్య
 లోకం వరకూ ఉన్న లోకాలలో నాలుగు వేలయుగాలు ఒకదినంగా
 లెక్కింప బడుతుంది. అంటే మనుష్య లోకంలో నాలుగు యుగాలూ,
 కలిస్తే మహాయుగం. అలాంటి మహాయుగాలు వెయ్యి ఐతే ఒక పగలుగా
 లెక్కలోకి వస్తుంది. వేయిమహాయుగాలు రాత్రి. ఆరాత్రికాలం అంతా
 బ్రహ్మకు నిద్రాకాలం. ఆరాత్రి అంతం కావడంతోనే కల్పారంభం
 అవుతుంది. బ్రహ్మయొక్క పగలంతా యీ కల్పం నడుస్తూంటుంది.
 కల్పానికి పదునలుగురు మనువులుంటారు. ఒక్కొక్క మనువు
 యొక్క కాలం డెబ్బయొక్క మహాయుగంపైని కొంచెం యెక్కువ
 కాలం ఉంటుంది. ఆ కాలం ఆ మనువు యొక్క అధికారంలో ఉంటుంది.
 ప్రత్యేకంగా మన్వంతరాలలో భిన్న భిన్న మనువుల యొక్క వంశాలూ,
 రాజులూ, సప్తర్షులూ, దేవగణాలూ, ఇంద్రాదులూ, వారి అను
 యాయులైన గంధర్వాదులూ, వారి వారి అధికారాలను అనుభవి
 స్తారు. ఇవి బ్రహ్మ యొక్క చైతన్యం నుండి వచ్చి, దీని యందు త్రిలోకాలకూ

స్థావరంతుత్కటాటోప చండివాతేరిత్యయః.
 అంతస్పతస్మిన్ నలిల అస్త్రైశ్చ సంశాసనో హరిః,
 యోగనిద్రామిలితా క్షస్త్రాయమానో జవాలమైః,
 ఏవంవిదైరహిరాత్యైః కాటగత్వోపలక్ష్మితైః,
 అపక్షిణమివాస్యాపి పరమాయుర్యయశ్శతమ్.
 యదర్చమాయుషస్తస్య పరాధ్వమభిషేయతే,
 పూర్వః పరాధ్వోఽతిక్యాంతోహ్నా పరోఽద్యృష్టవర్తతే.
 పూర్వస్యాదౌ పరాధ్వస్య ద్వాహ్నా చామ మహాఽభూత్,
 కల్పో యత్రాభవద్భుజ్మ కర్ణబ్రహ్మీతి యం వినుః.
 తస్యైవ చాంతే కల్పోఽభూద్భం పాద్యమపచక్షతే,

సంబంధించిన సృష్టి జరుగు తూంటుంది. ఈ త్రిలోకాలలో దేవ, పితృ, మనుష్య, వశు, వత్స్యాది శక్తిరాలతో ఆయా జీవులు కర్మానుసారం పుడుతూ సుఖ దుఃఖాలు అనుభవిస్తూ ఉంటారు. ఈమన్వంతరాలలో సత్సగుణ మూర్తియగు భగవానుడు మన్నాది రూపాల్లో అవతరించి విశ్వాన్ని పాలిస్తూంటాడు. బ్రహ్మయొక్క పగలు పూర్తి అయిన వెంటనే భగవానుడు తమోగుణాశ్రయుడై యీ విశ్వాన్ని ఉపసంహరిస్తాడు. ఆ సమయంలో విశ్వమంతా భగవానుని యందే లీనమై ఉంటుంది. సూర్యచంద్రాది రహితమైన ఆ ప్రళయరాత్రి యందు భూర్భువాది లోకాలు భగవంతుని యందే ఉంటాయి. ఆ సమయంలో శేషుని ముఖమునుండి వెలువడిన అగ్నిచే త్రిలోకాలూ భస్మమాతూంటే చూసి వ్యాకులచిత్తులై భృగ్వాది ఋషులంతా మహాలోకం నుండి జనలోకానికి వెడతారు. ఇంతలోనే ప్రళయవాయుకుభితమైన సముద్రాలేడూ త్రిలోకాలలానూ ఆక్రమించి ఏకార్ణవమైపోతాయి. ఆ సమయంలో భగవానుడా జలరాశియందు శేషశయనుడై యోగనిద్రలో ఉంటాడు. జనలోక నివాసులైన మునులప్పుడు భగవంతుని స్తుతి చేస్తూంటారు, ఈవిధంగా కాలగతిని లెక్కిస్తే, గతిచే చతుస్యగ సహస్ర పరిమితమైన దివారాత్రుల పరిగణనలో నూరుసంవత్సరముల ఆయుర్దాయం బ్రహ్మకుంటుంది. బ్రహ్మయొక్క ఆయుఃపరిమితి కూడా గణిస్తూన్నట్లే కనపడుతుంది.

యద్ధరేర్పాభి నరనః ఆస్మిన్లోకనరోహమ్.
 అయం తు పృథమః కల్పో ద్వితీయస్యాపి భారత,
 వారాహ ఇతి విఖ్యాతో యత్యాసీత్సూకరో హరిః.
 కాలోఽయం ద్విపరార్ధార్థాభ్యో నిమేష ఉపచర్యతే,
 అవ్యాకృతస్యానంతన్య హ్యనాదేర్జగదాత్మనః.
 కాలోఽయం పరమాణ్వాది ద్విపరార్ధాంతరూపితః,
 సైవేశీశుః పృథుర్భుమ్మ ఊర్వరో ధామ మానినామ్.
 వికారైష్టాడైర్మృక్తై విశేషాదిభిరావృతః,
 అండకోశో బహిరయం పంచాశతోఽటివిస్తృతః.
 దశోత్తరాదికైర్వృత్తృ పృవిష్టః పరమాణుపత్.

బ్రహ్మయొక్క ఆయుర్దాయంలో సగభాగానికి పరార్థం అని పేరు. ఇప్పటికొక పరార్థం గతించింది. రెండవ పరార్థం నడుస్తూన్నది. మొదటి పరార్థంలో ఆదిబ్రహ్మకల్ప. ఆ కల్పాదియందే బ్రహ్మ ఆవిర్భవించాడు. పండితు లాయననే శబ్దబ్రహ్మ అంటారు. రెండవది పద్మకల్పం. ఈకల్పాది యందే శ్రీహరి నాభినుండ్లి సర్వలోక మయమైన కమలం ఆవిర్భవించింది. ఇప్పుడు నడిచే కల్పం రెండవ పరార్ధార్థంభంగా తెలుస్తూంది. ఈకల్పారంభంలో శ్రీహరి వరహావతారుడైనాడు. కనుకనే దీనికి శ్వేతవరాహ కల్పమని పేరు. ఈ ద్విపరార్ధకాలం శ్రీహరికి నిమేషకాలం ఔతుంది. పరమాణువు మొదలు ద్విపరార్థం వరకూ వ్యాప్తమైన కాలం సర్వసమర్థమైనదై కూడా సర్వేశ్వరుని యందేమీ తన ప్రభావం చూపలేదు. దేహాభిమానంకల జీవులయందే దీని ప్రభావం పనిచేస్తుంది.

ప్రకృతి మహత్తత్త్వం, అహంకారం, పంచతన్మాత్రలూ, ఈ ఎనిమిదీ అష్టప్రకృతులని చెప్పబడతాయి. పది ఇంద్రియాలూ, మనస్సు పంచమహాభూతాలూ కలసి పదహారు వికారము లనబడుతాయి. యిరువదినాలుగింటి కలయికచే నిర్మాణమైన బ్రహ్మాండములో ప్రతి భాగం యాభైకోట్ల యోజనాలు (5000000000) మైళ్ళు. దీనికిపైభాగంలో దీనికంటే పదిరెట్లు పెద్దవిగా ఉన్న ఏడు ఆవరణములున్నాయి.

లక్ష్మ్యంతే ఒంతర్గతాశ్చాన్యే కోటిశోహ్యంధరాశయః.

తదాహురక్షరం బ్రహ్మ నర్యకారణకారణమ్,

విష్ణోర్ధామ పరం సాక్షాత్పురుషస్య మహాత్మనః,

ఈ ఆవరణలు ఒకదానిని మించి మరొకటి పడేసిరెట్లుంటాయి. ఇలాంటి బ్రహ్మాండాలు కోటాను కోట్లు ఎవనియందు అణురూపాల్లో ఉంటాయో అతడే అక్షరుడూ, అవ్యయుడూ, కారణాలన్నింటికీ కారణుడూ ఐన పరబ్రహ్మ. అతడే పురాణపురుషుడు. ఇదే శ్రేష్ఠమైన విష్ణుస్వరూపం.

11 అధ్యాయం

ఇతి తే వర్జితః క్షత్తః కాలాఖ్యః పరమాత్మనః,

మహిమా దేవగర్భోథ యథాఽస్యాక్షిన్నిభోదమే.

నన్దగౌఽంధకామిశ్యమథ తామిశ్యమాచిక్చత్.

మహామోహం చ మోహం చ తమశ్చాక్షావవృత్తయః,

దృష్టిస్య పాపయ నీం నృష్టం నాత్మాసం బహ్మమన్యత,

భగవద్ధ్యానపూతన మనసాఽన్యస్తతోఽన్యజత.

సనకంచననందం చ ననాతనమథాత్మభూః,

ననక్కుమారం చ ముని నిష్క్రియా మాహ్వరేతనః.

మైత్రేయుడింతా యిలా చెపుతున్నాడు. విదురా! ఇంతవరకు కాలమహిమ వినిపించాను. బ్రహ్మ జగత్తునలా సృష్టించాడో చెఫుతా విను. ఆదిలో అవిద్యా, అస్మితా, రాగ, ద్వేష, అభినివేశముల, నారినీ టిసి సృష్టించాడు. ఈ పాపమయమైన సృష్టివల్ల బ్రహ్మకు ఆనందం కలుగలేదు. వెంటనే భగవంతుని ధ్యానించి, రెండవ తరగతి సృష్టి చేశాడు. ఆసృష్టిలో సనక, సనందన, సనత్కుమార, సనత్సూత్రులను, నివృత్తి మార్గనిరతులుగా సృష్టించాడు. ఊర్ధ్వరేత్కనులూ, మానులూ ఐన సనకాదులను చూచి, బ్రహ్మసృష్టిక్రమంలో ప్రవేశించమంటే వారు నివృత్తిపరాయణులవడంవల్ల ప్రవృత్తి రూపమైన సృష్టియందు వారిబుద్ధి ప్రవేశించలేదు. సనకాదులు సృష్టియందు ప్రవృత్తులు కాకపోవడంవల్ల

తాక బభాషే స్వభూః పుత్రాకా పృజాన్పుజ తవృత్యకాః,
 తేనైచ్చన్మోక్షదర్శాతో వాసుదేవపరాయణాః.
 సోఽవధ్యాతస్తు తైరేవం పృత్యాభ్యాతానుశానరైః,
 క్షోధం దుర్విషహం జాతం నియంతుముప చక్రమే.
 ధియా నిగృహ్యమాణోఽపి భువోర్మద్యాత్ప్రజాపతేః,
 నద్యోఽజాయ త తన్మన్యః కుమారో నిలలోహితః.
 నవై రురోధ దేవానాం పూర్వతో భగవాన్ భవః,
 నామాని కురుమేదాతః స్థానాని చ జగద్గురో.
 ఇతి తన్య వచః వాద్యో భగవాన్ పరిపాలయకా,
 అభ్యధాప్యహయా వాచా మారోదీప్రత్యరో మి తే.
 యదరోదీస్సురశ్రేష్ఠ సోద్యేగివ బాలకః,
 తతస్త్యామధివాన్యంతి నామ్నా రుష్య ఇతి పృజాః.
 హృదిందియాణ్యనుర్వ్యోమ వాసురగ్నిష్ఠల మహా,
 సూర్యశ్చంద్రస్తవశ్చైవ స్థానాన్యగే కృతాని తే.
 మన్యూర్మమర్మహా కాలో మహాన్ శివ ఋతధ్వజః,
 ఉరురేతా భవః కాలో వామదేవో ధృత వృతః,

బ్రహ్మకాగ్రహం కలిగి ఆ క్రోధం నిరోధించాలని చేసిన ప్రయత్నంనల్ల
 బ్రహ్మదేవుని భూమధ్యాన్నుండి నీలలోహితుడవిర్భవించాడు. బాల
 రూపంలో నీలలోహితుడు రోదనం చేస్తూ, విధాతా ! నా పేరేమి ?
 నేనుండే స్థానమేది? అని అడిగాడు.

ఆపలుకులు విన్న చతుర్ముఖుడు, ఆ బాలకుని చూచి - నీకోరిక
 పూర్తిచేస్తాను. నువ్వు బాలుని వలె రోదనం చేస్తూ జనించావు గనుక
 నిన్ను రుద్రుడంటారు. హృదయం ఇందిరియాలూ, హృణ, ఆకాశ వాయు
 వలూ, అగ్ని, జలం, పృథివీ, సూర్యచంద్రిలూ, తపస్సూ, అనేవి
 నీకు నివాసస్థానాలుగా, ఆదిలోనే సృష్టించాను. నీకు, మన్యూ, మను, మ
 హిసన, మహాన్, శివ, ఋతధ్వజ, ఉగ్రరేతా, భవ, కాల, వామదేవ
 ధృతవృత నామాలకూడా ఉంటాయి. ధీ, వృత్తి, ఉశనా, ఉమా,
 నియుత్, సర్పి, ఇళా, అంబికా, ఇరావతీ, సుధా, దీక్షా నామాలతో
 యీ వదకొండు శక్తులూ రుద్రాణీశక్తులుగా, నీకు భార్యలౌతారు.
 నీవు వైవ చెప్పిన నామ, స్థాన, స్త్రీలను స్వీకరించి అనేక తరగతులైన

ధీవృత్తిరశనో మాచ నియుత్పర్పిరికాంబికా,
 జరావతి సుధా దీక్షా రుద్రాశ్శో రుద్రతే స్త్రియః.
 గృహవైతాని నామాని స్థానాని చ సయోపణిః.
 ఏభిన్పుజ పృజాబహ్వః పృజానామసి యత్పతిః.
 ఇత్యాదిష్టన్న గురుశా భగవాన్నిలలోహితః,
 సత్త్వాకృతిస్వభావేన సనన్దాత్మనమాః పృజాః.
 రుద్రాణాం రుద్రాన్పుష్టాచాం నమంతాస్సనతాం జగత్,
 నికామ్య సంచుకో యూధాన్ పృజాపతిరశంకత.
 అలంపృజాభిన్పుష్టాభిరీద్యుశీభిన్పురోత్తమ,
 మయా నహ దహంతిభిద్విశేషృహృపుల్పవైః.
 తవ అతిష్ఠ భద్రం తే నర్యభూత సుఖావహమ,

ప్రజలను ఉత్పత్తిచెయ్యి. ప్రజాపతివి గనుక యీ కార్య భారం
 నీమీదే వుంటుంది.

కమలబచ్చుని వాక్యాలు విని నీలలోహితుడు తనతో సమ్మమైన
 ఆకార బల స్వభావాలు గల ప్రజలను ఉత్పత్తి చెయ్యడం ఆరంభిం
 చాడు. అదంతా రుద్రునితో సమానమైన శాద్రీసృష్టికావడంచేత
 అసంఖ్యాకులైన రుద్రీయాప్రలు, బయలుదేరి ప్రపంచాన్నే భక్షించ
 డం ఆరంభించారు. అది చూచి, బ్రహ్మ రుద్రునిచూచి - సురశ్రేష్ఠా,
 నీ శాద్రీసృష్టి సమస్తలోకాలనూ, భస్మంచేస్తూన్నది. కనక యీ
 సృష్టిని ఆపి సమస్త జీవకళ్యాణం కొరకు తపస్సుచెయ్యి. తవ ప్రభావం
 వల్ల పునః సృష్టి ఆరంభింతువుగాక. తపస్సుచేతనే పురుషుడు, సర్వాం
 తర్యామీ జ్యోతిర్మయుడూ, అయిన శ్రీహరిని దర్శించగలుగుతాడు,
 అని చెప్పిన బ్రహ్మ పలుకులాలించి రుద్రుడు బ్రహ్మకు ప్రదక్షిణ సమ
 స్కారాలుచేసి తపస్సు చెయ్యడానికి అరణ్యానికి వెళ్లాడు.

భగవచ్ఛక్తి సంపన్నుడైన చతుర్ముఖుడు సృష్టిచేయాలనే
 సంకల్పంతో మరీచి, అత్రి, అంగిర, పులస్త్య, పులహ, కశ్యప, భృగు,
 వసిష్ఠ, దక్ష, నారదులను, వదిమందినీ సృష్టించాడు. వారివల్లనే సృష్టి
 వృద్ధి చెందింది. ఇందులో నారదుడు ఒడినుండి దక్షుడు అంగుష్ఠం నుండి

తపనైవ యథాపూర్వం ప్రప్తా విశ్వమిదం భవాన్.
 తపనైవపరం జ్యోతిర్భగవంత మదోక్షజమ్,
 సర్వభూత గుహవాసమంశసావింతతే పుమాన్.
 ఏవమాత్మభువాదిష్టఃపరికమ్యగిరాంపతిమ్,
 బాహమిత్యముమామంత్యైవేశతపసేవసమ్,
 అథాభిధ్యాయత్స్కందకపుత్రాఃప్రజచ్ఛి రే,

వశిష్ఠుడు పాదంనుండి, త్వక్కునుండి భృగువూ, చేతులునుండి క్రొవ్వువూ నాభినుండి పులహుడూ, చెవులనుండి పులస్త్యుడూ, ముఖాన్నుండి అంగిరుడూ, నేత్రాలనుండి అత్రీ, మనస్సునుండి మరీచీ, ఉత్పన్నమైనారు. బ్రహ్మయొక్కదక్షిణాననుండి, ధర్మపు, జనించాడు. ఈయన భార్యనుండి నారాయణుడు స్వయంగా అవతరించాడు. స్వయంభువు యొక్క పృథ్విభాగంనుండి అధర్మం ఆవిర్భవించి అధర్మం నుండి లోకానికి భయం కలిగించు మృత్యువా విర్భవించింది. ఇతే విధంగా బ్రహ్మ హృదయాన్నుండి కామం, భ్రామధ్యం వల్ల కోరిక, క్రిందపెడవినుండి లోభం, ముఖాన్నుండి వాగ్దేవమైన సరస్వతి లింగంనుండి సముద్రం, గుదంనుండి నిర్వతీ, ఛాయనుండి కర్ణమప్రసావతీ, ఉత్పన్నమైనారు. ఈ సంసారమంతా బ్రహ్మనుండి ఆవిర్భవించింది.

విదురా ! బ్రహ్మయొక్క కన్య సుకుమారీ, సౌందర్యశాలీ మనోహరమైనది ఒకసమయంలో బ్రహ్మ సరస్వతిని చూచి వ్యామోహం చెందాడు. ఆమె కామవాసనారహితమైనది. ఈ అధర్మ రూపమైన, బ్రహ్మ సంకల్పాన్ని గుర్తించిన మరీచ్యాదులు బ్రహ్మను సమీపించి “తండ్రీ మీరు సర్వసమర్థులైయుండికూడా అధర్మమైన పుత్రీగమన రూపమైన కామేచ్ఛను నిరోధించక పాపానికి సిద్ధమా తున్నారు. మీకు పూర్వమందావిర్భవించిన బ్రహ్మలెవరూ, యీపాప కార్యం చేసినట్లు ప్రమాణాలు లేవు. ముందు రాబోయే బ్రహ్మలు కూడా చెయ్యరు. మీరంటే ఆదర్శపురుషులు. యిలాంటి పాపకృత్యం చెయ్యరాదు. మీరు చేసినవని లోకానికి ఆదర్శమైపోతుంది. మీరు

భగవచ్చక్రి యుక్తన్యలోకనంతానపేతవః,
 మరీచిరత్ర్యంగిర సౌపులన్యః పులహః క్రతుః
 భుగుర్వసిష్ఠోదక్షశృద్ధకమన్తశ్రవారదః.
 ఉత్సంగాన్నారదోజజ్ఞేదక్షఽంగుష్ఠాత్స్వయంభువః,
 పృణాద్వసిష్ఠస్సంభూతో భుగున్యచికారాత్క్రతుః.
 పులహోనానాభికోజజ్ఞేపులన్యః కర్షయోర్మహః,
 అంగిరాముఖతోఽక్షైత్రిర్మరీచిర్మన పోఽభవత్.
 ధర్మఃస్తనాద్దక్షిణతో యత్యనారాయణస్వయమే,
 అధర్మఃపృష్ఠతో యన్మాన్మతుర్లోక భయంకరః,
 హృదికామోభువోః కోభోలోభశ్చ ధరదప్సదాతి,
 అస్మాద్వాక్సింధవోమేధాన్విర్మతిః పాయోరఘూశ్రయః.
 ఛాయాయాఃకర్షమోజ్జేదేవహత్యాః పతిః ప్రభుః,

తమ ధర్మాచరణచేస్తే దాన్ననుసరించిన వారికి కళ్యాణం చేశూరు
 తుంది. ఈ సమయంలో సర్వకారణ కారణుడైన శ్రీహరి ధర్మాన్ని
 రక్షించుగాక యని తనకుమారులైన మరీచ్యాదులు చెప్పడంచూసి,
 బ్రహ్మ లజ్జతో శిరస్సువంచుకొని ఆ శరీరాన్ని వదలివేశాడు. బ్రహ్మచే
 వదలబడిన ఆ శరీరం ఘోరాకారంగా ఉంది. దానిని దిక్కులు గ్రహిం
 చాయి. అది పొగమంచువలె వ్యాపించింది. దానినే అంధకారమన్నారు.
 బ్రహ్మగారోకవ్వడిలా ఆలోచించాడు. నేను పూర్వమువలె సువ్యవస్థిత
 మైన సృష్టి యెలాగ చెయ్యడమని - అదేసమయంలో ఆయన నాలుగు
 ముఖాలనుండి నాలుగు వేదాలూ, ఉపవేదాలూ, న్యాయశాస్త్రమూ,
 అధ్యర్థ్య, బ్రహ్మ, హోత, ఉద్గాతలనే, నాలుగు తరగతుల ఋత్విగ్గ
 ణముచే చేయబడు యజ్ఞకర్తల యొక్క విస్తారము ధర్మం యొక్క
 నాలుగుచరణాలూ, నాలుగు ఆశ్రమాల్నూ, వానివానివృత్తులూ, ఇవన్నీ
 బ్రహ్మయొక్క ముఖాన్నుండి జనించాయి. అని చెప్పితూ ఉన్న
 మైత్రేయుని విదురుడు అడుగుతున్నాడు. తావసశ్రేష్ఠా! చతుర్ముఖుడు
 వేదాలనెప్పుడు తనముఖాన్నుండి రచించాడు? ఏ ముఖాన్నుండి
 యే వస్తువు సృష్టించాడు? నవి స్వరూపా చెప్పండి. అన్న విదురునకు
 మైత్రేయుడు చెబుతున్నాడు.

మనసోదేహతశ్చేదంజజ్ఞేవిశ్వకృతజగత్.
 ఛాచందుహితరంతస్త్వింస్త్వయంభూర్ధరతింమనః.
 అకామాంచ కమేక్షత్రస్సకామజతిసక్కుతమ్.
 తమధర్మకృతమతింవిలోక్యపితరంసుతాః.
 మరీచిముఖ్యామునయోవిప్రసంభాతృత్యబోధయన్.
 సత్త్వత్పూర్వైకృతం త్వద్యనకరిరిష్యంతియేవరే.
 యస్సాన్వందుహితరంగజ్ఞేదనిగృహ్యంగజంవిభుః.
 తేజీయసామపహ్నేతన్త నుశ్లేక్యంజగద్గురో,
 యద్యత్తమనుతిష్ఠన్తైలోక క్షిమాయ కల్పతే.
 తస్మైనమోభగవతేయజదం స్వేనరోచిషా,

విదురా! పూర్వముఖాన్నుండి ఋగ్వేదం, దక్షిణముఖంవల్ల
 యజుర్వేదం పశ్చిమముఖాన్నుండి సామవేదం ఉత్తరముఖంవల్ల
 అధర్వణవేదం సృష్టించాడు. హోత, అధ్వర్యుడు, ఉద్గాత, బ్రహ్మ,
 కర్మలు, పై క్రమంగోనే సృష్టించాడు. ఆయుర్వేద, ధనుర్వేద, గాంధర్వ
 వేద, స్థాపత్యవేదాలు చతుర్వేదాలకూ ఉపవేదాలుగా, ప్రసాదిం
 చాడు. సర్వదర్శియై భగవానుడైన, చతుర్ముఖుడు పూర్వాది
 ముఖాలనుండి, షోడశీ, ఉక్థ్య, చయన, అగ్నిష్టోమ, ఆప్తోర్యామ, అతి
 రాత్ర, వాజపేయ గోసవాదులను ఒక్కొక్కముఖానుండి రెండేసి
 యాగాలుగా సృష్టించి, ఇతిహాస పురాణాదులను కూడా పంచమ
 వేదంగా సృష్టించాడు.

విద్యా దాన తపస్సులూ, సత్యమూ, ధర్మానికి నాలుగు
 పాదాలు. వృత్తుల సహితంగా నాలుగు ఆశ్రమాల్లా సృష్టించాడు.
 సావిత్రి, ప్రాజ్ఞా, వత్స, బ్రహ్మ, బృహత్, అనే నాలుగు వృత్తులూ,
 బ్రహ్మచారికి, వారానంచయ, శాలీన, శిలోంఘ యీ నాలుగు
 వృత్తులూ గృహస్థకూ, నిర్ణయించాడు. వైఖానస, వాలఖిల్య, బౌదుం
 బర, ఘోష, భేదాలతో వానప్రస్థాశ్రమవిధులూ, కుటీచక, బహు
 దళ, హంస, పరమహంస యను చతుర్విధ సన్యాసాశ్రమాలూ, అస్మీ
 యక్షి, వారా, దండసీతీ, విద్యలూ, నాలుగు వ్యావృత్తులూ, కూడా

అత్మవ్రతవ్యంజయో మానసధర్మంపాతుమర్హతి,
 నజత్తంగృణతఃపుత్రాన్పురో దృష్ట్యాప్రజాపతీన్,
 ప్రజాపతిపతి స్తస్త్రింశిత్వాజిహ్విడితస్తదా,
 తాందిశోజగృహుర్దైరాంనైహరం యద్విదుస్తమః,
 కదాచిద్భూయతస్సృష్టుర్దేదా ఆనంశ్చతుర్ముఖాత్,
 కథం సృక్వామ్యహం లోకా నమవేత్తా యథా పురా,
 చాతుర్దోత్యం కర్మతంత్ర ముపవేద నయైస్సహ,
 ధర్మస్య పాదాశ్చిత్వా రస్తవైవా శృమవృతః,
 నవైవిశ్వసృజామిశో వేదాదీన్ముఖతోఽన్వృజత్,
 యద్యద్యేనానృజద్దేవస్తన్నే బ్రూహి తపోధన,
 ఋగ్యజుస్సామాధర్వాణ్యాన్ వేదా మ్పూర్వాదభిర్ముఖైః,
 శస్త్రవిజ్ఞానం స్తుతిస్తోమం ప్రాయశ్చిత్తం యథాకృమాత్.

బ్రహ్మయొక్క నాలుగు ముఖాలనుండి ఉత్పన్నమయ్యాయి. బ్రహ్మ
 వృదయంనుండి ఓమ్ కారం ప్రకటమైంది.

ఉపనయన సుస్కారానంతరం, మూడురోజులవరకూ, గాయత్రీ
 అభ్యయనమునకు నియమింపబడిన వ్రతమే సావిత్రీ బ్రహ్మచర్య
 మనబడుతుంది. సంవత్సర నియమంతో సాగించు బ్రహ్మచర్యవ్రతమే
 ప్రాజాపత్య బ్రహ్మచర్యము. వేదాధ్యయన పర్యంతం అవలంబించే
 వ్రతమే బ్రాహ్మబ్రహ్మచర్య వ్రతము. జీవించి ఉన్నంతవరకూ అవ
 లంబించే వ్రతమే బృహద్బ్రహ్మచర్య వ్రతము. ఈ నాలుగూ బ్రహ్మ
 చారికి విధింపబడిన వ్రతాలు. ఇందులో వానివాని అర్హతలూ, అధి
 కారాలూ, శక్తులూ, అనువాని ననుసరించి గ్రహింపవలెను. కృషి
 వాణిజ్యాది, శాస్త్రవిహితమైన, వృత్తులే, వార్తాశబ్దంచేత చెప్పబడు
 తాయి. యాగాదులుచేయించి ధనాన్ని ఆర్జించుటే సంచయము.
 అమానీతంగా లభించినదానితో తృప్తిచెందుటకే శాలీనవృత్తియని
 పేరు. పంటచేలు కోసివేసిన తరువాత రైతు సశ్యమంతా తీసుకువెళ్ళిన
 పిమ్మట అక్కడ రాలిన భాగ్యాదులు గ్రహించి జీవిత నిర్వహణ చేయు
 టకే శిలోంఛమని పేరు. ఈ నాలుగూ గృహస్థునకు వృత్తులు. ఇదే

ఆయుర్వేదం ధనుర్వేదం గాంధర్వం వేదమాత్మభూః,
 స్థావరత్వం చాన్యజుర్వేదం కృమాత్పూర్వాదిభిర్ముఖైః.
 ఇతిహాసం పురాణం చ పంచమం వేదమిశ్యైరకః,
 సర్వేభ్యఏవ వక్త్రేభ్య నృసృజే సర్వదర్శనః.
 షోడశ్యుక్త్యై పూర్వవక్త్రాత్పురిష్యగ్నిష్టుతావథ,
 అప్తార్యామాతిరాత్నో చ వాజపేయం సగోసవమ్.
 విద్యాదానం తపస్సత్వం ధర్మస్యేతి పదాని చ,
 ఆశ్రమాంశ్చ యథానంభ్యమన్యజత్సహ వృత్తిభిః.
 సావిత్ర్యం ప్రాజాపత్యం చ బ్రాహ్మం చాథ బృహత్తథా,
 వారానంచయశాలిన శిలోంచ ఇతి వై గృహే.

విధంగా భూమిదున్నకుండా విత్తులు చల్లకుండా ఫలించిన ఏదాగ్ధాలను
 గ్రహించి జీవించుట వైఖానసము. నూతనపదార్థం, దొరకిన తోడనే
 నిలవడిన్న పదార్థం అంతా పంచిపెట్టుట వాలఖిల్యము. ప్రాతఃకా
 లంలో లేచినతోడనే ముఖం ఏ వైపుకుంటుందో ఆదిక్కుకే పెళ్ళి ఫలా
 దులను గ్రహించి తెచ్చుకొనుటకే జ్ఞాదుంబర మని పేరు. తమంత
 తాము పండిరాలిన ఫలాదులను గ్రహించుటకే ఫేనప వ్రతమని పేరు.
 ఈ నాలుగూ వానప్రస్థాశ్రమంలోని నియమవ్రత భేదాలు. పర్ణ
 కుటీరం నిర్మించుకొని ఆశ్రమధర్మాలు పూర్తిగా పాలించే సన్యాసి
 కుటీచక సన్యాసి అనబడుతాడు. కర్మయందు గౌణదృష్టి కలవాడై
 జ్ఞానాన్ని ప్రధానంగా చూసేవాడే బహుదక సన్యాసి. నిరంతరం
 జ్ఞానాన్ని ధ్యేయించేవాడే హంస. ఆత్మవిద్యను గ్రహించి నిరంతరం
 ఆత్మానుభూతి నందువాడే పరమహంస. ఈనాలుగూ సన్యాసులకు
 విధింపబడిన ఆశ్రమభేదాలు. మోక్షాన్ని ప్రాప్తింపజేయు ఆత్మవిద్యనే
 “అస్వీక్షికీ” అంటారు. స్వగ్రాదిభోగాలను సంప్రాప్తింపజేసే విద్యయే
 త్రయీ, అని చెప్పబడుతుంది. కృషి వాణిద్యాదులకు సంబంధించినది,
 వార్తా, శబ్దంచేత వ్యవహరిస్తారు. గాజనీతికే దండనీతి యని పేరు.
 ఈనాలుగే విద్యలనబడతాయి. భూః, భువః, స్వః, యీ మూడూ
 కలిసిగాని లేక మహా తోగాని నాలుగూ వ్యావృత్తులని వేదవేత్తలు

వైఖానసా వాలఖిల్వాదుంబరాః పేనపావనే,
 న్యాసే కుటివకః పూర్వం బహుదో హంసనిష్క్రియా,
 అన్వీక్షకీ త్రయీవారై దండనీతి న్నైవ చ,
 ఏవం వ్యాహృతయశ్చానన్ ప్రణవోహ్యన్యదహృతః,
 తస్యోష్ఠిగాసీల్లోమభ్యో గాయతీచ త్వచోవిభాః,
 తిష్ఠుజ్ఞాంసాత్పుతో ఒనుష్ఠు జ్ఞగత్యస్త్రః ప్రజాపతేః,
 మజ్జాయాః పంక్తిరుత్పన్నా బృహతి పాణితోఽభవత్,
 స్పర్శాస్తస్యా భవజ్జీవః స్వరో దేహ ఉదాహృతః,
 ఊహ్మణ ఇంద్రియాణ్యాహురంతస్థా బలమాత్మనః,
 స్వరాన్పప్రవిహరేణ భవంతి న్మ ప్రజాపతేః,
 శబ్దబ్రహ్మత్వసస్తాత వ్యక్తావ్యక్తాత్మనః పరః,
 బ్రహ్మ చాభాతి వితతో నానాశక్త్యుపబృంహతః,
 తతో పరాముపాదాయ సనగ్గాయ మనోదధే,
 ఋషీణాం భూరివీర్యాణామపి సర్గమవిస్తృతమ్.

చెపుతారు. అశ్వలాయన గృహ్యసూత్రాల్లో, వేదాల్లో, వ్యాహృతు
 లనుకూర్చి, విపులమైన చర్చ సాగింది. ఈ విధంగా యివన్నీ, చతుర్ముఖ
 బ్రహ్మనుండి ఆవిర్భవించాయి.

చతుర్ముఖుని రోమాలనుండి ఉష్ణిక్కు, తల్లక్కునందు గాయత్రీ,
 మాంసం వల్ల త్రిష్టుప్, స్నాయువులచేత అనుష్టుప్, అస్థులనుండి జగత్,
 మజ్జాధాతువులనుండి పంక్తి ప్రాణాలవల్ల బృహతీ, అనే ఛందస్సులు
 పుట్టాయి. ఇశేవిధంగా బ్రహ్మయొక్క జీవంకాది పంచవర్గరూపమైన
 వర్ణసముదాయంగానూ, దేహం అకారాది స్వరవర్ణరూపంలానూ
 ఇందిరియాలు, శ, ష, స, హ, యను ఊష్మవర్ణములుగా య, ర, ల, వ,
 అనే అంతస్థవర్ణములకే బలంగానూ, అంటే అకారాదులైన అక్షరసమా
 మ్నాయమే, బ్రహ్మయొక్క జీవ దేహ ఇందిరియ బలాదులుగా, చెప్ప
 బడ్డాయి. చతుర్ముఖుని క్రిడవల్లనే విషాద, ఋషభ, గాంధార, షడ్జ,
 మధ్యమ, ధైవత, పంచమములనే సప్తస్వగాలూ, జనించాయి. బ్రహ్మ
 శబ్దవాచ్యుడూ, బ్రహ్మస్వరూపుడూ అతడే. ప్రాణవరూపంలో అవ్య
 క్తంగానూ, వైఖరీ రూపంలో వ్యక్తంగానూ, ఉంటాడు. అయినకు

జ్ఞాత్వా తద్వృష్టయే భూయశ్చైంతయా మాన కౌరవ,
 అహో ఆద్యుతమేతన్నే వ్యావృతస్యాపి నిత్యదా.
 నహ్యేధంతే పృజామానం దైవమత్య విఘాతుకం,
 ఎవం యుక్తకృతస్తన్య దైవం చావేక్షతస్తదా.
 కన్య రూపమభూద్వేదా యత్కాయమభివక్షతే,
 తాభ్యాం రూపవిభాగాభ్యా మిదునం నమవన్యత.
 యస్తుత్రతవుమాకా సోఽభూన్మనుస్సాన్వ యంభువన్స్సర్రాటో,
 స్త్రీయానచ్చతరూపాభ్యా మహిష్య న్యమహాత్మనః.
 తదా మైథునధర్మేణ ప్రజాప్యేధాంబభూవిరే,
 న చాపి శతరూపాయాం పంచాపత్యాన్యజేఃసతే.

పరమైనవాడే పరబ్రహ్మ. అసంతశక్తులుగల పరబ్రహ్మయే ఇంద్రాద్య
 నేక రూపాలతో ప్రకాశిస్తూంటాడు.

చతుర్ముఖు డాదియందు శరీరం వదలి మరొక శరీరం ధరించి
 నట్లు విన్నావుకదా! రెండవశరీరాన్ని ధరించి విశ్వం విస్తరించాలని
 చూస్తే, మరీచ్యదులవల్ల ప్రపంచం సంపూర్ణంగా విస్తరించలేదు.
 ఆయన మనస్సులో చింత కలిగింది. “నేనన్నిమార్లు యెంతప్రియత్నం
 చేసినా, ప్రజావృద్ధి కలగడంలేదు. ఇందులో దేవుడే విఘ్నాలు కలి
 గిస్తూ ఉండి ఉండవచ్చును.” అని యెప్పుడైతే భగవంతుని గురించి
 ఆలోచించసాగాడో అదేసమయంలో తన శరీరం రెండువిభాగాలైంది.
 బ్రహ్మకు అసలుపేరు “క”. దానినుండి విభాగం కావడంవల్ల “కాయ”
 మైంది. ఆరెండు విభాగాలనుండి స్త్రీపురుషమిథునం యేర్పడింది.
 అందులో పురుషుడే ఆదిసామ్రాట్ సార్వభౌముడు. ఆదిమనువు
 స్వాయంభువు. ఆ స్త్రీయే మహారాణి “శతరూప” అక్కడనుండి
 స్త్రీపురుష సంపర్క రూపమైన, మిథున ధర్మరూపమైన ప్రజావృద్ధి
 ఆరంభమైంది. శతరూపా స్వయంభువులందు ప్రియవ్రత ఉత్తానపాదు
 లను, ఇద్దరు కుమారులూ, ఆకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి, అను
 ముగ్గురు కుమార్తెలూ, జన్మించారు. స్వాయంభువు దేవహూతిని కర్తము
 నకూ, ఆకూతిని రుచి ప్రజాపతికీ, ప్రసూతిని దక్షునకూ ఇచ్చి విధివిధా

ప్రియవృతోత్తానపాదౌ త్రిసఃకన్యాశ్చ భారత,
అకూటిర్దే వహాతిశ్చ ప్రసూతిరితి నత్తమ.
అకూతిం రుచయే పాదాత్క్రమాయ తు మధ్యమామే,
దక్షయాదాత్ప్యసూతిం చ యతఃపూరితం జగత్.

సంగా కన్యాదానం చేశాడు. ఈ కన్యల ముగ్గురిసంతతీ కృమంగా
ప్రపంచం అంతా నిండిపోయింది.

12 అధ్యాయం

నిశమ్య వాచం పదతో మునేః పుణ్యతమాం నృప,
భూయః ప్రవచ్చకౌరవ్యే వాసుదేవకథాదృతః.
స తై స్వాయంభువస్సూక్ష్మాత్ప్రియః పుత్రస్త్వయంభువః,
ప్రతింభ్యప్రియాం పత్నిం కింవకార తతో మునే.
చరితం తవ్య రాజర్షేరాదిరాజవ్య నత్తమ,
బ్రాహ్మ మే శ్రద్ధదానాయ విష్యక్సేనాశ్రయోహ్యసా.

పరీక్షిన్మహారాజా ! మైత్రేయునివల్ల పుణ్యమయమైన ఈచరిత్ర
అంతా విని విదురుడు మునిచంద్రా ! స్వాయంభూ బ్రహ్మయొక్క
ప్రియపుత్రుడు స్వాయంభువ మనువు. శతరూపను పత్నిగా గృహిం
చిన అనంతరం, ఏమిచేశాడు ? వివరించి చెప్పండి. మీరు భక్తులు,
జ్ఞానులు, సర్వజ్ఞులు. మీకంటే ఈరహస్యవిషయాలు చెప్పగలవారు
లేరు. శరణాగత వత్సలుడైన శ్రీహరి కథలను వినాలని ఉంది. అని
అత్యంతాసక్తితో అడిగిన విదురుని పలుకుల కానందించి దేహము
గగనర్పించు మైత్రేయుడు ముందుకథావృత్తాంతం చెప్పడం ఆరం
భించాడు.

చతుర్ముఖునివల్ల శతరూపతోకూడా అవిర్భవించిన స్వాయం
భువమనువు చేతులుజోడించి బ్రహ్మకు నమస్కరించి - తాత్రీ! సీవాక్క
డవే నమస్తలఃకాలనూ జీవులనూ సృష్టించి పాలించి పోషించగల
వాడవు. మేము నీ సంతతిమి. నిన్ను సేవించడం మాకు ధర్మం. కనుక

శ్రుతస్య పుంసాంనుచిరశ్రమస్య నన్యంజసా సూరిభిరీతితోఽర్హః,
 యతద్గుణాను శ్రవణం ముకుందపాదారవిందం హృదయేషు యేషామ్.
 ఇతి బుధవాణాం విదురం వినీతం సహస్రశీర్ష్ణశ్చరణోపదానమ్,
 ప్రహృష్టరోమా భగవత్కథాయాం ప్రణయమానో ముని రభ్యచష్ట్య.
 యదా వ్యభాఙ్మయా సాకం జాతస్త్వానయం భువో మనుః,
 పాంశులిః ప్రణతశ్చైవం వేదగర్భమభాషత.
 త్వమేకస్సర్వభూతానాం జన్మకృద్వృత్తిధఃపితా,
 తథాపి నః ప్రజానాం తే శుశ్రూషా కేన వాభవేతి

మేము ఏ కార్యాచరణ రూపంగా, మిమ్ముసేవించాలో చెప్పండి అని అడుగగా బ్రహ్మ “కుమారా పృథవీపతీ! నీయూదు నేను ప్రకన్నుడ నయ్యాను. నీవెవ్వడైతే వినయ విధేయతలతో ఆజ్ఞాపింపుడని నన్ను కోరావో ఆ క్షణంలోనే నేను ఆనందించాను. ఇతరులయం దనూయా భావరహితమైన తండ్రి ఆజ్ఞను పాలించడమే కుమారుని ధర్మం. నీవు నీధర్మపత్నితో కూడా ఉత్తమసంతానం కని యజ్ఞముల ద్వారా శ్రీహరిని ఆరాధించు. ప్రజాపాలనచెయ్యి. ధర్మం నాలుగుపాదాలతో నడిచేలాగున ప్రజాపాలన సాగించడమే నన్ను సేవించడం. సకృమ ప్రజాపరిపాలనచేత శ్రీహరి అనుగ్రహం కలుగుతుంది. శ్రీహరి అనుగ్రహం పొందలేనివాని జన్మ వృథా అవుతుంది. అట్టివా డాత్మదోషిగా పరిగణింప బడతాడు. అనిచెప్పగా, తండ్రీ! మీయాజ్ఞ శిరసా వహిస్తున్నాను. నాకూ నా సంతానానికి నివాసస్థానం చూపించండి. ఈ ప్రళయజలంలో మునిగిన భూమిని ఉద్ధరించి సర్వజీవులకు ఆశ్రయం చూపండి. అని అడిగాడు.

భూమి అగాధజలంలో మునిగి ఉండటంచూచి, బ్రహ్మ చాలా సేపు ఈ భూమిని ఉద్ధరించడం యెలాగ? నేను సృష్టిరచనా దృష్టిలో ఉండగా యీభూమి రస తలానికి పోయింది. ఇప్పుడేం చెయ్యాలి? అని ఆలోచించినసర్వకారణ కారణుడైన సర్వసక్తియుతుడైన శ్రీహరిని ప్రార్థించానే సత్సయంతో యిలా ఆలోచిస్తూ ఉండగానే బ్రహ్మయొక్క

తద్విధేహ నమస్తుభ్యం కర్మన్వీడ్యాత్మశక్తిమ,
యత్కృత్యేహ యశో విష్వగముత్ర చ భ వేదితి.

ప్రీతస్తుభ్యమహం తాతన్వని స్వాప్వాంక్షితీశ్వర
యన్నిర్వ్యభికేన పృథాకాధిమే త్యాత్మనార్పితమ్.
ఏతావత్యాత్మజైస్థీర కాన్యాహ్య పచిత్సరుః,
శక్త్యాప్రమత్తైస్స హ్యేత సాదరంగతమత్సరైః.

సత్త్వమస్యామపత్యాని నదృశాన్యాత్మనో గునైః,
ఉత్పాద్య కాన ధర్మేణ గాం యజ్జైః పురుషం యజ.
పరం శుశ్మాపణం మహ్యం స్యా త్పుజారక్షయా నృప,
భగవాంస్తే ప్రజాభర్తుర్మహీ కేశోమతుష్యతి.

యేషాం న తుష్టో భగవాన్యజ్జలింగో జనార్దనః.
తేషాం శ్రమోహ్యపార్థాయ యత్స్వాత్మానాదృతస్వయమ్.

నాసికా రంధ్రాలనుండి అంగుష్ఠమాత్ర పరిమాణంలో ఒక వరాహ
మావిర్భవించి ఆలంబంలేని ఆకాశంలో బ్రహ్మ చూస్తూండగానే ఏను
గంత విపోయింది. ఇది అంతా చూస్తూన్న బ్రహ్మ, సనకసనందనా
దులూ, మరీచ్ఛాది నవవ్రజావతులూ, శతరూపతో కూడా మనుచూ,
ఆశ్చర్యంతో నిలబడిపోయారు. ఈ వరాహమేమి? అంగుష్ఠపరిమా
ణంలో నాసికనుండి ఆవిర్భవించి చూస్తూండగానే యేనుగంతై ఇవ్వమ
వర్వతాకార మైపోయింది. ఇది సామాన్య వరాహంకాదు, అది
మూర్తి యజ్ఞస్వరూపుడే యీ రూపంలో అవతరించా డనుకుంటూ
ఉండగానే విశ్వరూపుడైన శ్రీహరి వరాహరూపంలో గర్జిస్తూంటే
వది దిక్కులూ వ్యాపిస్తోంది. ఆధ్వని ఆ శబ్దం బ్రహ్మాది పరిజావతులకు
అభయప్రదాన రూపంలో ఉంది. ఆ ఆదివరాహాయొక్క గర్జనవిన్న
జనలోక, తపోలోక, సత్యలోకవాసులైన మురుగు ఋగ్యజుస్సామ
మంత్రములతో యజ్ఞ వరాహమూర్తిని స్తుతించడం, ఆరంభించారు.
భగవంతునియొక్క స్వరూపాన్నే వేదాలు విస్తరించి వర్ణిస్తాయి
గనుకనే వరాహమూర్తి మహర్షుల వేదోక్తస్తుతి కానందించి ప్రసన్నుడై
పుష్కపుష్క గర్జిస్తూ ఆ ప్రశంసపయోధిలో ప్రవేశించాడు. వాలభాగం

అదేశేఽహం భగవతో వరే యా మీవసూదన,
 స్థానం త్వహానుజానీహ ప్రజానాం మమ చ ప్రభో,
 యదోకస్సర్వ సత్త్వానాం మహీ మన్నా మహాం భసి,
 అస్యా ఉద్ధరణే యత్పదేవ దేవ్యా విధీయతామ్.
 పరమేష్ఠి త్వహం మధ్యే తదా సన్నామవేక్ష్య గామ్,
 కథమేనాంసమున్నే ప్య ఇతి దధ్యే ధియా చిరమ్.
 పీతంజలం మయా సర్వం పృథివీ వ నివేళితా,
 ప్రజా దేవాసురపితృన్మనుష్యాన్వశు పక్షిణః.
 సరీస్యపాన్మగాన్నాగాః భూతాన్యచ్చాపచాని చ,
 నృజతో మే క్షితిర్వార్చిః స్థావ్యమానా రసాం గతా,

పైకెత్తి మహావేగంతో ఆకాశంగో గంతులువెయ్యడం, గిట్టలయొక్క
 ఆఘాతంచేత, కఠినమైన మెడయందలి రోమములచేత మేఘాలను
 చిందరవందగ చెయ్యడం ఆరంభించాడు. వరాహమూర్తియొక్క
 శరీరం చాలా కఠినంగా ఉంది. త్వక్కునందలి రోమాలు కఠినంగా
 శూలములవలె ఉన్నాయి. తెల్లనికోరలూ, సూర్యసమతేజములైన
 నేత్రాలూ, అపూర్వమైన శోభను కలిగిస్తున్నాయి. శ్రీహరి స్వయంగా
 యజ్ఞస్వరూపుడు. పైగా వరాహ రూపాన్ని ధరించడం వల్ల నాసికతో
 వాసనచూస్తూ గంధగుణప్రధానమైన భూమియొక్క జాడను చూస్తు
 న్నాడు. కోరలు చాలా కఠినములై ఉన్నాయి. ఆకారం విశాలమై
 ఉండడం కారణంగా కూరారాకారంలో ఉన్నాడు. ఆ వరాహమూర్తి
 ఐనా తన్నుస్తుతించే మరీచ్యాదులయందు అనుగ్రహ దృష్టినే ప్రసరింప
 జేస్తూ జలంలో ప్రవేశించిన తోడనేపజ్రిమయమైన వరాహమూర్తి
 దేహాయొక్క తాకిడికి సముద్రగర్భం పగిలి మేఘము లురిమి
 నట్లు భయంకరమైన శబ్దం జనించింది. ఆ సమయంలో సముద్రాడు
 ఉత్తాల తరంగరూపములైన భుజములనెత్తి యజ్ఞవరాహమూర్తి!
 రక్షింపుము రక్షింపుమని ఘోషిస్తున్నాడా అన్నట్లుంది. అప్పుడు
 వరాహమూర్తి జలాంతర్భాగంలో రసాతలానికి పోయి మునిగి ఉన్న
 భూమిని చిన్నబుతివలె ఒకే కోరతో లేవనెత్తి ఉపరితలానికి వస్తూంటే

అథాత్రకిమనుషేయ మస్మాభి స్వర్గయోజితైః,
యస్యాహం హృదయాదానం న ఈశో విదధాతు తత్.
ఇత్యభిధ్యాయతో నాసా విపరాత్సహసానమ,
పరాహతోకో నిరగాదంగుష్ఠపరి మోహితః.
తస్యాభివశ్యతః ఖన్తః క్షణేన కిల భారత,
గజమాత్రః ప్రవవృధే తదద్భుతమభూన్మహత్.
మరీచిప్రముఖైర్విప్రైః కుమారైర్మనునా నహ,
దృష్ట్వా తత్సౌకరం రూపం తర్కయామాన చిత్రధా,
కిమేతత్సౌకరవ్యాజం నత్వం దివ్యముపస్థితమ్,
అహా బాతాశ్చర్యమిదం నాసాయాం మే వి నిస్సృతమ్.

గదాపాణియైన హిరణ్యాక్షుడు అడ్డువచ్చి గదాప్రహారం ఆరంభించాడు. దానివల్ల వరాహమూర్తి చక్రంతో సమానమైన తీక్షణమై కోరిధంశో సింహం ఏనుగును సంహరించినట్లు దంతాయుధం తోనే హిరణ్యాక్షుని సంహరించి రక్తమయమైన ముఖంతో పస్త్రాంటే గజరాజు రక్త వర్ణంగలశూమిని దంష్ట్రలతో భిన్నంచేసి వస్త్రాన్నట్లుంది. గజరాజు దంతములపై తామరపుష్పాన్ని ధరించి వస్త్రున్నట్లు వరాహమూర్తి కమలకోశాకారమైన భూమండలాన్నిదంష్ట్రాగ్రమందు ధరించి జపలోరి భాగానికి రావడం చూసిన బ్రహ్మ మరీచ్యాదులూ చేతులుజోడించి స్తుతిస్తున్నారు.

ఓ ఆజితా! యజ్ఞవరాహమూర్తి! నీకు జయమగుగాక, జయ మగుగాక! యజ్ఞవతే, వేదత్రయ రూపమైన, మీయీ వరాహరూపా నికి నమస్తారము. మీ రోమకూపాల్లో యజ్ఞాలన్నీ లీనమైయున్నాయి. పృథివిని ఉద్ధరించడానికే మీరీ సూకర రూపాన్ని ధరించారు. మీకు నమస్కారము. ఈ యజ్ఞవరాహరూపం దురాచారులకు గోచరించదు. ఈ రూపంయొక్క త్వక్కునందు గాయత్ర్యాది ఛందస్సులూ రోమ ములందు దర్శనూ, నేత్రములందు ఘృతమూ, నాలుగుచరణములందూ పహోతా, అధ్వర్యుడూ, ఉద్ధాతా, బ్రహ్మలూ, వారిచేత చేయబడు కర్మలూ, ఉంటాయి. నీ ముఖాగ్రభాగమందు సృక్కు నాసికా

దృష్టాంగుః పశ్యేత్ మాత్రః క్షణాద్గండశిలానమః,
 అపి స్విద్భగవానేష యజ్ఞో మే వి భేదయన్మనః.
 ఇతి మిమాంసతస్తస్య బ్రహ్మణస్సహ నూనుభిః,
 భగవాన్ యజ్ఞపురుషోజగద్ధాగేంద్రసఃశ్రీభః.
 బ్రహ్మణం హస్తయామాన హరిస్త్రాంశ్చస్వితోత్తమాన్,
 స్తగర్భితేన కకుభః ప్రతిష్ఠనయతా ప్రభుః.
 నిశవ్యా తే మర్హతం స్వభేదక్షయిష్ణు మాయామయసూకరస్య,
 జనస్తపస్వత్యనివాసినస్త్రైతిభిః పవిత్రైర్మునయో గృణాకౌన్త్య,
 శాపిం సతాం వేదవితానసూర్తిర్బ్రహ్మ వధార్యాత్మగుణానువాదమ్,
 వినద్య భూయో విబుధోదయాయ గజేంద్రచిలో జలమావివేశ.
 ఉత్తిష్టవాలః ఖచరఃకరోరస్సటావిఘ్నస్వస్థరరోమశత్వక్,
 ఖురాహతాభ్యస్సిత దంష్ట్రకఃఖైర్వ్యతిర్వభాసే భగవాన్ మహాద్యుః.

ఛిద్రములందు సుగ్రవమూ, ఉదరమందు యజ్ఞేయమైన భక్షణపాత్ర
 యగు ఇడా చెవులందు చమనం, ముఖమందు బ్రహ్మ భాగపాత్ర
 యగు, పాశిత్రం కంఠఛిద్రమందు సోమపాత్రయగు గ్రహం ఉన్నాయి.
 నీవు నములుటే అగ్నిహోత్రం, మాటిమాటికీ అవతరిస్తూ ఉండడమే
 దాక్షిణ్యేయేష్టి, నీ మెడభాగమే ఉపసదం, నీ కోరలే ప్రియణీయం,
 అంటే దీక్షానంతరంచేసే ఇష్టి, ఉదనీ యేష్టి అంటే యజ్ఞసమాప్తి
 కాబలాంచేసే ఇష్టి. మీ నాలుక ప్రవర్ణం అనగా ప్రత్యేక ఉపస
 దానికే పూర్వమందు చేయబడే మహావిరకర్మ. మీ శిరస్సే సభ్య,
 ఆవసధ్యాలు, హోమరహితమైన అగ్నిసభ్యమనీ శౌభాసనాగ్ని ఆవ
 సభ్యమనీ చెప్పబడతాయి. మీ పాణిములే చితి. అంటే ఇష్ట కాచ
 యనము. మీ వీర్యమేసోమం. మీరు కూర్చుండుటే ప్రాతర్మాంధ్యం
 దిన సాయం సవనాలు. మీ సప్తధాతువులే అగ్నిష్టోమ, అత్యగ్ని
 స్టోమ ఉక్థ్య, పోడశీ, వాఙమేయ అతిరాత్రు, ఆహార్యామాది, సప్త
 సంస్థలు. మీ శరీరసంఘలే సమస్త సత్రీయాగాలు. ఈవిధంగా మీరు
 సంపూర్ణమైన సోమసహిత, సోమరహిత, యజ్ఞక్రతు స్వరూపులు.
 యజ్ఞాన్ని సాన రూపములైన ఇష్టులే మీ అవయవాలు. అన్నీకలిపే

హృదయే వృథావ్యయః పదవీం విజ్ఞానమన్యోదాపదేశస్వయమధ్యరాంగః,
 కరాళదంష్ట్రోఽప్యకరాళదృగ్భ్యాముద్వీక్య విప్రాక గృణతోఽవిశత్కమ్.
 నవజగూటాంగనిపాతవేగ విశిర్షకుక్షిస్తనీయమ్ను ద్వానీ,
 ఉత్పృష్టదీర్ఘ్విర్యకరైరి వార్తశ్చక్రౌశ యజ్ఞేశ్వర పాహితేతి.
 ఖురైః కురప్రేక్షయంతదాపఉత్పారహరం త్రిపరూరసాయామ్,
 దదర్శ గాం తత్రనుమపురగ్రే యాం జీవధానిం స్వయమభ్యదత్త.
 స్వదంష్ట్రయోష్ఠ్యత్య మహీం విలగ్నాం న ఉత్తితస్సంరుదచే రసాయాః,
 తత్రావిదైత్యం గదాయా పతంతం సునాభనం దీపితతీవ్రమన్యః.
 జమాన రుంధానమనహ్యవికృమం నలీలయేభం మృగరాడిశాంభవ,
 త్సద్రక్రవంకాంకితగండతుండే యథా గజేంద్రో జగతీం విభిందన్.
 తమాలనిలంసితదంతకోట్యా క్షౌముత్తిపంతం గజలీలయాంగ
 పౌజ్ఞాయ బద్ధాంజలయోఽనువాకైర్విరించి ముఖ్యాఉపతస్థురీశమ్.
 జితం జితం తేఽజితయజ్ఞభూవన త్రయాం తనుం స్వాం పరిధున్వతే నమః,
 యద్యోమగరేషు విలిల్బురబ్ధయస్తస్మై నమః కారణసూకాయ.
 రూపం తవైతన్నను దుష్కృతాత్మనాం దుష్టర్శనం దేవయదధ్యరాత్మకమ్,
 చందాంసియస్యత్యచి బద్ధి లోమ స్వాజ్యం దృశిత్యం మ్రుషు కాత్యహరాత్రమ్.
 స్రుప్తంఽత ఆసీత్ప్రసహానయోరిడోదరే వమసాః కర్పరంభే.
 ప్రాశీతమాస్యేగృహనే గ్రహస్థు తే యచ్చర్వణంతే భగవన్మగ్ని హరాత్రమ్.
 దీక్షానుజన్మోపనదశ్శిరో ధరన్త్యం ప్రాయజేయోదయనియదఃస్త్రిః,
 జిహ్వవప్స్యస్తవశిర్ష తంత్రతోన్మభ్యాపనభ్యంఽచితయోఽనవోహతే.

మాంసపేళీలు. సమస్తదేవతా మంత్రద్రవ్య యజాన్ ఘృకర్మలన్నీ
 మీ స్వరూపాలే. సర్వయజ్ఞమయ వేదమయస్వరూపా! నమస్కారము.

అరణ్యమునుండి బయటకు వచ్చే ఏనుగుయొక్క పంతాల
 మీదనున్న ఆకులతో కూడిన కమలంవలె పర్వతాదులతో కూడిన
 యీ భూమండలం మీదంష్ట్రాగ్రమందు శోభిస్తూన్నది. చరాచర
 జీవుల సుఖంకొరకై మీరు మీ పత్నీరూపమైన భూమాతనుగర్ధించారు.
 జగద్ధాత్రీయగు ఈమహామాతను జలంమీదనే స్థాపించండి. మీరు
 జగానికి తండ్రిగనుక అరణ్యమందగ్ని స్థాపించినట్లు ధారణ తక్కిరూప
 మైన మీ తేజాన్ని ఈ భూమియందు స్థాపించండి. మేము మీకూ
 భూమాతకూ నమస్కరిస్తున్నాము. రస తలంనుండి భూమాతనుఉద్ధరించే

సోమస్తు చేతస్సవనాన్యవస్థితి స్సంస్థావిభేదాస్త వదేహధాతవః
 నర్వాణి నత్కాణి శరీరసంధయస్త్యం నర్వయజ్ఞక్రతురిష్టబంధనః.
 నమో నమస్తైఃఖలమంత్ర గేవతాద్రవ్యాయ నర్వక్రతవే క్రియాత్మానే,
 వైరాగ్యభక్త్యాత్మజయానుభావితజ్ఞానాయ విద్యాగురవే నమోనమః
 దంష్ట్రాగ్రకోట్యాభగవంస్త్యయా ధృతా విరాజతే భూధరభూస్సభూధరా,
 యథావనాన్నిన్న రతే ధతా ధృతామతంగజేంద్రస్య నవంకపద్మిని.
 త్రయీమయం రూపమివం చ సాకరం భూమండలేనాద ధతా ధృతేనతే,
 చక్రాస్తి శృంగేఢమనేనభూయసా కులాచలేంద్రస్య యయైవ విభృమః.
 సంస్థాపయినాం జగతాం సతస్థుషాంలోకాయ పత్నీమసి మాతరం పితా,
 విధేమ చాస్త్యైసమసా నహ త్యయా యస్యాం స్వతేజోగ్నిమివారణావధాః
 కశ్యపద్ధితాన్యతమస్తవ ప్రభో రసాంగతాయా భువ ఉచ్చిబర్హణమ్,
 న విన్మదహైఃసాత్వయి విశ్వవిన్మయే యోమాయయేదం సస్మజేఽతివిన్మయం,
 విదున్వతా వేదమయం నిజం వపున్వనస్తపస్సత్యని వానినో వయం,
 పటా శిఖోద్ధూతశివాంబుబిందుభిర్విమృజ్యమానా భృశమిశపాలి తాః.
 న వై బత భృష్టమతస్తవైషతే యః కర్మణాం పారమపారకర్మణః,
 య ద్యోగమాయాగుణయోగమోహితం ఓశ్వం నమస్తం భగవత్ పిఠేహశమ్.
 ఇత్యుపస్థయమానస్తైర్మునిభిర్బృహ్మవాదిభిః,
 నలీలే స్వఖురాకాంత ఉపాధత్తా వితావనిమ్.
 న ఇత్తం భగవానుర్వీం విప్వక్సేనః పృజాపతిః,
 రసాయాలీలయో న్నితామప్ను న్యన్య యయో హరిః.
 యఏవమేతాం హరిమేధసో హరేః కథాం నుభద్యాం కథనియమాయనః,
 శృణోత భక్త్యా శ్రవయేత్తథోశతిం జనార్ద సైఃస్యాశు హృది పృసీదతి.

సమర్థత మీకు వినా యెచరికుంది? ఇందులో ఆశ్చర్యమేమీలేదు.
 మీ మాయచేత యీ విశ్వాన్ని సృజించిన మీ దేహాన్ని ఝళిస్సూంఠే
 సీ మెడయొక్క రోమంమీదనున్న జలబిందువులు మాపై పడు
 తున్నాయి. అందువల్ల జన, తపో, సత్య, లోకవాసులమైన మేమంతా
 పవిత్రులమైనాము.” అనిస్తుతించే బ్రహ్మాదుల స్తోత్రానికి ఆనందించి
 వరాహమూర్తిలొచ్చి స్థంభింపజేసి భూమిని జలంమీద నిలిపాడు. అనంతరం శ్రీహరి అంతర్ధానమైనాడు.

విదురా! లీలామయమై, పరమ పవిత్రమై, కీర్తనీయమై, వసుంధ
 రోద్ధరణ హేతువైన పరమావతారచరిత్ర చదివినా విన్నా మానవుడు

తస్మిన్ననన్నే నకలాశిషాం ప్రభౌ కం దుర్లభం తాభిరలం లవాత్మభిః,
అనన్యదృష్ట్యా భజతాం గుహశయన్వయం విదత్తే స్వగతిం పరఃపరామ్.
తో నామ లోకే పురుషోఽర్చసారవిత్పురా కథానాం భగవత్కథానుధామ్,
అపీయకర్ణాంజలిభిర్భవాపహంకథంవిరజ్యేతవినాస రేతరమ్.

సర్వపాప విముక్తుడై ఇహమందు సర్వ సౌఖ్యాల్లా అనుభవించి అంత్య
మందు మోక్షమును పొందుతాడు. ఇది శ్రీకాలాబాధ్య మానమైన
సత్యం. అని మైత్రేయుడు విదురునకు చెప్పినట్లు శ్రీశుకులుపరీక్షిత్తునకు
చెప్పారు.

18 అ ధ్యాయం

నిశమ్య కౌషిరవిజ్ఞోపవన్దితాం హరేః కథాం కారణహకరాత్మనః,
పునస్స ప్రపచ్ఛ తముద్యతాంజలిర్వచాతత్పత్రై విదురో దృతప్రకః.
తేనైవ తు మునిశ్శేష హరిణా యజ్ఞమూర్తినా,
ఆదిదైత్యహరణ్యాక్షహత ఇత్యనుగుప్రమః.
తస్య చోష్ఠరతః క్షేణేం స్వదంష్ట్రాగ్రేణ లిలయా,
దైత్యరాజన్య చ బ్రహ్మక కస్మాదేతేరభూన్మయః.

వరీక్షిన్నరేదాగ్! మైత్రేయునివల్ల శ్రీహరికథ ఇంతవరకూ
వినికూడా తృప్తిచెందక విదురుడు మైత్రేయునకు నమస్కరించి ఋషి
సత్తమా! వరాహరూపంలో శ్రీహరి భూమినుద్ధరిస్తున్నప్పుడు అది
దైత్యుడుడైన హిరణ్యాక్షుని సుహరించాడని చెప్పాడుమారు. ఆ హిర
ణ్యాక్షుడెవరు? ఎప్పుడు జన్మించాడు? అతడెట్టి పుణ్యకార్యాచరణవల్ల
శ్రీహరి చేతుల్లో మరణించాడు? సవిస్తరంగా వివరించండి. అని
అడిగాడు.

విదురా! నీప్రశ్న చాలా ఉత్తమమైనది. మృత్యుపాశంనుండి
రక్షింపగలది. శ్రీహరి చరిత్రమాత్రమే. ఉత్తానపాదుని కుమారుడు
ధృవుడు, నారదోపదేశంవల్ల శ్రీహరిని ధ్యానించి నారాయణుని అనుగ్ర
హంచేత మృత్యువును జయించాడు. పూర్వకాలంలో వరాహహిరణ్యా

శ్రద్ధధానాయ భక్తాయబ్రాహ్మ తజ్జన్మవిస్తవమ్,
 ఋషే న తృప్యతి మనః పరం కౌటూహలం హి మే,
 సాధు వీర త్వయా పృష్టమవతారకథాం హరేః,
 యత్త్వం పృచ్ఛసి మర్త్యాదాం మృత్యుపాశవిశాతసిమ్.
 యయోత్తాపపదః పుత్రోమునినా గీతయాఽర్చకః,
 నృత్యోః కృత్యైవ మూఽప్యైవఃపుమారురోహ హరేః పదమ్,
 అథాత్యాపీతిహసోఽయం శ్రుతో మే వర్షితః పురా,
 బ్రహ్మణా దేవదేవేన దేవానా మను పృచ్ఛతామ్.
 ఓతిర్రాజయన్ క్షత్తర్మారీచం కాశ్యపం పతిమ్,
 ఆవత్యకామాచకమే సంధ్యాయాం హృచ్చయాద్వితా.
 తిష్ఠ్యగ్నిజిహ్వం పయసా పురుషం యజుషాం పతిమ్,
 నిస్సోచత్యర్క ఆసీనమగ్న్యూగారే సమాహుతిమ్.

ఋషిల యుద్ధాన్నిగురించి అడిగితే దేవతలకు చతుర్ముఖుడు చెప్పాడు,
 ఆ పరంపరాగతమైన చరిత్ర నేను విన్నాను. అదే చెప్తాను నీను.
 ఒకప్పుడు దక్షకన్య దితి కశ్యపుని సమీపించి భర్తృపాదాలకు నమస్కరించి
 పుత్రప్రాప్తికై కామాతురురాలై సాయంకాలసమయంలో
 మరీచి నందనుడైన కశ్యపుని ప్రార్థించింది. వాయుసంతో అగ్నికాహుతు
 లిచ్చి, అగ్నిజహ్నుడైన యజ్ఞపతిని ఆరాధిస్తూ ధ్యానంలో ఉన్నాడు.
 కశ్యపుని దితి సమీపించి, నాథా! మదించిన ఏనుగు కదలీ
 వృక్షాన్ని నలిపివేసినట్లు మన్మథుడు నన్ను నలిపేస్తున్నాడు. నా సవ
 తులు సంతానవతులు కావడం నాకు లేకపోవడం కూడా నాకు బాధ
 గానే ఉంది. నన్ను అనుగ్రహించి పుత్రసంతానం ప్రసాదించండి.
 భర్త పుత్రరూపంగా తననుండి ఆవిర్భవించినప్పుడే ఆ స్త్రీ భర్తచేత
 సమ్మానింప బడినట్లేతుంది. అప్పుడే కీర్తి దశదిశలా వ్యాపిస్తుంది.
 మాతండ్రి దక్షప్రజాపతి తన కుమార్తెల నందరనూ ప్రేమగా చూసే
 పాడు. ఒకనాడాయన యముల నందగనూ పిలిచి వేరువేరుగా మీకెట్టి
 వరుడు కావాలని అడిగితే వారి వారి అభిప్రాయాలు చెప్పారు. మాకు
 ఆభిమతమైన పురుషుల నిచ్చి మా అక్క చెల్లెండ్రకు వివాహాలు

విషమాంత్యత్కృతేవిద్యన్కామతత్కరణసః,
 ధునోతిదీనాం విక్రమ్య రంభామివమతలగజః.
 తద్భవాన్దహ్యమానాయాంసపత్నినాంసమృద్ధిభిః,
 ప్రజావతీనాం భద్రం తే మయ్యాయుక్తామనుగ్రహయః.
 భర్తర్యాప్తారుమానానాం లోకానావిశతేయశః,
 భవద్విధః పతిర్యాసాం ప్రజయా సుప్రజాయ తే.
 పురా ఏతా నో భగవాన్ దక్షే రుహిత్యవత్పులః,
 కం వృణేత వరం వత్సా ఇత్యవృత్త త్సనః పృథక్,
 న విదిత్యాత్మజానాం నో భావం సంతానభావనః,
 త్రయోదశా దదాత్తాసాం యాస్తే శీలమనువ్రతాః.
 అథ మేకురు కల్యాణం కామం కంజ విలోచన,
 ఆర్తోపనగృణం భూమన్నమోమం హి వరీయసి.
 ఇతి తాం వీరమారిచః కృపణాం బహుభాషిణీం,
 పృత్యాహమవయన్వాచా ప్రవృద్ధానంగకశ్మలాం.

చేశాడు. అందులో మేము పదముగ్గురం. మరీచి నందనులైన కశ్యపు
 లను వరిస్తామంటే మమ్ము మీకిచ్చి వివాహం చేశాడు. మేము
 మీ అనుగ్రహపాత్రులమై చరిస్తున్నాము. నా సవతు లందరకూ
 సంతానం ఉంది. నాకేలేదు. ఇప్పుడు నన్ను అనుగ్రహించి నాకు
 సంతానం పునాదించండి.

కామ పరవశమైన దితి కశ్యపునకు ధ్యానం కూడా తోచకుండా
 రకరకాల మాటలతో పుత్రప్రాప్తికై ప్రార్థిస్తూ ఉంటే కశ్యపుడు
 నీ ఇచ్చననుసరించి నీ కోరిక నెరవేరుస్తాను. ధర్మార్థ కామసాధన
 మైన అర్థాంగి కోరిక కాదనే వాడేవడుంటాడు. నావను ఆధారంగా
 చేసికొని మానవుడు సముద్రం దాటినట్లే గృహస్థాశ్రమంలో ఉన్న
 వాడు ఇతరమైన బ్రహ్మచర్యాది ఆశ్రమాల కాశ్రయమిస్తూ తాను
 స్వయంగా దుఃఖసముద్రం దాటగలుగుతాడు. త్రివిధ పుటపార్థ
 కాముడైన పురుషునకు స్త్రీ అర్థంగా నిర్వచింప బడుతోంది. ఆ స్త్రీ
 యందు గృహభారం అంతా ఉంచి పురుషుడు నిశ్చింతగా తిరుగుతూం
 టాడు. ఇందియరూపములైన శత్రువులు బ్రహ్మచర్యాది ఆశ్రమ

ఏష తేహం విధాస్యామి హ్రీం ధీరు యదిచ్ఛసః,
 తస్యాః కామం వ కః కుర్యాత్సిద్ధిస్తైవర్గికి యతః.
 సర్వాశ్రమానుపాదాయ స్వాశ్రమేణకళ త్రవాన్,
 శ్లోననార్జవమత్యేతి జలయాచైర్యదాస్వవం.
 యామాహురాత్మవో హ్యర్థం శ్రేయస్కామన్య మానినః,
 యస్యాం స్వధురమధ్యన్యే పుమాంశ్చరతివిజ్వరః.
 యామాశ్చి త్యేంద్రియారాతిక దుష్టయానితరాశ్రమైః,
 వయంజయేమ హేలాభిర్దన్యాక దుష్టపతిర్యథా.
 న వయం ప్రభవస్తాం త్వమనుకర్తుం గృహేశ్వరి,
 అప్యాయుషా వా కాశ్చ్యే స యే చాన్యే గుణగృహ్నువః.
 అథాపి కామమేతత్తే ప్రజాత్వై కరవాణ్యలం,
 యథామాంనా తివోచంతీ ముహూర్తంప్రతిపాలయ,
 ఏషా ఘోరతమావేళాఘోరాణాంఘోరదర్శనా,
 చరంతి యస్యాంభూతాని భూతేశానుచరాణిహి.

వాసులకు జయింప శక్యముగానివి, కాని కోటకు అధికారియగు
 ప్రభువు దొంగలను సుగమంగా యెలాగైతే తన అధీనం చేసుకో
 గలుగుతాడో అలాగే గృహస్థ భార్య నాశ్రయించి ఇంద్రియ రూప
 మైన శత్రువులను సహజంగా జయించ కలుగుతాడు. గృహేశ్వరి
 యైన భార్యయొక్క ఉపకారానికి ప్రత్యుపకారం జన్మజన్మాంత
 రాలలో కూడా చెయ్యలేడు. నీ మనోరథం యథాశక్తిగా నెరవేరు
 స్తాను. ఒక ముహూర్త కాలం ఆగు. ఈ సమయం నిండ్లమైనది.
 లోకం నన్ను నిందిస్తుంది. ఇది రాక్షస కాలం. చూడ్డానికే చాల
 భయంగా ఉంటుంది. ఈ సమయంలో భూతనాథుని భూతప్రేత పిశాచ
 గణాలు, తిరుగుతూంటాయి. భూతనాథుడు కూడా యీ సమయంలో
 శ్మశానం నుండి రావడంవల్ల ఆ భస్మం జటాజూటం మీద పడటం
 వల్ల సువర్ణవర్ణుడైన భవుడు భస్మార్ధభూళిత విగ్రహుడై తిరుగుతూ
 ఉంటాడు. సూర్య చంద్ర అగ్ని రూపములైన మూడునేత్రాలతో
 చూస్తుంటాడు. ఆయనకు తనవాడూ పరాయివాడూ అని లేదు.
 ఆయన మాయను గ్రహించాలనే మనం అనేక వ్రత తపో దానాలు

ఏతస్యాం సాద్విసంభూయం భగవాన్ భూతభావనః,
 పతో భూత పార్వద్విర్వృషేణాటతి భూతరాట్.
 శ్మశాన చక్రానివిదూళిధూమ్ర విక్రిష్టవిద్యోత జటాకలాపః.
 భస్మావకుంఠామలరుక్మదేహా దేవప్రిభిః వశ్యతి దేవరప్తే.
 న యస్య లోకే నృజనః పరో వా నాత్మాదృతో నోతకభేద్విగర్హ్యః,
 వయం వ్రతైర్యచ్ఛరణావవిధానూశాన్మహేజాంబతభుక్తభోగామ్.
 యస్యానవద్యం చరితం మనిషిణో గృణంత్య విద్యా పటలం బిభిక్ష్వః,
 నిరస్తసామూతిశయాఽపి యస్వయం ఏశావపూర్ణ మచరన్తతిన్నతామ్,
 హసంతి యస్యాచరితం హి దుర్బగాః స్వాత్మన్ రతస్యా విదుఃస్సమిహతమ్.
 యైర్వస్తమాల్యాభరణానులేపనై శ్వభోజనం స్వాత్మతయోవలాలితమ్.
 బ్రహ్మదయో యత్క్రుతసేకుపాలాః యత్కారణం విశ్వమిదం హి మాయా,
 అజ్ఞాకరీ యస్య ఏశావచర్యా అహా విభూమ్నశ్చరితం విడంబనమ్,
 సైవం నంవే దితే భద్రా మన్నభేన్మృతేంద్రియా,
 జగ్రాహవాసో బ్రహ్మర్షైర్వృషతీవ గతత్రపా.
 న విదిత్వా నృభార్యాయాత్తం నిర్వంశం వికర్మణి,
 నత్వాదిష్టాయ రహసి తయాభేషవివేశహ.

చేస్తూంటాము. కుక్కలకు ఆహారమైన నరశరీరాన్ని నమ్మి అజ్ఞానిలా
 పరమశివ వేషభూషణాదులు చూసి అపహసిస్తారు. శంకరుని ధర్మ
 మర్యాదలను బ్రహ్మాదులకే ఉల్లంఘింప వీలులేనప్పుడు మనమెంత ?
 అందువల్ల భూతనాథుడు గణాలతో చరించే యీ ఘోరకాలం
 యోగ్యమైనది కాదని కశ్యపు డెన్ని విధాల బోధించినా వినక కామూ
 తురురాలైన దితి వివశురాలై కశ్యపుని నిరోధించింది. కశ్యపుడా భగ
 వానునకు నమస్కరించి ఆమెను భోగించాడు.

అనంతరం కశ్యపుడు స్నానంచేసి ప్రాణాయామంతో వాక్కును
 బంధించి ధ్యాన యోగంలో కూర్చున్నాడు. దితి కూడా యీ నిందిత
 కర్మకు సిగ్గుపడి, శిరస్సు వంచి, బ్రహ్మర్షియైన కశ్యపునితో యిలా
 పలకడం ఆరంభించింది. బ్రహ్మర్షీ ! భూతనాథుడైన చంద్రునికు నేనప
 రాధని చేశాను. ఐనా ఆ డదుగ్రీవ నాగర్భాన్ని నష్టపరచ కుండుగాక.
 దుష్టులను దంపించే కోరికగలమూర్తి, శిష్టులను రక్షించే మంగళమూర్తి,

అభోపన్నశ్శ నలిలం ప్రాణానాయమన్య వాగ్యతః,
 ఛాయన్ జజాప విరజం బ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనం,
 వితేస్తు వ్రీడితానేన కర్మావద్యేన భారత,
 ఉపనంగమ్య విప్రర్షి మధముఖ్యభ్యభాషత.
 మామే గర్భమిమం బ్రహ్మన్ భూతానామ్మపభోఽవధీత్,
 యద్రుః పతిర్హి భూతానాం యస్యా కరవమంహసమ్,
 నమో రుద్రాయ మహతే దేవాయోగ్యాయ మిధుషీ,
 శివాయ న్యస్తదండాయ ధృతదండాయ మన్యచే.
 స నః ప్రసేద తాచ్ఛావో భగవానుర్హనుగ్రహః,
 వ్యాధస్యాప్యనుకంప్యానాం ప్రీణాం దేవస్యతీవతిః.
 స్తగర్భస్యాశిషం లోక్యామాకాసానాం ప్రవేపతిమ,
 నిర్వృత్తినంధ్యాని యమో భార్యామాహ ప్రజాపతిః,
 అప్రాయత్వానాత్మనస్తే దోషాన్మౌహూర్తికా దుత,
 మనిద్రేశాతిచారేణ దేవానాం చాపి హేళనాత్.
 భవిష్యతస్తవాభద్రావభద్రజాతరాధమౌ,
 లోకాః సపాతాంస్త్రం శృండి ముహురాక్రండయిష్యతః.

అయిన రుద్రునికు నమస్కరిస్తున్నాను. స్త్రీలయందు కిరాతులకు కూడా దయ కలుగుతుంది. కనుక సతీవ్రతీ, నాకు దేవరుడూ, ఐన షరమదయానిధి శంకరుడు నన్ను అనుగ్రహించుగాక అని ప్రార్థిస్తూన్నది. ఇంతలో కశ్యపుడు సాయంకాల సంధ్యావందనాదులు పూర్తి చేసి కనులు విప్పేసరికి కంపించిపోతూ, తన సంతానంయొక్క లౌకిక, పారశాకిక ఔన్నత్యంకోసం శంకరుని ప్రార్థిస్తూ ఉన్న దితిని చూచాడు.

దితీ! నీచిత్తం కామవాసనతో దుష్టమైంది. సమయం కూడా మంచిది కాదు. పైగా నువ్వు నా మాటా వినలేదు. దేవతలను అవమానించావు. చండీ! నీ గర్భాన్నుండి అమంగళమయ్యలైన అధమలక్షణాలు గల ఇద్దరు పుత్రులు జన్మిస్తారు. వారు మాటిమాటికీ లోకపాలురను హింసిస్తూ నిరపరాధులై సాధువులను హింసిస్తూ స్త్రీలపై అత్యాచారం సాగిస్తూ ఉంటే దేవతలూ మహాత్ములూకూడా వీరి బాధనహించలేక. శ్రీహరిని ప్రార్థిస్తే ధర్మరక్షకుడైన మాధవుడు

పాణినాం హన్యమానానాం దీనానామకృతాగసామ్,
 ప్రీతాం నిగృహ్యమాజానాం కోపితేషు మహత్మనుః.
 తదా విశ్వేశ్వరః క్షుణ్ణో భగవాన్ లోకపాలనః,
 హనిష్యత్యవతిర్యా జౌయతాద్విజ శతపర్వధృత్.
 వధం భగవతా సాక్షాత్పునాభో దారబాహునా,
 అశాసే పుత్రయోర్భృత్యం మాక్రుష్ణాద్భృహ్మజాద్విభో.
 న బ్రహ్మదండదగ్ధస్య న భూతభయదస్య చ,
 నారకాశ్చానుగృహ్ణంతి యాం యాం యోనిమసౌ గతః.
 కృతావరాధతాపేన నద్యః ప్రత్యవమర్శనాత్,
 భగవత్కృపమానాచ్ఛభవే మయ్యపిచాదరాత్.
 పుత్రస్త్వేవ తు పుత్రాణాం భవితైకస్సృతాం మతః,
 గాయంతి యద్యశక్నుష్ఠం భగవద్యశసా నమమ్.
 యోగైర్దేవేన దుర్వర్ణంభావయిష్యంతి సాధవః,
 నిర్వైరాదిభిరాత్మానం యచ్ఛిల మనువర్తితుం.

కుపితుడై. అవతరించి వీరిని సంహరిస్తాను. అనే కశ్యపుని మాటలు వీని
 దితి -నాథా! నేను కోరేది కూడా అదే. బ్రాహ్మణ శాప దగ్ధులు
 కాకుండా శ్రీహరి చేతుల్లో మరణిస్తే అంతేచాలు. సమస్త ప్రాణు
 లకూ భయాన్ని కలిగిస్తూ బ్రాహ్మణ శాప దగ్ధులై మరణిస్తే నరక
 లోకానుభవంగల జీవులుకూడా వారిని మన్నించరు. నా కుమారులు
 శ్రీహరి చేతుల్లోనే మరణించటం శ్రేష్ఠమైనది అన్నది. అది వీని
 కశ్యపుడనందించి దేవీ! నువ్వు కామాతురురాలవై అకృత్యానికి సిద్ధ
 పడ్డా నీ తల్లిను గ్రహించి పశ్చాత్తాపం చెందావు. కనుక, శంక
 రుడూ, బ్రహ్మది దేవతలూ కూడా నిన్ను నన్నూ అనుగ్రహింతురు
 గాక, నీ కుమారులలో ఒకనికి కలిగిన నలుగురుపుత్రులలో ఒకడు
 మహాభక్తుడై దేవతల సమ్మానం కూడా పొంద గలుగుతాడు. భగవ
 ద్ధుణగానంతో ఆ బాలుని కీర్తి వృద్ధి చెందుతుంది. బంగారం పుట
 ములు పెట్టిన కొద్దీ పరిశుద్ధమైనట్లు సత్పురుషులు ఆ భగవంతుని
 పొందుటకు నిర్వైరాదుల ననుసరించి తమ అంతఃకరణాలను శుద్ధిచేసు
 కుంటూ ఉంటారు. దితి! నీ పౌత్రుడు ఉదారహృదయుడూ, భగవ

యత్ప్రసాదాదిదం విశ్వం ప్రసేదతి యదాత్మకమ్,
 నన్యదృగ్భవాః యన్య తోష్యతేనన్య యాదృశాః.
 నవై మహాభాగవతో మహాత్మా మహానుభావో మహతాం మహిష్ఠః,
 ప్రవృద్ధభక్త్యానువిభువితాశయో ప్రవేశ్య వైకుంఠమతద్విహస్యతి.
 అలం పటస్ఫిలధరో గుణాకరో హృష్టస్సమృద్ధ్యావృధితో దుఃఖితేషు,
 అభూతశత్రుశ్చగతశ్శోకహర్తా నైదాఘికం తాపమివోడురాజాః.
 అంతర్పహ్నిమల మజ్జనేత్రం స్వపూరుషేచ్ఛానుగృహీతరూపమ్,
 సౌత్రస్తవ త్రీలలనాలకామంద్రష్టాస్పృరతుక్రండలమండితాన్యమే.
 శ్శుత్యా భాగవతం పాత్రమమోదత దితిచ్ఛుకమ్,
 పుత్రయోశ్చ వధం కృష్ణాద్విదిత్యాసీస్మహామనాః.

దృక్కుడూ ప్రభావశాలీ సదాచార సంపన్నుడూ బొతాడు. ప్రాథ
 భక్తిచేత విశుద్ధహృదయుడై దేహాభిమానాన్ని త్యజించి విషయములం
 దనాసక్త హృదయుడై ఇతరుల సుఖాన్ని సుఖంగా, ఇతరుల దుఃఖాన్ని
 దుఃఖంగా భావించి శత్రురహితుడై సర్వసంగత్యాగియై చతుర్భుజ
 రూపుడైన శ్రీహరిని దర్శించ కలుగుతాడు. అని చెప్పిన కశ్యపుని
 వాక్యాలు విని శ్రీహరి చేతుల్లో పుత్రులకు మరణం, పాత్రుడు
 శ్రీహరిని దర్శించే భక్తుడు కావడం కారణంగా దితి అత్యానందం
 పొందిందని మైత్రేయుడు విదురునకు చెప్పినట్లు పరిక్షిత్తునకు శుకుడు
 వినిపించాడు.

14 అ ధ్యాయం

ప్రాజాపత్యం తు తక్షేః పరశేజో హసం దితిః,
 వధాలో శతవర్షాణి శంకమానా సురార్తనాతి.
 లోకే తేనా మాతాలోకే లోకపాలాహతోజనాః,
 న్యవేదయన్యశ్వసృజే ధ్యాంతవ్యతికరం దిశామ్.

దితి తనకుమారులవల్ల దేవతలకు కష్టం
 ల్పంతో పరుల లేజస్సును హరింప సమర్థమైన శః
 సంవత్సరముల పర్యంతం గర్భమూడే ధరించి ఉండిపోయింది. ఆగర్భస్థ

తమ ఏ తద్విభోవేత్త నంవిగ్నాతాద్యయం భృశమ,
 నహ్యవ్యక్తం భగవతః కాలేనాన్పృష్టవర్తనః.
 దేవదేవ జగన్నాథ లోకనాథ శిఖామణే,
 పరేషామనరేషాం త్వం భూతానామపి భావవిత్,
 నమో విజ్ఞానవీర్యాయ మాయయేదముపేయుషే,
 గృహీతగుణభేదాయ నమస్తే వ్యక్తయోనయే.
 యేత్వామసన్యభావేన భావయంత్యాత్మభావనం,
 ఆత్మని ప్రోతభువనం వరం నదనదాత్మకం.
 తేషాం సుపక్వయోగానాం జితక్వాసేంద్రియాత్మనాం.
 లబ్ధయుష్మత్ప్రసాదానాంన కుతిశ్చిత్పరాభవః.
 యన్యవాదా ప్రజాస్పర్శ్యాగావస్తంత్యేవ యంత్రితాః,
 హరంతి బలిఘాయత్రాస్తస్త్వ ముఖ్యాయ తే నమః.
 సత్త్వం విధత్స్వశంభూమకా లోకానాం లుప్తకర్పణాం,
 అదభ్యంయయా దృష్ట్వా ఆపన్నా సర్వసిక్షితుమ్,

మైన కశ్యప తేజంవల్ల సూర్యాదులు తేజోహీనులై పోతున్నారు. ఇంద్రాది లోకపాలుగు కూడా తేజోహీనులై పోయారు. వారు బ్రహ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి తండ్రి! లోకం అంతా అంధకారమయమైపోతూ ఉన్నది. దీనికి కారణం తెలియడంలేదు. కాలం మీ ఆజ్ఞాబద్ధమై ఉంటుంది. మీకు తెలియని దేదీలేదు. ఈ అంధకార కారణంకూడా మీకు తెలిసే ఉంటుంది. దీన్ని చూసి మేమంతా భయపడు తున్నాము. మీరు విజ్ఞానబలసంపన్నులు. మీరు మాయ నాశ్రయించి చతుర్ముఖ రూపం ధరించి రజోగుణ ప్రభానులై స్పృష్టిని సాగిస్తున్నారు. మీ ఉత్పత్తికారణం యెవరికీ తెలియదు. అట్టి మీకు నమస్కారములు. మీయందే యీ విశ్వమంతా ఉంది. కార్యకారణరూపమైన విశ్వమే మీకు శరీరం. మీరు ప్రపంచాని కతీతులు. ప్రాణ, మనో, బుద్ధింద్రియాలను, జయించి మిమ్మే ధ్యానించుచు వరమయోగులు, నిరతిశయనందం పొందగలుగుతారు. తాడుచే బంధింపబడ్డ వృషభం యజమానియొక్క అధీశంలో యలాగైతే చరిస్తుంటుందో అలాగే వేదరూపమైన వాణిచే బంధింపబడి సత్కర్మాన్యుపాసం చేస్తూ

ఏష దేవ దితోర్గర్భః ఓజః కాశ్యపమర్పితమ్,
 దిశస్తిమిరయశ్చ సర్వావిధతేగ్నిరివైధసి.
 సప్రహస్య మహాబాహూ భద్రవాన్ శబ్దగోచరః,
 ప్రత్యాచక్షాత్మ భూర్దేవాన్ప్రిణానుచిరయా గిరా.
 మానసా మే సుతాయుష్మ త్పూర్వజాన్సనకాదయః,
 చేరుర్విహయసా లోకా లోకేషు విగతస్త్వహః.
 తపితదా భగవతో వైకుంఠస్యామలాత్మనః,
 యయుర్వైకుంఠనిలయం సర్వలోక సమస్కృతమ్.
 వసంతి యత్ర పురుషాన్సర్వే వైకుంఠమూర్తయః,
 యేఽనిమిత్తనిమిత్తేన దర్శేణారాధయశ్చ హరిమ్.
 యత్రచాద్యఃపుమానాస్తే భగవాన్ శబ్దగోచరః,
 సత్త్వం విష్ణుభ్యవిరజం స్వానాం నో మృశయన్ప్రపః.
 యత్ర నైశ్శేయసం నామ వసం కామదుమైర్భుమైః.
 సర్వర్పితభిర్వజ్రాజతైవల్యమివ మూర్తిమతే.

మీరొరకు యజ్ఞయాగాదులద్వారా మిమ్ము సేవిస్తాంటారు. మీరు
 ముఖ్యప్రాణులూ, నియంతలూ. కూడా. అట్టి మీకు సమస్కరిస్తు
 న్నాము. ప్రభూ! అంధకారం కారణంగా దివారాత్రుల భేదం
 తెలియడంలేదు. లోకంలో సర్వకర్మలూ స్తంభించి పోయాయి.
 అందువల్ల సమస్తజీవులకూ దుఃఖం కలుగుతూన్నది. మీరు లోకాన్ని
 అనుగ్రహించి శరణాగతులను రక్షించండి. ఇంద్రసంయందు అగ్ని
 వృద్ధిచెందినట్లు దితి గర్భంలో కశ్యపసీర్యం వృద్ధిచెందడంవల్ల యీ
 అంధకారం పెరుగుతూ ఉందని దీనవధదులై ప్రార్థించినప్పుడు బ్రహ్మ
 చిరునవ్వు నవ్వుతూ చెప్తున్నాడు.

దేవతలారా? మీకు పూర్వజులూ, నాకు పుత్రులూ, ఐన
 ససకాదులు ఆకాశమందు సంచరిస్తూ శుద్ధ సత్త్వమయమైన వైకుంఠ
 లోకాలకు వెళ్ళారు. ఆలోకంలో అంధకార చతుర్భుజ రూపంలో
 విష్ణుప్రళో సమాపంగా ఉంటారు. సర్వసంగ పరిత్యాగులై హరిచరణా
 లనే తిరాధిస్తుంటారు. అక్కడ వేదాంత ప్రతిపాద్యుడైన ఆదినాథా
 యజుడు శుద్ధసత్త్వమయమైన భక్తులను అనుగ్రహించటానికి చతుర్భుజ

వైమానికాన్వలనాశ్చరితాని యత్ర గాయంతి లోకశమలక్షణాని భర్తృః,
అంతర్జలైనువికసన్మృదుమాదపీనాం గంధేన ఖండితధియోఽస్వనిలం క్షిపంతః.
పారావతాన్వభృతపారనచ్చక్రవాకదాత్యూహ హంసశుకతిత్తిరిబద్ధిణాయః,
కోలాహలో విరమతే చిరమాత్రముచ్చైర్భృంగాధిపే హరికథామివ గాయమానే
మందారకుందకురవోత్పలచంపకాస్త పున్నాగనాగ వకుళాంబుజపారిజాతాః.

గంధేఽర్చితే తులసికాభరణేన తస్య యన్మిం ప్రపన్నుమనసో బహుమానయంతి
యత్సంకులం హరిపదానవిమూత్రవృష్టైర్వైడూర్య మారకత హేమమయైర్విమానైః,
యేషాం బృహత్కృతి తటన్మితోభిముఖ్యః కృష్ణాత్మనాం న రజజదదుర్భుయాన్వైః.
శ్రీరూపిణీ క్వణయతిచరణారవింశం లీలాంబుజేన హరినద్మని ముక్తదోషా,
నలక్ష్యతే స్పటికకుడ్యఉపేతహేమ్ని సంహృష్టతవ యనుగృహణేఽన్యయత్నః.
వాపీమ విద్రుమతటాన్వమలామృతాన్వు ప్రేష్యాన్వితా నిజవనే తులసిభరికం,
అభ్యర్చితీ స్వలక మున్నవమీశ్వ వక్త్రముచ్చైష్టతం భగవతేత్వమతాంగయచ్ఛ్రిః.
యన్న ప్రజంత్యమభిదో రవనానువాదాచ్ఛృణ్వంతి యేన విషయాః కుకథా మతిఘ్నాః,
యాస్తు శ్రుతాహతభగైర్మృభీరాతసారాస్తాస్తాః క్షిపంత్యశరణేమః మహత్సుహంత.

రూపంతో ప్రకాశిస్తూంటాడు. ఆ లోకంలో నిశ్చేయన, మనేవనం,
రూపం ధరించిన కైవల్యంలా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. సమస్తకోరికలూ
నెరవేర్చే వృక్షాలతో నిండిఉంటుందావనం. సర్వకాలములయందూ
షడ్వృత్తుల ధర్మాలూ, ఆవనంలో కనుపిస్తాయి. విమానచారులైన
గంధర్వులు తమ కాంతలతో కలిసి సమస్తపాపాల్ని భస్మంచేసే
విష్ణులీలలు గానంచేస్తూంటారు. ఆసమయంలో సరోవరశ్రీరాల్లో
వాసంతిక మాధవీలతలందు పుష్పాలు వికసించి మధుగంధం వ్యాప్తమై
వారి హృదయాలను ఆకర్షిస్తూవున్నా వారు అటువైపు దృష్టి పోనీయరు.
భగవద్రాజ్యం, హరిలీలారూపమైన, నినాదంచేసే సమయంలో, శుక,
సిక, చక్రవాక, మయూరాది పక్షిజాతం, కిలకిలరహాలు ఆపివేస్తున్నాయి.
శ్రీహరిధరించిన తులసీ మాలయొక్క సుగంధం, అన్ని పుష్పాదుల
గంధాన్నీ అధిగమిస్తు ఉంటుంది. అదిచూచి, కుంద, మందార, కురవక,
పున్నాగ, ఉత్పల, వకుళాదులన్నీ, మన తపస్సు కంటే తులసీ తపస్సు
గొప్పది. అనుకుంటున్నాయి. వైకుంఠ లోకం వజ్ర, వైడూర్య, మరకభ, మాణిక్యాలతోనూ విమానలతోనూ నిండి ఉంది. విమాలములేందు

యేఽభ్యర్థితామపి త నో నృగతిం ప్రపన్యాంజ్ఞానం చ తత్త్వవిషయం సహధర్మయత్ర,
నారాధనం భగవతోవితరంత్యముచ్య నంమోహితా వితతయా నమ మాయయాతే,
యచ్చప్రజం త్యనిమిషామృషభానువృత్త్యా ధూరేయమాహుయపరి నఃస్సృహణీయశీలా,
భర్తృర్నిధన్యుశశః కథనామరాగైక్లబ్యరాగకలయా పులకి కృతాంగాః
తద్విశ్వగుర్వధిక్పతం భువనైక వంద్యం దివ్యం వివిత్రవిబుధాగ్యానిమాన శోచి,
అపుః పరాం ముదమపూర్వము పేత్య యోగమాయాబలేన మునయస్తదభి వికుంతం.

తస్మిన్నతిత్య మునయస్తదవజ్ఞమానాః కశ్యపస్సమానవయసా వధనస్తమాయాం,
దేవావచక్షతగృహీతగదా వరాహ్య కేయారకుండలకిరీటవిటంక వేషాః.

మత్తద్విరేపవన మాలికయా నివితో విన్యస్తయా నిత చతుష్టయ బాహుమధ్యే,
వక్త్రం భువా కుటిలయా స్ఫుటనిర్గమాభ్యాం రక్తక్షతేన చ మనాగ్రభనందధానా,
ద్వార్యే తయోర్వి వివిశుర్విషతోర పృష్ఠ్యా పూర్వాయథాపురటవప్ర కవాటికాయామ్,
పర్వత్ర తేఽవిషమయామునయస్సద్భుష్ట్యాయే సంఛరంత్యవిహతావిహతాభిశంకాః.

కాస్యిక్ష్యవాతరశనాంశ్చకురఃకుమారాన్పుష్పాన్ దశార్హవయసో విదితాత్మతత్త్వాః,
వేత్రం చాన్ఠలయతామతదర్పణాంస్తా తేజోవిహస్యభగవత్ప్రతికూలశీలౌ,

భగవద్భక్తులనేకులు హరిరూపంలోనే ప్రకాసిస్తున్నారు. అపూర్వ సౌందర్యంకల దేవతాస్త్రీలుకూడా వారిచిత్తాలను ఆకర్షించలేక పోతున్నారు. సౌందర్యరాసియగు లక్ష్మీదేవి తన స్వభావమైన చంచలత్వాన్ని వదలి స్త్రీహరిని నిరంతరం సేవిస్తూంది. చరణకమలాలనుండిఘల్లుఘల్లుమవిధ్వనిస్తూంటేక్రీడావనంలో తులసీదళాలతో హరిచరణాలను పూజిస్తూంటుంది. మానవులు అజ్ఞానులై పాపనాశన హేతువైన హరిలీలలు విస్మరించి అర్థకామాలలో పడినశించిపోతారు. అలాంటి జీవులూ దివ్యలోకాన్ని దర్శించలేరు.. వారికి నరకం కనుపిస్తుంది. భగవత్ప్రాప్తికి ప్రధానమైన ధర్మకర్మలూతత్వజ్ఞానమూ మనుష్య లోకంలోనే లభించాలి, ఇకయేలోకంలోను లభించవు. కనకనే మనంకూడా మానవలోకంలో జన్మించాలని కోరుకుంటూ ఉంటారు. అట్టిలోకంలో పుట్టికూడా కాంతా కనకములదాసుక్రీ కలహాసపుత్రున్నారంటే మాయామోహితులైన దౌర్భాగ్యులన్నమాట, స్త్రీహతి నామసంక్లిష్టనం చేసుకుంటూ హరి లీలలతో కూడిన చరిత్రలు, శత్రువుతూ, వింటూ, గ్రహించిన వృషభముంతో, గగనర్పిడిచిన శరీరంతో, ఆనందపాషాలు చాల్చేవాడేధన్యుడు.. వాడేవైకుంఠం.

కాభ్యామ్మిషత్స్వనిమిషేమ నిషిధ్యమానాహ్యర్హత్రమాఽపి హరేః ప్రతిహరసాభ్యామ్,
 ఉచుస్సుహృత్తమదిదృక్షిత భంగకూషత్కామాను జేన సహపా త ఉపస్తతాః,
 కోవా ఇహైత్య భగవత్పురిచర్యయోచ్చైస్తద్ధర్మిణాం నివనతాం విషమస్వభావః,
 తస్మిన్ నృణాంతపురుషే గతవిగ్రహే వాం కోవాత్మవత్కుహకయోః పరిశంకనియః.
 నహ్యంతరం భగవతీహ సమస్తకుఙ్కవాత్మాన మాత్మనినభో నభసీవ ధీరాః,
 పశ్యంతి యత్య యువయో స్ఫురలింగినోః కింవృత్వాదితం హ్యుదరభేది భయం
 యతోఽన్యః.

తద్వా మముష్యవరమన్య వికుంతభర్తృః కర్తుం పృక్వప్త మిహాధీమహి మందధీభ్యామ్,
 లోకానితో వృజతమంతర భావదృష్ట్యా పాపీయసస్త్ర యజమే రిపవోఽన్యయత్య.
 తేహమితిరితముభావవధార్య ఘోరం తద్రృహ్య దండమనివారితమస్తపూగైః,
 నద్యోహరేరసు చరాపురుషిభ్యతస్తత్త్వాద గృహవనత తామతికాతరణ.
 భూయాదఘోని భగవద్విరకారి దండో యోఽస్థా హరేతమ రహేళనమవ్యతేషం,
 మావోసుతాపకలయా భగవన్పృతిఘ్న మోహా భవేద ఏతునౌ వృజతో రభేధః.

చూడగల్గుతాడు. సనక, సనందన సనత్కుమార, సనత్కుజాతు లట్టి
 నివృత్తి పరాయణులు గనుకనే వైకుంఠానికి వెళ్ళగలిగారు. యోగ
 బలంచేత క్షణంలో నునాయాసంగా వైకుంఠం చేరిన సనకాదులు,
 వైకుంఠంలో, ఆరు కక్ష్యంతరాలు దాటి, ఏడవ కక్ష్యంలో, ప్రవేశించి
 చారు. ఆ ద్వారానికి ఉభయ పార్శ్వాలయందు గదాపాణులై శ్యామ
 వర్ణులై వనమాలాధారులై చతుర్భుజ రూపంతో శ్రీహరి ఆకారంలో
 ఉన్న ఇంద్రుపురుషులు నిలిచిఉన్నారు. అదేసమయంలో సంచూర్ణతత్త్వ
 వేత్తలైన సనత్కుమారాదులూ ద్వారాన్ని సమీపించారు. వీట వయ
 స్సులూ అందరికంటే పెద్దవారైనా ఐదుసంవత్సరాలు వయస్సు కల
 వారూ దిగంబరులూ అయిన సనకాదులు నిశ్చంకగా. గోవలకు మెదు
 తూంటే పూజార్హులను గుర్తింపలేక ద్వారపాలురు వారిని నిరోధించారు.
 శ్రీహరి దగ్గనానికి విఘ్నం కలిగిస్తున్నారనే కోపంచేత వారి
 నేత్రాలు యెర్రబడ్డాయి. వెంటనే ద్వారపాలకులారా! భగవంతుని
 సేవించి వైకుంఠాన్ని పొందినవారు భగవంతునిలో సమానంగా సమ
 దర్శులు కావాలి. మీరు అట్టి భక్తులైనాడా యీవిషయ భావంలో
 యెందుకు ప్రవేశించారు? శ్రీహరి శాంతస్వభావం కలవాడు. ఇతరు

ఏవం తదైవ భగవానరవిందనాభః స్వానాం విబుధ్య పవతికృమమార్గహృద్యః,
తస్మిన్ తస్మాత్ పరమహంస మహామునినా మక్యేషణీయ చరణో చలయన్ సహ శ్రీ.
తంత్యాగతం ప్రతిహృతావయకం స్వప్రంభిస్తైచక్షతాక్షివిషయం స్వనమాధి భాగ్యమి,
హంసశ్రియోర్వ్యజనయో శ్శివవాయులొలశుబ్రాతప్రతశశితేనరశికరాంబుమ్.

కృత్స్న పృసాద సుముఖం స్పృహణీయధామస్నేహవలోక కలయా హృది
నంస్కృశంతమ్,

శ్యామే పృథా పురనిశోభితయా శ్శియాన్వక్పూడామణిం సుభగయంతమివాత్మధిష్ఠ్యమ్.
ఏతాంశుకే పృథునితంబినిస్ఫురంత్యా కాంచ్యాశ్శినిర్వచుతయా వనమాలయా చ,
వల్గుప్రకృష్టవలయం విసతాసుతాంసే విస్మప్తహస్తమితరేణ ధునానమన్యమ్.

విద్యుత్ప్రవన్మకర కుండలమండ నార్జగండస్తలొ న్ననముఖం మణిమత్కిరీటమ్,
దోర్దండపండవిపరే హరతాపరాధ్యహరేణ కంఠరగతేన చ కౌస్తుభేన.

అత్రోపన్మప్త మితిచోత్పిత మిందిరాయాస్వానాం ధియా విరచితం బహుస్థాపవాఢ్యం
మహ్యం భవన్య భవతాం చ భజంతమంగం నేముర్చిరీక్య న విత్పప్ర దృశో ముదాతైః

లను శంకింప నవసరములేదు. మీరుకపటులడంవల్ల మీతో సమానంగా
భావించి యితరులను శంకిస్తున్నారు. భగవంతుని హృదయంలో బ్రహ్మం
డాలన్నీ ఉన్నాయి. ఇక్కడున్నవారు భగవంతునికీ తమకూ భేదం
లేనట్లు చూస్తారు. మహదాకాశమందు ఘటాకాశంవలె ఆ భగవంతుని
అంతర్భావంలో చూస్తూంటారు. మీరు దేవతారూపులైయుండి భగ
వంతునకు కూడా భేదభావరూపమైన భయాన్ని శంకిస్తున్నారు. మీరు
శ్రీహరి పార్షదులు, ఐనా మీబుద్ధి చాలామందంగా ఉంది. కనుక
మీకు ఊమాన్ని ప్రసాదించటానికే మీ అపరాధానికి మీకు యోగ్య
మైన దండనవిధిస్తున్నాము. మీరు మీ భేదబుద్ధి కారణంగా వైకుంఠ
పద్మభ్రమలై కామకోధలోభాలకు నిలయమైన పాపులై జన్మింతురుగాక
అనిశ్చింతించారు.

సనకాదులు కతోరంగా శపించినతోడనే జయవిజయులు బ్రాహ్మణ
శాపం అమోఘమని గుర్తించారు. శ్రీహరికూడా బ్రాహ్మణశాపా
నికి భయపడతాడని వారెరుగుదురు. వారిద్దరూ సనకాదుల పాదాల
పైబడి రక్షింపుడని ప్రార్థిస్తూ పుణ్యపురుషులారా ! మీరు మమ్ము

తస్యారవింద నయనస్య పదారవిందకింజల్క మిశ్రతులసి మకరందవాయుః,
అంతర్గతవ్యవినరేణ చకార తేషాం సంభవమక్షరజాషా మపి చిత్తతన్యైః.
తే వా అముక్త్య పదనానితపద్మకోశముద్యీక్త్య మందరతరాధరకుందహవమ్,
లబ్ధానవః పునరవేక్త్య తదీయమంఘ్రిద్వంద్వం నఖారుణమణి శ్రయణం నిదమ్యైః.
పుంసాంగతిం మృగయతామిహ యోగమార్గైర్ధ్యానాన్పదం బహుమతం నయవాభిరామం
పాంశ్యం వపుర్వర్షయానమనన్యనిధై రౌత్పత్తికైస్సఖిగృహా యుతమప్తభౌగైః.
యోఽంతర్ధిత్ హృది గతోఽపి దురాత్మనాం త్వం సోఽద్యైవ నో నేయనమూఠ
మనంతరాద్యైః

యర్హ్యైవ కర్ణవివరేణ గుహంగతో నః ఏత్యామవర్ణిత రహా భవదుద్భవేన.
తం త్యావిదామభగవతా వరమాత్మతత్త్వం సత్త్వేన సంప్రతి రతిం రవయంతమేషాం,
లను దంశించడం న్యాయమే? శ్రీహరి అభిప్రాయం తెలిసికూడా మేము
అధికారగర్వంతోనే ఆ ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించాము. మీ కాపంతో
ఆ గర్వంనశించిపోయింది. మీరు మాయందు అనుగ్రహముంచి మేము
భూగోళంలో పాప మోనులయందు జన్మించినా భగవంతునియందు
విస్మృతిని కలిగించే మోహం కలుగకుండా అనుగ్రహించండి అన్నారు.

సనకసనందనాదులు జయవిజయులను శపించడం గ్రహించాడు
సర్వజ్ఞమూర్తియైన శ్రీహరి లక్ష్మీనమేతంగా ఆ ద్వారందగ్గరకురాగా
సనకాదులు శ్రీహరిని దర్శించారు. శ్వేతచ్ఛత్రచ్ఛాయలలో పార్షదులు
వినరుతూ ఉంటే సకలసద్గుణములకూ, ఆశ్రయకూ కృపాసముద్రుడూ,
లక్ష్మీవత్సస్థలాలయకూ, పీతాంబధారీ కౌస్తుభాలంకారుడూ, మకర
కుండలధారీ ఐన శ్రీహరికి సాష్టాంగనమస్కారంచేశారు. సనకసనంద
నాదులూ, షారు నిరంతరం బ్రహ్మానందంలో ఉండేవాడైతే శ్రీహరి
సందర్శనంవల్ల అధికానందంపొందారు.

అనంతరం శ్రీహరిని ఆనందవిధాలస్తుతిస్తూ వ్రాసా! మీరు అంత
ర్యామి రూపంలో ముష్టహృదయాల్లో కూడా ఉంటారు. ఐనా వారికి
మీదర్శనం లభించదు. అవ్యాజమైన కటికచే స్వయంగా మీరే
మాకు దర్శనమిచ్చారు. అదిలో మీయందు ఆవిర్భవించి మాకుజనకు
దైవంజైతుర్ముఖునివల్ల మీరే రహస్యమయమైన లీలలూ మీరే సగౌరవ

యత్తేనుతా పవిత్రైర్దృఢభక్తి యోగైరుద్ధృంధ యో హృది విదుర్మునయోవిరాగాః
 నాత్యంతికం విగణయంత్యపి తే ప్రసాదంకిం వాన్యదర్శితభయం భ్రువశిన్నయైస్తే,
 యేఽంగ త్వదంఘ్రిశరణా భవతః కథాయాః కిర్తన్యతీర్థ యశనఃకుశలా రసజ్ఞాః.
 కామం భజన్య పృజినైర్నిరయేమ న ప్యాచ్ఛేత్తాళివద్యది నుతే పదయోరమేత.
 వాచశ్చ నస్తులసి వద్యది తేం ఘ్రిశోభాః పూర్వైత తే గుణకవైర్యది కర్షరంధ్రమ్.
 ప్యాదుశ్చకర్ణ యదిదం పురుహూతిరూపం తేనేకనిర్వృతిమవాపురలం దృశో నః.
 తస్మాజ్దం భగవతే నమ ఇద్విధేమ యోఽనాత్మనాంనురుదయో భగవాన్ప్రతితః.

నిర్గుణరూపాలూ, గ్రహించాము. ఆ నాటినుండి మిమ్ములనే ధ్యానిస్తూ
 న్నాము. సర్వజ్ఞుడవైన నీకు తెలియనిదేదీలేదు. నారాయణా! మీ
 మాయ మమ్ములను మోహింపజేయకుండుగాక. మీ దివ్యమంగళ
 రూపానికి అనేకవేల వందనాలు, చేస్తున్నాము. అన్నారు

15 అ ధ్యాయం

ఇతి తద్గుణతాం తేషాం మునీనాం యోగధర్మిణామ్,
 పృథినంద్య జగాదేదం వైకుంఠనిలయో విభుః.
 ఏతో హి పార్షదౌ మహ్యం జయో విజయ ఏవ చ,
 కదర్థీకృత్య మాం యద్వో బహ్వదత్తామతికృమమ్,
 యస్తేతయోర్మతో దండో భవద్భిర్మా మమప్యతైః,
 నవనామమతోఽప్యాభిర్మునయో దేవహేళనాత్.

దేవతలారా! యోగనిష్ఠులైన ససకాదులిలా స్తుతించడంతో,
 శ్రీహరి వారిని, ప్రశంసిస్తూ ఈ జయవిజయలు, నా పార్షదులు. వీరు
 గొప్ప అపరాధం చేశారు. మీరు కూడా నాకుపూర్ణమైన భక్తులు.
 వీరు చేసిన అపరాధానికి మీరు దండించడం నాకూ ఇష్టమే. బ్రాహ్మ
 ణులు నాకు పరమారాధ్యులు. నా అనుచరులద్వారా మీకు తిరస్కారం
 జరిగింది. అది నా అపరాధంగా భావిస్తున్నాను. అందువల్లనే మిమ్ము
 లను ప్రసన్నులు కమ్మని యాచిస్తున్నాను. సేవకులు అపరాధంచేస్తే
 లోకం ఆతప్పు యజమానిదే అంటుంది. త్వక్కును చర్మరోగం వేధించి
 నట్లు సేవకులు అపరాధం యజమానుల కవయశాన్ని కలిగిస్తుంది.

తద్యః పృసాద యామ్యద్య బ్రహ్మదైవం పరం హిమే,
తద్విహ్యత్కృతం మన్యే యత్స్వపుంభిరస త్స్పృతాః,
యన్నామాని చ గృహ్ణతి లోకో భృశ్యే కృతాగవి,
సోసాధువాద నత్కిర్తిం హంతి త్వచమివామయః.

యస్మామలామృతయశశ్శృవణాచగాహస్పద్యః పునాతి జగదాశ్చేపచాద్వికుంతః,
సోఽహంభవద్యః ఉపలబ్ధఃపత్తిర్లక్ష్మీర్నిద్యాం స్వభాహుమపి పః ప్రతికూలవృత్తిం.
యత్సేవయా చరణపద్యపవిత్రరేణుం నద్యః క్షతాఖిలమలం ప్రతిలబ్ధిలం,
సత్త్విరక్తమపి మాం విజహతియస్యాః ప్రేక్షాలతార్థజతరే నియమాన్యహంతి,
నాహం తదాద్వియజమానహవిర్వితా నేచ్యోద్వృతప్లుతమదన్ హుతభుజ్ముఖేన,
యద్బ్రాహ్మణస్య ముఖతశ్శృరతోను పూనంతుస్తస్య మయ్యవహైర్నిజకర్మపాశైః.
యేషాంబిభర్త్యహమఖండ వికుంతయోగమాయావిభూతి రమలాంఘ్రిరజః కిరీటైః,
విప్రాంస్తు కో న విషహేత యదర్థణాంభవద్యః పునాతి నహవంద్రలలామలోకాః.
యే మే తిహార్ద్యజవరాః దుహతీర్మదీయా భూతాన్యలబ్ధ శరణాని చ భేదబుద్ధ్యా,
దృక్ష్యంత్యమక్షత దృశోహ్యవామన్యవస్తాః గృధ్రాయుషామమకృపంత్యధిదండనేతుః.

నా లీలా భూయిష్టమైన కథలను చదువుతూ వింటూ, నామనంకీర్తనం
చేసేనాడు ఛండాలుడైనా పరమపవిత్రుడౌతాడు. అందువల్లనే నన్ను
“వికుంతు” డంటారు. ఈ పవిత్రమైన కీర్తి నాకు మీ వల్లనే కలిగింది.
మీ విషయంలో యెవరు అవరాధం చేసినా తుదకు నా భుజాలే తప్పు
చేసినా, నరుకవలసిందే. మీవంటి సత్పురుషుల సేవచేతనే నా పద
రజం సర్వ మానవ పాపహరకమైంది. నాకిట్టి శాంత స్వభావం లభిం
చింది. నేను ఉదాసీనుడుగా పున్నా లక్ష్మీ నన్ను క్షణం విడువకుండా
ఉంటుంది. లక్ష్మీయొక్క అనుగ్రహం కొరకే బ్రహ్మాదులనేక నియ
మాలు, వ్రతాలు, అనుష్ఠిస్తారు. ఎవరు సంపూర్ణ కర్మఫలాన్ని నాకు
సమర్పిస్తారో, అట్టి నిష్కాములైన బ్రాహ్మణులు, పౌలిగాసమందు
తృప్తిచెందుతూ ఘృతంతో కూడిన పశ్యాన్నాల నెవ్వడూ భుజిస్తూ
ఉంటారో అప్పుడు కలిగే సంతృప్తి యజ్ఞియాగాదులలో హవిర్భాగా
లిచ్చేటప్పుడు కూడా నాకు కలుగదు. దేశాగమాయూరూపమైన,
గంగ, చంద్రాకేళుడు మొదలు, సర్వలోకాల్ని పవిత్రం చేస్తుంది.
అలాంటి పరమేశ్వరుడైన యుండి కూడా నేను బ్రాహ్మణుల పాదరజ

యే బ్రాహ్మణాన్మయి ధియా క్షిప్తోర్చయంతస్తుష్కద్భుధః స్మితనుభోక్షిత పద్మవక్త్రాః,
వాణ్మానురాగకలయాత్మజవద్భృణంత స్సంబోధయంత్యథామివాహముపాకృతస్తైః.
తస్యై స్వభుక్తరససాయమలక్ష్యమాణౌ యుష్మద్వ్యతిక్రమగతిం ప్రతిపద్య నద్యః,
భూయో మమాంతికమితాం తదనుగృహౌ మే యశ్చల్వ్యతామచిరతే భృతయోర్వివాసః

అథతస్యోశతిం దేవీం ఋషికుల్యాం నరస్వతిం,
నాస్వాద్యమన్యదప్తానాం తేషామాత్మాప్యతృప్యత.
సతిం న్యాదాయ శృణ్వంతో లఘ్వం గుర్వప్తగహ్వరామ్,
విగాహ్యగాధగంధీరాం న విదుప్తచ్చికిర్నితం.
తే యోగమాయయా రజ్జపారమేష్ఠ్యమహాదయం,
ప్రౌఢః ప్రాంజలయో విప్రాః పృహృష్టాః కుచిత త్వచః.
న వయం భగవన్విద్యుస్తవ దేవచిక్లితం,
కృతో మేఽను గృహశ్చైతి యదద్యక్షః ప్రభాషసే.
బ్రహ్మణ్యస్య పరం దైవం బ్రాహ్మణాః కిల తే ప్రభో,
విప్రాణాం దేవదేవానాం భగవాన్మాత్మదైవతం.

స్మిన్ శిరమునంధు ధరిస్తాను. బ్రాహ్మణులూ, పాలిచ్చే గోవులూ
అనాధజీవులూ, నాకుశరీరం. అజ్ఞాపంచేత ఎవరైతే వీరిని నాకంటె
భిన్నంగాచూచి అవమానిస్తారో, వారిని యమదూతలు, భయంకర
రూపాలతో, హింసిస్తారు. బ్రాహ్మణులు కఠోరవాక్కులతో తిరస్కరిస్తున్నా
చిరునవ్వుతో నేను వారి నాదరిస్తాను. నాకూ వారికీ, పితా,
పుత్రో, న్యాయం ఉంది. మిమ్ములను నేనలాగే భావిస్తున్నాను. మీరు
నా సేవకుల ననుగ్రహించి వారి అపరాధాన్ని సరించి అధమగతిని
పొంది అచిరకాలంలో పన్ను పొందేలా అనుగ్రహించండి. అని ప్రార్థించిన
శ్రీహరి పలుకులు విన్న సనకాదులు కోరికతో ఉన్నా
ముత్యముగ్ధులైపోయారు.

స్వల్పాక్షరములతో అర్థపూర్ణమైన సారయంతమైన, గంభీర
మగు శ్రీహరివాక్యాలు, అక్షరశః విన్నా భగవానుని అభిప్రాయంవారికి
గోచరించలేదు. భగవంతునియొక్క బౌదార్యం చూసిన సనకాదుల
అయోలన్నీ పులికతించాయి. యోగమాయా ప్రభావంచే తనపరమైశ్వర్య
రూపాన్ని ప్రకటించి శ్రీహరికి నమస్కరించి చతుకన్దారంభించారు.

త్వత్సృరాతనో ధర్మో రక్ష్యతే తనుభిన్నవ,
 ధర్మస్య పరమో గుహ్యా నిర్వికారో భవాన్మతః.
 తరంతి హ్యంజసా మృత్యుం నివృత్తా యదనుగ్రహాః,
 యోగినస్తభవాః కిం స్విదనుగృహ్యేత యత్పరైః.
 యం వై విభూతిరుపయాత్యను వేలమన్యైరర్థార్థిభిన్నశిరసా ధృతపాదరేణుః,
 ధన్యాప్నితాంఘ్రితులంసనపదామధామ్నా లోకం మధువృతవతేరివకామయానా.
 యస్తాం వివిక్తచరితై రనుపప్రమానాం నాత్మాద్రి యత్పరమభాగవత్ప్రపంచం గః,
 తం త్వాం ద్విజానుపవశ్యన్యరజఃపురితః శ్రీవత్సరక్షుకిమగాభగభాజనస్త్యమ్.
 ధర్మస్య తే భగవత స్త్రియుగత్రివిధస్యైః పద్మిశ్చరాచరమిదం ద్విజదేవత్కాష్టమ్
 నూనం భృతం తపభిమాతిరజస్తమశ్చ వత్సేన నోవరసయాతథువా నిరన్య.
 సత్యం ద్విజోత్తమకులం యదిహాత్మగిపం గోస్తా వృష స్త్వజ్ఞేన చ నూన్యతేన,
 తర్హ్యేవ సంక్ష్యతి శివస్తవ వేదవంధా లోకోఽగ్రహిష్యద్భవభన్యహి తత్ప్రమాణం.

శ్రీహరి! మీరు సర్వేశ్వరులైయుండి యీ చెప్పినమాటలన్నీ
 మాయందుకల అనుగ్రహం చేతనే పలికారు. కానీ మీ అభిప్రాయం
 మాకు తెలియలేదు. మాధవా! మీరు బ్రాహ్మణులకు హితంచేకూర్చే
 వారు గనుకనే లోకానికాదర్శంగా నాకు బ్రాహ్మణులారాధ్యులని పలి
 కారు. సత్యం అలోచిస్తే బ్రాహ్మణులూ, దేవతలూకూడా, మిమ్మే ఆరా
 ధిస్తారు. సనాతన ధర్మం మీవల్లనే జనించింది. అనేక సమయాలలో
 అనేక అవతారాలుధరించి సనాతన ధర్మాన్ని రక్షిస్తూంటారు మీరు.
 నిర్వికారులైన మీరే గుహ్యమైన ధర్మస్వరూపులు. మీ కరుణచేతనే
 నివృత్తపరాయణులైన పరమయోగులు మృత్యురూపమైనసంసార
 సాగరంనుండి తరిస్తారు. అలాంటి పరిస్థితిలో నీయందు కృపనుంచు
 వారెవరు? అర్థార్థులు ఏమాత్రం పదరజస్సంపర్కాన్ని శిరమందు
 ధరిస్తూ ఉంటారో, అట్టిలక్ష్మీదేవి, నిరంతరం మిమ్ము సేవిస్తూ ఉంటుంది.
 నిరంతరం మీ కథాశ్రవణంలో మీ సేవచేసే లక్ష్మీ కంటే కూడా
 మీరు భక్తులనే ఎక్కువగా ప్రేమిస్తూ ఉంటారు. మీరు సద్గుణిల
 యులు. అట్టి మిమ్ము బ్రాహ్మణుల పదరజస్సు పవిత్రంచేస్తూందా? పర
 మాత్మా! మీరు సాక్షాత్తు ధర్మస్వరూపులు. మీరు కృత శ్రేత
 ద్వాపరాలలో ప్రత్యక్షంగా దర్శనం లుస్తూంటారు. మీరు తపోసత్య

తత్తేనభిష్టమివ నత్వనిధేర్విధిత్యైః క్షేమం జనాయనిజశక్తిభిరుద్భుతారేః,
 నైతా వత్తాత్తర్థధివతేతవ విశ్వభర్తుస్త్రైజః క్షతం త్వవనతన్య నతే వినోదః.
 యం వానయోర్ధమమఫీశ భవా విచక్షుః వృత్తిం తు వాతదనుమన్మహానిర్వ్యతిశాం
 అస్మాను వాయుఉచితో ధ్రియతాం నదంఠో యేనాగసావయమయంక్షృహికిల్పిషేణ
 ఏతౌ సూరేతరగతిం ప్రతిపద్య నద్యన్సంరంభ సంభృత నమాభ్యనుబద్ధయోగౌ,
 భూయస్సకాశముపయాన్యత ఆస యోవశ్యాపా మయైవ దమితస్తదవైతవిప్రాః.
 అథతే మునయో దృష్ట్యా నయనానందభాజనం,
 వైకుంఠం తదధిష్ఠానం వికుంతం చ స్వయంత్రభం.
 భగవంతం పరిక్రమ్య ప్రణిపత్యాను మాన్యచ,
 ప్రతిజగ్ముః ప్రముదితాః శంసంతో వైష్ణవీం శ్రియం.
 భగవాననుగావాహయా తం మా భైష్టమస్తుశమ్,
 బ్రహ్మతేజస్సమర్థోఽపి హంతుంనేచ్చే మతం తుమే.

దయలనే మూడు పాదాలతోనూ చరాచర ప్రపంచాన్ని రక్షిస్తూం
 టారు. సత్యస్వరూపం, ధర్మవిరోధములైన రజస్తమోగుణాలను
 దూరంచేయండి. బ్రాహ్మణకులం మీచేతనే రక్షింపబడుతూ ఉంటుంది.
 మీరుధర్మస్వరూపులైకూడా, పూజాదులద్వారా యీకులాన్ని రక్షి
 స్తున్నాట. ఇలా రక్షింపకపోతే మీచే నిర్ణయింపబడిన కళ్యాణమార్గమే
 నశించిపోతుంది. లోకంలో అదర్శప్రాయమైన పురుషులచేచేయబడు
 కర్మలే సామాన్యులకు మార్గదర్శకము తాతాయి. మీరేశక్తిరూప
 మైన రాజాదిరూపాల్లో అవతరించి ధర్మాన్ని రక్షించి లోకమర్యాదను
 నిలుపుతూంటారు. వేదమార్గం నశించడం మీ అభిమతం కాదు. వేద
 మార్గాన్ని ఉల్లంఘించువారు తాత్కాలికంగా జైన్నత్యం పొందినా
 మీ అనుగ్రహం లేకపోవడంచేత శీఘ్రంగా నశించిపోతారు. మీరు
 జగత్పతులైయుండి కూడా బ్రాహ్మణులకింత వినములై యుండుటచేత
 మీకు హానిలేదు. ఇది మీ లీలమాత్రం. సర్వేశ్వరా! ద్వారపాలురైన
 జయవిజయులకు యోగ్యమైన శిక్షమీరే విధించండి లేదా అనుగ్రహిం
 చండి. వీరినిశసించినందులకై మమ్ములనే ధండించండి. అదీమీకు సంతో
 షమే, విభావయ్యలో అదేమీరు చెయ్యండి. అని సనకాదులు శ్రీహరిని
 ప్రార్థించి వినములై నడిచారు. శ్రీహరి వారిపలుకులాలించి వారి

వితత్పునైవ నిర్దిష్టం రమయా క్రుద్ధయా యదా,
 పురాపవారితా ద్వారి వికతి మయ్యుపారతే.
 మయి సంరంభయోగేన నిస్సీర్వబహ్మహేళవం,
 పృత్యేష్యతో నికాశం మే కాలేనాత్పియసా పునః.
 ద్వార్ధ్వావాదిశ్య భగవాన్విమానశ్శేణి భూషణం,
 సర్వాతిశయయా లక్ష్మ్య జుష్టం స్వం ధిష్ట్యమావిశతే.
 తౌ చ గీర్వాణముషభౌ దుష్టరాష్ట్రలోకతః.
 హతశ్రియౌ బ్రహ్మశాపాదభూతాం విగతన్మయౌ.
 తతో వికుంతధిమణాత్తయోర్నిపతమానయౌ,
 హహకారో మహానాసీద్విమానాగ్రేమ పుత్రకాః.
 కావేవ హ్యదునా ప్రాప్తాపార్శదామ్ముషభౌహరేః,
 ఓత్తేష్టతరమావిష్టౌ కాశ్యపం తేజుశ్చల్పణం,

నాదరించి, ఋషులారా! మీరు వీరిని శపించడంలో కూడా నాసంకల్పం ఉంది. వీరు శీఘ్రంగా రాక్షసులై జన్మించి నాయుండు బద్ధవైరులై కోర్ధంచేత నిరంతరం నాయుండే ఏకాగ్రతకలవారై తిరిగి అచిర కాలంలోనే నన్ను పొందగలుగుతారు. అని అనుగ్రహ దృష్టిని ప్రసరించిన శ్రీహరికి నమస్కరించి సనకసనందనాది మహర్షులు మాధవుని ఆజ్ఞపొంది, నారాయణుని సూక్తిర్తన చేసుకుంటూ వెళ్ళిపోయారు.

అనంతరం కేశవుడు జయవిజయులను చూచి, వెళ్లండి. కొంచెం కూడా భయపడకండి నా అభిమతాన్ననుసరించినను సర్వసమర్థుడనై కూడా బ్రహ్మతేజస్సును నిరోధించను. పూర్వకాలాలో నేను యోగ నిద్రలో ఉండగా ద్వారమందు ప్రవేశించిన లక్ష్మీని కూడా యిలాగే నిరోధించారు. ఆ నాడే లక్ష్మీ మిమ్ములను శపించింది. కనుక మీరు భూమండలంలో ఆదిత్యులై జన్మించి నాయుండు బద్ధవైరులైయుండుటచే మీకు యేకాగ్రత కలుగుతుంది. గానివల్ల విప్రతిరస్కార చూపమైన పాపాన్నుండి విముక్తులై కొలదికాలంలోనే నన్ను చేరగలుగుతారని చెప్పి భగవానుడు స్వధామానికి వెళ్ళాడు. దేవశ్రేష్ఠులైన జయవిజయులు బ్రాహ్మణ శాపంవల్ల వైకుంఠంలోనే తేజోహీనులైనారు.

తయోరసురయోరద్య తేజసా యమయార్హిణః,

అక్షిప్తం తేజ ఏతస్మి భగవాన్ సంవిధిత్పతి.

విశ్వస్యయః స్థితిలయోదయహేతురాద్యోయోగేశ్వరైరపి దురత్వయయోగమాయః,

షమం విధాన్యతి ననో భగవాన్ప్రకృతాన్మదీయనిమృశేన కిమాని హర్షః

వైకుంఠ ద్వారపాలురు జారిపోతూంటే హాహాకారాలు బయలుదేరాయి. వారే యీ దితి గర్భంలో ఉన్న కశ్యపుని ఉగ్రతేజం. దానివల్లనే మీరు తేజోహీనుశాతున్నారు. అది ఈశ్వరేచ్ఛ, సృష్టిస్థితి లయకాలమై యోగిదుర్లభమైన, మధుసూదనుడే మనల ననుగ్రహించుగాక! అని బ్రహ్మ దేవతలకు చెప్పిననే మైత్రేయుడు విదురునకు చెప్పినట్లు శ్రీశుకుడు పరీక్షిత్తునకు వినిపించాడు.

16 అ ధ్యాయం

నిశమ్యాత్మభువాగీతం కారణంకంకయోజ్ఞితాః,

తతస్సక్త్యేన్యవస్తంతత్రిదివాయ దివోకనః.

దితిస్తు భద్రరాజేశాదవశ్యపరిశంకిని,

పూర్ణే వస్తకతే సాధ్యే పుత్రౌ ప్రసుమవే యమౌ.

ఉత్పాతాబహవస్తత్ర నిపేతుర్హయమానయోః,

దివి భువ్యంతరిషే చ లోకస్యోరుభయావహాః.

నహచలాభువశ్చేలుర్దివస్సర్వాః ప్రజజ్జ్వలుః,

సోల్కాచ్ఛాకనయః పేతుః కేతహచ్ఛార్దిహేతవః,

బహువల్ల అంధకారకారణం గ్రహించి దేవతలు స్వర్గానికి వెళ్లిపోయారు.

పుత్రులవల్ల ఉపద్రావాలు కలుగుతాయని దితి గ్రహించి నూరు సంవత్సరాలు గర్భంధరించి ఒకసమయంలో ఇంద్రుడు కుమారులను కన్నది. అసమయంలో స్వర్గ, పృథివీ, అంతరిక్షాలలో, భయం కరమైన ఉత్పాతాలు బయలుదేరాయి. భూమికంపించింది. దిశలు మండుతూన్నట్లున్నాయి. ఉల్కాపాతాలు కలుగుతున్నాయి. పిడిగులు పడుతున్నాయి.

వనోవాయుస్సుఖస్వర్గుః పూత్కారానీరయమ్మహుః,
 ఉన్ములయన్తగపతిన్వాత్మానీకో రజోద్వజః.
 ఉద్ధవతతతి దంభోదమటయోఃపద్మభాగవే,
 వ్యోమ్ని ప్రవిష్టతమసా నన్మవ్యాద్యశ్యతే పదం.
 ఉద్ధతోర్నిస్తదవార్ధిర్విమానః పుథితోదరః,
 పోదపానాశ్చ సరితశ్చుక్షుభుశ్చుష్కవంకజాః.
 ముహుః పరిధయోః భూవనానరామైస్సశ్వశస్త్రోద్భయోః
 నిర్వాతరవనిర్వాదావివరేభ్యః ప్రజజ్జిరే.
 అంతర్గామేషు ముఖతో వమంత్యో వహ్నిముల్పిణం,
 నృగాలోటాకటంకారైః ప్రణేదుదశివాశ్శివాః.
 సంగీతవద్రోదనవదున్నుమయ్య శిరోధరాః,
 వ్యముంచక వివిధావాచో గ్రామసంహస్తతంతః.
 ఖరాశ్చ కర్కశైః క్షతః ఖురైర్ద్వంతో రసాతలం,
 పూత్కారరభసామతాః పర్యధావక పరూభశః.

ధూమకేతువులు గోచరిస్తున్నాయి. మాటిమాటికీ భయంకరమైన
 వాయువునీవూ వృక్షాలను పైకెత్తిస్తూన్నది. అవాయువు వికటంగా అస
 హ్యంగా ఉంది. ధూళిలేచి ఆకాశాన్ని భూమిని యేకం చేస్తూన్నది.
 భయంకరంగా మెరుపులు మెరుస్తున్నాయి. సూర్యచంద్ర సక్ష
 త్రాదులు గోచరించడంలేదు. సముద్రం రోదిస్తుందా అన్నట్లు ఉత్తాల
 తరంగాలతో ఘోషిస్తున్నది. నదులుకూడా అలానే ఉన్నాయి. కమల
 ములు వాడి పోయాయి. జల జంతువులు భయంతో ఇటూ అటూ
 తిరుగుతూన్నాయి. సూర్యచంద్రులు తరచుగా గ్రసించబడుతున్నారు.
 వారిచుట్టూ అమంగళ మండలాలు ప్రవేశించి ఉంటున్నాయి. గుహలో
 రథనేమిధ్వనులు బయలుదేరాయి. గ్రామాల్లో గ్రద్దలు రాబందులతో
 పాటు నక్కలు కూడా తమ ముఖాన్నుండి అగ్నిని జ్వలింప చేస్తూ
 భయంకరంగా యేడుస్తున్నాయి. కుక్కలు తలలు పైకెత్తి యేడుస్తు
 న్నాయి. గాడిదలు గిట్టలతో భూమిని త్రవ్వతూ కఠోర శబ్దంతో
 అటూయిటూ పరువులేత్తుతూ ఉన్నాయి. ఆ శబ్దానికి భయపడి
 పక్షిలు నలుమూలలా యెగిరిపోతున్నాయి. గోవులూ, వృషభాలూ,

రుదంతో రావభత్యస్తానీదాదుదపతన్ బగాః,
 హేపేఽరణ్యేచ పశవశ్శకృన్మాత్రమకుర్వత.
 గావోఽత్య సన్నస్పగ్ధోహస్తోయదాః పూయవర్షిణః,
 వ్యరుదకా దేవలింగాని ద్యుమాః పేతుర్వినానిలం.
 గృహన్పుణ్యతమానన్యే భగణాంశ్చాపి వీడితాః,
 అతిచేరుర్వక్త్రగత్యా యుయుధుశ్చ పరస్పరం.
 దృష్ట్యాన్యాం శ్చ మహోత్సాహాన తత్రత్వ విదః పృజాః,
 బృహ్మపుత్రా నృతేభీతా మేనిరే విశ్వసంప్లవమ్.
 తావాదివై త్యోసహసా వ్యజ్యమానాత్మ పౌరుషా.
 వవృధాతేఽశ్మసారేణ కామేనాద్రి పతీ ఇవ.
 దివిస్సృశా హేమకిరీటకోటిధిర్నిరుష్టకాష్ఠా స్ఫురదంగదా భుజౌ,
 గాంకంపయంతౌ చరన్తైః పదే పదే కట్యాను కాంచ్యార్కమతిత్య తస్థతుః.
 ప్రజాపతిర్నామ తయోరకార్షద్యః ప్యాక్స్వదేహోద్య మయోరజాయత,
 తం వై హిరణ్య కశిపుం విదుర్మదాయం తం హిరణ్యాక్ష మనూత సాగ్రతః.
 చక్రే హిరణ్యకశిపుర్వోర్పాంతం బృహ్మవరేణ చ,
 వశేనపాలాక లోకాం ప్రేనకుటోమృత్యురుద్ధతః.

భయంచేత మలమూత్రాలు విడుస్తున్నాయి. గోవులను పాలు పితుకు
 తూంటే రక్తధారలే పడుతున్నాయి. మేఘాలు మలమూత్రాలు వర్షిం
 చడం గ్రహాలు తమతమ గమనంలో నక్షత్రాలనుల్లంఘించి వక్క
 గతుల్లో చరించడం పరస్పరయుద్ధాలూ చూస్తే అకాల ప్రళయశంకతో
 దేవతలు కూడా, భయపడుతున్నారు.

అదితిగర్భంనుండి జనించిన ఆ దైత్యులు ఉక్కుతో సమానమైన
 దేహములతో శీఘ్రంగా పెరిగిపోతున్నారు. వారి స్వర్ణ కిరీటాలు
 స్వర్ణాన్ని స్పృశిస్తున్నాయి. వారి శరీరాలు దిక్కులనాక్రమించాయి.
 విద్యుత్ప్రకాశంతో వారిభుజాలయందు అంగదములు ప్రకాశిస్తున్నాయి.
 వారు నడుస్తూంటే అడుగడుగుకూ భూమి కంపిస్తున్నది. వారిద్దరూ
 కవలలు. కశ్యపుడు వారిరువురికీ యిలా నామ కరణం చేశాడు. దితి
 గర్భమందు ప్రథమతః తాను స్థాపించిన వీర్యంవల్ల జనించినవాడు
 హిరణ్యకశ్యపుడనీ, దితిగర్భంనుండి తొలుత జనించినవాడు హిరణ్యాక్షు

హిరణ్యాక్షః సుజన్మన్యప్రియః ప్రతికృదన్యహం,
 గదాపాణిర్దివం యాతో యుయుత్పుర్భుగయన్ రణం.
 తం చిక్ష్వ దున్నహజవం రణత్కాంచనసూపురం,
 వైజయంత్యానృజాజుష్టమంనన్యస్త మహాగడం,
 మనో వీర్యబలోత్పిక్త మధృవ్య మకుతోభయం,
 భీతావిలిల్విరే దేవాస్తార్ష్యత్యస్తా ఇవాహయః.
 న వై తిరోహితాః దృష్ట్వా మహసా స్వేనవైత్విరాట్,
 సేంద్ర్యాన్ దేవగణాన్ క్షిప్త వ పశ్యన్యవదధృవకం.
 తతో నివృత్తః క్షీడివ్య స్థంభీరం భీమవిన్యసం,
 విజగాహే మహాశక్త్యై వార్ధిం మత్తజవ ద్వివః.
 తస్మిన్ప్రవిష్టే వరుణన్య వైనికాః యాదోగణాన్సప్తసియన్త పాద్యసాః,
 అహన్యమానాఽపి తన్య వర్చసా వ్రధన్తితామారతరం ప్రసదుపుః.
 నవర్షహాగానుదధౌ మహాబలశ్చరన్తహెరార్కీక శ్శననేరితాన్మహాః,
 మార్వాభిజమ్నై గదయా విభావరీ మాసేదివాంస్తత్య పురీం ప్రచేతసః.
 తతోతలభ్యానురలోక పాలకంయాదోగణానామృషభం ప్రచేతసం,
 న్యున్నప్రల్బ్ధుం ప్రణిపత్య నివవజ్జగాద మే దేహ్యధిరాజనంయుగం,

డసీ నామకరణం చేశాడు. హిరణ్యాక్షు, హిరణ్యకశ్యపులు తీవ్రతపో
 నిష్ఠలో బ్రహ్మసాక్షాత్కారం పొంది వరములు గ్రహించి వరముద
 గర్వితులై, లోకపాలురను జయించి త్రిలోకాలూ స్వాధీనం చేసు
 కున్నారు. హిరణ్యకశ్యపుడు తమ్ముడైన హిరణ్యాక్షుని యెక్కువగా
 ప్రేమిస్తున్నాడు. హిరణ్యాక్షుడు అన్న అనుగుహడల్లో నడుస్తున్నాడు.
 ఒకనాడు హిరణ్యాక్షుడు గదాపాణియై యుద్ధాభిలాషతో స్వర్గానికి
 వెళ్ళాడు. అతనియందు శరీర, మనో, వరబలాలు సంపూర్ణంగా ఉండ
 టంచేత మదోన్నతుడై గర్విస్తూ ఉంటే దేవతలు భయపడి దాక్కు
 న్నారు. అదిచూసి హిరణ్యాక్షుడు ఆలోచిస్తూంటే తిరిగి తిరిగి ప్రతిపక్షు
 లను పొందలేక సముద్రంలో ప్రవేశించి మునిగిపోయిన యేనుగువలె నిహ
 రిస్తూ జలచరాలను భయపెడుతున్నాడు. క్రమంగా వరుణలోకానికి
 వెళ్ళి దానిరాజధానియైన విభావరీపురియందు ప్రవేశించి వికటంగా
 నవ్వుతూ ఆరాజుకు నమస్కరించి మహారాజా! యుద్ధభిక్ష పెట్టండి.
 మీరు మహావీరుల్ని జయించినవారు. రాజనాయకం చేసినవారు.

త్వం లోకపాలాధిపతి ర్పుహచ్చవాప్తిర్వాపహోదుర్మదవీరమాన్సినాం,
 విజిత్య లోకే కిల దైత్యదాన్తవాక్ యధ్యాజ్ఞసూయేన పురా జయత్ప్రభో,
 నవవముత్సిక్రమదేన విద్యపా దృఢం ప్రేలత్థో భగవాన్సంపాం పతిః,
 రోషం నముత్తం శమయన్ స్వయా ధియా న్యవోచదంగోపకమం గతావయం,
 పశ్యామి నాన్యం పురుషం పురాతనాద్యస్సంయుగైః త్వాం రణమాన్గోవిదం,
 ఆరాధయిష్యత్యురర్హభైహితం మనస్వినో యం గృణతే భవాదృశాః,
 తం విరామారాదభిపత్త్య నిన్దుర్భుక్ష్య యిష్యసే వీరశయ్యేశ్వభిర్వృతః,
 యస్తద్విధానామసతాం పశ్యాత్తయో రూపాణిదప్తేనధనుగ్రహేచ్ఛయా.

అని ప్రేళనగా గర్వించి పలుకుతూన్న హిరణ్యాక్షునిపై తీవ్రతరకోపం కల్గినా ఆకోపాన్ని నిరోధించి వరుణుడు.

కశ్యపనందనా! సోదరా! నీతో యుద్ధానికి తలపడేశ్తక్తి నాకు లేదు. నీతో యుద్ధంచేయగల సమర్థుడు పురాణపురుషుడైన మధు సూదను డొక్కడే. నీవాయనతో యుద్ధంచేస్తే నీ మనోరథం నెరవేరు తుంది. నీ కశేబరం కుక్కలతోనూ, నక్కలతోనూ చుట్టబడి వీధి భూమియందు శయనిస్తుంది. సత్పురుషుల సమగ్రహించేటందులకై అనేక అవతారాలు ధరించే శ్రీహరిగొక నీతో యుద్ధంచేయగలవారెవరు? నీవు వైకుంఠునితో యుద్ధం సాగించు మన్నాడు.

17 అ ధ్యాయం

తనేనమాకర్త్యజితేభాషితం మహామనావద్విగుణయ్యై దుర్మదః,
 హరేర్విదిత్వా గతిమంగ వార్దద్రాదసాతలం నిర్భింశే త్వరాన్వితః,
 దదర్శ తత్రాభిజితం ధరాధరం ప్రాన్తియమానావనిమగ్రదంట్టయా,
 ముష్ణంతమక్లేస్వరుచోరుణ శ్రియా జహన చాహు వనగళరో మృగః.

వరుణుని పలుకులువిన్న హిరణ్యాక్షు డానందంతో విష్ణువును జయించాలనుకున్నాడే కాని హరిచేతుల్లో నీవు మరణిస్తావన్న వరుణుని పలుకులయందు వానికి దృష్టి లేనేలేదు. పెంటనే నారదునితోట హరిజాడ తెలుసుకొని హిరణ్యాక్షుడు రసాతలానికి వెళ్ళి భూమిని

అహైవమేహ్యజ్ఞ మహింవిముంత నో రసాకసాం విశ్వవృజేయ మర్చితా,
 న న్యస్త్రీ యాన్యన్యనయా మమేక్షతన్మృరాధమాపాదితనూకరాకృతే.
 త్వం నన్యవత్సైరభవాయ కిం భృతో యో మాయయా హంత్యసురాన్పరోక్షజిత్
 త్వాం యోగమాయాబలమల్పపౌరుషం వంస్థావ్య మూఢవ్యమ్బుజే మహృచ్చుచః.
 త్వయి స్థితేగదయా శిష్టశీర్షణ్యస్పద్భుజమృతయాయే చ తుభ్యం,
 బలిం హరిష్యంత్యృషయా యే చ దేవా న్యేవ్రయం చనర్షే న భవిష్యంత్యమూలాః
 న తుద్యమానోదురు క్రితామ రైర్దంష్ట్రాంగ్రగాం గాముపలక్య భీతాం,
 తోదం మృషన్నిరగాదంబుమధ్యాద్ధ్రాహతస్పకరేణుర్యథేభః.
 తంనిస్సరంతం నలిచాదను ద్యుతో హరణ్యకేళో ద్వీరదంయథా యుషః,
 కరాళదంష్ట్రాక్షనిన్యస్తోఽబ్రవిధతప్రాయోం కిన్వినతాం విగర్హితమ్,
 నగాముదస్తాత్పులిలస్య గోచరే వన్యన్య తస్యాపాదకాత్స్వనత్త్వమ్,
 అభిష్టుతో విశ్వవృజావ్రనూనైరాపుర్యమాణో విబుధైః వశ్యతోఽరేః.
 వరానుషక్తం తపనీయోవకల్పం మహాగదం గాంచనచిత్రదంశం,
 మర్యాణ్యభిక్షం ప్రతుదంతం దురుక్తైః ప్రచండమమ్యైః ప్రహసంతం బభాషే.

ఉద్ధరించి తెచ్చే వరాహమూర్తిని చూచి వికటాట్టహాసం చేస్తూ
 యీ అరణ్యపశువు యిక్కడకు యెక్కడనుంది వచ్చింది? అని
 పలుకుతూ, వరాహమూర్తిని సంజోధించి అంటున్నాడు. అరే! అజ్ఞానీ
 విశ్వస్రష్ట యీ భూమండలాన్ని రసాతలవాసులకై సృష్టించి యిచ్చాడు.
 వరాహరూపధారి దేవాధమా! దీన్ని యెక్కడకు తీసుకు వెడతావు?
 భూమిని యిక్కడనేవదలు, లేదా నీకీనాటితో అయ్యునునరి, నీవుమాయ
 నాశ్రయించి రాక్షసులను జయిస్తూంటావు. మాయాబలమేగాని నీకు
 పురుషబలంలేదు, నిన్ను సంహరిస్తే నిన్నాశ్రయించిన దేవతలూ,
 ఋషులూ నిరాశ్రయులై వారే పోతారు. రాక్షసులు నిష్కంఠకంగా
 సుఖిస్తారు. అని కటువచనాలు పలుకుతున్నాడు.

హిరణ్యాక్షుని కటు వాక్యాలు శ్రోధాన్ని కలిగిస్తున్నా భయం
 చేత కంపిస్తూఉన్న భూమిని ఒకే శోరయందు నిలిపి హిరణ్యాక్షునకు
 సమాధానమే చెప్పకుండా జలోపరిభాగానికి వచ్చి సుకక్షితసానలో
 జలంమీద భూమిని సిరంగా ఉంచాడు. మిగిరముచే గాయపడి జలాంత
 ర్భాగాన్నుండి పైకివచ్చేగజరాజులా శ్రీవరాహమూర్తి గజరాజును

సత్యం వయం భో వనగోచరామృగాయుష్మ ద్విధాన్మృగయే గామసింహాః,
 న మృత్యుపాతైః ప్రతిముక్తస్య ధీరావికత్తనం తవ గృహ్లాంత్యభద్రం.
 ఏతే వయంన్యానహరారసాకసాం గతహ్యయో గదయా ద్యావితాస్తే,
 తిష్ఠామహేథావి కథంచినాజౌ స్థేయం క్వ యాయో బలినోత్పాద్య కైరం,
 త్వం పట్రధానాం కిల యూధపాధిపాః మటస్య నోఽస్యస్తయఃక్వనూహః,
 సంస్థాప్య చాస్మా న్నమృజాశ్రువ్యకానాం యస్సాస్త్వం ప్రతిజ్ఞాం నాతిపిపర్త్యసభ్యః.
 సోఽధిక్షిప్తా భగవతా ప్రలబ్ధశ్చ రుషా భృశం,
 ఆజహరోల్పణం క్రోధం క్రిడ్యమానోహరాడివ.
 సృజన్నమర్షి తశ్శాపం మన్యు ప్రచలి తేంద్రియః,
 ఆసాద్య గదాయా దైత్యస్తరసాభ్యహనద్ధరిం.
 భగవాంస్తు గదావేగం విస్ఫుష్టమరిణోరసి,
 అవంచయత్తిరస్త్రినో యోగారూఢబాంతుకం.
 పునర్గదాం తామదాయ భ్రామయంతమభిక్ష్యః,
 అభ్యధావద్ధరిః క్రుద్ధస్సంరంభాద్దష్టదచ్చదం.

వెన్నంటివచ్చే మకరలా హిరణ్యాక్షుడు కనుపిస్తున్నాడు. సమాధానం చెప్పకుండా వచ్చే శ్రీవరాహమూర్తిని చూచి శ్రీహరీ! నీవు వీరుడవని సమస్తలోకాలూ ఘోషిస్తూంటే ఇలా సమాధానమే చెప్పకుండా వలాయనమంతానినుసానం చెయ్యడంలా! నీకు సిగ్గులేదా! ఎందుకుంటుందిలే! అసత్పురుషులకు మానాభిమానా లెక్కడుంటాయి. అని పలికే హిరణ్యాక్షుని మాటలు లెక్కించక సర్వాధారరూపమైన జగద్ధాత్రీశక్తిని జలోపరిభాగమందు సాపించి అప్పుడు హిరణ్యాక్షుని వైపు తిరిగి భయంకరమైన గదను సాతిస్తూ దశదిశలూ పిక్కటిల్లేలా గర్జిస్తూ పలుకుతున్నాడు శ్వేత వరాహమూర్తి.

ఆదిదానవా! సత్యంగా మేము అరణ్యమృగాలమే. నీవంటి గామసింహాలను (కుక్కలను) చెతుకులూ ఉంటాము. వీరపట్రములు మృత్యుపాతాలే ఆత్మనుతీ చేసుకునే నీవంటి తుచ్చుల వాక్యాలయందు శ్రద్ధ ఉంచకు. అప్పుడు రసాల వాసుల స్వర్గమైన భూమిని హరించి సిగ్గులేకుండా నీగదకు భయపడి యిలావచ్చాను. నీవంటి వీరునితో మేమెక్కడ పోరగలము? నీతో వైరంపొంది యెక్కడకు

తతశ్చ గదయారతిర్దక్షిణాం నభువి ప్రభోః,
అజఘ్నైవతు తాం సౌమ్యగదయాకోవిదోఽహనత్.
ఏవం గదాభ్యాం గుర్యీభ్యాం హర్యక్షో హరిరేవ చ,
జిగీషయా నువంరభావన్యోవ్యమభిజమ్నుతుః.
తయోస్పృథోస్తిగ్గుగదాః ఫతాంగయోః క్షతానవాఘాః వివృద్ధమన్యోః,
విచిత్రమార్గాంశ్చరతేర్జిగీషయా వృషావిళాయామివ శుమ్మణోర్విధుః.
దైత్యస్య యజ్ఞావయవస్య మాయయా గృహితవారాహతనో ర్యహత్మనః,
కౌరవ్యమహ్యం దిగ్వితేర్విముర్ష సందిదృక్షురాగాఢ్యషభిర్వృతస్త్వరాత్.
అనన్యకౌండిర్యమపేతసాధ్వనం తృతనతికారమహర్యవిక్రమమ్,
విలక్త్య దైత్యం భగవాన్ పహస్రణ్ణగద నారాయమాదినూకరం.
ఏవతే దేవ దేవానా మంఘ్రిమూలముపేయమేమి,
విప్రహం సౌరభేయాహం భూతానామవ్యనాగసామ్,

పోగలము? నీవు పదాతి సైన్యానికి అధిపతివి గనుక వృధా కాలయా
పన సాగించక నాతో యుద్ధం చెయ్యి. అలా నిలబడడం తగదని
శ్రీహరి తిరస్కారపూర్వకంగా వ్యంగ్యంగా వలుకుతూ ఉండగా
మహాకోపంతో హిరణ్యాక్షుడు మాధవునిపై గదాప్రహారం చేశాడు.
నారాయణుడా ప్రహారాన్ని తప్పించుకొని తానుకూడా గదను
తిప్పవ్రతూ అనురునిపై కురిశాడు.

అనుర దేవశ్రేష్ఠులిద్దరూ ఒకరినొకరు జయించాలనే సంక
ల్పంతో యుద్ధం సాగిస్తున్నారు. ఇద్దరి దేహాలూ గదాఘాతాలచే గాయ
పరుప బడుతున్నాయి. విచిత్ర గతులతో సాగించే వారియుద్ధక్రమం
నోవుకొరకై రెండు వృషభాలు యుద్ధంచేస్తున్నట్లుగా కనపడుతున్నది.
ఈ విధంగా యజ్ఞవరాహమూర్తి హిరణ్యాక్షుడు, భూమికొరకై పర
స్పరయుద్ధం సాగిస్తూండగా, అక్కడకు ఆయుద్ధం చూడడానికి దేవ
తలతో కూడా వచ్చిన బ్రహ్మ వరాహమూర్తికి నమస్కరించి ఇలా
వలుకుతున్నాడు.

దేవాదిదేవా! యజ్ఞవరాహయాహ! నీడు నావల్ల వరం
పొంది గర్వించి నిరపరాధులైన దేవతలనూ ఋషులను హింసించడమే
గాక యుద్ధవాంఛతో అన్నిలోకాలూ తిరిగి నీతో యుద్ధం తీరంభిం

అగస్త్యేద్యయకృద్ధుస్కృదస్మద్రాద్ధవరోఽనురః,
 అన్యేషన్నప్రతిరథో లోకానటత కంటకః,
 ఏవం మాయావిసం దృష్టం నిరంకుశమనత్తమమ్.
 మాక్రిడ బాలవద్దేవ యథాశీవిషముత్థితమ్.
 నయానదేషవర్ధిత స్వాం వేళాంప్రాప్య దారుణః,
 స్వాం దేవమాయామాస్థాయ తావజ్జహ్యమమమృత.
 ఏషా హేరతమా నంధ్యా లోకచంఘట్కరీ ప్రభో,
 శివసర్పతి సర్వాత్మకా సురాణాం జయమావహ.
 ఆధునైషోఽభిజిన్నామయో గో మౌహూర్తికోఽభ్యుగాతి,
 శివాయ నస్త్యత్సుహృదామాసునిస్తర దుస్తరమ్.
 దిష్ట్యా త్వాం విహితం మృత్యుం మాయామాసాదితస్త్వయమ్,
 నికమ్యైనం మృతే హత్యా లోకానాధేహి శర్మణి.

చాడు. సంధ్యాకాలం సమీపిస్తే యీ క్రూరునిబలం పెరిగిపోతుంది. వీడు మాయావి. రాత్రి వీనిమాయాబలం జయించడం కష్టం. బాలుడు సర్పంతో చెలగాటలాడినట్లు వీనితో క్రీడించక మీ యోగమాయా బలంతో వీనిని సంహరించండి. ఇది అభిజిల్లగ్నం. దేవతలకు చాల ప్రియమైనది. ఈ ముహూర్తంలోనే వీనిని సంహరించండి. వీనికి మీ చేతుల్లోనే మృత్యువు ఉంది. ఇతడే మృత్యువును వెతుక్కుంటూ మీ దగ్గరకు వచ్చాడు గనుక మీరు వెంటనే యితనిని సంహరించండి. అని ప్రార్థించాడు.

18 అ ధ్యాయం

అవధావ్య ఏరించస్య నిర్వికళకామృతం వహః,
 ప్రహస్య ప్రేమగర్భిత దపాగేన సోఽగ్రహీత్.
 తతస్సపత్నం ముఖతశ్చరంతమకుతో భయమ్,
 జహానోత్పత్య గదయా హనావసురమక్షజః.

కపటరహితమైన బ్రహ్మపలుకు లాలించి భగవానుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ, కటాక్షవక్షగాలతో ఆయుధ స్వార్థనను స్వీకరించి గదచే హరణ్ణాటుని వెధ్దిచ్చడం ఆరంభించాడు. అదేసమయంలో హిరణ్యా

సా హతా తేన గదయా విహతా భగవత్కూరాత్,
 విఘ్నార్హితాపతద్రే జే తదద్భుతమివాభవత్.
 నతవా లబ్ధిర్హైపి నబహుధే నిరాయుధమ్,
 నమానయకా మృధే ధర్మం విష్వక్సేనం ప్రకోపయన్.
 గదాయామపవిద్ధాయాం హహికారే చ నిర్గతే,
 మానయామాన త్వర్మం మసాభం చాన్మరద్విభుః.

తం వ్యగ్రచక్రం దితివృత్తాధమేన న్వపార్ష దముఖ్యేన విషవ్యూహానమ్,
 చిత్రావాచోఽబద్ధిహగ ఖేచరాణాం తత్య స్మానన్ న్వస్తి తేఽముం జహతి.
 నతం నిశామ్యూత్తరదాం గమగృతో వ్యవస్థితం పద్మపతాకలొచనమ్,
 విలోక్య చామస్తపరిష్ఫుతేం ద్రియో రుషాన్వదంతచ్చదమాదకచ్చనకా.
 కరాళదంష్ట్రచ్చక్రార్పాం నం చక్షతో దహన్నివ,
 అభిద్యుత్య న్వగదయా హతోఽనిత్యహేనద్ధరిమ్.
 వదా వ వ్యేన తాం పాశాద్భగవాక్ యజ్ఞసూకరః.
 లీలయామితశక్యోః ప్రాహరద్వా తరంహవమ్.
 అహ చాయుధమాధత్స్వమటన్వ త్వం జిగీషసి,
 ఇతుర్జన్మవరాహాయ తాం గదాం వ్యన్మజద్భుకమ్,
 తాం నతవతతిం విక్త్య భగవాక్ నమవస్థితః,
 జగ్రాహ లీలయా ప్రాప్తం గరుత్మానివపన్నగీమ్.

తుడుకూడా గదాయుద్ధంచేస్తూ ఉంటే పరస్పర గదాప్రహారాలలో
 శ్రీహరి చేతియందలి గద జారిపోయింది. మాధవుడు నిరాయుధుడు
 కావడంతోనే హిరణ్యాక్షుడు యుద్ధమాపివేశాడు. శ్రీహరి దానితో
 ఉగ్రిడై సుదర్శన చక్రాన్ని స్మరించాడు. వెంటనే చక్రం ఆయన
 హస్తంలో తిరుగుతూంది. కాని భగవానుడా రాక్షసునితో కీర్తిస్తు
 న్నాడు. చక్రప్రయోగం చెయ్యడం లేదు. అచిమాసి దేవతలు
 ప్రభూ! వీనితో అటలాడకు, వీనిని సంహరింపుమని మొరపెట్టడం
 ఆరంభించారు. హిరణ్యాక్షుడు తీక్షణ దృష్టితో శ్రీనాథుని భస్మం
 చేస్తాడా? అన్నట్లుచూస్తున్నాడు. అంతలో గదను తిప్పి శ్రీహరిపై
 విసరినవెంటనే అచ్యుతుడాగదను యెడమకాలితో లీలగా తన్నేశాడు.
 తన ఉద్యమం విఫలం కావడంతో దైత్యుని గర్వం, తేజంకూడా, తగ్గి
 పోయాయి. ఉత్తమబ్రాహ్మణునిపై చేసినప్రయోగతంత్రంవలె అతని

స్వపౌరుషే ప్రతిహతే హతమానో మహాసురః,
 నైచ్చద్ధదాం దీయమానాం హరిణా విగతవృథః.
 జగ్గాహ త్రిశీఖం శూలం జ్వలజ్వలనలోలుపమ,
 యజ్ఞాయ భృతరూపాయ విప్రాయాభిషరన్యథా.
 తదోజసా దైత్యమహాభటార్చితం చకానదంతః ఖండిర్దీధితి,
 చక్రేణ చిచ్ఛేద నిశాతనేమిశా హరిర్యథా తాస్యపతత్యముజ్జితమ్.
 వృక్షే న్వశూలే బహుధారిణా హరేః ప్రత్యేత్య విష్ణీష్టమురో విభూతిమత్,
 పృవృద్ధరోషన్మకరోరముష్టినా నదకా ప్రహృత్కాంతరధీయతాసురః.
 తేనేత్త మాహతః క్షత్తర్భగవానాదిసూకరః,
 నాకంపత మనాకాప్తపి నృజాహతబవ ద్వషః.
 అభేరుదాన్మజన్మాయాం యోగమామోశ్వరే హరే,
 యాం విలోక్య పృజాస్తస్తా మేనిరేషోషసంద్రయమ్.
 పృవపుర్వాయవశ్చందాస్తమః పాంసవమైర్దయకా,
 దిగ్భ్యో నిపేతుర్గావాణః క్షిప్రవైః ప్రహితాశవ.
 ద్యౌర్వృష్టభగణాభౌహైస్సవిద్యుత్త్వ సయిత్పుభిః,
 వర్షద్భిః పూయవిఘ్నూత కేశానస్థిని చానకృత్.
 గిరయః ప్రత్యదృశ్యంత నానాయుధముచోఽనమ,
 దిగ్వాససో యాతదాన్యః శూలనౌ ముక్తమూర్ధభాః.

ప్రయత్నం నిష్ఫలమైపోయింది. గద పోవడంచేత శూలాన్ని ప్రయోగించాడు ఆ రాక్షసుడు. ఆ శూలం కూడా చక్రంచేత నరుకుతే రాక్షసుడింక ఆసురీమాయను ప్రయోగించడం ఆరంభించాడు. ఆ మాయచేత పాపాణవర్షం కురుస్తూన్నది. మలమూత్రాలూ, రుధిర కేశాలూ, అనులూ వర్షిస్తూంటే సూర్యచంద్రుల ప్రకాశం కప్పబడి ప్రచండ వాయువుచే భూళిరేగి భూనభోంత రాళాలునిండి అంధకారబంధుడమై అకాలప్రళయం కలుగుతుందా అనే శంక కలుగుతూన్నది. అంతలో ఆ ఆసురీమాయలో అపూర్వ పర్వతాలూ, రథ గజ తురగపద్మాతి వర్గరయొక్క సమకూచంపూ అనేశబ్దాలూ దశదిశలూ వ్యాపించాయి. భయంకరాకారులైన స్త్రీలూ పురుషులూ కూడా ఆయుధాలు ధరించి పరువులిడుతూన్నట్లు గోచరిస్తూన్నది. భయంకరమైన ఆ ఆసురీమాయను చూసి తనంతా మాయను ఉపసంహరింప చక్కాన్ని ప్రయోగిస్తే ఆ చక్రిం ఆ ఆసురీమాయాశక్తిని సంహరించే పనికి హిరణ్యాక్షు

బహుభిర్వక్షరక్షభిః పత్త్యశ్వరథకుంజరైః,
 అతతాయభిరుత్సృష్టాహింసావాచోఽతివైశసాః.
 ప్రాదుష్కృతానాం మాయానామానురీణాం వినాశనం,
 సుదర్శనాస్త్రం భగవాన్ ప్రాయుంక్త దయితం త్రిపాతం.
 తదాదిత్యేనమభవత్ప్రసాదా హృది వేషభుః,
 నృరం త్యాభ్యురారాచేశం ప్రనాచ్ఛాన్మక్రృణున్మవే.
 వినష్టాను స్వమాయాను భూయశ్చాభ్యేత్య కేశవమ,
 రుషావగూహమానోఽముం దద్భుజేవస్థితం బహిః.
 తం ముష్టిభిర్వినిమ్నంతం వజ్రసాక్షరధోక్షజః,
 కరేణ కష్టమూలేఽహం యథాత్వాత్ప్రసంగం ఘృతృత్పతిః.
 నతపాతో విశ్వజితాహ్వవజ్జయో పరిభృమిన్గత్య ఉచ్యతేలోచన.
 వికర్ణదాహ్యాంఘ్రికోరోఽపతద్యహ నగేంద్రో బులితే నభస్వతా.
 క్షితా శయానం తమకుంతవర్చనంకరాళదరిష్టం పరిదష్టదచ్చదమే,
 అజాదయో విష్యశశంనురాగతా అహో ఇమాం కోను లభేత సంస్థితే
 యం యోగినో యోగసమాధినా రహా ద్భాయంతి లింగాదనతో ముముక్షయా,
 తస్యైషదైత్యో నిహతః కర్ణావైముఖం ప్రవశ్యంప్రసముత్పన్నర్దహ.
 ఏతా హి పార్షదావన్య శాఘాద్యాతావన్వతీం.
 పునః కతివయైః స్థానం ప్రపత్స్యేతే హజన్మభిః.

దొక్కడే మిగిలాడు. యజ్ఞవరాహమూర్తి మహాకోర్పుడై అన్నయని
 కర్ణమూలంలో ముష్టి ప్రహారంచేశాడు. వహ్నిమాత సదృశమైన పిడి
 క్లిటిపోటుతో హిరణ్యాక్షుని గిరగిరా తిరిగి గ్రుడ్లు తేల్చవేసి శిశోజములు
 అస్తవ్యస్తములు కాగా చేతులూ, కాళ్లూ విలవిలా తన్నుకుని అను
 పులు బాేశాడు. ప్రాణములు పోయినా వానిముఖం తేజోహీనంకాలేదు.
 బ్రహ్మాది దేవతలాహిరణ్యాక్షుని ప్రశంసించారు. ఆహా వీడెంత
 ధన్యుడూ! అలభ్యమైన మృత్యువు వీనికి లభించింది. యోగి ధుర్లభుడైన
 యజ్ఞమూర్తి చేతుల్లో మంగళమూర్తిని చూస్తూ దేహాన్ని చాలిం
 చిన వీడెంత పుణ్యాత్ముడు. పరమేశ్వర పరణాసన్నిధిని దేహం వాలిం
 చాడు. శావ వశంచేత కృతజన్మకలిగివాకొలది జన్మలలోనే శ్రీహరిని
 చేరగలడని వాని చరిత్రను స్మరిస్తూ యజ్ఞవరాహమూర్తిని చూసి
 వ్రభూ మీరు సమస్తయజ్ఞాలనూ విస్తరింప జేశేవారు. శుద్ధసత్వ

నమోనమస్తేఽఖిలయజ్ఞతంతవే స్థితౌగృహీతామలనత్వమూర్తయే,
 దిష్టాహృతోఽసౌ జగతామరుంతుదస్త్యత్పదభక్త్యా వయమిశ నిర్వృతాః.
 ఏవం హరణ్యాక్షమనహ్యవిక్రమంసంసాదయిత్వా హరిరాదిసూకరః,
 జగములోకం న్వమఖండితోత్సవం సమీడితఃపుష్కరవిష్టరాదిభిః.
 మయా యథాహూతమవాదితే హరేః కృతావతారస్యసుమిత్రచేష్టితం,
 యథాహరణ్యాక్ష ఉచారవిక్రమో మహామృచే క్రిడనవన్నిరాకృతః.
 ఇతి కౌహరవాఖ్యాతా మాశ్రుత్వ భగవత్కృపాం,
 క్షతాసందం ఏరం లేచే మహాభాగవదోస్సవ.
 అన్యేషాం పుణ్యస్థానా ముద్దామ యశసాం కథాం,
 ఉపశ్రుత్వ భవేద్మోః శ్రీవత్సాంకన్య కం పునః.
 యోగజేంద్రం టుపగ్రన్తం ధ్యాయంతం చరణాంబుజ,
 క్రోశంతీనాం కరణూనాం కృచ్ఛాచ్ఛామోచయద్భుతం.
 తంసుఖరాధ్యమృజుభి రనన్యశరవైర్నృభిః,
 కృతః కో న సేవేత దురారాధ్యమసాధుభిః.
 యో వై హరణ్యాక్షవధం మహద్భుతం విప్రేడితం కారణసూకరాత్మనః,
 శృణోతి గాయత్యను మోదతే జనోవిముచ్యతేబ్రహ్మధావపి క్షణాత్
 ఏతస్మహాపుణ్యమలం పవిత్రం ధన్యం యశస్యం పదమాయురాలిషం,
 ప్రాణేంద్రియాణాం యుధి శౌర్యవర్ధనం నారాయణోఽంతే గతిరంగ శృణ్వతాం.
 మయయాపంతో ప్రపంచాన్ని రక్షించేవారు కూడా. గనుకనే యీ
 భయంకర రాక్షసుని సంహరించి లోకకళ్యాణం ప్రసాదించారు. అట్టి
 మీ కనేక వేల నమస్కారా లర్పిస్తూన్నాము. అని స్తుతించి భగవానుని
 అనుజ్ఞపొంది వారివారి లోకాలకు వెళ్ళిపోయారు. యజ్ఞవరాహ
 మూర్తి వీరిదృష్టిలో అంతర్ధానమైనాడు.

ఈ వరాహచరిత్ర గురుముఖతః విన్నది విన్నట్లుగా నీకు వివరిం
 చానని మైత్రేయుడు చెప్పినట్లు పరీక్షిస్తూహారాజుకు శుకయోగీంద్రుడు
 చెప్పాడని శౌనకాదులకు సూతమహర్షి చెప్పి శౌనకాదులారా! పృథివీ
 ఉద్ధారయాపమైన వరాహావతార చరిత్ర చదివినా విన్నా సమస్తపాప
 విముక్తుడై ఇహలోకంలో సమస్తసౌఖ్యాలూ అనుభవించి మోక్షం
 పొందుతాడు అన్నాడు.

మహిం ప్రతిష్ఠామధ్యాన్య సాతే స్వాయంభువో మమః,
 కాన్యన్యతిష్ఠద్వైరాణి మాగ్ధాయావరజన్మనామ్.
 క్షత్ర మహాభాగవతః కృష్ణద్వైకాంతికన్సుహృత్,
 యస్తత్కాజాగ్రజం కృష్ణేసాపత్యమమవానితి.
 ద్వైపాయనాదనవ మో మహాత్మ్యేతన్య దేహజః,
 సర్వాత్మనా శ్రితః కృష్ణంతత్పరాంశ్చాప్యనువ్రతః,
 కిమిన్యస్పృచ్ఛన్మైతేయంవిరజా స్తీర్థసేవయా,
 ఉపగమ్యకుశావర్త ఆసీనం తత్త్వనిత్యమం.
 తయో న్సంవదతోన్మానత ప్రవృత్తాః హ్యమలాః కదాః
 అపో గాంగాశవామహ్మోహరేః పాదాంబుజాశ్రయాః.
 తాసః కీర్తయ భద్రం తే కీర్తన్యోదారకర్మణః,
 రనజ్ఞఃకోనుశృప్యేత హరిలీలామృతం విభజా.
 ఏవముగ్రశ్రవాః వృష్టఋషిభిర్నైమిశాయనైః,
 భగవత్కర్పితాధ్యాత్మస్తానాహ శ్రూయతా మితి.
 హరేర్భుతక్రోడతనోన్స్వమాయయా నిశమ్య గోరుష్ధరణం ధృపాతలాత్,
 లీలాం హిరణ్యాక్షమవజ్ఞయా హతం సంజాతభూర్షో మునిమాహ భారతః.

సూతమహర్షీ! పృథివిని ఆధారంచేసికొని స్వాయంభువమనువు
 సృష్టిఎలావృద్ధిచేశాడు? భగవద్భక్తుడైన విదురుడు రాయబారిగావచ్చిన
 శ్రీకృష్ణుని అనాదరించారని కారవులను వదలి అరణ్యానికి వచ్చాడు.
 ఆయన కృష్ణద్వైపాయనుని కుమారుడు. జ్ఞాని. అట్టి విదురుడు తీర్థ
 యాత్రలు సేవిస్తూ కుశావర్త క్షేత్రంలో మైత్రేయుని ఇంకా యేయే
 ప్రశ్నలు వేశాడు? వానికి మైత్రేయుడిచ్చిన సమాధానాలేమిటి? సమస్త
 పాపవినాశకమై హరికథారూపమైన విదుర మైత్రేయ సంవాదం సవిస్త
 రంగా వినిపించమని అడిగిన మునులప్రశ్నలకు ఆనందించి. ఋషులారా!
 చెవుతాను వినండి తనమాయచే శ్వేత వరాహరూపంలో హిరణ్యా
 క్షుని సంహరించిన కథా వృత్తాంతం విని ఆనందించి విదురుడు మైత్రే
 యుని యిలా అడుగుతున్నాడు.

మైత్రేయా! మీరు పరోక్ష అపరోక్షాలురెండూ తెలిసినవారు.
 చతుర్ముఖుడు సృష్టిని వృద్ధి పొందించాలని మరీచ్యాదులను సృష్టించాడు.

ప్రజాపతి పతిస్సృష్ట్యా ప్రజానగ్నే ప్రజాపతీః,
 కిమారభత మే బ్రహ్మన్ ప్రబ్రూహ్యవ్యక్తమార్గవితీ.
 యే మరీచ్యాదయో విప్రాః యస్తు స్వాయంభువో హనుః,
 తే వై బ్రహ్మణ ఆదేశాత్కృతమేతదభావయన్.
 సద్వీతీయాః కిమన్మజ్జా న్వతంత్రా ఉత కర్మసు,
 ఆహూస్విత్సంహతాస్సర్వబదం నృ సమకల్పయః.
 దైవేన దుర్వీతర్క్యేణ పరేణానిమిషేణ చ,
 జాతక్షిభాద్భగవతో మహానాసీద్గుణత్రయాత్.
 రజఃప్రధానాన్మహతస్త్రిలింగో దైవచోదితాత్,
 జాత స్సనష్ట భూతాదిర్వీయదాదీని పంచశః.
 తాని చైకైకశస్సృష్టమనమర్థాని భౌతికం,
 సంహత్య దైవయోగేన హైమమండమథాన్మజః.
 సోఽశయిష్టాధినలలమండకోశో నిరాత్మకః,
 సమగ్రం వర్షసాహస్యమన్యవాత్పితృమీశ్వరః.
 యన్య నాభేరభూత్పద్మం సహస్కారోర్మరుదీధితి,
 సర్వజీవనికాయాకో యత్ర స్వయమభూత్స్వరాట్.

మరీచ్యాదులూ స్వాయంభువమనుపూ కలిసి ఈ సృష్టిని వృద్ధిచెంది
 చారా? లేక వేరుగా వారివారి భార్యలతో యీ సృష్టి వృద్ధిచేశారా
 సవిస్తరంగా చెప్పండి.

విదురా! ఎవరి గతిని అర్థం చేసుకోవడానికి శక్యం కాదో అట్టి
 జీవుల ప్రారబ్ధ ప్రకృతికి నియంతయగు పురుషుడూ కాలమూ యీ
 మూడు హేతువుల వల్ల భగవంతుని సన్నిధానంచేత త్రిగుణాత్మకమైన
 ప్రకృతియందు క్షోభం కలిగిన తోడనే మహతత్త్వం ఉత్పన్నమైంది.
 దేవప్రేరణచే రజోప్రధానమైన మహతత్త్వం వల్ల సాత్విక, రాజస,
 తామసాహంకారాలు వుట్టాయి. అహంకార త్రయాన్నుండి పంచ
 తన్మాత్రలూ పంచమహాభూతాలూ పంచజ్ఞానేంద్రియాలూ పంచకర్మేం
 ద్రియాలూ ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతలూ అవిర్భవించారు. ఇవన్నీ వేరు
 వేరుగా ఉన్నంతవరకూ బ్రంహ్మాండ రచన సమర్థం కాలేదు. అందు
 వల్లనే యివన్నీ భగవంతుని శక్తిచే సంఘటితమై సువర్ణవర్ణమైన అం

సోఽనువిష్టో భగవతా యశ్చేతే సలిలాశయే,
 లోకనంస్థాం యథాపూర్వం విర్భవే సంస్థాయా స్వయా.
 సనర్థ చ్ఛాయయా విద్యాం పంచపర్వాణమగ్రతః,
 తామిన్యమంధతామిన్యం తమోమోహోమహత్తమః.
 వినసర్వాత్మనః కాయం నాభ్యనందం ప్రమోమయమ్,
 జగృహుర్యక్షర జ్ఞాని రాత్రిం క్షుత్తుప్తుముద్భవాం.
 క్షుత్తుద్భాము పన్నస్తాస్తే తం జగ్గు మధిమద్రువుః,
 మారక్షతైనం జక్షద్వమిత్యాచుః క్షుత్తుడర్శితాః.
 దేవస్తానాహ సంవిగ్నో మామా జక్షత రక్షత,
 అహో మే యక్షరజ్ఞాని ప్రజాయాయంబభూవిధ.
 దేవతాః ప్రభయా యాయాదీవ్యస్సముఖతోఽవృజత్,
 తేఽహరిమ ర్దేవయంతో విన్నప్తాం తాం ప్రభామహః.
 దేవోఽదేవాః జమనతస్సృజతి స్మాతిలోలుపాః,
 తపినం లోలుపతయా మైథునాయాపిపేదిరే.

జాన్ని సృష్టించాయి, ఆ అండం చేతనాశూన్యంగా వేయిసంతసరాలు
 కారణాల్లో పడి ఉంది. భగవంతుడు దాన్నధిష్టించాడు. ఆయన
 నాభినుండి కోటిసూర్యప్రకాశ భాసమానమైన కమలం ఆవిర్భవించింది.
 ఆ కమలమే సమస్త జీవాశ్రయము. దానియందే చతుర్ముఖ బ్రహ్మ
 ఆవిర్భవించాడు.

ఎప్పుడైతే బ్రహ్మాండ గర్భరూపమైన జలమందు శయించిన
 నారాయణుడు బ్రహ్మయొక్క అంతకరణయందు ప్రవేశించాడో
 అప్పుడే పూర్వకల్పమందు తనద్వారా నిశ్చితమైన నామరూపములచే
 వ్యవస్థితమైన లోకాల్ని సృష్టించడం ఆరంభించాడు. అన్నిటికంటే తన
 ఛాయనుండి తామిన్య, అంధతామిన్య, తమ, మోహ, మహామోహ
 రూపమైన పంచాత్మకమగు అజ్ఞానాన్ని సృష్టించాడు. బ్రహ్మకు ఆ
 తమోమయదేహం రుచించక దాన్ని వదిలివేశాడు. దానినుండి ఆకలి
 దవ్వలు ఉత్పన్నమయ్యాయి. బ్రహ్మచే విడువబడిన రాత్రిరూపమైన
 ఆ శరీరాన్ని దానివల్ల ఉత్పన్నమైన యక్ష రాక్షసులు గ్రహించారు.
 వారు ఆకలిదవ్వలు కలవారై బ్రహ్మవైపు తిరిగి వీనిని తిని వెయ్యండి.

తతోహసన్ నభగవానసురైర్నిరపత్రపైః,
 అన్వీయమానస్తరసా కుర్వోభీతః పరావతత్.
 స ఉపప్రజ్య వరదం ప్రవన్నారిహరం హరిం,
 అనుగ్రహాయ భక్తానామనురూపాత్మదర్శనం.
 పాహి మాం పరమాత్మంస్తే ప్రేషణేనాన్మజం ప్రజాః,
 తా ఇమా యభీతుం పాహి ఉపక్రామంతి మాం ప్రభో.
 త్వమేకః కిల లోకానాం క్షిప్తానాం క్లేశనాశనః,
 త్వమేవ క్లేశదస్తేషామనానన్న పదాం తవ.
 సోఽవధార్యాస్య కార్పణ్యం వివిక్తాగ్యాత్మదర్శనః,
 విముంచాత్మతనుం ఘోరామిత్యుక్తో విముమోచహ.
 తాం క్వణచ్చరణాంభోజాం మదవిహ్వల లోచనాం,
 కాంచీకలావవిలసద్దుకూలచ్చన్నరోదనమ్,
 అన్యోన్యశ్లేపణోత్తుంగ నిరంతరపయోధరాం,
 మనాసాం నుద్వజాం స్నిగ్ధహసలీలావలోకనామ్,
 గూహంతిం ప్రీడయాత్మానం నీలాలకవరూధినిం,
 ఉపలభ్యామరా ధర్మతాదృశీం ముముహు స్త్రియం.

వీరిని రక్షించవద్దని అరుస్తూంటే బ్రహ్మ భయంచెంది మీరునా సంతానం, నన్ను రక్షించండి అని పలుకుతూంటే భక్షించమన్నవారు యత్నులైనారు రక్షించమన్నవారు రాక్షసులైనారు.

తిరిగి బ్రహ్మ సాత్విక ప్రభవల్ల ప్రకాశిస్తూ ముఖ్య దేవతలను సృజించాడు. ఆయనా సమయంలో త్యజించిన దినరూపమైన శరీరాన్ని దేవతలు గ్రహించారు. అటుతరువాత బ్రహ్మతన జఘన దేశంనుండి కామాసక్తులయిన అసురులను సృష్టించడంతో వారు కామాసక్తులై మోఘనేచ్ఛతో బ్రహ్మపైకి వెళ్లారు. అదిచూచి బ్రహ్మనవ్వి సిగ్గులే కుండ్లాతనవెనుక రావద్దగచూచి భక్తుభీతుడై కోరికతో పరువెత్తి భక్తరక్షకుడైన శ్రీహరినిచేరి పరమాత్మామీ అజ్ఞా బద్ధుడవై నేను సృష్టి అశంభిస్తే మీరుకామాసక్తులై నన్నే ఇబ్బంది పెడుతున్నారు. నా దుష్టునిపోగొట్టడానికి మీవే సమర్థుడవు గనుక రక్షించమని పొగిడ్చిచాడు.

అహో రూపమహోదైర్యమహో అస్యానవం వయః,
 మధ్యే కామయమానానామకామేవ వినర్పతి.
 వితర్క్యంతో బహుధా తాం సంధ్యాం ప్రమదాకృతిం,
 అభినంభావ్య విప్రంభాత్పుర్యృచ్ఛన్ కుమేదనః,
 కాని కస్యాపి సుశ్రోణి కోవాద్ధవైఽత్రభామిని,
 రూపప్రవిణపఞ్జేన దుర్భగాన్తో విబాధసే.
 యావా కా వా త్వమబలే దిప్త్యా నందర్శనం తవ,
 ఉత్సునోపిక్ష మాణానాం కందుకక్రీడియా మనః.

నైకత్రతే జయతి శాలిని పాదవద్భం మ్మంత్యామహః కరతలేన పతత్పతంగం,
 మధ్యం విషీడతి బృహత్ ననభార భీతం శ్రాంతా చ దృష్టిరమలస్ఫులిఖానమూహః.

ఇతి సాయంతనిం సంధ్యా మనురాః ప్రమదాయతిమ్,
 ప్రలోభయంతిం జగృహ్యుత్పా మూఢధియః ప్రియమ్.
 ప్రహవ్య భావగంభీరం జిమన్నాత్మానమాత్మరా,
 కాంత్యా నవర్ణ భగవాన్ గంధర్వావ్వరసాం గజాః.

బ్రహ్మచారిధన విని నారాయణుడు చతుర్ముఖా! కామాసక్త
 మైన యీ దేహాన్ని వదలకుంటే స్వయంభువు ఆశీరీరం వదలగా నుందరీ
 స్వరూపంలో సంధ్యాదేవి ఆవిర్భవించింది. కాళ్ల గజ్జెలు ఘల్లు ఘల్లు
 మంటూ సింహంతో సమానమైన నడుము కలిగి సర్వాంగ నుందర
 మైన సంధ్యాదేవి అనురులపై దృష్టిని ప్రసరింప జేసిన మాత్రాన
 అనురులామె సౌందర్యానికి వ్యామోహితులై ఆమెను గురించి తర్క
 విత్తర్కాలు చేసుకుంటూ ఆమెను సమీపించి,

భామినీ! నీ వెవ తెవు? ఎవని కుమార్తెవు? ఎందుకెలా వచ్చావు.
 సౌందర్యాన్ని చూచి మమ్ముల నిట్లందుకు బాధిస్తున్నావు? నీ వెవతెవైతే
 నేమి? కందుకక్రీడవలె నీ క్రీకంటి ప్రసారముచే మమ్ముల నీచేతిలోనికి
 తీసుకుంటున్నావు. ఇవ్వడు నీ అడుగుల్లో ఒక చోట నిలుచుటలేదు. నీ కటి
 ప్రదేశం స్తనభారంతో శ్రమచెందుతూన్నట్లుంది. నిర్మలమైన నీ దృష్టి
 కూడా అలసటనే తెలుపుతూన్నది. ఆహా! నీ కేశసాశం యెంతనుంద
 రంగా ఉండీ. అని దేహాలుమరచి ప్రలాపిస్తూన్నారు. ఆ సంధ్యాదేవి
 వారందరినీ వ్యామోహ పరవశులుగా చేసింది.

విసవర్జితమంతాం వై జ్యోత్స్నాం కాంతిమతం ప్రియామ్,
తపవచాదనుః క్రిత్యా విశ్వాపనుపురోగమాః.
సృష్ట్యా భూతవిశాచాంశ్చ భగవానాత్మతంద్రిణాః,
దిగ్వానసో ముక్తకేశాన్విత్యైవామితయద్భుతాః.
జగ్ముప్రద్యృష్టాంతాం జ్వరభణ్డాభ్యాం తనుం ప్రభౌః
నిద్రామింద్రియవిక్లేదో యయాభూతేషు దృశ్యతే.
యేనోచ్చిష్టాన్ ధర్మయరేతి తానున్మాదౌక్ ప్రవృత్తతే,
ఉర్జస్వంతం మన్యమావతత్త్వానం భగవానజః,
సోద్యౌక్ గణాన్ పితృగణాన్ పరోక్షేణాన్పితృభుః,
తతత్కన్గం తత్కాయం పితరః ప్రతిపీదిరే.
సాధ్యేభ్యశ్చ పితృభ్యశ్చ కవయో యద్వితన్యతే,
నిధ్విద్యాధరాంశ్చైవ తిరోధానేన సోఽన్యజత్.

అనంతరం బ్రహ్మగంభీరభావంతో చిరుశవ్య సవ్యతూ తన
కాంతిమయమైన మూర్తిచే గంధర్వులనూ, అష్టరశలనూ, సృష్టించి
ఆ చంద్రికారూపమైన శరీరాన్ని వదలడంతో ఆ శరీరాన్ని గంధర్వు
లనందంతో గ్రహించారు.

అటుతరువాత బ్రహ్మతంద్రముండి భూతపిశ్చాలను సృష్టించాడు. వారు దిగంబరులై జట్టు విరయబోసుకుని భీభత్సంద్రా కనుషిం
చడంతో ఆయన కళ్లుమూసుకున్నాడు. వెంటనే జ్వంభ (ఆవలింతే)
ణాఖ్యమైన ఆ శరీరాన్ని భూతపిశ్చాలాలు స్వీకరించాయి. దీనినే నిద్ర
అని కూడా అంటారు. దీనివలనే జీవుల ఇంద్రియములందు శైథిల్యత
కలుగుతుంది. ఉచ్చిష్టముఖాలతో నిదురించే వారియందు యీ భూత
పిశ్చాలాలు ఆవహిస్తాయి. అదే ఉన్నాదంగా పరిణామిస్తుంది. ఇదే స్త్రీల
యందు యోమాపస్పారము (హిమీరియా) అని చెప్పబడుతుంది. (కౌచ
వీధులు) సక్రమంగా అనుసరించక పోవుట నిరంతరం పరుండియే
యూడటం సహజం కి లేకపోవుట నలుగురుతో కలసిమెలసి చరించలేక
పోవుట చంచలత్వము, తనుమానము, భయము, కోపము లోభము,
వద్దలయందు ఆవేశానమా-ఇవన్నీ పేశాచిక లక్షణాలుగా పరిగణింప
బడతాయి.

తేభ్యోఽదదాత్తమాత్మానమంతర్ధానాఖ్యమద్భుతమ్,
 నకిన్నరాన్నిం పురుషాన్ప్రభుః ప్రత్యాత్మనా పృజత్,
 మానయాన్నాత్మనాత్మనమాత్మాభానం విలోకయన్,
 తే తు తం జగృహూరూపం త్యక్తం యత్సృగమేష్ఠినా
 మిథునిభూయ గాయంతస్తమేవోషసి కర్మచః,
 దేహీన వై భోగవతా శయానో బహుచింతయా,
 సర్గేఽనుపచితే క్రోధాదు త్వనర్హ హతద్వభుః,
 యే ఽహీయంతాముతః కేశాః హయస్త్రేంతిజ్జిహ్వైః,
 సర్పాః ప్రసర్పతః క్యూరానాశాభోగైరుకంధరాః,
 నకత్కానం మన్యమానః కృతకృత్త్వమివాత్మభూః

బ్రహ్మ నేను తేజోమయుడనగదునుగాక యని భావించడంతో
 పితృసాధ్యః గణాలు ఉత్పన్నమైనాయి. పితరులూ సాధ్యులు కూడా తమ
 ఉత్పత్తిస్థానమైన ఆ అదృశ్య దేహాన్నే స్వీకరించారు. దీనినే లక్ష్మణులో
 ఉంచుకొని పండితులు క్రమంగా సాధ్యులకు కవ్యములూ, పితరులకు
 పిండములూ సమర్పిస్తూంటారు.

చతుర్ముఖుడు తనతిరోధానశక్తి చేసిద్ధవిద్యాధరగణాలను సృష్టించి
 అంతర్ధాన రూపమైన ఆశరీరం వారికి ప్రసాదించాడు. ఒకప్పుడు పితౄ
 మహుడు సౌందర్యంతో కూడిన తన ప్రతిబింబంనుండి కిన్నర విద్యా
 ధరులను సృష్టించి వారికా ప్రతిబింబ శరీరమే యిచ్చాడు. వీరు ఉషః
 కాలంలో తమ భార్యలతో కూడా బ్రహ్మ యొక్క గుణకర్మాదులను
 గానంచేస్తూ ఉంటారు. సృష్టివృద్ధి చెందలేదని స్వయంబువు ఒకనాడు
 చేతులూ కాళ్లూ జాపుకుని వెల్లగిలా పరున్నాడు. కోరోధవశుడై భోగ
 మయా శరీరాన్ని విసర్జించడంతో కేశాలనుండి సర్పజాతి ఉద్భవించింది.
 కాలుచేతులు ముడుచుకొని నడువడంవల్ల విష్ణుముతో పూడిననాడగు
 గల కోరోధప్రధానములైన సర్పాలు ఆవిర్భవించాయి.

తానుకృత కృత్యుడైనట్లు భావించి చతుర్ముఖుడు తననువల్ల
 మనువులను సృష్టించాడు. వీరంతా ప్రజా వృద్ధిని శలిగించే పూతే.
 వారికొరకు బ్రహ్మ తన పురుషోకారమైన శరీరాన్ని త్యజిస్తే వారు

తదా మమాన్ ననన్దాంతే | మనసా లోకభావవాణ్,
 తేభ్యస్సౌఽవ్యసృజత్స్వయం పురం పురుషమాత్మనః.
 తాన్ దృష్ట్వా యే పురా నృప్తాః ప్రళయం సుః ప్రజాపతయః,
 అహో బత జగత్ప్రస్తున్నుకృతం బతతే కృతం.
 ప్రతిష్ఠితాః క్రియా యన్మైక సాకమన్నమదామహే,
 తపసా విద్యయా యుక్తో యోగేన సునమాధినా.
 ఋషిసృష్టృషీకేశస్సనన్దాభిమతః ప్రజాః,
 తేభ్యశ్చైచ్చకైకస్సవ్యసాచిదేహస్యాంశమదాదజః.
 యత్రత్సమాధియోగర్థితపోవిద్యావిరక్తిమత్.

ఆశరీరాన్ని గ్రహించారు. మనస్సులనుచూసి వారికంటే ముందుజని
 చిన దేవతలు చతుర్ముఖుని స్తుతించారు. పితామహా! మీ యీ మను
 గూఢమైన సృష్టిచాలా అద్దంగా ఉండి. వీరియందు లగ్నిహోతాగ్రది
 కర్కలు ప్రతిష్ఠితములై ఉన్నాయి. వీరి సహాయంవల్ల మేముకూడా
 హవిర్భాగాలు గ్రహిస్తాము.

అటుతరువాత బ్రహ్మ ఇంద్రియజయమూ, తపస్సూ, విద్యా,
 యోగమూ, సమాధి మొదలగు శ్రేష్ఠలక్షణాలతో కూడిన ఋషు
 లను సృష్టించి వారి కందరకూ, సమాధి, ఐశ్వర్యమూ, యోగమూ,
 తపస్సూ, విద్యా, వైరాగ్యాలతో కూడిన ఉత్తమ శరీరాలు,
 ప్రసాదించాడు.

20 ఆ ధ్యాయం

స్వాయంభువన్య చమనోర్వంశః పరమనమ్మతః,
 కథ్యతాంభగవత్ యత్ర మైథునేనైధిరేవప్రజాః,
 ప్రయప్రతాప్తాన హిదో నుతో స్వాయంభువన్యవై.
 యథాధర్మం జాగువతుష్పప్రద్యోపపతం మహిమ.

మైత్రీయా! స్వాయంభువ మనువుయొక్క వంశం అత్యధర
 ణీయమైనది. ఆ వంశం మైథునధర్మప్రధానంగానే వృద్ధిచెందింది.
 స్వాయంభువ మనువు పుత్రులు, ప్రియవ్రత, ఉత్తాపషాదులు, వీరుసప్త

తన్యవై దుహితా బ్రహ్మన్ దేవహూతిరిత్రిశుతా,
 వత్ప్రిప్రజావతేరుక్తా కర్ణమన్య త్వయానమ,
 తస్మాం నవై మహాయోగీ యుక్తాయాం యోగలక్షణైః,
 సశర్ణ కతిధా వీర్యం తన్మేకుక్కుష వేవద.
 రుచిర్యోభగవాన్ బ్రహ్మన్ దక్షా బ్రహ్మణస్సుతః,
 యథా ననర్థ భూతాని లద్వా భాద్యాం చ మానవేమ్.
 ప్రజాన్పృజేతి భగవాన్ కర్ణమో బ్రహ్మణోదితః,
 సరస్వత్యాం తవస్త్రేపే సహస్రాణాం నమాదక.
 తతన్మమాధియుక్తేన క్రియాయోగేన కర్ణమః,
 నం ప్రపేదే హరిం భక్త్వా ప్రవన్నవరదాయినమ్.
 తావత్ప్రవన్నోభగవాన్ పుష్కరాక్షః కృతే యుగే,
 దర్శయామాన తం క్షత్తశ్శాఖం బ్రహ్మదధద్వపుః.
 సతం విరజమర్కాభం నితపద్మోత్పల స్రజమ్,
 స్నిగ్ధనీలాలకవ్యాతవక్త్రాజ్ఞం విరజాంబరమ్.

ద్వీప వసుమతిని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం క్రింద పరిపాలించారు. ఉత్తాన
 చాదుడు తనకుమార్తె దేవహూతిని కర్ణమునకిచ్చి వివాహంచేశాడు.
 దేవహూతి యోగశాస్త్ర సాంప్రదాయం అనుభవపూర్వకంగా
 గుర్తించింది. కర్ణముడు మహాయోగి. వీరిద్దరివల్లనూ యెంతమంది
 సంతానం జనించారు? ఇదేవిధంగా బ్రహ్మపుత్రులైన దక్షుడూ, రుచీ,
 కూడా మనువు యొక్క కుమార్తెలనే వివాహమాడారు. వారిద్దరికీ
 కలిగిన సంతానసంఖ్యను సవిస్తరంగా వినిపించండి - అనికోరిన విదు
 రునికి మైత్రేయుడు చెబుతున్నాడు.

ప్రజావృద్ధిని కలిగించమన్న బ్రహ్మ ఆజ్ఞపై కర్ణముడు సరస్వతీ
 నదీతీరంలో యేకాగ్రచిత్తంతో పదివేల సంవత్సరాలు శ్రీహరిని
 గూర్చి తపమాచరించాడు. సత్యయుగాదియందు శ్రీహరి కర్ణమునకు
 దర్శనమిచ్చాడు. సూర్యసమతేజంతో శ్వేతకమలమాలతో, నీలవర్ణ
 మైన అలకావళి ముఖకమలంపై ప్రకాశిస్తూండగా నిర్మలమైన వస్త్రాన్ని
 ధరించి సువర్ణమయమైన సరత్నకిరీటంతో కమలపాణియై లక్ష్మీవక్షస్థలా
 లయుడై మకరకుండలధారి మాధవుడు గరుడవాహనారూఢుడై కర్ణము

కిరీటినం కుండలినం శంఖచక్రగదాధరమ్,
 శ్వేతాత్పలక్కిడనకం మనస్సర్పన్మితేక్షణమ్.
 విన్యవ్య చరణాంభోజమంసదేశే గరుత్మతః,
 దృష్ట్యాభేదవస్థితం వక్షశ్శ్చయం కౌస్తుభకంధరమ్.
 జాతహర్షోపతన్మూర్ఛా క్షితౌ లబ్ధమనోరథః,
 గీర్ధ్యస్త్యభ్యగృణా త్ప్రీతిస్సభావాత్మాకృతాంజలిః.
 జుష్టం భతాద్యాఖిల సత్త్వరాశే స్సాం సిద్ధ్య మక్ష్ణో స్తవదర్శనాన్నః,
 యద్దర్శనం జన్మభిక్ష్య సద్భిరాసాది తైర్లోగినో యాథయోగాః.
 యో మాయయా మోహితచేతనస్తస్య త్పాదారవిందం భవసిందుపోతం,
 ఉపాసతే కామలవాయ తేహం రాసిశకామాన్నిరయేఽపి యేన్యః.
 తథాపి చాహం పరివేడుకామ స్సమాసశీలాం గృహమేధధేనుం,
 ఉపేయివాన్మూల మశేషమూలం దురాశయః కామదుఘాంఘ్రిపన్య,
 ప్రజాపతేస్తే వచసాధీశ తంత్రాల్లోకః కిలాయం కామహతోఽనుబద్ధః,
 అహం చ లోకానుగతే పహామి బలిం చశుక్లాని మిషాయ తుభ్యమ్.

నకు దర్శనమిచ్చాడు. ఆ మూర్తిని చూచిన మాత్రాన గద్గద కంఠమై
 ఆనందబాష్పములురాల నారాయణుని ఇట్లు స్తుతించాడు కర్దమ
 ప్రజాపతి.

పరమేశ్వరా! సత్యాధారా! అనేకజన్మలలో నిన్ను సేవించి
 సరమయోగులు తుదకు నీదర్శనం వాంఛిస్తారు. దర్శనయోగ్యమైన
 నిన్నే నేను నేను దర్శించగలిగాను. నాకు నేత్రములున్నందుకు ఫలం
 కలిగింది. నీ దర్శనం సంసార సముద్రతారక మైనది. మాయామోహితు
 డైన వాడు తుణిక సుఖాలిచ్చే విషయ వాంఛలతో కాలం గడిపి తుదకు
 సరకం పాలొతాడు. నీచరణాలాశ్రయించిన వాడు విషయసుఖాలనుభ
 వించి కూడా మోక్షం పొందగలుగుతాడు. నా హృదయం కామరచేత
 కలుషితమైంది. నాకు అనురూపమైన కళత్రం లభించాలని నిన్ను
 గురించి తపస్సుచేశాను. సంసారమనే సాగరంలో ప్రయాణించే వానికి
 భార్య చుక్కాని వంటిది. అదిసరిగా లేకపోతే మాన్గం తప్పుతుంది.
 అందువల్ల వశకానుభవమేగాక యీ లోకంకూడా సరకమే అవుతుంది.
 మీరు సర్వలోకాలకూ అధిపతులు. ఈలోకాలన్నీ మీ వేదపాణిచే

లోకాంశ్చ లోకానుగతాన్పశుం శ్చ హిత్యాశ్రితాస్తే చరణాతపత్రమ్,
 పరస్పరం త్యద్దుణవాదశీధుపీయూష నిర్వాతితదేహ ధర్మాః.
 నైవాయురేషా మజరభ్యమిస్తేత్రయోదశారంత్రితకం పప్తిపర్వ,
 షష్టేష్వానంత చ్చదీయ త్రినాభి కరాళస్యాతో జగదాచ్ఛిద్య దావత్.
 ఏక స్వయం యోజగతస్సన్మక్షయా ద్వితియయాత్మస్యధియోగమాయయా,
 నృజన్యదః పాపి పున్రగ్నిన్యసే యథోర్హవాభిర్భగవతా స్వక క్రిభిః.
 నై తద్భూతాదేశవధం తచేచ్ఛితం యన్మాయయా నస్తనుపే భూతనూక్ష్యమ్,
 అనుగృహయా స్వని యద్వి మాయయా లనత్తులస్యా భగవాన్విలకితః.
 తం త్వానుభూత్యేవతక్రియార్థం న్యమాయయా వర్తితలోకతంత్రమ్,
 నమామ్యభీక్షం నమనియపాదనరోజమల్పీయని కామవర్జమ్.
 ఇత్యవ్యళికం ప్రణుతోఽబ్జనాభస్తమాదభాషేవచసామృతేన,
 సువర్ణప్రస్థాపరి రోచమానః ప్రేమస్మితోదీక్షణవిభ్యమద్రూపిః.
 విదిత్వా తవ చైత్యంమే పురైవ నమయోజితమ్,
 యదర్థమాత్మనియమై స్త్వయైవాహం నమర్చితః.

బంధింప బడ్డాయి. నేను ధర్మమూలమైన వేదాన్ని అనుసరించే మిమ్ములను సేవిస్తూన్నాను. నీ భక్తులు విషయానకులై కర్మజనులైన నావంటి పశువులను లెక్కచేయక నీ చరణాలనే ఆశ్రయిస్తున్నారు. వారు పరస్పరం నీ గుణగానం చేస్తూ, గానసుధాపానంవల్ల దేహధర్మాలైన ఊడ్చి పాసలను శాంతింప జేసుకుంటున్నారు. ఈ కాలచక్రం చాలా బలమైన బ్రహ్మకాడి. అధికమానములతో కూడిన పదమూడుమాసాలూ ఆకులు. షడ్భుతువులూ నేమి. అనంతమైన శ్రుణఫలాదులే యీ చక్రిం యందు పత్రభారలు. మూడువందల అరవైరోజులే యీ చక్రంయొక్క కలియక. మూడుచాతుర్మాస్యలే శీత వర్ష గ్రీష్మ ఋతువులనే యీ చక్రానికాభారభూతమైన నాభి, అతివేగంతో తిరిగే యీ సంవత్సర రూపమైన కాలచక్రిం చరాచరజగత్తు యొక్క ఆయుర్దాయాన్ని క్షీణింపజేస్తుంది. కాని భక్తుల ఆయువును మాత్రం తగ్గించ లేదు. పాలివురుగు తననుండి దారం ఉత్పత్తిచేసి దానితో జాలం అల్లి దాని యందే కీడించి, తిరిగి తనలో లయించేనుకున్నట్లే నీవుకూడా ఒక్కడవై యీ చరాచర ప్రపంచాన్ని, నీయందే సృష్టించి నీలోనేలయిం

న వై జాతుమృషేదంస్యాత్ప్రబాధ్యక్షమచర్షణమ్,
భవద్విధేష్వతితరాం మయి సంగ్రభితాత్మనామ్.
ప్రజాపతి సుతస్సమ్రాజ్ఞునుర్విఖ్యాతమంగళః,
బ్రహ్మవర్తం యోఽధిపనః శాస్త్ర సప్తార్ణవాం మహమ్,
నచేహ విప్రచాఞ్చిర్యహిష్యా శతరూపయా.
ఆయాన్యతి దిదృక్షుస్త్రాం పరశ్చోభర్మకానియః.
అత్మజామనితాపాంగిం వయశ్శీలగుణాన్వితం,
మృగయంతిం పతం దన్యత్వనురూపాయతే ప్రచో.
నమూహితం తే హృదయం యత్రేమాస్త్వరివత్సరాః,
సా త్వబ్రహ్మకాన్స్పృసపదూః కామమాశు భజిష్యతి,
యాత అత్మభృతంచీర్యం సవధా ప్రసవిష్యతి,
వీర్యే త్వదీయఋషయ ఆచాన్యంత్యంజసాత్మనః,
త్వం చ నమ్యగనుష్ఠాయ నిదేశం మణిశత్రుమః.
మయి తిథికృతాశేషత్రయార్థో మాం ప్రవత్స్యసి,

చేసుకుంటావు. మాయావరిచ్చన్నుడవై సగుణమూర్తిగా గోచరిస్తున్నావు. మనస్సునకూ, వాక్కునకూ అందనివాడవైనా భర్తుల ననుగ్రహించుటకై సగుణరూపాన్ని ధరిస్తూంటావు. నీవు నిష్క్రియుడవై కూడా సృష్టికృమంతారకై క్రియాచరణకలవానివలె గోచరిస్తూంటావు. అట్టి నీ చరణకమలాలకు నమస్కరిస్తున్నాను. అని కర్దముడు స్తుతించడంతో శ్రీహరి, అనుగ్రహదృష్టిని ప్రసరింపజేస్తూ పలుకుతున్నాడు.

కర్దమా! నీ వెందులకై నన్ను గురించి తపమాచరించావో అట్టి నీహృదయం నాకు తెలుసు. నన్ను గురించి చేసిన తపస్స వృథాపోదు. అధికమైన ఫలాన్నిస్తుంది. సుప్రసిద్ధుడైన స్వాయంభువ మనువు బ్రహ్మవర్తంలో సప్తదీప్వయతమైన భూమండలాన్ని పాలిస్తున్నాడు. ధర్మస్వరూపుడైన స్వాయంభువ మనువుకు రూప, యశావన, గుణ, శీల సంపదగల దేవహూతియను కుమార్తె కలదు. ఆ కన్యకు వివాహ యోగ్యమైన వయస్స వచ్చింది. స్వాయంభువు, శతరూపతో రెండు రోజులలో నీడగ్గరకువచ్చి ఆ త్రైలోక్య సుందరియైన దేవహూతిని నీకిచ్చి వివాహం చేస్తాడు. నీపితృత్వాలూర్నుండి యెట్టి కన్యకావాలని

కృత్వా దయాం చ జీవేమదత్వా చాభయమాత్మవాః,
 మయ్యాత్మానం వహ జగద్భక్త్యస్యాత్మని చాపిమాం,
 అహం చ స్వాం శకతయా త్వద్విర్యేణ మహమునే.
 తవ క్షేత్రే దేవహూత్యాం ప్రణామే తత్త్వసంహితాం,
 ఏవం తమనుభాష్యాథ భగవాన్ ప్రత్యగక్షణః.
 జగామ బిందునరనస్పరస్వత్వాపరిశ్రితాత్.
 నిరీక్షతస్తస్య యయావశేషనిద్రేశ్వరాభిష్టుతనిద్రమార్గః,
 అకర్షయన్పుత్రరథేంద్ర పక్షైరుచ్చారితం ప్రామముద్బిష్టసామ.
 అథ సంప్రస్థితే శుక్లే కర్షమో భగవాన్పుషి,
 అస్తేష్మ బిందునరసి తం కాలం ప్రతిపాలయన్,
 మనుస్యందనమాస్థాయ శాతకౌంభపరిచ్ఛదం,
 ఆరోప్య స్వాం యహితరం సభార్యః పర్యటన్మహం,
 తన్నిన్ ముహన్వన్మహని భగవాన్ యత్సమాచికత్,
 ఉపాయాదాళ్యమవదం మునేశ్శాంతవ్యతస్య తు.
 యస్మిన్ భగవతో నేత్యాన్యపతన్పార్శ్వవిధిదవః.
 కృపయా సంపరీతస్య ప్రవన్మేర్పితయా భృశమ్.

తపస్సుచేశావో అట్టికన్యయే దేవహూతి. దేవహూతియందు నీకు
 తొమ్మిండుగురు కన్యలవిర్భవిస్తారు. వారిని మరీచ్యాది ఋషులు
 వివాహమాడి వారివల్ల సంతానం కంటారు. నీవుకూడా నా ఆజ్ఞా
 బద్ధుడవై శుద్ధమైన చిత్తంలో సత్కర్మలావరిస్తూ ఆ కర్మఫలాన్ని నా
 కర్పణచేస్తూ ఆత్మజ్ఞానివై జగత్తును నాయందూ, నన్ను నీయందూ
 చూస్తూ బ్రహ్మనుభూతి నందకలుగుతావు. నీ యొక్క వీర్యంద్వారా
 నేను దేవహూతి గర్భంనుండి కళావతారంగా అవతరించి సాంఖ్య
 శాస్త్రాన్ని వ్యాప్తిచేస్తాను - అని కర్దమునకు వరాలు ప్రసాదించి సిద్ధ
 పురుష సేవితమైన వైకుంఠ మార్గాన్నను సరించి శ్రీహరి సరస్వతీ నదిచే
 అవృతమైన బిందు సరస్సునుండి అంతర్ధానమైనాడు.

శ్రీహరి అంతర్ధానమైనతోడనే కర్దమ ప్రజాపతి స్వాయం
 భువుని రాకను నిరీక్షిస్తూ తన ఆశ్రిమంలోనే ఉండిపోయాడు. భక్తుడైన
 కర్దమునియందు కల కరుణచే ద్రవించిన హృదయంకల శ్రీహరికనుల

తవ్వై బిందుసరోనామ సరస్వత్యా పరిశ్రీతమ్,
 పుణ్యం శివామృతజలం మహర్షిగణసేవితమ్.
 పుణ్యదుగమలతాజాలైః కూజపుణ్యమృగైర్ద్విజైః,
 సర్వరుఫలపుష్పాఢ్యం వనరాజిశ్శియాన్వితమ్.
 మత్తద్విజగన్తైర్ఘృష్టం మత్తభృమరవిభృమం,
 మత్తబద్ధినటాటోపమాహ్మయన్మత్తకోకిలమ్.
 కదంబవంజుళాశోక కరంజవంజుళాసనై,
 కుందమందారకుటజైశ్చూతపాతైరలంకృతమ్.
 కారండవైః ప్లవైర్దంపైః కురతైర్జలకుక్కుటైః,
 సారసైశ్చక్రవాకైశ్చ చకోరై ర్వలు కూజితమ్.
 తథైవ హరివైః కోదైశ్చావిధవయకుంజరైః,
 గోవుచైర్హరిభిర్మర్కైర్మకులైర్నాభిభిర్వృతం.
 ప్రవిష్య తత్తీర్థవరమాదిరాజస్సహమగః,
 దదర్శ మునిమాసీనం తస్మిన్ హుతహుతాశనం.
 విద్యోతమానం వపుషా తపస్యుగ్గయుజా విరం,
 నాతిజమం భగవతఃస్నిగ్ధాపాంగావలోకనాత్,

నుండి రాలిన బాష్ప బిందువులచే పవిత్రమైన కారణంచేతనే దానికి బిందుసరమని పేరువచ్చింది. దానియందున్న జలం పరమ పవిత్రమైన దగుటచే అనేకులైన ఋషులు ఆసరో వరతీరంలో ఆశ్రమాలు కల్పించు కొనితపస్సు చేసుకుంటున్నారు. ఆ బిందుసరోవరం నానా వృక్షలతాదులచే ఆవృతమైఉంది. అనేక తరగతులకు చెందిన పక్షులూ, మృగములూ, శునోహరమైన భృనులు చేస్తూన్నాయి. పక్షులు కిలకిలరావాటతో పల్లిలు కొడుతున్నాయి. నెమళ్లు పురులువిప్పి ఆడుతున్నాయి. కదంబ, చిరవక్ష్త, తళోక, కుంద్రే, కుందోల, కుటజ, అమాద్రి వృక్షాలు పుష్పించి సువాసనలు వెదజల్లుతున్నాయి. అహంస, కారండవ, చక్రవాక, బక, జల్మకు, క్షిప్రము, క్షిప్రవర్ణ, చేస్తున్నాయి. హరిణ, కుంజర, గో, వృషభ, సింహాది శుక్ల శ్రేణివృక్షైర్జ్యై.

ఆ ఆశ్రమంలో ఆగ్రహారాన్ని ఉపసించి కూర్చున్నాడు కర్దముడు. దేవహూతిని తీసుకుని శతరూపా సమేతంగా వచ్చాడు

తద్వ్యాహృతా మృతకలాపియుషశ్వదేవ చ.
 ప్యాంశు వద్యవలాకాక్షం జటిలం చీరవాననం.
 ఉపనంస్పత్య మలిసం యథార్థణమపంస్కృతం.
 అభేటజముపాయా కం స్పదేవం వృణతం పురః,
 వసర్యయా ప్రత్యగృహ్యతృతివంద్యామహుపయా.
 గృహతార్థణమాసీనం నంయతం ప్రిణయన్ మునిః,
 స్మరణ భగవదాదేశమిత్యాహ క్షణ్యాయా గిరా.
 నూపం చంకృమణం దేవవతాం పరిరక్షణాయ తే,
 వదాయ చావతాం యత్తస్య హరేశ్చక్తిర్నిపాలిని.
 యోఽర్కేంద్ర్యగ్నింధృవాయానాం యుమధర్య ప్రచేత
 రూపాణి సైన అధత్సే తస్మై శుక్లాయతేనమః.
 నయదా రథమాస్థాయ జైత్రం మణిగణార్పితం,
 విహృష్టపృంధకోదండరవేణ త్రాసయన్పరాశా,
 వ్యవైస్యచరణశుభ్రం వేవయన్మండలం భువః,
 వికర్షన్మహతీం సేనాం పర్యటన్మంశుమానివ.
 తదైవసేతవస్పర్శే వర్తాశ్శమనిబంధనాః,

స్వాయంభువమనువు. కర్దముడు చిరకాలం తపస్సుచేసినా శ్రీహరి సంపర్కనంవల్ల శరీరం కృశించలేదు. దేహం తేజోమయమై ఉంది. నేత్రములు కమలదళములవలె విశాలములై ఉన్నాయి. జటామకుట ధారియైన కర్దముడు బ్రహ్మతేజస్వితో ప్రకాశిస్తున్నాడు. స్వాయం భువమనువు కర్దముని సమీపించి నమస్కరించగా గ్రహించి ఋషి స్వాయంభువమనువుకు స్వాగతసత్కారాలు చేసి ఉత్తమమైన ఆసనం యిచ్చాడు.

కర్దమునిచే పూజితమైన మమవు ఆనందించి సుఖపీనుడైన తరువాత, కర్దము డాయనను సమీపించి దేవా! మీరు విష్ణువుయొక్క పరిపాలనా శక్తిస్వరూపులు. మీరు పజ్జన సంరక్షణకొరకే చరిస్తూంటారు. మీరు సాక్షాత్తూ విష్ణుస్వరూపులు. భిన్నభిన్న కార్యాలకోసం ఇంద్రాగ్ని, యమ, వరుణ, వాయు, కుబేర ఈశానాది రూపాలనూ, సూర్యచంద్రాది రూపాలనూ, ధరిస్తుంటారు. మీరు మణిఖచిత

భగవద్రవితారాజన్ భిద్యోరన్ ఐత దన్యుభిః.
అధర్మశ్చ సమేదేత లోలుపైర్వ్యంకురైర్పుభిః,
శయానే త్వయి లోకోఽయందన్యుగ్యస్తో విసంక్ష్యతి.
అథాపి పృచ్ఛేత్వాం వీర యదర్థం త్వమిహగతః,
తేఽద్యయం నిర్వ్యతీకేనప్రతి పద్యామహే హృదా.

మైన సువర్ణరథాన్ని అధిరోపించి ధనుర్ధారులై దుష్టుల్ని శిక్షిస్తూ
టారు. సూర్యునితో సమాసంగా విహరించగల సమర్థులు. మీరు
సరిగా చూడకపోతే, లోకంలో వణ్ణాశ్రమ వ్యవస్థ చెడిపోతుంది.
జారత్వ చోరత్వాదులు వృద్ధిచెందుతాయి. సత్పురుషుల్ని దుర్మార్గులు
హింసిస్తారు. గనుకనే దుర్మార్గాన్ని నశింపచెయ్యడానికి ఇలా తిరుగు
తూంటారు. ఐతే మీరిప్పుడు ఇక్కడకు రావడానికి ప్రత్యేక కారణం
ఉండాలి. నావల్ల కాదగిన కార్యమేదైనా ఉంటే అజ్ఞాపించండి. నిష్ఠవ
టంగా మీ ఆజ్ఞను పాలిస్తాను - అన్నాడు కర్ణమ ప్రజాపతి.

21 అ ధ్యాయం

ఏవమావిష్కృతాశేషగుణకర్మోదయో మునిర,
సేవీడతవ తం సమ్యాదుపారతమువాచహ.
బ్రహ్మసృజత్స్వముఖతో యుష్మానాత్మపరీప్సయా,
ఛందోమయాంవైపోవిద్యాయోగయుక్తానలంపటాః.
తత్రాటాయాసృజచ్ఛాస్మాక్ దోన్యహస్రాత్సహస్రపాతే,
హృదయం తన్యహ బ్రహ్మక్షత్రమంగం ప్రవక్షతే,

కర్ణముడు మనువుయొక్క గుణగణాలను వర్ణిస్తూ మీ ఆజ్ఞను
పాలిస్తాననడంతో స్వాయంభువు ఆనందంతో,

కర్ణమా! వేదమూర్తయైన బ్రహ్మతన వేదమయ విగ్రహ రక్ష
ణార్థం తపస్సూ, విద్యా, యోగబలాలతో, సంపన్నులైన బ్రాహ్మణు
లగు మీమ్ములను ముఖాన్నుండి పుష్టించాడు. తిరిగి మీ రక్షణకొరకే
సహస్ర బాహువులనుండి మమ్ములను సృజించాడు. వేదమయమైన

అథోహ్యన్యోన్యమాత్మదం బ్రహ్మక్షత్రం చ రక్షతః,
 రక్షతి స్సావ్యయో దేవ స్సయస్వదవదాత్మకః,
 తవ నందర్శనాదేవ చ్చిన్నామే సర్వసంశయః,
 యత్స్వయం భగవాన్ ప్రత్యాధర్మమాహ రిరక్షిషాః.
 దిష్ట్యా మే భగవాన్ దృష్టో దుర్దర్శో యోఽకృతాత్మనామ్.
 దిష్ట్యాపాదరజస్త్వస్త్వలక్ష్మణామే భవతశ్శివమ్.
 దిష్ట్యా త్వయానుశిష్టేఽహం కృతశ్చానుగృహామహా,
 అపావృతైఃకర్షరంధ్రైష్టుష్టాదిష్ట్యో శతీర్గిరః.
 సభవాన్ దుహతు స్పేహపరిశ్లిష్టాత్మనో మమ,
 శోతుమర్హతి దీనస్య శ్యావితం కృవయా మనే.
 విశ్వప్రత్యక్షైవదోస్స్వపేయందుహితా మమ,
 అన్యిచ్ఛతివతిం యుక్తం వయశ్శిలగుణాదిభిః.
 యదా తు భవతస్థిలశ్శుభ్రయాపవయోగుణాన్,
 అశృణోన్నారదాదేహాత్స్వయాపితృతనశ్చయః.

ఆయనకు హృదయం బ్రాహ్మణులు. శరీరం క్షత్రియులు. ఒకే శరీరం
 కావడంచేత ఒకరియొక్క రక్షణ మరొకరు చేస్తూంటే వీరిద్దరినీ
 వాస్తవంగా శ్రీహరియే రక్షిస్తూంటాడు. అతడు కావ్యకాశాయావృడై
 కూడా నిర్వికారుడే. మీదర్శనంకావడంతోనే నానంశయాలన్నీ విచ్చిన
 మైనాయి. మీరు నన్ను ప్రశంసిస్తూ రాజధర్మాలన్నీ ఉపదేశించారు.
 మీవంటి సత్పురుషుల సందర్శనం వృథాపోదు. పుణ్యవిశేషం చేతనే
 లభ్యమౌతుంది. అట్టి మీ దర్శనంవల్ల నేను ధన్యుడనైనాను. మీ
 వాణిని వినే మంగళకాలం నాకు ప్రాప్తించింది.

ఋషీశ్వరా! ఈకవ్యనాటకమారే దేవహూతి. ప్రియవ్రత ఉత్తాన
 పాదులకు చేల్లెలు. వయోగుణ, శీలాదులచే తనకు యోగ్య
 మైన వరుని వాంఛించింది. సారదునివల్ల మీ వయోగుణ సౌందర్యా
 దులు పన్న నాటినుండి మిమ్ములేనే భర్తగా వరించాలని నిశ్చయమై
 కురిసి. నేను శ్రద్ధాభక్తులతో ఈకవ్యమ మీకు సమర్పిస్తున్నాను. మీరు
 స్వీకరించండి. ఈమె గృహస్థునకు ఉచితమైన సర్వాధర్మాల్లో పాటిస్తుంది.
 స్వతఃస్పృహగా కోరకుండా లభించిన భోగాలను అన్నాడని చేసి

తత్ప్రతిష్ఠ ద్విజాగ్రేమాం శృద్ధయోపహృతాం మయా,
 సర్వాత్మనానురూపా శే గృహమేదేమ కర్మను.
 ఉద్యతస్య హి కామస్యప్రతివాదో న శస్యతే,
 అవిర్ముక్తనంగస్య కామరక్తస్య కిం పునః.
 యఉద్యతమనాదృత్య తినాశమభియాచతే,
 క్షీయతే తద్యశస్సృతం మానశ్చావజ్ఞయా హతః.
 అహంత్యాశృణవం విద్యన్ముద్వాహర్షం సముద్యతమ్,
 అతస్త్యముపకుర్వాణః పుత్రీం వ్రత్యాంగృహణమే.
 బాధముద్యోధుకామోఽహమప్ర త్తాచతవాత్మజా.
 అవయోరనురూపోఽసా వాద్యో వైవాహికో విధిః.
 కామస్సభూయాన్పరదేవ తప్యాః పుత్ర్యాన్స మామ్నాయవిధౌ ప్రతీతః,
 కవివ శే తనయాం వాద్రియేత స్వయేవ కాంత్యా క్షిపతీమివ శ్రియం.
 యాం హర్ష్యవృష్టే కృణధంమ్యుగోభాం విక్రీడతీం కండుకవిప్యలాక్షిమ్,
 విశ్వావసుర్వృపతత్వాన్విద్వి మౌనాద్విలోక్య నమ్నోహవిమూఢచేతాః.

కాలాంతరమందు పరులను యాచిస్తే వారు నిరాదరిస్తారు. దానివల్ల
 గతంలో ఉన్న కీర్తి నశించి, మానభంగం కూడా కలుగుతుంది. మీరు
 వివాహంచేసుకుంటారని నేను విన్నాను. మీ బ్రహ్మచర్యం కాలవరిమిత
 మైనది. మీరు వైశికబ్రహ్మచారులు కాదు. కనుక యీకన్యను స్వీకరి
 చండి. నేను మీకు సమర్పిస్తున్నాను.

కర్ణముడు స్వాయంభువనువు యొక్క వాక్యాలు విని చెవులు
 న్నాడు. మీరు చలికినది సత్యమే. నేను వివాహంచేసుకోవాలనే వాంఛ
 తోనే ఉన్నాను. ఇంతవరకూ మీ కన్యయెవరికీ వాగ్దత్తం కాలేదు.
 అందువల్ల మాకిరువురకూ బ్రాహ్మవివాహం కావడం ఉచితంగా
 ఉంటుంది. రాజా! వేదోక్త వివాహంలో ప్రసిద్ధమైన “గృభ్ణామితే
 శ్చైవబ్రహ్మచర్యం మత్రాములందు నెప్పు బడిన కామప్రవృత్తి సంతానో
 త్పాదకర్మావశ్యతైశ్చ కోర్కె సరవేదాటికేకవా వివాహం. ఆకోర్కె
 యీ శ్రీ మద్భాగవతం వివాహం కావడంలో సాకు నరవేరుతుంది. తన
 అంగుళాంతివేద్యమధ్యలోకి శోభనుకలిగించే యీకన్య నెవడుకాదనగ
 లడు? బ్రహ్మచర్యమందు విశిష్టమైన పాథోపరిభాగంలో కండుకక్రీడలో

తాం ప్రార్థయంతిం లలసెలలామామాసేవిత్కృతరచైరదృష్టామ్;
 వత్సాం మనోరుచ్చపదస్వసారం కో నానుమన్యత బుభేభియా తామ్.
 అతో భజిష్యే నమయేన సాధ్యం యావత్తేజో బిభృయాదాత్మనో మే,
 తతోధర్మా పారమహంస్యమృణ్మాన్ శుక్లప్రాక్తాన్ బహుమన్యే విహంస్యాకా.
 యతో భవద్విశ్వమిదం విచిత్రం సంస్థావ్యత యత్ర చ వానత్తిషత్,
 ప్రజాపతిశాం పతిరేష మహ్యం పరం ప్రమాణం భగవాననంత్య.
 న ఉగ్రధవ్యన్వియదేవాబభాష ఆసీచ్చ తూష్టిపరవిందనాభం,
 ధియావగృహ్ణాన్మితశోభితేన ముఖేన చేతో బులుభే దేవహూత్యాః.
 సోఽనుజ్ఞాత్వావ్యవసితం మహిష్యా దుహితుః స్ఫుటం,
 తస్మై గుణగణాధ్యాయ దదౌ తుల్యం ప్రహర్షితః.
 శతరూపా మహారాజీ పారిబర్హా మహాధవాన్,
 దంపత్యో వర్యదాత్ప్రీత్యా భూషాపానః పరిచ్ఛవాన్.
 ప్రతాం దుహితరం నమ్రాబృద్ధకాయ గతవ్యధః,
 ఉపగుప్యా చ బాహుభ్యా మౌత్కంతేన్మృతీతాశయః.

నిమగ్నమైది. కాశ్యపగజ్జేయ, కరకంకణాలూ, మనోహరంగాభ్యనిస్తూంటే
 పంచల శేత్రాలతో బంబితో అటునిటూ లేశివలె విహరిస్తూంటే యీ
 కన్యనుచూసివిశ్వావసువనేగంధర్వుడువిమూసంతోనే మోర్చ చెందాడు.
 ఆకన్యయే ఈ సమయంలో స్వయంగా వచ్చి ప్రార్థిస్తూంటే స్వీకరించ
 కుండా ఉండటం ఎలాగ? సాక్షాత్తు స్వాయంభవ మనువునకు కుమార్తె.
 ఉత్తానపాదునకు చెల్లెలు, రమణులలో రత్నం, లక్ష్మీచరణసేవచేయుని
 వారికీమే దర్శనమే కాదే! అలాంటి కన్యారత్నం లభిస్తే కాదననుస్వీక
 రిస్తాను. ఒకనిబంధనం మాత్రం ఉంది. దానికి మీరూ, మీకుమార్తెఇష్ట
 పడాలి. అది చెబుతా వినండి. సంతానం కలిగే వరకూ గృహస్థాశ్ర
 మంలో ఉంటాను. అనంతరం సన్యాసాశ్రమం స్వీకరించి కారణకారణ
 దైవ పరమాత్మను సేవించి ఆత్మసాక్షాత్కారం పొందుతాను. అది
 మీ కంగీకారమైతే ఈ కన్యను యీ ఊరిలోనే వివాహమాడతా
 నని కర్దమును శ్రీహరిని ధ్యానిస్తూ మోసం వహించాడు.

స్వాయంభవమనువు తనకూ, కర్దమునకూ జరిగిన సంవాదం
 వింటూన్న శతరూపా దేవహూతుల ముఖ వైఖరి చూసి చిరునవ్వుతో

అశక్తువంస్తద్విరహం ముంచన్ బాష్ప కలాముహుః.

అనించదంబ వత్సేతి నేత్రోద్వేద్యహితుశ్శిఖాః.

అమంత్ర్యతం మునిభరమనుజ్ఞాతస్సహనుగః.

ప్రతస్థై రథమారుహ్య వభార్య స్వపురం నృపః.

ఉభయార్పవికుల్యాయాస్సరస్వత్యాస్సురోధసాః.

ఋషీణాముపశాంతా నాం పశ్యన్నాశ్రమనంపదః.

తమాయాంతమభి పేత్య బ్రహ్మవర్తాత్ప్రబావతిమ్,

గీతనంస్తుతివాచితైః ప్రత్యుదీయః ప్రహర్షితాః.

బద్ధిష్మతి నామపురీ సర్వసంపత్సమన్వితా,

స్యవతః యత్ర రోమాణి యజ్ఞస్యాంగంవిడుస్యతః.

కుశకాశాస్తవీవాసన్ శశ్వద్ధరితవర్చసః.

ఋషయోయైః పరాభావ్య యజ్ఞహ్వానా యజ్ఞమీజిరే.

కుశకాశమయం బర్హిరాస్త్ర్యభగవాన్మనుః.

అయజద్యజ్ఞపురుషం లబ్ధాస్థానం యతేభువనః.

వారులంగీకారాన్ని సూచించినట్లు గ్రహించి విధివిధానంగా దేవహూతిని కర్తమున కిచ్చి వివాహం చేసి అమూల్య వస్తుభూషణాదులిచ్చి గృహోపకరణ యోగ్యములైన పాత్ర సామగ్రి కూడా సారెయ్యవంగా ఇచ్చి వెళ్ళిపోతూ కుమారైన దగ్గరకు తీసుకొని పుత్రీ పుత్రీ అంటూ కన్నీరు వదల్చాడు. దేవహూతి శిరము నిమిరి కుమారైకు చెప్ప వలసిన మాటలు చెప్పి కర్తముని ఆజ్ఞను పొంది రథాన్నధిరోహించి సరస్వతీ తీరంలో ఉన్న ఆశ్రమాలు చూస్తూ వెళ్ళిపోయాడు.

బ్రహ్మవర్త దేశంలో యెవ్వడైతే మహారాజైన స్వాయంభువ మనువు వచ్చాడనే వార్త విన్నారో అప్పుడే ప్రజలందరూ మంగళ ధ్యనులతో యెదురుగా వచ్చి స్వాగత మిచ్చారు. పారినందరూ ఆదరించి రాజధాని యైన బద్ధిష్మతి నగరంలో ప్రవేశించాడు. యజ్ఞవల్క్య హోమూర్తి భూమి నుద్దరించి దేవం విదళించినప్పుడు దూలిన రోమాలే కుశకాశాదుల రూపంలో వృద్ధి చెందాయి. యజ్ఞపురుషుని దేహం వల్ల అభిర్భవించాడని కనుకనే జన్మ పవిత్రమై రాక్షసులనువధిస్తూ రించి పిన్నులకలుగుతూ ఋషులభాజ్ఞలు చేసుకొంటు కుపయోగిస్తున్నాడని

బర్హిష్మతిం నామస్తురీం యాం నిర్విశ్వ సమావసత్,
 తస్యాం ప్రవిష్టో భవనం తాపత్రయవివాశనమ్.
 సభార్యస్సప్రజః కామాస్సుభుజేన్యావిరోధతః,
 సంగీయమానవత్కిర్తిన్నస్త్రైకైస్సురగాయకైః,
 ప్రత్యాపిష్యనుబద్ధేన హృదా నృణ్యుష్టరేః కథాః.
 నిష్టాతం యోగమాయాను మునిం స్వామంభువం మనుం,
 యథా భ్రంశయితుం భోగానశేకుర్వగవత్పదం.
 అయాతయామాస్తస్యావన్ యామాస్సాంతరయాపనాః.
 శృణ్యతో ధ్యాయతో విష్టాః కుర్వతో బ్రువతః కథాః.
 స ఏవం స్వాంతరం నిన్యేయుగానామేకసప్రతిమ్,
 వాసుదేవప్రసంగేన పరిభూతగతిత్రయః.
 శారీరామానసాదివ్యా వైయాపే యే వ మానుషాః,
 భౌతికాశ్చ కథం క్లేశాబాధేరకా హరినంశ్రయాక.
 యః పృష్టో మునిభిఃప్రాహ ధర్మాన్నానానిధాక శుభాక,

ఆ దర్శనచేతనే భూమినాచ్చాదించి యజ్ఞం చేసిరాజ్యాన్ని స్వీకరించిన
 ప్రదేశం అదే గనుక దానికి బర్హిష్మతీనగరం అని పేరువచ్చింది.

తన నగరంలో తాపనాశకమైన భవనమందు ప్రవేశించి
 స్వామంభువమనువు భార్యా పుత్రులతో భోగాలనుభవిస్తూ ధర్మ
 అర్థములకూ మోక్షానికీ భంగం కలుగకుండా చరిస్తున్నాడు. వాటి
 యందులోలుడు కాకుండా శ్రీహరినే మనస్సులో ధ్యానించుకుంటూ
 ఉన్నాడు. గంధర్వగణం స్త్రీలతో కూడా మనువుయొక్క గుణగణాలు
 గానంచేస్తూ ఉంది. వారి ఇచ్చాను సారం భోగాలను నిర్మించగలశక్తి
 కలిగి కూడా శ్రీహరి పరాయణులు కావడంచేత భోగములందాసక్తి
 కలవారుగా కావడంలేదు. మన్వంతర పరిమితమైన కాలం క్షణంకూడా
 వ్యర్థంకాకుండా శ్రీహరి లీలాగుణగాన శ్రవణాదులతో వ్యయమా
 తుంది. సర్వమానవ కళ్యాణదాయకమైన మనుస్మృతి రచించి ధర్మా
 న్నుపదేశించి డెబ్బైయొక్క మహాయుగాలుకూడా సర్వభూతదయతో
 పాలనసాగించి ఆదర్శ పురుషుడైనాడు స్వామంభువమనువు. శ్రీహరి
 నాశ్రయించిన వానికి శారీరక, మానసిక, దైవిక, మానుషిక, భౌతి

నృణాం వర్ణాశమాణాం చ సర్వభూతహితస్సదా,
 ఏతత్తతదిరాజన్య మనోశ్చరిత మద్భుతమ్,
 వర్జితం వర్జనీయన్య తదపత్యోదయం శృణు.

కాది దుఃఖాలు యేవిధంగానూ కలుగవు. జగత్తులో సర్వప్రభము
 డైన సామ్రాట్ స్వాయంభువమనువు, ఆయనచరిత్ర గ్రహింపదగ్గది.
 అట్టి స్వాయంభువమనువు చరిత్ర చెప్పాను. ఇక దేవహూతి ప్రభావం
 చెబుతాను వినమని ముందుకు సాగుతున్నాడు మైత్రేయుడు.

22 అ ధ్యాయం

ఏతృభ్యాం పృథిత సాద్వీ పతిమింగితకోవిదా,
 నిత్యం సర్వచరత్ప్రిత్యా భవానీవ భవంప్రభుమ్.
 విన్యంభేణాత్మశాచేన గౌరవేణ దమేన చ,
 శుశ్రూషయా సౌహృదేన వాచా మధురయా ప్రభో.
 వినృజ్య కామం దంభం చ ద్వేషం లోభమమమదమ్,
 అప్రమదైద్యతానిత్యం తేజీయాంసమతోషయత్.
 నవైదేవర్షిసర్వస్తాం మానసీం సమనువృతామ్,
 దైవాధరీయసః పతుకరాశా నానాం మహాశిషః.
 కాలేన భూయసా జామాం కర్మితాం వృతచర్యయా,
 ప్రేమగద్గదయా వాచా పిహితః కృపయాబ్రవీత్.

భర్త మనస్సుకు అనుగుణంగా పార్శ్వతి శివుని సేవించినట్లు
 దేవహూతి కర్దముని సేవిస్తూన్నది. ఆమె కామవాసన, దంభ, ద్వేష,
 లోభ, సౌఖ్య, మదాదులను త్యజించి అణకువతో శ్రద్ధగా భర్తను సేవిస్తూ
 విశ్వాసము, పవిత్రత గౌరవము, శుశ్రూష ప్రేమసంభాషణాదులతో
 కర్దముని సంతోషింపరుస్తూన్నది. పెద్దపెద్దకోర్కెలు మనస్సులో ఉంచు
 కొని ప్రతిపరాయణురాలై కఠిన నియమములతో శుష్కించిన శరీ
 రంతో తన్ను సేవించే దేవహూతిని చూచి కర్దముడు దయకలవాడై
 ప్రేమగద్గదవాక్కుతో -

తుష్టోఽహమద్యతవమానిని మానవాయాశ్శుశ్రూషయా పరమయా పరయా చ భక్త్యా
యో దేహినామయమతివ నుహృత్స్వదేహేనా వాపేక్షతన్వ ముచితః క్షపితుం మదర్థే.
యే మే న్విధర్మనిరతస్య తపస్వమూఢివిత్కాత్మ యోగవిజితా భగవత్ప్రసాదాః,
తానేవ తే మదనుసేవనయావరుద్ధాః దృష్టిం ప్రపశ్య వితరామ్యభయానశోకాః.
అన్యే పునర్భగవతో భ్రువఉద్విజృంభ విభృంశితార్థరచనాః కిమురుక్కుమన్య,
నిష్టాని భుంక్ష్వ విభవాన్నిజధర్మదోహాః దివ్యాన్నకైర్దురభిగాన్పువ విక్రియాహిః.
ఏవం బుధవాణమబలాఖిల యోగమాయా విద్యావిచరక్షణమపేక్ష్య గతాదిరాసిత,
సంప్రశ్నయప్రణయ విశ్వాల యాగిరైషా వ్రీదావచోకవిలసద్దశితాసహజాః.
రాష్ట్రం బత ద్విజవృక్షైతవమోమయోగమాయాధిపే త్వయి విచౌ తదవైమి భర్తః,
యస్మైభ్యదాయ సమయన్సకృదంగ సంగో భూయాన్సరీయవ గుణప్రవవస్సతినామ్.
తత్తేతికృత్యముపశిక్ష యథేవచేశం యేనై ష మే కర్మితో ఽతిరిరంపయాత్మా.
నిర్ద్యేత తేకృతమనోభవదర్శితాయాః దీనస్త గీతభవనం సద్యశంవివక్ష్య.

ప్రియాయాః ప్రియమన్విచ్ఛన్ కర్దమో యోగమాస్థితః,

విమానం కామగం క్షత్తస్తర్జ్యే వావిరచీకరత్.

సర్వకామదుమం దివ్యం సర్వరత్నసేమన్వితమ్,

సర్వద్యుపవయోదర్శం మణిస్తంభైరుపస్కృతమ్.

మనుపుత్రీ! లోకంలో దేహధారులకు అన్నిటికంటే విప్రయమై
నది తన దేహం. నీవాదేహాన్ని కూడా ప్రేమించక శుష్కింపజేసి సర్వ
సుఖాలను వర్జించి నన్ను సేవిస్తూన్నావు. నీయందునాకు ప్రసన్నత కలి
గింది. నీవు నా సత్కర్మానుష్ఠానానికి ఆటంకం కలిగించకుండా సేవింపు
డంవల్ల తప, సమాధి, ఉపాసనా యోగములద్వారా, నేనార్జించిన
మోక్షఫలం మీద నీవుకూడా అధికారం సంపాదించావు. నీకు నేను
దివ్య దృష్టిని ప్రసాదిస్తున్నాను. చూడు. సమస్తభోగాలూ శ్రీహరి
భృతృటీ విన్యాస మాత్రంచేత నశించి పోతాయి. ఈశ్వరానుగ్రహం
ముందు భోగాలన్నీ లెక్కలోనికిరావు. నేను మహారాజును. నాకుసమస్త
భోగాలూ ఉన్నాయి- అనుకునే అహంకారంగల వ్యక్తుల కీదివ్యభో
గాలు లభింపవు. నీవునాసేవచే పతివ్రతా ధర్మాన్ని పాటించ గలిగావు.
నీకు సమస్తభోగాలూ లభిస్తాయి. అని ఆనందంతో పలుకూతూన్న
కర్దముని పలుకులు విన్న దేవహూతి తనభర్త యోగమాయా ప్రభా

దివ్యోపన్మరణోపేతం సర్వకాలసుఖావహం,
 పట్టికాభిః పతాకాభిర్విచిత్రాభిరలంకృతమ్.
 నృగ్విర్విచిత్రమూల్యాభిర్మంజుశంజత్తడంఘ్రిభిః,
 దుకూలకైమకౌశల్యైర్నానావస్త్రైర్విరాజితమ్.
 ఉపర్యుపరి విన్యస్తనిలయైషు పృథక్పృథక్,
 క్లిప్తైః కశిపుభిః కాంతం పర్యంకవ్యజనాననైః.
 తత్ర తత్ర వినిక్షిప్తనానాశిల్పపశోభితమ్,
 మహామరకతస్థల్యా జుష్టం విదుర్మువేదిభిః.
 ద్వాష్ట్ర విదుర్ము దేహళ్యా భాతం వజ్రకవాటవత్,
 శిఖరేష్వింద్రనీలేషు హ్రామకుంభైరధిశృతం.
 చక్షుష్మత్పద్మ రాగాగ్రైర్వజ్రభిత్తిమ నిర్మితైః,
 జుష్టం విచిత్రైః తానైర్మహాత్మైర్దేమతోరనైః.
 హంసపారావతనాతైస్తత్ర తత్ర విచూఢితం,
 కృత్రిమాన్మన్యమానైస్సాన్వయధిరుహ్య వరుహ్య చ.
 విహార స్థానవిశ్రామనంవేశపాంగజాఙ్గలైః,
 యథోపజోషం రచితైర్విస్సౌపనమివాత్మనః,

వం కలవాడనీ సర్వ విద్యాకుశలుడనీ గృహించి చిరుసవ్వుతో లజ్జ
 వసత శిరస్కుయై-

నాథా! యోగమాయాశక్తిచే సాధించిన మీ ఐశ్వర్యం నిష్ఫల
 మైంది కాదని నేనెరుగుదును. మీరు వివాహ సమయంలో సంతానం
 కలిగే వరకూ గృహస్థ ధర్మంలో ఉంటానని ప్రతిజ్ఞచేశారు. మీరా
 ధర్మాన్నే అనుష్ఠించి గృహస్థ సంబంధమైన సుఖాన్ని నాకు ప్రసాదించి
 నాకానందాన్ని చేకూర్చండి. ఉత్తముడైన భర్తవల్ల సంతానం పొంద
 డమే కులస్త్రీకి ధర్మమూ వాంఛాకూడా. మనఉభయులసమాగమానికి
 శాస్త్రవిహితమైన సామగ్రిని సమకూర్చండి. ఆహారపానీయాలూ,
 సుగంధమాల్యాదులూ, సమకూర్చండి. సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయగల
 విభాకు అది కష్టమైన పనికాదు. నాశరీరం దుర్బలమైపోయింది. అంగ
 సంగయోగ్యంగా ఉండేట్లు నా శరీరానికి బలాదులూ, పుష్టి, ప్రసాదం
 చుడి. భోగయోగ్యమైన భవననిర్మాణం చేయండి అని ప్రార్థించింది.

ఈదృష్టహం తత్పశ్యంతిం నాత్మినీతేన చేతసా,
 సర్వభూతాశయాభిజ్ఞః ప్రావేచత్కర్తృమన్వయం.
 నిమిజ్ఞాన్మిక హ్రదే భీరు విమాన మిదమారుహ,
 ఇదం శుక్లకృతం తీర్థమాశిషాం యావకం నృణామ్.
 సా తద్భర్తున్నమాదాయ పచః కుపలయేక్షణా,
 సరజం బిభృశీ వాసో వేణీభూతాంశ్చ మూర్ధజాన్.
 అంగం చ మలపంకేన వంచన్నం శబలస్తనం,
 అవివేశ సరస్వత్యా స్సర శ్శివజలాశయమ్.
 సాంతస్సరసి వేశ్మస్థా శ్శతాని దశకస్యతాః,
 సర్వాః కిశోరపయసో దధర్షో తృలగంధయాః,
 తాం దృష్ట్వా సహసోత్తాయ పోమః ప్రాంజలయస్త్రియః,
 వయం కర్మ కరీస్తుభ్యం శాధి నః కరవామ కిం,
 స్నానేన తాం మహర్షేణ స్నాపయిత్వా మనస్వినిం,
 దుకూలే నిర్మలే నూత్నేదదురస్యై చ మానదాః.

ధేవఘాతి కోర్కెను నేరవేర్చుటకు ఇచ్చాను సారం చరించగల
 విమానాన్ని సృష్టించాడు. కర్తముడు ఆ విమానం సవరత్నఖచితమై
 సర్వాలంకార శోభితమై ఇచ్చానుసారం సమస్త భోగాలనూ ప్రసా
 దిస్తుంది. తోరణవతాకాలతో విరాజిల్లే ఆ విమానం సర్వముతువుల
 యందూ నుఖాన్నే ప్రసాదిస్తూన్నది. ఎన్నోగదులుగలిగి రకరకాల
 తల్పాలూ దిండ్లూ పంకాలూ, దివ్యమైన ఆసనాలూ, కలిగి సమస్త
 నుఖాలకూ ఆలవాలమై ఉంది. ఇంద్రో సీలమణి స్తంభాలమీద స్వర్ణ
 కలశాలు ప్రకాశిస్తున్నాయి. మణిమయ స్తంభాలూ, విద్రుమ మణి
 నిర్మతములైన గడపలూ ' వజ్రఖచితమైన తలుపులూ కలిగి అవూ
 ర్వంగా ప్రకాశిస్తూన్నది. ఉద్యాన వనాలతో మణిమయ వేదికలతో,
 కృత్రిమములైన హంసపారావత, శుకాది పక్షిజాలం ఆవిమానమందు
 చెక్కబడి ఉన్నాయి. ఆకృత్రిమ పక్షునులచూచిపక్షిజాతం వానిదగ్గరకు
 చేరి కిలకిలారవాలు చేస్తూన్నాయి. అందులో అనేక క్షీణాస్థులూ,
 శయనగృహాలూ, చిత్ర విచిత్రంగా నిర్మింపబడి ఉన్నాయి. ఆవిమానం
 కర్తమునికే ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది కాని ధేవఘాతి అదిచూచి ఆనం

భూషణాని పరాధ్యాని వరీయాంసి ద్యుమంతి చ,
 అన్నం సర్వగుణోపేతం పానం చైవామృతానవం.
 అథాదర్శే స్వమాత్మానం సృగ్విణం విరజాంబరం,
 విరజన్మం స్వస్త్యయనం కన్యాభిర్బహుమానితం.
 స్నాతం కృతశిరస్సానం సర్వాభరణ భూషితం,
 నిష్క్రగీవం వలయనం కూజత్కంచనసూపురం.
 శ్రోత్వోరథ్యస్త్రయా కాంచ్యా కాంచన్యా బహురత్నయా,
 హరేణ చ మహర్షేణ రుచకేన విభూషితం.
 సుభువా సువతా క్షక్తిన్ద్రిగాపాంగేన చక్షుషా,
 వద్మకోశస్సృధానిలైరలకైశ్చ లనన్ముఖం.
 యదా నస్మార ఋషభమృషీణాందయితం పతం,
 తత్రచాస్తే నహస్త్రిభిర్యత్యాస్తే నవృజాపతిః.
 భర్తః పురస్తా దాత్మానం త్రి నహస్యవృతం తథా,
 నిశావ్యా తద్వ్యగ గతిం సంశయం ప్రత్యవద్యత.

దించకపోవడం చూసిన కర్దమ ప్రజాపతి ఆమె హృదయాన్ని గ్రహించి
 'దేవీ! యీ బిందు సరోవరంలో స్నానం చెయ్యమన్నాడు.

వెంటనే దేవహూతి సరస్వతీ జలంతో నిండిన బిందుసరో
 వరంలో మునిగింది. అలా మునిగిన వెంటనే ఆ జలంలో ఒక భవనం
 ఆ భవనంలో అనేకులైన దివ్యమైన స్త్రీలామెనుచేరి-అమ్మా మేము
 మీదాసీలమని చెప్పి సుగంధ ద్రవ్యాలతో అమె దేహమంతా నలుగు
 పెట్టి స్నానం చేయించి చీచినాంబరాలతో అమూల్యాభరణా
 లతో, అలంకరించి సర్వగుణ సంపన్నములగు భోజనపగ్ధాల్లా,
 సౌందర్యములైన మధురములగు పానీయములు, సిద్ధం చేశారు. దేవ
 హూతి దర్పణంలో తన ప్రతిబింబం చూచుకున్నది. తన అపూర్వ
 సౌందర్యానికి తోడు దివ్యమాల్యాంబరధారిణియై పరిపుష్టమైన
 దేహంతో తన సౌందర్యం తనకే ఆశ్చర్యం కలిగించేలా ఉంది. సర్వా
 లంకారాభిరతయైన దేవహూతి భర్తను స్మరించే సరికి వేలకొలదీ
 దాసీజనంతో తారు భర్తసమీపంలో ఉంది. ఇదంతా కర్దమముని
 యోగశక్తి అని గుర్తించి లజ్జావనత శిరస్కయై, కర్దముని ప్రక్క-

నతాం కృతామలస్సానాం విభాజంతిమహర్షవత్,
 అత్మనో బిభ్రతీం రూపం సంవీతరుచిరస్తనీం.
 విద్యాధరీనహస్యేణ సేవ్యమానాం సువాసనం,
 జాతభావో విమానం తదారోహ యదమిత్యహః.
 తస్మిన్నుల్లప్తమహిమా ప్రియయాఽనుషక్తో విద్యాధరీభిరుపచీర్ణవపుర్విమానే,
 బభ్రాజ ఉత్కచకుముగ్ధణవానపీచ్యస్తారాభిరా వృతజవోడువతిర్బుభస్తః.
 తేనాప్తలోకవిజృంభరకులాచలేంద్ర ద్రోణీష్వనంగ వఖిమారుతసౌభగాను,
 నిష్ఠైర్బుతేద్యుదునిపాతశివస్వనాను రేమే చిరం ధనదవల్లలనా వహాధీ,
 వైస్సంభకే స్వరసనే నందకే వృష్పభద్రకే,
 మానసే చైత్యరథ్యే ష స రేమే రామయా తతః.
 భ్రాజిష్టునా విమానేన కామగేన మహియసా,
 వైమానికావత్యశేత చరణ లోకా యథానిలి.
 కిందురాపాదనం తపోంపుంసా ముద్దామచేతసామ,
 యైరాశ్రితస్తీర్ణపదశ్చరణోవ్యసనావ్యయః.
 ప్రేక్షయిత్వా భువో గోళం పత్న్యై యావాన్ స్వసంస్తయా,
 బాహ్యశ్చర్యమయో యోగీ స్వాశ్రమాయ న్యవర్తత.

నిలచింది. వివాహకాలానికి యేరూపంలో ఉండో అదేరూపంలో సర్వా
 లంకార శోభితయై మనోహరంగా ఉన్న దేవహూతిని చూచి కర్దముడు
 విమానమెక్కించాడు. ప్రియురాలీ యందనురక్తుడై కామకేళియందా
 సక్తుడైనా కర్దముని ప్రభావం తగ్గలేదు. కర్దముడు దేవహూతితో కలసి
 యెనమండుగురు లోకపాలురు విహరించే మేరు సాను ప్రదేశాల్లో
 శీతల మంద సుగంధ వాయువులు, వీచుతూన్న ఆ స్రదేశాల్లో
 గంగా స్రవంతీ సమప్రదేశాలలోనూ విహరిస్తూ ప్రైశ్రంభక, సురసన,
 నందన పుష్పబద్రీ, చైత్రీరథ అదిగాగల అనేక దేవోద్యాన వనాల్లో
 విహరిస్తూన్నాడు. శ్రీహరి అనుగ్రహం సాధించిన వాడు పొందలేని
 భోగమేముంటుంది?

ఈవిధంగా కర్దముడు నవనదీద్వీపాలతో కూడిన భూమండలం
 అంతాచూపుతూ, విహరిస్తూ దేవహూతి కానందాన్ని కలిగిస్తూ తిరిగి
 తన ఆశ్రమం చేరి తాను నవధా విభక్తమై రతియందత్యాశక్తురాలైన

విభజ్య నవధాత్మానం మానసి సురతేత్సుకామ్,
 రామాం విరమయన్ రమే ప్సపూగాన్ ముహూర్తవత్.
 తస్మిన్ విమాన ఉత్కృష్టాం శయ్యాం రతికరీం శ్రితా,
 నణ్ణబుధ్యత కాలం తం పత్యా పిచ్చేన సంగతా.
 ఏవం యోగానుభావేన దంపత్యేరమమాణయోః,
 శతం వ్యవయుశ్శరదః కామలాలనయోర్మనాక్.
 తస్యోహుధత్త రేతస్తాం భావయన్నాత్మనాత్మవిత్,
 నోధా విధాయ రూపం స్వం సర్వసంకల్పవిద్విభుః.
 తతస్సా నుమవే నద్యే దేవహూతిః స్త్రయః ప్రజాః,
 సర్వాస్త్రాచ్చారుసర్వాంగ్యలోహితోత్పలగంధయః.
 వతీం సా ప్రవ్రజిష్యంతం తదాలక్ష్యశతీ సతీ,
 న్మయయానా విక్లబేన హృదయేన విమాయతా.
 లిఖంత్యధోముఖీ భూమిం పదానఖ మణిశ్శియా,
 ఉవాచ లలితాం వాచం నిరుధ్యాశ్రుకలాంశనైః.
 సర్వం తద్భగవన్మహ్యముపోవాహ ప్రతిశ్రుతం,
 అథాపి మే ప్రపన్నాయా అభయం దాతుమర్హసి.

దేవహూతి కానందాన్ని కలిగిస్తున్నాడు. ఇలా అనేక సంవత్సరాలు
 గతించాయి. కాని ముహూర్తమాత్రంగా నడిచింది కాలమంతా.
 యోగశక్తిగల ఆదంపతులు కామాసక్తులై వందల సంవత్సరాలు
 గడిపారు. ఆత్మజ్ఞాని కర్దముడు ఆమెకు సంతానవాంఛకలదని గ్రహించి
 భగవదాదేశంకూడా అదే గనుక తొమ్మిది రూపాల్లో ఉన్న కర్దముడు
 దేవహూతి గర్భమందు ఇంద్రియాన్ని స్థాపించాడు. ఆమె ఒకే సమ
 యంలో తొమ్మిండుగురు కన్యలను కన్నది. వారు సర్వాంగసుందరులై
 వృద్ధిచెందుతున్నారు.

అదే సమయంలో పూర్వప్రతిజ్ఞ ననుసరించి, కర్దముడు సన్యాసం
 స్వీకరిస్తాడని గ్రహించి దేవహూతి భర్తనుజేరి కన్నీరు కారుస్తూ
 నాథా! మీ ప్రతిజ్ఞ పూర్ణమైంది. కాని దయామయులైన మీరు
 నాకభిషేకమివ్వాలి. ఈకన్యల కనురూపమైన వరులనుచూచి వివాహం
 చెయ్యాలి. మీరు వనానికి వెళ్ళినప్పటికీ నాకు జనన మరణరూప

బ్రహ్మన్ దుహితృభిస్తుభ్యం విమృగ్యాః పతయన్సమా,
 కశ్చిత్స్యాన్మే విశోకాయ త్వయి ప్ర ప్రజితే వనం.
 ఏతావతాలం కాలేన వ్యతిక్రాంతేన మే విభో,
 ఇంద్రియార్హప్రసంగేన పరిత్యక్త పరాత్మనః.
 ఇంద్రియార్థేషునజ్ఞంత్యాః ప్రసంగస్త్యయి మే కృతః
 అజానంత్యాః పరం భావం తథావ్యస్త్యయాయ మే.
 సంగోహి సంస్మతేష్టే తురనత్సువిహితోఽధియా,
 నవీవ సాదుమ కృతే నిస్సంగత్వాయ కల్పతే.
 నేహ యత్కర్మధర్మాయ న విరాగాయ కల్పతే,
 న తిష్ఠపదపేవాయై జీవన్మసే మృతో హి నః.
 సాహం భగవతో నూనం పంచితా మాయయా దృఢం,
 యత్త్వాం విముక్తిదం ప్రాప్య న ముముక్షేయ బంధవాతి.

మైన దుఃఖంలేకుండా ఉండాలి. ఇంతవరకూ కాలం వ్యర్థంచేసి
 ఇంద్రియ స్థుభాలను అనుభవించాను. హరిని ధ్యానించలేకపోయాను.
 ఐనా నాశోరిక నెరవేరలేదు. మీ ప్రభావం తెలుసుకోలేక ఇంద్రియ
 స్థుభాలను వాంఛించి మీకాలంకూడా వ్యర్థంచేశాను. ఇదికూడా నాకు
 సంసారవిముక్తిని కలిగించేదే ఔగాక! అజ్ఞానంచేత అసత్పురుష
 సంగంజేస్తే, బంధకారణమౌతుంది. సత్పురుష సంగం మోక్ష
 కారణమౌతుంది. మాయా మోహిత నై కామాసక్తనైన నాకు
 మీవంటి భర్త లభించడం వల్లనే సంసారబంధ విముక్తి నొందాలని
 వాంఛ కలుగుతూన్నది. అనుగ్రహించండి అని ప్రార్థించింది.

28 అ ధ్యాయం

నిర్యేదవాదినిమేవంమనోర్ధుహితరంమనిః,
 దయాభిశ్శాలిని మాహుశ్లాభి వ్యాహృతంస్మరతా.

ఉత్తమ గుణాలు కల దేవహూతి పలుకులాలించి కర్తముడు
 ప్రియా! నువ్వీ విషయంలో విచారించకు. నీ గర్భముందు సాక్షాత్తూ
 శ్రీహరి ఆవిర్భవిస్తాడు. ధర్మంగా ప్రవర్తించు. ఉత్తమ ప్రతాపలంబున

మాఖిదో రాజపుత్రిర్దమాత్మానం ప్రత్యనిందితే,
 భగవాం సైఽక్షరో గర్భమదూరాత్సంప్రపత్స్యతే.
 భృతప్రతా త్వం భద్రం తేదమేన నియమేన చ,
 తపో ద్రవిణదానైశ్చ శృద్ధయా చేశ్వరం భజ.
 సత్వయారాధితశ్శుక్లో వితస్త్యామకం యశః,
 ఛేత్తా తే హృదయగ్రంథిమౌదర్వోబ్రహ్మభావనః.
 దేవహూత్యది సందేశం గౌరవేణ ప్రజాపతేః,
 నమ్యక్ శృద్ధాయ పురుషం కూటస్థమభజద్గురుం,
 తస్యాం బహుతిథే కాలే భగవాన్మధుసూదనః,
 కార్దమం వీర్యమాపన్నో జజ్ఞేఽగ్నిరివ దారుణి.
 అవాదయం ప్రదావ్యేమ్ని వాదిత్యాణి ఘనాఘనాః,
 గాయంతి తం స్మ గంధర్వానృత్యంత్యప్పరసో ముదా,
 పే తుస్సుమనసో దివ్యాః ఖేచరైరపవర్జితాః,
 ప్రసేదుశ్చ దిశస్సర్వా అంభాంసీ చమనాంసీ చ.
 తత్కర్మమాశ్రమపదం నరస్యత్యా పరిశ్రితం,
 స్వయంభూస్సాకమృషిభిర్మరీచ్యాదిభిరభ్యుగత.
 భగవంతం పరం బ్రహ్మ నత్త్యేనాంశేన శత్రుహతా,
 తత్త్వసంఖ్యానవిజ్ఞ ప్రైజాతం విద్వానజస్స్వరాట్.

చేశాపు. నీవు తపోదాన నియమాదులతో శ్రీహరిని సేవిస్తూఉండు. నాకీర్తిని వృద్ధి చెందించేవాడుగా శ్రీహరియే నీకుమారుడై జన్మిస్తాడు. ఆ కుమారుడు నీకు బ్రహ్మజ్ఞానం ఉపదేశించి నీ హృదయ గతమైన అహంకార రూపమైన గ్రంథిని విచ్ఛిన్నం చేస్తాడు— అని చెప్పిన కర్ణముని ఆజ్ఞానుసారం దేవహూతి నిర్వికారుడూ, జగద్గురువూ, పురుషోత్తముడూ, ఐన శ్రీహరిని సేవిస్తూ కాలంగడుపుతూంటే కర్తృనుండి అగ్ని జనించినట్లు మాధవుడు దేవహూతి గర్భంనుండి ఆవిర్భవించాడు. ఆ సమయంలో పుష్పవృష్టి కురిసింది. అప్పరసలూడారు. గంధర్వులు గానం చేశారు, కిన్నరలు పాడారు, ఋషులు స్తుతించారు, దేవదుందుభిలూహోగ్రాయ, నమస్త దిక్కులూ ఆనందంతో నిండాయి. మరీ చ్యావోఽఋషిపరివృతృడై బ్రహ్మ కర్ణముని ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. ఆ బౌలుణ్ణి చూచి చూడంతోనే జననమరణ శూన్యమైన శ్రీహరి

వభాజయః విశుద్ధేన చేతసా తచ్చిక్లితం,
ప్రహృష్యమానైరనుభిః కర్షమం చేదమభ్యధాత్.
త్వయా మేవవితిస్తాత కల్పితా నిర్వృత్తికతః,
యన్మే సంజగృహే వాక్యం భవాః మానద మానయః.
ఏతావత్కృత శుక్రాపా కార్యా ఏతరి పుత్రకైః,
బాధమిత్యనుమన్యేత గౌరవేణ గురౌర్వచః.

అమారుహితరస్సామ్యాస్తవ వత్స మమధ్యమాః,
స్వేమేతం ప్రభావైస్త్విర్వృంహయిష్యంత్యనేకధా,
అతస్త్యమ్ముపిముఖ్యేభ్యో యథాశీలం యథారుచి,
అత్మజాః పరిదేహ్యద్య విస్తృణోహి యతో భువి.
వేదాహమాద్యం పురుషమవత్తిష్టం స్యమాయయా,
భూతానాం శేవధిం దేహం విభ్రాణం కపిలం మునిం.
జ్ఞానవిజ్ఞానయోగేన కర్మణాం చోద్ధరన్ శిషాః,
హరణ్యకేశః పద్మాక్షః పద్మముద్రాపదాంబుజః.
ఏషమానవి తే గర్భం ప్రవిప్త్తః కైటభార్దవః,
అవిద్యానంశయగ్గంధిం భిత్వాగాం విచరిష్యతి.

సాంఖ్య శాస్త్రాన్ని లోకానికుపదేశించడానికి యీలా అవతరించాడని
బ్రహ్మ గ్రహించాడు. వెంటనే కర్తమునితో--

కుమారా! తండ్రి యొక్క ఆజ్ఞపాలించడమే పురుషి ధర్మం.
నీవు పుత్రధర్మాన్ని సక్రమంగా పాలించావు. దీనివల్ల నేను చాలా
ఆనందించాను. నీవిప్పుడు మరీచ్యారులకు వారివారి అభిరుచులను
సరించి నీ కుమార్తెలనిచ్చి వివాహంచెయ్యి. దానివల్ల యీశ్వర్షి అనేక
విధాలుగా వృద్ధి చెందుతుంది. నీ కీర్తికూడా దశదిశలా వ్యాపిస్తుంది.
సర్వాధార మూర్తియగు ఆదినారాయణుడే కపిల నామంతో నీకు
కుమారుడై అవతరించాడని కర్తమునితో చెప్పి, దేవహూతిని చూసి
రాజపుత్రీ! కైటభమర్దనుడే నీ కుమారుడై ఆవిర్భవించాడు. ఈ యనే
జ్ఞాన విజ్ఞానములద్వారా కర్మవాసనలను సమూలంగా విచ్ఛేదం
చేస్తాడు. అవిద్యా రూపమైన మోహగ్రంథిని విచ్ఛేదం చేస్తాడు. ఈ
బాలుడు సిద్ధగణ సేవితుడైన సాంఖ్యాచార్యునకు కూడా పూజనీయుడే.

అయం సిద్ధగణాధీశస్సాంఖ్యాచార్యైస్సునంమతః,
 లోకే కపిలకథ్యాఖ్యాం గతాం తే కీర్తివర్తనః.
 తాపాశ్వాస్య జగత్ప్రహ్లాదుమారైస్సుహ నారదః.
 హంసోహంసేన యనే నత్తిధామ ప్రత్యపద్యత.
 గతేశతదృతో క్షతః కర్దమస్తేన చోదితః,
 యథోచితం న్వదుహిత్యాః ప్రాదాద్విశ్వసృజాం తతః.
 మరీచయే కలాం ప్యాదాదనసూర్యామతాత్యయే,
 శ్రద్ధామంగిరసే యచ్ఛత్పులస్తాయ హవిర్భువం,
 పులహాయగతిం యుక్తాం కృతవే చ క్రియాం సతిం,
 ఖ్యాతిం స భృగవే ఽయచ్ఛద్వసిష్ఠాయావ్యరుంధతిం.
 అధర్వణే దదా చ్ఛాంతిం యయా యజ్ఞో వితన్యతే,
 వివ్రహ్మణా కృతోద్వాహా నదారా నమలాలయతే.

లోకంలో కపిలనామంతో విఖ్యాతి చెంది నీ కీర్తిని దశదిశలా వ్యాపింప జేస్తాడు - అనిచెప్పి నారదాది ఋషి సేవితుడై బ్రహ్మ సత్యగోళానికి వెళ్ళాడు —

అనంతరం కర్దముడు బ్రహ్మయొక్క ఆజ్ఞననుసరించి కళా అనే కుమారైన మరీచికి, అనసూయను అత్రికి, శ్రీధను అంగిరునకూ, హవిర్భుని పులస్త్యునకూ, గతిని పులహునకూ, క్రియనుకృతువునకూ, ఖ్యాతిని భృగునకూ, అరుంధతిని వశిష్ఠునకూ, శాంతిని అధర్వునకూ, ఇచ్చి విధివిధానంగా వివాహాలు చేసి వారిని యథాతథంగా సత్కరించాడు. వివాహములైన పిమ్మట కర్దముని అనుజ్ఞపొంది భార్యలసమేతంగా, మరీచ్యాదులు వారివారి ఆశ్రమాలకు వెళ్ళిపోయారు.

తరువాత కర్దముడు, పరిశుద్ధహృదయుడై దేవాధిదేవుడే తన గృహంలో అవతరించాడనే ఆనందంతో ఏకాంతంగా ఆబాలుని, రూపంలో ఉన్న శ్రీహరినిచేరి. ఆహా! దేవతలకూడా చాలాకాలం, సేవిస్తేనేగాని పాపపంకితులై దుఃఖించే మానవులకు ప్రసన్నులుకారు. యోగిజన్ములనేక జన్మలలో సర్వసంగ పరిత్యాగులై సేవించినా యెవని సరిపట్టినా సర్వసంగ పరమయోగులుకూడా, సమాధి యందుండి

తతస్తబుషయః క్షత్తః కృతదారా నిమగ్నత్రయం,
 పాత్రిష్ఠస్థందమాపన్నాన్వ్యం స్వమాశ్రమమండలం.
 న చావత్తిష్ఠం త్రియుగమాజ్ఞాయ విబుధర్షభం,
 వివిక్తఉపసంగమ్య ప్రణమ్య నమభాషత.
 అహేరా పాపవ్యమానానాం నిరయే స్వైరమంగళైః,
 కాలేన భూయసానూనం ప్రసీదంతి హ దేవతాః.
 బహుజీన్మచివత్సేన నమ్యగ్గోగనమాధినా,
 దృష్టుం దయంతే యతశ్శూన్యాగరేషు యత్పదం.
 నపిష భగవానవ్య హేళనం న గణయ్యనః,
 గృహేషు జాతే గ్రామ్యాణాం యస్సాన్వనాం పక్షసోషకః,
 స్వీయం వాక్యమృతం కర్తృమవత్తిష్ఠేన మే గృహే,
 చికిర్షుర్భగవాన్ జ్ఞానం భక్తానాం మానవర్షనః.
 తాన్యేవ తేభిరూపాణి రూపాణి భగవంస్తవ,
 యాని యాని చ రోశంతే నృజనాన్కమరూపిణః.
 త్వాం సూరిభిస్తత్త్వబుభుత్సయాద్ధా వదాభివాద్యైః పాదపీఠమ్,
 ద్వైర్యవైరాగ్యయశోవదోధవీర్య్యయా పూర్తమహం ప్రపద్యే.
 వరం పృథానం పురుషంమహాంతం కాలం కవిం త్రిపుతం లోకపాలమ్,
 అత్మానుభూత్యానుగతవ్యవంతు స్వచ్ఛందశక్తిం కవిచంద్రవద్యే.

ఏకాంతంగా దర్శించాలని కోరతారో అట్టి మీరు విషయ లోలురమై
 అజ్ఞానంలో చరించే మా యందపూర్వాను గ్రహించూపి మమ్ములన
 నుగ్రహించారు. సాంఖ్యయోగోపదేశం చెయ్యాలనే కరుణ దృష్టితో
 మాగృహంలో అవతరించారు. మీరు అప్రాకృతమైన రూపం
 కలవారు. చతుర్భుజాది రూపాలన్నీ అలౌకిక రూపాలు. ఆ రూపాలే
 మీకు యోగ్యమైనవి. ఆ రూపాలే మీ భక్తులకు కూడా ప్రియ
 మైనవి. శ్రీహరి! మీరు ఐశ్వర్య, జ్ఞాన, వైరాగ్య, యశ, వీర్య, శ్రీ
 అను ఆరింటిచేత పరిపూర్ణులు. అట్టిమిమ్ములను శరణు పొందుతున్నాను.
 మీరు పరబ్రహ్మ మూర్తులు. సమస్త శక్తులూ మీ అధీనంలోనే
 ఉంటాయి. ప్రకృతి, పురుష, మహత్తత్త్వ, కాల, అహంకారాదులూ,
 సమస్త లోకాలూ, లోకపాలురూ, మొదలుగాగల సర్వం మీ
 రూపమే. మీరుసర్వజ్ఞులు. ఈ సమస్త ప్రపంచాన్నీ చేతనా శక్తి

అస్మాభిషృచ్చేద్యవతిం పృజానాం త్వయావతిర్హృతాప్రకామః,
 పరివృజాంపదవిమాన్థితోఽహం చరిష్యేత్వాం హృది యుంజ్మి విశోకః.
 మయా ప్రోక్తం హి లోకస్య పృమాణం సత్యతొకికే,
 అథాజని మయా తుభ్యం యదవోచమ్మతం మునే.
 ఏతన్నే జన్మ లోకేఽన్మిక్ ముముక్షాణాం దురాశయాత్,
 ప్రసంఖ్యానాయతత్వానాంసమ్మతాయాత్మదర్శనే.
 ఏవతత్పథే వ్యక్తే నష్టః కాలేన భూయసా,
 తేం వ్యవర్తయతుం దేహ మేమం విద్ధి హయో దృతిం.
 గచ్ఛ కామం మయో పృష్టో మయి సస్యస్తకర్మణా,
 జిత్వాసు దుష్టయం మృత్యు మమృతత్వాయ మాం భజ.
 మామాత్మానం స్వయంజ్యోతి స్సర్వభూతగుహశయమ్,
 ఆత్మన్యేవాత్మనా స్విక్షక్ విశోకోఽభయమృచ్ఛసి,
 మాత్ర అధ్యాత్మికిం విద్యాం శమనిం సర్వకర్మణామ్,
 వెతరిష్యే యథాచాసా భయం చాతితరిష్యతి.
 ఏవం నముదితస్తేన కపిలేన పృజావతిః,
 పృథక్విచీకృత్య నుతం వసమేవ జగమ హః.

ద్వారా మీయందే లయం చేసుకుంటూ ఉంటారు. అన్నిటికంటే
 పరమైన వారు కూడా మీరే. నేను మీ అనుగ్రహంచేతనే ఋణ
 త్రయంనుండి విముక్తుడనయ్యాను. నేనుకపిలావతారమూర్తులైన మిమ్ము
 లను శరణు పొందుతున్నాను. నామనోరథాలన్నీ నెరవేరాయి. నేను
 సన్యాసాశ్రమం స్వీకరించి మిమ్ముధ్యానించి నిత్యానందాను భూతి
 నొందాలని కోరుతూ మీఆజ్ఞను వాంఛిస్తున్నాను. అనుగ్రహించండిని
 శ్రీహరిని కపిలమూర్తిగా ప్రార్థించాడు.

శ్రీహరి కర్దముని అనుగ్రహ దృష్టితో చూస్తూ పలుకుతున్నాడు.
 మునీ! పూర్వం నీవు కన్నుగూర్చి తపస్సు చేసినప్పుడు నేను నీ
 గృహంలో అవతరిస్తానని వరమిచ్చాను. సత్యప్రతిజ్ఞడనైన నేనిప్పుడందు
 లోకే అవతరించాను. ఈ లోకంలో లింగశరీరంనుండి ముక్తులుకావాలని
 కోరేమునులకు ఆత్మజ్ఞానాన్నువదేశించడానికే అవతరించాను. ఆత్మ
 జ్ఞాన సంబంధమైన సూక్ష్మ మాత్మం చిరకాలంనుండి టు ప్తమైపోయిందే.

వ్రతం న అస్థితో మౌనమాత్మైక శరణో మునిః,
 నిస్సంగో వ్యచరత్ క్షణే మనగ్నిరనికేతనః.
 మనో బ్రహ్మణో యుంజానో యత్రత్పదసతః పరమ్,
 గుణావభాసే విగుణ ఏకభక్త్యానుభావితే,
 నిరహంకృన్నిర్మమశ్చ నిష్ఠ్వంద్య స్సమవృత్ స్వచ్ఛక్,
 ప్రత్యక్షప్రకాంతధీర్ధీరః ప్రకాంతోర్మి రివేదధిః.
 హనుదేవే భగవతి సర్వజ్ఞే ప్రత్యగోత్మని,
 పరేణ భక్తియోగేన లభ్యాత్మా ముక్తబంధనః.
 ఆత్మానం సర్వభూతేషు భగవంత మవస్థితమ్,
 అపశ్యత్సర్వ భూతాని భగవత్పతి చాత్మని,
 ఇచ్చాద్వేషవిహీనేన సర్వత్ర సమచేతసా,
 భగవద్భక్తియోగేన పాప్తా భగవతి గతిః.

తిరిగి అట్టి సాంఖ్యశాస్త్రాన్ని వ్యాప్తిచెయ్యడమే నా అవతారప్రయో
 జనం అని గ్రహించు. నీ యిచ్ఛానుసారం గృహంపదలి వెళ్లి సర్వ
 సంగపరిత్యాగి నై ఆత్మస్వరూపుడనైన సన్నుభ్యానిగచిగ్రహించి, ముక్తిని
 పొందు. నేను నా మాత యగు దేవహూతికి ఆత్మజ్ఞానాన్ని బోధించి
 మోక్షం ప్రసాదిస్తానని చెప్పిన కపిలుని వాక్యాలువిని కర్దముడు కపిలు
 నకు సౌదక్షిణ సమస్కారాలుచేసి వనానికి వెళ్లి పోయాడు.

అగ్నిసీ ఆశ్రమాన్నీ త్యజించి సన్యాస ధర్మావలంబకుడై కార్య
 కారణ తీతమైన నిర్గుణ బ్రహ్మోపాసకుడై ద్వంద్వరహితుడై సమ
 దృష్టికలవాడై కర్దముడు పరమపదాన్ని పొందాడు.

24 తీర్థా య ర

కపిలస్తత్త్వసంఖ్యాతా భగవానాత్మమాయయా,
 జాతస్త్వయ ముస్సాక్షా చాత్మవృక్షప్రయేన్మబామ్.

విదుర మైత్రేయ సంవాద రూపమైన. హరిచరిత్రను విన్న
 శౌనకుడు కథాకథన కుశలుడైన నూతుని చూచి మహాక్షీ! మీ
 ముఖతః వినే హరికథ యోతవిసోష వినాలనే ఉంటుంది. సాంఖ్య

నహ్యన్య వర్త్యుః పుంసాం పరిష్టుస్సర్వయోగినామ్,
 విశ్వతో శ్రుతదేవన్య భూరి తృప్యంతి మేఽనపః.
 యద్యద్విధత్తే భగవాన్ స్వచ్ఛందాత్మాత్మమాయయా,
 తానిమే శ్రద్ధదానన్య కీర్తనీయాని కీర్తయ.
 ద్వైపాయనసఖిప్యేనం మైత్రేయో భగవాం స్తథా,
 పౌహేదం విదురంప్రీత ఆన్యైశ్చక్యాం ప్రచోదితః.
 ఐతరి ప్రస్థితేఽరణ్యంమాతుః హ్యయాచికిర్తయా,
 తస్మిన్ బిందునరేఽవాత్సీ దృగవాన్ కపిలః కిల.
 తమాసనమకర్మాణం తత్త్వమార్గాగ్రదర్శినమ్,
 స్వమతం దేవహూత్యాహ ధాతుస్సంస్మరతి పచః.
 నిర్విణ్ణా నితరాం భూమన్సనదీంద్రియతర్పణాత్,
 యేన సంభావ్యమానేన పృథిష్ఠాంఘంతమః ప్రభో.
 తన్య త్వంతమసోఽంధన్య దుష్పౌరస్యాద్య పారగః.
 నచ్చక్షుర్జన్మనామలై లబ్ధం మే త్వదనుగ్రహాత్.

యోగ ప్రవర్తకుడుగా శ్రీహరి దేవహూతియందు కపిలమూర్తిగా
 అవతరించి యేమేమి యెవరెవరికి ఉపదేశించాడో వినాలని ఉంది
 గనుక చెప్పండని అడిగాడు. శౌనకునకు నూతుడు చెప్పడం
 ఆరంభించాడు.

కర్దముడు వనానికి వెళ్లిన పిమ్మట, కపిలుడు తల్లికి ఆనందాన్ని
 కలిగిస్తూ ఆశ్రమంలోనే ఉంటూండగా ఒకనాడు వ్రాతఃకాల కర్మ
 కలాపం సమాప్తి చేసుకుని సుఖాసీనుడై కూర్చున్న కపిలునిచేరి
 దేవహూతి —

ప్రభూ ! ఇంద్రియసంబంధమైన విషయాలనత్యం కార
 ణంగా నేను అజ్ఞానాంధకారంలో మునిగిపోయాను. మీ అను
 గ్రహంచే జనన మరణ రూపమైన దుఃఖం నశించింది. అజ్ఞానాంధ
 కాతాన్ని పోగొట్టడానికి సూర్యునివలె మీ దర్శన మైంది. దేహ
 గేహములందుగల అహంకార మమకారములను కలిగించేవారు
 మీరే గనుక, మీరే ఆ మోహాన్ని పోగొట్టి అనుగ్రహించాలి.

య అద్యో భగవాన్ వుంసా మిశ్వరో వై భవాన్ కిం,
 లోకన్య తమసాంధన్య చక్షు స్సూర్యజవేదితః.
 అథ మే దేవనంమోహ మపాక్రప్తంత్యమర్హసి,
 యోఽవగ్రహోఽహం మమేతీత్యేతస్మిన్ యోజితస్త్యయా.
 తం త్వాం గతాహం శరణం శరణ్యం స్వభృత్యనంసార తపోః కుతారం,
 జిజ్ఞానయా ప్రకృతేః పూరుషన్య నమామి నద్ధర్మవిచార వరిష్ఠమ్.
 ఇతి స్వామాతూర్నిరవన్యమీష్పితం నిశమ్య వుంసామపవర్గవర్ధనం,
 ఛియాభినంద్యాత్మవతాం నతాం గతిర్పభాష ఉపత్ప్నితకోభితాననః.
 యోగఅధ్యాత్మికః వుంసామతో నిశ్చేయసాయమే,
 అత్యంతోపరతిర్యక్త దుఃఖన్య చ సుఖన్య చ.
 తమిమం తే ప్రవక్ష్యామి యమవోచం పురానహే
 ఋషిణాం శ్రోతుకామానాం యోగముర్వంగనైపుణం.

ఘోరమైన సంసార వృత్తానికి మీరు కుతారం వంటివారు. ప్రకృతి పురుషుల తత్వం తెలుసుకోవాలని ఉంది. మిమ్ములను శరణంబు న్నాను. మీరు భాగవతధర్మం తెలిసినవారు నాకా ధర్మంఉపదేశించండి—అని అడిగిన దేవహూతికిఃపిలుడుఉత్తమమైన మోక్షధర్మం చెప్పడం ఆరంభించాడు.

మాతా! సుఖదుఃఖ రాహిత్యాన్ని కలిగించే ఆధ్యాత్మ యోగమే గొప్పదని నా అభిప్రాయం. సర్వాంగ సంపన్నమైన ఆ యోగం అదిలో నారదాదులకు వినిపించాను. అదే నీకు చెపుతాను విను. బంధమోక్షాలకు మనస్సే కారణం. విషయాసక్తమైతే బంధకారణమూ, పరమాత్మయం దాసక్తి కలదై తేమోక్షకారణమూ బొతుంది. నేను, నాది అనే భావనచేతనే కామక్రోధాదులు బాధిస్తాయి. అట్టి అహంకార మమకారాలను విడచివేస్తే సుఖదుఃఖములకు అతీతమైన సమావస్థ కలుగుతుంది. అప్పుడు జీవుడు జ్ఞాన, వైరాగ్య, భక్తులతో కూడిన హృదయంతో, సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగతభేద శూన్యమై స్వయంప్రకాశమై, నూత్నమై, అఖండమై, సుఖదుఃఖరహితమై ప్రకృతికంటే పరమైన ఆత్మను చూడగలుగు

చేతః ఖల్వస్య బంధాయ ముక్తయే చాత్మనోమతమ్.
 గుణేషు నక్తం బంధాయ రక్తం వా పుంసి ముక్తయే.
 అహం మమాభిమానోత్తైః కామలోభాదిభిర్మత్తైః,
 వీతం యథా మనశ్శుద్ధ మదుఃఖమనుఖం నమమ్.
 తథా పురుష ఆత్మానం కేవలం ప్రకృతేః పరమ్,
 నిరంతరం స్వయంజ్యోతి రణిమానమఖండితమ్.
 జ్ఞాన వైరాగ్య యుక్తేన భక్తియుక్తేన చాత్మనా,
 పరిపశ్యత్కుడాసీనం ప్రకృతించ హతాజనమ్.
 నయుజ్యమానయా భక్త్యా భగవత్కృతాత్మని,
 సదృశోఽస్తిశివఃపంథా యోగినాం బ్రహ్మనిష్ఠయే.
 ప్రసంగ మజరం పాశ మాత్మనః కవయోవిదుః,
 స ఏవసాధుమ కృతే మోక్షద్వార మపావృతమ్.
 తితిక్షవః కారుణికా స్సుహృదన్సర్వదేహినాం,
 అజాతశత్రవశ్శాంతాస్సాధవస్సాధుభూషణాః.

తాడు. ప్రకృతిని శక్తిహీనమైనదిగా గ్రహిస్తాడు. యోగులకు భగవత్ప్రాప్తికారణమైన హరిభక్తికంటే మించిన మార్గం లేదు. వివేకులు సంగము, ఆసక్తి, బంధమేతువులుగా భావిస్తారు. కాని, అదే సత్సంగత్వం అయితే భగవంతునియందు ఆసక్తి కలిగితే మోక్షం కలుగుతుంది.

సహనం కలిగి దయాపరులైన సమస్త జీవులందు హితభావం కలవారై యెవరినీ ద్వేషించక శాంత, సరళ స్వభావంతో సత్పురుషులను సేవిస్తూ, ఉంటారో సర్వసంగ పరిత్యాగులై అనన్య భావంతో నన్నే దృఢమైన భక్తితో ప్రేమిస్తూ ఉంటారో, సమస్త కర్మలూ నాయందే అర్పణచేస్తారో, పరమ పవిత్రమైన కథలను వింటూ జీర్ణిస్తూ ఉంటారో అట్టి నాయందు లగ్నమైన చిత్తములుకల సత్పురుషులు తాపత్రయ విముక్తి నొందగలరు. సర్వసంగ పరిత్యాగులైన మహాపురుషులే సాధువు లాతారు. సత్సంగత్వంవల్ల విషయాసక్తి నశిస్తుంది. సమస్త దోషాలూ హరింప బడతాయి. సత్పురుష

మయ్యసన్యేన భావేన భక్తిం కుర్వంతి యే దృఢాః,
మత్పుత్రే త్యక్తకర్మాణస్త్యక్తస్వజన బాంధవాః
మదాశ్రయకథాహృష్టాశ్శుద్ధాంతి కథయంతి చ,
తపంతివివిధాస్తాపానైతాన్మదగతచేతనః,
తపితేసాధవస్సౌధ్యై నర్వనంగవివర్జితాః,
నంగప్రేష్యథ తే ప్రాప్త్యః నర్వదోషహరాహతే.
సతాం ప్రసంగాన్మమ వీర్య నంవిదో భవంతి హృత్పూర్వరసాయనాః కథాః
తజ్జోషణాదాశ్వపస్సవర్చుని శ్రద్ధారతిర్భక్తిరనుక్రమిష్యతి,
భక్త్యాపుమాన్ జాతవిరాగ బంధియాష్టష్టశ్చుతాన్మద్రవనానుబంతయా,
చిత్తన్య యత్రోగ్రహణేన యుక్తో యతిష్య ఋజుభిర్వ్యోగమార్గైః,
అసేవయాయగ ప్రకృతేర్గుణానాం జ్ఞానేన వైరాగ్యవిజృంభితేన,
యోగేన మయ్యర్చితయా చ భక్త్యా మాం ప్రత్యగ్భాగ్యాన మిహవరుంధే.

సమాగమమువల్ల హృదయానికి కర్ణములకు కూడా ప్రయాన్ని కలిగించే మా కథలు వినే అవకాశం కలుగుతుంది. ఆ భక్తుల కీ ప్రపంచంలో యేవిధమైన దుఃఖాలూ కలుగవు. అట్టి భక్తులకు మోక్షమార్గమందు శ్రద్ధ, ప్రేమ, భక్తి క్రమంగా వృద్ధిచెందు తాయి. భక్తివల్ల లౌకిక పారలౌకిక సుఖాలయం దాసక్తి నశించి వైరాగ్యం కలిగి మనుష్యుడు సావధాన చిత్తుడై యోగముయొక్క భక్తి ప్రధానమైన సరళ ఉపాయములచే మనోనిగ్రహం కొరకు ప్రయత్నం సాగిస్తాడు. ఈ విధంగా ప్రకృతి గుణాలచే ఉత్పన్నమైన శబ్దాది విషయాలను త్యజించడంవల్ల, వైరాగ్య యుక్తమైన జ్ఞానంచేత, యోగంవల్ల, నాయందుకల దృఢమైన భక్తిచేత అంత రాత్మనైన నన్నీ దేహంతోనే పొందుతున్నాడు- అని చెప్పిన కపిలుని వాక్యాలు విన్న దేవహూతి తిరిగి అడుగుతూన్నది.

మీ యొక్క భక్తి ఎట్టిది! నావంటి అబలలకు యెట్టి భక్తి యోగ్యమైనది! సహజంగా నేను ఏ నిర్వాణ పదాన్ని పొందగలుగు తాను! దేవిద్వారా తత్వజ్ఞానం కలుగుతుంది! లభ్యమైన భేదించే బాణంవలె భగవత్ప్రాప్తి కలిగించే యోగమార్గ మెట్టిది! దానికి

కాచిత్త్వయ్యువితా భక్తిః కీదృశీ మమ గోచరా,
 యయా పదంతే నిర్వాణ మంజపాన్వశ్శువా అహం,
 మోయోగో భగవద్భావో నిర్వాణాత్మంస్త్వయోదితః,
 కీదృశః కతి వాంగాని యతస్తత్త్వాపబోధనం.
 తదేతన్మే విజానీహి యథాహం మంచధీర్హరే,
 సుఖం ఋధ్యేయ దుర్బోధమేషా భవదనగ్రహత్,
 విదిత్వాహం శనిలో మాతురిత్తం జాతస్మైహేహ యత్ర తర్వాచిభాతః,
 తత్యామ్నాయం యత్రప్రవదంతి సాంఖ్యం ప్రాజోచద్యైభక్తివితానయోగం,
 దేవానాం గుణలింగానామానుశ్రవికకర్మణాం,
 సత్త్వపైకమనసో వృత్తిస్త్వాబావికీతుయా.
 ఆనిమిత్తా భగవతి భక్తిస్త్విద్వేర్భీయసి,
 జవయత్యాశు యాకోశం నిగీర్హమనలో యథా.

అంగా తెన్ని? నావంటి మందమతికి కూడా తెలిసేలాగున సుబోధ
 కంగా ఉండే శీంచం డని అడిగిన శేవహూతియందు మాత్రప్రేమను
 చూపుతూ కపిలుడు చెపుతున్నాడు.

అల్లీ! ఎవని చిత్తం భగవంతునియందు లగ్నమై ఉంటుందో
 వానికి పేదవిహితమైన కర్మలయందు లగ్నమై, విషయజ్ఞానాన్ని
 కలిగించే ఇంద్రియములకు సత్వమూర్తియైన శ్రీహరియందు కల
 అహేతుకమైన భావమే భక్తి యనబడును. అతడే భక్తుడు. జతరానలం
 భుజించిన ఆహారాన్ని యెల్లు పచనం చేస్తుందో, అట్లే కర్మ
 సంస్కారాలకు భాండాగార. రూపమైన లింగశరీరాన్ని భస్మం
 చేస్తుంది గనుక మోక్షం కంటే కూడా భక్తి గొప్పది. నా చరణ
 శేవయం దానకులై నా ప్రసన్నతకొరకే సమస్త కర్మలూచేసే సత్పు
 రుషు లొకచోచేరి వారిలో వారు నా పరాక్రమాన్ని వర్ణించు
 కంటూ, నా సాయుజ్యాన్ని కూడా కొరరు వారు. అరుణ నయను
 డనై, పరమ సుందరమైన చిరునవ్వుతో కూడిన ముఖారవిందంతో,
 ఒప్పే నా దివ్యమంగళ విగ్రహ సందర్శనాన్నే వాంఛిస్తూ నా లీలల
 కభినయిస్తూ లీలాగృహీతమైన నా రూపంతోనే భాసిస్తుంటాడు. అట్టి

నైకాత్మతాం మే నృహయంతి కేచిన్మత్పాదసేవాభిరతౌ మదీహః,
యోఽన్యోన్యతో భాగవతాః ప్రజన్య సభాజయంతో మమపారుషాణి,
పశ్యంతి మేరుచిరాణ్యేవ సంతః ప్రసన్నవక్త్రాఃకౌబలీచనాని,
రూపాణి దివ్యాని వరవృదాని సాకం వాచం నృహణీయాం వదంతి.
తైర్దర్శనీయావయన్తైరువారలలాసహసేతితవామగూత్తైః,

హృతాత్మనో హృతప్రాణాంశ్చ భక్తిరనిచ్ఛతో గతిమశ్యం ప్రయుంక్తే.
అథే విభూతిం మమ మాయయా వినా హైశ్వర్యమహ్లాంగమనుప్రవృత్తాం,
శ్రియం చ యే నన్మహయంతి భద్రాం పరస్యమేతేఽశ్నువతే ను లోకే.
నకర్తృచిన్మత్పరాశ్శాంత రూపేనం క్ష్యంతి నోమేఽనిమిషో లేధి హేతిః,
యేషా మహం ప్రియతత్వా సుతశ్చసఖా గురుస్సహృదో దైవమిష్టం.
ఇమం లోకం తతైవాముమాత్మాన ముభయాయినం,
అత్మాన మనుయేచేహ యేరాయఃపశవో గృహః,

వారికి కోరకుండానే పరమపదం లభిస్తుంది. అట్టి భక్తివల్ల నివృత్తి కలిగిన తోడనే మాయాపత్తినైన నా సత్యాదిలోక భోగాలూ, భక్తి ప్రవృత్తివల్ల సంప్రాప్తమైన అష్టసిద్ధులూ, భగవత్సంబంధమైన వైకుంఠ భోగాలూ, వాంఛించరు. నా పరమధామంచేరిన పిమ్మట వారికి ఈశ్వరీయములైన ఐశ్వర్యములన్నీ స్వయంగా ప్రాప్తిస్తాయి. ప్రియమైన ఆత్మా, పుత్ర, మిత్ర, గురు, కళత్ర ఇష్ట దేవతా రూపంలో నాకంటె భిన్నం లేదని ఎవరు చూస్తూ నన్నే భావిస్తూంటారో, నన్నే ఆశ్రయిస్తారో వారు శాంతిమయమైన భక్తులు. వైకుంఠంపొంది సమస్తమైన భోగాలూ అనుభవించగలరు. వారికి లభించని భోగాలులేవు. కాలచక్రం వారి నేమీ చేయలేదు.

మూతా! ఇహపరలోకాల నిచ్చే లింగశరీరయొక్క, స్థూల దేహయొక్క సంబంధంగల ధన, పశు, పత్ని, సుతాదులందూ అనేకములైన వస్తు సముదాయమందూ, వాంఛను వదిలి, అనన్య భక్తితో నన్నే సేవించే వారికి మృత్యు రూపమైన సంసారాన్నుండి ముక్తిని ప్రసాదిస్తాను. ప్రకృతి పురుషులకు కూడా నేనే ప్రభువును. సర్వప్రాణులకు ఆత్మను నేనే. నన్నువినా యెవరి నాశ్రయించినా

విస్మయ్య సర్వాసన్యాంశ్చ మామేవం విశ్వతోముఖం,
 భజంత్య నన్యయా భక్త్యాతాన్మృత్యోరతిపారయే,
 నాన్యత్ర మద్భగవతః ప్రధానపురుషేశ్వరాత్,
 ఆత్మనస్సర్వభూతానాం భయం తివ్రం నివర్తతే.
 మద్భయాద్వాతి వాతోఽయం సూర్యస్తపతిమప్భయాత్,
 వస్తతిండ్రో దహత్యగ్ని ర్మృత్యుశ్చరతి మష్ణయాత్.
 జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తేన భక్తియోగేన యోగినః,
 క్షేమాయ పాదమూలం మే ప్రవిశంత్యకుతోభయం.
 ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ పుంసాంనిశ్రే యసోదయః,
 తివ్రేణ భక్తియోగేన మనో మయర్పితంస్థిరం.

సంసారసంగ విముక్తి నందలేరు. నా భయంచేత ఇంద్రుడు వర్షాన్ని
 కురిపిస్తాడు. నా భయంచేతనే వాయువు చలిస్తుంది. అగ్ని దహి
 స్తుంది. సూర్యుడు తపింప జేస్తాడు. మృత్యువు తన విధిని సక్రమంగా
 నిర్వర్తిస్తుంది. పరమయోగులు జ్ఞాన వైరాగ్య యుతమైన భక్తి
 ద్వారా నన్నే సేవిస్తారు. లోకంలో స్థిరచిత్తంతో నన్ను సేవించడం
 కంటే మించిన మోక్షమార్గం లేదు.

25 అధ్యాయం

అథ తే సంప్రవక్ష్యామి తత్త్వానాం లక్షణం పృథక్,
 యద్విదిత్వా విముచ్యేత పురుషః పాకృతైర్గుణైః.
 జ్ఞానం నిశ్శేయసార్థాయ పురుషస్యాత్మదర్శనం,
 యదాచుర్వర్జ్యై తత్రే హృదయ గ్రంథిభేదనం.
 అనాదిరాత్మా పురుషోన్మూలః ప్రకృతేః పరః,
 ప్రత్యక్థామా స్వయంజ్యోతి ర్విశ్వయేన సమన్వితం.

తల్లీ! ప్రకృతి మొదలుగాగల తత్వాల్ని, వాటి ప్రత్యేక
 లక్షణాలనూ వేరువేరుగా చెపుతున్నాను విను.

ఆత్మదర్శన రూపమైన జ్ఞానమే పురుషునకు మోక్షకారణం.
 అదే అహంకార రూపమైన హృదయ గ్రంథిని విచ్ఛిన్నం చేస్తుందని

నజాయతే న మ్రియతే నహదేహద్యుపాధిభిః,
నిమిత్తైరాత్తతద్దర్శాయథాన్యస్మై తదీక్షితా.
నవిషవ్యకృతిం నూక్ష్మాం దైవీం గుణమయీం విభుః,
యద్భుష్యయైవోపగతా మభ్యవద్యత లీలయా,
గునై ర్విచిత్రాః నృజతిం నరూపాః వ్యకృతిం ప్రజాః,
విలోక్యముము హే నద్యః నజవజ్ఞానగూహయా.
ఏవం పరాధిధ్యానేన కర్తృత్వం ప్రకృతః పుమాన్,
కర్మసుక్రియామాజేమ గునై రాత్మని మన్యతే.
తదన్య సంస్పృతిర్బంధః పారతంత్ర్యం చ తత్కృతం,
భవత్కకర్తృకన్య సాక్షిణోవిర్వృతాత్మనః.
కార్యకారణకర్తృత్వే కారణం ప్రకృతిం విదుః,
భోక్తృత్వే సుఖదుఃఖానాం పురుషం ప్రకృతఃపరమ్.

పండితులు (ఆత్మజ్ఞానులు) చెపుతున్నారు. ఆ జ్ఞానమే యిప్పుడు నీ దగ్గర వర్ణిస్తాను. ఈ సమస్త చరాచర జగత్తూ దేనిచేత వ్యాప్తమై ఉందో ఆ ఆత్మయే పురుషుడు. అది అనాది. నిర్గుణము. ప్రకృతికంటె పరమైనది. అంతఃకరణయందు శ్రస్సుటమయ్యే స్వయం ప్రకాశమూ, కూడా. 'ఆ సర్వవ్యాపకుడైన పురుషుడు విలాస పూర్వకంగా తన దగ్గరకు వచ్చిన అవ్యక్తమై, త్రిగుణాత్మకమైన మహామాయను స్వేచ్ఛగా స్వీకరించాడు. లీలాపరాయణమైన ప్రకృతి తన సత్వాది గుణములద్వారా ఆ గుణాలకు అనురూపమైన ప్రజాసృష్టి చేసింది. అదిచూసి పురుషుడు జ్ఞానశక్తిని ఆచ్ఛాదించేదానియొక్క ఆవరణ శక్తిచే మోహితుడై తన స్వరూపాన్ని మరచిపోయాడు. ఈ విధంగా తనకంటె భిన్నమైన ప్రకృతినే తన స్వరూపంగా భావించడంవల్ల ప్రకృతి గుణములద్వారా చేయబడే కర్మలన్నిటియందు తనయందే కర్తృత్వా న్నాపాదించుకుంటున్నాడు. ఈ కర్తృత్వాభిమానంచేతనే, అకర్తా స్వాధీన సాక్షి ఆనంద స్వరూపుడూ ఐన పురుషుడు జన్మ మరణ రూపమైన బంధనల కలహాడై పరతంత్రతను పొందుతున్నాడు. కార్యరూపమైన శరీరం

ప్రకృతేః పురుషస్యాపి లక్షణం పురుషోత్తమ,
 బ్రాహ్మికారణయోరన్య నదనచ్చ యదాత్మకమ్.
 యత్త త్రిగుణమవ్యక్తం నిత్యం నదనదాత్మకమ్,
 ప్రధానం ప్రకృతిం ప్రాచురవిశేషం విశేషవత్.
 పంచభిః పంచభిర్మాత శృతుర్ని ర్దేశభిన్నః,
 ఏత చ్చతుర్వింశతికం గణం ప్రాధానికం విదుః.
 మహాభూతాని పంచైవ భూతాపోఽగ్నిర్వాయుభిః,
 తన్మాత్రాణి చ తావంతి గంధాదీని చతాని మే.
 ఇంద్రియాణి దశ శ్రోతృత్వద్భృగవననానికాః,
 వాక్కరౌ చరణౌ మేఘంహయిర్దశమఉచ్యతే.
 మనోబుద్ధి రహంకార శ్చిత్త మిత్యంతరాత్మకమ్,
 చతుర్థా లక్ష్యతే భేదో వృత్త్యా లక్షణరూపయా.

కారణరూపమైన ఇంద్రియాలూ, కర్తృత్వ రూపములైన ఇంద్రియోనుష్ఠాన దేవతలూ, అనే వానియందు, ఆత్మభావాన్ని ఆరోపించుకుంటున్నాడు. దీనియందు పండితులు ప్రకృతినే కారణంగా నిరూపిస్తున్నారు. వాస్తవంచేత తాను ప్రకృతికంటె, భిన్నుడై, ఉండి, యెవడైతే ప్రకృతియం దాత్మ భావాన్ని ఆరోపించుకుంటావో, ఆ పురుషుడు సుఖదుఃఖానుభవ యోగ్యుడగుచున్నాడు. అనిచెప్పిన కపిలుని దేవహూతి తిరిగి ఇలా అడుగుతున్నది.

పురుషోత్తమా! ఈ విశ్వ సంబంధమైన, స్థూల, సూక్ష్మ, కార్యాలు యెవరి యొక్క స్వరూపమో, యెవరు ఈ జగత్కారణులో, అట్టి ప్రకృతి పురుషుల లక్షణాలు కూడా నాకు వివరించి చెప్పమని అడిగిన దేవహూతికి చెపుతున్నాడు కపిలచార్యుడు.

అమ్మా! ఏదైతే త్రిగుణాత్మకమై, అవ్యక్తమై, నిత్యమై కార్యకారణరూపమైయుండి తాను నిర్విశేషమైయుండి కూడా, విశేషధర్మాల కాశ్రయమైన ప్రధాన నామకమగు తత్వాన్నే ప్రకృతి

ఏతావానేవ సంఖ్యాతో బ్రహ్మణస్య గుణస్యహ,
 సన్నివేశో మయాప్రాక్తో యః కాలః పంచవింశతిః,
 ప్రభావం పౌరుషం పాహుః కాలమేకే యతో భయమ్,
 అహంకారవిమూఢస్య కర్తుః ప్రకృతిమీయుషః.
 ప్రకృతేర్గుణసామ్యస్య నిర్విశేషస్య మానవి,
 చేష్టా యతస్సభగవాన్ కాల ఇత్యుపలక్షితః.
 అంతః పురుషరూపేణ కాలరూపేణ యో బహిః,
 నమన్వేత్యేష తత్త్వానాం భగవానాత్మమాయయా.
 దైవాత్మభిరథర్మిణ్యా స్వస్యాం యోనౌ పరః పుమాన్,
 ఆధత్త వీర్యం సానూత మహత్తత్త్వం హిరణ్మయమ్.

అంటారు. పంచమహాభూతములూ, పంచతన్మాత్రలూ, నాలుగు
 అంతఃకరణలూ, పది ఇంద్రియాలూ, యీ యిరువది నాలుగు తత్త్వ
 ముల సమూహాన్ని విద్వాంసులు, ప్రకృతి కార్యం అన్నారు. పృథి
 వ్యాపస్తేజో వాయు రాకాశములే పంచమహాభూతములు, గంధ,
 రస, రూప, స్పర్శ శబ్దాలే తన్మాత్రలు. త్వక్ చక్షు శ్రోత్ర
 జిహ్వ, ఘ్రాణములూ, వాక్ పాణి పాద పాయూషస్థలూ కలసి
 దశేంద్రియాలు, మనో బుద్ధి చిత్త అహంకారాలే, అహంకార
 చతుష్టయం. ఒకే అంతఃకరణ సంకల్ప, నిశ్చయ, చింత, అభి
 మానములనే వృత్తి భేదంచేత నాలుగు విధాలుగా గోచరిస్తుంది.
 ఈ విధంగా తత్త్వవేత్తలు సగుణ బ్రహ్మకు సన్నివేశ స్థానంగా
 చతుర్వింశతి తత్త్వ సంఖ్యను నిరూపించారు. కొందరు కాలశక్తిని
 పురుషునికంటే భిన్నంగా భావించక ఈశ్వర సంబంధమైన సంహారిణీ
 శక్తిగా నిరూపిస్తున్నారు. ఆ కాలశక్తి దేహాత్మభావంగల మాన
 వులకు నిరంతరం మరణరూపమైన భయాన్ని కలిగిస్తుంది. ఎవని
 యొక్క ప్రేరణచే గుణములందు సామ్యావస్థారూపమైన, నిర్విశేష
 మగు ప్రకృతియందు గతి ఉత్పన్న మాతున్నదో, వాస్తవంచేత
 ఆ పురుష రూపమైన భగవానుడే “కాల” మని చెప్పబడుతున్నాడు.
 ఈ విధంగా తన మాయద్వారా సమస్త ప్రాణులయందూ, బోపల

విశ్వమాత్మగతం వ్యంజన్ కూటస్థో జగదంకురః,
 న్యతేజసాపిబత్త్రిప్ర మాత్మప్రస్వాపనం తమః.
 యత్తత్సత్త్వగుణం స్వచ్ఛం శాంతం భగవతః పదం.
 యదాహుర్వాసుదేవాఖ్యం చిత్తం తన్మహదాత్మకమ్.
 న్యచ్ఛత్త్వమవికారిత్వం శాంతత్వమితి చేతనః,
 వృత్తిభిర్నక్షణంస్యోక్తం యథాహంప్రకృతిః పరా.
 మహత్తత్త్వాద్విశుర్వాణా ద్భగవద్వీర్య చోదితాత్,
 క్రియాశక్తి రహంకార స్త్రివిధ నృపాపద్యత.
 వైకారికస్రైజనశ్చతామనశ్చ యతేభవః,
 మననశ్చేంద్రియాణాం చ భూతానాం మహతామపి.

జీవరూపంలోనూ, బైట కాలరూపంలోనూ వ్యాప్తమైయుండు పరమేశ్వరుడే ఇరువది యైదవ తత్వము. ఎప్పుడైతే పరమాత్మ జీవుల యొక్క అదృష్టవశంచేత, ఊభను పొందిన సమస్త జీవులకూ ఉత్పత్తి స్థానమైన తన మాయ యందు చిచ్ఛక్తి రూపమైన వీర్వాన్ని స్థాపిస్తాడో అప్పుడే అది తేజోమయమైన మహత్తత్త్వంగా ప్రభవిస్తుంది. లయ విఘ్నేపాది రహితమై జగత్తునకు అంకుర రూపమైన మహత్తత్త్వం తనయందున్న విశ్వాన్ని ప్రకటించడానికి తన్నాచ్ఛాదించి యున్న అంధకారాన్ని తన తేజస్సుచే మ్రింగి వేస్తుంది.

సత్వగుణమయమై, స్వచ్ఛమై, భగవంతునియొక్క ఉపలబ్ధి స్థాన రూపమైన చిత్తమే మహత్తత్త్వము. 'ఆ మహత్తత్త్వాన్నే వాసుదేవుడంటారు. దేనిని అధ్యాత్మమందు చిత్తమంటున్నారో, దానినే అధిభూతమందు మహత్తత్త్వ మంటున్నారు. చిత్తమందు అధిష్ఠాతగా ఉండే ఆ మహత్తత్త్వాన్నే "క్షేత్రజ్ఞుడు" గా ఉపాస్య మానమైన వాసుదేవుడుగా గ్రహించాలి. ఇదేవిధంగా అహంకార మందు అధిష్ఠాతగా "రుద్రుణ్ణి", ఉపాస్యమాన దేవతగా సంకర్షణుని, బుద్ధియం దధిష్ఠానంగా బ్రహ్మనూ, ఉపాస్య దేవతగా ప్రమథమునీ,

వహన్యశిరసం సాక్షా ద్యమనంతం ప్రచక్షతే,
 పంకర్షణాఖ్యం పురుషం భూతేంద్రియమనోమయం.
 కర్తృత్వం కరణత్వం చ కార్యత్వం చేతి లక్షణమ్,
 శాంతమౌరవిమూఢత్వ మితి వా స్మాదహంకృతే.
 వైకారికా దికుర్వాణాన్మనస్తత్త్వమజాయత,
 యత్సంకల్పవికల్పాభ్యాం వర్తతేకామనంబవః.
 య ద్విదుర్వ్య నిరుద్ధాఖ్యం హృషీకాణామధీశ్వరం,
 శారదేందీవరస్థామం సంరాధ్యం యోగిభిశ్చయైః,
 తై జసాత్తు వికుర్వాణాద్బుద్ధితత్త్వమభూత్సుతి,
 దృవ్యస్ఫురణవిజ్ఞానమింద్రయాణామమగ్రహః,

మనస్సున కథిస్తానంగా చంద్రుని, ఉపాయ దేవతగా అని రుద్ధునీ
 భావించాలి, దీనినే చతుర్వ్యూహ మంటారు. పృథివ్యాదులకు
 పూర్వం జల మెలాగైతే ఫేనాదిరహితంగా, స్వచ్ఛంగా నిష్కలంగా
 వికారశూన్యమై, శాంతంగా ఉండో అలాగే, స్వాభావికమైన
 అనస్తయొక్క దృష్టిలో స్వచ్ఛత్వ వికారశూన్యత్వ శాంతత్వ
 వృత్తులతో కూడిన చిత్తలక్షణమని చెప్పుతారు. అనంతరం భగ
 వంతుని వీర్యరూపమైన చిత్ శక్తివల్ల ఉత్పన్నమైన మహత్తత్త్వం,
 వికృతిని పొందినప్పుడే, క్రియాశక్తి ప్రధానమైన అహంకారం,
 ఉత్పన్నమైంది. ఆ అహంకారం సాత్విక రాజస తామసములసి
 మూడురకాలుగా ఉంటుంది. ఇందు సాత్వికాహంకారం నుండి
 మనస్సు, రాజసాహంకారంవల్ల ఇంద్రియాలూ, తామసాహం
 కారంచేత పంచమహాభూతాలూ, పుట్టాయి. ఈ భూత ఇంద్రియ
 మనస్సులతో కూడిన అహంకారాన్నే పండితులు సంకర్షణ నామక
 మైన వేయిశిరములుగల అనంతు డన్నారు. అహంకారానికి దేవతా
 రూపంలో, కర్తృత్వం ఇంద్రియ రూపంలో కరణత్వం, పంచభూత
 రూపంలో కార్యత్వం లక్షణం. అదేవిధంగా, సత్వగుణంచేత
 శాంతత్వం, రజోగుణంవల్ల ఘోరత్వం, తమోగుణంవల్ల మూఢ
 త్వం అహంకార లక్షణాలు. పైనచెప్పబడ్డ అహంకారత్రయంలో

సంశయోఽథ విపర్యాసోనిశ్చయస్త్పృతి రేవచ,
 స్వాపత్యవ్యతే బుద్ధేర్లక్షణంవృత్తితఃపృథక్.
 తైజసాసింద్రియావ్యేవక్రియాజ్ఞాన విభాగశః,
 పాణిన్యహిక్రియాశక్తిర్బుద్ధేర్విజ్ఞానశక్తితా.
 తామసాచ్చవికుర్వాణాత్పగవద్విర్యచేదితాత్,
 శబ్దమాత్రమభూత్తస్మాత్పృథ్వోత్రంతుశబ్దగమే.
 అర్థాశ్రయత్వం శబ్దన్యద్యస్తుద్ధింగత్వమేవచ,
 తన్మాత్రత్వంఽనభసోలక్షణం కవయోవిదుః.
 భూతానాం చిద్రదాత్మత్వం బహిరంతరమేవచ,
 ప్రాణేంద్రియాత్పృథ్వీత్వంఽనభసో వృత్తిలక్షణం.
 నభవశ్శబ్దతన్మాత్రాత్కాలగత్వా వికర్వతః,
 స్ఫుర్భోఽభవత్తతో వాయుస్తవక్పురృన్యచ సంగ్రహః॥

మైకారికా (సాత్వికా,) హంకారం, వికృతి సందడంవల్లనే సంకల్ప వికల్పాత్మకమైన మనస్సు ఆవిర్భవించింది. దీనినుండే కోర్కెలు కలుగుతుంటాయి. ఈ మనస్తత్వమే ఇంద్రియాధిష్ఠానమగు “అని దుర్ధుడు”. నీలకమలములతో సమానంగా శ్యామవర్ణంకల ఈ అని దుర్ధునే యోగులు మెల్ల మెల్లగా వశంచేసుకుంటూ, ఆరాధిస్తూంటారు.

మహాసాధ్వీ! తైజసాహంకారమందు కలిగిన వికారమే బుద్ధి తత్వం. దీనికి వస్తు స్ఫురణ రూపజ్ఞానం, ఇంద్రియవ్యాపారములందు సహకరించటం, పదార్థములయొక్క విశేషజ్ఞానాన్ని కలిగించడం అనేవి బుద్ధియొక్క కార్యాలు. వృత్తిభేదంచేత, సంశయం విపరీత జ్ఞానం, నిశ్చయం, స్మృతి, నిద్రా, కూడా బుద్ధిలక్షణాలే. ఈ బుద్ధి తత్వాన్నే “ప్రద్యుము” డన్నారు. ఇంద్రియాలు కూడా తైజ సాహంకార కార్యాలే. కర్మజ్ఞాన విభాగంచేత కర్మేంద్రియాలూ, జ్ఞానేంద్రియాలూ, అని భేదం కలుగుతుంది. వీటిలో కర్మ ప్రధానమైంది. ప్రాణశక్తి, జ్ఞాన ప్రాధాన్యమైంది. బుద్ధి, శక్తి, భగవంతుని యొక్క చేతనాశక్తిచేతనే తామసాహంకారంవల్ల శబ్ద తన్మాత్రా

మృదుత్వం కఠినత్వం చ నైత్యముష్ణత్వమేవ చ,
 ఏతత్స్పర్శస్య స్పర్శత్వం తన్మాత్రత్వం సభవ్యతి.
 చాలనం పూచనం ప్రాప్తిర్నేత్యత్వం ద్రవ్యకబ్జయోః,
 సర్వేంద్రియాణా మాత్మత్వం వాయోః కద్యాఖిలక్షణమ్.
 వాయోశ్చ స్పర్శతన్మాత్రాద్యూహం దైవేరితాదభూత్,
 సముత్థితం తతస్తేజశ్చూహసోపలంభనమ్.
 దృవ్యాకృతిత్వం గుణతా వ్యక్తినంస్తానమేవ చ,
 తేజస్త్యం తేజనస్సద్విరూపమాత్యవ్య వృత్తయః.
 ద్యోతనం పచనం పానమదనం హమమర్దనమ్,
 తేజసో వృత్తయస్తేతా శ్శోషణం ఖత్యదేవ చ.

ప్రాదుర్భావమైనది. శబ్దతన్మాత్రతనండే ఆకాశము, శబ్దజ్ఞానాన్ని కలిగించే శ్రోత్రేంద్రియమూ, ఆవిర్భవించాయి. అర్థాన్ని ప్రకాశింపజేయడం, చాటునున్న వక్తయొక్క జ్ఞానాన్ని కూడా ప్రదర్శించడం ఆకాశంయొక్క సూక్ష్మరూపమైన తన్మాత్రత్వం, యివన్నీ శబ్దానికి లక్షణాలని విద్వాంసుల మతం. భూతములకు అవకాశమివ్వడం, అన్ని భూతములయందూ లోపలా బైటా వ్యాప్తి చెందించడం, ప్రాణ ఇంద్రియ మనస్సులకు ఆశ్రయంగా ఉండడం యివన్నీ ఆకాశానికి వృత్తిరూపమైన (కార్యరూపమైన) లక్షణాలు.

శబ్దతన్మాత్రాకార్యమైన ఆకాశమందు కాలగతిచే వికారం సిద్ధించినప్పుడే, శ్పర్శతన్మాత్రా, దానివల్ల వాయువూ, స్పర్శగ్రహణాభారమైన త్వగింద్రియం, ఉత్పన్నమైనాయి. శోమలత్వం, కఠోరతా, శీతలతా, ఉష్ణతా, వాయువు యొక్క సూక్ష్మత్వమూ ఇవన్నీ స్పర్శ లక్షణాలు, వృక్షశాఖలను కదిలించుట, తృణాదుల నేకంచేయుట సర్వత్రాగమనం, గంధాదులను ఘ్రాణేంద్రియం దగ్గరకూ, శబ్దాదులను శ్రోత్రేంద్రియం దగ్గరకూ, తీసుకురావడం, ఇంద్రియాలన్నిటికీ కార్య శక్తులను పసాదించడం మొదలైనవి వాయువుకు వృత్తిలక్షణాలు. శ్పర్శ మాత్రావశిష్టమైన, వాయువికారం చేతనే, రూపతన్మాత్రా, దానివల్ల తేజస్సూ, రూపగ్రహణయోగ్యమైన నేత్రేంద్రియం ప్రాదుర్భావం

రూపమాత్రాద్వికుర్వాణా దైవసాదైవచోదితాత్,
 రసమాత్రమభూ తస్మాదంభో జిహ్వరసగృహః.
 కపాయో మధురస్తిక్తః కట్టప్లుతతి నైకధా,
 భౌతికానాం వికారేణ రసఏకో విభిద్యతే.
 క్షేదనం పిండనం తృప్తిః పాణినాప్యో యనౌదనమ్,
 తాపాపబోధో భూయస్తస్వ మంభసో వృత్త యస్త్యిమాః.
 రసమాత్రాద్వి కుర్వాణా దంభసా దైవచోదితాత్,
 గంధమాతృమ భూతస్మాత్పృథ్వీఘ్రాణస్తు గంధగః,
 కరంభపూతిసారభ్యశాంతో గ్రాహ్లాదిభిః పృథక్,
 దృవ్యా వయవవైషమ్యాద్గంధ ఏకో విభిద్యతే.

చాయీ. వస్తుపుయొక్క ఆకారాన్ని బోధచెయ్యడం, ద్రవ్యానికి అంగ
 రూపంగా ప్రతీతమవడం, ద్రవ్యంయొక్క ఆకార పరిమాణాదులలో
 ఉపలక్షితం కావడం, తేజానికి స్వరూపభూతంగావటం, యివన్నీ
 చూపితేన్నాత్రేకు లక్షణాలు. ప్రకాశించడం వచనం చెయ్యడం శీతాన్ని
 సశింప చెయ్యడం, యోగించడం ఆకలి దప్పికలను పుట్టించడం భుజింప
 జెయ్యడం, పానం చేయించడం, యివన్నీ తేజస్సు యొక్క వృత్తులు.

దైవప్రేరణచే రూపశనాత్మత్రమయమగు తేజోవికారం వల్ల రస
 తన్మాత్రా చానివల్ల జలం రసగ్రహణసమర్థమైన రససేంద్రియం ఆవిర్భ
 విచాయీ. రసం తనశుద్ధ స్వరూపంలో ఒక కేగాని అన్యమైన భౌతిక
 పదార్థ సంయోగంచేత కలు,తిక్త,కషాయ మధుర,ఆమ్ల,లవణాది భేదా
 లు కలిగి ఆరు రసాలై నాయి.తడుపుట,పిండాకారంగా చేయుట,జీవింప
 జేయుట,తృప్తినికలిగించుటవప్పికనుపోగొట్టుట,పదార్థములందుమార్గవం
 కలిగించుట, తాపనివృత్తిని కలిగించుట, కూపాదులనుండి నీరు గ్రహి
 స్తూంటే తిరిగి వృద్ధి పొందుతూ ఉండటం యివన్నీ జలానికి వృత్తులు.

రసస్వరూపమైన జలం వికృతి చెందటంవల్ల గంధ తన్మాత్రా,
 దానివల్ల వృద్ధి, గంధగ్రహణ సమర్థమైన ఘ్రాణేంద్రియం ఉద్భవిం
 చాయీ.గంధంవల్లనే ఆయినా పరస్పర సంయోగంచేత పదార్థముల

భావనం బ్రహ్మణః స్థానం ధారణం నద్విశేషణమ్,
 నర్యవ త్వగుణోద్భేదః పృథివీవృత్తిః లక్షణమ్.
 నభో గుణవిశేషోఽర్థో యన్య తచ్చోత్కముచ్యతే,
 వాయోఽగుణవిశేషోఽర్థో యన్య తత్స్పర్శనం విదుః.
 తేజో గుణవిశేషోఽర్థో యన్య తచ్చ త్పరుచ్యతే,
 అంభో గుణవిశేషోఽర్థో యన్యతద్రసనం విదుః,
 భూమేఽగుణవిశేషోఽర్థో యన్య తద్వ్రాణముచ్యతే.
 పరన్య దృశ్యతే ధర్మోహ్యపరస్మిన్ సమన్వయాత్,
 అతో విశేషో భావానాం భూమావేదపలక్ష్యతే,
 ఏతాన్యనంహత్య యదా మహదాదీని నప్రవై,

హెచ్చు తగుల ననుసరించి నుగంధం, మిశ్రమగంధం, తీవ్రగంధం, మొదలైన అనేక తరగతులుగా వృద్ధిచెందుతుంది. ప్రతిమాది రూపాలలో బ్రహ్మయొక్క సాకారభావన కాశ్రయం కావడం జలాది కారణాలకు భిన్నమైన ఏ ఆశ్రయం ఆక్కరలేకుండా ఉండటం జలాది వహ్యాధులను ధరించడం ఆకాశాదులకు ఆవచ్ఛేదం కావడం ఘటాకాశ పటాకాశాది భేదములను సిద్ధింప జేయుడం విరిమాణ విశేషం చేత, సమస్త ప్రాణులయుక్కు శ్రీత్వ పురుషత్వాది గుణాలను స్రవణించడం యివన్నీ పృథివియొక్క కార్యరూపమైన లక్షణాలు.

ఆకాశానికి విశేషగుణం శబ్దం. అట్టి శబ్దం శ్రోత్రేంద్రియానికి విషయం. వాయువునకు విశేషగుణం స్పర్శ. ఆస్పర్శ త్వగింద్రియ విషయంగా నిరూపింప బడింది. తేజోవిశేషగుణం రూపం. రూపం విశేషంగాగలది నేత్రేంద్రియం. జలానికి విశేషగుణం రసం. రసం రసనేంద్రియ విషయం. గంధం పృథివీ విశేషగుణం. గంధం ఘ్రాణేంద్రియ విషయంగా పరిగణింప బడుతుంది. వాయువు మొదలుగాగల కార్యశక్తి ములందు ఆకాశాది కారణ తత్వముండడంవల్ల వాని గుణములుకూడా అనుగతంగా చూడబడుతున్నాయి. కనుకనే సమస్తయోగగుణములైన శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు, పృథివియందే గోచరిస్తున్నాయి. ఎప్పుడైతే మహత్తత్వం, అహంకారం పంచభూతాలూ, ఒకదానితో

కాలకర్మ గుణోపేతో జగదాదిరుపావిశత్.

తతస్తేనానువిద్దేభ్యోయుక్తేభ్యోఽండమచేతనమ్,

ఉత్థితం పురుషో యస్మాదుదతిష్ఠదసా విరాట్.

ఏతదండం విశేషాఖ్యం కృమవృద్ధైర్దశోత్తరైః,

తోయాధిభిః పరివృత్తం ప్రధానే నావృత్తైర్వహిః.

యత్ర లోకవితానోఽయం రూపం భగవతో హరేః.

హరణ్మయాదండకోశాదుత్థాయ నలిలేశయాత్,

తమావిశ్య మహాదేవో బహుదా నిర్నిభేద ఖమ్.

నిరభిద్యతాన్య ప్రథమం ముఖం వాచీ తతోఽభవత్,

వాణ్యా వహ్నిరభో నాసే ప్రేణశే మ్యాణ ఏతయోః.

మ్యాణాధ్వాయురభిద్యేతామషిణీ చక్షురేతయోః,

తస్మాత్సూర్యోఽన్యభిద్యేతాం కర్ణ శ్రోతం తతో దిశః.

ఒకటి కలియకుండా వేరువేరుగా ఉన్నాయో, అప్పుడే జగత్కారణుడైన నారాయణుడు కాల, అదృష్ట సత్వాది గుణములతో వాని యందు ప్రవేశించాడు.

పరమాత్మ ప్రవేశించిన వెంటనే క్షుభితములై పరస్పరం ఒకదానితో ఒకటి కలియడం జరిగి ఆతత్వములవల్ల జడరూపమైన ఒక అడం ఆవిర్భవించింది. ఆ అండంనుండి విరాట్పురుషు డభివ్యక్తమైనాడు. ఈ అండానికి విశేషమనిపేరు. దీనియందే శ్రీహరియొక్క స్వరూప భూతములైన పనునాలుగు భువనాలు ఉన్నాయి. ఇది నలుమూలల నుండి పడేసి రెల్లు ఉండి అధికమైన ఆవరణలు ఏడుకలిగి ఉంటుంది. జలావరణ దానికి పదిరెల్లు, అగ్ని దానికి పదిరెల్లు, ఇలాగే హయస్రూ కృమంగా ఆకాశ, అహంకార, మహత్తత్త్వాలూ, వీటన్నిటికి పైన ప్రకృతి, కారణమయ మైన జలమందు శయనించి ఆ ఉన్న అండాన్నుండి లేచి పునః ఆ అండమందు ప్రవేశించాడువిరాట్పురుషుడు. దానియందు కొన్ని చిద్రాలు కలిగించాడు. అన్నిటికంటే ముందు ముఖం, దానినుండి వాగిందిరియం వాగిందిరియాధిష్ఠాన దేవత యగు అగ్ని ఉద్భవించాయి. అనంతరం నాసికాచిద్రాలూ వాని నుండి

నిర్విభేద విరాజస్వగోమశ్చ శ్వాదయస్తతః,
 తతఃపిషధయశ్చానన్త శిశ్నం నిబిభివే తతః.
 రేతస్తస్మాదాప అనన్త నిరభిద్యత పై గుదమ్,
 గుదాదపాబోఽపానాచ్చ మృత్యుర్లోకభయంకరః.
 హస్తా చ నిరభిద్యేతాం బలం తాభ్యాం తతస్త్వరాత్,
 పాదౌ చ నిరభిద్యేతాం గతిస్తాభ్యాం తతో హరిః.
 నాడ్యేఽన్య నిరభిద్యంత తాభ్యోలోహితమాభృతమ్,
 నద్యస్తతస్సమభవన్నుదరం నిరభిద్యత.
 క్షుత్పిపాసే తతస్స్యాతాం నముద్రస్తేవతయారభూత్,
 అథాన్యహృదయం భిన్నం హృదయాన్మన ఉత్థితమ్.
 మననశ్చంద్రమా జాతో బుద్ధిర్బుద్ధ్యర్థిరాం పతిః,
 అహంకారస్త్యతోరుద్యుచ్ఛితం చైత్యస్తతోఽభవత్.
 ఏతే హ్యిభ్యుత్థితాదేవానైవాస్యాత్థాపనేఽశకన్,
 పునరావివిఘః ఖాని తముత్థాపయితుం కృమాత్,

ప్రాణసహితమైన ఘ్రాణేంద్రియం ఇంద్రియాధిష్ఠానమైన వాయువ్రా, ఉత్పన్నమైనాయి. అనంతరం నేత్రాగోళాలూ, వానినుండి చక్షురింద్రియం, వాని కధిష్ఠాన దేవతయగు సూర్యుడూ ఆవిర్భవించాయి. కర్ణరంధ్రాలూ వాని నుండి శ్రోత్రేంద్రియం ఆ ఇంద్రియాభిమానంకల ద్విదేవతలూ, ఆవిర్భవించిన పిమ్మట విరాట్పురుషునియొక్క చర్మమూ, ఆ చర్మంనుండి కేశ, శృంగు, రోమాదులూ, ప్రకటితమైనాయి. త్వగభిమాన దేవతలుగా ఓషదులూవిర్భవించాయి. అనంతరం లింగమూ, దానినుండి వీర్యమూ, లింగాభిమాన దేవతగా ఆపోదేవతా వ్యుత్పన్నమైనాయి. ఇదేక్రమంలో గుదా, అపానవాయువ్రా, తదధిష్ఠానంగా లోక భయంకరమైన మృత్యుదేవతా, హస్తములూ, బలమూ, హస్తేంద్రియాధిష్ఠానంగా ఇంద్రుడూ పాదములూ, గమన క్రియా, పాదేంద్రియాభిమాన దేవతా, విష్ణువ్రా, ఆవిర్భవించాయి. అదేవిధంగా విరాట్పురుషుని యందునాడులూ, రుధిరమూ నడులూ పుట్టాయి. అనంతరం ఉదరం, దానినుండి క్షుత్పిపాసలూ ఉదారాభిమానదేవత, సముద్రదేవత, జనించారు. తరువాత హృదయం, మనస్సు మనోభిమాన

వహ్నిర్వాచా ముఖంభేజే నోదతిష్ఠతదా విరాట్,
 ఘ్రాణేన నానికే వాయుర్నోదతిష్ఠతతోవిరాట్.
 అక్షిణీ చక్షుషాదిత్యో నోదతిష్ఠతదా విరాట్,
 శ్రోత్రేచ కర్ణౌచ దిశో నోదతిష్ఠతదా విరాట్.
 త్వచం రోమభిరోషధ్యో నోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 రేతసా శిశ్నూమాసస్తు నోదతిష్ఠతతో విరాట్.
 గుదం మృత్యురపానేన నోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 విష్ణుర్గత్యైవ చరణానోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 హస్తావింద్రో బలేనైవ నోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 నాడిర్నద్యోలోహితేననోదతిష్ఠతతో విరాట్.
 కృత్వాద్వ్యాయముదరం సింధుర్నోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 హృదయం మనసాచగ్రదో నోదతిష్ఠతతో విరాట్.
 ఋద్ధ్యా బ్రహ్మదిహృదయం నోదతిష్ఠతతో విరాట్,
 రుద్రోఽభిమత్యాహృదయం నోదతిష్ఠతతో విరాట్.

దేవతగా చంద్రుడూ పుట్టారు. ఆహృదయంనుండి బుద్ధి, బుద్ధ్యభిమాన
 దేవత, బ్రహ్మ, అహంకారమూ, అహంకారాభిమాన దేవత,
 రుద్రుడూ, చిత్తమూ చిత్తాభిమాన దేవతా, క్షేత్రజ్ఞుడూ, కృమంగా
 ఆవిర్భవించాయి. క్షేత్రజ్ఞుచి'కంటే భిన్నమైన ఎందరు దేవతలు పుట్టినా
 విరాట్పురుషుని మేల్కొల్పలేక పోయారు. కాని విరాట్పురుషుని
 లేవదీయుటకై వారు వారి ఉత్పత్తిస్థానాలలో ప్రవేశించడం ఆరంభిం
 చారు. అగ్నివారితో కూడా ముఖమందు ప్రవేశించినా, విరాట్పురు
 షుడు లేవలేదు. వాయువు ఘ్రాణేంద్రియ సమేతంగా నాసికయందూ,
 సూర్యుడు చక్షు రింద్రియ సమేతంగా నేత్రములందూ, దిక్కులు
 శ్రవణేంద్రియంతో కూడా కర్ణములందూ. ఓషధులు రోమసమేతంగా
 త్వక్కునందూ, జలంవీర్యసమేతంగా లింగమందూ మృత్యువపానసమే
 తంగా గుదమందూ, ఇంద్రుడు బలసమేతంగా హస్తములందూ విష్ణువు
 గతిసమేతంగా చరణములందూ నదులు రుధిరసమేతంగా నాడులందూ
 సముద్రుడు ఆకలిదప్పికలతో కూడా కుక్షి యందూ, చంద్రుడు
 మనస్సుతో హృదయమందూ, బ్రహ్మ బుద్ధిసమేతంగా హృదయ

విశేషహృదయం చైత్యః శ్రేతజ్ఞః పావిత్ర్యదా,
విరాట్పదైవపురుషస్సలిలాదుదతిష్ఠత.
యథా హృసుప్తంపురుషంప్రాణేంద్రియమనోధియః,
హృభవంతి వినా యేన వోక్తాపయితు మోఽపా.
తస్మిన్ప్రపృత్యగాత్మానం ధియా యోగప్రవృత్తయా,
భక్త్యా విరక్త్యా జ్ఞానేన వివిచ్యాత్మని చింతయేత్.

మందూ, రుద్రుడహంకారంతో కూడా హృదయమందూ, ప్రవేశించినా
విరాట్పురుషుడు లేవలేదు. చిత్రాధిపాన దేవతయగు శ్రేత్రజ్ఞుడెప్పు
డైతే విరాట్పురుషునియందు ప్రవేశించాడో అదేక్షణంలో విరాట్పురు
షుడు లేచి నిలిచాడు. పాణి, ఇంద్రియ, మనోబుద్ధ్యాదులు శ్రేత్రజ్ఞుని
సహాయంలేనిదే నిదురుంచే వానిని యెలాగైతే లేపలేవో అట్లే విరా
ట్పురుషుని కూడా శ్రేత్రజ్ఞుడైన పరమాత్మ సంబంధంలేకుండా లేవ
దీయలేవు. గనుక భక్తి వైరాగ్యముల సహాయంతో ఏకాగ్రతవల్ల
కలిగిన జ్ఞానంద్వారా అంతరాత్మ స్వరూపుడైన శ్రేత్రజ్ఞుని తనశరీర
మందున్న వాడుగా గ్రహించి ధ్యానించాలి.

26 ఆ ధ్యాయం

ప్రకృతిస్థాపి పురుషోనాజ్యతే ప్రాకృతైర్గుణైః,
అవికారాదకర్తృత్వాన్నిర్గుణత్వాజ్జలార్కవత్,
నవిషయర్థి ప్రకృతేర్గుణోష్ఠ్యభివిషజ్జతే,
అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాస్మిత్వభిమన్యతే.
తేన సంపారవదవీం మనసాభ్యేత్య నిర్వృతః,
ప్రాసంగికైః కర్మదోషైస్సదవన్మిత్యయోనిమ,

మాతా! జలంలో ప్రతిబింబించిన సూర్యునకు జలమందుండే
చంచలత్వాది గుణాలయొక్క సంబంధం యెలాగైతే లేదో అలాగే
ప్రకృతికార్యమైన శరీరమందున్నప్పటికీ, ఆత్మ వాస్తవంగా శరీరసంబంధ
మైన సుఖదుఃఖాది ధర్మాలతో సంబంధంలేనిదిగానే ఉంటుంది. కాబట్టి
మేమువీ స్వతః ఆత్మ నిర్వికారమూ నిర్గుణమూ కర్మత్వరహితమూ,

అర్థేహ్యవిద్యమానేఽపి సంస్కృతిర్నివర్తతే,
 ధ్యాయతో విషయానన్య స్వప్తినార్థాగమో యథా.
 అతస్మిన్ శనైశ్చిత్తం పశ్యన్ క్రమనతాం పథి,
 భక్తియోగేన తీవ్రేణ విరక్త్యా చనయే ద్వశం,
 యమాభిర్యోగమార్గైరభ్యసన్ శృద్ధయాన్వితః,
 మయిభావేన సత్యేన మత్కథాశ్రవణేన చ.
 సర్వభూతనమత్సేన నిర్వైరేణా పృథంగతః,
 బ్రహ్మచర్యేణ మోనేన స్వధర్మేణ బలీయసా.
 యదృచ్ఛ యోపస్థితేన సంతుష్టో మితభుజ్మునిః,
 వివిక్తశృరణశ్శాంతో మైత్ర్యః కరుణ ఆత్మవాక్.
 సానుబంధచ దేహేఽస్మిన్నకుర్వన్తు నదాగ్రహమి,
 జ్ఞానేన దృష్టతత్త్వేన పృథ్వీతేః పురుషస్య చ.

అవడమేకాని అదే ఆత్మ ప్రకృతి గుణాలలో సంబధాన్ని కల్పించుకుని
 ఆహంకారంచే మోహితమై నేను కర్తనని అనుకుంటూ ఉంటూంది.
 ఆఅభిమానంవల్లనే దేహసం సర్గం చేత చేయబడిన పుణ్యపాప రూపము
 లైన కర్మలకు అధీనమై తన స్వతంత్రత శాంతి అనే వానిని పోగొట్టు
 కుంటుంది. అంతేగాక, ఉత్తమ మధ్యమ అధమాది యోనులందు
 జన్మిస్తూ, సంసారచక్రంలో తిరుగులాడుతూ ఉంటుంది. స్వప్నమందు
 భయశోకాదులకూ సంబంధం లేకపోయినా స్వప్నవదార్ధములందుండే
 ఆసక్తిచేత స్వప్నమందుకూడా సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తూ ఉన్నట్లే
 భయ, శోక, అహం, మమకారాదులు కల్గి యుండడంవలన జననమరణ
 రూపమైన సంసారంయొక్క సత్తా లేకపోయినా, విషయసుఖ చింతనచే
 జీవుడు సంసారచక్రంనుండి విడివడలేకున్నాడు. అందుకే బుద్ధిశాలియగు
 మనుష్యుడు విషయములందు చిక్కుపడిన చిత్రాన్ని తీవ్రమైన భక్తి
 యోగ వైరాగ్యసాధనలసహాయంతో, వశపరచుకోవాలి.

యమాది యోగసాధనలద్వారా, శ్రద్ధాపూర్వకమైన అభ్యా
 సంవల్ల చిత్రానికి మాటిమాటికీ ఏకాగ్రతను కలిగిస్తూ నాయందు
 సత్త్వమైన భావంతో ఉండాలి. నా కథలను వినుట, సర్వజీవులయందూ

నివృత్త బుద్ధ్యవస్థానో దూరీభూతాన్యదర్శనః,
 ఉపలభ్యాత్మనాత్మానం చక్షుషేవార్కమాత్మదృక్.
 ముక్తలింగం నదాభాన మనతి ప్రతిపద్యతే,
 నతో బంధుమ నచ్చక్షు స్సర్వామ న్యూతమద్వయమ్.
 యథా జలస్థతిభానః స్థస్థేనావదృశ్యతే,
 స్వాభాసేన యథాసూర్యో జలస్థితేన దివిస్థితః.
 ఏవం త్రివృద్ధహంకారో భూతేంద్రియ మనోమయైః,
 స్వాభాసైర్లక్షితోఽనేన నవాభాసేన సత్యదృక్,
 భూతసూక్ష్మేంద్రియమనోబుద్ధ్యాది ద్విహనిద్యయా,
 లీనేష్యనత్సు యస్తత్య వినిద్యో నిరహంకియః.

సమాన దృష్టి, యవరినీ ద్వేషించక పోవడం, దేనియందు ఆసక్తి
 లేకుండా ఉండడం, బ్రహ్మచర్యం, మానస, ప్రాగ్రబ్ధవశంచేత లభించిన
 పదార్థములతో సంతుష్టి చెందడం, సర్వం పరమేశ్వరుని యందర్పణ
 చేయడం పరిమితంగా ఆహారాన్ని గ్రహించడం ఎల్ల వేళలా ఏకాంత
 వాసం, శాంతస్వభావం, అందరియందు మైత్రి, దయ, ధైర్యం, ప్రకృతి
 పురుషుల యదార్థజ్ఞానం తెలియడంవల్ల స్త్రీ పుత్రీగనాధులందు
 మమకారం దేహం యందు అహంకారం లేకపోవుట, జాగ్రదాదిఅవస్థ
 లందు కూడా ప్రపంచ సంబంధం లేకుండా బుద్ధిని పరమాత్మయందే
 స్థిరమొనర్చుట మునలుగాగల ఆత్మదర్శియగు జ్ఞాని నేత్రములతో
 సూర్యుని చూసి నల్లే పరిశుద్ధమైన అంతఃకరణద్వారా పరమాత్మ
 సాక్షాత్కారం పొంది అద్వితీయమైన బ్రహ్మపదాన్ని పొందగలుగు
 తున్నాడు. దేహాది సమస్త ఉపాధుల కంటే భిన్నమైనదీ అహంకా
 రాది అసద్వస్తువులందు సత్యరూపంతో ప్రకాశించేదీ జగత్కారణ
 భూతమైన ప్రకృతికి అధిష్టానంగా ఉండేదీ, సమస్త కార్యకారణవర్గ
 మైన మహావాదుల్ని ప్రకాశింపజేసేదీ కార్యకారణ వర్గమందు వ్యాప్తి
 చెంది ఉండేదీ పరమాత్మయని గ్రహించాలి.

జలమందు సరిబింబించిన సూర్యబింబం స్థలమందు కూడా,
 ఆభాసరూపంలో గోచరిస్తుంది. ఆభాస సంబంధంచేత జలప్రతిబింబం

మన్యమోనస్తదాత్మాన మనస్తో నష్టవన్మృషా,
 నష్టోఽహంకరణే దృష్టా నష్టవిత్ర ఇవాతురః.
 ఏకం ప్రత్యవమృశ్యాసావాత్మానం ప్రతివద్యతే,
 సాహంకారస్య దృశ్యవ్య యోఽవస్థానమనుగ్రహః.
 పురుషం ప్రకృతి ర్నహ్మన్నవిముంచతి కర్త్తవీత్,
 అన్యోన్యో పాశ్రయత్వా చ్చ నిత్య త్వాదవయోః ప్రభో.
 యథా గంధస్య భూమేశ్చ న భావో వ్యతిరేకతః,
 అపాం రసస్యచ యథా తథా బుద్ధేః పరస్యచ,
 అకర్తుః కర్మబంధోఽయం పురుషస్య యదాశ్రయః,
 గుణేషు నత్సు ప్రకృతేః కైవల్యం తేష్యతః కథమ్,

న్ననుసరించి ఆకాశమందున్న సూర్యుని యొక్క జ్ఞానంకలిగి నల్లై వైకారి
 కాది భేదములచే మూడు విధములైన అహంకారం దేహ, ఇంద్రియ
 మనస్సులందున్న తన ప్రతిబింబంచేతనే లక్ష్మితమాతున్నది. సద్రూప
 మైన పరమాత్మ ప్రతిబింబ యుక్తమైన ఆ అహంకారం ద్వారా, సత్య
 జ్ఞాన స్వరూపుడైన పరమాత్మయొక్క జ్ఞానం కలుగుతుంది. సుషుప్తి
 యందు నిద్రవల్ల శబ్ద, భూత, సూక్ష్మ, ఇంద్రియమనోబుద్ధ్యాదులు,
 అవ్యాకృతమందు లీనమౌతున్నాయి. లీనమైన సమయంలో తానొక్కడే
 మేల్కొని ఉంటున్నాడు. పైగా అహంకార శూన్యుడుగా కూడా
 ఉంటున్నాడు. జాగ్రదవస్థయందీ ఆత్మభూత సూక్ష్మాది దృశ్యవర్గం
 యొక్క దృష్టరూపంలో స్పష్టంగా అనుభవంలోకి వస్తున్నది.
 సుషుప్తిసమయంలో ఉపాధిభూతమైన అహంకారం కూడా, నశించి
 పోవడంవల్ల ఆతడు భ్రమవంశచేత తానుకూడా నష్టపోయినట్లే అను
 కుంటున్నాడు. ధనం నాశమైపోయినవాడు తనే నాశమైపోయానను
 కుంటాడు. అట్లే అహంకారం నశిస్తే తానే నాశనమైపోయానను
 కుంటాడు.

తల్లీ! ఇవన్నీ ఆలోచించి మననంచేసి వివేకి యైనవాడు, సర్వాధి
 స్థానమైన ఆత్మానుభవం పొంది విరతిశయమైన ఆనందం పొందగలుగు
 తాడు - అని చెప్పిన కపిలుని వాక్యాలు విని, దేవహూతి :-

క్వచిత్రత్వవమర్శేన నివృత్తం భయముల్బణమ్,
 అనివృత్త నిమిత్తత్వాత్పునః ప్రత్యవతిష్ఠతే.
 అనిమిత్తనిమిత్తేన స్వదర్మణామలాత్మనా,
 తివ్యయా మయి భక్త్యాచ శృత సంభృతయా చిరమ్.
 జ్ఞానేన దృష్టత త్వేనవైరాగ్యేణ బలియసా,
 తపో యుక్తేన యోగేన తిప్రేణాత్మసమాధివా.
 పృక్వతిః పురుషస్యేహ దహ్యమానాత్వహర్షిశమ్,
 తిరోభవిత్రీశనకైరగ్నై ర్యోనినివారణః.
 భుక్తభోగా పరిత్యక్తా దృష్టదోషా చ ని త్యశః,
 నేశ్వరస్యా శుభం దత్తే స్వే మహమ్ని స్థితవ్య చ.

ప్రభూ! ప్రకృతీ, పురుషుడూ, యీ యిద్దరే నిత్యులై ఒకరి
 కొకరు ఆశ్రయభూతులుగా ఉంటారు. అందువల్ల ప్రకృతి పురుషుణ్ణి
 ఎవ్వడూ విడిచి ఉండదు. గంధానికీ పృథివికీ, రసానికీ జలానికీ ఎలా
 ఐతే అవినాభావసంబంధం ఉందో, అలాగే ప్రకృతి పురుషులుకూడా,
 అవినాభావసంబంధం కలహారే, ఒకరిని విడిచి ఒకరు ఉండడాని కవ
 కాశం లేదు. అట్టి స్థితిలో దేని ఆశ్రయంవల్ల కర్తకాని పురుషునకు
 ఈ కర్మబంధం ప్రాప్తించింది? ఆ ప్రకృతిగుణాలు ఉండగా పురుషు
 నకు కైవల్య మెలా ప్రాప్తిస్తుంది? తత్వవిచారణవల్ల సంసారబంధ
 రూపమైన భయం, నివృత్తికావచ్చు. ఐనా దానికి నిమిత్తభూతమైన
 ప్రకృతిగుణాలు, అభావం కాకపోవడంవల్ల ఆ భయం తిరిగి ఉపస్థిత
 మవడానికి అవకాశం కనుపిస్తూ ఉంది. కనుక సాధ్యమైనంత వరకూ
 యీ సంశయాన్ని నివారించువు గాక - అని అడిగిన దేవహూతికి తిరిగి
 చెప్పడం ఆరంభించాడు కపిలమహర్షి.

అమ్మా! అగ్నికి ఉత్పత్తిస్థానమైన అరణి తనయందు పుట్టిన
 అగ్నిచేతనే యెట్లు భస్మహృతుందో, అట్లే నిష్కామంగా పాలించే
 స్వధర్మ పాలనవల్లనూ, సత్కర్మానుష్ఠానాదులవల్లనూ అంతఃకరణ
 పరిశుద్ధమైనందువల్లనూ, చిరకాలం భగవత్కథా శ్రవణంచేత పరిశుద్ధ

యథాహ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపోఽపి హ్యనర్హకృత్,

స ఏతత్ప్రతిబుద్ధస్య నవై మోహాయ కల్పతే.

ఏవం విదితతత్త్వస్య ప్రకృతిర్మయిమాసనమౌ,

యుంజతో నావకురుత ఆత్మారామస్య కర్త్రిచిత్,

యథైవ మధ్యాత్మరతః కాలేన బహుజన్మనా,

సర్వత్ర జాతవైరాగ్య ఆబ్రహ్మచుప్సనాన్మునిః.

మష్టకః పృతిబుద్ధార్థో మత్ప్రసాదేన భూయసా,

నిశ్చేయనం స్వనంస్తానం కైవల్యాఖ్యం మహాశయమౌ.

ప్రాప్నోతి హితతో ధీరస్వద్భూకాచ్ఛిన్నసంశయమౌ,

యస్థత్వాసనివ రైత యోగి లింగవినిర్లప్తః.

మైన, తీవ్రమైన భక్తిచేతనూ తత్త్వసాక్షాత్కార యోగ్యమైన జ్ఞానంవల్లనూ, ప్రబలమైన నైరాగ్యంతో కూడిన వ్రతనియమాది యుతమైన ధ్యానంచేతనూ, చిత్తంయొక్క గాఢమైన, ఏకాగ్రత వల్లనూ, పురుషునియొక్క అవిద్య రాత్రింబవళ్ళు క్షీణించి లయమై పోతుంది. విషయభోగములందు దోషములను గుర్తించి త్యజించిన పురుషుడు స్వతంత్రుడై, ఆత్మానుభూతి పొందగలుగుతాడు. అట్టి వానిని ప్రకృతి బంధింపలేదు. నిదురించిన వానికి స్వప్నమందనేకాలు కనపించి సుఖదుఃఖాలను కలిగించినా మేల్కొంచేసరికి స్వప్నంయొక్క అనుభవాలనుండి యేవిధంగానూ మోహం కలుగదో, అదేవిధంగా తత్త్వజ్ఞానం కలవాడు నాయందే మనస్సు లగ్నంచేసి ధ్యానిస్తూంటాడు. అలాంటి ఆత్మారాముడైన మునిని ప్రకృతి యేవిధంగానూ మోహింప జేయలేదు. మానవుడనేక జన్మలలో యీ విధంగా ఆత్మచింతన చేయగా, చేయగా, తుదకు బ్రహ్మలోక పర్యంతం ఉండే సమస్త భోగాలయందూ విరాగం కలవాడవుతాడు. ధైర్యవంతుడైనట్టి నా భక్తుడు నా మోహ తరమైన కృపచే తత్త్వజ్ఞానం కలవాడై, ఆత్మానుభవం ద్వారా, సర్వసంశయాలనుండి విముక్తుడై లింగ దేహం నశించి ఏకమా తృడనైన నాయందైక్యమై పునరావృత్తి రహితమైన మోక్షాన్ని పొందగలుగుతాడు, అదిఅవినాశనకరమైనది. జన్మమృత్యురహితమైనది.

యదా న యోగోపచితాను చేతో మాయాను నిద్ధన్య విషజ్జతేఽంబి,
అనన్యహేతుస్త్వథ మే గతిస్స్వా దాత్యంతికియత్రనమ్మత్సుహసః.

అట్టి పరమపదప్రాప్తి నందినవాడు ప్రకృతికంటె పరమైన పరమాత్మ
స్వరూపుడని గ్రహింపుము.

27 అధ్యాయం

యోగస్య లక్షణం వక్ష్యే నబీజన్య నృపాత్మజే,
మనోయేనైవ విధినా పృనన్తం యాతినత్పథమ్.

న్యధర్మాచరణం శక్త్యా విధర్మాచ్చనివర్తనమ్,
దైవాల్లభ్యేననంతోపాత్మవిచ్ఛరణార్చనమ్.

గ్రామ్యధర్మ నివృత్తిశ్చ మోక్షధర్మరతిస్తథా.

మితమేధ్యాదనంశశ్వద్విచిత్రక్షమసేవనమ్.

అహంసానత్వమస్తేయం యావదర్థపరిగ్రహః,

. బ్రహ్మచర్యం తపశ్శావం స్వాధ్యాయః పురుషార్చనమ్.

అమ్మా! నే నిప్పుడు నీకు సబీజమైన యోగాన్ని గురించి
చెబుతాను విను. ఈ యోగంవల్ల చిత్తం పరిశుద్ధ మవుతుంది.
ప్రసన్నమైన చిత్తంతో, స్వార్థంలో ప్రవృత్తు జాతాడు. యథా
శక్తిగా శాస్త్ర విహితమైన ధర్మాల్ని అనుష్ఠించడం, శాస్త్రవిరుద్ధ
మైన ఆచారాలు వదిలి వెయ్యడం, ప్రార్థనాన్ననుసరించి లభించిన
దానితో తృప్తి చెందడం, ఆత్మజ్ఞానుల పాదసేవ, విషయ వాసనలను
వృద్ధిచెందించే కర్మలకు దూరంగా ఉండడం, సంసార దుఃఖం నుండి
విముక్తి నొందించు కర్మలను ప్రేమించుట, పవిత్రమైన అన్నాన్ని
పరిమితంగా భుజించడం, ఏకాంతంగా నిర్భయంగా ఉండే
ప్రదేశంలో నివాసం యేర్పరుచు కొనడం, మనస్సు వాక్కు
శరీరాలతో యేజవిసీ హింసించకుండా సత్యమే పలుకుతూ దొంగ
పనులు చేయక, అవసరాన్నతిక్రమించి అధికంగా వస్తు సంపాదన
చేయక, బ్రహ్మచర్యాన్ని పాలిస్తూ, బాహ్యభ్యంతర పారిశుష్యం

మౌనంనదాఽఽనజయః సైర్యం ప్రాణజయశ్శుభైః,

ప్రత్యాహరశ్చేందియాణాం విషయాన్ మనసా హృది,

స్వధిష్ఠ్యా నామేకదేశే మనసా ప్రాణధారణమ్.

వైకుంఠలీలా భిద్యానం సమాధానం తథాత్మనః.

ఏతైరన్యైశ్చ పథిభిర్మనోదుష్టమనత్పథమ్,

బుద్ధ్యా యుంజీత శనకైర్దితప్రాణోహ్యతంద్రితః.

శుచౌ దేశే పృతిష్ఠాప్య విజితాసనతనమమ్,

తన్మిత్ర స్వమిత్రక ఆసనో ఋజుకాయస్సమభ్యసేత్.

ప్రాణస్య శోభయే న్మార్గం పూరకుంభక రేచక్రైః,

ప్రతికూలేన వా చిత్తం యథాస్థిరమవంచలమ్,

మనోఽచిరాత్స్వాద్విరజం జితశ్వాసస్య యోగినః,

వాయ్వగ్నిభ్యాం యథాలోహం ధ్మాతం త్యజతి కైమలమ్.

కలవాడై, శాస్త్రాధ్యయనం చేస్తూ, భగవంతుని ఆరాధించుకుంటూ, మానం వహించి, పద్మాది ఆసనాలను అభ్యాసంచేస్తూ, స్థిరంగా కూర్చొనుట అలవాటు చేసుకుని, మెలమెల్లగా ప్రాణాయామంవల్ల శ్వాసను జయించి, ఇంద్రియాలను విషయములనుండి వేరుపరచి హృదయమందు చేర్చనలెను. అనగా ఇంద్రియాలను అంతర్మూలం చేయ్యాలి. మూలాధారాది కేంద్రములందు క్రమంగా ప్రాణములను స్థిరపరుస్తూ, సమాహితచిత్తంతో భగవంతుని లీలలు ధ్యానిస్తూ ఉండడంచేత, వ్రత దానాది ఇతర సాధనాలవల్ల సావధానంగా ప్రాణాల్ని జయించి, దుష్టమార్గంలో చరించే తన చిత్తాన్ని బుద్ధి ద్వారా మెలమెల్లగా ఏకాగ్రంచేసి పరమాత్మను ధ్యానించాలి. తొలుత అసనజయం కలవాడై ప్రాణాయామాభ్యాసం కొరకు పవిత్ర ప్రదేశముందు కుశాసనం మృగచర్మం చిత్రాసనం వరుస క్రమంలో పరచి ఋజుకాయుడై కూర్చుని చలనం లేకుండా అభ్యాసం చేయ్యాలి. పూరక కుంభక రేచక క్రమంలో కాని లేక రేచక కుంభక పూరక క్రమంలో కాని ప్రాణమార్గాన్ని శోధిస్తే చిత్తం నిశ్చలంగా వుంటుంది. అగ్నివాయువులచే తపింపచేయబడిన

ప్రాణాయామైర్హేడ్డోపాన్ భారణాభిశ్చ కిల్బిషాన్,
 ప్రత్యాహరేణ సంసర్గాన్ ధ్యానేనానిశ్చరాన్ గుణాన్.
 యదామనస్సన్వం విరజం యోగేన సునమాహతమ్,
 కాష్ఠాం భగవతో ధ్యాయేత్స్వినాసాగ్రావలోకనః.
 పునన్తు వదనాంభోజం పద్మవత్పారుణేక్షణమ్,
 నిలోత్పలదళశ్యామం శంఖచక్రగదాధరం.
 లనత్పుం కజకింజల్కపీతకౌశేయవాసవం,
 శ్రీవత్సవక్షనం భ్రాజత్కొస్తుభాముక్తకంధరం.
 మత్తద్విరేఫకలయా పరీతం వనమాలయా,
 పరార్థ్యహరపలయం కిరీటాం గదనూపురం,
 కాంచీగుణ్ణనచ్చోణం హృదయాంభోజనిష్ఠరం,
 దర్శనీయతమం శాంతం మనోనయనవృన్దనం.
 ఆపీచ్యదర్శనం శశ్వత్సర్వలోక నమస్కృతం.
 తంతం వయసి కైకోరీ భృత్యాసుగ్రహకాతరం,

బంగారం మలాన్ని తృజించినట్లే ప్రాణచాయువును జయించిన
 యోగి కూడా మలరహితుడై పరిశుద్ధుడౌతాడు. కనుకనే యోగి
 యైనవాడు, ప్రాణాయామంవల్ల వాతపితృది దోషాలన్నీ, భారణచేత
 వాసాలన్నీ, ప్రత్యాహరణంవల్ల విషమూలకు సంబంధించిన రాగశ్మే
 షాది దోషాలనూ, జయించాలి. యోగాభ్యాసంచేస్తూ చేస్తూండగా
 చిత్తం నిర్మలమై ఏకాగ్రత కలగడంతోనే నాసికాగ్రమందు దృష్టి
 నిలిపి భిగవంతుని ధ్యానించాలి.

చిరునవ్వుతో కూడిన ముఖమూ, కమలములవంటి నేత్రాలూ,
 నీలికమలంతో సమానమైన వర్ణమూ, శంఖ చక్రిగదా ద్వాయ
 ధములతో కూడిన హస్తములూ, కలిగి పీతాంబరధారయై వక్ష
 స్థలమందు శ్రీ వత్సలాంఘనుడై, కౌస్తుభమణి, విజయలూ, ధరించి
 కిరీట, హార, కటక, కేయూరాది అమూల్యభరణధారయై శోభిస్తూ,
 భక్తుల హృదయకమలములే నివాసస్థానంగా, దర్శనీయమై, మనో
 హరమైన, ఆ శాంతస్వరూపుడూ, నయనాభిరాముడూ, అగు చతు

కిర్రన్యతీర్థయశనం ప్రవృణ్యశ్శోకయశస్కరం,
 ధ్యాయేద్దేవం నమగ్మాంగం యావన్న చ్యవతే మనః.
 స్థితం వృజంత మాసీనం శయానం వా గుహాశయం,
 ప్రేక్షణీయే హితం ధ్యాయేచ్ఛుద్ధ భావేన చేతసా.
 తస్మిన్ లబ్ధవదం చిత్తం సర్వావయవనంస్థితమ్,
 విలక్ష్యైకత్య సంయుజ్యా దంగేభగవతోమునిః.

సంచితయేద్భగవతశ్చరణారవిందం వజ్రాంకుశద్వజసరోరుహలాంచనాఢ్యం,
 ఉత్తుంగరక్షవిలసన్నఖచక్ర వాళజ్యోత్స్నాభిరాహత మహస్త్వదయాస్తకారమ్,
 యచ్చౌచనిస్సృతసరిత్రప్రవరోదకేన తీర్థేన మూర్ధ్ని విదృతేన శివశ్శివోఽభూత్,
 ధ్యాతుర్మనశ్శమలైలనిస్సప్తవజ్రం ధ్యాయేచ్ఛిరం భగవతశ్చరణారవిందం.
 జానుద్వయం జలజలోచనయా జనన్యా లక్ష్మ్యోఖిలస్య సురవన్దితయా విధాతుః,
 ఊర్విధాయకరపల్లవరోచిషా యత్సంలాలితం హృది విభోరభవస్య కుర్యాత్.
 ఈరూ నువర్ణభుజయోరధిశోభమానావోజోవిధీ అతనికాకరుమావభాసా,
 వ్యాలంబితవరవాససి వర్తమానకాంచీకలాపపరిరుంభనితంబుదంబమ్,
 నాభిహృదం భువనకోశగుహాదరస్థంయత్రాత్మయోనిధిషణాఖిల లోకపద్మమ్,
 పూర్ణం హరిస్సృజిష్టసప్తసయోరముష్మధ్యాయేద్వయం విశదహరమరీచిగౌరమ్.

ద్భుజ రూపుడైన శ్రీహరిని ధ్యానించవలెను. ఆ శ్రీహరి సర్వదా
 కిశోరావస్థయగు దుండేవాడు. భక్తుల ననుగ్రహించడానికి ఆతురుల
 కలవాడు. దర్శించుతగిన రూపంకలవాడు. సమస్తలోక వందితుడు.
 ఆయన పవిత్రకీర్తి సర్వలోకవ్యాప్తమైనది. బలి మొదలైన కీర్తి
 వంతుల కీర్తిని వృద్ధిచెందించే వాడ యిన నారాయణుని ధ్యానిం
 చాలి. శ్రీహరియొక్క సర్వ ఆవయములనూ ధ్యానించాలి. భగవం
 తుని లీలలు దర్శనీయములైనవి. తన అభిరుచి ననుసరించి నిలచినట్లు
 కూర్చున్నట్లు నడచుచున్నట్లు పరుండి ఉన్నట్లు అంతర్యామి
 రూపంలో, హృదయపీఠమందున్నట్లు చింతనచేయాలి. ఎప్పుడైతే
 వైన చెప్పిన యేదో ఒక రూపమందు చిత్తం లగ్నమగునో సర్వాంగ
 సుందరమైన శ్రీహరియొక్క సర్వావయములమీదా లగ్నమైన
 చిత్తాన్ని విశేషరూపంలో ఒక్కొక్క అంగమండే నిలపడం
 ఆరంభించాలి.

వక్షధివాసమృషభస్య మహావిభూతేః పుంసాం మనోనయననిర్వృతిమాదభానమ్,
 కంఠం చ కౌస్తుభమశేరధిభూషణార్థం కుర్యాన్నన వ్యఖిలలోక నమస్కృతస్య.
 బాహూంశ్చమందరగిరేః పరివర్తనేన నిర్విక్రబాహువలయానధిలోకపాలాన్,
 సంవితయేద్దశకతారమనహ్యతేజశ్శంఖం చ తత్కరవరోచుదరాజహంనమ్.
 కౌమోదకిం భగవతోదయితాం స్మరేత్ దిగ్దామరాతిజటశోణిత కర్ణమేన,
 మాలాం మకున్దకవరూథగిరోపఘ్నప్తాం చైత్త్యన్యతత్త్వమమలం మణీమన్మకంకే,
 భృత్యానుకంపితచియేహ గృహీతమూర్తేస్సంబంధయేద్భుగవతో వసువారవిందమ్,
 యస్మిన్పురన్మకరకుండం వల్లితేన విద్యోతితామలకపాలముదారనాసం,

భగవంతుని చరణకమలముల నిలా ధ్యానించవలెను. వజ్ర, అంకుశ, ధ్వజ, కమల చిహ్నములచే అంకితమై, రక్తవర్ణములుకల నఖచంద్రికలే భక్తుని అజ్ఞానాంధకారాన్ని నిర్మూలనం చేసేవిగా భావించవలెను. శ్రీహరి పాద ప్రత్యేకన మాత్రాన సర్వ నదులలో ఉత్తమమైన గంగానది ఆవిర్భవించింది. మంగళ మయమైన ఆ గంగను శిరస్సునందు ధరించి మంగళమయుడయ్యాడు. ఇంద్రునిచే ప్రయోగింపబడిన వజ్రాయుధంవల్ల పర్వతాలు నరకబడినట్లే భగవంతుని చరణధ్యానంచేత మానవుని పాపరాశులు నశిస్తాయి.

అనంతరం ఆతపీపుష్పసంకాశమైన జానుద్వయాన్ని ధ్యానించాలి. భగవంతుని జానుద్వయం లక్ష్మీదేవి తన తొడలయందుంచుకొని పాదసేవ చేస్తూంటుంది. విధాతను కన్న తల్లి, దేవతలకు వంద్యురాలూ, ఐన లక్ష్మీచే సేవింపబడు జానుద్వయాన్ని ధ్యానించాలి. ఆటుతరువాత నీలివర్ణంగల భగవానుని జంఘలను ధ్యానించాలి. ఆ జంఘలు బలానికి నిధివంటివి. గరుత్మంతుని భుజపీఠాన్నలంకరించినవి. తరువాత పీఠాంబరంచే ఆవరింపబడి బంగారు వికారమైన నడుము యందు ధరించిన, అభూషణంచే విరాజితమైన నితంబ ప్రదేశాన్ని ధ్యానించాలి.

సమస్త లోకాశ్రయమైన, ఉదరభాగమందు కలదీ, బ్రహ్మకు ఆధారభూతమైనదీ, సర్వలోకమయమూ, ఐన కమలం ఉద్భవించిన

యచ్చృనికేతమశీభిః పరిషేవ్యమాణం భూత్యాన్వయా కుటిలకుంతలబృందశాస్త్రం,
మినద్వయాశ్రయమధిక్షిప దబ్బనేత్రం ధ్యాయేన్మనోమయమతంద్రితఉల్లసద్బుధ్వి,
తస్యావలోకమధికం కృపయాతి ఘోరతాపత్రయోదశమనాయ నిస్పృహమక్ష్ణిః,
న్ద్విగ్ధస్మితాను గుణితం విప్రులప్రసాదం ధ్యాయేచ్చిరం వితతభావనయా గుహాయాం.
హాసం హరేరవసతాఖిలలోకతీవ్రశోకాశుసాగరదిగోణమత్సుదారమ్,
సమ్మోహనాయ రచితం నిజమాయయాన్య భూమండలం మునికృతే మకరధ్వజస్య.
నాభిప్రదేశాన్ని ధ్యానించాలి. మరకత సదృశమైన స్తనాలను
ధ్యానించవలెను. అనంతరం లక్ష్మీనివాస స్థానమైన నేత్రానందకర
మైన శ్రీహరియొక్క వక్షస్థలాన్ని ధ్యానించాలి. కాస్తుభమణిని
కూడా శోభింపజేసే గళాన్ని, సముద్ర మధనకాలంలో మందరాచల
ఘోషను కూడా అతిక్రమించి ధ్వనించు, కరకంకణాదులను ధరించు
నవియూ, లోకపాలుర కభయప్రదాయకములూ, అగు చతుర్భుజ
ములనూ ధ్యానించుట, క్రమవిధి; దేని తేజస్సును దేవతలుకూడా
సహించలేరో, అట్టి సహస్రారములుగల సుదర్శనమూ, రాజ
హంసవలె కరకమలమందు ప్రకాశించు శంఖమూ, ప్రతిపక్ష వీరుల
రక్తంచే పంకిలమైయున్న కామోదకీ గద, తుమ్మెదలనోదచే
గుంజాయమానమైన వనమూల, ఆయన కంఠమందు జీవుల నిర్మల
తత్వమై, శోభించే కాస్తుభమణి మొదలైనవి కూడా, ప్రత్యేకంగా
ధ్యానయోగ్యములు.

భక్తులను కరుణించుటకుగాను సాకారరూపాన్ని ధరించిన
శ్రీహరియొక్క ముఖకమలాన్ని గూడా విధంగా ధ్యానించాలి.
మనోహరమైన సువ్యూహావృత్తో సమూహమైన నాసిక, మకర కుండల
కాంతిచే ప్రకాశించు కపాల భాగము, తుమ్మెద రెక్కలవలె నల్ల
నైన అలకావళిచే సుశోభితమైన కమలకోశములవలె చంచలములై,
విశాలములై, కమలకోశంవీరిన, చంచలంగా చరిస్తూన్న మీన
ద్వయంపంటి నేత్రాలూ కల, ఉన్నతమైన భూలతా శోభితమైన
భగవానుని ముఖకమలం ధ్యానించవలెను.

ధ్యానాయనం ప్రహసితం బహుళాదరోష్ణభాసారుణాయితతమద్విజకుందపంక్తి,
 ధ్యాయేత్ప్రదేహమహరేఽవనితన్యవిష్టోఽపృక్తార్థ్యయార్పితమనాన పృథ్వీదృశత్.
 ఏవం హరా భగవతి వృతిలబ్ధభావో భక్త్యావ్యవర్థదయఉత్పలకః పృమోదాత్,
 ఔత్కంఠ్యబాష్పకలయా ముహురర్థ్యమానస్తచ్చాపి చిత్తదడిగం శనక్తైర్వియుంక్తే,
 ముక్తాశ్రయం యర్హి నిర్విషయం విరిక్తం నిర్వాణమృచ్ఛతి మనస్సహసాయచార్హిః,
 అత్మానమత్యపురుషేన్యవధాన మేకమన్విషతే ప్రతినివృత్తగుణవ్యవాహః.

భక్తుల తాపశ్రయ నివారకములూ, భక్తులయందు విపులంగా
 ప్రసాదరూపమైన వర్షాన్ని కురిపించుననీ, ప్రేమపూరితమైన చిరు
 నవ్వుచే ప్రతిక్షణం వృద్ధినిొందుననీ, అగు శ్రీహరి నేత్రములనుకూడా
 ధ్యానించాలి. భక్తజనుల తీవ్రాతితీవ్రమైన శోకజలాన్ని యింకింప
 జేయుననీ, అత్యంత ఉదారమైనదీ, కామ దేవతను కూడా
 మోహింప జేయుననీ, చిరునవ్వుతో కూడిన భూయుగాన్ని కూడా
 ధ్యానించవలెను. అత్యంత ప్రేమాద్భుతానందోన్మీస హృదయంలో
 విరాజిల్లే కిలకిల నవ్వుతూన్న శ్రీహరి నీ విధంగా ధ్యానించాలి.
 హాస్యరసంచేత చలించే పెదవులనుండి మల్లి మొగ్గలవలె ప్రకాశించే
 పలుచరుస, అరుణచర్లముగల పెదవుల కడలికలో మాటి మాటికీ
 ప్రకాశిస్తూన్న శ్రీహరియొక్క మందమనోజ్ఞ హాసాన్ని ధ్యానిస్తూ
 అన్యవస్తువు దేనినీ చూడకుండా ఉండేలాగు మనస్సును శ్రీహరి
 యందే లగ్నంచేయాలి.

ఈ విధంగా ధ్యానాభ్యాసంచల్ల సాధకునకు శ్రీహరియందు
 ప్రేమ కలుగుతుంది. వానియొక్క హృదయం భక్తిచే ద్రవిస్తుంది.
 ఆనందాతిశయంవల్ల దేహమందు రోమాంచం కలుగుతుంది.
 ఉత్కంఠా జనితమైన ఆనందాశ్రుధారలచే మాటి మాటికీ శరీ
 రాన్ని స్నానంచేయిస్తూంటాడు. చేపలు పట్టుట కుపయోగించు
 గాలము తన వైపున కాకర్నించునట్లే శ్రీహరిని తనవైపున ఆకర్నించు
 చిత్తాన్ని మెల మెల్లగా, ధ్యేయవస్తువునుండి త్రిష్వతూ ఉంటాడు.

సోఽప్యేతయాచ రమయా మనసో నివృత్త్యా న్వస్మిన్మహిమ్న్యవసితస్సుఖదుఃఖబాహ్యో
హేతుత్వమవ్యసతి కర్తరిదుఃఖయోర్యత్వాత్పన్యసిత ఉపలబ్ధపరాత్మకావ్యః,
దేహం చ సశ్వరమవస్థిత ముత్థితం వా నిష్ఠో వివశ్యతి యతేఽద్యగమత్వరూపమ్,
దైవాదుపేతమథ దైవనిశాదపేతం వాసో యథావౌకృతం మదిరామహంభః.
ఏహరాజపిదైవశరణః ఖలుకర్మయావత్స్వరంభకం ప్రతిసమిక్షపపసానుః,
తం నైవవం ప్రమథిరూఢసమాధియోగస్సాన్వితంపునర్నభజతే సృతిమద్భవః.

తైలాదు లయిపోయినప్పు డెలాగై తే దీపశిఖ తనకు కారణమైన
తేజస్తత్వమందు లీనమై పోతుందో, ఆశ్రయ విషయామలు రాగ
రహితమైనప్పుడు అట్లే మనస్సు శాంతమై బ్రహ్మకారాన్ని పొందు
తుంది. అట్టి అవస్థను పొందిన జీవుడు గుణప్రవాహ యాపములైన
దేహాది ఉపాధులనుండి నివృత్తుడైనాడువల్ల ధ్యాతా, ధ్యేయమూ
అనే భేదంలేకుండా, అఖండమైన షరమాత్మనే చూస్తూంటాడు.
యోగాభ్యాసంవల్ల ప్రాప్తమైన చిత్తమయొక్క అవిద్యారహిత
లయరూప నివృత్తివల్ల తన సుఖదుఃఖరహిత బ్రహ్మరూపమైన
మహిమయందుండి షరమాత్మతత్వం యొక్క సాక్షాత్కారం
పొందిన తరువాత అట్టి యోగియే, సుఖదుఃఖాలయొక్క అనుభ
వాన్ని అజ్ఞాన వశంచేత తనయందే చూస్తూ ఉండేవాడో, దాని
నిప్పుడు అవిద్యాకృతమైన అహంకారమందు చూస్తూ ఉంటాడు.
మదిరాసాగ్రప్రమత్తుడైన మానవుడు దేహాంబూన వస్త్రం ఉండా
లేదా అనే విషయం కూడా తెలియకుండా యెలాగైతే ఉంటాడో
అలాగే తుదియవస్థను పొందిన సిద్ధపురుషుడు కూడా కూర్చుంటుట,
నిలచుట, నడచుట, పరుండుట కూడా తెలియకుండా ఉంటాడు.
అంటే షరమానందానుభూతి సంపాదన దేహతీతుడు అవటంవల్ల
దేహసంబంధమైన విషయాలు అట్టివాని నంటవు. దైవవశంచేత
యొక్కడికైనా రాకపోకలు జరుగుతూ ఉన్నా ఆత్మారాముడైన
అతను వానిని గుర్తించడు. బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క శరీరం పూర్వజన్మ
శరీరస్మారాధీనమై ఉంటుంది. అందువల్ల వానియొక్క దేహరంభక

యథా పుత్రాచ్చ మిత్రాచ్చ పృథబ్బర్హుః పృథీయతే,
 అప్యాత్మత్యేనాభిమతాద్దేహదేః పురుషస్తథా.
 యథోల్ముకాద్విస్ఫులింగాద్ధూమాద్వాపి న్వనంభవాత్,
 అప్యాత్మత్యేనాభిమతాద్భూతాగ్నిః పృథగుచ్యతే.
 భూతేంద్రియాంతఃకరణాత్ప్రధానాజ్జీవనంజ్ఞితాత్,
 అత్మాతథా పృథగ్దృష్టాభగవాన్ బ్రహ్మనంజ్ఞితః.

మైన ప్రారబ్ధశేషం ఉన్నంతవరకూ ఇంద్రియ సహితంగా జీవించి ఉంటాడు. కాని సమాధి స్థితి పర్యంతం యోగస్థితుడై, పరమాత్మ తత్వాన్ని తెలుసుకున్న సద్గురువును పుత్రకళత్రాదులతో కూడిన యీ శరీరాన్ని, స్వప్నవస్తువులను జాగ్రదవస్థయందు పొందనట్లే తిరిగి పొందడు. అహంకార మమకారములను కూడా స్వీకరించడు.

అతిస్నేహవశంచేత సాధారణ జీవులకు పుత్రధనాదులందు కూడ ఆత్మబుద్ధి ఉంటుంది. కాని జ్ఞానదృష్టితో ఆలోచించి చూస్తే స్పష్టంగా వేరుగానే గోచరిస్తున్నాయి. అదేవిధంగా ఎవడు దేహాదులను ఆత్మబుద్ధితో చూస్తూంటాడో అట్టివాడు కూడా, తెలుసుకుంటే, దేహాదులు కూడా ఆత్మకంటే, జ్వలించే కాష్ఠా న్నుండి, తననుండి జనించే మిణుగురులనుండి, ధూమాన్నుండి, కూడా వాస్తవంచేత అగ్ని వేరుగానే ఉంటుంది. అదేవిధంగా, భూత ఇంద్రియ అంతఃకరణాదులకంటే, వాటికి సాక్షియగు ఆత్మ భిన్నమైనది. ఆత్మకంటే బ్రహ్మ భిన్నమైనది. ప్రకృతికంటే దానిని సంచ లింపజేసే పురుషోత్తముడు భిన్నమైనవాడు. యెల్లు దేహదృష్టిచే బరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉడ్బిజ్జ, అను నాలుగు తరగతుల ప్రాణులూ, భూత పంచక మాత్రములో అట్లే సమస్త జీవులయందూ ఆత్మనూ, ఆత్మయందు సమస్త జీవులనూ, అనన్య భావంతో, అనుగతమైనట్లు ఆత్మజ్ఞాని చూస్తాడో. అట్లే చూడవలెను. భిన్నభిన్న ఆశ్రయాల ననుసరించి భిన్న భిన్న రూపాల్లో కనిపించు

సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని,
 ఈక్షితానన్యభావేన భూతేష్వపి తదాత్మతామ్.
 స్వయోనిషు యథా జ్యోతిరేకం నానాప్రతీయతే,
 యోనేనాం గుణవైషమ్యాత్తథాత్మా ప్రకృతౌ స్థితః.
 తస్మాద్విషూం స్వకృప్రతిం దైవీం నదనదాత్మికామ్,
 దుర్విభావ్యాం పరాభావ్య స్వరూపేణావతిష్ఠతే.

నల్లే దేవమనుష్యాది శరీరాలలో ఉండే ఒకే ఆత్మ తన ఆశ్రయముల
 యొక్క గుణభేదంచేత భిన్న భిన్న రూపాల్లో భాసిస్తూంటుంది.
 అందువల్ల భగవద్భక్తులైనవారు జీవునియొక్క స్వరూపాన్ని
 మరుగుపరచే కార్య కారణ రూపాలనుండి పరిణామాన్ని పొందిన
 భగవంతునియొక్క యీ అచింత్యమైన శక్తిమయమగు మాయను
 భగవంతుని కృపచే జయించి తన వాస్తవికమైన బ్రహ్మరూపమందే
 ఉంటున్నాడు.

28 అధ్యాయం

లక్షణం మహదాదీనాం ప్రకృతేః పురుషస్యవ,
 స్వరూపం లక్ష్య తేఽమీషాం యేన తత్పారమార్థికమ్.
 యథా సాంఖ్యేషు కథితం యస్మాదం తత్ప్రపక్షతే,
 భక్తియోగస్య మే మార్గం బ్రాహ్మ విస్తరతః ప్రభా.
 విరాగో యేన పురుషో భగవత్ సర్వతో భవేత్,
 ఆచక్ష్య జీవలోకస్య వివిధా మమ సంసృతిః.

కషిలని ప్రభోధం విన్న దేవహూతి, ప్రభూ! ప్రకృతీ పురుషుడూ
 మహత్తత్త్వాదులూ, వానియొక్క లక్షణాలూ, యెట్లు సాంఖ్యయోగ
 మందు చెప్ప బడ్డాయో, వాటియొక్క వేరువేరు స్వరూపాలు కూడా
 ఎట్లు-తేలియబడుతున్నాయో, భక్తియోగం యొక్క ప్రయోజనమూ
 కూడా చెప్పారు. ఇప్పుడు కరుణించి భక్తి మార్గం నాకు సవిస్తరంగా
 వినుపించండి. ఇంతేగాక జీవులయొక్క జనన మరణ రూపమున
 అనేక విధములైన గతులుకూడా వివరించండి. ఏది విన్నమాత్రంచేత

కాలస్యైశ్వరరూపస్య పరేషాం చ పరస్యతే,
 స్వరూపం బత కుర్వంతి యద్దేతః కుశలం జనాః,
 అన్వయ వ్యతిరేకాచ్చ సౌఖ్యత్వా వ్యభిచారిణః,
 వైతత్వం వ్యభిచారిణ నిద్రాం తస్యన సంస్మరతే.
 లోకస్య మిథ్యాభిమతేరచక్షుషశ్చిరప్రనుప్తస్య తమస్యనాశ్రయే.
 శ్రాంతస్య కర్మస్వనుబంధయాధియా త్వమావిరాసః కిలయోగభాస్కరః.
 ఇతి మాతుర్వచక్షుష్టే ప్రతినంద్య మహామునిః,
 ఆబభాష కుసుశ్రేష్ఠ ప్రకస్తాం కరుణార్దితః.
 భక్తియోగో బహువిధో మార్గైర్భామిని భావ్యతే,
 స్వభావగుణమార్గేణ వుంసాం భావో విభిష్యతే.
 ఆభినందాయయద్దంసాం దంభం మాత్సర్యమేవ చ,
 సంరంభి భిన్నదృగ్భావం మయికుర్యాత్ప్రతాపనః.

జీవులకు సమస్త వస్తువులందూ వైరాగ్యం కలుగుతుందో అట్టి సర్వవిషయాలూ బోధించండి. దేనియొక్క భయంవల్ల మానవులు సుఖ కర్మలయందు ప్రవృత్తుతారాలో, ఏది బ్రహ్మదులను కూడా శాసించగలదో అట్టి సర్వసమర్థమైన కాలస్వరూపాన్ని కూడా వివరించి చెప్పండి. దిరకాలాన్నుండి మాయామోహిత అజ్ఞానవశులై దేహాదులందు ఆత్మభావంకలిగి బుద్ధి కర్మాసక్తమగుట వల్ల మహాఘోర సంసారసాగరంలో శ్రమచేదే జీవులను మేలుకొలిపి వెలుగు ప్రసాదించుటకుగాను యోగాన్ని ప్రదర్శించే నూరుగడవై అవతరించిన మీరేనాకు సర్వజ్ఞత్వాన్ని ప్రసాదించే జ్ఞానం బోధించండని అడుగగా, మనోహర శబ్దాలతో, ఆమెను ప్రశంసించి దమార్ద్ర హృదయుడై బోధించడం ఆరంభించాడని విదురునకు మైత్రేయుడు చెబుతున్నాడు.

అమ్మా ! మానవులయందు, స్వభావ, గుణభేదములచే భిన్నత్వం ఉండడంవల్ల సాధకులభావాలననుసరించి భక్తి అనేకతరగతులుగా ఉంటుంది. భేదదృష్టి, కోరిక, హింసాస్వభావం, దంభం మాత్సర్యం, మొదలైన లక్షణములుకలిగి నన్ను భజించేవాడు తామరభక్తుడనబడతాడు. విషయనుఖాలూ, కీర్తి, ఐశ్వర్యమూ కోరి భేద భావంతో

విషయానభినందాయ యశదశ్వర్యమేవచ,
 అర్చ్యాదావర్చయేద్యో మార పృథగ్భావన్నరాజనః,
 కర్మనిర్ధారముద్దిశ్య పరస్మిన్వాతదర్పణమ్,
 యజేద్యుష్టవ్యమితి వా పృథగ్భావన్నసాత్త్వికః.
 మధుఃశుశ్రుతిమాత్రేణ మయి సర్వగుణాశ్రయే,
 మనోగతిరవిచ్ఛన్నా యథా గంగాంభసోఽబుధౌ,
 లక్షణం భక్తియోగస్య నిర్గుణస్య హ్యుదాహృతమ్,
 అహైతుత్వవ్యవహితాయా భక్తిః పురుషోత్తమే.
 సాలోక్యసార్థిసామీప్యసౌరూప్యైకత్వమిత్యుత,
 దీయమానం సగృహ్ణుతి జనామశ్చేవసం వినా,
 నవివభక్తియోగాఖ్య అత్యంతిక ఉవాహృతః,
 యేనాతివజ్య త్రిగుణాన్మద్భావాయోపపద్యతే.

ప్రతిమాదులందు నన్ను సేవించే వానిని రాజసభక్తుడంటారు. పాప
 క్షయం కొరకు సర్వకర్మలను పరమాత్మ యుద్ధర్పించుటకుగాను భేద
 భావంతో నన్ను పూజించేవాడు సాత్త్వికభక్తుడన బడతాడు. గంగా
 ప్రవాహం అఖండంగా సముద్రంవైపుకే పరువిడునట్లు నాగుణశ్రవణ
 మాత్రించేత యెననియొక్క మనస్సు శైలధారవలె అవిచ్ఛన్నంగా
 సర్వాంతర్యామినగు నాయందే లగ్నంకావడం, పురుషోత్తముడనైన
 నాయందే అనన్య ప్రేమకలగడం నిర్గుణభక్తి యోగలక్షణాలని గ్ర
 హించవలెను. అలాంటి నిష్కామ భక్తుడు సాలోక్య, సార్థి, సామీప్య
 సారూప్య, సాయుజ్య, మోక్షములిచ్చినా, నా సేవకు ఆటంకం కలుగు
 తుందని అట్టి మోక్షాన్ని కూడా, గ్రహింపడు. భగవంతుని సేవించుటకై
 మోక్షాన్ని కూడా, త్యాగం చేయించగల యీభక్తి యోగమే పరమ
 పురుషార్థమై, సాధ్యమని విద్వాంసులంటారు. అట్టి నిష్కామభక్తి వల్ల
 సత్వరజస్తమోగుణాలు మూడింటినీ అతిక్రమించి నాఅప్రాకృతమైన
 ప్రేమస్వరూపాన్ని పొందకలుగుతాడు.

నిష్కామ భావంతో నిత్య నైమిత్తిక కర్మలాచరించుట,
 నాప్రతిమను దర్శించుట, స్మర్య, పూజ, స్తుతి, వందనాదులాచరిం

నిషేవితేనా నిమిత్తేన న్యధర్మేణ హియసా,
 క్రియాయోగేన శస్తేన వాతహింసేణనిత్యశః.
 మద్విష్ణుదర్శనస్పర్శపూజాస్తుత్యభివందనైః,
 భూతేషు మద్భావనయానత్వే నానంగమేనచ.
 మహతాం బహుమానేన దీనానామనుకంపయా,
 మైత్ర్యాచైవాత్మతుల్యేషు యమేవ నియమేన చ.
 అధ్యాత్మికానుశ్రవణావ్నామనంకితనేనచ,
 అష్టవేనార్యసంగేన నిరహంక్రియయా తథా.
 మద్ధర్మిణో గుణైశ్చైతైః పరిరంశోధితాశయః,
 పురుషస్యాంజసాధ్యేతి శ్రుతమాత్రగుణం హి మామే.
 యథా వాతరథేపూజమాప్యంతే గంధ ఆశయాత్,
 ఏవం యోగరతం చేత ఆత్మాసమవికారి యతే,

చుటా, సమస్త ప్రాణులయందూ, నన్నే భావించుటా, ధైర్యం . . .
 నవలంబించుట, మహాపురుషులను సేవించుట, దీనులయందుదయా,
 సమానులయందు మైత్రీ, యమనియమాదులను పాలించుట, అధ్యాత్మ
 శాస్త్రశ్రవణం నా నామములను ఉచ్చస్వరంతో, కీర్తించుచుండుట,
 మనస్సుయొక్క సరళత్వమూ, సత్సంగత్వమూ అహంకారత్యా
 గమూ, భాగవత ధర్మానుష్ఠానమూ, అనేమాన్గాలనను సరించే భక్తుల
 యొక్క చిత్తము పరిశుద్ధమై నా గుణశ్రవణ మాత్రం చేత ఆనాయూ
 సంగా నాయందు లగ్నమౌతుంది.

వాయువుద్వారా చరించే నుగంధం తన కాశ్రయమైన పుష్ప
 న్నుండి ఘ్రాణేంద్రియం పరమా పయనిస్తుందో అట్లే రాగద్వేష
 శూన్యుడై, భక్తియోగ తత్పరుడైన భక్తుని చిత్తం పరమాత్ముని
 పొందగలుగుతుంది. నేను ఆత్మరూపంలో సమస్త జీవులయందూ,
 వ్యాప్తమై ఉంటాను. అందువల్ల మానవులు, సర్వ భూతస్థితుడనైన
 నన్ను ఆనాదరించి కేవలం ప్రతిమలయందే పూజాదులొనర్చుట
 స్వాంగ మాత్రమే బౌతుంది. సమస్త భూతములనూ ఆత్మ
 స్వరూపుడనూ, పరమేశ్వరుడనూ ఐన నన్ను గుర్తించలేక మోహ

అహం నర్వేషు భూతేషు భూతాత్మావస్థితస్సదా,
 తమవజ్జాయ మాం మర్త్యః కురుతేఽర్చానిడంబనం.
 యోమాం నర్వేషు భూతేషు సంతమాత్మాన మిశ్వరం,
 హిత్వార్చాం భజతే మౌఢ్యాద్భున్మన్యేవ జుహోతి నః.
 ద్విషతః పరకాయే మాం మానినో భిన్నదర్శినః,
 భూతేషు బద్ధవైరస్య నమనశ్శాంతిమృచ్ఛతి.
 అహముచ్చావచైర్త్యవైఃక్రియయోత్పన్నయానఘే,
 నైవకుష్మేఽర్చితోఽర్చాయాం భూతగ్రామావమానినః.
 అర్చాదావర్చయేత్తావదీశ్వరం మాం స్వకర్మకృత,
 యావన్నవేద స్వహృద్ధి నర్వభూతేష్వపస్థితం.
 ఆత్మనశ్చపరస్యాపి యః కరోత్యంతరోదరం,
 తస్య భిన్నదృశో ర్విదధే భయముల్బణం.

వశంచేత కేవల ప్రతిమా రాధనలే సాగించేవాడు అగ్నిని వదలి భస్మం
 యలదు హోమం చేసేవాని వలెనే పూర్ణమైన ఫలాన్ని పొందలేడు.
 లోకంలో భేదదృష్టికలిగి దురభిమానంకల మానవుడు ఇతర జీవులను
 ద్వేషిస్తాడు. అట్లే అంతర్యామి రూపంలో ఉన్న నన్ను కూడా
 ద్వేషిస్తాడు అట్టి వానికి మనశ్శాంతి కలుగదు. తల్లీ ! ఇతరుల నవ
 మానించే మానవుడు నన్నుగూర్చి యెన్నివిధములైన పూజలు చేసినా
 నేను వానికి శ్రవణముడను కాను. మనుష్యుడు ధర్మానుష్ఠానం విగ్రహ
 రాధన చేస్తూ ఉన్నా సర్వ హృదయంతర్యామి యగు పరమా
 త్మానుభూతి పొందనంతకాలం ఆత్మ పరమాత్మల మధ్య యే మాత్రం
 అంతరం కల్పించు కున్నా అట్టి భేద దృష్టికల మానవునకు మృత్యు
 రూపమైన భయం కలిగిస్తూంటాను. అందువల్ల సర్వజీవులయొక్క దేహ
 మునందు అంతర్యామి రూపంలో ఉన్న పరమాత్మనగు నన్ను దాన
 మాన మిత్రత్వాదుల ద్వారా సమదృష్టితో పూజించవలెను.

మాతా ! పాపాణాది అచేతనముల కంటే వృతాది జీవులు
 శ్రేష్ఠమైనవి. వాటికంటే శ్వాసను పీల్చేని శ్రేష్ఠములైనవి. వానికంటే
 కూడా మనస్స కలవి గొప్పవి. అంతకంటే ఇంద్రియములు కలవీ,

అదమాం సర్వభూతేషు భూతాత్మానం కృతాలయం,
 అష్టయేదానమానాభ్యాం మైత్ర్యాఽభిన్నేన చక్షుషి.
 జీవాశ్చేషాహ్యజీవానాంతతః పౌఞ్జభృతశ్శుభే,
 తతస్సచిత్తాః ప్రవరాస్తతశ్చేందియ వృత్తయః.
 తత్కాపి స్పర్శవేదిభ్యః ప్రవరా రసవేదినః,
 తేభ్యో గంధ విదశ్చేషాస్తతశ్శబ్దవిదో చరాః.
 రూపభేదవిదస్తత్య తతశ్చే భయతోదతః,
 తేషాం బహుపదాశ్చేషాశ్చతుష్పాదాస్తతో ద్విపాత్.
 తతో వర్ణాశ్చ చత్వార స్తేషాం బ్రాహ్మణఉత్తమః,
 బ్రాహ్మణోష్యపి వేదతో హ్యర్హజ్ఞో స్పృథికస్తతః.
 అర్హజ్ఞాత్పంశయచ్చేత్తతతశ్చేయాః స్వకర్మకృత్.
 ముత్తనంగస్తతో భూయాన్నదోగ్ధా ధర్మమాత్మనః.

వానిలో కూడా కేవలం స్పర్శజ్ఞానం కలవానికంటే రసగ్రహణం చేసే మిత్యాస్యదులూ అంతకంటే గంధగ్రహణం కల భ్రమరాదులూ వానికంటే శబ్దగ్రహణ సామర్థ్యం కల సర్పాదులూ అంతకంటే రూపాదులు గ్రహించగల కాకాదులూ వానికంటే దంతములు కలవీ శ్రేష్ఠమైన జీవులు. పాదములు లేనివాటికంటే పాదములు కలవీ అందులో బహుచరణములు కలవాని కంటే నాలుగు కాళ్ళు గలవీ అంతకంటే రెండు కాళ్ళుగలవీ అందులో మనుష్యులూ వారిలో నాలుగు వర్ణముల వారూ అందులోకూడా బ్రాహ్మణులూ వారిలో కూడా వేదవేదాంగ విజ్ఞానం కలవారూ వేదతాత్పర్యం పూర్ణంగా గ్రహించిన వారూ వారిలో సంశయ నివారణ చేయలిగినవారూ వారికంటే కూడా వణ్ణాశ్రమ ధర్మాన్ని పాలించేవారూ వారికంటే త్యాగులూ తమ ధర్మాన్ని నిష్కామ భావంతో ఆచరించే వారూ శ్రేష్ఠులు వారికంటే కూడా సమస్త కర్మలూ వానికి సంబంధించిన ఫలసమేతంగా శరీరాన్ని కూడా నా కర్పణ చేసి భేదభావం లేకుండా సన్ను ఉపాసించే వారు శ్రేష్ఠులు. ఇదేవిధంగా చిత్తమూ కర్మలూ నాయుండే అర్హణచేసి కర్తృత్వంలేకుండా సమదర్శిగా ఉండే పురుషుని కంటే మించిన న్నవహూ

తస్మాన్మయ్యర్పితాగేష క్రియాన్తాత్మా నిరంతరః,
 మయ్యర్పితాత్మనః పుంసో మయి సన్న్యస్త కర్మణః.
 న పశ్యామి పరం భూతమకర్తుస్సమదర్శనాత్,
 మనసైతాని భూతాని ప్రణమేద్యహుమానయన్.
 ఈశ్వరో జీవకలయో పృథివ్యో భగవానితి,
 భక్తియోగగ్న్య యోగగ్న్య మయామాసప్ర్యదీరితః.
 తయారేకతరైశ్చ పురుషః పురుషం పృజేత్,
 ఏతద్భగవతో రూపం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః.
 పరం పృథానం పురుషం దైవం కర్మవిశేష్టతయే,
 రూపభేదాన్మదం దివ్యం కాలిత్యభిధీయతే.
 భూతానాం మహదానీనాం యతో ఐన్నదృశాం భయం,
 యోఽంశః పృథివ్య భూతాని భూతైరత్త్య ఖిలాశ్రయః.
 నవిష్ట్యేభ్యోఽదియభ్యోఽసా కాలః కలయతాంఽభయః,
 న దాన్య కశ్చిచ్ఛయతే న ద్వేష్య స చ దాంభవః.

మూడలేడు. గనుక నిష్కలైన మానస్త్రుడు జీవరూపమైన తన అంశచేత
 సాక్షాత్తు భగవంతుడే సమస్త ప్రాణులయందూ ఉన్నాడని గ్రహించి
 సమస్త ప్రాణులకు భగవద్దృష్టిలో సమస్కరింప జలెను.

తల్లీ! ఈ విధంగా నీకొరకుభక్తియోగంచెప్పాను. అష్టాంగ
 యోగంకూడా వినిపించాను. ఇందులో యే ఒక్క దాన్ని సాధించినా
 మానవ్రీడు పరమాత్మను పొందగలుగుతాడు. భగవానుడైన పరబ్రహ్మ
 యొక్క అద్భుతప్రభావ సంపన్నమగు జగత్సంబంధమైనపదార్థము
 లయొక్క నానావిధ విచిత్రము లకూ హేతుభూతమైన స్వరూప విశే
 షమే “కాల” నామంచేత విభ్యాతమైనది. ప్రకృతీ, పురుషుడూదీని
 యొక్కరూపములే. దీనికంటే భిన్నరూపమైన, నానాప్రకారములైన
 కర్మలయొక్క మూలమైన అదృష్టమకూడా కాలమే. దీనివల్ల మహత్త
 త్వాదులయొక్క అభిమానదేవతారూపములై భేదధర్ములను చూసి
 సమస్త ప్రాణులూ యెల్లప్పుడూ భయపడుతూ ఉంటాయి. సమస్తజీవు
 లకూ ఆశ్రయ మగుటచే సర్వప్రాణులయందూ అనుప్రవిష్టమై, భూతముల
 ద్వారావానిని సంహరిస్తూఉండే జగత్తునంతనూ శాసిస్తూ బ్రహ్మాదులకు

అవిశత్వప్రమత్తేఽసౌ పృమత్తం జనమంతకృత్,
 యద్భయాద్వాతి వాతోఽయం సూర్యస్తపతియద్భయాత్.
 యద్భయాద్వస్తతే దేవో భగవో భాతి యద్భయాత్.
 యద్భవస్పతయో భీతా అతాశ్చాషధిభిన్నహ.
 స్వే స్నే కాలేఽభి గృహ్లాంతి పుష్పాణి వ పలాని చ,
 సృవంతి సరితో భీతా నోత్పర్పక్యదధిర్యతః,
 అగ్నిరిందే నగిరిర్చున్న మజ్జతి యద్భయాత్,
 సభో దదాతి శ్వనతాం మార్గం యన్నియమాదదః.
 లోకం స్వదేహం తనుతే మహాన్ వప్తభీరావృతమ్,
 గుణాభిమానినో దేవా స్సర్గాదిష్వస్య యద్భయాత్,
 వర్తంతేఽనుయుగం యేషాం పశంతిచ్ఛరావరమ్.

కూడాప్రభువైన కాలరూపమైన భగవానుడే యజ్ఞఫలాన్నిచ్చే విష్ణువు. ఈకాలానికి మిత్ర శత్రు భేదంలేదు. బంధుబాంధవ భేదమూలేదు. నిరంతరం అప్రమత్తతో ఉండి తపస్వరూపమైన భగవంతుని మరచిభోగరూపమైన ప్రమాదానికి గురియైన ప్రాణుల నాశమించి సంహరిస్తూంటుంది. కాలానికి భయపడే లతలూ, వృక్షాలూ, పుష్పించిఫలిస్తాయి. నదులు ప్రవహిస్తాయి. సముద్రం తనమర్యాద నుల్లంఘించదు. అగ్నిజ్వలిస్తుంది. పర్వతసమేతంగా భూమండలం జలంలో మునుగకుండాఉంటుంది. కాలం యొక్క భయంచేతనే ఆకాశం ప్రాణుల శ్వాసప్రశ్వాసల కవకాశమిస్తుంది. మహత్తత్త్వం అహంకారరూపమైన శరీరానికి సప్తావరణలతో కూడిన బ్రహ్మాండరూపమైన విస్తారాన్ని కలిగిస్తుంది. కాలానికిభయపడే తత్వాదులకు నియంతలైన విష్ణులూ మొదలగు దేవతలు సృష్టి, స్థితి, లయాలను యుగక్రమ విరుద్ధంలేకుండా, నడుపుతుంటారు. యీ అవినాశనమైన కాలం అనాది. ఇతరులకు అది కర్తకూడాను. తాను స్వయంగా అవినాశనమైయుండి ఇతరులకు అంతకారణమే అవుతుంది. ఈకాలమేతండి వల్ల కుమారుణ్ణి ఉత్పత్తిచేస్తూ సర్వజగత్తునూ రచిస్తూ ఉంటుంది.

సోఽనంతోఽంతకరః కాలోఽనాదిరాదికృదవ్యయః,
జనం జనేన జనయన్మారయన్మృత్యువాంతకమ్.

తనసంహారశక్తియగు మృత్యువుద్వారా, యముని కూడా సంహరించి అంతం చేస్తూంటుంది.

29 అ ధ్యాయం

త్యక్తైతన్య జనో నూనం నాయం వేదోరువికృమమ్,
కాల్యమానోఽపి బలినో వాయోరివ మనావళిః.
యం యమర్థముపాదత్తే దుఃఖేన సుఖహేతవే,
తం తం దునోతి భగవాన్ పుమాకా శోచతి యత్క్రుతే.
యదద్రువన్య దేహస్య సానుబంధన్య దుర్మతిః
దుఃఖవాణి మన్యతే మోహాఽహుఃశత్రవశూని చ.

కపిలుడు కాలస్వరూపం చెప్పియింకా యిలా చెబుతున్నాడు.

మాతా! వాయువుచే యెగరగొట్ట బడిన మేఘములు వాయువుయొక్క శక్తి గ్రహించ లేనట్లే కాల ప్రేరితిమూలై విభిన్నా వస్థలలో అనేక యోనులయందు తిరుగులాడుచుండు జీవులు, కాలం యొక్క ప్రభావాన్ని గ్రహించలేవు. జీవుడు సుఖాభిలాషచే కష్ట పడి సంపాదించిన వస్తు సముదాయాన్ని భగవంతుడైన కాలుడు నష్టపరుస్తూంటాడు. అది నిత్యం జరిగేపనే. అయినా దానినిగురించి జీవుడు విచారిస్తాడు. దీనికి ముఖ్యకారణం అనిత్యమూలైన శరీర పశు పుత్ర పత్నీ ధనాదులందు, జీవునకుగల నిత్యత్వ బుద్ధియే. యీ పంసారంలో జీవు డేయోనియందు జన్మిస్తే ఆ శరీరమే సుఖసాధనంగా భావిస్తూ ఉంటాడే కాని ఆ శరీరాదులందూ జన్మలంకూ కూడా విరాగం పొందడు. తనకు విష్ణాభోజనాదులుకల నరకాల్లో జన్మించికూడా, మాయామోహితుడై అదీ సుఖంగానే భావిస్తాడు. కాని ఆ శరీరాన్నైనా త్యజించడాని కంగీకరించదు యీ మూఢుడు.

జంతుత్వైభవ ఏతస్మిన్ యాం యాం యోనిమనుష్యజేత,
తస్యాం తస్యాం న లభతే నిర్వృతిం న విరజ్జతే.
నరకస్థోఽపి దేహం వై న పుమాన్స్త్యక్తుమిచ్ఛతి,
నారక్కాం నిర్వృతౌ నక్కాం దేవమాయావిమోహితః.
అత్మజాయానుతాగార పశుద్రవిణ బంధుమ,
నిరూఢమూలహృదయమాత్మానం బహుమన్యతే.
దండహ్యమాననర్వాంగ ఏషాముద్వాహనాధినా,
కరోత్యవిరతం మూఢో దురితాని దురాశయః.
అక్షిప్తత్వేంద్రియ స్ప్రేణామనతినాం చ మాయయా,
రహేరచితాలాపైః శిశూనాం కలభాషిణామ్.

తన శరీరం స్త్రీ, పుత్ర, ధన, పశు, గృహ, బంధు, బాంధవులందు
ఆసక్తి కలవాడై వారిపల్లనే అనేక మనోరథాలు వాంఛిస్తూ తాను
మహా భాగ్యశాలినని అనుకుంటూ ఉంటాడు. వీరందరినీ వాలించి
పోషించడానికి నీడి శరీరమంతా దహించుకుపోతూ ఉంటుంది. ఏదా
దుర్వాసనా దూషితమైన హృదయం కలవాడవడంవల్ల మూఢుడైన
వాడు పక్షి పుత్రాదుల కొరకై అనేక పాపాలు చేస్తూంటాడు.
కులటలగు స్త్రీలు ఏకాంతంలో సంభోగాద్యవస్థలలో నూపే కపట
పూర్ణమైన ప్రేమ యందూ, పిల్లలుపలికే తియ్య తియ్యని నూటల
యందూ మనస్సు ఇంద్రియాల్నూ చిక్కు పడడంచేత గృహస్థుడగు
పురుషుడు గృహసంబంధమైన దుఃఖ ప్రధానమైన కపటపూర్ణము
లైన కర్మలయందు లిప్తుడైపోతాడు. ఆ సమయంలో అతి జాగ్ర
త్తగా, సాధించే కార్యములలో ఒకప్పుడు దుఃఖానికి ప్రతీకారం
కలిగితే అదే పెద్ద సుఖంగా భావిస్తాడు. మూర్ఖుడైన మానవుడనేక
హింసారూపములైన పాపకృత్యాలుచేసి తాను నరకయాతనలు అనుభ
వించడానికి కూడా సిద్ధపడి సంపాదించిన ధనాదులచే దారా పుత్రా
దులను పోషిస్తూ వారు తనగా మిగిలిగ దాన్నే తింటూ, ఇహపరాలు
రెండింటికీ కూడా దూరమైపోతాడు. మాటి మాటికీ ప్రయత్నంచేసి
విఫలుడౌతూంటే తుదకు ధైర్యంపోయి ఇతరుల ధనమును కోరు

౧౦౩

గృహమ కూటధర్మము దుఃఖతంత్రస్వతంద్రితః,
కుర్వణా దుఃఖస్సతికారం నుఖవస్థస్యతే గృహే.
అర్చైరాపాదితైర్గుర్యాం హింసయేత న్తత్స తాకా,
పుష్టాతి యేహిం హింసా శేషభుగ్భక్త్యధస్త్వయమ్.
చార్తాయాం లుప్యమానాయామారథాయాం పునః పునః,
లోభావిభూతో నిస్సత్త్వః పరాధే కురుతే స్పృహమ్.
కుటుంబభరణా కల్యో మందభాగ్యో వృధోద్యమః,
శ్రియావిహీనః కృపణో ధ్యాయన్ శ్వనితి మూఢభీః.
ఏవం స్వభరణాకల్పం తత్క్రమేత్కదయస్తథా,
నాద్యయంతే యథాపూర్వం కింకారావగోచరమ్.

తూంటాడు. మంద భాగ్యుడైనవాడు యేవిధంగానూ సంపాదించలేక కుటుంబ పోషణయందు అసమర్థుడై అతి దీనంగా సంచరిస్తూ చింతచేత దీర్ఘమైన నిట్టూర్పులు విడుస్తూంటాడు.

కృపణుడైన రైతు, పనిచేయలేని యెద్దును అనాదరణచేసి నల్లే ధనార్జన చేయలేని పురుషుని భార్య, పిల్లలూ కూడా పూర్వం వలె చూడక అనాదరిస్తారు. అప్పుడు కూడా వానికి వైరాగ్యం కలుగదు. ఎవరినైతే తాను అంతవరకూ పోషించాడో వారే తన్ను పోషించవలసి వస్తుంది. వార్ధక్యం కారణంగా, శరీరం అంతా శిథిలమై పోతుంది. రోగగ్రస్తుడై పోతాడు. జతరానలం మందగిస్తుంది. పూర్తిగా తిండి తినలేడు. పురుషార్థం మందమైపోతుంది. మరణాభిముఖుడై గృహంలో పడి ఉంటాడు. కుక్కనువలె వినరి కొడుతూ దారాపుత్రాదులు, ఓ ముద్ద పడవేస్తే తింటూ జీవనాన్ని గడుపుతుంటూ ఉంటాడు. మృత్యు వాసన్నమైనప్పుడు వాయువుయొక్క ఊర్క్రమణచే వాడు కనుగుడ్లు తేలవైచును. శ్వాస ప్రశ్వాసల యొక్క నాడులు కఫంచేత రుద్దమైపోతాయి. దగ్గడానికి శ్వాస పీల్చుకోడానికి కూడా చాలా కష్టం కలుగుతుంది. కఫం వృద్ధిచెందడం వల్ల కంఠమందు గురక బయలుదేరుతుంది. బంధు బాంధవుల

తత్రావ్యజాతనిర్వేదో భీయమాణస్త్వ యంభృతైః,
 జరయోపాత్తవైరూప్యో మరణాభిముఖో గృహే.
 అస్తైఽవమతోపన్యస్తం గృహపాలితవాహరకా,
 అమయావ్యప్రదీప్తాగ్నిరల్పాహరోఽల్ప చేష్టితః.
 వాయుసోక్త్యామతోత్తరః కఫసంబుద్ధవాడికః,
 కానశ్యాన తృతాయానః కంఠే ఘురుఘురాయతే.
 శయానః పరిశోచద్భిః పరివీతస్త్వబంధుభిః,
 వాచ్యమానోఽపి న బ్రూతే కాలపాశవశంగతః,
 ఏవం కుటుంబభరణవ్యాపృతాత్మాభిలేందిగ్మయః,
 మ్రియతే రుదతాం స్వానామురువేదనయాస్తధీః.
 యమదూతౌ తథా పాశ్రాభీమో సరభసేక్షణౌ,
 న దృష్ట్యా తృప్తహృదయః శక్యన్మాతృం విముంచతి.

చుట్టూచేరి ఏడుస్తూ పిలుస్తూంటే మృత్యుపాశ గ్రస్తుడైన జీవి
 మూట్లాడ లేకుండా ఉంటాడు. మూఁగునై న పురుషుడు ఇంద్రియా
 లను జయించలేక నిరంతరం కుటుంబ పోషణయందే కాలం గడప
 డంనల్ల జ్ఞానం కలుగదు. వైగా బాంధవులంతా ఏడుస్తూంటే
 మృత్యుభయానికితోడు రోదనంకూడా వివడంతో అచేతనుడై
 మృత్యువును పొందుతాడు.

ఆ సమయానికి ఆ జీవుని తీసుకు వెళ్ళడానికి భయంకరా
 కారులు రోహిణిచే బాజ్వల్య మానములైన నేత్రములుకల యమ
 దూత లిద్దరు వస్తారు. వారిని చూచి భయంతో మాటిమాటికి
 మలమూత్రాలు విడుస్తూంటాడు. ఆ యమదూత లా జీవుని యాతనా
 శరీరమందు ప్రవేశపెట్టి రాజభటు లపరాధిని గొనిపోవునట్లే ఆ జీవుని
 మెడ పాశములచే బంధించి అతిదూరంలో ఉన్న యమలోకానికి
 తీసుకు వెడతారు. మార్గంలో వాగు కసరుతూ, తగ్గన భర్జనలు
 చేస్తూంటే వాని గుండె పగిలిపోతూ శరీరమంతా కంపించిపోతూ
 ఉంటుంది. మార్గమధ్యంలో వానిని కుక్కలు పీకుతూంటే తాను
 చేసిన పాపాలు జ్ఞాపకంవచ్చి వ్యాకులం చెందుతూ ఉంటాడు. అకలి

యాతనాదేహమావృత్య పాతైర్బద్ధ్వా గళే బలాత్,
 నయతో దీర్ఘమధ్వానం దండ్యం రాజభటా యథా,
 తయోనిర్భిన్నహృదయ స్తస్యైర్జాతవేపభుః,
 పథి శ్వభిర్భక్ష్యమాణ ఆర్తేఽమం స్వమనుస్మరన్.
 ఘోతృత్వరీతోఽర్కదవానలానిలైస్సంతవ్యమానః పథి తప్తవాలుకే,
 కృచ్ఛేణ పృష్ఠే కశయా చ తాడితశ్చలత్యశక్తోఽపి నిరాశృ మోదకే.
 తత్ర తత్ర పతకా క్రాంతో మూర్ఛితః పునరుత్థితః,
 పథా పాపీ యసా నీతస్తరసా యషాసాదనమ్.
 యోజనానాం సహస్రాణి సపతిం సపచాధ్వసః,
 త్రిభిర్ముహూర్తైర్ద్వాభ్యాం వా నితః ప్రాప్నోతి యాతనామ్.

దప్పికలతో మూర్ఛ పడిపోతూ, దేహం సూర్యదావానలాది తాప
 ఫలములచే తపింపబడుతూ ఉంటుంది. ఆ సమయంలో సీరుకానీ
 విశ్రాంతిస్థానం కానీ లభించక తప్తవాలు కామయమైన మార్గంలో
 ఒక్క అడుగుకూడా వెయ్యడానికి శక్తిలేక బాధపడుతూంటే వాని
 పీపుమీద యమదూతలు కళలచే పొడుస్తూ అనేక యాతనలు
 పెడుతూంటే, అలాగే బాధపడుతూ, ప్రయాణం సాగిస్తూంటాడు.
 అక్కడక్కడ శ్రమచే మూర్ఛ చెందుతూ తుదకు లేస్తూ అతిదుఃఖ
 మయమైన మార్గంలో, క్రూరంగా యమదూతలచే బాధింపబడుతూ,
 యమపురానికివెడతాడు. యమలోకం యిక్కడకు తొంభై తొమ్మిదివేల
 యోజనాల దూరంలో ఉంది. ఇంతదూరం కూడా ఆయమదూతలు
 రెండు లేక మూడు ముహూర్తాల కాలంలో తీసుకువెళ్ళిపోతారు.
 అక్కడ అనేక తరగతులకు చెందిన యాతన లనుభవిస్తాడు జీవుడు.
 అక్కడ వాని శరీరాన్ని మండుతూన్న కాన్తములమధ్య పడవేసి
 తగలబెడతారు. తన శరీరాన్ని తనచేతనేకాని, లేక యితరులచేతనే
 కాని ముక్కలుముక్కలుగా కోయించి తన మాంసాన్ని తనచేతనే
 తినిపిస్తారు. యమలోకంలో శరీరంలో జీవుడు ఉండగానే కుక్కల
 చేత, గద్దలచేత, వాని ప్రేవులు లాగిస్తారు. సర్ప, వృశ్చికాదుల

అ దీపనం న్యగాత్రాణాం వేష్టయిత్వైల్మకాదిభిః.
 అత్మమాంసాదనం క్వాపి న్యకృత్తం నరతోఽపి వా.
 జీవతశ్చాంత్రాభ్యుద్ధారశ్శ్వగృద్వైర్యమసావనే,
 నర్పవృశ్చిక దంశాద్వైర్దశభిశ్చాత్మవైశనమ్.
 శృంతనం చావయవశో గజాదిభ్యో విదాపనమ్.
 పాతనం గిరికృంగేభ్యో రోధనం చాంబుగర్తయోః.
 యాస్తమిస్యాంధ తామిస్యారౌరవాద్యాశ్చ యాతనాః,
 భుంక్తే నరో వా నారీ వా మిథస్సంగేన నిర్మితాః.
 అత్యైవ శురకస్త్వర్గజతి మాతః ప్రచక్షతే,
 యా యాతనా వై వారక్యస్తా ఇహవ్యుపలక్తికాః,
 ఏవం కుటుంబం విభ్రాజ ఉదరంభర ఏవ వా,
 విన్మిశ్యేహరాభయం ప్రేత్య భుంక్తే తత్ఫలవిద్యుతమ్.

చేతనూ, యింకా కోరలుగల జీవులచేతనూ పొడిపించీ, కరిపించీ,
 పీకించీ, అనేకరీతులుగా హింసిస్తారు. శరీరాన్ని ముక్కలుముక్కలు
 గా నరకడం, యేనుగులచేత త్రొక్కించడం, పర్వతశిఖరాలనుండి
 క్రిందకు త్రోయించడం, నీటియందు ముంచి పైకి తేలనివ్వకుండా
 ఉంచడం, గోతులయందు పాతిపెట్టడం మొదలుగాగల తలచిన
 మాత్రాన శరీరం కంపింపజేసే యాతనలన్నీ కలిగిస్తారు. ఆయను
 లోకంలో తామిస్ర, అంధతామిస్ర, రౌరవ, మహారౌరవాది
 నరకా లెన్నో ఉన్నాయి. స్త్రీ ఔగాక, పురుషు డాగాక, పరస్పర
 సంసర్గంవల్ల కలిగే పాపాలు కారణంగా నరక యాతనలను అనుభ
 వించే తీరాలి. అమ్మా! కొందరు స్వర్గనరకాలు యిక్కడే ఉన్నా
 యంటారు. ఎందువల్లనంటే నరక యాతనలతో సమానమైన
 యాతనలూ, భోగాలూ కూడా యిక్కడే ఉన్నా యని
 వారి భావము.

ఈ విధంగా అనేక కష్టాలకు లోనై తన కుటుంబ పోషకార్థం,
 తన పొట్ట నింపుకోడానికీ, కాలం యాపన చేసే మానవుడు

ఏకః ప్రపద్యతే ఒద్ధానం హిత్వేదం స్వకళేబరమ్,
 కశలేతరసాథేయో భూతస్రోహణ యద్భృతమ్,
 దైవేనాసాదితం తస్యనిరయే శమలం పుమాశ్చ,
 భుంక్తే కుటుంబసోపస్య నృతవిత్తగవాతురః.
 కేవలేన హృదయేణ కుటుంబభువనోత్సుకః,
 యాతి జీవః పితౄణాం చరమం తమసః పపామ,
 అదస్తస్త్వనలోకస్య యాపతిర్ద్రాతనాయాః,
 కృషకస్సృషసుక్రస్య పుసరత్రాప్రదేచ్ఛుచిః.

కుటుంబాన్ని, శరీరాన్నికూడా యిక్కడే వదిలివేసి మరణించిన
 సావధలాన్ని నరకలోకంలో తా నొక్కడుగానే అనుభవిస్తాడు.
 కుటుంబ వానశకుగాను తానీ లోకంలో చేసిన సాపాటూ, అన్యాయాలూ, కారణంగా వైదవహినిమైన దుర్మార్గులలాన్ని నరకలోకం
 లో అనుభవించేటప్పుడు 'సర్వస్వం పోయినట్లుగా' యేడుస్తాడు. యే
 పురుషుడైతే సావకార్యాలే చేసి కుటుంబాన్ని పోషిస్తాడో అతడు
 అంధతామిప్రమనే నగకాన్ని పొందుతాడు. అది అధికమైన కష్టా
 న్నిస్తుంది. నరక యాతనల ననుభవించి శ్వాన సూకరాది జన్మలెత్తి
 తునకు మానవ జన్మను పొందుతాడు.

౩౦ అ ధ్యాయం

కర్మణా దైవనేత్రేణ బంతుర్దేహిపవత్రయే,
 ప్రియాః ప్రవిష్ట ఉదరం పుంసో రేతఃకణాశ్రయః.
 కలలం త్వేకరాత్రేణ పంచరాత్రేణ బుద్ధ్యదమ్,
 దశాహే న చ కర్కంధూః పేశ్యంధం వా తతః పరమ్.

కపిలు డింకా యిలా చెబుతున్నాడు. మూతా! యెప్పుడైతే
 జీవుడు మనుష్య శరీరాన్ని పొందే సమయం ఆసన్నమౌతుం దోఅప్పుడే
 పూర్వ కర్మానుసారం దైవప్రేరణచేత దేహాప్రాప్తి కొరకు పురుషుని
 వీర్యక్షణం ద్వారా స్త్రీ యందు ప్రవేశిస్తాడు. స్త్రీయొక్క గర్భంలో

మాపేన తు శిరోద్వాఙ్మూలం బాహ్వంఽమృత్యుద్యంగవిగ్రహమ్,
 నఖరోమాస్థిచక్రాణి లింగచ్ఛిద్రోచ్ఛవస్త్రిభిః,
 చతుర్విధాతవస్సప్త పంచభిః క్షుత్తృడుద్భవః,
 షడ్విధ్రాయుణా వీతః కుక్షో భ్రామ్యతి దక్షిణే.
 సప్తమే జన్మకర్మాణి గతాని స్మరతే ఋషిః.
 జగత్కాంతం నిజదేహస్య మాయయా బందమాత్మనః
 మాతుర్జ గ్ధాన్నపానాద్వైరేధద్ధాతు రనంమతే,
 శేతే విఙ్మూతయోగార్థే నజంతుష్టంతుపంభవే.
 క్రిమిభిః క్షతనర్వాంగస్సాకుమార్యాత్ప్రతిక్షణమ్.
 మూర్చామాప్నోతు్యరుక్లేశప్రత్యక్షైః క్షుధితైర్ముహూః.
 కటుతిక్ష్ణప్థలవణజరాష్లాదిభిరుల్పభైః,
 మాతృభుక్తై రుపస్పృష్టై నర్యాంగోత్థిత కేదసః.

రజస్సతో కలసి ఒక గాత్రీలో కలల రూపాన్ని ధరిస్తుంది. ఐదురాత్రులకు బుద్బుదంగా పదిరాత్రులకు బదరీ ఫలరూపంలో పరిణమిస్తుంది. అనంతరం మాంసపేశీ లేకఅండజ ప్రాణులందు అండయొక్క రూపంలో పరిణమించి ఒక మాంసంలో శిరస్స రెండవ మాంసంలో చేతులూ కాళ్ళుమొదలైన అంగములు విభాగమై మూడవ మాంసంలో నఖరోమ అస్థి చర్మాదులూ స్త్రీ పురుష చిహ్నీలూ నవరంధ్రాలూ ఏర్పడతాయి. నాలుగవ మాంసంలో మాంసాది సప్తభాతువులూ ఐదవ మాంసంలో ఆకలి దప్పికలూ ఆరవ మాంసంలో జరాయువుచే కప్పబడి మాతృ గర్భంలో తిరుగులాడుతూ ఉంటాడు. ఆ సమయాన్నుండి తల్లిచే భుజింపబడిన ఆహార పానీయాల నుండి గర్భస్థ శిశువుయొక్క ధాతువులు వృద్ధి చెందుతాయి. క్రిములూ మొదలైన వాని జన్మస్థానమగు మలమూత్రముల గోతిలో పడి ఉంటాడు. గర్భస్థ శిశువు అతిసుకుమారంగా ఉండడం చేత గర్భమందున్న క్రిములచే పొడవబడి మాటి మాటికి మూర్ఛచెందుతూ మాతృభుక్తము లైన కటు తిక్తకషాయ ఆమ్లాది ఉగ్రరసముల సంస్పర్శ వల్ల సమస్త శరీరయందూ క్లేశం జనించి బాధపడు తూంటాడు. అజీవుడు గర్భాశయమందు జరా

ఉల్లేస నంవృతస్తస్మిన్నాంత్రైశ్చ బహిరావృతమ్,

అస్తే కృత్వా శిరః కుక్షో భుగ్నపృష్ఠశిరోధరః,

అకల్మషాన్వంగచేష్టాయాం శకుంతజవ పంజరే.

తత్రలబ్ధన్మృతిరైవాత్కర్మజన్మశతోద్భవమ్,

న్మరన్తిష్ఠ మనుచ్ఛాప్య సంశర్మ కిన్నామ విందతే.

అరభ్య నప్రమాన్మాసాల్లబ్ధిచోధేతి వేదితః,

నైకత్యాస్తేనూతివాత్సైర్విష్టాభూరివ సోదరః.

నాథమానయుషి ర్భృతస్సప్రవర్తిః కృతాంజలిః,

సంస్తాతి తం విష్ణుబయా వాచా యేనోదరేంద్రియః.

తస్యోపవన్నమనితుం జగదిద్భయాత్తనానాతనోద్భవి లనచ్ఛజారవిందం,

సోఽహంవృజామి శరణం న కుతోభయం మే యేనేదృశీ గతిరదర్శ్యనతేఽనురూపా.

యస్త్యత్ర బద్ధ ఇవ కర్మభిరావృతాత్మా భూతేంద్రియాశయమయీమవలం

బ్యమాయామ్.

యువుచే కప్పబడి పేన్లులచే బంధింపబడి శిరస్సూన్య, కుక్షీయందు మొడ, నడుమూ వంగి కుండలూకారంగా ఉంటాడు.

గర్భస్థ శిశువు పంజరంలో బంధింపబడిన పక్షివలె పరాధీనుడై ఏ అవయవములనూ ఇటు, నటు కదల్చలేకుండా ఉంటాడు. ఆ సమయంలో అదృష్ట వశంచేత జీవునకు స్మరణ శక్తి కలుగుతుంది. వందల కొలదీ జన్మలలో చేసిన కర్మలన్నీ జ్ఞానకావస్తాయి. సుఖదుఃఖ వ్రాప్తి హేతుభూతములైన ఆ కర్మఫల కలిగే విషయాలు అన్నీ తలచుకుంటూ ఉంటే వానికి సుఖశాంతిలెలా కలుగుతాయి? అప్పుడూ దుఃఖస్తూనే ఉంటాడు. ఏడవమాసారంభంలో జ్ఞానశక్తి వికసిస్తుంది, కాని ప్రసూతి వాయువుచే కొట్టబడుటచే స్థిరత్వం లేక ఉదరస్థమైన మలమందుకల పురుగువలె ఇటు, నటు తిరుగుతాడు. అప్పుడు సప్తధాతుమయమైన స్థూల శరీరంచే బంధింప బడిన దేహాత్మభావంకల జీవు డతిభయభీతుడై చేతులుజోడించి ఆ శ్రీహరిని యిలా స్తుతిస్తాడు.

జీవుడు పలుకుతున్నాడు - నేను అధముడను. భగవంతుడు నా! గతిని కలిగించాడంటే ఇదినాకు తగినదే. తన్ను శరణన్న యీ ప్రపః

అస్త్రేవిశుష్టమవికారమఖండబోధమాతస్యమానహృదయేఽవనితంసమామి.

యః పంచభూతరచితే రహితశ్చరీరే చస్మై యథేంద్రియగుణార్థవిదాత్మకోఽహమి,
తేనావికుంఠమహిమానమ్పుషం తమేనం వందే పరం ప్రకృతిపూరుషయోః పుమాంసం.
యన్మాయయోరుగుణకర్మనిబంధనేఽస్మిన్ సౌంసారికే పథిపరం ప్రతభిక్యజేజ్ఞ,
సప్తస్ఫుటిః పునరయం ప్రవృజితలోకం యుక్త్యాకయా మహాచనుగృహమంతరేణ.
జ్ఞానం యదేతదదదాత్మతమన్వదేవస్రైకాలికం స్థిరచరేష్వనుదర్శితాంశః,

తీరీ జీవకర్మపదవిమనువర్తమానాస్తాపత్యరహిషశమనాయ వయం భజేమి.
దేహ్యన్య దేహవివరే జతరాగ్నినాఽస్పృగ్విఙ్మూత్రకూపపితిత్ భృశతప్రదేహః.
ఇచ్ఛన్నితో వివనితుం గణయక స్వమాసాన్ నిర్వాన్యథే కృపణపీర్మగవన్ కదా ను,
యేనేద్యగీం గతిమసౌ ఈశ సంగృహితః పురుషయేన భవాద్యశేన,

చాన్ని రక్షించుటకే ఆభగవాను డనేక రూపాలు ధరిస్తూంటాడు.
భూతలమందు చరించే శ్రీహరియొక్క నిర్భయమైన చరణాలను
నేను శరణంటున్నాను. తల్లియొక్క గర్భంలో దేహేంద్రియ అంతః
కరణ రూపమైన మాయనాశ్రియించి పుణ్యపావ రూపమైన కర్మలచే
ఆచ్ఛాదింపబడిన కారణంచే బద్ధునివలె కనబడే నా హృదయమందు
స్ఫురించే విశుద్ధరూపుడూ, వికారరహితుడూ, అఖండ బోధ రూపుడూ,
ఐన పరమాత్మకు నమస్కరిస్తున్నాను. నేను శరీరాదులకంటె భిన్నుడ
నైననూ చూచుటలో పాంచభౌతిక శరీరంచే బద్ధుడనై యున్నాను
గనుకనే ఇంద్రియ, గుణ, శబ్దాది విషయచిదాభాస రూపుడనుగా కన
బడుతున్నాను. ఈశరీరాది ఆవరణలచే ఎవని మహిమ కుంతితము
కాదో అట్టి ప్రకృతి పురుషులకు నియంతయుగు పురుషోత్తమునకు
నమస్కరిస్తున్నాను. ఆ భగవానుని మాయచేతనే స్వస్వరూపజ్ఞానం
నష్టంకావడంవల్ల జీవుడనేక ప్రకారములైన సత్వాది గుణకర్మయొక్క
బంధనంచే బద్ధుడై యీ సంసార మార్గంలో అనేక కష్టాలను సహిస్తూ
తిరుగుతూ ఉంటాడు. అట్టివానికి పరమపురుషుని కృపలేనిదే యేయు
క్తుల చేతనూ స్వస్వరూప జ్ఞానంకలుగదు. నాకు యిప్పుడు కలిగిన
త్రికాలజ్ఞానం ఆభగవానుని అనుగ్రహంవల్ల కలిగినదే. కాశయితరు
లెవరివల్ల కలుగుతుంది? ఎందువల్ల ననస్థావర జంగమాత్మకమైన సమస్త

స్వయైవతువ్యతు కృతేన నవీననాథః కో నామతత్ప్రతివివాంజలిమన్య కుర్యాత్.
 సశ్యత్యయం ధిషణయా నను నస్తవర్తిశ్చారితే దమశరీర్యపరస్పృదేహి,
 యత్ప్రప్త్యయానత మహం పురుషం పురాణం పశ్యేదహర్షదీ చ వైత్యమివ ప్రతితం.
 సోఽహం వశస్త్వపి విభో బహుదుఃఖవాసం గర్భాన్ననిర్జిగమిషే బహిరంధకూపే
 యత్రోపయాతముపనర్పతి దేవమాయా మిథ్యామతిర్వదనునంనృతిచక్రమేతత్.
 తస్మాదహం విగతవిఘ్నః ఉద్ధరిష్యే ఆత్మాసమాశుతమనస్సుహృదాశ్మయైవ,
 భూయో యథా న్యసనమేతదనేకరంధ్రం మామేభవిష్యదుపసాదితవిష్టుపాదః.

ఏవం కృతమతిం గర్భే దశమాన్దం నపద్యస్థిం,
 నద్యః ఓపత్యవాచినం ఏనూత్యై సూతిమాయతః,
 తేనావన్మస్తస్సహసా కృత్వావాస్మిర ఆతురః,
 వినిష్కామతి కృచ్ఛేణ నిరుచ్ఛ్యాసో హతస్థితిః.

హృదయందూ, అంతర్యామి రూపంలో అంశమాత్రంగా ఆ భగ
 వానుడే ఉంటాడు గనుక కర్మ జనిల్పకైన జీవరూపమైన యీ పదవిని
 తీసుకొనిచిన నేను నా త్రివిధములైన హాహూ నశించుటకుగాను ఆభగ
 వానునే నేమించుచున్నాను.

భగవానుడా! యీ దేహధారియగు జీవుడు, మాత్ర గర్భంలో
 ముల్కములాగ్రి రుధిర గర్భమందు పడియున్నాడు. ఆయొక్కజతరా
 గ్నిచే వీనిశరీరంతస్తుమై పోతుంది. గర్భాన్నుండి బయట పడాలని వాం
 చిస్తున్నాడు. మాసాలు లెక్క పెట్టుకుంటున్నాడు. అట్టి యీ దీనుణ్ణి
 యువ్వుడు బైట పడేస్తావు? స్వామీ! మీరు అతిదయాస్వభావులు.
 మీరు గొప్ప ఉదారస్వభావంగలవారు గనుకనే ఐదిమాసాల జీవునకు
 ఉత్క్లష్టమైన యీ జ్ఞానం ప్రసాదించారు. దీనబాంధవా! మీ ఉప
 కారానికి చేతులుజోడించి నమస్కరించడం కంటే నేను చేయగలి
 గింది లేదు. కనుక యీ మాత్రానికే నన్ను గ్రహింతువుగాక!

ప్రభూ లోకంలో పశుపత్యైదులు తమమూఢ బుద్ధిచేత సుఖ
 దుఃఖాదుల ననుభవిస్తాయే కాని జ్ఞానం సాధించలేవు. నీకృపచేత నేను
 శమాది సాధన సంపన్నమైన శరీరాన్ని పొందకలిగాను. అందువల్ల
 మీ చేత ప్రసాదించ బడిన వివేకంగల బుద్ధిచేత పురాణ పురుషులై

పతితో భువ్యస్సద్గిగ్గో విష్ణాభూరివ చేష్టతే,
 రోరూయతి గతే జ్ఞానే విపరీతాం గతిం గతః.
 పరచ్ఛందం న విదుషా పుష్యమాణో జనేన సః,
 అనభిప్రేతమాపన్నః ప్రత్యాఖ్యాతు మనిశ్వరః.
 శాయితో శుచిపర్యంకే జంతుస్వేదజదూపితే,
 నేశః కలడూయనేఽంగనామాననోజ్ఞాన చేష్టనే.
 తుదంత్యామత్వచం దంశామత్కుణా మశకాదయః.
 రుదంతం విగతజ్ఞానంక్రిమయః క్రిమికం యథా.

మిమ్మల్ని లోపలా బైటాకూడా అహంకారాశ్రయమైన ఆత్మవలే ప్రత్యక్షంగా చూడగలుగుతున్నాను. పరమేశ్వరా! యీ గర్భనరకంలో అనంతమైన దుఃఖం అనుభవిస్తున్నా, మీ ప్రసాదంవల్ల కలిగిన జ్ఞానంచే ఆగతానాగతాలు తెలియడంచేత నాకు జన్మించడం కూడ యిష్టం కావడంలేదు. ఎందుచేతననగా, మాతృగర్భాన్నుండి భూమి మీద జనించిన ఉత్తరక్షణమందే నీ మహాయ ఆవరిస్తుంది. పెంటనే దేహాత్మబుద్ధి కలిగి యీసంసారచక్రంలోనే పడవలసి వస్తుంది. అందువల్ల నేనివ్వడు విచారాన్ని వదలుకొని నాహృదయాంతర్వర్తియగు శ్రీవిష్ణుభగవానుని చరణపాదజాలనే హృదయంలో స్థాపించుకుని బుద్ధియొక్క సహాయంచేత తిరిగి సంసారదుఃఖం లేకుండా, ఉండే మార్గాన్నే అనుసరించి సంసారసముద్రాన్ని తరింతునుగాక !

అమ్మా! ఆపదిమాసముల జీవుడూ, యీనిధంగా వివేకం కలవాడై భగవంతుని స్తుతిస్తాడు. అప్పుడా అధోముఖుడైన బాలుణ్ణి ప్రిసృతకాలీనమైన వాయువు మాతృగర్భాన్నుండి బహిర్గతుణ్ణి చేయుటకై గెంటుతుంది. ఆ వాయువుచేత త్రోయబడి ఆబాలు డధిక కష్టంతో, శ్వాసనిరోధింబడి, స్మృతి నశించి భూమియందు జన్మిస్తాడు. భూమియందు మాతృసంబంధమైన రక్తమూత్రాదులందు పడియున్న ఆబాలుడు మలమందున్న కీటకంతో సమానంగా యిటు, నటు, కొట్టుకుంటూ, గర్భవాస సంబంధమైన జ్ఞానం మరచిపోయి దేహాత్మభావం కలవాడై గట్టిగా యేడవడ్డం మొదలుపెడతాడు.

ఇత్యేవం శైశవం భుక్త్వా దుఃఖం పొగండమేవ చ,
 అలఙ్ఘాభిప్సితోఽజ్ఞానాదిద్ధమన్యుశ్చుచార్పితః.
 నహ దేహేన మానేన వర్తమానేన మన్యునా,
 కరోతి విగ్రహంకామీ కామిష్వంతాయ చాత్మనః.
 భూతైః పంచభిరారబ్ధైః దేహి దేహ్యబుధోఽనకృత్,
 అహం మమేత్యనగ్ధాహః కరోతికుమతిర్మతిమ్.
 తదర్థం కురుతే కర్మ యద్భుద్ధో యాతి సంస్పృతిమ్,
 యోఽనుయాతి దదత్తేశమవిద్యాకర్మ బంధనః.
 యద్యనద్భిః పథి పుతః శిశ్నోదరకృతోద్యమైః,
 అస్థితో రమతే జంతుస్తమో విశతి పూర్వవత్.

అనంతరం వాని మనోగతభావాన్ని గుర్తించలేని వారివల్లనే
 పాలన పోషణాదు లందుచూ అనుకూలం యందు ఆనందించినా ప్రతి
 కూలాన్ని నిషేధించే శక్తి కూడా లేకుండా, ఉంటాడు. శిశువుగా
 ఉండు కాలంలో శయనించి ఉన్నప్పుడు మలమూత్రాదుల నక్కడనే
 విసర్జించుచూ, స్వేదాదులచే శరీరం దూషితమైనా అలాంటి మలినా
 దులవల్ల దేహమందు కలిగిన కండ్ూతి (దురద)ని కూడా మాన్యుకో
 డానికి శక్తిలేక బాధపడుతూంటాడు. అబాలునియొక్క చర్మం చాలా
 మృదువుగా ఉంటుంది. నల్లులూ. దోమలూ చీమలూ మొదలైనవి
 కుడుతూ ఉంటే కదలలేక, లేవలేక, కూర్చునలేక పోవడమే కాకుండా
 గర్భావస్థయందున్న జ్ఞానంకూడా సశించడంచేత యేడవడం వినా
 యేమీ చేయలేకుండా ఉంటాడు.

యీవిధంగా బాల్య పాగండావస్థలయందు, అనేక దుఃఖా
 లనుభవించి, యానావస్థను పొంది తనుకోరిన భోగాలు పొందిన
 నప్పుడు, అజ్ఞానవశంచేత కోరిధం కలిగి శోకం పొందుతాడు. దేహం
 తోకూడా అభిమానం, కోరిధం వృద్ధిచెందడంవల్ల కామపరివశుడైన
 జీవి తన నాశనహేతువైన ఇంకొక కాముకునిలో, వైరంపూని, కష్టాలే
 పొందుతూ ఉంటాడు. కుమరియగు మానవుడు పంచభూతములచే
 దేహమందే నిబద్ధునివేళం కారణంగా, నిరంతరం, నేను, నాది అనే

నత్యం శౌచం దయా మౌనం బుద్ధిర్భిక్ష్యర్థః క్షమా,
శమో దమో భగత్ప్రేతి యత్సంగాద్భాతి సంక్షయమ్.
తేష్వకాంతే సు మూఢేషు ఖండితాత్మవృషాదుషు,
సంగం న కుర్యాచ్చచ్చేమ్యు యోషిత్క్రిడామ్మగేషు చ,
న తథాన్య భవేన్మోహా బంధశ్చాన్యప్రసంగతః,
యోషిత్సంగాద్యథాపుంసో యథా తత్సంగినంగతః,
వ్యజావతిస్సాన్వం దుహితరం దృష్ట్వా తద్యావదర్శితః
రోహిద్యుతాంధోఽన్యథావదృక్షయాపి గతత్రయః.

అభిమానానికి లోచనైవోయి కాలం వృథాగా అహంకార మమకారజన్య మైన అసత్కర్మలయందే గడుపుతాడు. ఈ శరీరం వార్ధక్యాది అపస్థులచే దుఃఖాన్నే కలిగిస్తూ ఉన్నా అవిద్యారూపమైన కర్మనూత్రబద్ధుడై అది ఆడించినట్లల్లా ఆడుతూ అనేక కర్మలు చేస్తూ మాటిమాటికీ యీ సంసారచక్రంలో తిరుగుతూ జనన మరణాలు, పొందుతూ ఉంటాడు. సన్మార్గమందు చరిస్తూకూడా, దుస్సాంగత్యంవల్ల శిశ్నోదర పరాయణులై, భోగాసక్తులైనవారితో, చరిస్తూ వారినే అనుసరిస్తూ చరిస్తే పూర్వంవలె తిరిగి మళ్ళీ రారవాది నరకగతినే పొందుతాడు. సత్యదయా శౌచ, సంయమాదులూ, బుద్ధి, ధనం, సంపత్తూ, లజ్జా, కీర్తి, క్షమా, మనస్సు ఇందిరియసంయుమనం, విశ్వర్యం, సద్గుణాలు యెవరివల్లనైతే నశించిపోతాయో, అలాంటి శోచనీయమైన స్త్రీలకు కీర్తిదామ్మగమై అశాంత, మూఢ, దేహాత్మలక్షణాలుగల, అసత్పురుష సాంగత్యం మెన్నడూ చేయరాదు. ఎవరి సంగంవల్లా కలుగని మోహాదులు, స్త్రీసంగంవల్లా, స్త్రీలసంగం కలవారి సంగంవల్లకూడా కలుగుతాయి. ఒకప్పుడు చతుర్ముఖుడే తన కుమార్తెయగు సరస్వతి రూపానికి వ్యామోహం చెంది ఆమె మృగరూపాన్ని ధరించి పరు వెత్తుతూంటే తానుకూడా మృగరూపం ధరించి వెన్నంటి పరు వెత్తాడు, ఆచతుర్ముఖుడే మరీచ్యాది పృజావతులను, మరీచ్యాదులు కశ్యపాదులను, కశ్యపాదులు దేవకునుష్వాది ప్రాణులనూ సృష్టించారు. వీరిలో అతిపూజియగు నారాయణుడు వినా శ్రీరూపిణియగు మాండునే

తత్ప్రపంచ సృష్టసృష్టేషు కోన్యఖండితధీః పుమాః,
 ఋషిం నారాయణమ్మతే మోహిన్య యోహ మామయా.
 బలం మే పశ్య మాయాయాస్త్రిమయాజయినో దిశామ్,
 యా కరోతి పదాక్రాంతా భూవిభృంభేన కేవలమ్.
 నంగంస సుర్యాత్ప్రమదాసు జాతుయోగన్య పారం పరమారురుక్షా,
 మత్సేనయా ప్రతిల్భాత్మలాభో పపంతి యానిరయద్యావమన్య.
 యోఽపయాతి శక్తైర్భూయాదోఽదైవ వినిర్మితా,
 తామిషతాత్మనో మృత్యుం తృప్తైః సూపమివాపృతమ్.

మోహితుడు కానివాడు లేడు. అహ్మ! చూడు నాముక్తి స్త్రీ
 గూఢిణియగు మాయ భృగువీనిలాగమాత్రించేత మహానీరులను
 కూడా సాదముల క్రింద నలిపివేస్తూ ఉంది. యోగాభ్యాసంవల్ల
 పరమపదం పొందాలనే వాంఛకలవాడూ నన్ను సేవించి ఆప్రభావం
 వల్ల ఆత్మ, అనాత్మ, వివేకం, తెలుసుకోవాలనే యిచ్ఛకలవాడూ
 కూడా, నరక ద్వారమైన స్త్రీని పొందరాదు. భగవంతునిచే స్త్రీ
 రూపంలో నిర్మింపబడిన మాయ మెల్ల మెల్లగా, సేవచేసే మిత్రో
 దగ్గరకు చేరుతుంది. ఆసమయంలో ఆసులచేత కప్పబడిన నేలనలె
 కనిపిస్తూ అడుగు వేసేసరికి మృత్యువును ప్రసాదించే సూతివలె అంటే
 మృత్యువువలె చూడాలి.

స్త్రీయందే ఆసక్తుడైపూడడంవల్లా అంత్యమందు స్త్రీయందే
 దృష్టికలిగి మరణించడంవల్ల ఉత్తర జన్మయందు స్త్రీయై జన్మిస్తాడు.
 యీవిధంగా స్త్రీరూపంలో జన్మించిన జీవి పురుషరూపంలో ప్రతీత
 ఘోరే నామాయను చూచి ధన, పుత్ర, గృహాదుల నిచ్చేతన భక్తిగా
 భావించి చరిస్తూ ఉంటుంది. అట్టి స్త్రీ కిరాతీని గానంవిని పశుపత్యా
 దులు వచ్చి జాలంలో చిక్కునడి మరణించినట్లే పతిపుత్ర భనాదిరూప
 మాయాజాలంలో చిక్కుకుని మరణిస్తుంది. అంటే జ్ఞానమార్గంలో
 స్త్రీకి ప్రసక్తి, పురుషునకు స్త్రీ కూడా మృత్యురూపంలోనే
 ఉంటారని గ్రహించవలెను. మూతా! జీవులకు ఉపాధిరూపమైన

యాం మన్యతే పతిం మోహన్మర్కాయా మృషభాయశిం,
 ప్రీత్యం ప్రీనంగతః పాస్తో విత్తా పత్యగృహప్రదమే.
 తామాత్మావో విజానియాత్పత్యపత్యగృహత్మకమ్,
 దైవేపసాదితం మృత్యుం మృగయార్థాయనం యథా.
 దేహేన జీవభూతేన లోకాల్లోక మనువృజ్ఞా,
 భుంజానఏవ కర్మాణి కరోత్యవిరతం పుమాన్,
 జీవోహ్య స్యానుగోదేహూ భూతేందియమనోమయః.
 తన్నిరోధో న్య మరణమావిర్భావస్తు సంభవః,
 ద్రవ్యేపలబ్ధిస్థానన్య ద్రవ్యేహయోగ్యతా యదా,
 తత్పంచత్య మహంమానాదుత్పత్తిర్భవ్యదర్శనం.
 యథాక్షేప్ర్యవ్యాప చువదర్శనా యోగ్యతాయదా,
 తదైవ చక్షుషోద్రష్టుప్ర ప్పుత్యాయోగ్యతానయాః.

లింగదేహంద్వారా, ఒకలోకాన్నుండి మరోలోకానికి తిరుగుతూ, ఒకదేహాన్నుండి మరో దేహాన్ని పోందుతూ, పౌరబ్ధి పశములైన కర్మలు అనుభవిస్తూ కొత్తకర్మలు కూడా చేస్తూఉంటాడు. జీవునకు ఉపాధిరూపమైన లింగశరీరం మోక్షవర్జ్యతం కూడా ఉంటూనే ఉంటుంది. భూత, ఇంద్రియ మనస్సులకు కార్యరూపమైన స్థూలశరీరమే దీనికి భోగాధిష్ఠానం. ఈ రెండూ సంఘటితమై ఏపనీ చేయకుండా, ఉండడమే మృత్యువనబడుతుంది. ఈరెండూ ఒకదానితో నొకటి ప్రకటితం కావడమే జననం. పదార్థోపలబ్ధిస్థాన రూపమైన స్థూలశరీరమందు గ్రహణసామర్థ్యయోగ్యత లేక పోవుటయే మరణం. యీ స్థూల శరీరమే నేను అనే దేహాత్మభావం కలిగి యుండుటయే జన్మ యనబడును. దోషకారణంగా వస్తువును చూడలేని స్థితి నేత్రాలకు కలిగినప్పుడు చక్షురిందిరియంకూడా రూపాన్ని గ్రహించలేదు. యెవ్వడైతే నేత్రాలూ, నేత్రేంద్రియమూ, రూపగ్రహణ సామర్థ్యం లేనివిగా ఏ పోతాయో, జీవుడుకూడా రూపాన్ని గ్రహించ లేకపోతాడు. అందువల్ల మోక్షానక్తి కలవాడు మరణాలయందు భయం దీనత్వం

తస్మాన్న కార్యస్సంతాసో న కార్యణ్యం న సంభ్రమః,
 బుద్ధ్యా జీవగతిం ధీరో ముక్తనంగశ్చ రేచిహ,
 నమ్యద్ధర్మనయా బుద్ధ్యా యోగ వైరాగ్యయుక్తయా,
 మాయావిరచితే లోకే చరేన్నన్య కళేబరం.

మోహం మొదలైనవి విడచి వేయాలి. జీవుడు తనస్వరూపాన్ని గ్రహించి ధైర్యంగా నిస్సంగుడై చరిస్తూ యీ మాయమయమైన జగత్తునందు యోగ వైరాగ్యయుక్తుడై జ్ఞానమయమైన బుద్ధితో శరీరాన్ని నిక్షేపంపాలె ఉంచుచూనియందనానవుడై సంచరించడం మోక్ష కారణం.

31 అధ్యాయం

అథ యో గృహపేథియాకా ధర్మానేవావనకా గృహే,
 కామమర్తంచ ధర్మాన్ స్నాన్ దోద్ధిభూయః ఏవర్తితాకా.
 సచాపి భగవద్ధర్మాత్కామమూఢః పరాఙ్ముఖః,
 యజతే కృతుభర్దేవాకా ఏత్యాంశ్చకృద్ధయాన్వితః.
 తచ్చృద్ధయాక్యాంతమతిః ఏత్యదేవవృతః పుమాన్,
 గత్వాచాంద్రమసం లోకం సోమపాః పునరేవ్యతి.
 యదాచాపింద శయ్యాయాం శతేనంతాననోహరిః,
 తదా లోకాలయం యాంతి తపి తే గృహపేథిహమ్.

తల్లీ! సకామభావంతో గృహమందే ఉండి, గృహస్థాశ్రమ ధర్మములనే పాలిస్తూ, వాని ఫలస్వరూపములైన అర్థకామోపభోగాలనే అనుభవిస్తూ, గృహస్థాశ్రమ సంబంధములైన కర్మలే చేస్తూ, అనేక తరగతులైన కోర్కెలచే వ్యామోహితుడవడంచేత భగవద్ధర్మ విముఖుడై, యజ్ఞములద్వారా దేవతలనూ, పితరులనూ, ఆరాధించి, వాని బుద్ధి శ్రద్ధాపూర్వకంగా దేవపితరులయందే లగ్నమై యుండడంవల్ల, అతడు చంద్రలోకంచేరి వారితోకూడా సోమపానంచేస్తూ పుణ్యం క్షీణించినపిమ్మట తిరిగి యీలోకంలో పుడతాడు. ప్రళయకాలంలో భగవానుడు శేషశయ్యయందున్న

యే స్వధర్మాన్న దుహ్యంతి ధీవాః కామార్థ హేతవే,
 నిస్సాంగాన్యస్తకర్మాణః పృశాంతాః శుద్ధచేతనః.
 నివృత్తిధర్మనిరత నిర్మమా నిరహంక్రియాః,
 స్వధర్మాభ్యేన వత్త్యేన పరిశుద్ధేన చేతసా.
 సూర్యద్వారేణ తే యాంతి పురుషం విశ్వతో ముఖమ్,
 పరావరేశం ప్రకృతిమస్మాత్పత్త్యంతభావనమ్.
 ద్విపరార్థావసానేయః ప్రళయో బ్రహ్మణస్తే,
 తావద ధ్యానతే లోకం పరస్యపరచింతకాః.

కౌంభోనలానిల వియన్మనజందియార్థభూతాదిభిః పరివృతం ప్రతివంజిహ్మః
 అన్యాయకృతం విశేతి యర్థి గుణత్యయాత్మా కాలం పరాఖ్యమనుభూయ పరహ్మః
 స్వయంభూః

ఏవం పరేత్య భగవంతమనుప్రవిష్టా యో యోగినో జితమరున్మనసో విరాగాః,
 తేనైవ సాకమమృతం పురుషం పురాణం బ్రహ్మకీర్తనానముపయాంతి గతాభిమానాః
 అథ తం సర్వభూతానాం హృత్పద్మేషు కృతాలయమ్,
 శ్శుతానుభావం శరణం ప్రజ భావేన భామిని.

స్వదు గృహస్థులకు ప్రాప్తించిన చంద్రాది సమస్త లోకాలూ
 లయమైపోతాయి.

వివేకవంతుడైన పురుషుడు వేదోక్తధర్మా న్నాచరిస్తూ
 ఆ ధర్మార్థాల్ని భోగవిలాసాదులయందు ఉపయోగించక భగవంతుని
 యొక్క ప్రసన్నత కొరకే ఆ ధర్మాన్ని పాలిస్తూంటే, అతనాసక్త,
 ప్రశాంత, శుద్ధచిత్త, నివృత్తి ధర్మపరాయణ మమతారహిత,
 అహంకార శూన్యుడైన పురుషుడు స్వధర్మ పాలన రూపమైన సత్య
 గుణంద్వారా, సర్వదా శుద్ధచిత్తం కలవాడౌతాడు. అంతమందు
 సూర్యమాగ్గంద్వారా సర్వ వ్యాపకుడైన పురాణపురుషుడగు
 శ్రీహరిని పొందకలుగుతాడు. ఏకార్య కారణ రూపమైన జగన్ని
 యంతప్రపంచానికి ఉపాదాన కారణంగా ఉంటాడో అట్టి సృష్టి, స్థితి, లయ
 కారుడగు భగవంతుని పొందుతాడు. ఎవరైతే పరమాత్మ
 దృష్టితో హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మ నారాధిస్తారో, ఉపాధిస్తారో వారు
 ద్విపరార్థ పర్యంతం అంటే ప్రళయ పర్యంతం, సత్యలోకంలో

అద్యస్థిరచరాణాం యో వేదగర్భస్సహస్త్రిభిః
 యోగేశ్వరైః కుమారాచ్యైః స్పిష్టైర్లోగప్రవర్తకైః.
 భేదదృష్ట్యాభిమానేన నిస్సంగేనాపి కర్మణా,
 కర్తృత్వాత్సగుణం బ్రహ్మ పురుషం పురుషర్షభమి.
 ననంసృత్య పునః కాలే కాలేనేశ్వరమూర్తినా,
 జాతే గుణవ్యతికరే యథాహూర్వం ప్రభాయతే,
 ఐశ్వర్యం పారమేష్ఠ్యం చ తేఽపిధర్మవినిర్మితమ్,
 విపేవ్య పునరాయాంతి గుణవ్యతికరే నతి.
 యోత్సిహసన్తమనసః తర్మ మశ్శష్ట్యూహ్నితాః,
 కుర్వంత్యప్రతిపిదాని నిత్యాన్యపి చ కృత్స్నశః.
 రజసా కుంతమనసః కామాత్మానోఽజితేంద్రియా,
 విత్త్యానో యజంత్యనుదినం గృహేశ్వభిరతాతయాః.

ఉంటారు. దేవశ్రేష్ఠుడైన బ్రహ్మ ద్విసరార్థకాలం తన అధికారా
 న్ననుభవించి పృథి వ్యాప స్తేజో నాయురాకాశాలూ, మనస్సూ,
 ఇంద్రియాలూ, శబ్దాది విషయాలూ, అహంకారాదులతో కూడిన
 సంపూర్ణమైన విశ్వాన్నీ ఉపసంహరించాలనే ఇచ్చ కలిగినప్పుడు,
 త్రిగుణాత్మకమైన ప్రకృతితో కూడిన ఏకరూపుడై నిర్వికేషమైన
 పరమాత్మయందు లయమౌతాడు. ఆ సమయమందే ప్రాణేంద్రియా
 దులను జయించి విరక్తులైన యోగులకూడా దేహత్యాగంచేసి
 బ్రహ్మయందు ప్రవేశిస్తారు. ఆయనతోకూడా పరమానందరూపుడై
 పురుషోత్తమ, పరబ్రహ్మమందు లయం పొందుతారు. ఇంతకు
 పూర్వమందింకా అహంకారశేషం ఉండడంవల్ల లయం పొందలేరు,
 గనుక, ఆమ్మా! నేను నీకు శ్రీహరి ప్రభావం చెప్పాను. సమస్త
 ప్రాణుల హృదయాలలోనూ, ఆంతర్యామిరూపంలో ఉండే ఆ
 శ్రీహరినే సేవిస్తే శరణుపొందుము. వేదగర్భుడైన బ్రహ్మకూడా
 సమస్త, స్థావర, జంగమాత్మకమైన ప్రాణుల కాదికారణుడై యుండే
 మరీఛ్యాది ఋషులతోనూ, యోగేశ్వరులూ, సనకాదులూ, యోగ
 ప్రవర్తకులైన సిద్ధులూ మొదలైనవారందరితోడనూ, నిష్కామ

త్రైవర్గికాస్తే పురుషా విముఖా హరిమేధనః,
 కథాయాం కథనియోరువికృమన్య మధుద్విషః.
 నూనం దైవేన విహతా యే చామ్యుతకథానుభావః,
 హిత్యా శృణ్వంత్య నద్ధాధాః పురీషమివ విద్భుజః.
 దక్షిణేన పథార్థమ్ముః పితృలోకం వ్రజంతి తే,
 వ్రజామను వ్రజాయంతే శ్మశానాంశక్రయాకృతః.
 తతస్తే క్షిణుశ్చకృతాః పునర్లోకమిమం నతి,
 పతంతి విపశా దేవైస్సద్వ్యోవిభృంగిభోదయాః.
 తస్మాత్త్వం నర్వభావేన భజన్య పరమేష్ఠినమ్,
 తద్గుణాశ్చయయా భక్త్యా భజనియపదాంబుజమ్.

కర్మద్వారా అదిపురుషుడైన పరబ్రహ్మను పొందికూడా, భేదదృష్టి, కర్మత్వాభిమానం ఉండడంవల్ల యాశ్వరీచ్చ ననుసరించి కాలప్రేరితుడై సృష్టికారంభంలో పూర్వంవలె హిరణ్యగర్భ రూపంలో ప్రకట మౌతుంటాడు. అదేరీతిగా గుణసంక్షోభం కలిగినప్పుడు ఋషులు కూడా వారి కర్మార్హతల ననుసరించి యీలోకానికి వస్తూంటారు.

యెవరియొక్క చిత్తం యీలోకమందే ఆసక్తమై కర్మలయందే శ్రద్ధగలదై ఉంటుందో వాడు వేదోక్తమైన కర్మలే చేస్తూ ఉంటాడు. అతడు రజోగుణాధిక్యమైన బుద్ధికలవాడై కుంతితు డౌతున్నాడు. వారి హృదయం కోరికలతో నిండిపోతుంది. ఇంద్రియాలు స్వాధీనంలో ఉండవు. దేహమందే ఆసక్తికలవారై పితృదేవతల నారాధిస్తూ ఉంటారు. అట్టివారు ధర్మ, అర్థ కామపరామినులై ఉంటారు. యెవని పరాక్రమం కీర్తనీయమైనదో, అట్టి భవభయహరీయగు ముఘనూదనుని కథలయందు విముఖులై చరిస్తూంటారు. అహ! ఆమె ధ్యం తినే నూకరశ్యానాదులు అమేధ్యాన్నే కోరుతూన్నట్లు మానవులు భగవత్కథామృతాన్ని వదలి నిందితములైన విషయవార్తలనే వింటూంటారు. వారికంటే మందభాగ్యులుండరు. గర్భధానాది అంతే ప్రవరకూ ఉండే విధిపూర్వకమైన సకామకర్మల నాచరించే

వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః పృథ్వీజితః

జనయత్కాశు వైరాగ్యంజ్ఞానం యద్భృహ్మదర్శనమ్.

యదాన్య చిత్తమర్థేషు సమేష్ట్యింద్రియవృత్తిభిః,

స్వవిగృహ్ణతి వైషమ్యమప్రియం ప్రియమిత్కుత.

సతదైవాత్మనాత్మానం నిస్సంగం శమదర్శనమ్.

హియోపాదేయరహిత మారూఢం పదమీక్షతే.

జ్ఞానమాత్రం పరం బ్రహ్మ పరమాత్మేశ్వరః పుమాశః,

దృశ్యాదిభిః పృథగ్భవైర్భగవానేక ఈయతే.

ఏతావానేవ యోగేన నమగ్రేణేహ యోగినః,

యజ్యతేఽభిమతే హ్యర్థోదనంగస్తు కృత్స్నః.

వారు దక్షిణమందుండే పితృయానం లేక ధూమ మార్గంద్వారా
పితృశ్వర ఆర్యమునియొక్క లోకానికి వెడతారు. తిరిగి మళ్ళీ తన
సంతతియొక్క వంశంలోనే పుడుతుంటారు. పితృలోక భోగానంత
రం, పుణ్యం క్షీణం కావడంతోనే అక్కడ దేవతలు వారి నా
లోకాన్నిండి గెంటివేస్తారు. ఆ సమయంలో వివశులై యీలోకంలో
పడతారు. అమ్మా! అందువల్ల నీవు నిరంతరం భగవద్గుణ గానం
చెయ్యి. మనోవాక్కాయకిర్మభిః భగవంతుణ్ణే సేవింతు. వాసు
దేవుని సేవింతుటచే సంసారమందు వైరాగ్యం కలిగి బ్రహ్మ సాక్షా
త్కార రూపమైన జ్ఞానం కలుగుతుంది. సమస్త విషయాలూ
భగవంతుని రూపంలోనే నోచరిస్తూంటాయి. అందువల్ల భక్తుని
చిత్తం ఇంద్రియవృత్తుల ద్వారా కూడా ప్రియాప్రియములందు
వైషమ్యం పొందదు. సర్వతా భగవద్దర్శనమే కలుగుతుంటుంది.
ఆ సమయంలో భక్తుడు సంగరహితుడై అందరియందు సమాన
రూపంలో ఉన్న హియోపాదేయ రహితమై, గుణదోషరహితమై
తన మహిమయందే ఆరూఢమై, ఆత్మస్వరూపమైన బ్రహ్మ సాక్షా
త్కారం పొందుతున్నాడు. అదే జ్ఞానస్వరూపమూ, పరబ్రహ్మ,
పరమాత్మ. ఈశ్వర పురుషాది శబ్దములచే చెప్పబడినది. ఒక్క
భగవానుడే జీవ శరీర ఇంద్రియాది అనేక రూపాల్లో ప్రతీతమాతూ

జ్ఞానమేకం పరాచీనై రింద్రియైర్భూన్మ నిర్గుణమ్,
అపభాత్యర్థరూపేణ భ్రాంత్యాకబ్ధాది ధర్మణా.
యథా మహానహం రూపస్త్రివృత్తృంచవిధస్త్విరాట్,
ఏకాదశవిదస్తన్య వపురండం జగద్యతః.
ఏతద్వై శ్రద్ధయా భక్త్యా యోగాభ్యాసేన నిత్యశః,
సమాహతాత్మా నిస్సంగో విరక్త్యా పరివశ్యతి.
అశ్యేతత్కథితం గుర్విజ్ఞానం తద్బ్రహ్మధర్మవం.
యేనావబుధ్యతే తత్త్వం ప్రకృతేః పురుషస్యవ.
జ్ఞానయోగశ్చ మన్నిష్టో నైర్గుణ్యో భక్తిలక్షణః.
ద్వయారప్యేకఏవాథో భగవచ్ఛబ్ద లక్షణః.
యథేంద్రియైః స్వభగ్భవైరథ్యో బహుగుణాశ్రయః,
ఏకో నానేయతే తద్వద్భగవాన్ శాస్త్రవర్తమానః

ఉంటాడు. సమస్త చరాచర ప్రపంచమందూ, ఆశక్తి లేకుండా,
ఉండడమే యోగులకు యోగసాధన రూపమైన అభీష్టఫలం. నిర్గు
ణుడూ, జ్ఞానస్వరూపుడూ ఒక్కడూ ఏ ఉండి కూడా బాహ్య
వృత్తులు కల ఇంద్రియములద్వారా, భ్రాంతివశుడైన కారణంచేత
శబ్దాది ధర్మములుకల విభిన్న పదార్థములందు భాసిస్తున్నాడు. ఒకే
పరబ్రహ్మ, మహత్తత్త్వ, వైకారిక రాజన తామసాది అహంకార
త్రయ, పంచమహాభూత, ఏకాదశ ఇంద్రియాది రూపాల్లో పరిణ
మించాడు. ఆ పరబ్రహ్మ, స్వయంప్రకాశుడైన కూడా, వీటి సంయో
గంవల్ల జీవుడని చెప్పబడుతున్నాడు. అదే విధంగా ఆ జీవునియొక్క
శరీరరూపమైన బ్రహ్మాండరూపం కూడా బ్రహ్మనుండే ఉత్పన్నమవ
డంచేత, బ్రహ్మకంటే భిన్నంకాదు. యెవడైతే శ్రద్ధా, భక్తి,
వైరాగ్యాలతో, నిరంతరం యోగాభ్యాసంవల్ల ఏకాగ్రచిత్తుడై
ఉంటాడో అట్టివాడు సర్వం బ్రహ్మరూపంబో చూడ గలుగుతాడు.

పూజ్యురాల! ప్రకృతిపుగువ యదార్థజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించే
బ్రహ్మనాథులొక్కర సాధనరూపమైన జ్ఞానం బోధించాను. నిర్గుణ
బ్రహ్మమయమైన జ్ఞానయోగమూ, నాచేత యిప్పుడు చెప్పబడిన

క్రియయాక్రతుభిర్దానైస్తపస్సాన్విధ్యాయచుర్ననైః.
 అత్మేదియ జయేనాపి వన్నాసేన చ కర్మణామ్.
 యోగేన వివిధాంగేన భక్తియోగేన చైవ హి,
 ధర్మణోభయచిహ్నైన యః ప్రవృత్తినివృత్తిమానః.
 అత్మతత్వావబోధేన చైరాగ్రేణ దృఢేన చ,
 ఈయతే భగవానేభీస్సగుణో నిష్ఠాఃస్వదృఢాః.
 ప్రాప్తేచం భక్తియోగస్య స్వరూపం తే చతుర్విధం,
 కాలస్య చావ్యక్తగతేఽర్కోఽంతరావతి జంతుశు.
 జీవస్య సంస్కృతిర్నహ్నిరవిద్యాకర్మనిర్మితాః.
 యాన్యంగ ప్రవిశన్నాత్మా స వేద గతిమాత్మనః.
 నైతత్కలామోపదిశేన్నావనితాయ కర్త్రిచిత్,
 స స్తద్భాయ స భిన్నాయ నైవ ధర్మధ్యజాయ చ,

భక్తియోగమూ యీ రెండూ ఒక్కటే. కలిగే ఫలంకూడా
 సమానమే. రూప రస గంధాది అనేక గుణాల కాశ్రయభూతమైన
 ఒకే పదార్థం భిన్న భిన్నములైన ఇంద్రియాలద్వారా విభిన్న
 రూపంలో అనుభూతమాతున్నట్లే, శాస్త్రములయొక్క విభిన్న
 మార్గాల ననుసరించి ఒకే భగవానునియొక్క అనుభూతి అనేక
 ప్రకారాలుగా జేతూంది. అనేకములైన కర్మకలాపాలూ. యజ్ఞ
 దాన, తపో, వేదాధ్యయనాలూ, వేదవిచారణ, మనోఇంద్రియాదుల
 సంయమమూ, కర్మత్యాగమూ, వివిధ అంగములతో కూడినయోగం
 భక్తియోగం, ప్రవృత్తి, నివృత్తులూ, సకామ, నిష్కామకర్మలూ,
 ఆత్మతత్వం, జ్ఞాన వైరాగ్యం, మొదలైన సర్వసాధనల చేతనూ
 సగుణ నిర్గుణరూపుడూ, స్వయం ప్రకాశుడూవిన భగవత్ప్రాప్తినే
 పొందుతాడు. మూలా! సాత్విక, రాజస, తామస, నిర్గుణభేదంతో, భక్తి
 నాలుగు విధాలు. అట్టి భక్తియోగం ప్రాణుల జన్మాది వికార
 హేతువులు. దేనియొక్కగతి గ్రహించడం కష్టమో అట్టి కాలం
 యొక్క స్వరూపంకూడా నీకు చెప్పాను. అమ్మా! అవిద్యా జనిత
 మైన కర్మకారణంగా జన్మనకు అనేక గతులు కలుగుతున్నాయి.

న లోలుపాయోపదిశేన్న గృహరూఢచేతసే,
 నాభక్తాయ చ మేజాతు న మద్భుక్తద్విషామవి.
 శృద్ధదానాయ భక్తాయ వినితాయనమాయతే.
 భూతేషు కృతమైక్యాయ శుశ్రూషా భిరతాయ చ.
 బహుధాతవిరాగాయ శాంతచిత్తాయ దీయతా,
 నిర్మత్సరాయ శువయే యస్యాహం ప్రేయసాం ప్రయః.
 య ఇదం శృణుయాదంబ శృద్ధయా పురుషన్సకృత్,
 యో వాభిదత్తే మచ్చిత్తస్సహ్యేతి పదవీం చ మే.

ఆ గతులలో ప్రవేశించినప్పుడు జీవునకు స్వస్వరూప జ్ఞానం ఉండదు. తల్లీ! ఇప్పుడు నీకు నే నుపదేశించిన జ్ఞానం దుష్టులూ దుర్వినితులూ, గర్విష్టులూ, దురాచారులూ, దంభాచారులూ విషయలోలురూ, గృహసక్తులూ, భక్తిలేనివారూ భక్తులకు ద్వేషించువారూ, యా జ్ఞానోపదేశానికర్హులుకారు. అట్టివారి కీ మార్గం ఉపదేశించరాదు. శ్రద్ధా భక్తి, వినయం, యోగసనీ ద్వేషించకుండుట, సమస్త జీవుల యందూ మైత్రి, గురుసేవా తత్పరత, బాహ్యవిషయములందాసక్తి లేకుండుట, శాంతస్వభావము అనూయలేకుండుట, పవిత్రమైన చిత్తమూ నాయందు పరమ శ్రీతీ కలవారలకే యా జ్ఞానం ఉపదేశించాలి. తల్లీ! నాయందు చిత్తం లగ్నంచేసి శ్రద్ధతో ఇది చదివినా వినా నా పరమపదంపొందుతాడు.

32 అ ధ్యాయం

ఏవం విశమ్య కపిలవ్య వచో జన్మితి సా కర్మమవ్య దయితా కిల దేవహూతిః,
 విసప్త మో హవటలాతమభిప్రేషమ్య తుష్టిప తక్షణవిషయాంకతవిద్ధిభూమిమ్.

మైత్రేయుడు చెవుతున్నాడు! విదుర! కపిలుని ప్రబోధం వినని దేవహూతి మోహావిముక్తయై తత్వ ప్రతిపాదకమైన సారభ్య శాస్త్రానికి అధారభూమియగు కపిలునిట్లు స్తుతించడం అర్థంబయ్యింది.

అథావ్యతోఽంతః సలిలే శయానం భూతేంద్రియాధాత్మమయం వపుస్తే,
గుణప్రవాహం నదశేషవీజం దధౌః స్వయం యన్తరబాహుతః.

స ఏవ విశ్వస్య భవాక విధత్తే గుణప్రవాహేన విధక్తపీఠ్యః,
సర్గాద్యానిహూఽవితథాభినంది రాత్మేశ్వరోఽతరక్యనహస్యశక్తిః.

స త్వం భృతో మే జతరేణ నాథ కథంను యస్యోదర ఏతదాసిత,
విశ్వం యుగాంతే వటవత్సృజకశ్చేతే న్మమాయాశిశురంఘ్రిపానః.

త్వం దేహతంత్రః ప్రశమాయ పాపమనాం నిదేశభావాం చ విభో విభూతయే,
యథావతారానవ సూకరాదయ స్తథా యమప్యాత్మవదోపలబ్ధయే.

యన్నామధేయ శ్రవణానుకీర్తనాద్యత్రప్రహ్వణాద్యత్సరణాదపిక్యచిత.

శ్వాదోఽపినద్యస్సవనాయ కల్పతే కుతః పునస్తే భగవన్పుదర్శనాత్.

దేవహూతి పలుకుతుంది - కపిల! బ్రహ్మ సీయొక్క నాభి కమలానుండి ఆవిర్భవించాడు. పంచభూత, ఇంద్రియ, శబ్దాది విషయ మనోమయమైన, సత్వాది గుణప్రవాహంతో కూడిన కార్యకారణ బీజమైన ప్రళయకా లీనమైన జలమందు శయనించి యున్న సీరూపాన్నే బ్రహ్మ ధ్యానించాడు. నీవు నిష్క్రియుడవు, సత్యసంకల్పుడవు. సమస్తజీవులకూ ప్రభుడవు వేలకొలదిఅంచిత్యమైన శక్తులు కలవాడవు. నీశక్తి గుణప్రవాహం చేత బ్రహ్మాది అనంత మూర్తులయందు విభక్తం చేసి ఉంచి, నీవు యీ విశ్వరచనాదులు చేస్తూంటావు.

ప్రభూ! ప్రళయకాలమందు అనేకకోటి బ్రహ్మాండాలు నుదర మందు ధరించేవాడవు. శల్పాంతమందు 'మాయామయమైన బాల ముకుందరూపాన్ని ధరించి కరారవిందంతో పదాగవిందం పట్టుకుని ముఖారవిందమందుంచుకొని ఒక్కడవుగా వలనృత్యశాఖాగ్రముందలి పత్రఖండం శయనించువాడవు. బిసబిసున్న నేను ఉదరమందు ధరించా కుంటే ఇది ఎంత ఆశ్చర్యంగా ఉంది! బగన్నాథ! నీవు పావులను తిక్కిరిమటకూ, వర్షురువులను రక్షించుటకూ గాను స్వేచ్ఛామయము వై ముద్భూత, కూర్మ, వరాహాది అవతారములను ధరించినట్లే

అహో బత స్వపచోఽతో గరియాన్ యజ్ఞిహ్వగే వర్తితే నామ తుభ్యమ్,
 తేవుత్తవస్తే జుహువున్నురార్యా బ్రహ్మసూచుర్నామగృణంతి యే తే,
 తం త్యామహంబ్రహ్మవరం పుమానం ప్రత్యక్ష్పృతస్యాత్మని నంవిభావ్యమ్,
 స్వకేజసా ధ్వస్తగుణప్రవాహం వందే విష్ణుం కవలం వేదగర్భమ్.
 ఈడితో భగవానేవం కపిలాబ్యః పరఃపుమాన్,
 వాచాఽవిక్లబయేత్యాహ మాతరంమాతృవత్సలాః.
 మార్గేణానేన మాతస్తే సుసేవ్యేనోదితేన మే,
 అన్దితేన పరాం కాష్ఠామచిరాదవరోత్స్యసి,
 శ్రద్ధత్స్వతన్మతం మహ్యం జుష్టం యద్రుహ్యవాదిభిః,
 యేన మామభవం యాయామృత్యుమృచ్ఛంత్య తద్విదః.

ముముక్షువులకు మోక్షమార్గా న్నుపదేశించుటకై యీ కపిల
 రూపంలో అవతరించావు. నీ నామ సంకీర్తన శ్రవణముల మాత్రం
 చేత మానవుడు తరిస్తాడు. కుక్కమాంసంతినే వాడైనా, యదృచ్ఛ
 యా నీనామాన్ని స్మరించినా, విన్నా నీకు నమస్కరించినా, సోమ
 యాజితో సమానంగా పూజనీయుడౌతాడంటే నీ దర్శనంచేసిన
 వానివిషయంలో సందేహమేముంది! తపో, హోమ, దాన, తీర్థాది
 సేవలుచేసే వానికంటే వేదాధ్యయన పరునికంటే కూడా నీ నామ
 స్మరణంచేసే శ్వపచుడే శ్రేష్ఠుడుగా పరిగణింప బడతాడు. కపిలా
 చార్య! నీవే సాక్షాత్పరబ్రహ్మయగు పరమపురుషుడవు, వృక్షుల
 యొక్క ప్రహహాన్ని అంతర్ముఖించేసి అంతఃకరణయందు నిన్నే
 ధ్యానిస్తూన్నాడు విజ్ఞులు. నీ తేజస్సుచేత మాయా కార్యతాప
 మైన గుణప్రహహాన్ని శాంతింపజేస్తున్నావు. నీ హృదయమంటే
 సంపూర్ణమైనవేదతత్త్వం యిమిడి ఉంది. అట్టి సాక్షాద్విష్ణు రూపు
 డవైన నీకు నమస్కరిస్తున్నాను. అని స్తుతించిన తల్లియొక్క స్తుతిని
 విని కపిలదేవుడు గంభీరవాణితో యిలా చెపుతున్నాడు.

అమ్మా! నేనునీకు చెప్పిన యీ సుగమమార్గాన్ననుసరించడం
 కల్గి నీవు శీఘ్రంగా పరమపదాన్ని పొందగలవు. నీవీ నా మతాన్ని

ఇతి ప్రదర్శ్య భగవాన్ నపింతాత్మనో గతిమ్,
 స్వమాత్రా బ్రహ్మవాదిన్యా కపిలోఽనుమతో యయౌ,
 సాచాచ తనయోక్తేన యోగాదేశేన యోగయుక్,
 ఉన్మిన్నాశ్రమ ఆపీడే సరస్వత్యాస్సమాహతా.
 అభీష్టవగాహకపిశాచ బదిలాః గుటిలాలకాః,
 అత్యానం చోగ్రతపసా బిభ్రతీ చిరిణం కృశమ్.
 పృబాపతేః కర్దమస్య తపోయోగవిజృంభితం,
 స్వగార్హస్థ్యమనౌపమ్యం ప్రార్థ్యం వైమానిశైరపి,
 పయః ఘనవిభాశ్శయ్యా దాంతాః పశ్యపరీచ్ఛదాః,
 ఆననానిచహిమాని నుస్పర్శాన్తరణాని చ.
 స్వచ్ఛస్వతికకుడ్యేషు మహామారకతేషు చ,
 రత్నదీపార్పిత మంతి లలనారత్నసంయుతాః.

విశ్వసించు. బ్రహ్మవాదులు యీ మతాన్నే అనుసరించారు. దీని
 వల్ల జనన మరణరహితమైన నా స్వరూపాన్ని నీవు పొందగలుగు
 తావు. ఈ నా మతం తెలియని మానవులు, కాలంచక్రంలోపడి
 చస్తూ, పుడుతూంటారు. అని శ్రేష్ఠమైన ఆత్మ జ్ఞానాన్ని తల్లికి
 ఉపదేశించి కపిలదేవుడు బ్రహ్మవాదినియగు తల్లియొక్క అనుజ్ఞను
 పొంది అక్కడనుండి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు దేవహూతి సరస్వతీ
 నదీ తీరంలో ఉన్న తన అశ్రమంలోనే యోగాభ్యాసంచేస్తూ
 సమాధి స్థితయై తపస్సు సాగిస్తూంది. త్రికాలస్నానంవల్ల ఆమెజుత్తు
 బడలు కట్టింది. నారచీరలచే ఆవృతమైన ఆమె శరీరం ఘోరమైన
 తపస్సుచే దుర్బలమై పోయింది. ఆమె తపోయోగాదులచే కర్దమ
 ప్రజాపతిచేసాధింపబడి గృహస్థ సుబంధమైన సమస్త సుఖసాధ
 నాలూ వదలి వేసింది. చాలమీద నురగతో సమానమై కోమల
 మైన హంసతూలికా తల్పములతో కూడిన ఏనుగు దంతాల మం
 ఛాలూ, బంగారు పాత్రలూ, రత్నఖచితమైన బంగారు సింహాసనాలూ,
 రత్న నిర్మితములైన రమణీయ మూర్తులతో కూడిన మణిమయ
 దేవాలూ, ఫలాలతో కూడిన వృక్షాలూ, సుగంధం చెదజల్లే పుష్ప

గృహేవాద్యానం కుసుమితైః రమ్యం బహ్వమరద్యుమైః,
 కూజద్విహంగమిథునం గాయన్మత్త మధువ్రతమ్.
 యత్ర ప్రవిష్ట మాత్మానం విమిధానుచరా జగుః,
 వాప్యా ముత్పలగంధిన్యాం కర్దమేనోవనాలికమ్,
 హిత్వా తదీప్సితతమప్యాఖ్యండలయోషికాం,
 కంచ్చిజతార వదనం పుత్రవిశ్లేషణాతురా,
 వనం ప్రవ్రజితే పత్యా హ్యపత్యవిరహాతురా,
 జ్ఞాతతల్త్రైవ్యభూన్మష్టవత్సా గౌరివ వత్సలా.
 తమేవ ధ్యాయతి దేవమపత్యం కపిలం హరిం,
 బభూవ చిరతో వత్సనిస్పృహ తాదృశే గృహే.
 ధ్యాయతి భగవద్రూపం యదాహ ద్యానగోచరం,
 సుతం ప్రసన్నవదనం నమస్తవ్యస్తవంతయా.
 విశుద్ధేన తదాత్మాన మాత్మనా విశ్వతోముఖం,
 స్వానుభూత్యాతిరోభూత మాయాగుణవిశేషణం.

లతలూ కలిగిన ఉద్యానవనాలలో స్వర్గాన్ని ధిక్కరించే భోగాలన్నీ సమకూర్చబడిన విమానాదులనూ వదలి తపోదీక్షలో ఉండి దేవహూతి సర్వజీవవరణీయుడైన శ్రీహరియే కుమారుడుగా అవతరించడం వల్ల పుత్రవియోగవ్యాకులం మాత్రం ఆమెముఖంలో గోచరిస్తోంది. భర్త అరణ్యానికి వెళ్ళిపోయాడు. పుత్రుడు కూడా వదలి వెళ్ళి పోయాడు. దేవహూతి బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నురాలై యుండి కూడా దూడను వదలిన గోవువలె వ్యాకులత చెందింది. విదురా ! పుత్రుడైన కపిలరూపుడగు శ్రీహరిని ధ్యానిస్తూ సర్వవస్తు పరిత్యాగంచేసి ఉపరతిని పొందగలిగింది. కపిలునిచే చెప్పబడిన విధి ననుసరించి శ్రీహరి యొక్క ప్రతిఅవయవాన్నీ సమగ్రమైన శ్రీహరి రూపాన్నీ ధ్యానించడంవల్ల ఆమెకు భక్తి ప్రవాహ రూపం చెంది ప్రబల వైరాగ్యం కలిగి బ్రహ్మసాక్షాత్కార యోగ్యంగా చిత్తము పరిశుద్ధమైన పిమ్మట సర్వ వ్యాపకమై ఆత్మధ్యానంలో నిమగ్నురాలై పోయింది. ఆత్మ స్వరూప ప్రకాశం చేత మాయా జనితమైన ఆవరణను దూరం చేసుకుంటూ విధంగా జీవుని కథిష్ఠాన భూతమైన బ్రహ్మ భావం కలిగి

భక్తిప్రవాహయోగేన వైరాగ్యేణ బలీయసా,
 యుక్తానుష్ఠాన బాతన జ్ఞానేన బ్రహ్మహతునా.
 బ్రహ్మణ్యునస్థితేమతర్కగవత్కాత్మనంశ్రయే.
 నివృత్తజీవాపత్తి త్యాదీతత్త్వేనాప్తనిర్వృతిః,
 నిత్యరూఢసమాధిక్యాత్పరాప్యత్రగుణభృగూ,
 నస్సార తదాత్మానం స్వప్నప్తమిదృత్తితః.
 తద్దేహః పరతః పోషోఽప్యశృశస్త్వాభ్యసంభవాత్,
 బభౌ మలైరవచ్చన్నన్నధూమ ఇవపావకః,
 స్వాంగం తపోయోగమయం ముక్తశీలం గతాంబరం,
 దైవగుప్తం స బుబుధే వాసుదేవే పృవిష్టధిః.
 ఏవం సా కపిలోగ్రేన మూర్ఛణాచిరతః పరం,
 ఆత్మానం బ్రహ్మనిర్వాణం భగవంతమవాపహ.
 తద్గీరాసీత్పుణ్యతమం క్షిత్యం త్రైలోక్యవిశుభ్రతం,
 హమ్నా సిద్ధిపదం యత్య సా నంసిద్ధి ముపేయమి,

బుద్ధి బ్రహ్మకారంగా పరిణమించిన తోడనే జీవ భావం నశించి సమస్త క్షేత్రములనుండి విముక్తురాలై పరమానందంలో నిమగ్నురాలైంది. నిరంతరం సమాధియందుండుటచే విషయములనున్నట్లు సర్వస్వభ్రాంతి నశించింది. దేహభావంకూడా పోయింది. మేల్కొంచిన వానికి స్వప్నశరీరం యెలాగైతే లేదో, అలాగే జ్ఞానావస్థలోనే నాను శరీరమందు కూడా స్మృతిలేని స్థితి కలిగింది. శరీర పోషణ కూడా ఇతరులనల్ల జరుగుతోంది. కాని అమెకు క్షేత్రం లేకపోవడం. వల్ల శరీరం దుర్బలం కాలేదు, మలిన చస్త్రాదుల కారణంగా ధూమయై క్షయమైన అగ్నివలె శోభిస్తూ ఉంది. కేతములు విడి పోయాయి. వస్త్రంకూడా దేహంమీదలేదు. ఆమె నిరంతరం శ్రీహరియందు లగ్నమైన చిత్తం కలదాటచేత తన తపోయోగమయమైన శరీరంపై కొంచెమైనా స్మరణం లేదు. కేవలం పారిబ్ధమే ఆ శరీరాన్ని రక్షిస్తోంది.

విదురా ! కపిలమహర్షి ప్రబోధించిన మార్గానుసారం దేవ మూర్తి ఆనతి కాలంలోనే నిత్యమైన ముక్తిని సాధించి పరమాత్మను పొందగలిగింది. ఆమె సిద్ధి పొందిన ప్రదేశము సిద్ధపదమని ప్రఖ్యాతి

తస్యాస్తద్యో గవిధుతమాస్త్యం మత్య మభూత్సరిత,
 సోతసాం పృవరా సౌమ్య సిద్ధిదా సిద్ధసేవితా.
 కపిలోఽపి మహాయోగీ భగవాన్ పితురాశ్రమాత్,
 మాతరం సమమజ్ఞాప్య స్యాహుదీచీ దిశం యయా.
 సిద్ధచారణ గంధర్వైర్మునిః శ్వాప్సరోగజైః,
 స్తూయమాన స్సముద్రేణ దత్తార్హణ నికేతనః.
 అస్మి యోగం సమాప్తాయ సాంఖ్యా చార్వైరభిష్టుతః,
 త్రయూణామపి లోకానాం మువశాంత్యై సమాహతః.
 ఏతన్నిగతితం తాత యత్పుష్టోఽహం తవానమ,
 కపిలస్య చ నంవాదో దేవహూతచ్ఛ పావనః.
 యజదమనుశ్శుభోతి యోఽభిదత్తే కపిలము నేర్మతమాత్మయోగగుహ్యం,
 భగవతి కృతధీన్సపర్శగేతా ఉపలభతే భగవత్పదారవిందం.

చెందింది. యోగసాధనవల్ల ఆమె శరీర మలాలు దూరమై పోయి ఒక ప్రానాహారావం పొంది సిద్ధ గణసేవితమై సర్వసిద్ధి ప్రదాయక మని ప్రసిద్ధికెక్కింది.

కపిలుడు తల్లి అనుజ్ఞను గైకొని కర్దముని ఆశ్రమం వదలి ఈశాన్య దిశగా వెళ్ళిపోయాడు. అక్కడ సముద్రుడు యథోచితంగా పూజించి నిశ్చల సమాధియందుడుటకు అర్హమైన స్థానం ఇచ్చాడు. ముల్లోకాలకూ భ్రాగిణిని ప్రసాదించడానికి కపిలుడు సమాధిలో నిమగ్నుడయ్యాడు. అట్టి కపిలునిసిద్ధ, చారణ, గంధర్వ, ముని, అప్సరస, సాంఖ్యా చార్య గణాలన్నీ అనేక రీతుల స్తుతిచేశాయి.

విదురా ! సీవు కోరిన కారణంగా పవిత్రమైన కపిల దేవహూతుల సంవాదం వినిపించాను. ఇది అధ్యాత్మ యోగంలోని నిగూఢ రహస్యం. దీనిని భక్తియైక్యంగా విన్నా వర్ణించినా గరుడధ్వజాడగు శ్రీహరి చరణారవింద సేవాభాగ్యం అనతి కాలంలోనే లభిస్తుంది.

వేదవ్యాస మహర్షి ప్రోక్షమైన మహాభగవతానికి
 ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానాను వాదంతో తృతీయస్కంధము.

